Tämän teoksen sähköisen version on julkaissut Suomalaisen Kirjallisuuden Seura (SKS) Creative Commons -lisenssillä: CC BY-NC-ND 4.0 International. Lisenssiin voi tutustua englanniksi osoitteessa: https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/legalcode

Suomalaisen Kirjallisuuden Seura on saanut sähköisen julkaisuluvan teoksen oikeudenhaltijoilta. Mikäli olette oikeudenhaltija, jota SKS ei ole tavoittanut, pyydämme teitä ystävällisesti ottamaan yhteyttä SKS:aan.

HISTORIALLINEN

ARKISTO

TOIMITTANUT

SUOMEN HISTORIALLINEN SEURA

XXVII.

HELSINKI 1918
SUOMEN HISTORIALLINEN SEURA

HELSINKI 1918
SUOMAL. KIRJALL. SEURAN KIRJAPAINON OSAKEYHTIÖ

Sisällys.

Siv.

1. *J. R. Danielson-Kalmari*, Suomen asiain komitean alamainen esitys 21 p:ltä kesäkuuta 1819 maamme valtiosääntöön tehtävistä muutoksista . . . . . .
2. *Kustavi Grotenfelt*, Paikannimistöaineksia Suomen kansallisuus- ja kaupankäyntiolojen valaisemiseksi keskiajalla . . .
3. *Kustavi Grotenfelt*, Ruotsalaisten 11:nnellä vuosisadalla Suomeen tekemistä viikinkiretkistä . . . . . 1— 10.
4. *J. M. Salenius*, Lutherilaiset seurakunnat Käkisalmen läänissä ennen isoa Pohjan sotaa . . . . . 1— 21.
5. *Kaarlo Blomstedt*, Horn-suvun alkuhistoria. Piirteitä Suomen aateliston oloista keskiajan loppupuolella . . . . . 1—172.
6. *Hilda Huntuvuori*, Piirteitä keskiajan Nousiaisista . . . . . 1— 26.
7. *Väinö Voionmaa*, Stolbovan rauha historiallis-maantieteelliseltä kannalta . . . . . 1— 8.

Suomen Historiallisen Seuran Pöytäkirjat 25 p:stä syysk. 1916 21 p:ään toukok. 1917 . . . . . 1— 67.

Pöytäkirjojen liitteet:

I. *K. R. Melander*, Eräs kuparikomppanian perustamista koskeva asiakirja . . . . . 68— 70.

II. *P. O. v. Törne*, En straffpredikan på finska till Jockis underhafvande år 1652 . . . . . 71— 73.

III. *A. G. Fontell*, Borgå stads återuppbyggande efter branden 1708 . . . . . 74— 99.

Pöytäkirjojen hakemisto . . . . . 100—103.

Referate . . . . . 104—127.

---

1. Suomen asiain komitean alamainen esitys 21 p:ltä kesäkuuta 1819 maamme valtiosääntöön tehtävistä muutoksista.

Julkaissut

J. R. Danielson-Kalmari.

Vuonna 1914 julkaisin Historiallisen Arkiston XXIV osassa Viipurin läänin maaherran C. J. Walleenin keväällä v. 1819 kirjoittaman laajan memoriaalin Suomen valtiosääntöön tehtävistä korjauksista. Johdannossa tein selkoa tämän tärkeän asiakirjan synnystä ja osoitin, että se ainakin pääasiassa oli saavuttanut keisari Aleksanteri I:n hyväksymisen, ja kohdaltansa vaikuttanut hallitsijan päätökseen tarkastuttaa ja vapaamiehseen henkeen kehittää maamme perustuslakeja. Jo aikaisemmin oli tunnettua, että Suomen asiain komitea Pietarissa kevätkesällä v. 1819 oli käsitellyt puheenaolevaa reformikysymystä ja valmistanut siitä esityksen keisarille. Sen sisällyksestä tiedot kuitenkin olivat vain ylimalkaisia ja perin puutteellisia, sillä komitean ehdotuksen sisältävä pöytäkirja oli kateissa; turhaan tutkija toisensa jälkeen oli hakenut sitä paitsi valtiosihteerin viraston arkistosta, muistakin kokoelmista. Nyttemmin toki tästäkin asiakirjasta [illegible] löytynyt jäljennös, ja taholta, josta sitä ei tiedett[illegible] Se säilytetään Suomen kenraalikuvernöörin ruhtin[illegible] teri Sergejevitsh Menshikovin muutamia v[illegible] Venäjän meriministeriön arkistoon joutu[illegible]

malaisessa osastossa I otsakkeella »Статсъ-Секретаріатъ». Kenraali M. Borodkin on »Финляндская Газета»n numeroissa 44—66 vuodelta 1915 julkaissut siitä venäjänkielisen käännöksen. Myöhemmin hän on samassa lehdessä, N:o 113 v. 1915, selostanut kahta ruhtinas Menshikovin ja ministerivaltiosihteeri kreivi Rehbinderin välistä kirjelmää joulukuulta 1835, jotka nekin säilytetään sanotussa kokoelmassa ja joista näkyy, että Rehbinder oli lähettänyt puheenaolevan pöytäkirjanotteen ja erään siihen liittyvän ohjesääntöehdotuksen ruhtinaan nähtäväksi. Kirjeessään Menshikov sanoo palauttavansa komitean pöytäkirjan ynnä ohjesäännön, mutta kun pöytäkirjan lisäksi — ohjesäännöstä ei nykyään ole tietoa — itse se ruhtinaan omakätinen kirje, jossa hän tämän ilmoittaa, tavataan hänen papereissaan, näyttää luultavalta että niin toisen kuin toisenkin lähettäminen on unohtunut tahi muusta syystä jäänyt suorittamatta. On esim. ajateltavissa, että Menshikov tarkemmin harkittuaan tahtoi säilyttää pöytäkirjanotteen hallussaan ja että Rehbinder, koska ruhtinaalle lähetetty kappale oli jäljennös, antoi siihen suostumuksensa. Epätietoiseksi jää edelleen, mihin alkukappale on joutunut.

Komitean alamaiseen esitykseen tutustuttua huomaa pian, että se on maamme uudemman historian kaikkein tärkeimpiä ja mielenkiintoisimpia lähdekirjoituksia. Silloisten hallitusmiestemme ja välillisesti keisari Aleksanterin käsitys maamme valtio-oikeudellisesta asemasta ja uusien olojen tämän aseman lujittamista vaativista toimenpiteistä kuvastuu siinä autentisena ja vastaansanomattomana lukijan eteen. Vertailu Walleenin memoriaalin kanssa näyttää, kuinka nämä asiakirjat, jotka molemmat keisari on lukenut, täydensivät toisiaan, samalla kuin komitean ehdotukset ja perustelut tärkeissä kohdissa kokonaan rakentuivat Walleenin kirjoitukseen.

On itsestään selvää, että suomalainen historiantutkimus [illegible]ättä käännöksiin pyrkii mahdollisuuden mukaan perus[illegible]ksensä alkukielisiin lähteisiin. Tässä tapauksessa [illegible]älttämättömämpää, kun kenraali Borodkinin [illegible]enäjänkieleen on perin vapaasti, toisinaan

vain suunnilleen alkutekstiä seuraamalla, toimitettu. Julkaisen sentähden tässä alempana komitean ranskankielisen alistuksen jäljennöksen mukaan, jonka Suomen valtiosihteerinviraston arkistonhoitaja, valtioneuvos Kaarlo Ylönen, hyvän-tahtoisesti on minulle toimittanut. Myöskin painatan tähän Rehbinderin ja Menshikovin ylempänä mainitut kirjeet, erittäinkin siitä syystä, että ministerivaltiosihteeri lähettäessään komitean pöytäkirjan kenraalikuvernöörille antaa suuren reformihankkeen karille joutumisesta tietoja, joita ei tähän asti ole mistään muualta saatu.

I.

Extrait de protocole du Comité Impérial des affaires de Finlande le 21 Juin 1819.

Le Secrétaire d'Etat exposa au Comité, qu'en vertu des Ordres Suprêmes de Sa Majesté Impériale, il avait déjà prévenu le Comité, que Sa Majesté, dans Sa constante sollicitude pour la prospérité de la Finlande, daignant S'occuper de tout ce qui peut consolider ses institutions et reserrer sa réunion avec l'Empire, et Sa Majesté voulant donner à cet effet, de concert avec les Etats, à la Constitution un développement analogue à la position actuelle du pays, lui avait fait connaître qu'Elle S'était proposé de convoquer les Etats du Grand-Duché, aussitôt que les circonstances le permettront.

Sa Majesté S'était persuadé, qu'il serait d'autant plus facile aux Etats de remplir cette tâche, que l'expérience acquise depuis le temps que la Finlande commença ses nouvelles destinées devait fournir aux Etats les lumières nécessaires, tant pour régler l'administration intérieure du pays et d'y apporter les amendemens qui pourraient être jugés nécessaires, que pour prononcer son avis sur l'organisation militaire. L'intention de

Sa Majesté était donc de faire remettre aux délibérations des représentans de la nation, non seulement les mesures qu'exigerait l'état financier du pays, mais aussi la dépravation toujours croissante des moeurs et les moyens de la prévenir ou d'arrêter dans ses principes, sans compter nombre d'autres affaires, portées à la décision de Sa Majesté Impériale et réservées par Elle à la discussion des Etats. En conséquence Sa Majesté avait jugé nécessaire d'ordonner, qu'avant que la convocation définitive de la diète soit décrétée, le Comité ait à Lui soumettre son opinion motivée, non seulement sur les principes généraux, sur les quels le Comité croirait nécessaire que les objets mêmes qu'il est question de renvoyer aux Etats, soient fondés, mais aussi sur les dispositions préparatoires, pour que les travaux de cette Assemblée des Etats répondent aux intentions paternelles de Sa Majesté, ainsi qu'aux justes voeux de la nation.

Le Secrétaire d'Etat invita en conséquence le Comité à s'occuper des différens objets, sur les quels Sa Majesté Impériale avait ordonné que le Comité exposa son opinion.

Les membres du Comité en recevant avec la plus profonde gratitude et soumission les Ordres Suprêmes de Sa Majesté, annonçant Sa résolution de faire convoquer les Etats du pays, reconnaissent dans cette mesure la haute sagesse et la sollicitude de leur Auguste Souverain pour le bonheur présent et à venir de la Finlande, dont Il n'a cessé de donner aux habitans de toutes les classes des preuves si éclatantes.

Après avoir terminé les délibérations qui ont eu lieu par suite des communications du Secrétaire d'Etat, le Comité a l'honneur d'en présenter les résultats à Sa Majesté. Sans se dissimuler l'insuffisance de ses moyens, pour répondre parfaitement à l'attente de Sa Majesté, le Comité s'efforcera autant qu'il dépendera de lui, de remplir sa tâche avec le zèle, qu'inspirent la droiture et le sentiment intime de ses devoirs comme citoyen, comme sujet, et c'est avec cette défiance en ses propres lumières, qu'il s'estime d'autant plus heureux de pouvoir soumettre au jugement éclairé de Son Auguste Souverain ses idées sur les intérets les plus chers de sa patrie.

En procédant à l'exposition de son opinion, le Comité a cru devoir en premier lieu traiter la question: *d'après quels principes et dans quelle forme chaque objet des délibérations de la diète doit être porté à l'examen des Etats?*

Le premier de ces objets concerne *une constitution particulière pour les parties intégrantes, dont se compose aujourd'hui le Grand-Duché de Finlande.*

En abordant cette question, le Comité doit commencer par observer, que la constitution actuelle du pays est contenue dans l'ensemble des diverses lois, qui, à l'époque de sa réunion à l'Empire de Russie, étaient considérées comme lois fondamentales et communes à toutes les provinces, qui faisaient partie du Royaume de Suède, et conséquemment aussi à la Finlande. Ainsi ces lois et statuts ne renferment pas non plus des droits constitutionels ou des formes administratives particulières pour ce pays et ne déterminaient pas des rapports extérieurs ou intérieurs distincts de ceux, qui étaient en vigueur dans le reste du royaume. La réunion de la Finlande à l'Empire amena un changement total dans la situation politique du pays et c'est à ce nouvel ordre des choses, que doit se rapporter la nouvelle constitution, qu'on se propose à rédiger. Lorsque la Finlande fut incorporée à la Russie et lorsque ensuite les habitans du pays, par l'organe de leurs Représentans rassemblés à la diète de Borgo, se rangèrent sous le sceptre puissant de Sa Majesté l'Empereur et de Ses successeurs au Trône de Russie, Sa Majesté Impériale daigna solennellement S'engager pour Elle et les Souverains futurs de la Russie, de gouverner le pays d'après les anciennes formes constitutionelles, de maintenir la religion et les Lois générales et de conserver à chaque Etat, chaque classe et Corporation ses droits, ses libertés et ses privilèges. C'est cette assurance reçue formellement par les Etats du pays, qui, selon l'opinion du Comité, forme la base de la réunion de la

Finlande à la Russie; et le Comité croit en avoir saisi le véritable esprit en considérant que la Finlande, après avoir été gouvernée par des lois communes à l'Etat dont elle faisait partie, s'est trouvée par sa réunion à la Russie transformée et constituée dans un Etat subordonné à l'Empire, mais qu'elle est indépendante sous le rapport de son administration.

En partant de ce point de vue il semble au Comité, qu'en rédigeant la nouvelle constitution, on devrait commencer par déterminer *les relations du pays à l'égard du reste de l'Empire, tant sous le rapport politique que sous celui du commerce.*

Quand aux principes qu'il faudrait suivre à cet effet, le Comité ose d'abord, pour ce qui regarde les relations commerciales fixer l'attention de Sa Majesté sur cet objet. Il serait du plus haut intérêt pour le pays incorporé et certainement aussi d'une grande utilité pour l'Empire, que les relations commerciales entr'eux, qui maintenant non seulement languissent, mais qui se trouvent presque rompues, puissent être facilitées et vivifiées. Il ne s'agit que de faire cesser désormais les entraves et obstacles de toute espèce que des conjonctures précaires ont fait naître, et dont l'éloignement couterait bien moins d'efforts à la grande et riche Puissance métropole que la continuation de cet état ne couterait de pertes et de sacrifices continuels à un petit état incorporé et d'ailleurs peu favorisé par la nature.

Considérant ensuite les dispositions, que la nouvelle constitution devrait contenir par rapport aux relations politiques du pays à l'égard du reste de l'Empire, il suit du principe que le Comité vient d'émettre, que ces dispositions doivent être principalement basées sur l'indépendance reconnue de la Finlande, sous le rapport de son administration intérieure. En traitant ce point, le Comité ne doit ni ne peut dissimuler l'intime conviction, où il est, que la prospérité future de la Finlande tient essentiellement à ce que cette indépendance, dont Sa Majesté a daigné assurer le pays, soit déterminée ultérieurement dans la loi fondamentale, que Sa Majesté de concert avec les Etats donneront à la Finlande. Ce n'est certainement plus durant le

règne de Sa Majesté, que la Providence dans sa clémence pour les peuples, prolongera pour nos arrières neveux comme pour nous, que la nation finoise aura besoin de chercher dans une convention quelconque les garanties de la conservation de ses droits et de la constitution de son pays; mais la nation, qui possède maintenant dans le caractère et dans les qualités de son Souverain magnanime le plus sûr garant de sa liberté, ne peut que former des voeux, pour que la constitution même porta l'empreinte de la sagesse des principes, que Sa Majesté a manifestés dans l'administration de la Finlande et des provinces conquises en dernier lieu par la Russie.

Le Comité voulant ensuite exposer *les principes d'après les quels le pouvoir du Monarque et les droits du peuple devraient être déterminés*, et ayant mûrement réfléchi sur cet objet important, croit l'avoir envisagé sous son vrai jour, en admettant que tout changement dans la forme du Gouvernement et dans les bases de la liberté civile, comme étant dangereux par ses suites ne saurait être entamé qu'avec autant de circonspection que de discernement. Quand à ce qui regarde particulièrement la question: *si un pareil changement dans les lois fondamentales actuelles de la Finlande serait convenable et nécessaire, et quels seraient les bornes de la réforme, qu'il y faudrait entreprendre dans les circonstances présentes*, il semble qu'avant d'y répondre, il est essentiel d'examiner l'esprit et le contenu même de ces lois, en tant qu'elles déterminent la nature du pouvoir attribué au Souverain et les garanties des droits du peuple.

En vertu de ces lois fondamentales, le Souverain n'est nullement borné dans l'exercice du pouvoir Suprême, par des prérogatives en faveur de quelque corporation en particulier ou de la nation entière qui l'autoriseraient de participer au Gouvernement proprement dit; qu'au contraire le pouvoir du Souverain et la Majesté du Trône y sont indivisibles et maintenus par ces lois dans toute leur intégrité; qu'ils sont entourés de tous les attributs de ce respect inviolable qui forment la base et le caractère distinctif du Gouvernement purement monarchique.

Les lois fondamentales établissent à cet égard: *que le*

Souverain gouverne le pays et soigne les affaires publiques de la manière qu' Il juge la plus utile. Ces lois en statuant en même temps: *que le Souverain doit observer la constitution et les lois du pays*, ont limité par là l'exercice du pouvoir Suprême, autant que cela est compatible avec toutes les autres lois et institutions du pays. D'ailleurs les lois fondamentales de la Finlande attribuent au Souverain tous les droits inséparables du pouvoir Suprême, tels que celui *de faire grâce* (: dans les affaires criminelles:) *et de récompenser le mérite et les talens des citoyens* par les distinctions extérieures et les dignités instituées à cet effet dans l'organisation sociale. Enfin lorsque ces mêmes lois déclarent, que le monarque peut seul nommer à toutes les charges et places supérieures, que le commandement des forces militaires de terre et de mer Lui appartient, qu'Il a le droit de faire battre monnaie, qu' en outre l'emploi des fonds publics et des ressources de l'Etat dépend du Monarque, et qu'Il peut à volonté convoquer les Etats du pays, lorsqu'Il le juge à propos; le Comité ose croire, qu'en vertu de ces lois fondamentales de la Finlande, le Monarque n'est privé d'aucune des attributions de l'autorité appartenante à la Souveraineté constitutionelle, et qu'Il est pleinement en possession de tous les moyens, de toutes les ressources nécessaires, pour être à même de faire prospérer le pays, de veiller à l'exécution des lois, de prévenir l'oppression du peuple, enfin de donner la force et la considération nécessaires aux résolutions et aux mesures, qu'Il jugera à propos de prendre à cet égard.

Quand aux droits attribués à la nation par la constitution actuelle, elle reconnait comme base de ces droits *la liberté civile et la protection des lois, sans distinction de personne, ainsi que la jouissance des differentes libertés et droits qui appartiennent à chaque état*, en vertu des privilèges légalement acquis et sanctionnés par la loi fondamentale. Selon cette loi le premier garant de la liberté civile [est] *l'indépendence constitutionelle du pouvoir judiciaire* et le droit de chaque citoyen *de ne pouvoir être jugé par personne, outre que par le tribunal ordinaire à la jurisdiction du quel il appartient, vû que toutes les Commissions avec droit de juger* sont expressément abolies par la constitution, comme

conduisant à l'oppression. Ce droit forme la base de la sûreté qui garantit la vie, l'honneur et la propriété des citoyens. Une seconde garantie lui est offerte, à cet effet, par la *réprésentation nationale*, qui assure à la nation le droit important *de ne pas obéir à d'autres lois, qu'à celles, qui ont émanées de son consentement, et de ne subvenir aux besoins de l'Etat, que moyennant les impôts, dont la nation s'est chargée elle-même.* En outre le peuple possède par la réunion de ses représentants un moyen reconnu par la constitution, *de pouvoir exposer au monarque ses besoins et ses voeux, et de s'en remettre à Ses soins, quand aux justes réclamations qui Lui parviendraient dans les affaires relatives à l'économie publique du pays.*

Lorsqu'en même temps la constitution établit: *que les charges et emplois dans toutes les branches de l'administration ne peuvent être occupés par d'autres personnes, que ceux qui sont natifs du pays et qu'en nommant aux charges et emplois publics il n'est permis d'avoir égard à nuls autres titres et avantages, qu' à ceux que donnent les talens et l'expérience;* lorsque les états conformément à ces lois ont le droit d'être mis au fait de l' état des finances, lorsque d'ailleurs diverses lois organiques assurent à chaque citoyen une pleine liberté de conscience et à toutes les confessions Chrétiennes le libre exercice de leurs cultes, en reconnaissant la doctrine évangélique luthérienne pour religion dominante du pays; lorsque le droit d'exprimer ses pensées dans les écrits et actes publics n'est restreint par les ordonnances, qu'autant qu'on en abuserait pour offenser le pouvoir Suprême, la religion, les lois et les particuliers, ou pour troubler la tranquillité intérieure ou les rapports extérieurs du corps social avec les autres Etats; lorsqu'enfin on voit toutes ces dispositions clairement exprimées dans les lois fondamentales et les ordonnances sanctionnées par une longue observance, on est obligé de convenir, que le pouvoir du Souverain, la liberté civile, des différentes classes de sujets et les droits de la nation Finoise sont constitués sur des bâses également solides et loyales, et qu'ils sont tout aussi conformes à la situation actuelle du pays, qu'analogues au principe et à la forme du Gouvernement monarchique. Une

extension de ces droits, qui s'écarterait de l'esprit et de l'essence des lois fondamentales, pourrait déranger cet équilibre entre les pouvoirs législatif et exécutif, que la constitution a établi et dont le maintien est une condition essentielle au bien-être du pays. Toute tentative de vouloir y établir les garanties de la liberté nationale, dont d'autres pays constitutionels sont en possession, rencontrerait des obstacles et des difficultés dans l'exécution, fondés soit sur l'habitude de ce qui existe, soit sur le degré de civilisation où se trouve encore une grande partie de la nation.

D'ailleurs un amendement dans la représentation nationale, quand même on convient de ses imperfections, serait d'autant plus difficile à entreprendre et à exécuter, que cette représentation se trouve intimement liée tant à l'ordre politique établi depuis des siècles, qu'aux rapports des habitans à la société. Une réforme totale à ce sujet produirait des inconvéniens peut-être plus grands encore, que les avantages auxquels on aurait visé par des améliorations du système représentatif actuel. Or, le Comité se trouve d'avis, que le pouvoir du Monarque et les droits du peuple doivent être conservés dans leurs rapports mutuels, selon l'esprit de l'ancienne constitution, tandis que les dispositions spéciales, qui déterminent ces droits, ont besoin d'être soumises à une révision, pour être adoptées aux changemens amenés par le temps et la position politique, où se trouve actuellement le Grand-Duché, opinion, que le Comité s'est cru d'autant plus fondé d'émettre, que l'ancienne constitution, comme on vient de l'observer, est contenue dans différentes ordonnances, qu'il est important de réunir dans un seul corps dont toutes les parties correspondent entr'elles, et que ces ordonnances renferment des articles, qui dans l'ordre actuel de choses sont devenus superflus, et ne sont plus d'aucune conséquence politique.

La réunion de la Finlande à l' Empire de Russie semble en outre indiquer la nécessité d'ajouter à l'acte Constitutionel quelques nouvelles dispositions, telles que celles de fixer le pouvoir qu'un Régent de Russie, constitué pendant la minorité d'un Monarque, aurait à éxercer en qualité de Grand-Duc de Finlande, de déterminer les conditions exigibles, pour obtenir le droit de

naturalisation, et enfin d'expliqur les articles de l'ancienne constitution, qui sont relatifs à la régie des fonds publics et des domaines de la Couronne. La liberté des cultes, la censure des livres et des imprimeries, l'ordre enfin qui doit être observé dans les Diètes, fourniraient matière à des lois organiques qui seraient le complément de la constitution.

Finalement le Comité croit devoir fixer particulièrement l'attention de Sa Majesté sur un objet que, vû l'etat actuel des choses, parait devoir être soumis aux délibérations des Etats, savoir: *la question sur la responsabilité des personnes revêtues des hautes charges de l' Etat.* Le Comité reste persuadé que dans un pays, où la marche uniforme de l'administration et la sphère d'activité prescrite à tous ses ressorts, mettent le Souverain à même de surveiller l'exécution des lois dans les diverses ramifications du Gouvernement, l'exercice d'une pareille surveillance suffit seule peut-être pour prévenir les malversations et le manque d'ordre en empêchant les administrateurs du pouvoir exécutif d'empiéter sur les droits du peuple. Mais il en est autrement dans un vaste état, composé de parties différentes l'une de l'autre par ses rapports et localités variés, où le Souverain, ayant à concilier tant d'intérêts individuels et politiques, a été obligé de confier les détails de l'administration aux autorités locales. C'est dans un tel Etat, où il importe, que la voix de la nation puisse pénétrer jusqu'au trône, par l'organe de ses Représentans, afin de rendre responsables ceux, entre les mains des quelles le Souverain a déposé sa confiance.

En Finlande, les lois n'interdisent à aucun citoyen le droit de présenter ses réclamations contre les actes des autorités inférieures. Mais quoique la nation soit autorisée d'exposer par la voix de ses représentans ses griefs tant contre les employés inférieurs du Gouvernement, que surtout ce qui concerne l'économie générale du pays, elle n'a cependant pas la même faculté exprimée dans ses lois d'assujettir la gestion des fonctionnaires supérieurs de l'Etat, en cas de contravention aux lois et à la Constitution, à une révision quelconque.

L'on a assurément tout lieu de supposer, que des personnes,

aux quelles à la suite de leurs services antérieurs le Souverain a confié les fonctions les plus importantes, continueront de se rendre dignes de cette confiance tant par leur activité que par une intégrité à toute epreuve: comme cependant les combinaisons du Législateur ne sauraient se fonder sur la supposition de la moralité individuelle des agens du pouvoir administratif, il parait plus conforme aux intérêts et à la sûreté des habitants du pays, que la nation de son côté puisse aussi veiller sur la marche et les mesures de l'administration locale; ce qui offrirait en outre au Souverain un moyen bien plus sûr d'éclairer Sa religion et de parvenir à corriger et reprimer les abus, que ne sauraient Lui fournir tous les controles établis par la surveillance mutuelle des fonctionnaires publics. Le Comité pense que le but de la responsabilité publique pourra être parfaitement rempli, sans que pour cela il soit nécessaire de s'écarter de l'esprit de la constitution actuellement existante qui admet en principe que le soin des affaires de l'Etat ou l'administration proprement dite, appartient exclusivement au Souverain. Ainsi, d'après l'idée du Comité, la participation de la nation à la surveillance, se bornerait au droit, qui serait délégué à ses représentans à la Diète, de pouvoir prendre connaissance des dispositions administratives des fonctionnaires supérieurs et de les accuser auprès du Monarque, lorsques les actes émanés d'eux se trouveraient contraires aux lois fondamentales ou qu'ils se seraient écartés des ordres émanés du pouvoir Suprême sur l'administration du pays. Une responsabilité, basée sur ces principes, assurerait au Gouvernement ainsi qu'à la nation, l'inappréciable avantage de voir L'administration locale et les principaux fonctionnaires placés sous la surveillance et la censure de l'opinion publique, sans entrainer les inconvéniens, qui infailliblement naitraient, si la nation était revêtue du droit illimité de demander compte de leurs opérations aux administrateurs du pouvoir exécutif et de les soumettre à son propre jugement.

L'unité et la force du pouvoir Suprême éxige de ne jamais se départir de ce principe dans un pays d'Etats; et surtout en Finlande, où la civilization des classes moyennes est encore très

arriérée, pour ne pas craindre des abus, si l'on donnait trop de latitude à des discussions de ce genre. Malgré qu'une pareille responsabilité semble coincider avec le bien de la nation et ne pas être contraire à l'esprit de la constitution actuelle, l'exécution de cette mesure présente néanmoins des difficultés à surmonter, puisque les Etats ne s'assemblent, que lorsque le Souverain juge à propos de les convoquer en Diète, et qu'en attendant la nation n'est représentée par aucun corps en activité permanente et investi du pouvoir de scruter les mesures de l'administration. En conséquence, dans cet état des choses, le but de la responsabilité proposée ne pouvant être atteint, à moins que les Diètes ne fussent tenues à des époques fixes, le Comité regarde également comme nécessaire de mettre en délibération *s'il est utile et convenable au pays de fixer dans la constitution un certain temps dans le quel les Etat sdevraient s'assembler.* — A cet égard, le Comité ne croit pas devoir perdre de vue les inconvénians qu'on a justement reprochés aux diètes Suédoises, tant par rapport aux dépenses, qu'elles entrainaient, qu'aux abus à qui ces assemblées ont donné lieu. Cependant il est à observer, que d'un côté ces dépenses ne sauraient être prises en considération, lorsqu'il s'agit d'une institution généralement utile et indispensable, et laquelle d'ailleurs serait d'autant moins onéreuse au pays, qu'en tout cas, il n'était pas question de rassembler les Etats dans des espaces de temps trop rapprochés l'un de l'autre, ni qu'en outre leur réunion en diète ne serait jamais de longue durée. D'un autre côté il est notoire, que les inconvenients ci-dessus mentionnés n'avaient leur source que dans les discutions continuelles de ce temps entre l'autorité royale depuis longtemps affaiblie et un ordre puissant de l'Etat, cherchant de s'arroger une plus grande influence, ainsi que dans le besoin où se trouvait sans cesse le Gouvernement d'alors d'obtenir de la nation des augmentations d'impôts et de nouveaux subsides. Mais de toutes ces causes qui divisèrent les esprits, il n'en existe pas la moindre trâce en Finlande, et les circonstances à cet égard ont entièrement changé.

C'est encore sous un autre rapport que, selon l'opinion du

Comité, il sera très utile au pays, que la constitution fixe d'avance les époques pour la tenue des Etats. Ces réunions régulières, en procurant au Monarque le moyen le plus sûr de connaître et de s'instruire des besoins du pays, offrent aussi à la nation la possibilité de prendre connaissance des mesures adoptées par l'administration locale, et de soumettre au Souverain leurs voeux et réclamations relativement aux affaires publiques.

D'ailleurs le Comité est assuré, qu'un semblable amendement dans les droits constitutionels de la nation, augmenterait l'attachement de celle-ci à l'ordre des choses actuel et contribuerait puissamment au développement de l'esprit public — moyens efficaces pour rendre le peuple heureux et content au dedans et considéré au dehors.

En exposant ainsi les principes de la nouvelle constitution, le Comité croit devoir procéder à l'examen de *la question, relative aux amendemens, qui paraissent les plus nécessaires d' apporter à l'administration locale du pays, et dans le système des autorités civiles.* A ce sujet il est à considérer d'abord, que la police générale et l'administration proprement dite, en vertu d'anciennes lois fondamentales, appartenait lors de la réunion à des Collèges, établis à Stockholm, qui, outre les attributions précitées, devaient connaitre les affaires litigeuses, qui par leur nature économique, ne ressortissaient pas aux tribunaux ordinaires. Les Collèges, après avoir examiné ces affaires, étaient tenus d'en soumettre les plus importantes à la décision définitive du pouvoir Suprême, tandis que les parties litigantes avaient le droit d'appeler des décisions de ces mêmes Collèges à la révision du Souverain. Cette forme d'administration ne se trouve plus dans le Gouvernement actuel de la Finlande, et l'autorité intermédiaire des Collèges n'y existant pas, les affaires administratives sont par les autorités inférieures immédiatement transmises au Sénat, qui décide au nom du Souverain et en dernière instance.

Le Comité ne disconvient pas, que ce système a pu être utile et nécessaire dans les circonstances, où la Finlande s'est trouvée lors de la réunion. Il fallait qu'il existât dans le pays une autorité supérieure composée d'indigènes du pays, dans la quelle toute l'activité de l'administration fut réunie dans un centre. Mais cet ordre de choses n'est pas exempt de grands inconvénients, tant pour les particuliers, que pour le Gouvernement même. D'abord il en est résulté, que la même autorité, qui est chargée de la direction générale de toutes les affaires publiques, et de veiller à l'exécution des lois dans l'ensemble de toutes les parties, excepté celle de la justice, est obligée en même temps de s'occuper des moindres détails et de décider encore une multitude de cas particuliers dans le contentieux de l'administration. Une tâche, si étendue et compliquée, suppose cette routine et la connaissance détaillée des affaires qu'on trouve ordinairement parmi les fonctionnaires subalternes, mais les quelles ne se concilient guères avec le coup d'oeil juste, les combinaisons et principes libéraux qui, parti d'un point plus élevé, dans la société sont d'une influence autant bienfaisante sur le corps social, que nécessaire pour inspirer du respect aux autorités subordonnées et de la confiance au peuple. Or, comme il n'est pas dans la nature des choses, que ces qualités se rencontrent fréquemment réunies, il pourrait résulter d'une telle organisation, que dans cette masse d'objets de si différente nature nombre d'affaires ne fussent pas approfondies avec cette parfaite connaissance de causes, qui en constitue le mérite, que le controle établi pour les fonctionnaires inférieurs et si essentiel pour la conservation de l'intérêt de la Couronne et du droit des particuliers, ne fut pas suivi avec la sévérité requise, — que la surveillance du Gouvernement ne pût pas être également dirigée avec la même application sur toutes les affaires publiques, ou que parfois même, au lieu de n'envisager que le principe en général, on s'attache aux détails avec une exactitude minutieuse, incompatible avec l'essence et la nature de ces sortes d'affaires. En second lieu on pourrait remarquer comme un défaut essentiel dans l'administration actuelle de l'administration locale en Finlande la nouvelle marche

des affaires économiques. En effet le contentieux d'une partie de ces affaires qui, en vertu des lois fondamentales, étaient de la compétence des Collèges fut soumise à la jurisdiction des hautes Cours de justice, tandis qu'une autre partie, distincte par quelques qualifications particulières, dévolut à la Section Économique du Sénat, qui juge les affaires en dernière instance au nom du Souverain, sans qu'elles eussent préalablement passé par quelqu'autorité intermédiaire, dont le manque se fait ressentir d'autant plus relativement à ces sortes d'affaires, réservées au Sénat, qu'il existait autrefois une Commission particulièrement chargée de l'examen préparatoire de ces objets. Ainsi il est, selon le Comité, de la plus haute importance d'examiner scrupuleusement, si l'organisation actuelle répond à la juste attente de chaque citoyen d'être assuré et maintenu dans la jouissance légale de ses droits.

Les affaires administratives, dont il est question, sont souvent tout aussi importantes, que les causes civiles proprement dites, en faveur des quelles la loi offre déjà le moyen de les faire examiner par plusieures instances; et bien que l'on puisse être parfaitement convaincu, que le Sénat sera toujours composé de fonctionnaires distingués, il semble pourtant juste de prendre toutes les précautions possibles à fin de prévenir des abus. — Le Comité convient, que la multiplicité des instances ne suffit pas pour perfectionner la marche de la justice et que l'augmentation des autorités pourrait entrainer le ralentissement de la marche des affaires. Mais en considérant les objets, qui tiennent à l'économie publique, le Comité a lieu de croire, que l'établissement d'une instance intermédiaire pour cette branche de l'administration aménerait des avantages de la plus grande utilité publique, et cela avec d'autant plus de raison que le maniement de ces sortes d'affaires, ne saurait se concilier ni avec la nature ni le genre de travail des hautes Cours de justice.

En résumant les considérations qui viennent d'être exposées concernant la partie organique de l'administration intérieure, le Comité n'hésite pas d'avouer, que s'il n'avait consulté que l'expérience du temps passé, le jugement qu'il vient de porter à

ce sujet n'aurait pas été tout à fait le même. Mais lorsqu'en général les inconvéniens, qui viennent d'être relevés, se dérivent de la forme organique que nous avons actuellement, lorsqu'il n'est pas moins vrai qu'un pays quelconque peut être heureux, même avec une forme de Gouvernement bien plus défectueuse encore, tant qu'il aura le bonheur d'être gouverné par un Monarque qui par Ses lumières, Sa sagesse, ce coup d'oeil assuré, corrige par le fait les défauts de l'organisation, et dont la tendre sollicitude pour le bien du pays donne à ses habitans la garantie que l'administation ne sera confiée qu'à des personnes distinguées par leur capacité et la pureté de leurs intentions, lorsqu'en consultant la majorité de voix de la nation, elle inclinerait peutêtre pour une réforme analogue aux anciennes lois fondamentales, lorsqu'enfin le Comité se voit appellé par la volonté de Sa Majesté Impériale d'entrer dans le développement de toutes ces considérations, il a cru devoir être d'avis, *que les Etats du pays soient chargés de proposer à Sa Majesté les changemens et amendemens dans l'administration intérieure du pays, que les Etats regarderont comme utiles et conformes aux circonstances actuelles.*

En sousmettant cet objet à la discussion des Etats, Sa Majesté Impériale leur enjoindrait en même temps d'embrasser la question, si, en conservant la forme actuelle de l'administration, le Sénat ne pourrait être susceptible de quelques modifications dans ses détails? A cet objet le Comité ose fixer l'attention de Sa Majesté sur les questions suivantes:

1:o. Le choix triennal des personnes qui composent le Sénat n'est-il pas sujet à des inconvénients quant à la marche des affaires, et ne serait-il pas plus convenable que les places des membres du Sénat fussent permanentes et que ceux-ci ne fussent pas en même temps chargés d'autres emplois, qui les empêchent nécessairement de se vouer entièrement aux fonctions importantes qu'ils remplissent en dernier ressort?

2:o. Est-il convenable que la section de justice du Sénat, qui ne devrait s'occuper proprement que de l'administration de la justice, prend aussi part dans le plenum du Sénat à l'administration proprement dite, et si cette délibération commune doit

être conservée pour la discussion des affaires tout à fait générales, p: e: le projet d'une nouvelle ordonnance, quels sont strictement ces objets où ce concours doit avoir lieu?

3:o. Ne serait-il pas nécessaire d'établir une liaison plus intime entre les différens Bureaux de la section économique, qui doit être considérée comme le point central pour toutes les ramifications de l'administration intérieure, afin de donner plus de suite et d'activité aux occupations du Sénat et plus d'uniformité à ses opérations?

4:o. Comment écarter les obstacles qui s'opposent à la marche uniforme des affaires et les sujets de collisions produits par la participation immédiate du Gouverneur Général à l'administration?

Finalement le Comité croit qu'il serait à propos, en traitant la question de l'administration organique de déterminer, si les autorités exécutives, ainsi que les fonctionnaires créés depuis l'établissement du Sénat et munis d'institutions spéciales, doivent conserver leurs attributions, telles qu'elles sont maintenant, et — qu'elles seraient les restrictions ou modifications nécessaires à cet égard. En outre la constitution devrait, selon l'opinion du Comité, fixer avec plus de précision les rapports qui doivent éxister entre l'administration supérieure et les diverses autorités et institutions qui maintenant en ont un régime entièrement indépendant.

Le troisième objet principal qui doit fixer l'attention de la Diète, est *la nouvelle formation de l'armée nationale.*

En mettant les représentans de la nation à même de prononcer leurs voeux réunis sur une matière aussi importante, Sa Majesté Impériale va donner un témoignage bien precieux tant de Sa sollicitude pour la prospérité de la Finlande que de Sa confiance dans les habitans.

Pour une nation pénétrée du sentiment de ses devoirs, et dont l'amour de la patrie et le dévouement à la personne du Sou-

verain sont des traits distinctifs de son caractère, il est un désir, un besoin inné d'accourir à la défense du pays natal et de contribuer à la gloire du monarque, qui en dirige les destinées.

Le Comité est persuadé qu' en Finlande, ainsi que dans tout autre pays constitutionel, l'esprit public et tout ce qui constitue la nationalité d'un peuple, ne saurait être solidement établi, tant que l'esprit militaire n'existe pas chez la nation même. Or, comment se formerait-il cet esprit, si le métier des armes doit s'apprendre hors du pays, comme un objet d'ambition plutôt pour quelques individus de classes supérieures que comme un devoir sacré à remplir envers la patrie? La noblesse du pays qui par le principe même de son état est destinée au service militaire, se voit dans l'ordre actuel des choses empêchée de se vouer à cette carrière. Les distances, la différence des langues, le manque de moyens pécuniaires le rendent très difficile non moins pour elle que pour la plupart des finois, de prendre service dans les régiments de ligne en Russie, et ce n'est qu'à ces raisons qu'il faut l'attribuer, que des natifs du pays ont cru devoir chercher au de là de la mer les moyens d'entrer au service sans rencontrer toutes ces difficultés.

A ces considérations, qui semblent parler en faveur du rétablissement de l'armée nationale, se joint encore celle de la classe des paysans. — Nombres d'entre eux manquant d'occasions d'être utilement employés, quelque part, s'adonnent à une vie désoeuvrée, qui les conduit à des écarts dont ils seraient préservés, s'ils avaient été compris dans le recrutement. Le Gouvernement local, s'occupant des moyens de prévenir la dépravation des moeurs, depuis long-temps a regretté de ne pas pouvoir recourir à cette mesure.

L'esprit d'ordre et la discipline rigoureusement observées dans le militaire auront une influence très salutaire sur cette classe de sujets, en les rendant utiles à la patrie.

Il faut en outre observer encore une circonstance qui selon le Comité est de la plus haute importance pour le bien-être du peuple. C'est que le stationnement des troupes à la campagne malgré la discipline gardée par les officiers, ne laisse pas d'être

onéreux pour les cultivateurs. Le logement du soldat, en soi-même déjà très-incommode, les marches et transports, les changements de lieux continuels, dérangent non seulement l'agriculture, mais exposent encore la tranquillité domestique du cultivateur à nombre d'inconvénients dont il est impossible de faire le détail, mais dont les suites se manifestent par la démoralisation des familles. L'ivrognerie, les vices s'augmentent au même dégré que l'amour de ses devoirs et l'aisance diminuent. Le Comité pleinement convaincu des ces faits aurait craint de manquer à ses devoirs, s'il avait pu les taire à cette occasion.

Enfin pour n'omettre aucune des données, qui prouvent la necessité de remettre en activité les troupes nationales, il faut dans un pays constitutionel se placer dans la manière de voir et de raisonner du gros de la nation et en traitant cette question à fond, entourer le Souverain de toutes les lumières nécessaires, pour qu' Il puisse décider ensuite comme Il le jugera à propos et avec une pleine connaissance de cause.

Le bon sens de chaque peuple lui fera bientôt sentir que sans une force armée indigène, il lui manque toutes les garanties d'un état constitutionel, abstraction faite des relations politiques ou extérieures. Mais le Comité n'a pas besoin de s'appuyer sur ces raisons, tandis que l'armée nationale existe encore dans le fait ainsi que par la constitution. Sa Majesté Impériale dans Sa proposition aux Etats de Borgo, relativement à cet objet ayant déclaré: »que l'ancienne armée n'était dissoute que provisoirement et que Sa Majesté avait l'intention de conserver dans ses points essentiels et d'après les principes déjà adoptés un miliraire national à la Finlande, comme le rempart le plus fort, qu'elle puisse avoir pour sa sureté et comme étant le moins onéreux aux habitans et en même temps le moins préjudiciable aux progrés de la population et de l'agriculture», il ne s'agit donc maintenant que de fixer à l'assemblée des Etats les principes d'une répartition égale relativement aux charges foncières à imposer aux possesseurs des terres, soit en conservant strictement ou avec les modifications nécessaires le système connu sous le nom d'*Indelnings verck*, ou d'en adopter un autre, plus convenable aux

circonstances actuelles, et c'est aux Députés de la nation de discuter sur cet objet important.

Il est sous-entendu que si la garantie de l'indépendence *intérieure* de la nation exige une armée nationale, d'un autre côté tout ce qui se rapporte à la sureté extérieure ne peut pas être du ressort du Gouvernement local. Les forteresses, les ports, enfin tout ce qui peut être considéré comme position militaire doit être occupé par les troupes de l'Empire, et cette mesure suffit, pour concilier le point de vue constitutionnel et les rapports politiques du pays.

En soumettant ainsi à l'examen de Sa Majesté Impériale l'opinion du Comité sur ces points fondamentaux de la nouvelle constitution à donner à la Finlande, en exprimant à Sa Majesté respectueusement sa manière de voir, tant par rapport aux lois fondamentales et à l'indépendence de l'administration antérieure du Grand-Duché qu'aux moyens de les garantir efficacement, soit en perfectionnant la partie organique des autorités constituées, soit par la récomposition de l'armée nationale, le Comité ose se flatter que Sa Majesté daignera lui rendre la justice, qu'il ne s'est pas laissé entrainer par les sentiments qu'il doit porter à son pays en perdant de vue les intérêts et les liens indissolubles qui l'attachent à l'Empire.

Ayant l'intime conviction, que la prospérité de la Finlande ne peut être établie sur des bases solides qu'aux conditions ci-dessus exposées, le Comité n'est pas moins persuadé, que la Finlande dans aucun autre cas n'est et ne peut être d'une utilité réelle et durable pour la Russie. Les avantages de cette conquête ne peuvent pas consister dans un accroissement de la population qu'a gagné l'Empire, vû que la Finlande est trop peu habitée et que la nature l'a d'abord trop peu favorisée, pour qu'elle puisse directement augmenter les ressources financières de la Russie. La couronne de Finlande retire pour le moment du pays des revenus plus considérables, que les moyens du pays semblent le permettre. Encore la possibilité de percevoir ces revenus dépend-

elle uniquement et exclusivement de la supposition, qu'ils ne soyent pas employés à des objets étrangers à la Finlande. Si l'on voulait employer ces mêmes revenus aux besoins de la Russie, si, dans cette vue, on commençait à confondre l'administration locale du pays avec celle du grand Empire, dont elle diffère autant par la nature de ses institutions, que par la manière de les remplir, si l'on désorganise enfin un ordre de choses, qui depuis des siècles s'est amalgamé avec l'existence physique et morale d'un peuple libre, il s'en suivrait infailliblement la ruine des contribuables et dans peu de temps l'épuisement total du pays. Dans tout pays constitutionel la faculté des habitans et leur disposition à fournir aux besoins de l'Etat sont dans un rapport direct avec la conviction où se trouve la nation sur la nécessité reconnue de contribuer à sa prospérité et au maintien de l'ordre existant; toutefois nous osons croire que la Russie pourra, si Elle le veut, tirer des avantages réels d'un pays comme la Finlande, où la liberté civile, dont jouissent également toutes les classes sans distinction, où l'esprit industriel dirigé par la plus grande sûreté des propriétés; feraient fleurir nombre de fabriques et de manufactures utiles à la Russie, où surtout l'approvisionnement de la capitale trouverait une concurrence très avantageuse, pourvu toute fois qu'on garantirait à ce commerce des débouchés sûrs et indépendants des chances et de conjonctures d'ailleurs si variables. Ensuite le génie du peuple et l'application que les habitans des côtes de la Finlande ont eues depuis les temps les plus reculés pour la navigation et particulièrement pour le cabotage offrent à la Russie tous les moyens possibles pour avoir une marine redoutable et un commerce actif.

Or, comme les obstacles dérivés de l'état actuel de la Finlande ne permettent pas à la Russie d'en tirer tous les avantages qui ne sauraient résulter que de la marche du temps, cette acquisition peu importante en elle-même, en considérant la modicité de ses ressources, ne peut être regardée par la grande puissance dont elle fait partie, que sous un rapport purement politique.

Le Comité passe ensuite à un objet qui est purement local, *celui de l'état des finances du Grand Duché, dont la Diète devra s'occuper.*

Il s'agit d'abord de la discussion sur *le système monétaire actuel.*

Le Comité a cru devoir s'arrêter au principe, que les Etats s'occuperont d'aucun changement essentiel, relativement à la *monnaie foncière* du pays et aux bases qui déjà sont adoptées, pour en déterminer la valeur en monnaie courante dans la recette publique, de sorte qu'aucune question, qui s'écarterait de ce principe, ne pourra être agitée par les Etats. Le Comité ne peut pas ignorer, que c'est le changement arrivé dans l'évaluation des rentes et autres redevances, calculées en argent de Suède et depuis la Diète de Borgo fixées en roubles d'argent, qui a produit la hausse de la valeur nominale des impôts, hausse qui par la dépréciation du papier monnaie de Russie survenue depuis cette époque a dû considérablement augmenter. Considéré sous ce point de vue, ce changement d'argent est certainement censé avoir été au désavantage du contribuable, mais non obstant cette circonstance, ce ne serait pas moins une erreur que de regarder comme injuste et nuisible le système monétaire actuel, en comparant le montant des redevances, calculées en argent de Suède, avec celui auquel elles se sont élevées depuis la réunion du pays à l'Empire. Ce qui suffit déjà pour prouver évidemment la fausseté de cette comparaison, est cette circonstance que les prix de tous les produits et fabrications ont aussi considérablement augmentés. D'ailleurs nous voyons, que la détermination des redevances en papier-monnaie, déjà par la nature des choses peu stable dans sa valeur nominale, et leur acquittement au même taux, malgré la dépréciation de ce papier monnaie, n'ont produit d'autre effet, si non que dans le moment où les prix des objets de commerce ont haussés, les dépenses ordinaires de la couronne n'ont pû être couvertes sans de nouvelles avances et subsides; ce qui, avec un système monétaire, tel que celui qui existe actuellement en Finlande, ne peut arriver, si en même temps les besoins de l'Etat n'avaient pas aug-

mentés dans la même proportion. Il ne faut non plus perdre de vue, en examinant l'influence de ce système monétaire sur le bien-être public, que la Couronne au lieu de faire procéder au recouvrement des impôts d'après un certain *medium* de la valeur réelle du Rouble d'argent dans le Commerce et comme les états y avaient consentis a admis ce rouble dans les recettes publiques, d'après une évaluation fixée bien audessous de cette valeur, parcequ'elle le fit d'abord recevoir à deux et ensuite à trois roubles en assignations de Banque. Par cette opération les contribuables, qui avaient des redevances à acquitter en argent comptant, ont joui d'un avantage considérable et ont payé une somme bien moindre que celle que la Couronne était en droit d'obtenir, conformément à la décision des Etats, concernant les affaires pécuniaires du pays. L'on convient que ceci n'a pas pu influer sur la diminution du montant des objets de rente en numéraire, dès qu'ils ont été acquitté en argent, mais comme ces objets de rente sont payés à un prix fixe, il s'en suit que le contribuable n'a jamais pu être en perte par le principe d'évaluation, servant de base au système actuel. Au reste, comme il est à prévoir que les billets de Banque de Russie, qui constituent la monnaie courante en Finlande, à la suite des opérations de finance qui viennent d'être prises par Sa Majesté Impériale dans tout l'Empire, seront améliorés et acquerreront une valeur plus stable, le montant des impôts, payés en monnaie argent courant, s'élevera de rechef peu à peu jusqu'à la valeur effective, qui existait entre ces deux sortes de monnaies à l'époque où les redevances furent ordonnées d'être payées en argent de Russie. En conséquence de ces données, le Comité trouve qu'il n'existe aucun motif pour que les Etats entrent en délibération sur le principe même du système monétaire actuel. L'expérience a éclairé tous les Gouvernements sur les dangers de revenir trop souvent aux moyens de remédier aux inconvénians de ce genre, qui dans l'ordre des choses, et quelque soit le système, qu'on adopte, ne sont jamais tout à fait à éviter. Il se présente un autre objet, relatif aux finances du pays, qui, selon l'avis du Comité devra occuper la Diète, savoir: *si les impôts et requisitions*

de l'Etat doivent rester comme ils sont fixés maintenant, ou s'il n'est pas nécessaire de faire quelques changemens sous ce rapport.

Pour ce qui est premièrement *du principe adopté par le système d'imposition, maintenant suivi dans le pays,* il a paru au Comité, qu'en général le cultivateur, et particulièrement les possesseurs des fermes censuelles ainsi que de celles de la couronne, sont comparativement aux autres possesseurs et jouissanciers trop fortement chargés de toutes sortes de rentes et charges publiques, surtout quant à celles qui doivent être payées en argent comptant. En considérant que selon le principe de justice et d'après les lois fondamentales du pays, les différentes classes d'habitans doivent supporter les charges de l'Etat selon une juste proportion, adoptée au moyen de chacune, il est évident que le bien-être général éxige que cette classe si nombreuse et si utile soit soulagée dans les charges qu'elle supporte, en diminuant quelques redevances au cultivateur contribuables et en repartissant plutôt sur les autres habitans du pays les impôts, qui se payent en argent. A cet effet, le Comité croit de son devoir de soumettre cet objet à Sa Majesté Impériale, pour qu'Elle daigne ordonner, que les Etats assemblés entrent en délibération sur cette matière. Il semble ensuite qu'il serait en même temps nécessaire, qu'ils délibérassent *sur les redevances publiques, connues sous le nom de fonds médicinaux et de secours pour l'entretien des bâtimens publics.* Originairement, ces impôts n'étaient pas permanens et ne furent considérés que comme des subsides dont la continuation dépendait du consentement des Etats, et c'est dans ce sens que la Diète de Borgo decréta, qu'ils seraient continués d'être perçus sur le même pied jusqu' à la Diète prochaine. Or, le trésor public ne pouvant se passer de ce revenu, le Comité est d'avis, que la discussion des Etats embrasse non seulement la continuation, mais encore l'augmentation de ces subsides, vû que leur montant, tel qu'il a été fixé la dernière fois, dans les circonstances actuelles, ne suffit plus au but pour le quel cette contribution est proprement destinée. Aussi le trésor public pour pouvoir continuer l'entretien des bâtimens publics et de tout ce qui se rapporte aux hôpitaux, charités et

autres objets de la police de santé, s'est vu obligé de suppléer par d'autres fonds aux dépenses qu'ils exigent, et ce serait à plus forte raison maintenant le cas, lorsqu'il s'agit d'améliorer et d'étendre encore ces institutions salutaires. Dans la supposition, que les Etats consentiront de continuer et d'augmenter ces subsides, de manière que l'on ait plus besoin désormais d'assigner aucune somme particulière à cet effet, le Comité a cru que les autres revenus du trésor, dès lors employés en entier et strictement selon le Budjet au seul but auquel ils sont destinés, en les administrant avec une sage économie, pourront suffire en général à faire face aux dépenses actuelles.

Toutefois, d'autres établissements que ceux, dont nous venons de parler, reclament encore la sollicitude des Etats, en leur donnant le développement dont ils ont été institués. Le Comité croit en conséquence qu'il serait essentiel, que moyennant la proposition, que Sa Majesté daignera faire aux Etats, sur les différents objets financiers, ils fussent engagés à délibérer, *si en général le besoin de l'Etat exige de nouveaux subsides ou secours pécuniaires, afin que dans le cas de l'affirmative on décide des bases, d'après les quelles ils devront être déterminés et payés.*

Quant à *l'état actuel de l'argent en circulation dans le pays*, le Comité a déjà en d'autres occasions émis l'opinion, que les différentes espèces d'argent, ayant cours en Finlande, ont une influence très pernicieuse sur le bien-être des habitans, et bien que le Comité n'ignore pas, que Sa Majesté Impériale est disposée de prendre des mesures pour que les capitaux en monnaie russe, qui circulent dans le pays, s'accroissent insensiblement, afin que la Couronne par ce moyen puisse percevoir ses revenus dans la même espèce d'argent, sans qu'il en résulte des pertes aux contribuables; il lui a toutefois parû, que ce serait le cas de soumettre à Sa Majesté, si, de concert avec les Etats, *Elle voudra prendre des dispositions, qui se rapprocheraient aux intentions qu'avaient manifestés à ce sujet les Etats à la Diète de Borgo*, lorsqu'il s'agissait d'opérer l'unité des monnaies courantes afin que ces mesures tendissent plus directement à faire sortir de la circulation générale l'argent de Suède, qui est déjà et pourra

encore entrer par la suite dans le pays, de sorte qu'il ne resterait à la fin d'autre papier monnaie en circulation que celui du pays même et les billets de Banque de Russie.

Il serait d'autant plus important que cette matière fut ultérieurement présentée à la délibération des Etats, que différentes circonstances ont empêché jusqu'ici, que, pour parvenir enfin à opérer l'unité des monnaies, l'on exécutât dans toute leur étendue les dispositions proposées à cet égard par la Diète de Borgo et dont une des plus essentielles était d'établir une Banque d'argent.

Après s'être expliqué ainsi sur les finances du pays le Comité ose respectueusement soumettre à Sa Majesté Impériale son opinion sur un objet, non moins essentiel que les précédens, et dont il sent toute l'importance pour le bonheur de la Finlande. *Il s'agit des mesures à prendre par le pouvoir législatif, pour prévenir la corruption des moeurs*, qui s'est manifestée en Finlande depuis quelques années, à en juger par l'augmentation des causes criminelles en général et particulièrement des délits d'infanticide et par le nombre des naissances illégitimes, enfin par la nécessité où le Gouvernement a été d'agrandir les hôpitaux et les prisons du pays. Le Comité croit devoir observer d'abord à cet égard, que les changemens que l'on pourrait faire dans le code des lois pénales ne seraient pas seuls suffisants pour réprimer la licence et mettre une frein à la dépravation des moeurs, si avant tout, l'on ne s'appliquait à châtier et épurer celles-ci par une rigoureuse pratique des préceptes de la religion, et en prenant soin d'inculquer les principes de la morale chrétienne à la jeunesse de toutes les conditions et principalement aux enfans des paysans en créant à cet effet des établissements d'éducation, qui suivis de près par ceux qui seront chargés de leur surveillance, deviendraient les foyers, d'où se répandraient plus généralement les vraies lumières salutaires pour la nation; enfin en écartant toutes les circonstances qui, dans les relations actuelles tant intérieures qu'extérieures du pays, semblent contribuer à éloig-

ner le peuple non moins de la simplicité des moeurs de leurs ancêtres, que de la crainte de Dieu, sentimens dont nos pères toujours ont été imbûs et aux quels ils attribuaient les secours, qui ne leur ont pas manqué dans tous les temps. Le Comité croit que l'exécution des mesures ultérieures, qui restaient à prendre pour parvenir à un but qui touche aussi près le bonheur du pays est proprement du ressort de la sagesse toujours active du Gouvernement et ne constitue matière de la délibération des Etats, que relativement aux changements dans les lois criminelles, autant qu'elles peuvent arrêter la corruption progressive des moeurs. Dans cette vue il faudrait prendre en considération, que (: du moins à en juger à la tenure des pièces de procédures:) parmis les crimes qui se sont commis, la plupart a été la suite de l'usage immodéré de l'eau de vie; d'où il résulte, qu'il serait nécessaire de revoir les ordonnances et dispositions qui ont pour objet spécial de prévenir l'abus de cette boisson. Le Comité a aussi cru devoir proposer, qu'en comparant les lois maintenant en vigueur avec les dispositions de la Loi pénale sur les crimes d'infanticide, il faudrait examiner si elles ont répondu au but qu'on a eu en vue.

Une autre circonstance, qui a paru au Comité digne d'attention, n'est pas moins faite pour appeler l'intervention du pouvoir législatif, c'est que les criminels et malfaiteurs renfermés à perpétuité dans les forteresses du pays, ne peuvent point être en général soignés et gardés autant, que l'exigent la moralité et la sûreté publique, puisque les cas ne sont pas rares qu'ils trouvent moyen de s'évader et d'errer ensuite longtemps dans le pays avant que l'on parvienne à s'en saisir, ce qui est d'autant plus funeste, qu'ils commettent en attendant de nouveaux crimes et qu'ils corrompent ou entrainent à la complicité d'autres individus, qui sans cette occasion ne seraient pas devenus criminels.

En résumant cet objet quant à la législation pénale, le Comité croit devoir soumettre à Sa Majesté Impériale, si Elle en juge à propos de demander aux Etats leur avis sur les matières et questions suivantes: savoir,

1:o. *Concernant les moyens et dispositions qui paraitraient le plus à propos à réprimer l'usage immodéré de l'eau de vie.*

2:o. *Comment le Chapitre XVI du Code pénal, ainsi que les ordonnances postérieurement émanées sur le crime d'infanticide*, en égard aux temps et aux circonstances actuels, *pourront être réformés* de manière à prévenir plus efficacement ces délits, ou d'y attacher des punitions plus convenables.

3:o. Enfin, *si*, au lieu de renfermer dans les forteresses du pays les malfaiteurs condamnés à la réclusion et aux travaux forcés à vie, *il ne convenait pas mieux de les envoyer plutôt dans quelques endroits éloignés de l'Empire de Russie, où ils pourront encore devenir utiles, d'autant plus que tout espoir de retour leur est ôté.*

Telles sont les vues et les opinions que le Comité, à la suite des ordres de Sa Majesté Impériale, a cru devoir Lui soumettre, relativement aux différentes propositions qu'il plaira à Sa Majesté de faire aux Etats à la Diète prochaine.

En dernier lieu, *pour ce qui regarde les dispositions préparatoires, qui doivent être prises avant la convocation de la Diète* il n'a pu échapper à l'attention du Comité, que si les matières sur les quelles Sa Majesté veut bien prendre l'avis des Etats leur étaient présentées, sans que chaque objet fut soumis à un travail préparatoire, il en résulterait, ainsi que l'expérience souvent l'a démontré dans d'autres pays, des longueurs inutiles dans la discussion des questions, qu'il est important d'éviter. Pour mieux prévenir cet inconvéniant, le Comité a cru qu'il serait non seulement plus conforme au but que l'on se propose par la convocation d'une Diète, mais encore à l'ordre observé dans tout pays constitutionel, que l'on présentât aux Etats des projets de loi tout rédigés sur les matières, dont Sa Majesté Impériale veut bien décider conjointement avec eux. Le Comité ne pouvant prendre sur lui une tâche aussi importante et aussi délicate, d'autant plus qu'il devra ensuite soumettre à Sa Majesté son opinion sur chaque objet de ce travail préparatoire, il a dû

se borner maintenant à l'exposition des principes généraux, se réservant d'entrer dans les détails nécessaires, lorsque les différents projets de loi, dont il est question lui parviendront. Si Sa Majesté daigne approuver cette méthode, en créant une commission spéciale, qui eut à remplir des fonctions analogues à ce but, le Comité a été d'avis qu'elle doit se réunir au lieu central de l'administration locale, et que, pour siéger dans cette commission, Sa Majesté daignerait par la voie de Son Sécrétaire d'Etat des affaires de Finlande, appeller des hommes du pays, qui, par leur loyauté, leur zèle et leur expérience, autant que par leur dévouement à Sa Majesté Impériale et à la patrie, se seraient rendus dignes de cette confiance. Il semble, que le nombre de ces membres, y compris le président, pourrait être convenablement fixé à neuf personnes, et le Comité oserait supplier Sa Majesté, qu'Elle lui permette de présenter à Sa nomination, premièrement pour président: M-r le Conseiller privé Baron d'Aminoff, et pour membres: Mrs L'archevêque, Docteur Tengström, le Gouverneur civil Baron de Mannerheim, les conseillers d'Etat actuels Ehrenström et Gyldenstolpe, le Gouverneur civil Walléen, le Général Major de Reuterskjöld, le Sénéchal Edelsköld et le prévot Docteur Gadolin. Pour Secrétaire de la commission le Comité croit pouvoir proposer le Secrétaire-référendaire général ad interim Stichaeus que Sa Majesté Impériale daignerait gratifier par la suite d'une rétribution particulière, à titre de récompense pour les soins qu'il aurait mis à la rédaction de protocoles etc.

Pour ce qui concerne les devoirs et attributions de la commission, le Comité a pensé que cette commission devrait d'après ses vues et ses sentiments émettre son opinion sur les questions, qui seraient présentées à la délibération des Etats; qu'en outre si elle trouvait qu'il fut nécessaire, pour le bien général du pays de prendre encore, de concert avec les Etats, d'autres dispositions que celles sur les quelles Sa Majesté voudra les consulter, la commission aurait le devoir de porter son oponion à cet égard à la connaissance de Sa Majesté Impériale. Toutefois le but direct de l'établissement de cette commission étant de rédiger les pro-

jets de loi susmentionnés et les propositions à faire à la Diète d'après les vues de Sa Majesté et selon les bases convenues sur chaque matière, le Comité a cru qu'il serait essentiel qu'elle soit pourvue d'une instruction particulière relativement à ses devoirs et attributions, et, qu'en la rédigeant sur les principes indiqués, il serait nécessaire d'y faire entrer aussi les règles à suivre dans l'ordre et dans la marche des affaires, qui seront traitées à la commission. Le Comité soumet à Sa Majesté Impériale, si Elle juge à propos d'ordonner à set égard:

1:o. Que la commission, après avoir été constituée puisse, à l'invitation de son président, entrer en activité et convenir de la répartition de ses occupations et fixer la méthode la plus propre pour accélerer son travail en général et l'exposition de chaque matière en particulier.

2:o. Que dans les séances et délibérations de la commission, l'on devra voter d'après les formes légales; que les protocoles et expéditions rédigées d'après la pluralité des suffrages seront dressés et ensuite mis au net par le Secrétaire même, après quoi elles seront soumises à l'examen de Sa Majesté Impériale par la voie du Secrétaire d'Etat des affaires de Finlande.

3:o. Que les objets dont la Commission sera chargée, ainsi que ses délibérations, devront être tenus *sous secret;*

4:o. Qu'à l'égard des renseignemens, que la Commission aura besoin de recueillir, auprès des établissements et autorités du pays, elle devra s'adresser au Gouverneur-Général, qui à ce sujet, recevra des instructions de Sa Majesté Impériale.

5:o. Que dans le cas où la Commission, avant d'émettre son opinion définitivement sur quelques questions, désirerait préalablement connaître la volonté et les intentions de Sa Majesté Impériale à ce sujet, elle sera autorisée de demander à Sa Majesté par la voie de son Secrétaire d'Etat la décision dont elle aura besoin.

C'est sur tous ces objets que le Comité attend respectueusement les ordres Suprêmes de Sa Majesté Impériale.

(на подлинникѣ подписано)
ut supra
Le Secrétaire d'Etat Baron de Rehbinder.

II.

A la suite du billet que Votre Altesse m'a fait l'honneur de m'adresser hier, je m'empresse de Lui transmettre les deux pièces qu'Elle trouvera ci près et qui furent présentées à feu l'Empereur Alexandre pendant Son sejour à Helsingfors l'année 1819.

Le but de la convocation de la diète dont il s'agissait alors était *specialement* de *préciser* et de completer Nos lois fondamentales ou constitution[el]les. L'Empereur avait même un moment l'intention de nous donner une constitution analogue avec celle de Pologne, avec deux chambres, mais Il revint bientôt de cette idée.

Après avoir pris connaissance des papiers que je viens de mettre sous Vos yeux, Mon Prince, l'Empereur décida *finalement* que les états de Finlande seraient rassemblés (le lieu ne fut pas designé car on balançait entre *Helsingfors* ou *Wibourg*). S. M. avait même pris la plume pour apposer Sa signature, mais hésitant sur un objet, que j'expliquerai verbalement, Elle m'ordonna de conférer ulter[i]eurement avec le Comité, et de lui soumettre cette affaire à St. Petersbourg.

En attendant l'Empereur partit pour Laybach et Wérone. A Son retour de ce voyage je n'eus rien de plus pressé que de Lui présenter ces papiers mais l'Empereur les garda chez Lui, comme Il s'exprima, pour y reflechir. Ce ne fut qu'au bout d'une année que S. M. me les renvoya, sans mot dire et l'affaire resta là.

Agréez mes respects,

Rehbinder

ce 22 Dec.
1835.

J' ai l'honneur de Vous restituer cijoint Monsieur le Comte l' Extrait du Protocole du Comité des affaires de Finlande du

21 Juin 1819 et le projet d'instruction pour le comité preparatoire de la Diète dont on préméditait alors la réunion et que Vous avez bien voulu me communiquer

Menchicoff.

le 30 Decemb. v. st.
[1]835

2. Paikannimistöaineksia Suomen kansallisuus- ja kaupankäyntiolojen valaisemiseksi keskiajalla.

Kirjoittanut

Kustavi Grotenfelt.

Suoranaisia tietoja Suomen kansallisuusoloista varhemmalta ajalta ei ole meille säilynyt ja päätelmien tekeminen siinä suhteessa, esim. suomalaisen ja ruotsalaisen kansallisuuden entisistä rajoista maassamme, jää siis etupäässä nykyisten olojen ja paikannimien varaan. Tällä pohjalla onkin erinäisissä tutkimuksissa käsitelty tätä kysymystä ja koetettu valaista esim. ruotsalaisen asutuksen ikää ja muinaista leviämisalaa Suomessa. Mutta tarkempi, paikkakunnallinen tutkimus on vielä tekemättä, ja tahtoisinpa sen johdosta väittää, että kysymys myös vielä on epäselvä ja ratkaisematta. Tarkoitukseni ei kuitenkaan nyt ole ryhtyä tähän vaikeaan ja monihaaraiseen tehtävään, jonka suorittamiseen luullakseni vielä puuttuu tarpeellisia esitöitä. Vasta tarkka ja tarkoitusperäinen paikkakunnallinen tutkimus voi tuottaa ne ainekset, joiden perustuksella se voidaan varmaan ja yksityiskohdissa ratkaista. Tahdon tässä ainoastaan Suomen entisten kansallisuus- ja kaupankäyntiolojen valaisemiseksi tarjota vähäisen lisän, nimittäin aineskokoelman historiallisissa asiakirjoissa tavattavista keskiaikaisista paikannimistä, jotka sisältävät kansa- ja heimo-nimityksiä, taikka sanamerkitykseltään viittaavat kaupankäyntiin ja liikeyhteyteen muiden mai-

den kanssa. Luetteloon olen lisännyt jonkun muu men, joka näyttää olevan vanhaa alkuperää ja valais netta, vaikk'ei sitä säilyneissä vanhemmissa asiakirjo vatakkaan. Nähdäkseni niiden keräämisestä ja yhteei misesta voi olla jotain hyötyä kysymyksen vastaiselle mukselle, jota paitse sen käsittely voi kehoittaa toisia ryhtymään näihin. mielenkiintoisiin seikkoihin käsiksi, ja luettelo jo itsessään voi oikeuttaa muutamia yleisiä huomautuksia ja päätelmiä. Samalla kertaa tahdon painostaa, kuinka tärkeätä historiallisten tosiasiain ja tietojen silmälläpitäminen on, jotta tämänkaltaiset tutkimukset johtaisivat luotettaviin tuloksiin. Minusta näet näyttää, että muutamat paikannimien tutkijat, vielä meidänkin päivinä, ovat tässä suhteessa liian suurella vapaudella ryhtyneet työhönsä ja että siitä syystä heidän tuloksensa ovatkin tulleet liian fantastisiksi ja sekaviksi.

Ensi sijassa ovat tässä tutkimuksessa tietysti lukuun otettavat Suomen molempia pääkansallisuuksia merkitsevät nimitykset, ne jotka sisältävät sanat *Suomi* tai *Ruotsi*, *finne* tai *svensk*. Lukuisimmin on näistä olemassa »finne»-sanasta johdettuja paikannimiä, tietysti etupäässä ruotsinkielisellä alueella, mutta joku sen ulkopuolellakin. On joskus sanottu, että näiden nimien ei tarvitse johtua kansallisesta »finne»-sanasta, vaan voivat olla ruotsalaisen ja muinaisskandinaavilaisen Finn-nimen johdannaisia. Ja niinhän voi kyllä eräissä tapauksissa olla asianlaita. Mutta kuitenkin on ilmeistä, että suurin osa näistä nimistä alkuansa sisältää juuri kansallisuuden nimityksen, tarkoittaa sitä, että paikka on suomalaisten, »finnien», asuma tai heidän entistä aluettansa tai että ainakin suomalaisten muisto jollain tavoin siihen liittyy. Se näkyy jo siitä, että useimmat näistä nimistä ovat niillä seuduin, jossa kansallisuuksien rajat sattuvat yhteen, taikka että todennäköinen traditsioni nimenomaan mainitsee tämän seikan. Kaikissa tapauksissa on niiden todistusvoima monin verroin suurempi, kuin ovat paikannimien tutkijain itsensä usein konstrueeraamat olemattomat nimet. Sillä perustuksella ei rakenneta mitään historiallisia tuloksia. Tavallisin on

noista nimistä *Finby*, joka jo keskiajalla (keskiaikaisiksi luen silloin keskiajan asiakirjoissa ja vanhimmissa maakirjoissa 1530—40-luvuilta mainitut nimet) on 14:n lähteissä tavattavan eri kylän nimenä. Finn-sanalla muodostetut nimet mannermaalla ovat kaikkein useimmat Varsinais-Suomessa tai sen rajaseuduilla, ainoastaan muutama Itä-Uudellamaalla (ja omituinen *Kajafinskin* kylä v. 1500 Käkisalmen läänissä Sakkola[illegible]) sekä joku ainoa, sekin vähemmin tärkeä, Pohjanmaalla.

seikka todistaa, että sillä nimellä on tarkoitettu niaan varsinais-suomalaisten heimoa, ei suomalaisia yleensä, ıyöskään lappalaisia. Huomiota herättää, että saaristosta ttäinkin Ahvenanmaalta tavataan »finn»-nimiä runsaasti, *Finbo*, *Finby* Sundissa, *Finholm*, *Finström*, *Finnö* (useam- n. e. Voitaisiin siis arvella, että ainakin nämä eivät isi kansallisuudennimitystä, vaan miehennimen. Mutta ne ainakaan sitä vaikutusta tee jo merkitsemiensä paikluonnonlaadun, ne ovat näet suurimmaksi osaksi luonä, vuoksi. Kun lisäksi tulee, että Ahvenanmaalla ynyt muutamia — tosin ei monta — ilmeisesti suoisiä vanhoja nimiä, niinkuin *Jomala* mainittu 1351, alatorp (en voi näet pitää niiden esitettyä ruotsalaista ntoa todennäköisenä), *Jumala ö* Getassa, *Simskäla* ala *Simasalo* Sundissa 1431, *Koskenpää* Brändössä 1537, oi tulla muuhun kuin siihen jo ennen esittämääni pääen,[1]) että nämä nimet viittaavat hajanaisten suomalaisasukkaiden liikkumiseen ja asettumiseen jo keskiajan alkuja Ahvenanmaankin saarille. — Omituisina »finn»-vartaehdettuina paikanniminä mainittakoon erikseen *Finnarf* Kä, *Finpada* Inkoossa, *Mustfinne* Paraisissa ja *Finnin-* Maskussa.

sä yhteydessä lienee syytä ottaa puheeksi myös asta johdetut nimet, jotka lukuunsa nähden kilpai»-nimitysten kanssa ja miltei ne voittavat. Niitä ylt'ympäri maata, sekä suomen- että ruotsinkielisissä

. Hist. Arkistoa XVI osa, Suomen Hist. Seuran Pöytäkir-25.

seuduissa, ja, huomautettakoon se erikseen, myös usein Ahvenanmaan saaristossa. Näistäkin nimistä on lausuttu epäilyksiä, missä määrin niitä oikeudella voidaan pitää todistuksena lappalaisen kansallisuuden leviämisestä. Ja varmaankin osaksi syystä. »Lappi»-sana on ilmeisesti suomenkielisen, arvatenkin ruotsinkielisenkin, kansan yleisessä kielenkäytössä vähitellen vakaantunut nimiainekseksi, jota sitten on sopinut käyttää uusia paikannimiä muodostettaessa, jotain kan[illegible] syrjäistä paikkaa merkitsemään, ilman että sillä e erittäin lappalaista kansallisuutta tarkoitettu. Mutt huolimatta tahtoisin nytkin, vastoin viime aikoina kuultua väitettä, muistuttaa, että tämä nimiaines sit alkuansa on määrättyyn kansallisuuteen viitannut j silläkin siis on merkityksensä etnografisessakin suhteess seikka, että meillä ruotsinkieliseltä asutusalueelta tavat tänkaltaisten nimien varhaisimmissa muodoissa usein o nyt monikko-genetiivin jäännös (»Lappaby», »Lappfärd» v on nähdäkseni lisätodistuksena siihen, että todellakin teltu itse kansallisuutta. Kuitenkin tahtoisin tähär kuten ennenkin on huomautettu, että tuntuu siltä ku salaisella alueella, jolta runsaasti puolet luetteloon o nimistä ovat peräisin, sana *lapp* usein olisi käsitetty vitettu myös suomalaisiin. Nimet *Lappby*, *Lappböle*, eivät siis välttämättömästi ole syntyessäänkään tarkoit varsinaisia lappalaisia, vaan mahdollisesti suomalaisia. selta puolelta ovat erittäin mielenkiintoisia nimet *Lapp* jota pidän Lappfjärdin nimen alkuperäisenä muotona, vastaava *Lapinkäytävä*, kylä Hauhossa 1539, jotka ilm perustuvat vanhaan lappalaisten verottamistapaan. — lisuudessa esiintyy Lapin nimi, kuten tunnettu, ens Saxo Grammaticuksella, samalla kuin hän mainits kansan tuolla jo 6:nnesta vuosisadasta alkaen käytet finnien (Saxolla: Skricfinni) nimellä.[1])

[1]) Merkillistä on että Saxo sanoo Lappeja olleen ka Lappia») samalla tapaa kuin islantilaiset lähteet siihen aik kahdesta Kainuunmaasta (Kvenlannista).

Mitä tulee *Suomi*-vartalosta saatuihin nimiin, niin niistä, kuten odottaa sopi, toiset, ja varmaankin ijältään vanhimmat, näyttävät nimenomaan liittyvän Varsinais-Suomen heimoalueeseen, niinkuin esim. *Suomela* Lokalahdella, *Suomenkylät* Vehmaalla ja Perniössä, *Suomenböle* Halikossa; toiset, Satakunnassa ja Hämeessä tavattavat, kertovat sinne jo aikaisin levinneestä vaikutuksesta. Ainoastaan moniahta Itä-Suomen paikannimi viittaa laajempaan sanan merkitykseen. Saaristossa Suomi-sanasta johdettuja vanhoja paikannimiä ei ole. — Venäläisissä kronikossa *Sum* suomalaisten heimon nimenä ensi kerta esiintyy kertomuksessa Nevajoen taistelusta 1240.

Merkillistä kyllä on »Ruotsi»-sanan johdannaisista mahdollista tehdä samallainen huomio, kuin Suomi-nimestä. Sen ruotsalaista kansallisuutta laajemmassa merkityksessä tarkoittavan merkityksen ohella, mikä niillä yleensä ja myöhemmin on, tuntuu siltä kuin ne vanhimpaan aikaan nimenomaan olisivat rajoittuneet erääseen suppeaan alueeseen Varsinais-Suomea. Tämän piirin rajoja osoittavat seuraavat nimet: *Ruotsalan* kylät Rymättylässä, Hiittisissä, Halikossa ja Muurlassa, *Ruotslaks* Taivassalossa, Rymättylässä ja Korpoossa, *Ruotsamaan* saari Lemussa ja *Ruotsila* Marttilassa. Se käsittää siten Turun saariston ja mantereen uloimman rantavyöhykkeen, rajoittuen juuri siihen Varsinais-Suomen mantereeseen, jota voidaan pitää »Suomen» alkuperäisenä alana. Uskaltaisimmeko todellakin päätellä, että Ruotsin nimi johonkin aikaan olisi ollut erikoisesti kiintyneenä juuri siihen seutuun? En tahdo tässä mitään varmaa väitettä esiintuoda, mutta huomautan kuitenkin niistä huikaisevista maailmanhistorian alaan kuuluvista näköaloista, joihin erään »Ruotsin» olemassaolo näillä seuduilla keskiajan alkupuolella itsestään voisi viitata. Tuo jo ennen esitetty kysymys: tuliko Rurik ja hänen varjaginsa Suomesta? astuisi uudestaan jonkun verran muuttuneessa muodossa eteemme. Kaarle Krohn on tutkimuksessaan »Kaleva und seine sippe» (Suomal.-ugril. Aikakauskirja XXX) koettanut etsiä sitä ympäristöä, joka tarjoaisi otollisen maaperän Kalevalan sankaritarujen muodostumiselle ja viittaisi suomalais-

ten ja skandinaavilaisten koskettusten ensimmäisiin ajanvaiheisiin, ja siinä suhteessa osoittaneet muinaista Kalandia. Tästä tulee vielä jäljemmin puhe, mutta eiköhän tämmöinen Kalandin naapurina ja eteläpuolella oleva »Ruotsi» tätä arvelua toiselta puolen vahvistaisi ja toiselta tapahtumapaikan jonkun verran siirtäisi?

»Svensk»-vartalosta muodostetut nimet eivät ole kovinkaan lukuisat eivätkä tarjoa mitään erittäin silmäänpistävää. Huomioon pantava on, että nuo kolme *Svenskby*-nimistä keskiaikaista kylää tavataan kaksi läntisellä Uudellamaalla ja kolmas Kymijoen suussa, juuri sillä seudulla jonne useain asianhaarain perustuksella näyttää todenmukaiselta sijoittaa vanhan riimikronikan mainitsema Birger Jaarlin ruotsalainen uutisasutus: »The satto thet land med crizna men, som jak vänter at thet star oc än».

Nyt lueteltujen eri kansallisuusnimitysten jälkeen ovat mainittavat eri heimo- ja maakuntanimet. Semmoisia ovat — paitsi jo puheena ollut Suomi — Häme, Karjala, Kainuu, Savo ja Pohja(nmaa). Niistä syntyneiden paikannimien esiintymistä katsastaessamme, huomaamme kohta Savon ja Pohjanmaan heimojen myöhäissyntyisyyttä noiden muiden vanhojen alkuperäisempien heimojen rinnalla. Laajimmin levinneet ovat hämäläisheimon nimitykset, sekä kotimainen *Häme* että vierasperäinen *tavast*, ja huomattavaa on, että niistä johdettuja paikannimiä jo vanhastaan kohdataan myös hämäläisten varsinaisen asutusalueen ulkopuolella. Lännessä suomalaisten heimoalueella on *Hämeenkylä* Uskelassa, *Hämäläis* ja *Tavastila* Mynämäellä, *Tavastrona* Kemiössä y. m., toisella taholla Karjalassa muista puhumatta *Hämeenlahden* vanha, muinaislöydöistä tunnettu kylä Kurkijoella, joka miltei näyttää viittaavan johonkin jo pakanuudenajalla sinne tapahtuneeseen kansanmuuttoon. Tavataanhan, kuten tunnettu, hämäläisistä kertovia paikannimiä Itämeren toisellakin puolella Ruotsissa, niinkuin *Tavestan* kylä ja *Tavestaborg*in muinaislinna Södermanlannissa. Hämeen maakunnan nimenä *Tavastland* esiintyy ensi kerta eräässä ruotsalaisessa riimukivessä n. v:lta 1030,

ja seuraavan vuosisadan keskivaiheilla on se *Tabast*-muotoisena tunnettu arabialaiselle Edrisille. Samaten *Häme* (Jäm-)-nimi venäläisissä kronikoissa ensi kerta mainitaan 1042, ja Suomessa asuvia hämäläisiä tarkoittavana ainakin 1142. Mitä hämäläisten lähempiin siirtolais-alueihin, Uuteenmaahan ja Satakuntaan, tulee, ovat paikannimistä päättäen jäljet edellisessä maakunnassa ehdottomasti runsaammat ja aikaisemmat kuin jälkimäisessä. Tämä seikka nähdäkseni puhuu sen puolesta, että Birger Jaarlin ristiretki, jonka suunnasta mielipiteet ovat käyneet kovin erilleen, on tapahtunut Suomenlahden rannikolta päin, jossa hämäläisillä nähtävästi ammoisista ajoista asti, niinkuin paikannimet todistavat, on ollut huomattavimmat satama- ja kalastuspaikkansa: *Hemlaks* Pohjan pitäjässä, *Tavastfjärde*[illegible] Siuntiossa Pikkalan edustalla, *Tavastnäs* Porvoon pitäjässä, [illegible]ukuisat *Tavastbyt* ja *Hämeenkylät* Helsingin ja Pernajan [illegible]jissä ja Kymijoen suun seuduilla. Ne paikat, jotka sil[illegible] jassa tulevat kysymykseen »hämäläisten satamana» [illegible]kseni Pohjanlahti (Pojoviken) ja Pikkalan edusta. [illegible]jalaisten nimi ilmaantuu paikannimissä huomattavasti harvemmin, mutta on kuitenkin jo aikaisin ollut kotiutuneena myös Varsinais-Suomessa (esim. *Karjalan* kappeli, *Karjalaisten kylä* Maskussa), jos emme tahdo pitää näitä nimiä aivan itsenäisesti syntyneinä, mikä sanan laatuun nähden ei tunnu aivan mahdottomalta. Ruotsalaisille oli Karjala jo aikaisin tuttu. *Kirjalaland* mainitaan viikinkiretken määräpaikkana 1016, ja tarinoissa on Karjalasta ja karjalaisista puhetta paljon aikaisemmin, 800-luvun loppuajoilta asti, onpa *Kyrjalabotn*, Suomenlahden sisäpohjukka, mainittu jo Iivar Vidfadmen sotaretken ja kuoleman yhteydessä, siis 700-luvun alussa.

Paikannimien antamaa valaistusta tuohon vaikeaan ja paljon väiteltyyn kainulais-kysymykseen heikentää se seikka, että »Kainuu»-nimien voidaan katsoa syntyneen ainoastaan merkitsemään eri maanpaikkojen alavuutta, eikä mitään heimoasutusta. Tunnustamalla tätä seikkaa on kuitenkin mielestäni syytä panna tähdelle, että näiden nimien ala ulottuu

pitkin koko Pohjanmaan rannikkoa Varsinais-Suomesta alkaen aina Ruotsin Länsipohjaan asti: *Kainuva* Lemussa, *Kainu* Uudellakirkolla, *Kainuunkylä* Noormarkussa, *Kainu*-nimet Vetelissä, *Kainuunjoki* (= Ähtävänjoki), *Kainuu* = Pohjois-Pohjanmaa ja Kajaanin seudut, *Kainuunmeri* = Pohjanlahden pohjoisosa, *Kainuunsaari* Kiimingissä, *Kainuunjoki* ja *Kainuunkylä* Länsipohjassa. Tuskin voitaneen pitää näitä lukuisia nimiä vain sattumoina, joilla ei olisi mitään merkitystä kysymykselle kainulais-heimon varsinaisesta asuinalueesta. Mielipiteeni olen tarkemmin esittänyt tutkimuksessani »Über die alten Kvänen und Kvänland» Suomal. Tiedeakatemian toimituksissa, osa B I. Skandinaavilainen nimimuoto *Kvenland* mainitaan Pohjanlahden pohjoisen pohjukan ympärillä olevaa maata merkitsemässä, kuten tunnettu, ensi kerta kuninga Alfredin maantieteessä 9:nnen vuosisadan lopulla, ja sen naapureina olivat pohjoinen Norja eli Halogaland lännessä, Pohjois-Ruotsi etelässä ja lappalaisten (skridfinnien) maa luoteisessa ja pohjoisessa.

Maakuntanimiin voidaan vielä tavallaan lukea myöskin *Kaland-* ja *Kyrö*-nimitykset, joiden merkityksestä ja alueesta entisaikaan tutkijat ovat lausuneet niin suuressa määrin eri suuntiin meneviä mielipiteitä. Muinaista Kalandia koskevia tietoja ovat viimeksi yhdistäneet ja selvitelleet J. Rinne (Finlands kyrkor I Nykyrko och Nystad s. 1, muist. 1) ja K. Kaukovalta (Sananen »Kaland» kysymyksestä, Hist. Aikakauskirja 1916), joiden kirjoituksiin siis viittaan. *Kalandia*, *Kaland* merkitsee: 1) Vehmaan kihlakuntaa, 2) Uudenkaupungin pitäjää, 3) nimenomaan Uudenkaupungin rantaseutua, = suomen *Kalais*. Jos näihin seikkoihin vielä lisätään Agricolan tiedonanto, että asukkaat »Calandis» »wiele tenepene Rotzinkielille puhuvat» ja »ovat ollut Rotzista eli Gollannista wlostulleet», niin täytyy nähdäkseni tulla siihen päätökseen, että Kaland varsinaisesti ja alkuansa on ollut saariston ja rantaseudun nimenä Kustavista alkaen Pyhäänmaahan asti. Se on siis juuri ennen puheena olleen »Ruotsin» ja »Suomen» rajakulma meren rannalla. Vaikka tämä seutu nykyisin onkin

kokonaan suomenkielinen, on siinä tiettävästi ennen ollut ruotsalaista asutusta, niinkuin muun lisäksi useat mielenkiintoiset paikannimet todistavat, esim. Godelsjö, Elmnäs, Kunnarainen (Gunnarsby) Kustavissa, Helsingin kylä Taivassalossa, Korssaari, Birkholm Uudenkaupungin edustalla, y. m.

Jo itsessään intressantti Kaland- ja Kalais-nimi saa vielä suuremman merkityksen kahden siihen liittyvän hypoteesin vuoksi. On tahdottu yhdistää siihen kansanrunon mainitsema *Kaalimaa*, piispa Henrikin kotimaa; pidän kuitenkin tätä yhdistystä vähemmän uskottavana, eiköhän »Gaelinmaa» sittenkin ole luonnollisempi. Toisekseen on, kuten edellä jo mainittiin, Kaarle Krohn, edellyttämättä mitään Kaleva ja Kaland-nimien yhteyttä, huomauttanut, että juuri Agricolan mainitsema Kalandin (ja sen yhteydessä Luotolan) seutu tarjoaa useita edellytyksiä ollaksensa se ympäristö, jossa Kalevalan sankaritarut ovat muodostuneet. Ja todellakin voidaan paikannimistöstä näiltä ja läheisiltä naapuri-seuduilta löytää useita hyvin merkillisiä yhtäläisyyksiä runoissa esiintyvien nimien kanssa. *Kaleva* tavataan Mynämäellä, *Ilmarinen* Vehmaalla, *Väinöläinen* sukunimenä Mäskussa (v. 1439), *Ahti* sukunimenä Turussa 1454, *Ahtiala* Halikossa ja Uskelassa, *Ahtola* (1545) Nousiaisissa, *Äijönpoika* Liedossa (v. 1418); Lokalahdella on *Suomela*, nyk. Hermansaaren vanha nimi, paikkakunnallisen traditsionin mukaan »ensimmäinen talo Suomessa»; *Ruotsi*-nimi näyttää, niinkuin edellä on koetettu osoittaa, vanhoina aikoina nimenomaan olleen kiintyneenä Kalandin eteläpuolella olevaan saaristo- ja rannikkoalueeseen. Vähää etäämpänä kohtaa meitä Eurassa muinaiskalmisto *Osmanmäki* ja henkilönnimi *Osmanpoika* (1420), Ahvenanmaan itäpuolella on *Simasalo* (1431, nyk. Simskäla). Siis tarullisia nimiä melkoinen joukko.

Kyrön nimen alkuperästä ja leviämisestä on Yrjö-Koskinen kertomuksessaan Hämeenkyrön pitäjästä antanut tietoja. Sittemmin on asiasta kirjoittanut J. R. Aspelin, tahtoen Kyrön nimeen yhdistää pohjoismaisten tarinain kuureista ja kyrjaleista antamia tietoja. Paikannimien perustuksella tullaan nähdäkseni siihen tulokseen, että Kyrö alkuaan on

tarkoittanut Ylä-Satakunnan seutuja, *Hämeenkyröä* ja Ikaalista, sieltä jo aikaisin levinnyt Etelä-Pohjanmaahan *Isoonkyröön* (»Kyrobominne») ja *Vähäänkyröön*, ja että nimi yksityisten henkilöiden ja talojen niminä jo keskiajalla on siirtynyt Lounais-Suomeen, sekä myöhemmin Pohjois-Pohjanmaalle.

Ruotsalaisista maakunta- ja heimonimistä ovat myös useat edustettuina jo Suomen keskiaikaisessa paikannimistössä, antaen meille viittauksia mistä päin ruotsalainen kansanaines on maahamme muuttanut. Yleensä esiintyvät ne kuitenkin yksinäisissä tapauksissa — ainoastaan *helsing-* ja *dalkarl*-nimitykset ilmautuvat useammin —, joten päätelmäin tekeminen jää epävarmaksi. *Helsing*-sanasta syntyneitä nimiä tavataan pitkin meren rannikkoa, sekä pohjoisessa että etelässä, ja viitannee siis tämän heimon läheiseen yhteyteen Suomeen asettuneiden ruotsalaisten siirtokuntain kanssa. Huomattavimmat näistä paikannimistä ovat *Helsinginkylä* Taivassalossa ja *Helsingin* pitäjä. *Dalkarby*-nimisiä kyliä ja verokuntia tavataan useita Ahvenanmaalla ja läntisellä Uudellamaalla jo vanhimmissa maakirjoissa v:lta 1540. Ölannin asukkaiden nimi *öning* esiintyy vain kerran, mutta karakteristisessa paikannimessä Ahvenanmaalla, *Önningby*, *Önningvik* Jomalassa, mainittu jo 1326, mutta kun sana oikeastaan merkitsee vain »saarelaista», sen ei välttämättä tarvitse tarkoittaa Ölantia, vaan voidaan pitää sitä myöskin ahvenanmaalaisista käytettynä.[1]) Gesterbyn kylän nimi Sundissa kirjoitetaan vanhimpana aikana *Gestrikaby*, joten se näyttää säilyttävän muiston Ruotsin Gestriklannista. Sitä vastoin, merkillistä kyllä, ei yleisemmin tavata paikannimiä, joiden varmuudella voitaisiin katsoa säilyttävän muistoa Gotlannista eli muinaisesta Voijonmaasta, josta useat kirjoittajat, niin kuten näimme jo Agricola, ovat arvelleet Suomen ruotsalaisten asukkaiden tulleen ja jonka entinen merkitys suomalaisten kaupankäynnille on ollut niin suuri. Ainoastaan *Gottbyn* (ennen »Gotthaby») on

[1]) Huomiota ansaitsee että öning (oningus)-nimi esiintyy Lyypekin tullitaksoissa jo 1220-luvulla.

kylää Jomalassa voitaneen pitää semmoisena, vaikka selitys ei olekkaan aivan varma. (*Voidunluoto* Raumalla Voijonmaasta?)

Ulkomaisia maan- ja kansannimiä, jotka kertovat jo varhempina aikoina tapahtuneesta kanssakäymisestä, rauhallisesta tai sotaisesta, muiden maiden kanssa, esiintyy Suomen keskiaikaisessa paikannimistössä tanskalaisten, norjalaisten (»bagge»-sana), virolaisten, kuurilaisten, Saksan, Venäjän, Vepsän ja mahdollisesti Vatjan. Tanskalaisiin viittavat useat *Tanskilan* ja *Tanilan* kylät Varsinais-Suomessa, *Danskog* Pohjalla ja *Danskarby* Kirkkonummella, ehkä myöskin *Juutila*-nimiset talot Marttilassa ja Maskussa. Voisikohan näissä nimissä piillä muistoja tanskalaisten muinaisista ristiretkistä Suomeen v:n 1200 vaiheilla? — Norjalaisista ennen yleisesti käytetty »bagge»-nimi sisältyy m. m. esim. seuraaviin paikannimiin: *Baggböle* Perniössä ja useihin nimiin Uudellamaalla: *Baggby* Pohjalla, *Baggböle* Helsingin ja Porvoon pitäjissä, *Baggnäs* Pernajassa, vieläpä *Baggö* idässä aina Virolahdelle saakka.

Virolaisten ja kuurilaisten entisistä meriretkistä Suomenkin rannikoille kertovat »est» ja »kur»-sanoilla muodostetut liitännäisnimet, joita tavataan jotenkin runsaasti pitkin Suomenlahden pohjoista rannikkoa. Ne todistavat jotenkin vilkkaasta kanssakäymisestä Suomenlahden eteläpuolella asuvan heimolaiskansamme kanssa vanhoista ajoista asti. Huomattavimmat »est» ja »virolais»-nimistä ovat *Estböle* Tenholassa, *Estby* Pohjalla ja Kirkkonummella, *Estnäs* Helsingin pitäjässä, *Virböle* Elimäellä, *Virjoki* ja *Virolahti* samannimisessä pitäjässä. Viro-vartalosta johdettuja paikannimiä kohtaamme paljoa kauvempanakin Satakunnassa (*Vironkorva* Kokemäellä, *Virolahti* Viljakkalassa), Hämeessä, Itä-Suomessa ja Lapissa asti, jossa Tornion lappalaisten kuuluisa seita *Vironakka* kertoo siitä noituuden maineesta, joka yleisesti Suomessa, kuten kansanmuistotkin todistavat, oli kiintynyt virolaisten nimeen.[1])

[1]) Nuorena ylioppilaana kulkiessani Leppävirroilla v. 1881, kuulin eräältä noitana pidetyltä mieheltä tarun, jossa kerrottiin miten kerta vaikeassa tilassa ja muiden keinojen osoittauduttua turhiksi lähdettiin Viron noidalta apua hakemaan.

Harvemmassa ovat kuurilaisiin viittaavat nimet, mutta niitäkin tavataan eräitä pitkin Suomenlahden rannikkoa, niinkuin *Kurby* Karjalla, *Kurö* Pohjalla, *Kurböle* Porvoon pitäjässä y. m., lännessä Rymättylään asti, ja ainakin muutamiin nähden tuntuu epäilemättömältä, että ne todellakin tarkoittavat muinaista, merirosvoretkistään tunnettua kuurilaisten heimoa.

Vepsäläisistä muistuttaa pari itäsuomalaista paikannimeä, joista huomattavin on tuo Käkisalmen läänin maakirjassa v:lta 1500 mainittu Raudun pokostaan kuluva laaja, monta kylää käsittävä *Vepsän alue*. Nimi esiintyy sillä tavalla, että tekee mieli pitää sitä jonkun varsinaisen sisäänmuuton todistuksena. — Vatjalais-nimi on mahdollisesti löydettävissä kahdessa Viipurin läänin alueelta olevassa nimessä.

Saksan nimen sisältävistä paikannimistä ovat tärkeimmät *Saksby* (mainittu 1382) Porvoon pitäjässä, varmaankin ikivanha kauppapaikka, ja *Saksila* Luonnonmaan saarella Raisiossa (1444). Huomiota ansainnevat myös *Saksankivi* ja *Saksankorva* Kokemäenjoen suupuolella, joiden sanotaan saaneen nimensä siitä että saksalaiset kauppiaat ennenaikaan tavaroineen sinne tulivat. Asiasta olleen tieteellisen väittelyn johdosta tahdon lausua, että pidän näitä nimiä todistuksena etenkin juuri *saksalaisten* kauppiaiden käyneistä maassamme («saksa» = kauppias on sekundäärinen merkitys). — Venäjä- ja Rysssanoista muodostettuja paikannimiä tavataan verraten vähemmän ja nähtävästi myöhäsyntyisiä.

Vielä kohtaamme keskiajan asiakirjoissa muutaman kerran *friisiläisten* nimen: sekä *Friis*-sukuisia henkilöitä että pari kertaa *Friisilää* talonnimenä (vrt. myös sana *fläming*). Epävarmuutta voi vain olla siitä, missä määrin voidaan pitää näitä nimiä kansallisuuden tunnusmerkkinä. Mielenkiintoista olisi, jos katsoisimme voivamme niiden perusteella päättää tuon kansan, jonka käsissä keskiajan alkupuolella (9—11 vuosisadoilla) Pohjoismaiden kaupankäynti suurimmaksi osaksi oli, olleen suoranaisessa liikeyhteydessä myös Suomen kanssa. Sitä vastoin emme Suomen keskiajalta tapaa mitään jälkeä muista läntisen Europan kansoista, englantilaisista, ranskalai-

sista tai muista. — Lopuksi on kuitenkin vielä kuriosumina yksi kansannimi mainittava — petšenegi. Käkisalmen läänin maakirjassa 1500 esiintyy näet sikäläisenä maanomistajana eräs *Petšenegov*, millä tavalla sitten tuo nimi lieneekään hänelle tullut.

Siirtykäämme nyt kaupankäyntiä koskeviin paikannimiin. Saksalais- ja friisiläismuistot ovat meidät jo tämän kysymyksen piiriin saattaneet. Tästä asiasta on ennen kirjoittanut H. A. Reinholm monessa kohdin valaisevassa ja ansiokkaassa esitelmässään »Kristinuskon saatosta Suomeen» (Suomen Muinaismuisto-yhd:n Aikakauskirja VI), johon täten olen tahtonut viitata. Mutta aineistoa käsitellään siinä vain osaksi ja määrätyltä kannalta.

Ensimmäinen nimisarja, joka tältä alalta erityisesti vetää huomion puoleensa, on »pirkka» ja »Pirkkala» sanojen johdannaiset. Katson puolestani varmaksi, että näiden sanojen alkujuuri on muinaisruotsin »kauppaa» merkitsevä *birk*, *bjerk*, josta suomen sana *pirkka* on syntynyt, ja nuo nimet tarkoittavat siis alkuansa kauppapaikkoja. Jotakin vaikeutta tutkimukselle tuottaa näiden nimien myöhempi sekaantuminen »*björk*» (koivu)-sanasta johdettujen paikannimien kanssa, mutta tämä ei kuitenkaan estä meitä varmuudella näkemästä että useat »björk»-nimistä ovat syntyneet alkuperäisestä birk-(kauppa-) sanasta, eikä puulajin nimestä. Ja nämä paikannimet ovat nähdäkseni hyvänä osviittana ratkaistaessa tuota paljon väiteltyä kysymystä *Pirkkalan* ja *pirkkalaisten* syntyperästä ja niiden suhteesta toisiinsa. Tämmöisiä alkuperäisten »pirkkalaisten», s. o. kauppamiesten, kauppapaikkoja löydetään pitkin Suomen- ja Pohjanlahden rannikoita lukuisa joukko (alkaen itäpäästä Suomenlahden perukasta): *Björkö*, ensi kerta mainittu nimimuodolla »Berkö» c. 1270, suom. Koivisto, joka siis on sangen mielenkiintoinen kansanjohdannainen; *Björkböle*, Pyhtäällä; *Björknäs* (»Bjerkenäs»), Pohjanlahden (Pojoviken) suussa; *Björkö* Lemlandissa, Kumlingessa, Paraisissa; *Birkholm* ja *Björkboda* Kemiössä; *Pirkkinäis* (»Birkenäs») Kokemäellä; *Pirkkalan* pitäjä; *Björkö* (»Berkön») Mustasaaressa;

Pirkkiö, ruots. Björkö, Tornion edustalla j. n. e. Pirkkalaa (ensi kerta mainittu 1328) pitäisin heidän ikivanhana kauppapaikkanaan mentäessä Kokemäenjokea ylöspäin sisämaahan ja siitä nimensä saaneena, joka tietysti sitten taas vuorostaan on voinut tulla yhdeksi myöhempien Pohjanmaalla ja Lapissa kulkeneiden pirkkalaisten asema- ja kotipaikaksi. Pirkkalaisnimi ei siis osoita mitään kansallisuutta, vaan ammattia (elinkeinoa); siihen kuului eri kansakuntain jäseniä: vanhimpina aikoina varmaankin enimmäkseen ruotsalaisia, joiden kielestä nimikin on peräisin, myöhemmin, niinkuin säilyneet asiakirjatkin todistavat, sekä ruotsalaisia että suomalaisia.

Toisia kaupankäynnin johdosta syntyneitä paikannimiä ovat varmaan useimmat niistä, jotka sisältävät sanat *garp*, *gäst*, *kesti*, *hamn*, *kase*, *kauppa*, *köp*, *satama*, *turku*, *valkama*. Sana »garp» merkitsee, kuten tunnettu, keskiajan ruotsin kielessä ulkomaista, nimenomaan saksalaista, kauppamiestä. Tapaamme tämän sanan jo aikaisin (1367) henkilönnimenä myös Suomen puolella ja samoin kylännimenä eri paikoissa: *Garpsbol* Inkoossa, *Garpböle* ja *Garpgård* Pernajassa. Yleisempi nimiaines on kuitenkin »gäst», »kesti». Yleinen nimi on *Gesterby*, joka talon tai kylän nimenä ruotsinkielisellä alueella tavataan Sundissa, Perniössä, Kemiössä, Pohjalla, Kirkkonummella ja Sipoossa. Huomattavaa on kuitenkin, että oli olemassa myöskin jotenkin yleinen miehennimi *Gest*, joten on vaikea päättää miten Gesterbyn nimi eri tapauksissa on selitettävä. Selväpiirteisempi on suomalainen sana *kesti*, joka tavataan talon nimenä (Kesti) Kokemäellä ja Kallialassa. Sen lisäksi Tuuloksessa on tunnettu muinaislinna, jolla on omituinen nimi *Kestinpäänkallio;* ei liene siis kestin liikkuminen muinen sielläkään päin ollut tuntematon.

Ruotsalainen »kase»-sana merkitsi ennenaikaan vartiotulia (vårdkasar), joita oli tapa sytyttää niemille ja rantavuorille merkiksi meren purjehtijoille, siis nykyisten majakkain virkaa toimittamaan. Sana tavataan pari kertaa meren rannikon paikannimissä, *Kasböle* (Kasala, Sidebyn seudulla), *Kasaberget* (Helsingissä) y. m., jotka näyttävät olevan sen johdosta syn-

tyneet. Myöskin *Vårdö* Ahvenanmaalla ja *Vartsaari* (1371 Vartiasaari) Vehmaalla ovat ehkä tämmöisestä syystä saaneet nimensä. Sitä vastoin Vartsala Paimiossa vanhimmissa asiakirjoissa kirjoitetaan Varissala. Toinen samaan tapaan viittaava sana on »böte», joka merkitsi rauniota, usein purjehtijain varaksi rakennettu; tästä on luultavasti syntynyt m. m. *Lemböten* nimi Ahvenanmaalla ja *Bötom* Lapväärtissä, jonka vieressä oleva korkea vuori *Bötomberget* ammoisista ajoista asti oli tuttu semmoisena merenkulkijain viittana. Voisikohan *sammas*-sanallakin joskus olla tämä merkitys?

Muita edellä lueteltuja nimiä ei liene tarpeen erittäin selittää, kun niiden merkitys on helposti ymmärrettävissä. Kauppa- ja satama-sanoilla nimitetyt paikat ovat, kuten luonnollista, melkein kaikki tavattavissa pitkin meren rannikkoa. Erittäinkin ovat niistä mainittavat *Sataman* saari Torniojoen suussa, Pyhämaan (entisen Pahamaan) saarella mainittu ennen kuuluisa *Piispansatama*, *Satavan* saari Turun ulkopuolella, lukuisat *Hamnö*, *Hamnholm*, *Hamnskär* nimiset paikat Ahvenanmaan ja Varsinais-Suomen saaristossa, joista varsinkin Kökarin Hamnö on huomattava (luultavasti v:n 1250 matkaoppaassa lueteltu »Thiyckekarl» tarkoittaa juuri sitä), *Köpeby* Espoossa, *Köpbacka* Pernajassa, *Ristisatama* Säkjärvellä j. n. e. Mitä jokea venäläisen kronikan 1311 mainitsema *Kauppiasjoki* tarkoittaa, ja voidaanko, niinkuin Akiander arveli, siihen yhdistää myöhempien karttojen Kymijoesta käyttämä *Ankoper* nimi, on riidanalaista. Myöhemmin esiintulleista uusista hypoteeseista huolimatta pidän sitä todennäköisimpänä. Että Ankoper on sama sana kuin Anjalankosken luona jo 1415 mainittu *Ankaporan* ankeriaankalastuspaikka, lienee epäilemätöntä. »*Kuppis*»-nimet Turun lähellä ja Kymijoen suussa, samoin kuin itse *Turun* nimi, ovat tähdelle pantavat siitä että näyttävät viittaavan venäjänkielisiin muotoihin ja siten todistavan, että venäläisetkin kauppiaat varhaisimmalla keskiajalla olivat tuttuja kävijöitä Suomen etelärannikon satamissa, ennenkuin saksalaiset sulkivat heidät pois kaikesta aktiivisesta osanotosta Itämeren kauppaan. Vih-

doin on mainittava Laatokan rannalla Hiitolassa v. 1500 ja vielä 1600-luvulla voimassa ollut mutta sitten hävinnyt *Kauppiaanrannan* kylä. Muutamiin satama-nimityksiin liittyy nimenomaan muisto kristinuskon leviämisestä maahamme: *Korshamn* Maalahdella, *Korshamn* eli *Ristisatama* Säkjärvellä, *Piispansatama* Pyhämaalla y. m. Kuten Reinholm yllänimitetyssä kirjoituksessa on osoittanut, ovat muutenkin monet saariston ja rannikon vanhimmista kirkoista rakennetut juuri entisiin kauppapaikkoihin, siten todistaen miten kristinusko meidänkin maahamme on tehnyt tuloansa ensin kaupankäynnin yhteydessä.

Olen tällä esityksellä tahtonut kiinnittää huomion siihen seikkaan, miten paikannimistö on jälkimaailmalle säilyttänyt monta ja tärkeätä muistoa entisajan kansallisuus- ja liikeoloista, muistoja, jotka tarpeellisella kritiikillä käytettyinä voivat valaista monta historiassamme muutoin hämärää ja vähän tunnettua kohtaa. Enkä voi olla lausumatta vakaumustani, että tieteellinen paikannimitutkimus vast'edes tulevaisuudessa, kun se voi perustua tarkkoihin paikkakunnallisiin esitöihin ja nykyistä laajempaan aineistoon, on vielä meidänkin maassa vievä, samoin kuin Skandinavian maissa on osittain jo tapahtunut, tärkeihin ja ehkäpä odottamattomiinkin tuloksiin vanhimpaan historiaan nähden.

Ja kaikkein mielenkiintoisimpia kysymyksiä, joihin siten voimme toivoa paikannimistötutkimuksen luovan valoa, on juuri selvitys niistä kansoista ja heimoista, jotka ennen ovat Suomessa asuneet taikka täällä käyneet ja siten muusta maailmasta tuoneet sivistysvaikutuksia maan asukkaille. Olen koettanut viitata muutamiin semmoisiin, jotka nimenomaan viehättävät ja ehkäpä tätä tietä ovat ratkaistavissa: ruotsalaisasutuksen ala ja syntyperä Suomessa, vanhin »Suomi» ja »Ruotsi» ja muinaisrunojemme kotipaikka, keskiajan pirkkalaisten alkuperä, muita mainitsematta.

Nimiluettelo.

Vuosiluku osoittaa vuotta, jolloin nimi ensi kerta mainitaan, ja vanhinta maakirjaa, jos se siinä esiintyy. Missä nimen vanhimmat muodot osoittavat jotain huomioon otettavaa, on ne erikseen huomautettu.

bagge.

Bagge, sukunimi Finströmissä 1428, Uudessakylässä 1479, Naantalissa 1484 y. m.
Baggby, kylä Pohjalla 1549.
Baggböle, kylä Helsingin pitäjässä 1417, 1543.
» kaksi kylää Perniössä 1540.
» kylä Porvoon pitäjässä 1543.
Baggholma, »Baggaholm», saari ja kylä Kumlingessa (Brändössä) 1531.
Baggnäs, kylä Pernajassa 1543.
Baggård, talo Karjalla 1405.
Baggö, kylä Virolahdella 1543.

birk, bjerk, birkkarl.

? *Berklar* (Birkkarl?), talo Ähtävällä.
Berkö ks. Björkö.
Birkbacka, kylä Porvoon pitäjässä 1543.
Birkekärr, »Birkekere», kylä Sauvossa 1469, 1540, nyk. Birkärr.
Birkeruda äng, Kemiössä 1540, Birkeboda? = Björkboda.
Birkholm, kylä Kemiössä 1540.
» kylä Nauvossa 1540.
» saari Uudenkaupungin edustalla.
» ks. Björkholm.
Birkkala ks. Pirkkala.
Birknäs, kylä Kemiössä (Dragsfjärdissä) 1540.
» ks. Pirkkinäis.

Bjerkenäs vrt. Björknäs.
Björkboda, »Bijrkebo», kylä Kemiössä 1504, »Birckeboda» 1540.
Björkböle, Pyhtäällä 1618.
Björklund, »Börcke-», »Birklund», kylä Lemlandissa 1546.
Björknäs, »Bjerkenäs», kylä Pohjalla 1549.
» »Bjerkenäs», kylä Tenholassa 1549.
Björkö, »Börkö», kaksi kylää Korpoossa 1540.
» »Böörkabol», kylä ja verokunta Kumlingessa 1537.
» »Börcköö», Lemlandissa 1547.
» »Berkö», pitäjä Karjalassa (Koivisto), mainitaan muodossa »Berkö» ensi kerta hansalaisten ja novgorodilaisten kauppasopimuksessa c. 1270.
» »Bercköön», kylä Mustasaaressa, Repoluodolla 1552.
» »Byrkiæ», kylä Paraisissa 1329.
» vrt. Pirkkiö.
Perkiönvuori, Taivassalon Särkilahdessa.
Perkkiö, kylä Vähässäkyrössä.
Pirkkala (»Birkarlaboa» 1328, »Birkkala» 1422), pitäjä Satakunnassa.
» kylä Harjavallassa, pitäjän »vanhin kylä».
» talo Lammaistenkylässä Kokemäellä 1558.
? *Pirkkeenoja*, »Pyrkenoja», rajapaikka Lammilla 1374.
Pirkkinäis, »Birkenäs», Kokemäellä 1555.
Pirkkiö, »Berke», »Birkie», talo Vehmaalla 1458.
» »Birköö», saari Tornion edustalla 1539.
Pörkenäs, Pietarsaaressa.

Botten vrt. Pohja(nmaa).

Norrbotten, usein »norr i Botnen», 1358.

böte.

Bötom, Bötom-vuori vanhastaan purjehtijain merkkinä (Suomi 1858 s. 140).
Lemböte, »Linæböte», purjehtijain matkaoppaassa c. 1250.

Karvatböte, vuori Vöyrissä, siinä ennen raunio purjehtijain merkiksi (Mathesius).

dalkarl.

Dalkarby, Jomalassa 1330.
» Pohjalla kylä ja verokunta 1549.
» Kemiössä kylä 1540.
» Navossa kylä 1540.
Dalkarlsbol, Karjan verokunta 1540.
Dalkarö, Snappertunassa.

dansk, Tanska vrt. juutti.

Danmark, sukunimi Kokemäellä 1412.
Dansk(e), sukunimenä Maskussa c. 1350, Turussa 1353, Raisiossa 1390, Ahvenanmaalla 1428 j. n. e.
Danskarby, kylä Kirkkonummella 1540.
Danskog, kylä Pohjalla 1549.
Danskulla, kylä Sauvossa.
Tani, »Danis», kylä Paimiossa 1404, 1540.
Tanila, »Danis», »Danila», kylä (Meri-)Maskussa 1404, 1540.
» kylä Pirkkalassa 1540.
» »Danila», kylä Rymättylässä 1540.
» »Danila», kylä Vehmaalla 1540.
Tanikylä, Uskelassa 1541.
Tanimäki, Marttilan Euran kappelissa, siinä hiidenkiukaita.
Tanskila, »Danschilæ», kylä Loimaalla (Orihpäässä) 1421.
» »Danskila», talo (Meri-)Maskussa 1498, 1540.

est vrt. Viro.

Eistilä, Koiviston saarella.
Estbacka, Porvoon pitäjässä.
Estaskär, Ruotsin Mälarissa c. 1225, siinä joukko eestiläisiä merirosvoja tapettu.
Estby, kylä ja verokunta Kirkkonummella 1540.

Estby, Pohjalla 1618.
Estböle, myös Eistböle, talo Sauvossa 1530.
» talo Tenholassa 1555.
Estland, porvari Turussa 1338.
Estnäs, Helsingin kaupunginpaikka.
»*Lille eystheby*», kylä Kirkkonummella 1540.

finne vrt. Suomi.

Finbacka, kylä Karjalla 1540.
Finbo, kylä Hammarlandissa 1547.
Finbol, »Finnebol», verokunta Tenholassa 1549.
Finby, kylä Helsingin pitäjässä 1543, nyk. Tuusulassa; luult. sitä tarkoittaa eräässä kirjeessä 1335 mainittu »Finneby» (Finlands Medeltidsurk. I s. 492).
» kylä ja verokunta Karjalla 1540.
» kylä (kahdesti) Kirkkonummella 1540.
» kylä Nauvossa 1540.
» kylä Paraisissa 1477, 1540.
» kylä Perniössä 1540, nyk. eri pitäjä.
» »Finnaby», kylä Piikkiössä 1331, Kuusluodolla.
» kylä ja verokunta Pohjalla 1335.
» kylä Porvoon pitäjässä 1537.
» kylä Pyhtäällä 1543, suom. Suomenkylä.
» »Finnaby», kylä ja nautakunta Sundissa 1537.
» kylä Tenholassa 1410, kaksi kylää 1549.
Finböle, kylä Inkoossa 1538.
[» on arveltu Vimpelin seurakunnan nimen mahdollisesti olevan väännös Finböle-sanasta ?]
Finhofva, »Finnehoffva», kylä Kemiössä 1540.
Finholm, Karjalla 1555.
Finholma, Föglössä 1537.
Finland, maakunnan nimi; riimukivissä mainittu 11:nnen vuosisadan alkupuolella.
» porvari Turussa 1325, Tukholmassa 1336.
Finnarf, kylä Perniössä (Kemiössä) 1540.

Finne, nimi Kokemäellä 1419, Karjalla 1427, Ahvenanmaalla 1432, Maskussa 1451 j. n. e.
Finni, talo Laihialla.
Finnilä, »Finnelä», talo Maskussa 1442.
Finninkaita, Maskussa 1490.
Finpada, kylä Inkoossa 1540.
Finsjö, »Finszöö», kylä Kemiössä 1540.
Finske, nimi Vehmaalla (?) 1350.
Finskelä, talo Sauvossa.
Finström, »Finnaström», pitäjä c. 1330.
Finvik, verokunta Espoossa 1540.
Finnäng, 1504 Maalahden ja Petäälahden rajapaikkana.
» »Finnaäng», Perniössä 1379.
Finnå, joki Maalahdella, suom. Sarvijoki.
Finnö, »Fynhö», Finströmissä, nyk. Getassa, 1431, 1537.
» »Finneö», kylä Korpoossa 1540.
» kylä Kökarissa 1537.
Finsbacka, kylä Karjalla 1540 (erikseen Finbacka).
Kajafinski, kylä Sakkulassa 1500.
Mustfinne, kylä Paraisissa 1540.
Vimpeli ks. Finböle.

fläming.

Fleming, paitsi tunnettua sennimistä aatelissukua, mainitaan nimi muutoinkin esim. 1546 Isossakyrössä.

friisi.

Fris, sukunimenä Kemissä 1386, Turussa 1448, Naantalissa 1487, Kuusistossa 1495.
Frisans, Espoossa, »Frisby» 1540.
Frisby, kylä Kirkkonummella 1540 (nk. Friggesby?).
Friisilä, talo Isossakyrössä 1443.
» »Frijsensby», kylä nyk. Kustavissa 1540.
» talo Raisiossa = Tahvio.

garp.

Garp, sukunimenä 1367 Finströmissä, 1373 Turussa, 1374 Taivassalossa, 1405 Porvoon pitäjässä j. n. e.
Garpböle, kylä Pernajassa 1543.
Garpgård, kylä Pernajassa 1543.
Garpom, kylä Pernajassa 1500-luvun alussa.
Garpsbol, verokunta Inkoossa 1540.

got, göt vrt. Voijonmaa.

Gottby, Gott(h)aby, kylä ja verokunta Jomalassa 1531.
Göter, nimi Karjalla 1392.

gäst, kesti.

Gesterbo, verokunta Jomalassa 1537.
Gesterby, talo Kemiössä 1538.
» talo Pohjan pitäjässä.
» kylä Kirkkonummella 1540.
» kylä Perniössä 1540.
» kylä Sipoossa 1543.
» »Gestrikaby», kylä Sundissa 1397, 1537.
? » kylä Tenholassa 1549.
Gesterböle, kylä Paraisissa 1540.
Kesti, sukunimi Kallialassa (Tyrväällä) 1469.
» talo Paistilassa Kokemäellä.
Kestilä, pitäjä Pohjanmaalla.
Kestinpäänkallio, muinaislinna Tuuloksessa.

hamn vrt. satama.

Berghamn, Nauvossa kylä 1540, nyk. Bergholm.
Jungfruhamn, Jungfrusund Dragsfjärdissä, 1481 (Grönblad, Nya källor s. 73).
Hamnholm, Dragsfjärdissä, Jungfrusundin vieressä, vrt. edellistä.
» Hiittisissä.
» Kirkkonummella.

Hamnskär, Jurmossa; tätäkö tarkoittaa se Hamnskär, jossa eräs kirje 1381 on päivätty (Hausen, Medeltidsurk. s. 384)?
» Lapfjärdissä.
» Ekkerössä, Signilskärin vieressä.
Hamnö, Köökarissa saari, jolla kirkko on rakennettu; mainittu 1376 (?, Mustak. s. 157).
» Sottungassa.
Korshamn, Maalahdella; siitä eri traditsioneja.
» kylä Virolahdella 1553, Säkjärvellä 1557.
»*Portus Tavastorum*» 1249.
Sandhamn, Helsingin edustalla 1507.
Santisenhamina, Hailuodolla (Mathesius).

helsing.

? *Halso*, kylä Mynämäellä 1540.
? *Halsua*, Vetelin kappeli.
Helsing, sukunimi Paraisissa 1329.
» talo Munsalassa.
Helsingby, kylä Mustasaaressa 1552.
» kylä Ylitorniossa Ruotsissa, suom. Kainuunkylä.
Helsinge, »Helsingaa», pitäjä 1351.
» kylä Taivassalossa 1386.
Helsingehaf, »Helsingh haff» = Pohjanlahti, Pähkinäsaaren latinankielisessä rauhakirjassa 1323.
Helsingfors, *-å*, koski ja kalastuspaikka 1351.
Helsingholm, Hiittisissä.
Helsingsson, nimi Pernajassa 1414.
Helsingsö, Köökarissa 1537.
Helsingö, Pietarsaaressa.

Häme vrt. tavast.

Hemlaksviken, Pohjan pitäjässä.
Hämeenkylä (Tavastby), Elimäellä.

Hämeenkylä, kylä Halikossa (Uskelassa) 1540.
» kylä Perniössä 1540.
Hämeenlahti, »Hemelakša», kylä Kurkijoella 1500; linnavuori.
Hämeenniittu, Östersundomissa.
Hämeenniitunalho, »Hämehen-», rajapaikka Siuntiossa 1546.
Hämeensilta, rajapaikka Lammilla 1470.
Hämehkoski, Venäjän Karjalan Kemijoessa.
Hämehelä, kylä Virolahdella 1557 = Tavastby.
Hämehenkäri, Kalajoen saaristossa (C. Salmenius).
Hämehenlahti, *-pelto*, *-saari* y. m. sennimisiä paikkoja Savon maakirjassa 1561.
Hämehkylä, Pistojoen varrella Venäjän Karjalassa.
Hämes, *Ala-*, *Ylä-*, kyliä Säkjärvellä. Vrt. Tavastby.
Hämäläinen, yleinen nimi Savossa uuden ajan alussa.
»Hämäläinsby», myöh. »Tavastby», kylä Virolahdella 1557.
Hämäläis, kylä Muurlassa 1540.
» kylä Mynämäellä 1540.
Jäm, heimon nimenä venäläisissä kronikoissa ensi kerta 1042, ilmeisesti Suomessa asuvana 1142.

juu(t)ti vrt. dansk.

Juutila, kylä Marttilassa 1540.
» »Jutelä», talo Maskussa 1477.
» talo Mynämäellä 1515.
Juutinkari, Kustavissa.

Jääski.

Jääskeläinen, tavallinen nimi Savossa uuden ajan alussa.
Jääskinen, »Jeskin», yleinen nimi Käkisalmen läänissä 1500.

Kainuu.

Kainasto, joki ja talo Ylistarossa Etelä-Pohjanmaalla.
Kaino (l. *Kainu*), talo Alavetelissä.
» (l. *Kainu*), talo Ylivetelissä.

Kainu, kylä Eurajoella 1540.
» kylä Uudellakirkolla (Turun l.) 1411.
Kainuu l. *Kainus*, »Kajanskaja zemlja» 1431, »Kainos» 1555, pohjoinen Pohjanmaa, Kajaanin seudut.
» Jepuan entinen nimi.
Kainulain, nimi Savossa 1550.
Kainuunjoki, Kaliks-elf Ruotsin Länsipohjassa.
» Ähtävänjoen alaosan nimi.
Kainuunkylä, Ylätorniossa, Ruotsin puolella, ruots. Helsingby.
» Normarkussa, ruots. Finby.
Kainuunoja, Eurajoella.
Kainuunmeri, »Kajanomorje» 1323, Pohjanlahden sisäosa; mainitaan nimellä »Cwensae» jo kuningas Alfredin maantieteessä 9:nnen vuosisadan lopulla.
Kainuunsaari, Kiimingissä.
Kainuva, kylä Lemussa, 1540.
Kvenland, »Cwenaland», kainulaisten maa c. 875.
Kvensee, »Cwensae» ks. Kainuunmeri.

Kaland, Kalais.

Kalais, Uudenkaupungin seutu 1509, 1547, »the wacka ffinnar i Kalaas» (Arvidsson II s. 262).
» nimenä Maskussa 1510 »Thomass Kalast» (Arvidsson V s. 202).
Kaland, »Kalandia», 1332, näht. Varsinais-Suomen pohjoisen osan merkityksessä 1347. (Neovius, Medeltidsurkunder, Hist. Ark. 23).
» sukunimi 1419 (»Philpus Kaland» Turun seuduilla 1464, »Niles Kalandh, borgare i Nadhendahl» 1472, »Cifrigdus Kaland de Abo» 1491; ks. Hausen, Bidrag t. Finlands hist. I s. 243, 252, Arvidsson V, s. 67, Grotenfelt, Suom. ylioppilaat ulkomaan yliopistoissa, Hist. Ark. 13, s. 103, 104, 107).
Kalandi, Agricolan Uuden Testamentin esipuheessa.

Karjala.

Karelus, munkki Turun (?) luostarissa c. 1280 (Hist. Ark. III s. 160).
Karjala, kylä Asikkalassa 1484, Padasjoella 1539.
» kylä Mynämäellä 1402, 1540, nyk. kappeli.
» kylä Pellosniemessä 1608.
Karjalainen, sukunimi Maskussa 1370, Rymättylässä 1453 y. m., yleinen sukunimi Savossa uuden ajan alussa.
Karjalakoski, Vetelinjoessa (siitä kertomus Mathesiuksella).
Karjalankoski, »Korelakoski», Ruotsin ja Venäjän rajapaikkana 1323.
Karjalankylä, Iin pitäjässä.
» Simossa.
Karjalanmaaselkä, Hämeen ja Savon rajana 1415.
Karjalais, kylä Maskussa 1540.
Kirjalaland, maakunta, pohjoismaisissa historiallisissa tarinoissa mainittu 1016.
Korela, Käkisalmi venäl. kronikoissa, ensi kerta 1294.
» heimonimenä venäl. kronikoissa 1143.
Kyrialabotn, Suomen lahden pohjukkana 700-luvun alussa.

kase vrt. vård.

Kasböle, kylä Ulvilassa 1540, nyk. Kasala Sidebyn rajalla.
Kasaberget, Helsingin Ulriikanporinvuoren entinen nimi.
Kasaholm, Nauvossa, likellä Berghamn, ks. *hamn*-sanaa.
Kasnäs, Hiittisissä, kylä 1540.
Kasuvuori, Paattisissa, siinä nunnatarha.

kauppa, köp.

Kaupisto, kylä Rymättylässä 1427.
Kauppamies, sukunimi Kallialassa 1469.
Kauppi, sukunimi Kallialassa 1481.
» »Kaupis», kylä Lemussa 1540.

Kauppiaanranta, »Kupjetskoj bereg», kylä 1500 Hiitolassa, nyk. Kilpolansaarella.
Kauppila, talo Raisiossa 1422.
» kylä Rymättylässä 1453.
» kylä Vehmaalla 1540.
Kauppilaks, kylä Jämsässä 1482.
Kauppilanmaa, Perttelissä, siinä muka ollut Kaupinlinna.
Kauppistenkodis, talo Liedossa 1555.
Kupjetskaja rjeka, venäl. kronikoissa 1311, = Kymijoki.
Kuppis, »Cupis»,, kylä ja verokunta Pyhtäällä 1543.
» »Kupitza», Turun läheisyydessä 1423.
? *Köklaks*, Espoossa, sanotaan Reinholmin mukaan myös Kauplaks ja tavataan vanhoissa maakirjoissa kirjoitettuna Köpeby (?, v. 1540 on sekä Köpeby että Kökelax).
Köpbacka, »Coupebacka», Pernajassa 1564.
» »Coupebackeby», myös »Kouckbacka», kylä Pyhtäällä 1543.
Köpeby, kylä Espoossa 1540.
? *Köpskog*, kylä Pohjalla 1549.
Rantakauppi, talo Taivassalossa.

kesti ks. g ä s t.

kur.

? *Korböle*, kylä Helsingin pitäjässä 1540.
? *Kornäs*, kylä Vehkalahdella 1557.
? *Kurala*, kylä Rymättylässä 1540.
Kurby, »Kureby», kylä Karjalla 1540.
Kurböle, Inkoossa 1571.
» kylä Porvoon pitäjässä 1543.
Kuris, »Kuritz», »Kuris», Porvoon pitäjässä 1556.
» kylä Rymättylässä 1405, 1540.
? *Kurkallio*, Vehmaalla.
Kursaari, »Kursar», Viipurin pitäjässä 1543.
Kurö, kylä Pohjalla 1549.

kven ks. Kainuu.

Kyrö.

Kyrobominne, pitäjä 1419, nyk. Isokyrö.
Kyrö, »Kyro», mainitaan asiakirjoissa ensi kerta 1405 ja tarkoittaa silloin nyk. Hämeenkyröä.
» kaksi taloa Lapissa, Kittilässä ja Inarissa.
» kylä Marttilassa (nyk. Karinaisissa) 1540.
» kylä Vehmaalla 1540.
» »Kirw», kylä Taivassalossa 1419.
» talo Limingan Lumijoella.
Kyröjärvi, Kemijärvellä.
» Savon ja Hämeen rajalla 1446.
Kyrölä, talo Lohtajalla.
Kyröläinen, »Kirwlaijnen», sukunim. Maariassa 1411, Kallialassa 1469, tavallinen nimi Turussa uuden ajan alussa.
Kyrönkorpi, Halikon pitäjässä.
Kyrönlahti, *-saari*, Haukiputailla.
Kyrönniemi, kylä Uudellakirkolla (Viip. l.) 1557.
Kyrönsalmi, Kalajoen saaristossa (C. Salmenius 1754).
Kyrösjärvi, *-pohja*, Hämeenkyrössä.
Kyröskoski, Hämeenkyrössä.

köp ks. kauppa.

Lappi.

Laperla, kylä Muurlassa (nyk. Suomusjärvellä) 1540, vrt. Lapparla.
Lapinkulma, Lempäälän pitäjän koillisosa.
» Nurmijärven erämaassa.
Lapinkäytävä, kylä Hauhossa 1539.
Lapinlahti, perevaara Kurkijoella 1500.
» Säämingissä 1561.
Lapinniemi, kylä Limingassa 1552.

Lapinniemi, Tervolan entinen nimi 1600-luvulla.
Lapp, nimi Saltvikissa 1430, Sundissa 1418.
Lappajärvi, kylä Pietarsaaressa 1552, nyk. pitäjä.
Lappalainen, nimi Raisiossa 1449, Turussa 1498, yleinen Savossa uuden ajan alussa.
Lappalais, kylä Raisiossa 1540, vrt. Lappalainen.
Lappalaks, Pietarsaaressa c. 1375, varmaankin nyk .Lepplaks (Hausen, Medeltidsurkunder I s. 359).
Lapparla, »Loppalæ», »Loppela», kylä Perniössä 1365; »Lappar» nimenä 1370.
Lappavik, kylä Närpiössä 1424, = Lappfjärd?
Lappby, »Lappaby», kylä Espoossa 1540.
» kylä Pohjalla 1549.
» kylä Pyhtäällä 1543.
» ks. Lapua.
Lappböle, kylä Helsingin pitäjässä 1543.
» »Lappaböle», kylä Sundissa 1537.
Lappdal, kylä Kemiössä 1540.
Lapper, nimi Finströmissä 1431, Inkoossa 1409.
Lappfjärd, »Lappafärd» 1303, nyk. pitäjä.
Lappi, »Lappe», pitäjä 1413, ruots. Lappo.
» »Lappoby», kylä Lapin pitäjässä 1540.
» Tennilässä (Kärkölässä) 1484; nyk. Loppi, niinkuin kirjoitetaan jo 1555?
Lappia, Viron (tai Inkerinmaan) osa 1255, vrt. Loppegunda.
Lappijoki, kylä Lapin pitäjässä 1540.
Lappikota, kylä Sipoossa 1555.
Lappiluoto, saari Paraisissa 1555.
Lapplaks, »Lapalax», kylä Paraisissa 1540.
Lappnora, tila Pernajassa 1473.
Lappnäs, kylä Kemiössa 1540.
» kylä Perniössä 1540.
» kylä Tenholassa 1549.
Lappo, »Lappaa», 1439 (Arvidsson, Handlingar V s. 44) = nyk. Lapin pitäjä?
» kylä Kumlingessa 1537.

Lappo ks. Lapua.
Lappträsk, pitäjä, kappelina 1414.
Lappträsket, »Lappa träsk», rajapaikkana Siuntiossa 1417.
Lappvesi, merenselkä Kumlingessa.
» »Lappawesi», »Lappewess», 1415, pitäjä.
Lappvesstrand, nyk. Lappeenranta 1555.
Lappvik, talo Sundissa 1410.
» verokunta Pohjalla 1549.
Lappvik, kylä Tenholassa 1549.
Lappå, ks. Lappijoki, Lappo.
Lapua, »Lappabi» c. 1375, »Lapw» 1552, nyk. pitäjä.
Lappö, saari ja kylä Brändössä.
Loppegunda, Viron maakunta Henrik Lättiläisellä c. 1220.
Loppela ks. Lapparla.
Loppi, »Loppis», pitäjä 1529.
» ks. Lappi.
Hauklappi, talo Ruokolahdella.

? liv.

Liby, »Liffuaby», Saltvikissa 1450.
Livonluoto, saari Lemussa, eri verokuntana 1540.

petšenegi.

Petšenegov, asukas Käkisalmella 1500.

pirkkalaiset ks. birk, bjerk, birkkarl.

Pohja(nmaa) vrt. Botten.

Pohja, »Poya», pitäjä 1335.
» »Poya», kylä Perniössä 1426, 1540.
Pohjais, Tuuloksessa 1468.
Pohjala, Tyrväällä ks. seuraavaa.
Pohjalainen, sukunimi Uskelassa 1447 (»Poylan»), Kallialassa (Tyrväällä) 1478.

Pohjalankartano ja *-poika*, Lappeella 1555.
Pohjankylä, Karkussa 1540.
» Pirkkalassa 1540.

puoti.

Puotiniemi, Hailuodossa (Mathesius).

Ruotsi vrt. svensk.

Ruotsala, kylä Kaarlepyyssä 1549, nyk. Lohtajalla.
» kylä Halikossa (Muurlassa) 1540.
» kylä Kemiössä (Hiittisissä) 1540.
» talo Rymättylässä 1540.
Ruotsalainen, »Rodzelaynen», nimi Turussa 1410, Huittisissa 1419, Nastolassa 1478 (»Ruotzilan») j. n. e.
» l. *Ruotsinjärvi*, Kymijoessa.
Ruotsamaa, »Rootzsama», saari Lemussa 1481.
Ruotsby, kylä Vehkalahdella.
Ruotselainen ks. Ruotsalainen.
Ruotsila, kylä Kallialassa (Tyrväässä) 1478, 1540.
» kylä Kangasalla 1540.
» kylä Marttilassa 1540.
» kylä Pälkäneellä 1478.
» kylä Vesilahdella 1540.
? *Ruotsinjoki*, »Rosenjoki», rajapaikka Lohjalla 1402.
Ruotsinjärvi ks. Ruotsalainen.
Ruotsinkankare, Mynämäellä; sanotaan olleen entinen hautauspaikka.
Ruotsinkylä ks. Svenskby.
Ruotsinmäki, Kurkijoella.
» Mynämäellä.
Ruotsinsalmi, »Svensksund», Kymijoen suun edustalla.
Ruotslaks, »Rodzelax», kylä Korpoossa (nyk. Houtskarissa) 1540.
» »Roslax», Rymättylässä 1569.
» »Rodzlax», Taivassalossa 1380.
Ruosniemi, »Roasnes», kylä Ulvilassa 1540.

ryss vrt. Venäjä.

Ryss, sukunimenä 1409 Inkoossa, 1414 Tenholassa
Ryssby, »Rijsby», kylä Ulvilassa (nyk. Merikarviassa) 1540; nykyään siellä on Ryssouransaari ja Risukylä.
Ryssböle, Saltvikissa.
? » »Rijdzböl», Tammelassa 1532 (Hausen, Bidrag III).
Ryssholmarna, Helsingin kaupungin satamassa 1640.
Ryssforsen, Vetelinjoessa = Karjalakoski.

Saksa vrt. tysk.

Saksa, sukunimi Närpiössä 1424.
» nimi Asikkalassa 1466.
» Kokemäellä, likellä Kalvomäkeä.
Saksaboäng, niitty Porvoon pitäjässä 1413.
Saksala, kylä Kymissä = Suurnevitto.
Saksalainen, nimi Turussa 1530.
Saksankivi, *-korva*, Kokemäellä, jossa saksalaisten kauppiaiden sanotaan käyneen.
Saksankari (ja Saksanhaka), Uudellakirkolla (Tur. l.).
Saksby, kylä Porvoon pitäjässä 1382, 1543.
Saksi, tila Uskelan (Salon) kirkonkylässä.
Saksila, kylä Maskussa (Raisiossa Luonnonmaan saarella) 1444, 1540.

Satama vrt. hamn.

Piispansatama, Pyhämaan saarella; kertomuksen mukaan vanhastaan kuuluisa satamapaikka Pohjanmaan purjehtijoille.
Pyhäsatama, Lapväärtissä 1674.
Ristisatama, Säkjärvellä = Korshamn, ks. hamn.
Satama, Tornion kaupungin paikan entinen nimi.
Satamaniemi, Koivistolla.
? *Satava*, saari Kakskerrassa (Turun ulkop.), verokunta 1540.

Savo.

»*Saffuva bönder*» mainitaan 1531 Limingan pitäjässä.

Savo, »Sauilax», »Sevilakšu», »Sawlax», maakunta, 1323.
? » kylä Kalajoella 1552.
» kylä Kangasalla 1571.
» »Saffuo», nyk. Sauvo, Marttilassa 1540.
» kylä Saloisten pitäjässä 1552.
Savolainen, »Savoylaynen», nimi Loimossa (Tammelassa) 1506.
» talo Viipurin pitäjässä c. 1500.
Savolahti, kylä Saloisissa 1552.
Savonlinna, »Saffuoi slått», 1556, käännöstä venäjästä (Arvidsson, Handl. IV s. 223).
Savosaari, Kemin pitäjässä.

Suomi vrt. finne.

Sum, heimon nimenä venäläisissä kronikoissa 1240.
Suomala, kylä Lappeella 1555.
Suomalainen, »Suoma»- ja myös »Suomelainen», sukunimi Sääksmäellä 1340, 1405, Pyhtäällä 1455, Tuuloksessa 1468, Kallialassa 1469 j. n. e.
Suomasema, »Somesoma», kylä Kangasalla (Orihvedellä) 1540.
Suomela, »Suomala», kylä Lohjalla, nyk. Pusulassa 1540.
» kylä Kangasalla 1571.
» kylä Vesilahdella 1540.
Suomenböle, kylä Halikossa 1540.
Suomenkylä, kalastuspaikka Kokemäenjoessa 1557.
» kylä Perniössä 1540 (erikseen Finby).
» kylä Vehmaalla (Lokalahdella) 1540 = Hermansaari, sanotaan myös Suomelaksi.
Suomenniemi, kylä 1557, nyk. pitäjä.
Suomensuo, rajapaikka Suomen ja Venäjän välillä 1596.
Suomentausta, Rohdaisten (Pyhäjärven) kirkonkylässä.
Suomenvedenpohja, Suomen lahden koillinen pohjukka.
Suomijoki, talo Kankaanpäässä.

svensk vrt. Ruotsi.

»*Svenska holmen*», Sysmässä 1465 (nyk. Korpilahdella on eräällä saarella Ruotsalahden kylä, olisiko sama paikka).

Svenskby, Inkoon verokunta 1540.
» kylä Pyhtäällä 1543, suom. Ruotsinkylä.
» Tenholan verokunta 1549.
Svensk, nimi Ahvenanmaalla 1422.

Tanska ks. dansk.

tavast vrt. Häme.

»*Portus Tavastorum*» 1249, arvattavasti Uudenmaan rannikolla.
Tafstaland, maakunta, riimukivessä mainittu n. 1030.
? *Taustiala*, kylä Pälkäneellä 1506.
Tavast, »Tavest», sukunimi Turussa (? Mynämäellä) 1386, Räntämäellä 1393, Ulvilassa 1419 j. n. e.
Tavastby, »Tavastaby», Elimäellä (Pyhtäällä) 1539 = Hämeenkylä.
» »Tavestby», Helsingin pitäjässä 1543.
» Pernajan pitäjässä 1500-luvulla.
» »Tavastby», Vehkalahdella 1543 = Tavastila Kymissä.
» »Tauistby», Uudellakirkolla (Viip. l.) 1559 = nyk. Hämes.
Tavastböte, rajapyykki Porvoon pitäjässä 1782.
Tavastfjärden, merenselkä Pikkalan ulkopuolella Siuntiossa.
Tavastila, myös »Tavesteby», Kymissä, vrt. Tavastby.
? » Muolassa (Knorring, Gamla Finland s. 241), kartoissa Heinjoella »Savastila».
» Mynämäellä 1541.
»*Tavastkijmä*», kylä Halikossa 1540.
Tavastkulla, talo Helsingin pitäjässä.
Tavastluoto, Nauvossa, siellä hiidenkiukaita.
Tavastmaja, »Tavist-», kalastuspaikka Lappträskissä 1414.
Tavastnäs, »Taveste-», rajapaikka Porvoon pitäjässä 1555.
Tavastrona, »Tawesta-», kylä Kemiössä 1370, 1540.
Tavastskären, Hiittisissä.
Tavastäng, *-häll*, rajapaikkoja Helsingin ja Sipoon rajoilla.

Tavesta, kylä Södermanlannissa Ruotsissa.
Tavestaborg, muinaislinna Södermanlannissa.

turku.

Turku, on arveltu sisältyvän Adam Bremeniläisen »Turci»-nimeen; ruots.-latinaisella nimellään »Abo» mainittu 1198.

tysk vrt. Saksa.

? *Discaell*, talonpoika Halikossa 1439 vrt. seuraavia.
? *Diskarla*, »Diskareböle», Paimiossa 1405.,
? *Tiskarla*, »Dyskarla», kylä Muurlassa, nyk. Kuusjoella, 1540.
Tyskarla, kylä Pohjalla 1549.
Tyskas, talo Degerbyssä.
Tyske, nimi Mynämäellä 1405.

Upland.

Upländing, nimi Paimiossa 1404.

valkama.

Valkama, kylä nyk. Pyhämaan pitäjässä 1540.
Valkom, Pernajassa.

Vatja.

? »*Vodjerve*», rajapaikka Suomen ja Venäjän välillä 1400-luvulla.
? *Votskär*, »Vodsker», kylä Pernajassa 1543.

Venäjä vrt. ryss.

Venädenkivi, rajapyykki Kärkölässä 1406.
Venäjänaho, 1561 Säämingissä.
Venäjänmäki, 1561 Rantasalmella.
Venäläinen, nimi Tuuloksessa 1484, tavallinen nimi Savossa uudenajan alussa.

Vepsä.

Vepsä, Vepsän alue, osa Raudun pokostaa 1500.
» Ylikiimingissä.
Vepsälä, kylä Uudellakirkolla (Viip. l.) 1559.
Vepsäläinen, sukunimi Savossa uudenajan alussa.
Vepsänjärvi, Utajärvellä.
Vepsänsalo, erämaa Viitasaarella c. 1550.

Viro vrt. est.

? *Virœsund*, Ruotsinr annalla c. 1250.
Viransalmi (ja Vira-saaret), Kymijoen suun ulkopuolella.
Virböle, kylä Pyhtäällä (Elimäellä) 1543.
? *Virmo*, pitäjä 1309.
Virojoki, »Virajoki», Virolahden nautakunta 1543.
Virola, kylä Jääskessä 1557.
Virolahti, »Wiirlax», pitäjä 1336.
» Kyrösjärven lahti Viljakkalassa.
Vironia, Viron »Virumaa», Henrik Lättiläisellä c. 1220.
Vironkorva, Kalmomäen ylinen pää Kokemäellä; siellä myös Vironlahti.
Vironkoski (myös »Wiran-»), rajapaikka Tuuloksessa 1468.
Vironniittytaus, rajapaikka Juvalla 1561.
Viruakka, Tornion lappalaisten muinoin palvelema seita.
Virvik, »Wirawijk», kylä Porvoon pitäjässä 1413.

Voijo(nmaa) vrt. got.

? *Voiluoto*, 1540 »Voijdunloto», Lapin pitäjässä.
? *Vojakkala*, Rengossa 1538.
» Torniossa 1547.
? *Vuolaks*, 1540 »Voijlax», kylä Kuusluodossa.
? *Vuojala, Vuojela*, runoissa Ahtolan ja Väinölän toisintonimenä.

vård, vartia.

Vartsaari, »Wartiasara», Vehmaalla 1376.
» »Vartsår», kylä Mustasaaressa 1549.

Vårdberget, Loviisan vieressä, myös »Kaseberget».
Vårdö, Sundissa Ahvenanmaalla 1537.
Vårnäs, »Wordenes», kylä Kirkkonummella 1540.

Åland.

Åland, mainitaan 1250 v:n matkaoppaassa.
Åländing, nimi Turussa 1326, Tukholmassa 1375.

öning.

Önningby, »Öneem», »Öningiaby», kylä Jomalassa 1326, eri verokuntana 1537.
Önningvik, Jomalan pitäjässä 1330.

3. Ruotsalaisten 11:nnellä vuosisadalla Suomeen tekemistä viikinkiretkistä.

Kirjoittanut

Kustavi Grotenfelt.

Pyhän Eerikin ristiretki Suomeen tulee usein historiallisissa esityksissä kerrotuksi jonakin aivan uutena ja tavattomana yrityksenä, ja kuitenkin se vain oli monen vuosisadan aikana uudistuneiden ryöstö- ja valloitusretkien jatkona. Korkeintaan joskus huomautetaan, että Pohjoismaiden historiallisten tarinain kertomukset Ynglingeistä, Iivari Vidfadmesta ja Eerikki Segersällistä viittaavat siihen, että valloitusretket Suomeen eivät hamassa muinaisuudessakaan olleet skandinaaveille ja nimenomaan ruotsalaisille aivan tuntemattomia. Mutta huomaamatta jäävät tavallisesti ne monet viikinkiretket, joista kerrotaan nimenomaan viimeisillä vuosisadoilla ennen Pyhää Eerikkiä ja jotka, suuremmalla varmuudella kuin äskenmainitut, voidaan historiallisiksi tosiasioiksi katsoa. Lienee syytä tässä Suomen historian kannalta ottaa muutamia merkillisempiä niistä puheeksi.

Isänsä, »suuren» Hakon Jaarlin, kukistuksen jälkeen 995 pakeni norjalainen Eerikki Jaarli isänmaastaan. Olavi Sylikuninkaan luo Ruotsiin, jossa sai turvaa ja josta lähti viikinki-

retkille. Seuraavana kesänä hän meni Voijonmaalle (Gotlantiin), väijyili sinne purjehtivia kauppa- ja viikinkilaivoja ja astui eri kertoja maalle ryöstellen rannikoita. Oltuansa talven Ruotsissa hän sitten keväällä 997 purjehti itään, ryösti »kuningas Valdemarin» (s. o. Vladimir Pyhän) valtakuntaa Gardarikia ja tuli Aldegjoborgiin, s. o. vanhaan Laatokanlinnaan, jota piiritti, kunnes valloitti ja hävitti kaupungin. Erikki Jaarli on siten Nevajoen kautta kulkenut Laatokan rantamille ja ryöstänyt karjalaisten aluetta, joka siihen aikaan käsitti Nevajoen rannat. Näillä sotaretkillään »idässä» hän oli viitenä vuonna, ilman että kuitenkaan tarkemmin mainitaan, onko kän muinakin vuosina käynyt Karjalassa ja Venäjällä.

Yksitoista vuotta myöhemmin teki toinen Norjan suurmies, sittemmin kuningas Olavi Pyhä, viikinkiretken Suomeen, »Finlandiin.» Ryöstettyänsä syksyllä 1007 Ruotsissa Mälarin rantoja, vietti hän talven Voijonmaalla, tehtyänsä voijolaisten kanssa sopimuksen, että he maksaisivat hänelle veron, mutta nauttisivat kuninkaan puolelta rauhaa. Kevään tultua hän 1008 purjehti Saarenmaalle, jossa talonpojat, Olavi Pyhän tarinan mukaan, myös ensin tarjosivat hänelle veroa, mutta sitten saapuivatkin aseissa rannalle, jolloin kuningas taistelusa pääsi voitolle ja sitten ryösti ja hävitti maata. Saarenmaalta hän purjehti Suomeen, jossa tuli »Herdalir» nimiseen paikkaan. Kansa pakeni metsiin ja piilotti tavaransa, kuningas kulki kauvas maahan, metsien läpi alankoseutuun; siellä saatiin jonkun verran tavaraa, mutta ei mitään vankeja. »Kova oli kuninkaanpojan kolmas teräsottelu vaikealla Herdalir-matkallaan suomalaissodassa», runoili Sigvat. Olavi menetti siinä useita miehiä, erittäinkin suomalaisten taikakeinojen takia, jotka nostivat hänelle myrskyn ja isoja aaltoja, mutta kuninkaan onnistui kuitenkin laivoineen Balagardssida-nimistä rannikkoa pitkin päästä ulos merelle. Kertomusta tästä Olavi Pyhän viikinkiretkestä Suomeen ei sovi epäillä, siksi se on yksityiskohtainen, mutta mitä paikkakuntaa retki on koskenut, on vaikea sanoa. »Herdalir»-nimeä on verratttu Hirdal-

nimiseen kylään Inkoossa, ja jotenkin niille seuduille Suomenlahden pohjoisrannikolle luulisi Olavin retken Saarenmaalta lähtien suuntautuneen, mutta tarkoittaako Herdalir todellakin juuri sitä, jäänee ijäksi päiväksi ratkaisematta.

V. 1016 Sven Jaarli, edellämainitun Eerikki Jaarlin veli, Norjasta karkoitettuna, suuntasi matkansa samoille seuduille kuin tämä, ryöstäen Gardarikin rantoja, ja myös, kuten yhdessä lähteessä (Fagrskinna) nimenomaan sanotaankin, Karjalanmaata.

Luotettavana pidetyssä Njálin tarinassa kerrotaan muutamasta Torkel Hak nimisestä miehestä, joka kävi Ruotsissa ja siellä rupesi Sverker Kaarlen[pojan?] kumppaniksi viikinkiretkille. He purjehtivat itäänpäin, tulivat Balagardssidan rannalle ja taistelivat finniläishirviöitä vastaan. Sitten purjehtivat Adalsyslaan, Viron rannalle, ja sieltä kotiin Ruotsiin. Tämä viikinkiretki Suomeen on asetettava 1000-luvun alkuun. Sverker Kaarlenpoika lienee pidettävä myöhemmän kuninkaallisen Sverkerin suvun esi-isänä, kun Sverker ja Kaarle nimet ovat juuri sille ominaiset.

Sangen mielenkiintoinen on muutamista riimukivistä saatava tieto erään ruotsalaisen Freygeirin v:sien 1025—30 vaiheilla tekemästä sotaretkestä, jolloin käytiin Hämeessä, Saarenmaalla ja »Kreikassa» asti. Gestriklannissa on olemassa muutaman Brusin veljensä Egilin muistoksi pystyttämä riimukivi, jossa sanotaan Egilin »kuolleen Hämeessä (Tafstaland)», ollessaan matkalla Freygeirin kanssa, ja Brusin sitten johtaneen maakunnan sotaväkeä veljensä kuoleman jälkeen. Tämä tieto on erittäin merkillinen, koska se näyttää osoittavan, että on puhe jostain suuremmasta itse hallituksen toimeenpanemasta sotaretkestä, sillä koko maakunnan sotaväen kutsuminen aseihin ja lähettäminen sotaan on varmaan riippunut kuninkaasta ja hallitusvallasta. Ja että Freygeirin retki todellakin on ollut jokapäiväistä viikinkiretkeä suurempi yritys, nähdään muista tiedonannoista. Uplannissa on kaksi riimukiveä, toinen pystytetty erään miehen muistoksi, joka »kaatui Liivinmaalla» ja oli kuulunut »siihen soturijoukkoon, jonka

päällikkönä Freygeir oli», toinen taas sanoo vainajan »kauvan aikaa olleen etäällä Freygeirin soturijoukossa,» vieläpä kolmas näyttää puhuvan itse Freygeiristä ja hänen kohtalostaan. Siinä sanotaan näet: »Torgerd ja Sven pystyttivät tämän kiven Ormarin ja Freygeirin muistoksi. Hän kuoli Saarenmaalla pohjoisessa, mutta muut kaukana Kreikassa. Jumala auttakoon ijankaikkisesti henkeä ja sielua.» Freygeir on siis itse kaatunut Saarenmaalla. Viimeinen lause osoittaa, että hän ja hänen perheensä olivat kristittyjä. Vihdoin eräs tanskalainen riimukivi todistaa Freygeirin joukossa olleen sotilaita aina Tanskasta asti. Sen ovat kirjoituksen mukaan pystyttäneet Asradr ja Hildulf »sukulaisensa Frodin jälkeen, joka oli miesten päällikkönä. Hän kuoli Svitjodissa ja kaatui Freygeirin soturijoukossa, kun kaikki viikingit saivat surmansa.» Nämä tiedot, ja nimenomaan viimeinen, näyttävät Freygeirin viikinkiretken, niinkuin hyvin usein tapahtui, päättyneen useimmille osanottajille onnettomasti. Kuinka pitkälle hänen matkansa on kulkenut, on vaikea sanoa. »Kreikka», joka edellä muutamassa paikassa mainittiin, tuntuu usein riimukivissä tarkoittavan vain Venäjää ja yleensä Itä-Eurooppaa. Saxo Grammaticus näyttää »Hellespontin» nimellä, joka usein hänellä esiintyy miltei samalla tavalla kuin Kreikka riimukirjoituksissa, nimenomaan tarkoittavan Väinäjoen ympäristöä. Ne nimet, jotka sen ohella Freygeirin retken kertomuksissa esiintyvät, viittaavat Itämeren ja Suomenlahden rannikkoseutuihin: Häme, Saarenmaa, Liivinmaa. Niitä seutuja arvelisinkin Freygeirin viikinkiretken varsinaisesti koskeneen.

Tunnetuin ruotsalaisten itäisistä viikinkiretkistä 11:nnellä vuosisadalla on Ingvar Vidförlin, s. o. Kauvaskulkeneen, v:n 1040 (?) paikoilla tekemä, josta noin 20 riimukiveä ja eräs mielikuvitusrikas tarina kertoo. Tämän vasta 14:nnellä vuosisadalla kirjoitetun tarinan mukaan Ingvar kuului itse kuninkaalliseen sukuun, ollen Eerikki Voitollisen tyttären pojanpoika; mutta se tietää hänen sukuperästään olleen toisenkin mielipiteen, jonka mukaan hän olisi ollut itse kuningas Anund

Jakobin poika. Ingvar tuli, riimukivien todistuksen mukaan, joukkoineen Venäjälle ja aina »Särklandiin» (s. o. saraseenien maahan) asti, jossa viikingit »urhoollisesti kaukana kultaa hakivat ja kotkia itämailla ruokkivat», kunnes kaikki löysivät kuoleman, mutta kun hänen sotaretkensä ei näy mitenkään koskeneen Suomea, jääköön se tässä siksensä. Ingvar Vidförlin suhdetta Edmund Vanhan poikaan Anundiin, jonka 1050-luvulla kerrotaan tehneen sotaretken Suomeen, tullaan seuraavassa koskettelemaan.

Kertomuksen Anund Emundinpojan retkestä on meille säilyttänyt Adam Bremeniläinen. »Kun ruotsalaisten kuningas Emund oli lähettänyt poikansa Anundin Skyytiaan laajentamaan valtakuntaansa tuli tämä laivastollaan »Naistenmaahan». Mutta asujamet sekoittivat myrkkyä lähteihin ja tappoivat sillä tavalla kuninkaanpojan ja hänen sotajoukkonsa.» Tämä muka tapahtui jumalallisena rangaistuksena kun ruotsalaiset olivat piispansa karkoittaneet. Kun Adam on samanaikuinen kirjoittaja ja Ruotsinkin tapauksista on saanut välittömiä tietoja — tämänkin kertojana mainitaan nimenomaan piispa Adalvard — ei meidän liene syytä epäillä itse tosiasiaa, kertomuksen fantastisuudesta huolimatta. Adamin »Naistenmaa», tässä niinkuin toisissakin paikoissa, tarkoittaa yleisesti Suomea, niinkuin ennen olen tarkemmin näyttänyt (kirjoituksessa »Über die alten Kvänen und Kvänland», Suom. Tiedeakatemian Toimituksia B. I), ja tämä sotaretki on siis katsottava lähinnä koskeneen Varsinais-Suomea, juuri sitä seutua, jonne Pyhä Eerikki sata vuotta myöhemmin teki ristiretkensä.

Anundin sotaretkestä ja hänen kuolemastaan »Kreikassa» saamme mahdollisesti vahvistuksen parista säilyneestä Uplannin riimukivestä. Valitettavasti nämä kivet kuitenkin ovat niin vahingoittuneet, että kirjoitukset enää ainoastaan osaksi ovat luettavissa, joten niiden rekonstruoiminen jossain määrin riippuu tutkijain selityksistä. Niiden selvitystä on yritetty kahdessa v. 1910 Fornvännen-nimisessä aikakauskirjassa olleessa professorien Braunin ja v. Friesenin kirjoittamassa

tutkimuksessa kysymyksestä »Hvem var Yngvarr enn vidforli?», joihin täten viitataan. Heidän esitystensä perustuksella kuuluvat nämä kirjoitukset, täydennettyinä ja käännettyinä (täydennetyt kohdat hakasissa) seuraavasti:

»Anund ja Erik ja Hakon ja Ingvar pystyttivät tämän kiven Ragnarin, veljensä, muistoksi. Jumala hänen sieluansa auttakoon.»

»Erik ja Hakon ja Ingvar ja Ragnhild pyst[yttivät tämän kiven Anundin, Erikin veljen ja Ragnhildin pojan muistoksi.] Hän kuoli Kreikassa, Jumala ja Jumalan äiti auttakoon hänen sieluansa,»

»E[rik hakkau]tti tämän kiven [Ingvarin ja Haraldin] Emundin poikien muistoksi. [He kuolivat] etelässä Särklandissa».

Näyttää jotenkin selvältä, että molemmat ensinmainitut kirjoitukset puhuvat samoista henkilöistä, ja silloin tuntuu hyvin luonnolliselta, että Anund, joka ensinnä mainitaan ensimäisessä kivessä, mutta jonka nimi toisesta puuttuu, on juuri se veli, jonka muistoksi toinen, myöhemmin pystytetty riimukivi on omistettu. Ragnhild on nähtävästi heidän äitinsä, joka, yleisen senaikuisen tavan mukaisesti, mainitaan vasta poikien jälkeen. Riimukivissä mainittu Ingvar on Braunin ja Friesenin mielestä Ingvar Vidförli ja yksi hänen veljensä (Anund?) on jo ennen häntä sotaretkillä idässä kaatunut. Yksimielisiä ovat mainitut kirjoittajat siitä, että mainitut nimet, joista pari senaikuisissa ruotsalaisissa riimukivissä on jotenkin harvinaisia, näyttävät viittaavan itse kuningassukuun, jossa ne olivat käytännössä, mutta muuten käyvät heidän mielipiteensä erilleen. Braun arvelee tässä mainittujen veljesten olevan kuningas Emund Vanhan poikia, mutta kun hän katsoo Adam Bremeniläisen kertomuksen Anundin kuolemasta Skyytian retkellään syntyneen erehdyksestä ja sekoituksesta Ingvarin retkeen, — hän arvelee näet Anundin olevan se kruununtavoittaja, »Amunder a Ruzzia», jonka Adam kertoo esiintyneen Stenkil kuninkaan kuolon jälkeen. —, tahtoo hän toisen kiven kirjoituksessa lukea jonkun toisen nimen, kuin Anund. Tätä vastaan

prof. v. Friesen, varmaan aivan oikein, huomauttaa, että kaikki seikat selvästi osoittavat siinä olevan puhe juuri toisessa kivessä mainitusta Anundista.[1]) Mutta kun niin on, sanoo hän, ei siinä voi olla puhe Anund Emundinpojasta, jonka retki on tapahtunut vasta 1050-luvulla, kun Ingvar mainitaan kuolleen jo 1041, minkä lisäksi olisi kumma, ett'ei kuningas Emundin nimeä ollenkaan kirjoituksissa mainittaisi, jos puhe olisi hänen pojistaan, vaikka hän on elänyt sekä Ingvarin että Anundin jälkeen. Tämä v. Friesenin huomautus tuntuu tosin ensi katsannolta sangen sitovalta, mutta en kuitenkaan pitäisi sitä ratkaisevana. Voidaan sitä vastaan muistuttaa, että Ingvarin kuolinvuosi 1041 on sangen epävarma, koska se mainitaan vasta yhdessä myöhäisessä islantilaisessa lähteessä ja kronologia oli islantilaisten kaikkein heikoimpia puolia. Ei olisi siis mitenkään mahdotonta, että Ingvarin ja Anundin retkien aikamääräykset olisivat muutettavat ja Anundin retki asetettava ennen Ingvar Vidförlin matkaa, niinkuin riimukivet vaatisivat. Miltei oudommalta tuntuu, ett'ei kuninkaan nimi ollenkaan kahdessa ensimäisessä kirjoituksessa esiinny, mutta sekin olisi mahdollista selittää, esim. jos oletamme Emundin kuoleman tapahtuneen pian hänen poikiensa onnettomuuden jälestä.

Merkittävä on myöskin, että Ingvar Vidförlin tarina — joka, kuten olemme nähneet, ei pidä Ingvaria Emund kuninkaan poikana — kuitenkin kertoo kuningas Anund Olavinpojan läheisestä suhteesta Ingvariin, jonka kanssa nuoruudessaan oli ollut yhdessä viikinkiretkillä (semgallien maahan) ja jonka muka mielellään olisi nähnyt seuraajanaan valtaistuimella. Anund Emundinpojan retket ja kuoleman se myös tuntee, mutta nähtävästi juuri Adam Bremeniläisen kertomuksen perustuksella.

---

[1]) Kun tuo Amunder, huomauttaa prof. v. Friesen lisäksi, esiintyy vasta sen jälkeen kuin, Adamin sanojen mukaan, koko vanha kuningassuku on sammunut, hän ei voi olla Emund Vanhan poika tai sukulainen, vaan on toista sukuperää.

Lopuksi tahtoisin vielä huomauttaa, että kolmannen edellämainitun riimukiven kirjoituksessa voisimme ehkä luontevimmin täyttää puuttuvat »Emundin poikain» nimet nimillä »Anund ja Ingvar», jolloin siinä esiintyisivät juuri nuo molemmat muutenkin sotaretkistään idässä ja siellä tapahtuneesta surmastaan kuuluisat viikinkipäälliköt. Heidän veljensä Erik, jos niin täydennetään kirjoituksen alussa oleva nimi, olisi siis silloin vielä ollut elossa molempien kuoltua, ja hän voisi kyllä, kuten Braun arvelee, olla toinen niistä Erikeistä, jotka kuningas Stenkilin kuoleman jälkeen 1067 kilpailivat kruunusta, ja joiden kaaduttua taistelussa koko *vanha* kuninkaallinen suku oli sammunut (vaikka uuden hallitsijasuvun alkajan Stenkilin poika Hallsten kyllä oli elossa).

Mutta, oli miten oli, olivatko noissa riimukivissä mainitut henkilöt Emund Vanhan poikia vai ei, kaikissa tapauksissa tässä nyt kosketellut seikat todistavat oikeaksi ennen mainitsemani käsityksen ruotsalaisten siihen aikaan tekemistä tiheistä sotaretkistä jh läheisestä yhteydestä Itämeren toisella puolella olevien maiden kanssa. Jos tässä olisikin puhe toisesta Anundista, joka todellakin olisi kaatunut »Kreikassa» tai »Särklandissa», eikä Suomessa, niin tämä seikka ei mitenkään heikennä, vaan ainoastaan tekee Adam Bremeniläisen kertomuksen Anund Emundinpojan sotaretkestä Suomeen sitä uskottavammaksi.

Vielä tavataan historiallisissa lähdekirjoituksissa tältä ajalta lyhyt tieto eräästä retkestä, joka mahdollisesti on koskenut Suomea tai suomalaisten heimojen asuinaluetta ja sentähden tässä otettakoon puheeksi. Adam Bremeniläinen puhuu kahdessakin paikassa muutamasta merkillisestä löytömatkasta, jonka Norjan kuningas Harald Hårdråde ja eräs Ulf, »Ganuz Wolf», niminen jaarli tekivät. Toisessa paikassa näyttää olevan puhe Pohjanlahteen tehdystä matkasta. Hän kertoo näet Balttilaisen meren pituuden, joka ennen oli tuntematon, nyt tulleen selville Haraldin ja Ulfin rohkean matkan kautta, jolloin he suurella vaivalla ja monien toveriensa hengen vaaralla kulkivat aina tämän meren päähän asti,

kunnes vihdoin meren myrskyjen ja merirosvojen yhteisesti ahdistamina ja voittamina pakotettiin palaamaan (»fracti victique redierunt»). Toisessa paikassa näyttää sen sijaan olevan puhe Pohjoisesta Jäämerestä, vaikka ilmeisesti tarkoitetaan yhtä ja samaa matkaa. Meidän ei kuitenkaan tarvitse niin suuresti kummastua tätä meidän ajan silmällä katsottuna törkeätä sekaannusta, kun pidämme mielessä silloisia heikkoja maantieteellisiä tietoja. Oliko Itämeren, ja lähinnä Pohjanlahden, äärimmäinen pää suoranaisessa yhteydessä Jäämeren kanssa, oli kysymys, josta vielä keskiajalla vallitsi erimieltä oppineidenkin kesken. Eipä ainoastaan Ptolemaios ja klassilliset oppineet, vaan vielä paljoa myöhemmät kirjailijat, niinkuin esimerkiksi Alfred kuningas maantieteessään, eivät näy asiata tienneen. Näyttäähän melkein siltä kuin ei Suomessakaan Pähkinäsaaren rauhan teossa olisi oltu aivan selvillä siitä, mihin tuo »pohjoiseen mereen» vedettävä rajaviiva päättyisi ja mikä siitä seurauksena olisi. Niin ollen on meidän Adam Bremeniläisellekin annettava anteeksi hänen erehdyksensä.

Minnekä Hårdråden löytömatka tapahtui, jää kuitenkin tästä syystä meille epätietoiseksi. Luonnollisemmalta tuntuu kyllä, jos katsomme matkan tehdyksi sen jälkeen kuin hän tuli kuninkaaksi, pitää Pohjoista Jäämertä ja Vienanmerta sen tapahtumapaikkana, ja niin myös A. Bugge näyttää Norjan historiassaan olettavan. Jos kysymme, ketä kuninkaan seuralaisen omituinen nimi, »Ganuz Wolf», tarkoittaa, tahtoisin viitata Haraldin historiassa usein mainittuun kuninkaan »stallareen»; s. o. hänen seurueensa päämieheen, islantilaiseen Ulf Ospakssoniin, jonka kerrotaan olleen mukana kuninkaan kaikilla matkoilla aina Sisilian retkestä alkaen. Hän kuoli keväällä 1066, jonkun aikaa ennen Haraldia, ja saa silloin sen jälkimaineen, että oli ollut kuninkaansa »uskollisin mies». Adam Bremeniläinen sanoo Ulfia tosin »tanskalaiseksi» jaarliksi, mutta siihen ei liene kovin suurta painoa pantava.

Tähän päättyköön katsaus skandinaavilaisten kosketuksiin ja viikinkiretkiin Suomeen ja Euroopan itäisiin osiin 11:nnellä

vuosisadalla. Huolimatta niistä perin köyhistä lähteistä, mitä jälkimaailmalle niistä on säilynyt, ovat ne kuitenkin omansa osoittamaan, että yhteys oli jotenkin vilkas ja että Eerikki Pyhän ristiretki Suomeen ei ollut suinkaan laatuansa ensimmäinen ja aivan tavaton yritys. Siten nämä seikat ovat omansa luomaan valoa myöskin suomalaisten oloihin niinä aikoina, jotka kävivät ennen kristinuskon saarnaa meidän maassa.

4. Lutherilaiset seurakunnat Käkisalmen läänissä ennen isoa Pohjan sotaa.

Kirjoittanut

J. M. Salenius.

I.

Kun Ruotsin kuningaskunnan uudestaan järjestäminen oli tapahtunut Kustaa Vaasan hallitessa, alkoi sen johtajiin nousta nuoruuden uneksimia ja haaveita tämän valtakunnan laajentamisesta ja tulevasta suuruudesta. Nämät tuumat seuraavien samansukuisten kuninkaitten aikana osaksi toteutuivat. Valtakuntaa laajennettiin itäänpäin jo ennen, kuin siihen oli yhdistetty nykyisen Ruotsin kaikkia maakuntia. Suomenmaa samalla aikakaudella sai suuriruhtinaskunnan arvonimen ennen, kuin se pysyväisesti oli laveutunut nykyisiin rajoihinsa asti. Täysinän rauhanteossa kuitenkin tunnustettiin Ruotsin valtakunnan omaksi koko Savo Simpeleenjärveä, Puruvettä, Orivettä, Varpavuorta ja Pisanmäkeä myöten. Ruotsalaiset siihen asti olivat Suomessa ottaneet valtaansa asumattomia saloja sekä kylä- ja kihlakuntia, joitten asujamet olivat pakanoita ja joilla yhteistä hallitusta sitä ennen ei ollut. Mutta nyt oli edessä se Karjalan osa, joka kauvan oli ollut venäläisten alusmaana ja jossa oli novgorodilais-mallista van-

hanaikuista hallintoa ynnä veroitusta sekä kreikkalaiskatholilaista uskoa. Kustaa Vaasa oli jo v. 1555 käskenyt sotapäällikön Jakob Baggen valloittaa Pähkinäsaaren, Käkisalmen ynnä Kaprion ja estää kaupankulkua pitkin Nevanjokea. Mutta vasta hänen poikansa, Juhana III:n, hallitessa Pontus De la Gardie voitti Käkisalmen linnan ja läänin. Ruotsalaisia oli jo Tyrgils Knuutinpojan aikana liikkunut valloitusretkillä Laatokan sekä Nevan rannoilla ja mukaan oli silloin luultavasti tullut roomalaiskatholilaisia pappejakin. Mutta Pontus De la Gardien retken jälkeen saarnattiin Käkisalmessa Lutheruksen oppia ruotsalaisten maajoukoille ja laivastonväelle. Lutherilainen pappi oli kutsuttu linnan ja kaupungin saarnaajaksi ja kaupungin kirkkoa v. 1589 joko rakennettiin tahi korjattiin. Saarnattiin myöskin linnan tuvassa (»borgstugan»). Saarnaaja sai kymmenyksinä v. 1581 1 punnan [1]) otria, v. 1582 2 puntaa, v. 1583 2 puntaa rukiita, 2 puntaa otria ja vuosipalkkaa, 1584 hevosen, koska palkkaa ei ollut maksettu, v. 1585 elatuksekseen ja kymmenyksinä Pärnän ja Räisälän karjataloista sekä linnan pelloista 8 puntaa otria ja v. 1589 10 tynnyriä ja karjakymmenyksinä teurasnaudan. Mutta Käkisalmen pappi sai nämät kymmenykset kruunulta, eikä seurakuunalta, sillä seurakunnat Ruotsin Karjalassa eivät maksaneet kymmenyksiä, vaikka jo 1300-luvulla annettiin kehoituksia siihen. Käskynhaltija Jören Boije vuoden 1585 Joulukuussa kuninkaan puolesta vielä oli määrännyt suoritettavaksi Käkisalmen saarnaajalle 16 talaria [2]), 8 kyynärää Englannin verkaa, 12 tynnyriä viljaa ja 1 tynnyrin suolakalaa. Tämä sai myöskin perheineen syödä linnassa ja hänelle annettiin vuosittain 1 leiviskä talia tahi kynttelii sekä muonaa yhdelle hevoselle. Käkisalmen pappi oli niittenkin lutherilaisten sielunpaimenena, jotka varsinkin Äyräpään puolelta olivat tulleet esim. Räisälään kaatuneilta ja Venäjälle paen-

[1]) 1 punta = 6 pannia, 1 tynnyri = 2 pannia = 32 kappaa.

[2]) 1 talari = 4 markkaa, 1 markka = 8 äyriä, 1 äyri = 24 penninkiä, 1 killinki = 6 penninkiä.

neilta autioiksi jääneitä maatiloja viljelemään. Mutta Sakkolan, Pyhäjärven ja Raudun lutherilaisia kävi myöskin Kiviniemen siihen aikaan rakennetussa kirkossa ja tämä Kiviniemen seurakunta oli ensimmäinen lutherilainen maaseurakunta Käkisalmen läänissä [1]). Kolmas osa Räisälän asukkaista v. 1589 tunnusti Lutheruksen uskoa ja Raudussa v. 1591 oli lutherilaisia enemmän, kuin kreikanuskoisia. Käkisalmi läänineen oli v. 1597 luovutettava takaisin Venäjälle ja aivan tietämätöntä on miten lutherilaisten sielunhoito siellä sitten menestyi, mutta se lääni valloitettiin v. 1611 uudestaan Ruotsille ja jäi sille Stolbovan rauhan kautta moneksi ajaksi. Lutherilaisen opin ja kreikanuskon kilpailu siellä silloin kiihtyi ja edellinen voitti yhä laajempaa alaa. Ruotsissa Lutheruksen oppi oli edellisellä vuosisadalla päässyt voitolle roomalaiskatholilaisesta opista, mutta suvaitsevaisuutta ei sen jälkeen ollut valtakunnan johtavissa miehissä, vaikka Luther Vittenbergissä oli noussut juuri uskonnollista tyranniutta sekä vapaan ajattelemisen ja arvostelun sortoa vastaan. Lutheruksen saarnaamaa oppia sen tunnustajat nyt pitivät ainoana oikeana ja hyäksyttävänä uskona. Ylhäisimmät Ruotsissa, myöskin kuningas Kustaa II Aadolf ja kreivi Pietari Prahe, joka vv. 1637—40 oli Käkisalmenkin läänin kenraalikuvernöörinä, inhosivat tämän läänin vanhojen asukkaitten kreikkalaiskatholilaista uskontoa ja kutsuivat sitä taikauskoksi, koska kannettiin ristiä rinnalla, epäjumalan palvelukseksi, koska kuvia kunnioitettiin, ja »venäläiseksi hapatukseksi». Sen tunnustajat muka olivat pakanoita, »meidän moskovilaisia» ja pimeässä vaeltavia barbareja. Nämätkään eivät puolestaan mieltyneet uusiin herroihinsa, vaan pakenivat lutherilaisten uskoa, viljankatoa, veronkantoa ja epärehellisiä virkamiehiä Venäjälle. Kun Kaarle X:n Kustaan hallitessa pari vuotta taas oli sotaa Suomessa, muutti enemmän kuin neljätuhatta perhettä Käkisalmen läänistä idänpuollseen naapurimaahan. Karanneitten hylkäämiin taloihin

[1]) Kiviniemen pogosta mainitaan vielä 1630-luvulla.

taas tuli väkeä Suomen puolelta ja siihen lääniin saapuneitten ynnä koko Itä-Suomen lutherilaisten ylipaimeneksi oli v. 1618, siis kohta Stolbovan rauhan jälkeen, määrätty piispa Viipuriin. Käkisalmenkin läänin lutherilaiset sen tähden ottivat osaa Viipurin tuomiokirkon ja piispantalon rakentamiseen ja kunnossapitämiseen. Jos joku Viipurin piispa tahtoi ryhtyä sen läänin kreikanuskoisia väkivallalla kääntämään lutherilaisiksi, niin Ruotsin hallitus kuitenkin neuvoi varovaisesti menettelemään, sillä kansan omalla kielellä saarnaaminen ja opettaminen oli paremmin tehoava. Tämä käännyttämistyö edistyi hitaasti, mutta lutherilaisten luku muualta muuton kautta kasvoi niin rutosti, että heidän »suomalaisia» seurakuntia yhä syntyi uusia. Useimpien seurakuntien syntymävuodet kuitenkin ovat jääneet tuntemattomiksi, koska niitten perustuskirjoja ei ole olemassa. Moni seurakunta saikin alkunsa asukkaitten omasta toimesta, usein toki piispan tahi maallisen esivallan edustajan (esim. maaherran) myötävaikutuksella. Jos sen ajan tuomio- tahi muissa asiakirjoissa mainitaan jonkun paikkakunnan velvoittaminen kirkon tahi pappilan rakentamiseen tahi jos sen pitäjän pappi tuli oikeuden eteen ja hänen nimensä pantiin pöytäkirjaan tahi hän läänin tilikirjoissa ilmoitettiin kruunulta palkkaa (»deputaattia») saaneeksi, niin huomataan, että siinä silloin jo oli seurakunnan alku. Mutta samaa seurakuntaa saattoi olla olemassa jo sitä ennen, sillä kunnollisia kirkkoja sekä pappien virkataloja vasta vähitellen saatiin toimeen. Eräissä pitäjissä kauvan saarnattiin talollisten tuvissa ja kesällä lehtitarhoissa (»löfsalar»). Arvattavaa on, että lutherilaisia Käkisalmen v. 1611 tapahtuneen valloituksen jälkeen ilmestyi sen läänin useampiin pitäjiin ja että he myöskin saivat sielunpaimenia. Jo v. 1612 mainitaan Käkisalmen läänin pohjaista provastikuntaa (»prosteri») ja luultavasti tarkoitetaan lutherilaista provastikuntaa, sillä samalla vuosisadalla Käkisalmen pohjaista ja eteläistä lääniä myöhemminkin sanotaan provastikunniksi. Lutherilaisten sielunhoito järjestettiin kruunun käskynhaltijain ja sittemmin Viipurin tuomiokapitulin ja

piispain toimesta. Jos jossakin pitäjässä oli aivan vähän väkeä, esim. sodan aikana tapahtuneitten hävitysten takia, uskottiin sen lutherilaisten sielunhoito naapuripitäjän papille. Koitsanlahden (Parikkalan) pitäjässä oli v. 1615 ainoastaan pari taloa enää joka asutussa kylässä ja sentähden se oli »kappelina». V. 1614 Tiurala eli Tiurula (Hiitola) oli ollut Koitsanlahden kappelina ja v. 1616 Ilomantsi sekä Liperi kutsuttiin kappeleiksi. Meillä olisi parempia tietoja Käkisalmen pohjaisen läänin ensimmäisten pappien nimistä ja palkoista, jos ei Suomen valtioarkistossa puuttuisi sen läänin tilikirjoja vuodesta 1619 alkaen 12 vuotta eteenpäin. Vuodelta 1632 on säilynyt tilikirja [1]), jonka eräs tiedonanto näyttää kauvan jääneen tutkijoilta huomaamatta. Sen mukaan herra Staffan Tiuralassa, Clemet Joukiossa (Parikkalassa), Mårten Kurkijoella, Simon Jaakkimassa, Mårthen Uukuniemellä, Jöran Kiteellä, Mårten Liperissä, Johan Pälkijärvellä ja Samuel Sortavalassa saivat kruunulta palkkaa, koska heillä ei ollut vlrkataloja. Etelälääänissä herra Lars Pyhäjärvellä, Lars Sakkolassa ja Anders Raudussa eivät saaneet kruunulta deputaattia, koska heillä jo oli virkatalot (»prestebordh») ja »suomalaiset talonpojat», mutta kyllä, niinkuin edellisetkin, viinijyviä.

Käkisalmen lääni, joutuessaan kuulumaan Ruotsin valtakuntaan, jo oli jaettu kahteen voutikuntaan: eteläiseen ja pohjaiseen, joita kuitenkin yleisesti kutsuttiin lääneiksikin. Eteläinen lääni käsitti Käkisalmen, Räisälän, Pyhäjärven, Raudun ja Sakkolan tienoot. Sotapäällikkö Jakob De la Gardie 24 p. Elok. v. 1611 Novgorodista antoi valtakirjan Käkisalmen kirkkoherralle (ensimmäiselle läänissä) Henrik (Hinricus) Thomae Vinter'ille, luvaten hänelle linnasta rukiita ja otria y. m. elatukseksi (rukiita 44 tynnyriä, otria 44 t., 4 nautaa, 1 tynnyrin lohta, 1 t. siikaa). Myöhemmin hän sai »kamreerin setelin mukaan» 4 t. rukiita ja 4 t. otria viinin ja leivän hankkimista varten. V. 1615 hän näyttää kantaneen rukiita ja otria 50 t. ja v. 1617 rukiita 60 t., otria

[1]) Räkning öfver Käxholms lähn 1632—33, N:o 6131 a.

melkein saman verran ja saaneen 4 lehmää, niinkuin ennenkin. Läänin maaherra eli käskynhaltija Tönne Jöransson 12 p. Lokak. v. 1612 antoi hänelle Järvenpään kylässä pappilaksi 4 aatranmaata sekä viinirahoja [1]). Käkisalmen kappalainen Clemens (Clemet) sai 1 p. Helmik. v. 1617 käskynhaltija Hans Jonsson'ilta 4 t. kruununjyviä (2 t. rukiita, 2 t. otria) avuksi, koska hänellä ei ollut omaa pitäjää ja hän siihen asti oli kirkkoherraltaan saanut aivan vähäisen palkan. Nämät Käkisalmen papit kauvan kävivät Räisälässäkin, jonka väestöstä $^3/_4$ jo oli lutherilainen, ja Pyhäjärvellä saarnaamassa, mutta kumminkin jo vuodesta 1632 Pyhäjärvellä oli oma kirkkoherra ja Räisälässä v. 1635. Sakkolan kirkko seisoi valmiina v. 1616 ja Parikkalassa ynnä Hiitolassa samaan aikaan jo oli kirkkoherra (luultavasti ensimmäinen pohjaisläänissä), vaikkei Hiitolan seurakunnan kirkkoa kentiesi rakennettu ennen, kuin vuoden 1625 jälkeen [2]). Kuninkaan käskynhaltijat arvattavasti usein määräsivät seurakunnille pappeja, kunnes Viipuriin tuli ensin tuomiokapituli ja sitte piispa. Tälle v. 1618 antamassaan ohjesäännössä kuningas sitte käski hänen valita paikkaa kirkoille ja maaherran kanssa pakoittaa talonpoikia ottamaan osaa niitten rakentamiseen. Kihlakunnanoikeuskin velvoitti seurakuntaa sitä tekemään. Kurkijokelaiset olivat auttaneet Hiitolan asukkaita kirkkoa ja pappilaa rakentamaan. Kun he sitte itse rakensivat kirkkoa, saivat he siihen kumminkin vähän apua Hiitolasta. Tämä tapahtui v. 1643, sillä kihla-

[1]) Aatranmaa oli manttaalin vertainen ja käsitti 3 obsaa.

[2]) Edellä jo on sanottu, että sotavuosina ennen Stolbovan rauhaa Parikkalan ja Hiitolan lutherilaisilla oli yhteinen sielunpaimen. Tämän nimi oli Aksel ja v. 1618 hän asui Parikkalan Kangaskylässä, jossa hän verosta vapaana viljeli erästä kontua, joka ei kuitenkaan vielä ollut mikään virkatalo. Samana vuonna Käkisalmen läänin muissa pitäjissä (esim. Sortavalassa, Kiteellä, Ilomantsissa, Pälkjärvellä, Suojärvellä, Suistamolla ja Salmissa) luetellaan ainoastaan kreikanuskoisia pappeja virkataloineen. Luultava onkin, että Lutheruksen oppi ensin levisi pohjaisläänin niihin pitäjiin, jotka olivat likinnä lutherilaista Savoa ja joihin oli muuttanut savolaisia. Laatokan rannoilla talonpoikien nimet kauvan pysyivät venäläismuotoisina.

kunnanoikeus sinä vuonna sakon uhalla velvoitti tuomaan hirsiä kirkon ja pappilan rakennusaineiksi. Kurkijoen ensimmäinen lutherilainen kirkko sanotaan olleen entinen kreikanuskoisten (neitsyt Marian luostarin) kirkko. Sortavalan pitäjän lutherilaisia v. 1641 käskettiin 3 markan sakon uhalla rakentamaan 14 päivässä valmiiksi kirkkonsa ja pappilaa, koska heidän kirkkoherransa oli täytynyt saarnata Sortavalan kylän eräässä tuvassa. Liperiläisiä v. 1642 kehoitettiin 40 mk. sakon uhalla heti kuljettamaan hirsiä lutherilaisen kirkon rakentamiseen, mutta se seurakunta jo noin v. 1630 oli olemassa. Kiteellä oikeuden edessä v. 1642 annettiin 2 autiota tilaa Suorlahden kylässä kirkkoherralle virkataloksi ja sille maalle arveltiin sopivaksi rakentaa sekä lutherilaisten että kreikanuskoisten työvoimalla, niinkuin muuallakin oli tavallista, kirkkokin, joka tuuma kuitenkin raukesi. Lutherilainen kirkkoherra siellä oli v. 1630 ja näyttää myöhemmin (1700-luvulla) asuneen likellä kirkkoa. Uukuniemen vanha kirkko v. 1675 määrättiin muutettavaksi Kesälahdelle ja Uukuniemellä oli v. 1694 uusi kirkko. Oikeus v. 1642 oli määrännyt, että kreikanuskoisten, jotka olivat lutherilaisilta saaneet apua kirkkonsa ja pappilansa rakentamiseen, oli tultava näille avuksi. Siten Kesälahden kirkko sekä pappila oli saatu valmiiksi, vaikka ensin ei yksimielisesti suostuttu pappilan rakentamiseen. Parikkalassa ensimmäinen kirkko oli Jouhian kylässä (siitä pitäjän nimi Jouhia eli Joukio) ja 1630-luvun lopulla lutherilaista papistoa oli myöskin Impilahdella, Pielisjärvellä (Lieksassa), Salmissa ja Suistamolla, mutta Ilomantsissa vasta v. 1653 ja Tohmajärvellä samalla vuosikymmenellä. Käkisalmen läänin useimmat lutherilaiset seurakunnat kirkkoineen ja kirkkoherran virkataloineen siis olivat välttävässä kunnossa 1600-luvun keskivälillä, mutta kappalaisten puustelleista useat syntyivät vasta sen vuosisadan viimeisillä kymmenillä. Pohjaisen läänin seurakunnat kauvan olivat köyhiä ja lutherilaisten luku niissä oli pienempi, kuin eteläläänin pitäjissä. Sentähden hallitus maaherran ja piispan kautta auttoi edellisiä saamaan kuntoon tahi parantamaan kirkkoja sekä pappien virkataloja ja

palkkaamaan pappeja, vieläpä joskus lahjoitti seurakunnalle raamatun, ehtoollistarpeet, kellot ja messuvaatteet.

Jos äsken lueteltuja lutherilaisia seurakuntia olisi usein jaettu pienemmiksi, olisi kentiesi ollut vaikea saada jokaiseen kunnollisia pappeja, sillä kaikki eivät tahtoneet muuttaa syrjäisiin vähäpalkkaisiin paikkoihin (»in fines Rutheniae»), mutta muutamista seurakunnista 1600-luvun kuluessa kuitenkin lohkaistiin rukoushuonekuntia ja kappelia: Räisälästä kumminkin jo v. 1680 Kaukola eli Munkinsalmi, Liperistä jo aikaisemmin (noin v. 1650) Kaavi, Pielisjärveu seurakunnasta v. 1651 Nurmes ja Kiteen emäseurakunnasta Rääkkylä eli Oravilaks. Sakkolasta v. 1679 mainitaan lohkaistuksi »Taipaleen eli Korholan kappeli Metsäpirtin kylässä». Sinne 1690-luvun lopulla muutettiin Kiviniemen vanha kirkko, joka oli jäänyt kappelinkirkoksi eli rukoushuoneeksi, kun Sakkolan uusi kirkko rakennettiin. Kiihtelysvaaran oli Pyhän Marian Tohmajärvelle kuuluvaa kappelia eli rukoushuonekuntaa oli olemassa v. 1693 ja samaan aikaan mainitaan Ilmoilan eli Ilmeen kappeli eli saarnahuonekunta, joka luultavasti jo aikaisemmin oli eroitettu Parikkalasta ja Hiitolasta. Ilomantsista Eno kentiesi jo 1600-luvulla oli lohkaistu.

V. 1611 mainitaan Käkisalmen kaupungin kellotapuli ja v. 1613 rakennettiin taas kirkkoa, joka oli puinen. Melkein koko Käkisalmen kaupunki ja myöskin sen pieni kirkko kauniine kelloineen paloivat v. 1634. Hallitus antoi pyydettyä apua uuden kirkon rakentamiseksi, mutta sotavuonna 1656 viholliset ja tuli turmelivat puolta kaupunkia, kirkkoa ja hakulia. Sentähden v. 1663 taas suotiin kruunuvaroja ja rakennusmestari Josef Karelain otettiin kirkkoa korjaamaan. Mutta v. 1679 tahi 1681 tämä kirkko y. m. paloi. Hallitus oli vuosikymmeniä toivonut saada Käkisalmeen kivikirkon. Semmoinen nyt rakennettiin ja 20 p. Helmik. v. 1692 vihittiin. Se oli Käkisalmen läänin ainoa kivestä tehty temppeli. Käkisalmen kirkkoherra olikin läänin provastina, joka kutsui papit Käkisalmeen kokouksiin (»synodeihin»), luultavasti erikseen pohjaisesta ja erikseen eteläisestä läänistä, koska näitä myös-

kin kutsuttiin provastikunniksi. Käkisalmessa läänin maaherrakin asui ja siellä Inkerinmaan ja Käkisalmen läänin Narvassa asuva kenraalikuvernööri toisinaan kävi. Hiitolaan vv. 1673—74 aiottiin rakennusmestari Juhana Jaatisella rakennuttaa uutta kirkkoa. V. 1680 siellä korjattiin kirkkoa ja kellotapulia. V. 1674 rakennettiin Sakkolaan uusi ristikirkko ja kirkkoherran virkalalo oli sen likellä [1]). V. 1671 oli rakennettu kirkkoa Pälkijärvelle. Tämän seurakunnan erään kirkonkellon, joka edellisen sodan aikana oli ollut piilossa, joku talonpoika oli myynyt Aunukseen (»Augnusmaalle»). Pyhäjärven kirkkoa v. 1681 korjattiin ja kuudennusmiehet sentähden kantoivat 1 valkean (hopea-) rahan joka pariskunnalta kirkonkaton tervaamista ja raamatun kirkolle ostamista varten. Venäläiset polttivat Liperin ensimmäisen kirkon, mutta v. 1669 uutta rakennettiin.

Venäjänuskoisten kirkkoja ja pappiloita Käkisalmen läänissä vihdoin oli ainoastaan siellä täällä joku jälellä ja näitä kihlakunnanoikeus toisinaan kehoitti kunnossa pitämään. Moni entinen papin ja tiakan virkatalo oli joutunut takaisin kruunulle, joka pani siihen lampuodin tahi antoi sen lutherilaiselle papille tahi muille yksityisille. Jälellä olevat venäläiset papit olivat köyhiä. He sekä diakonit, diakit ja ponomarit kuitenkin olivat veroista vapaina viljelleet kirkollistiloja.

Edellä on mainittu Käkisalmen kirkkoherralle annettu virkatalo, joka käsitti 4 aatranmaata. Etelälääänissä 2 aatranmaata sittemmin oli kirkkoherran virkatalon tavallisena määränä, vaikka v. 1644 säädettiin semmoisen tilan suuruudeksi 2 obsaa [2]). Toisinaan annettiin jonkun kirkkoherran (esim. Pyhäjärven ja Räisälän) puustellin lisäksi maata. Mutta Räisälästä v. 1670 ilmoitettiin, että kirkkoherralla ja pitäjällä oli metsä yhteinen, niin että sitä paljon kaadettiin. Pohjaislääänissä kirkkoherrain virkatalot enimmäkseen olivat olleet kauvan autioina, jonkatähden niitten viljelemiseen ja

[1]) Vertaa: Alopaeiska pappren, siv. 566.

[2]) Vuoden 1632 tilikirjassa jo mainitaan etelälääänissä 3 virkataloa, jokainen 2 aatranmaata käsittävänä.

rakentamiseen oli käytettävä paljon työvoimia. Kaarle X Kustaan sodan kestäessä monta pappilaa joutui uudestaan häviöön, niitten maita naapurit anastivat ja niistä sitte jututtiin. Kun Pälkijärven kirkkoherra sen sodan jälkeen tuli seurakuntaansa, oli siinä sangen vähän asukkaita jälellä ja pappilan rakennuksia ja aitoja Venäjän sota-joukot olivat hävittäneet. Hän teki itselleen heinistä majan ja asui siinä sen kesän. Kihlakunnanoikeus v. 1674 määräsi hirsiä kevättalvella tuotavaksi pappilan ja kirkkotarhan laittamista varten. Sortavalan kirkkoherra v. 1683 otti oikeudelta todistuksen, että hänellä oli ahdas ja huono tila, joka oli tavallista määrää pienempi. Niittyä oli vähän eikä ollenkaan erityistä metsää, kalavettä ja laidunta. Jaakkiman eli Miklin kirkkoherra samaan aikaan otti todistuksen, että pappilan peltoihin voi kylvää ainoasti 6 tynnyriä, eikä 15, joka oli esivallan määräämä kylvön paljous, että pellot olivat hiekkaisia, niittyjä sekä laidunta oli vähän ja meitsää sekä kalastusta ei ollut ollenkaan. Kiteellä Skyttäniemi oli ollut kirkkoherran virkatalona, mutta eräs läänityksen saanut oli sotkenut asiat niin, että kirkkoherra joutui asumaan Suorlahdelle, 2 peninkulman päähän kirkosta, vaikka v. 1644 oli säädetty, että virkataloksi oli annettava autiota maata kirkon likeltä ja vaikka kuningatar v. 1648 oli vakuuttanut, ettei pappien virkataloja anneta läänitykseksi. Lähellä kirkkoa oli v. 1673 2 kruununtilaa, jotka ennen olivat olleet venäläisen papin ja tiakan virkataloja, mutta sitte olivat joutuneet talonpoikien viljeltäväksi. Nämät kihlakunnanoikeuden edessä pyydettiin lutherilaisen kirkkoherran puustelliksi ja tämä oikeuden todistama pyyntö lähetettiin maaherranvirastoon. Henrik Cronstjerna, joka oli ostanut paljon tiloja Sortavalassa, Pielisjärvellä, Pälkijärvellä, Suojärvellä, Ilomantsissa ja Kiteellä, antoi näistä 7 $^1/_2$ arvioruplan veron maata kirkkoherroille virkataloiksi sekä sai sijaan venäläisten pappien ja tiakkain entisiä tiloja [1]). Pitäjäläiset rakensivat pappiloita

[1]) Arviorupla = savu = orava, paikoittain = tynnyrinala ja = $^1/_4$ manttaalia, mutta Suojärvellä manttaaliin on mennyt 10—12 arvioruplaa.

ja eri rakennusten tekeminen toisinaan jaettiin eri kyläkunnille. Pappilan päärakennukseen usein tehtiin tupa (sali) ja 2—3 kamaria tahi 2 tupaa ja 2 kamaria ynnä eteinen. Lautakatto oli tavallisin. Oli myöskin sääntönä, että pitäjän tuli toimittaa pappilaan 7 eri rakennusta, ja se määräys vielä on vuoden 1734 yleisessä laissa. Suuren reduktionin jälkeen Käkisalmen provasti Serlachius, Tukholmassa käydessään, pyysi läänin papeille virkatalojen konfirmationin vuoden 1686 resolutionin mukaan.

Kappalaiset Käkisalmen läänissä tavallisesti saivat puustellin siten, että ottivat jonkun tilan viljeltäväkseen ja maksoivat siitä veroa, kunnes kenraalikuvernööriltä, maaherralta tahi läänitysmaan haltijalta saivat sen verosta vapaaksi ja sille virkatalon oikeudet. Pyhäjärven kappalaiselle maaherra, kenraalikuvernöörin antaman päätöksen mukaan, v. 1663 luovutti $^1/_4$ aatranmaata eli $1\,^1/_2$ tynnyrin viljaveron rälssitilan, koska hän oli menettänyt sen virkatalon, joka hänellä jo v. 1641 oli ollut, mutta hän näyttää maksaneen siitä veroa, sillä v. 1682 hän vielä pyysi virkataloa, »koska useimmilla kappalaisilla Viipurin hippakunnassa oli puustelli». Hiitolan kappalainen v. 1667 sai maaherralta virkataloksi 4 arvioruplan tilan ja Jaakkiman kappalainen 10 vuotta myöhemmin $4\,^1/_2$ arvioruplaa entisiä tiakantiloja. Pälkijärven kappalainen v. 1672 pyysi kihlakunnanoikeuden puoltosanat saadakseen maaherralta virkataloksi entisen venäläisen papin tahi tiakan tilan. Tohmajärven kappalaisella v. 1666 oli puustelli, jonka eräs läänitysmaan hoitaja oli antanut verottomaksi ja johon kylvettiin 3 tynnyriä. V. 1684 tälle tilalle haettiin virkatalon oikeudet. Raudun kappalaisella v. 1682 ei vielä ollut virkataloa, vaan hän oli viljellyt erästä taloa ja siitä maksanut veroa herrasväelle. Ilomantsin kappalainen v. 1681 pyysi toumiokapitulin puoltosanoilla läänitysmaan hoitajalta virkataloa, sillä hän oli siihen asti asunut appensa, kirkkoherran luona. Pielisjärven kappalaisella v. 1683 ei vielä ollut virkataloa. Siksi hän ehdotti pientä tilaa, jonka Pietari Brahe oli antanut Brahean koulumestarille Vilchiukselle elatukseksi

silloin, kun Pielisjärvi oli Kajaanin vapaaherrakuntaa. Se tila nyt oli autiona ja ainoastaan 2 markan eli ruplan verolle arvioittu. Kihlakunnanoikeus puolsi maaherralle köyhän kappalaisen pyyntöä. Edellä mainittu Cronstjerna sanotaan v. 1693 antaneen 16 $^1/_2$ arvioruplan veron maita kappalaisten ja lukkarien virkataloiksi.

Kirkkoherrojen palkat Käkisalmen läänissä eivät olleet aivan samallaiset, kuin muualla Suomessa. Vanhat tavat, hallituksen ja sen käskynhaltijain antamat asetukset sekä valtiopäivien, maapäivien ja synodien tekemät päätökset olivat niitten perusteina. Käkisalmen läänin erikoisaseman takia sen pappeja kyllä ei suvaittu kutsua valtakunnan valtiopäiville, vaan kirkkoherrat saivat toimittaa niille anomuksia ja toivomuksia, joista päätöksiä annettiin. Pappeja ei myöskään ollut Inkerinmaan ja Käkisalmen läänin yhteisillä maapäivillä, vaan näillä kuitenkin ratkaistiin heitä koskevia asioita. Kirkkokerralle maasta maksettiin aprakkaa [1]) ja kuudennusmiehet kantoivat kirkkoherralle lankeavia »karpioita». Räisälän kirkkoherralle ne loismiehet, joilla oli maata, v. 1681 annetun kuninkaallisen päätöksen mukaan maksoivat saman verran, kuin talolliset, mutta ne, joilla ei ollut maata eikä lehmää, suorittivat 2 hopeatalaria. Loismiesten oli vanhan tavan mukaan maksettava kirkkoherralle puoli määrä pääsiäisrahoja (2 hopeaäyriä) ja vuosittain tehtävä päivätöitä. Kun Käkisalmessa kesällä v. 1661 oli maapäivät, päätettiin siellä, että kirkkoherrat saavat kantaa »sovintojyviä» eli »uutisjyviä» (»pääsiäisjyviä»). Nämät olivat tavallisia koko pohjaisläänissä, mutta olivat vapaaehtoista suostuntaa, jonkatähden niitä toisinaan aiottiin lakkauttaa [2]). Niitä maksettiin joko viljalla tahi rahalla ja niitten määrästä usein riideltiin. Samoilla maapäivillä myöskin säädettiin, että kirkkoherralle oli annettava talollisten ruumislehmä, jos talossa oli 6—7 lehmää, mutta 2 hopeatalaria, jos oli 4 lehmää tahi 3, ja 1 hopeatalari, jos lehmiä oli ainoasti 2. Raudun kirkkoherra v. 1674 ei ollut

[1]) Jaakkimassa 1690-luvulla 4 kappaa kutakin lajia pariskunnalta.
[2]) Alopaeiska pappren, siv. 586.

saanut mitään lukuisista viljelyksen alle äsken otetuista tiloista. Kihlakunnanoikeus jätti tuomiokapitulin ratkaistavaksi paljonko kirkkoherra on saapa näistä sekä jaetuista maatiloista, kunnes v. 1672 valmistettavaksi päätetty uusi kirkkojärjestys tulee voimaansa. Käkisalmen läänissä, niinkuin muuallakin Ruotsin valtakunnassa, vuoden 1571 kirkkojärjestys kauvan oli ollut seurakuntien ojennusnuorana, mutta Helmikuussa v. 1688 läänin papisto oli kutsuttu Käkisalmeen ja piispa Bång siellä kenraalikuvernöörin läsnä olessa julisti vuoden 1686 kirkkolain noudatettavaksi [1]).

Koska kirkkoherrat Käkisalmen läänissä eivät saaneet muualla tavallisia kymmenyksiä, vaikka Viipurin piispalle v. 1618 annetun ohjesäännön mukaan olisi pitänyt seurakuntia niitten maksamiseen taas kohoittaa, suotiin kirkkoherroille kruunulle suoritettavista veroista deputaattia eli »sustentationia». Kruunun antamia palkkoja yleensä ensin ilmoitettiin tilikirjoissa vaihtelevin sanoin ja numeroin (niinkuin Käkisalmen kirkkoherran tuloista edellä on sanottu), kunnes ne sittemmin vakautuivat pysyväisemmiksi. Ennen mainitussa tilikirjassa vuodelta 1632 ilmoitetaan, että 6 pohjaisen läänin kirkkoherraa sai kukin 100 talaria ynnä 12 tynnyriä rukiita ja 12 t. otria. Koska ruistynnyrin hinta oli 5 talaria, niin annettujen ruistynnyrien arvo oli 360 talaria ja koska otratynnyrin hintana oli 4 talaria, oli otratynnyrien koko arvo 288 talaria. Läänin kaikki papit saivat viinijyviä jokainen 4 tynnyriä (puoleksi rukiita, puoleksi otria). Pälkijärven, Liperin, Uukuniemen ja Kiteen kirkkoherrat sittemmin saivat kukin deputaattia 12 tynnyriä viljaa ja 40 hopeatalaria. Kuningatar, tätä v. 1644 vahvistaessaan, lisäsi noihin etuihin »accidentia» (eri maksut toimituksista) ja myöhemmin uudestaan määräsi viinijyvien paljouden 4 tynnyriksi. Äsken mainituilla neljällä kirkkoherralla sanottiin vasta olevan 1 vähäinen pelto ja 1 niitty. Hiitolan, Parikkalan, Kurkijoen ja Jaakkiman kirkot aluksi saivat 4 tynnyriä viljaa viinijyviksi. Mutta v.

[1]) Inkerin ja Käkisalmen läänin kenraalikuvernöörien kirjeitä Ruotsin valtionarkistossa

1638 Kurkijoen kirkkoherra jo säännöllisesti kantoi deputaattia yhtä paljon, kuin edellämainitut neljä, seuraavana vuonna Sortavalan, Salmin ja Pielisjärven kirkkoherrat saivat saman verran ja myöhemmin myöskin Tohmajärven, Impilahden ja Ilomantsin kirkkoherrat. Samat edut pyydettiin eteläläänin kirkkoherroille ja saatiin v. 1684. Jos pitäjä oli annettu läänitykseksi, maksoi läänityksen saanut kruunun sijasta deputaattia. Kun v. 1681 oli annettu asetus Viipurin hippakunnan pappien palkoista, tehtiin seurakunnissa maaherran ja tuomiokapitulin johdolla sopimuksia niistä, mutta pappien saatavat enimmäkseen jätettiin vanhalle kannalle (8 kappaa tynnyrin kylvöstä).

Kappalaiset, jotka olivat kirkkoherrain apumiehiä, saivat ensin heiltä palkkansa, mutta sitte pitäjältäkin ja toimituksista. Raudun kappalainen v. 1682 sai tämän maankulman tavan mukaan talolta 4 kappaa rukiita, 4 kauroja ja 4 otria [1]). Pyhäjärven kappalaisella samana vuonna oli tuloja sen verran, kuin talonpojat tahtoivat antaa eikä hänelle siis suoritettu $^1/_2$ tynnyriä talolta, niinkuin Suomen kappalaisille. Koska Käkisalmen kappalainen sai vähäisen palkan kruunulta, maksoi hänelle (v. 1636) kaupungin joka pariskunta vuosittain 6 hopeaäyriä. Brahean porvaristo v. 1679 lupasi Pielisjärven kappalaiselle, jolla silloin ei vielä ollut virkataloa, vanhan tavan mukaan 1 talarin 16 äyriä joka savulta. Pappien synodi v. 1690 päätti, että kirkkoherran on maksettava kappalaiselle $^1/_3$ lasten ristimisestä ja hautausrahoista. Saman vuosikymmenen lopulla ilmoitettiin, että kappalaisella oli oikeus saada hautausrahoja 4 kappaa joka lajia sekä 1 talari 10 killinkiä talollisten lapsista ja 8 killinkiä populinlapsista. He saivat eri maksun myöskin koulunkannosta. Lautamiehet toimittivat kappalaiselle hänen saatavansa, jos ei niitä muuten lähtenyt.

Jos pappi oli kuollut ja häneltä oli jäänyt leski, koetettiin usein saada hänet uusiin naimisiin seuraajan kanssa

[1]) Vertaa: Alopaeiska pappren, siv. 422.

tahi tältä elatusta hänelle. Leskille vuoden 1687 ja aikaisempien asetusten mukaan myöskin annettiin maata: $^1/_2$ obsaa kirkkoherran ja $^1/_4$ obsaa kappalaisen leskelle, jos ei hänen miesvainajansa jo ollut ottanut autiota maata omakseen. Loppupuolella 1600-lukua papit maksoivat »leskienapua». Täten syntynyttä rahastoa tuomiokapituli hoiti ja jakeli (joka leskelle 12—15 talaria tahi 1—2 tynnyriä).

Kun kirkkoherranvirka oli joutunut avoimeksi, ilmoitti tuomiokapituli siitä kuninkaan käskynhaltijoille, maaherralle ja kenraalikuvernöörille, ja näitten jollekin antamat puoltolauseet vaikuttivat paljon, varsinkin jos haettava virka oli kuninkaan annettava (»regalis») [1]). Mutta seurakuntakin vanhan tavan ja oikeutensa mukaan tahtoi saada valita mieluisan papin. Se kihlakunnanoikeuden edessä antoi kutsumuksen (»vocationin») sille, jota se tahtoi ja joka otti oikeudelta todistuksen kansan mielipiteestä. Seurakunnassa usein oli läänitysmaan hoitaja tahi reduktionin jälkeen kruununmaan vuokraaja ja tämäkin saattoi innokkaasti vehkeillä jonkun papin hyväksi. Piispa ynnä tuomiokapituli tutkivat ehdotetun tietoja ja piispa vihdoin asetti kirkkoherran virkaan, mutta tälle annettiin valtakirja kruunun puolelta. Räisälän kirkkoherranvirka oli avoinna v. 1689 ja hakijoita oli 6, mutta kruununmaanvuokraaja ehdotti Viipurin trivialikoulun konrehtoria, Printz'iä, vaikkei tämä ollut virkaa hakenut, sillä hän suostuisi naimaan edellisen kirkkoherran lesken. Piispa jo kehoitti kenraalikuvernööri Sperlingiä hankkimaan hänelle kuninkaalta valtakirjaa, mutta kenraalikuvernööri suosi Savonlinnan pedagogiumin opettajaa, Nigraeusta joka oli virkaa

[1]) Käkisalmi aikaisin oli kuninkaan annettava pastoraatti, myöhemmin myöskin Rautu, Uukuniemi, Jaakkima, Pälkijärvi, Salmi, Ilomantsi, Suistamo ja Suojärvi. Kuninkaan annettavia 1690-luvulla olivat Sakkola, Käkisalmi ynnä Pyhäjärvi, Räisälä, Hiitola, Parikkala, Kurkijoki, Sortavala, Tohmajärvi, Kide ja Pielisjärvi, mutta konsistoriumin annettavia Rautu, Uukuniemi ynnä Kesälahti, Jaakkima, Pälkijärvi, Suistamo, Salmi, Ilomantsi ja Suojärvi, siis melkein samat, kuin nykyjään.

hakenut ja oli naimaton. Tämä sai valtakirjan ja nai edellisensä lesken. Niin siihen aikaan koetettiin saada seurakunnalle kunnollinen, hyvin oppinut, taitava ja Jumalaa pelkäävä sielunpaimen, mutta otettiin huomioon yksityisiäkin oloja, eikä ainoastaan asiain virallista kulkua. Edellisen papin leski tahi tytär usein oli turvattava ja vanha poikamies oli johdettava lykylleen. Entinen pappien coelibaatti-ihanne oli siis peräti haihtunut. Seurakunnat usein saivat eteviä sielunpaimenia ja lukutaidon sekä kirkollisen järjestyksen parantajia koulujen opettajien joukosta, jotka runsaasti lukivat hyväkseen virkavuosiansa koulussa, kun hakivat papinvirkoja. Jaakkiman kirkkoherraksi v. 1690 pääsi Amnorinus, koska hänen isänsä ja äitinsä isä ennen olivat olleet siellä samassa virassa ja seurakunta oli häntä pyytänyt. Uukuniemellä Maaliskuussa v. 1674 tuli oikeuden eteen Samuel Johannis, joka 23 vuotta oli ollut siellä kappalaisena, oli kärsinyt paljon ja Kaarle X:n sodan aikana joutunut venäläisten vankina Moskovaan. Hän lauta- ja käräjäkunnalta nyt kysyi, ottaisivatko hänet kirkkoherrakseen, koska hän edellisen kirkkoherran sairaana ollessa jo oli toimittanut kaikki asiat. Kaikki häntä kiittivät ja hän sai todistuksensa. Hänen sijalleen, kappalaiseksi, samalla pyrki Mathias Heinrici Valbergius. Häneenkin oltiin tyytyväisiä. Toivottiin vaan, että korkea esivaltakin hyväksyisi tätä vaalia, niin että köyhän pastorivainajan leski, jonka vävynä Mathias oli, tulisi turvatuksi ja autetuksi. Tämä pantiin pöytäkirjaan ja ilmoitettiin asianomaiseen paikkaan. Käkisalmen ja sen »adnexan» Pyhäjärven kirkkoherra Böissman oli v. 1688 kuollut. Uuden kirkkojärjestyksen määräyksiä huomioonottaen asetettiin kolme ehdolle. Käkisalmen pormestari, raatimiehet ja porvaristo yksimielisesti antoivat äänensä Viipurin kymnaasin lehtorille Serlachiukselle ja tämä saikin viran, vaikka kenraalikuvernööri Sperling antoi puoltosanansa rykmentin pastorille Forseniukselle, joka oli hakenut sitä virkaa suorastaan Sperlingiltä, oli taitava ja oppinut, mutta ei ollut Viipurin hippakunnassa syntynyt eikä ollut ehdolle asetettu. Kun Kesälahden kirkkoherranvirka v. 1690 oli avoinna, eh-

dotti tuomiokapituli ratsuväenrykmentinsaarnaajaa Nirkkoa, koska tämä oli taitava mies, mutta Sperling puolsi Käkisalmen »koulumestaria» Hartzéa, joka oli vanhempi, oli monta vuotta ahkerasti opettanut ja vähäisestä palkasta toimittanut virkaa »in ministerio»kin. Nirkko nimitettiin virkaan, johon hänet v. 1691 asetettiin. Parikkalan kirkkoherran kuoltua tuomiokapituli v. 1688 kirjoitti Sperlingille, että hänen oli kuninkaalle esittäminen seuraavat asiat. Vainajan köyhän lesken oli luvannut naida Savonlinnan koulun rehtori Nigraeus (sama, joka sitte sai viran Räisälässä), jolla oli hyvät lahjat. Jos hän ei olisi otollinen, niin ehdotettiin Viipurin trivialikoulun rehtoria Krogerusta, joka oli oppinut, oli 10 vuotta palvellut, edellisenä talvena kiitettävällä tavalla ollut praeses synodalväittelyssä ja osoittanut hyviä lahjoja, mutta oli heikkoääninen ja hiljainen, jonkatähden hänen sijaansa saisi tulla rehtoriksi rohkeampi mies, joka paremmin komentaisi kollegoja. Ehdotettiin toiselle ja kolmannelle sijalle muita koulunopettajia. Nämät olivat kyvykkäitä, mutta liian köyhiä, voidakseen kuninkaankansliasta lunastaa valtakirjaa. Sperling puolsi rykmentin pappia von Holl'ia, joka oli Viipurissa vihitty papiksi v. 1677, oli v. 1679 päässyt rykmentin saarnaajaksi ja v. 1682 joutunut Narvaan sinne komennetun työväen kanssa sekä miellyttänyt kaikkia. Tämä pääsikin Parikkalaan. Siihen aikaan, jolloin Pielisjärvi oli Pietari Brahen vapaaherrakuntaa, määräsi hän sinne kirkkoherraksi voutinsa pojan Cajanuksen, mutta myöhemmin kenraalikuvernööri ja tuomiokapituli täyttivät Pielisjärven kirkkoherranviran. Kuningas antoi kirkkoherroille valtakirjan ja kuninkaalliset sihteeritkin voivat vaikuttaa anomusasian lopulliseen päätökseen.

Kirkkoherra ja seurakunta tavallisesti valitsivat kappalaisen ja piispa antoi valtakirjan joko valitulle tahi jollekin toiselle. Mutta tähänkin asiaan muut toisinaan puuttuivat. Brahean koulun entinen opettaja Vilchius, joka edellä on tullut mainituksi, toimitti Toukokuussa v. 1683 Tohmajärven kappalaisen virkaa ja pyysi Syyskuussa samana vuonna oikeuden edessä, että hän saisi kappalaisen palkan sekä pääsisi

vakinaiseksi. Hovinhoitaja (»hopman») sekä lautakunta mielellään soivat hänelle sitä, mutta jättivät asian esivallan ja piispan ratkaistavaksi. Vilchius seuraavana vuonna jo oli kappalaisena. Ilomantsiin piispa kirkkoherra Vendaliuksen pyynnöstä Syysk. v. 1671 oli lähettänyt kappalaiseksi dominus Laurentius Georgiin. Käräjissä kysyttiin myöskin kansan mieltä. Tämä suostui, koska kirkkoherra oli vanha ja oltaisiin pitkät ajat ilman jumalanpalvelusta, jos hän lähtisi matkoille.

Sotaväkeä otettiin kansasta ja v. 1653 määrättiin, että 15 obsaa yhtenä ryhmänä varustakoon sotaratsun ja joka obsa maksakoon viljaa ja rahaa sen elatukseksi. Ritaristo ja aateli sekä ne muutkin, jotka tahtoivat saada tilansa verosta vapaiksi, varustivat sotaan hevosen ja miehen. Kirkkoherratkin ja siviilivirkamiehet jo 1600-luvun alkupuolella toimittivat ratsumiehiä varustuksineen (satuloineen, pistooleineen). Kappalaiset maksoivat ratsupalvelusrahoja. Pyhäjärven kappalaiselta v. 1677 vaadittiin ratsupalvelusrahoja 25 talaria hopeassa, sillä kappalaisten velvollisuutena oli sillä tavalla varustaa rakuunoita [1]). Mutta papit eivät saaneet yllyttää kansaa hovinhoitajia ja kruununmaitten vuokraajia vastaan. Sitä kenraalikuvernööri Sperling ankarasti kielsi ennen mainitussa Käkisalmessa v. 1688 pidetyssä kokouksessa, jossa hän erikseen varoitti Kurkijoen, Sortavalan ja Pielisjärven kirkkoherroja, mutta myöskin kielsi maanvuokraajia riitelemästä papiston kanssa.

Piispa katsoi, että lukkariksi otettiin sopiva henkilö. Hän 1600-luvun lopulla opetti nuorta kansaa yhdessä pappien kanssa eikä siis enää ollut yksinomaisesti kirkkoherran palvelijana ja kellonsoittajana. Varsinkin laulu ja kirjoitustaito olivat hänen opetusaineita. Tuomiokapituli antoi lukkarille valtakirjan.

Pitäjän koulumestaria yleisemmin ruvettiin ottamaan 1700-luvulla, mutta jo edellisen vuosisadan loppupuolella semmoisia oli Sakkolassa, Hiitolassa, Kurkijoella ja Pielisjärvellä.

[1]) Vertaa: Alopaciska pappren, siv. 426.

Se asia, että lutherilainen oppi vakaantui Käkisalmen lääniin, saattoi sen maankulman vielä lähempään yhteyteen muun Suomen kanssa. Yhteinen laki on eri maakuntien lujana yhdistyttäjänä. Käkisalmen läänissä noudatettiin Ruotsin maanlakia ja sen lutherilaisissa seurakunnissa pääsi voimaan Ruotsin valtakunnan kirkkolaki. Kansa oppi tietämään kristinopin pääkappaleet ja lukemaan kirjasta. Tämä henkinen kehitys vaikutti senkin, että taikausko väheni ja kalmistot ynnä muut uhripaikat jäivät muinaismuistoiksi. Nämät tapaukset ovat nyt johtuneet mieleen ja muistiin varsinkin sentähden, että tänä vuonna on kulunut 300 vuotta Stolbovan rauhasta, joka liitti Suomeen Käkisalmen läänin, ja 400 vuotta uskonpuhdistuksen alusta Wittenbergissä.

II.

Lisätietoja Käkisalman läänin papeista 1600-luvulla.

Sakkolan kirkkoherrain sarjassa mainitaan syksyllä v. 1670 Käkisalmen läänin tuomiokirjoissa Gabriel Hermigier, joka riiteli edellisen kirkkoherran Gregorius (Grels) Martini Toraniuksen perillisten (pojan Mårten Gregorii'n) kanssa. Konsistoriumi oli lykännyt sen riidan ratkaisun kihlakunnanoikeuteen. Maaliskuussa v. 1673 Sakkolan käräjissä Mårten Gregorii sitte oli saanut todistuksen päästäkseen kirkkoherraksi, joksi käräjäyleisö häntä tahtoi, ja kappalainen Johan Snäck Lokakuussa samana vuonna sai todistuksen, mutta Helmikuussa v. 1680, Hermigier'in kuoltua, taas pyysi oikeudelta todistuksen ja puoltolauseet Sortavalan kappalainen Martinus Toranius (Thoranius), jonka isä 40 vuotta oli ollut Sakkolassa pappina. — Johan Snäck Helmikuussa v. 1672 oli kappalaisena. Lautakuntaa silloin kehoitettiin hankkimaan hänelle hänen saataviaan. Hän oli Helmik. v. 1679 joksikin ajaksi erotettu virastaan ja Johan Haethenius oli sijaisena. V. 1698 Zacharias Sidensnöre oli kappalaisena.

Raudussa Anders Olai v. 1625 oli kirkkoherrana. Samuel Ulvijk (Ulvichius, Ulvichy) oli siellä kirkkoherrana jo keväällä v. 1663. Hänet mainitaan vielä v. 1674. Johan Toranius oli vielä Tammikuussa v. 1683 kirkkoherrana. — Kappalaisena v. 1670 oli Petter, v. 1682 Per Magerman, jolla oli sokea vaimo ja 7 lasta. V. 1682 oli »coadjutorina» Påhl Krogius.

Pyhäjärvellä Lars Biur alussa oli pappina. — Kappalai-

sena oli Johan Erici yli 20 vuoden (v. 1644 hän oli äsken tulleena). Jakob Järpaenius oli kappalaisena v. 1662 ja sai v. 1663 muutamia etuja. Hänet mainitaan vielä v. 1684.

Räisälässä Johan Bernerus v. 1669 oli kirkkoherrana, mutta ei elänyt enää Lokakuussa v. 1674. — Isak oli kappalaisena jo Helmikuussa v. 1672.

Kaukolan kappalaiseksi v. 1680 sanottiin — Isak Jackenius, v. 1698 Jonas Plogman.

Käkisalmessa kauvan asui läänin provasti Heinricus Boisman (Böissman), jolla oli niitty Pyhänsillan luona (Pyhäjärvellä). V. 1680 mainitaan Käkisalmen kaupungissa pappi ja »rector scholae» Reinholdus Hartze, v. 1684 komminister Johan Häthenius.

Hiitolassa v. 1632 oli pappina Staffan. Påhl Johannis Kostianus oli määrätty kirkkoherraksi v. 1668, jona vuonna »rebellit» keväällä ja kesällä tekivät häntä vastaan »excessin» kirkossa. Sitä meteliä toistettiin monta kertaa ja seurakunnan useita jäseniä rangaistiin. Olipa kirkko joskus sulettunakin[1]). Paavalin isä Juhana oli täällä ollut kirkkoherrana ja v. 1674 jututtiin siitä, että eräs talonpoika oli potkinut ja seipäällä iskenyt hautuumaan pinnalla olevaa »Tyrä-Juhanan» pääkalloa. — Kappalaisena oli Kaarle X:n sodan aikana Matts, sittemmin Henricus Sigfridi.

Jaakkimassa v. 1672 oli v. t. kirkkoherrana Johan ja tämä v. 1673 oli kirkkoherrana; v. 1683 mainitaan Johan Marthini. — »Coadjutorina» v. 1698 oli Hendrik Paulinus.

Kesälahden kirkkoherraksi v. 1671 mainitaan Mårten Matthiae, joka ei ollut saanut deputaattia eversti Rehbinder'in ja Vitinghoff'in rälssitiloilta, vaikka kuninkaallinen asetus oli määrännyt sitä maksettavaksi pohjaisläänissä.

Sortavalassa Samuel ensin oli pappina. V. 1674 mainitaan kirkkoherraksi Johan Pulskj (Pulschianus). V. 1681 sanotaan entiseksi kirkkoherraksi Måns Högman, jonka leski oli Kristina Larsdotter, ja samana vuonna mainitaan Mårthen Toranius, »pastor designatus» Säkkolassa, jonne hän ei tainnut päästä. — »Coadjutoriksi» v. 1681 mainitaan Johannes Sylvester, sitte Andreas Ahochius ja v. 1698 kappalaiseksi Erik Bouman.

Impilahdella v. 1674 oli kirkkoherrana Sigfred Erici, jota vastaan toisinaan tehtiin syytöksiä, (että hän oli vienyt toisen heiniä ja oli markkinoilla ostanut $6\frac{1}{2}$ L voita 3 talarilla 4 äyrillä vaskessa, mutta jättänyt maksamatta). Silloin mainittiin kirkkoherravainaja Jöransson.

Suistamo ja Impilahti olivat yhtenä. Maaliskuussa v. 1681

[1]) Vertaa: Suomen Kirkkohistoriallisen Seuran pöytäkirjat liitteineen, V, sivv. 192—224.

sanottiin Suistamon kirkkoherraksi Matthias Laurentii Pardanus ja v. 1698 Staffan Sylvester. — Kappalaisena v. 1674 oli Erik Rouhiainen, jonka peltomaa oli riidanalainen. V. 1681 Ericus Laurentii sanottiin Impilahden kappalaiseksi. Vv. 1682 ja 1683 oli kappalaisena Erik Borcherus, joka, vaikka hän tarkoitti toista, oli Impilahden hautuumaalla heittänyt kirkkoherra Matthiasta, kun tämä luki haudalla, päähän kivellä, niin että tämä pyörtyi ja oli kuukauden sairaana.

Parikkalassa vielä v. 1680 oli kirkkoherrana Matthias Matthiae. — Kappalaisena Tammikuussa v. 1682 oli Matthias Matthiae Haikiloun (Haukoloun).

Kitee llä v. 1642 ja vielä v. 1672 oli kirkkoherrana Jöran, jolla oli poika Petter; v. 1673 Mikael Aschilli. — »Coadjutor» Gustavus Matthiae Sincko v. 1680 oli ollut täällä 5 vuotta ja sai hyvän todistuksen oikeudelta, v. 1681 samoin sai kappalainen Jören Neglick ja tämä kumminkin jo v. 1684 oli kirkkoherrana. Tällöin oli kappalaisena Mårten Ellonius.

Tohmajärvellä v. 1674 vielä oli kirkkoherrana Johan Glumerus. — Kappalaisena vv. 1665—1674 oli Clemets; vv. 1681—1683 Johan Illianus, mutta koska hänet pantiin viralta, niin Erik Vilchius (Vilchy) 6 päivästä Toukok. v. 1683 toimitti kappalaisen virkaa.

Ilomantsissa Gregorius (Grels) Marcii v. 1673 oli kirkkoherrana. Joulukuussa v. 1681 »pastoris coadjutor» oli Samuel Johannis Kettunius, joka v. 1683 oli »pastor designatus».

Pälkijärvellä Matthias Canuti Kaarle X:n sodan jälkeen oli kirkkoherrana ja kuoli 6 p. Toukok. v. 1673 65 vuoden vanhana. Hänen poikansakin (Johan Matthiae) oli pappina. Syyskuussa v. 1674 kirjoitettiin kihlakunnanoikeuden pöytäkirjaan, että kun Matthiaan ruumis tuotiin pappilaan Jeronvaarasta, jonne hän pitäjällä käydessään oli kuollut, oli niin kova myrsky, että se repi kirkon kattoa ja vahingoitti sen yhtä ikkunaa, vieläpä tempasi kattoa väentuvalta pappilassa silloin, kun ruumis vietiin aittaan. V. 1680 oli kirkkoherrana Sigfred (Sigfridus) Marthini. Mutta Jören Näglick Syyskuussa v. 1673 oli kysynyt lautakunnalta ja käräjäyleisöltä oliko totta, että tahtoivat häntä kirkkoherraksi Matthias Canut'in jälkeen, ja oli saanut myöntävän vastauksen. — Kappalaiseksi vv. 1670 ja 1671 mainitaan Jakob Thomae, joka oli tyly kaikkia kohtaan. Syyskuussa v. 1672 oli kappalaisena Hindrich Philippaei (Philippaeus) ja hänet mainitaan vielä v. 1683; v. 1698 Pehr Vahlbergius.

Liperissä oli Kaarle X:n sodan aikana kappalaisena Samuel, jonka vaimon (Gregorius Nigraeuksen tyttären) venäläiset silloin ampuivat kuoliaaksi.

Pielisjärvellä vv. 1679 ja 1683 oli kappalaisena Markus Vendalius, joka vielä v. 1698 oli.

HORN-SUVUN ALKUHISTORIA

PIIRTEITÄ SUOMEN AATELISTON OLOISTA
KESKIAJAN LOPPUPUOLELLA

KIRJOITTANUT

KAARLO BLOMSTEDT.

Suomen myöhemmän keskiajan historiassa ovat vaikuttavimpina, näkyväisimpinä tekijöinä ne säätyluokat, joita yhteisellä nimellä sanotaan rälssiksi. Valtiollisella ja yhteiskunnallisella alalla johtivat tapahtumain kulkua aatelisto ja papisto yhdessä, henkiseen viljelykseen nähden oli kirkko jotenkin yksinomaisena toiminnan määrääjänä ja suorittajana. Taloudellisella alalla oli huomattavana voimana kolmas säätyluokka, kaupunkien — tärkeimmältä osaltaan saksalainen — porvaristo, mutta maan yleisissä asioissa ja yleisessä kehityksessä sen vaikutus ja sananvalta oli varsin vähäinen kahden ylimmän säädyn rinnalla. Talonpojat taas olivat jo tällöin tosin kyllä itsenäisiä, mutta kuitenkin eräänlaisessa alaikäisyyden asemassa, »epävapaita» noihin »vapaisiin» verrattuina, jopa niinkin, että heiltä keskiajan lopulla jo oli tärkeitä julkisen toiminnan aloja suljettuina.

Niinpä keskiajan viimeisten puolentoista vuosisadan aatelissäädyn kehitys tarjoaakin mielenkiintoista tutkimusaineistoa sille, joka pyrkii perehtymään maamme silloisen historian yleiseen kulkuun. Tähän puoleen Suomen menneisyyttä, yhteen sen päätekijöistä, on esilläolevan tutkimuksenkin tarkoitus tuoda lisävalaistusta. Pyrkimyksenä on kuvata eräitä piirteitä aatelistomme nousukauden historiasta esittämällä yhtenäinen ja mahdollisuuksia myöten täydellinen nuoruus- ja ensimäisen miehuusajan kuva yhdestä niitä aatelissukuja, jotka puheenaolevana aikana alkoivat kohota valtaan ja vaikutukseen, suvusta, jonka toiminnan jälkiä on havaittavissa useimmilla isänmaamme valtiollisen ja yhteiskunnallisen kehityksen aloilla.

Samalla kuin tutkimus siis on keskitettynä määrättyyn sukuun, on kuitenkin tarkoituksena antaa lisiä koko maan ja koko kansan yhteiseen historiaan. Ja toiselta puolen: jotta yksityisen suvun asema aikansa historiassa kävisi ymmärrettäväksi, sen esittäminen ylimalkaan mahdolliseksi, on tarpeellista luoda katsaus siihen kokonaisuuteen, johon suku lähinnä kuuluu, jonka piirissä se elää. Sentähden, ennenkuin ryhdymme itse tutkimusaineeseemme, tarkastamme eräitä niistä edellytyksistä, joille maamme aateliston olemassaolo perustui, ja koetamme lyhyimmiten kuvata niitä aineksia, joista se oli kokoonpantu.

I.

Maallisen rälssin kehitys Suomessa ja sen luonne.

Kun maallinen rälssi Ruotsin valtakunnassa 1200-luvulla syntyi, varsinaisesti vakaantuen seuraavalla vuosisadalla, ulottuivat sen vaikutukset vähitellen meidänkin merentakaiseen maahamme. Epäilemättä »Itämaillakin», kuten ruotsalaisten täällä valtaamia alueita vielä 1400-luvullakin nimitettiin, talonpojat alkoivat, sitoutumalla tekemään ratsupalvelusta, vapauttaa tilojansa kuninkaalle suoritettavista veroista. Katsoihan kuningas Maunu Eerikinpoika jo 1334 tarpeelliseksi julistaa »kaikille Suomen, Uudenmaan, Ahvenanmaan, Hämeen ja Satakunnan asukkaille», että verotilasta, joka oli myyty verovapautta tilastaan nauttivalle henkilölle, oli edelleenkin suoritettava verot ja ulosteot [1]). Mutta uudet olot tälläpuolen Pohjanlahtea ja Itämerta olevissa Ruotsin valloitusmaissa kehittyivät niin hitaasti ja vähitellen, nimenomaan mitä ruotsalaisen yhteiskuntajärjestyksen juurruttamiseen tulee, että myöskin ne edellytykset, joille rälssilaitoksen edelleenkehittyminen perustui, olivat täällä tuntuvasti vähäisemmät kuin Ruotsin maakunnissa.

Tärkeänä ehtona rälssisäädyn kohoamiselle muita ylempään asemaan oli tilaisuus ottaa osaa yleisten asiain hoitoon. Suomalaisilla tätä mahdollisuutta oli olemassa tuntuvasti vähemmän, kuin ruotsalaisilla. Linnojen päällikkyys ja siihen aluksi liittyvä tuomiovalta sekä laamannin- ja tuomarintoimet olivat tärkeim-

[1]) Svenskt Diplom. IV, n:o 3053.

mät vaikutusalat, mitä »Itämailla» oli tässä suhtessa tarjona. Nämä virat tulivat valtakunnassa jo varhain rälssisäädyn yksinoikeudeksi ja, erinomaisen sopivia kun olivat arvoaseman ja varallisuudenkin kartuttamiseen, kohottivat sanotun säädyn nopeasti muuta yhteiskuntaa korkeammalle. Meillä ei ruotsalainen oikeuslaitos, jonka virat nimenomaan oli varattu oman maakunnan miehille — vain nämähän tunsivat maakunnan omituiset olot ja tavat —, päässyt järjestymään ja vakaantumaan oikeastaan ennenkuin 1300-luvun lopulla ja 1400-luvun alulla. Ja linnojen päälliköntoimet, joiden haltijat samalla olivat linnansa ympäristön, linnaläänin, päälliköitä, annettiin aluksi joko kuninkaan sukulaisille tai hänen lähimmille miehilleen, siis yleensä valloittajakansaan kuuluville, sekä sittemmin osaksi myös kokonaan vierastakin kansallisuutta oleville.

Ruotsiin oli nimittäin jo Maunu Ladonlukon ajoista alkanut siirtyä *ulkomaalaista*, etupäässä saksalaista väkeä, ja varsinaiseksi tulvaksi tämä saksalainen siirtolaisuus paisui Albrekt Mecklenburgilaisen aikana, jatkuen sitten Eerik Pommerilaisen hallitessa ja, tosin vähentyneenä, myöhemminkin. Unionin alkuajoista lähtien lisäsi valtakuntaan näin siirtyneiden ulkomaalaisten lukumäärää vielä runsas tanskalaisten maahanmuutto. Luonnollista on, että Ruotsin kotimaiset, ylimysasemaan kohonneet suvut eivät saattaneet suopein silmin katsoa aatelissäätyisiä tulokkaita, joilla useimmiten oli puolellaan pitemmälle ehtinyt kulttuuri ja hallitsijan suosiollisuus sekä näiden etujen tuottama etevämmyys kilpailussa. Tyytymättömyyttä siihen, että muukalaisille uskottiin linna toisensa jälkeen lääneineen, ilmenikin eri kertoja. Mutta ihmeteltävän helposti suuri osa tulokkaista pääsi sulautumaan Ruotsissa ennestään olevaan rälssisäätyyn, naimisliitoilla tullen sukulaissuhteisiin sekä ylempien että myös alempien rälssisukujen kanssa.

Samoin kävi myöskin Pohjanlahden tällä puolella. Ne vapaasäätyiset, joita maamme 1300-luvun asiakirjat mainitsevat, ovat peräti vähäisin poikkeuksin muualta tulleita ja tänne joko tilapäisesti tai vakinaisesti asettuneita. Monet heistä, saatuaan täällä pitempiaikaisen toimen ja suoritettuaan tuon hankalan

matkan meren yli ja kenties vielä läpi laajojen korpien ja muiden asumattomien seutujen, sijoittivat pian omaisuutensa maatiloihin — silloin yleisin ja olosuhteiden vaatima pääomansijoitustapa —, kartuttaen sitten tätä omaisuuttaan (osaksi virka-asemansa tarjoamia mahdollisuuksiakin hyväkseen käyttäen) joko ostamalla tai solmimalla avioliittoja kotimaisen rälssisäädyn naisten kanssa. Ennen pitkää useimmat heistä ja muuten tänne siirtyneistä ulkomaalaisista jo saattaa lukea kotimaiseen vapaasäätyyn kuuluviksi; yhteiset edut ja siteet käyvät sitäkin voimakkaammiksi, kun varsinaiset suomalaiset rälssimiehet vuorostaan hakevat itselleen vaimonsa tulokkaiden perheistä. Tällaisia ulkoapäin saapuneita sukuja mainittakoon Djeknit, Kortummet, Bitzit, Svärdit ja samasta alkujuuresta lähteneet Kurjet, Flemingit, Fincket, Görtzhagenit [1]) ja Garpit, kaikki saksalaisalueilta tulleita, tanskalaisperäinen Frille-suku, y. m.

Huomattavimpia maahamme kysymyksessä olevalla aikakaudella muuttaneista ulkomaalaisista oli — mainitaksemme yhden kuvaavimpia ja myöhempään esitykseemme kuuluvia henkilöitä — *Jaakko Abrahaminpoika Djekn.* Jo 1377 hänet mainitaan asiakirjoissa mahtavan drotsetin Bo Joninpojan, silloisen »Itämaiden» laamannin ja todellisen hallitsijan, voutina Turun linnassa, ja tässä tärkeässä toimessa hän pysyy vuoteen 1386, jolloin Bo Joninpoika kuoli ja jolloin »Suomen» väestön edustajat Turussa pitämissään maakäräjissä valitsivat hänet laamanniksi, antaen hänestä kuninkaalle sen todistuksen, että hän »paremmin kuin kukaan ulkomaalainen mies, Ruotsista tai muusta maasta», tuntee maan olot ja tarpeet. Kuningas hyväksyikin vaalin, vieläpä Jaakko Abrahaminpoika uudelleen v. 1387 sai kuninkaalta, Albrekt Mecklenburgilaiselta, nimityksen myös Turun linnan sekä Turun, Satakunnan ja Porvoon voutikuntien voudiksi, joita alu-

[1]) Vanhat sukukirjat kertovat suvun olevan tanskalaista alkuperää. Vrt. J. Ramsay, Frälseslägter, siv. 171. Epäilemättä se alkuaan kuitenkin oli lähtöisin saksalaisista maista, mahdollisesti Mecklenburgista. Iivar Flemingin maakirjassa sanotaankin nimenomaan: »Albrecht Henricssons fader heet Henricus Görsshaghen, *almanicus*». Vrt. myös Pritzbuer-Gamm, Mecklenburgische Adelsgeschlechter (2:n pain. Neustrelitz 1894), siv. 95.

eita hänen tuli saada hallita täysillä läänitysherran valtuuksilla. Lupaamalla näitä ynnä muita suuria etuja — m. m. oikeuden rakentaa linnoja omaksi turvakseen — Albrekt kuningas sai tuon vaikutusvaltaisen miehen puolelleen kuuluisassa taistelussaan Bo Joninpojan testamentin toimeenpanijoita ja ylimalkaan Ruotsin aatelistoa vastaan. Kun ristiriita sitten kehittyi sellaiseen ratkaisuun, että kuningas, Falköpingissä 1389, kärsi musertavan tappion ja itsekin joutui vastustajansa, suurmiesten kutsuman uuden hallitsijan, kuningatar Margareetan, vangiksi, kiiruhti Jaakko Abrahaminpoika tekemään sovinnon voittajan kanssa, saaden pitää koko voutikuntansa. Albrektin ja Margareetan välinen taistelu ei kuitenkaan vielä ollut päättynyt, vaan sitä jatkui useita vuosia, Albrektin kannattajien pitäessä hallussaan Tukholman linnaa ja pannessa toimeen hurjan merirosvoussodan estääkseen kaiken kauppaliikkeen Itämerellä. Vihdoin tehtiin välirauha Albrektin ja Margareetan välillä kesäk. 17 p:nä 1395, jolloin Jaakko Abrahaminpoika oli Margareetan takuumiehiä. Mutta jo lokak. 15 p:nä Jaakko Djekn tästä huolimatta teki sopimuksen kuninkaan kannattajan, Bo Joninpoika vainajan täysi-ikäiseksi tulleen pojan Knut Bonpojan, kanssa, jossa sopimuksessa hän Knutille luovutti koko voutikuntansa, saaden häneltä läänitykseksi Nauvon pitäjän kymmeneksi vuodeksi sekä lupauksen saada pysyä laamannina y. m. etuja. Sota leimahti nyt uuteen liekkiin, jolloin Suomikin uudelleen joutui kärsimään vitaliveljesten hyökkäyksistä. Vasta v. 1398 Margareeta, hansakaupunkien avulla, rupesi pääsemään voitolle, niin että Knut Bonpoikakin katsoi parhaaksi tehdä sovinnon hänen kanssaan ja luovuttaa hänelle valtansa Suomessa. Luultavaa on, että myöskin Jaakko Abrahaminpojan nyt täytyi luopua sekä läänityksestään että laamanninvirastaan. Senjälkeen hän ei enää näy vakinaisesti asuneen Suomessa, vaan tavataan hänet perheineen Viron puolella tai vielä etäämpänä, Pohjois-Saksassa [1]). — Ritari Jaakko Abrahaminpojan mahtavuutta kuvaa

[1] Vrt. Mustak., F. M. U. ja J. Ramsay, Frälseslägter, sekä Michael v. Taube, Der Stammvater des Geschlechts v. Deken in Estland

sekin, että hänellä oli oma sotalaivasto, millä hän esteli vitaliveljesten merirosvoutta ja turvasi novgorodilaisten kauppamiesten merenkulkua. Hän oli vaikutusvaltaisena ja rikkaana miehenä »tunnettu kaikkialla Itämeren rantamilla — Tukholmassa ja Turussa, Lübeckissä ja Räävelissä» [2]).

Edellä esitettyjen yleisten olosuhteiden luonnollisena seurauksena siis on, että maamme *kotimaisen rälssisäädyn* jäseniä alkaa asiakirjoissa esiintyä oikeastaan vasta loppupuolella 1300-lukua; se vähä, mitä jollakin meikäläisellä aatelissuvulla on historiassaan mainittavaa aikaisemmilta ajoilta, on enimmäkseen epäluotettaviin sukutarinoihin perustuvaa. Tietysti kuitenkin näidenkin sukujen omassa keskuudessa jo 1300-luvun kuluessa on tapahtunut toisten edistymistä toisista edelle varallisuudessa, ja siitä sekä muista syistä alkanut ilmetä huomattavaakin eriasteisuutta. Mutta samoinkuin rälssi yhä edelleen oli sangen läheisissä suhteissa verolliseen talonpoikaisväestöön, samoin eri rälssisukujen omat keskinäiset suhteet vielä pitkät ajat eteenpäin olivat läheisiä ja myöhemmin esiintyvästä ylhäis- ja alhaisaateliston välisestä arvoerotuksesta vapaita.

Varmasti suomalaisperäisiksi suvuiksi, joiden jäsenistä on tietoja jo 1300-luvulta tai seuraavan sataluvun alulta, on katsottava m. m.: Särkilahden suku, jonka esi-isiä kenties olivat mainitussa talossa 1300-luvulla asuvat Mielivalta nimiset henkilöt ja jonka viimeinen miespuolinen jäsen lienee ollut piispa Maunu Niilonpoika (kuoli 1500); Hämeestä kotoisin oleva Tavast-suku, jonka juuret myös ulottuvat 1300-luvun lopulle ja josta niinikään eräs jäsen, Maunu Olavinpoika, kohosi piispaksi, vieläpä yhdeksi maansa mainioimpia; Hornit; Karpalainen, jonka suvun

---

(Beiträge zur Baltischen Familiengeschichte VII, julkaisussa Jahrbuch für Genealogie, Heraldik und Sphragistik 1913). Jaakko Abrahaminpojan poikaa, jonka nimi myös oli Jaakko, nimitetään virolaisissa asiakirjoissa ainakin pari kertaa nimellä Jakob Ronne; nimitys on saatu vaakunasta, jossa Viron Djekneillä oli katkaistu puunrunko (keskialasaks. Ronne l. Rone).

[2]) Taube, m. t.

ensimäinen tunnettu jäsen v. 1400 myy vanhan Halikossa sijaitsevan rälssitalonsa; Porvoon tienoilla jo vuosisadan vaihteessa esiintyvä Stålarm-suku; Nousiaisista kotoisin oleva suku Kirves, jonka jäseniä mainitaan 1400-luvun kuluessa; Raisiossa ja Rymättylässä sanotun sataluvun alkupuolelta lähtien asuvana mainittu Renkosten suku, jonka jäsenistä eräs vuosisadan lopulla, naituaan Fincke-suvusta, rupesi käyttämään tämän vaakunaa ja nimeä. Vähäpätöisempiä olivat Inkoset, Kylliäiset ynnä monet muut. — Syntyperältään osaksi epävarmoja, ainakin useimmat todennäköisesti Suomessa alkunsa saaneita ja joka tapauksessa täällä täydellisesti kotiutuneita olivat: Illet Uudellamaalla, joihin kuuluvia henkilöitä tunnetaan jo 1300-luvun alulta; Pura eli Pora (myöhemmin Spore) Paimiossa, tunnettu 1300-luvun lopulta lähtien; Balk Vehmaalla, josta suvusta jo 1384 eräs jäsen, Bero Balk, valittiin piispaksi; niinikään 1300-luvulta alkaen tunnettu hämäläinen Skytte-suku, jonka viimeinen miespuolinen jäsen, Martti Skytte, oli Suomen ensimäinen uskonpuhdistusajan piispa; Dufva-suku, joka asui Porvoon tienoilla ja on varmasti tunnettu 1400-luvun alulta; samoilta ajoilta lähtien asiakirjoissa mainittu Paimion Hevonpään suku, myöhemmin Jägerhorn; Lepaan suku, Krok- ja Lille- (sittemmin Wildeman-)suvut y. m. m.

Kuten yllä olevasta luettelostakin osittain näkyy, esiintyy näihin aikoihin rälssisukuja etupäässä nykyisessä Varsinais-Suomessa ja läntisellä Uudellamaalla, osaksi myös Satakunnassa, tuntuvasti vähemmän Hämeessä, siis yleensä, niinkuin on luonnollista, »Itämaiden» varhaisimmin ja parhaiten viljellyissä seuduissa. Etenkin ovat Turun ympäristöt ja niihin liittyvät tienoot *rälssiasutuksen* luvattuja maita. Miten laajoja verottomia maa-alueita rälssimiehet meillä 1300-luvun lopulla omistivat, ei voida sanoa. Mutta tunnettua on, kuinka Albrekt kuninkaan hallitessa sekä kirkollisen että maallisen rälssin omistajat hankkivat haltuunsa suuret määrät verotaloja, muuttaen ne verottomiksi. Tässä kohtasi heitä kuitenkin vuosisadan lopulla ankara taantumus.

Ruotsin suurmiesten kutsuessa Margareetaa avukseen taisteluun Albrekt kuningasta vastaan ja tarjotessa hänelle Ruotsin kruunua hän suostui pyyntöön ainoastaan sillä ehdolla, että aatelistolle jätettäisiin vain ne oikeudet ja etuudet, mitä sillä oli ollut ennen Albrektin aikoja. Ja *Nyköpingin herrainpäivillä*, syyskuussa 1396, tehtiinkin päätöksiä, joiden vaikutus aatelisto n asemaan oli mitä tuntuvin. Kaikki se veromaa, minkä voudit ja muut virkamiehet kuluneena 33 vuoden aikana olivat anastaneet kruunulta, oli ilman muuta palautettava. Se maa, mikä oston kautta oli tullut rälssimiesten haltuun ja tehty verottomaksi, oli niinikään peruutettava, jopa ilman lunastusta, jos oli tapahtunut petosta tai maa joutunut ulkomaisten voutien käsiin. Veronalaista maata koskevan päätöksen toimeenpano — tutkimus ja peruutus — määrättiin suoritettavaksi puolessa vuodessa, ja siinä tarkoituksessa järjestettyjen tutkimus- ja oikaisukäräjien pito aloitettiinkin — Länsi-Göötanmaalla — jo 1396 vuoden lopulla, mutta työtä jatkui sitten lähes parikymmentä vuotta. Kuningas nimitti näitä käräjiä varten erityisen kuninkaantuomion valtaisen, tavallisesti jonkun valtaneuvoksen, joka kussakin laamannikunnassa, yhdessä laamannin kanssa ja apunaan rälssimiehistä muodostettu lautakunta sekä toinen, kutakin kihlakuntaa varten talonpojista kokoonpantu lautakunta, johti peruutustyötä; yleisenä syyttäjänä oli useimmiten asianomaisen alueen vouti, joskus erikoisesti määrätty henkilö. Aluksi oli myöskin piispa ja kaniikkeja saapuvilla. Peruutusta hoidettiin tarmolla ja tunnollisesti, ja tulokset olivat huomattavia. Rälssimiehet eivät yleensä joko tahtoneet tai uskaltaneet vastustella asian toimeenpanoa. Ainoat, jotka vähitellen yhä äänekkäämmin alkoivat ilmaista tyytymättömyyttään, olivat kirkon miehet. Lopulta, Margareetan kuoltua, he saivatkin aikaan, että käräjät rupesivat muuttumaan jotenkin tehottomiksi, kunnes ne vihdoin 1414 kokonaan lakkautettiin.

Suomessa *reduktsionin* toimeenpano tapahtui ainakin pääasiallisesti vuonna 1405. Kuninkaan määräämänä tutkimuskäräjäin johtajana (hogborens förste oc nadhux herræ konungs Eriks dom offuer Österlandhen j thetta sin jnnehaffvande) istui

ritari Sten Bonpoika (Natt och Dag-sukua) ja hänen rinnallaan tuomiostuimen jäseninä »Itämaiden» laamanni, ritari Klaus Fleming, Turun piispa Bero (Balk), ritarit Niklis Kurki ja Niklis Olavinpoika (mahd. sukua Stålarmeille)[1]), Jönis Antinpoika sekä lautamiehet; kuninkaan puolesta toimi syyttäjänä hovimestari Jusse Dufva. Varsin tuntuvia seurauksia lienee reduktsionista meilläkin ollut; tarkkoja numerotietoja siitä ei kuitenkaan ole säilynyt.

Samaan Nyköpingin herrainpäiväin päätökseen, jolla Margareeta kuningattaren vaatima reduktsioni lopullisesti hyväksyttiin, sisältyi myös säädös, että jokaisen, joka jälkeen vuoden 1363 oli tullut rälssimieheksi, oli todistettava oikeutensa ratsupalveluksen suorittamiseen verojen asemesta. Maanlaissa tosin säädettiin, että vapaus oli saavutettava sillä tavalla, että talonpoika, joka sitä halusi, saapui hevosineen ja aseineen kerran vuodessa pidettävään katselmukseen; jos hänen ratsunsa ja varuksensa katsottiin tarkoitukseensa sopiviksi, hyväksyttiin hänet rälssimieheksi ja hänen verotilansa rälssitilaksi. Mutta jotta veroistavapauttaminen saataisiin järjestetyksi määrättyihin rajoihin, oli jo Maunu Eerikinpoika katsonut tarpeelliseksi tehdä rälssioikeuden riippuvaksi kuninkaan — tai hänen edustajansa — erityisestä suostumuksesta. Siten rälssi lakkasi olemasta pelkkä veronsuoritustavan vaihdos ja muuttui sensijaan eräänlaiseksi *etuoikeudeksi*. Näin saavutettu etu tuli vielä suuremmaksi, kun varsinkin Margareetan ajasta lähtien tuli yhä tavallisemmaksi myöntää perinnöllistä rälssiä, joko parin sukupolven ajaksi tai ikiajoiksikin.

Suomea ei Maunu Eerikinpojan maanlaissa mainita niiden maakuntien joukossa, joissa yllämainittuja katselmuksia on toimeenpantava. Todennäköistä onkin, että olot meillä tässäkin suhteessa kehittyivät Ruotsin oloja vastaavalle kannalle vasta vuosisadan vaihteessa ja erityisesti vasta 1400-luvulla. Kristofferin maanlaissa Turku jo sisältyykin katselmuspaikkojen

[1]) Vrt. J. Ramsay, Frälseslägter: Tavast-suvun alkulause.

luetteloon, paikkana, jonne »kaikista Itämaista» piti saavuttaman. Silti ei tule olettaa, ettei meidänkin maassamme rälssimiehillä jo 1300-luvulla olisi ollut tilaisuutta saada rälssioikeuttansa vahvistetuksi, varsinkaan kun ei ole varmaa tietoa siitä, että tuollaisia katselmuksia olisi likimainkaan säännöllisesti pidetty edes Ruotsissa. Päinvastoinhan jo edellisestä esityksestäkin olemme voineet nähdä, että Suomessa jo 1300-luvulla on ollut suuri joukko rälssimiehiksi nimenomaan tunnustettuja henkilöitä.

Eräitä *rälssikirjeitä* onkin vielä säilyssä. Turun linnassa toukok. 14 p:nä 1351 julistaa kuningas Maunu Eerikinpoika neljä henkilöä verovapaiksi kunkin tilallansa: Sigvaldin Heinälahdessa (Sighualdum in Henelax), Pentin Gretarbyssä (Benedictum in Greetarwaby), Erlandin Mustiossa (Ærlendum in Suarta) ja Henrikin Pohjassa (Henricum in Poyo), sanoen heidän ja heidän tilansa saavan nauttia kaikkia niitä etuja ja oikeuksia, joita muut Turun hiippakunnan miehet ja tilat ovat vapaasti tottuneet nauttimaan (»ipsos cum bonis suis predictis omni eo priuilegio et iure gaudere, quo ceteri alij ecclesie Aboensis homines et bona fruj liberius consueuerint») [1]). Tässä on kuitenkin ilmeisesti kysymys hengellisestä rälssistä. Sitävastoin on maallista rälssiä myöntävien kirjeiden joukkoon luettava kirje, jonka toukok. 30 p:nä 1358 on antanut nuori kuningas Eerik Maununpoika veljeksille Sigurd ja Niilo Maununpojille; tässä kirjeessä ilmenee jo rälssioikeuden laajennusta, se kun myönnetään kaikkiin heille kuuluviin tiloihin (»met allo sino retteligo tillagdo godsse»), jotapaitsi kirje samalla on jonkinlainen suojeluskirje [2]). Ehkä laajempi sisällys onkin siitä johtuva. Aatelistolle niin edulliselta Albrekt kuninkaan ajalta on myös olemassa kirje, jossa myönnetään rälssivapaus, ei ainoastaan asumatilaan, vaan kaikkiin niihin tiloihin, joita asianomainen omistaa; sen on drotseti Bo Joninpoika kesäk. 20 p:nä 1381 antanut asemiehellensä Fin-

[1]) Mustak. n:o 141.
[2]) F. M. U. I, n:o 674.

kalle.[1]) Samana vuonna, 1396, jolloin Nyköpingin herrainpäivät tekivät reduktsionipäätöksensä, ottaa Viipurin linnan haltija, ritari Kaarle Ulfinpoika, Säkkijärvellä maalisk. 9 p:nä kaksi nuorta miestä, Hannu Olavinpojan ja Olavi Nikliksenpojan — »heidän isäinsä ja vanhempiensa Ruotsin valtakunnalle ja tälle herrasväelle ja päällysmiehelle Viipurissa tekemän palveluksen johdosta» — kruunun rälssiin (»ij kronone frelsse»). Kirje ei siis myöskään rajoita rälssiä määrättyyn tilaan. Mutta sitäpaitsi siinä on eräs huomattava laajennus: rälssi ulotetaan nimenomaan myös heidän jälkeläisiinsä, »niinkuin muilla rälssimiehillä on Ruotsin valtakunnassa» (»them oc thera affödho ræt frelsse halda, hafva oc nyta, som andre frelsis men hafua ij rikeno ij Suerike»)[2]).

Tämän jälkeen alkavat reduktsionin kovat ajat, eikä sellaisia rälssikirjeitä, kuin viimemainitut, enää anneta. Eerik kuninkaan suomalaisille antamia rälssikirjeitä on tiedossamme yksi vuodelta 1401, annettu Jöns Gregerinpojalle Juttilan tilaan Tuuloksessa[3]), yksi vuodelta 1403, annettu Eerikin ollessa Turussa syysk. 9 p:nä Lauri Laurinpojalle tämän Pohjan pitäjässä olevaan kartanoon[4]), ja vielä yksi vuodelta 1406, jonka kirjeen kuningas Sölvesborgin linnassa maalisk. 11 p:nä antaa »papillensa» Maunu Olavinpojalle (Tavast) Tuokilan tilaan Mynämäellä (tämä rälssi on kuitenkin annettu vain toistaiseksi: »swa lenge war nad til seger ok wij worth breff [ey] igen kallom»)[5]).

Toisella Suomen-matkallaan, Turussa jouluk. 7 p:nä 1407, Eerik kuningas sitten antaa kokonaisen ryhmän rälssikirjeitä, joissa oikeus taas on yhtä laaja kuin edellä selostetussa Kaarle Ulfinpojan antamassa; niissä verovapaus suodaan kaikkiin kirjeensaajan omistamiin tiloihin ja ulotetaan myöskin perillisiin.

---

[1]) Kirje, joka on tuon maamme todellisen hallitsijan mahtia suuresti kuvaava, on julkaistu F. M. U. I, n:o 899.

[2]) F. M. U. I, n:o 1055.

[3]) F. M. U. II, n:o 1143. Kirjeen sisällys on kuitenkin kovin epämääräisesti selostettu alkulähteessä; ks. Vaaranen, Urkunder III, siv. 36. Vrt. myös J. Ramsay, Frälsesläkter: Skytte i Finland.

[4]) F. M. U. II, n:o 1175.

[5]) Mustak. n:o 312.

Tällaisia kirjeitä saivat ainakin seuraavat kolmetoista henkilöä: Paavali Karpalainen, Gunnar Trolle, Eerik Kuhmisista (Perniöstä), Olavi Bonpoika (Boose-sukua?), Olavi Jönsinpoika, Sune Sunenpoika (Ille), Filip Laurinpoika, Niilo Tavast, Jöns Antinpoika Kemiöstä, Henrik Olavinpoika (Horn), Vibrud Kortumme, Olavi Björninpoika ja Maunu Torsteninpoika (myöhempää Fogelhufvud-sukua) [1]). Kirjeet ovat kaikki samansisältöisiä:

»Me Eerik, Jumalan armosta Tanskan, Ruotsin, Norjan, Vendin ja Göötan kuningas ja Pommerin herttua, teemme tiettäväksi tällä avoimella kirjeellämme, että me sen palveluksen ja uskollisuuden johdosta, jota tämä kirjeensaaja, meidän rakas palvelijamme [Henrik Olavinpoika], meille ja valtakunnalle tähänasti on tehnyt ja edelleen tämänjälkeen uskollisesti on tekevä, niin kauan kuin hän elää, äärimäisiä voimiansa myöten, olemme suoneet ja antaneet hänelle ja hänen jälkeentulevaisillensa ja oikeille perillisillensä heihin itseensä ja tiloihin nähden, jotka hän nyt oikeudella omistaa, joka suhteessa sellaisen vapauden ja rälssin, jollaista muut meidän rälssimiehemme valtakunnassa oikeudella nauttivat ja omistavat, sellaisella edellytyksellä ja ehdolla, että hän, hänen jälkeentulevaisensa ja perillisensä elämänpäivinään ovat varustettuina haarniskalla ja aseilla [2]) meidän ja valtakunnan palvelukseen, sen mukaan kuin valtakunnan lakikirja osoittaa. Kiellämme siis kaikkia voutejamme ja virkamiehiämme ja kaikkia muita, keitä he lienevätkin, mainitulle[Henrik Olavin-

[1]) F. M. U. II, n:ot 1258—1270. Maunu Torsteninpojalle annettuun rälssikirjeeseen nähden vrt. Riddersk. och adelns riksdagsprotokoll II, siv. 151, josta näkyy, että kirje todella on annettu Turussa 1407 eikä 1401, kuten S. V. A:ssa (Topographica: Piikkiö) olevassa reduktsionikomission päätöksessä v:lta 1691 sanotaan. Vrt. myös J. Ramsay, Frälsesläkter, siv. 407. Viimemainitusta teoksesta saa sen käsityksen, että rälssi olisi myönnetty ainoastaan Linnunpään tilaan, ja sen mukaisesti selostaa kirjeen myös F. M. U. Valtiopäiväpöytäkirjoissa (siv. 132)' olevasta selostuksesta näkyy kuitenkin, että rälssimyönnytys ulottui ainakin jonkun verran laajemmalle: »på några Godz». Todennäköistä on, että tämäkin rälssikirje käsitti kaikki kirjeensaajan omistamat tilat.

[2]) »færthuge met harnisk och wærio». Färdig = varustettu, vrt. Dahlgren, Glossarium öfver föråldrade och ovanliga ord och talesätt.

pojalle] tätä vastaan häiriötä tai vääryyttä tekemästä, kostomme uhalla.»

Samanlaisia sisällöltään ovat sitten yleensä kaikki ne suomalaisille miehille annetut rälssikirjeet, joita Eerik kuningas vielä antoi ja joista on tietoa: kolme vuodelta 1412 ja kaksi vuodelta 1413 [1]). Olemme nähneet, että laajasisältöisimmät rälssikirjeet yleensä nimenomaan sanotaan annetuiksi palkinnoksi osoitetusta uskollisuudesta ja palveluksesta. Näyttääkin siltä, kuin kuningas Eerik, kesken reduktsionin ryhtyessään näin runsain käsin jakelemaan rälssiä kaikkiin kirjeensaajan omistamiin tiloihin, olisi siten pyrkinyt taivuttelemaan puolelleen Suomen miehiä. Tiedämmehän hänen muutenkin erikoisesti osoittaneen halua järjestää olot Suomessa mahdollisimman onnellisiksi ja siinä mielessä panneen toimeen varsin tärkeitä uudistuksia. Huomattava on, että Ruotsin puolelta ei tunneta vastaavaa rälssikirjeiden myöntämistä hänen ajaltaan.

Jouluk. 7 p:nä 1407 annetut rälssikirjeet olivat siis sisällöltään niin laajat kuin yleensä oli mahdollista. Koko lain hengen vastaista näet olisi ollut rälssin myöntäminen sellaisiinkin rälssittömiin tiloihin, joita asianomainen vastedes tulisi saamaan

---

[1]) Kalmarissa $^{8}/_{5}$ 1412 Tenholan Germundbyn omistajalle Olavi Nikliksenpojalle, Borkholmissa $^{29}/_{5}$ 1412 lietolaiselle Jöns Jaakonpojalle, Kalmarissa 1412 (päivämäärä tuntematon) Niilo Djeknille, Tukholmassa $^{4}/_{5}$ 1413 Maunu Turenpojalle ja Vadstenassa $^{17}/_{5}$ 1413 Olavi Pentinpojalle (F. M. U. II, n:ot 1376, 1378, 1391, 1403 ja 1404). Sitäpaitsi kuningas Helsingborgin linnassa $^{9}/_{3}$ 1417 antaa Turun piispalle Maunulle ja tämän perillisille rälssikirjeen niihin 16 tankoon maata Germundbyssä, jotka Maunu oli ostanut äskenmainitulta Olavi Nikliksenpojalta. F. M. U. II, n:o 1498. (Samana päivänä saivat Turun kirkolliset laitokset ja henkilöt kuninkaalta vahvistuksen rlssi- ja suojakirjeisiinsä. Mustak. n:ot 369—370). — Aivan hallituksensa lopulla Eerik kuningas Tukholman linnassa $^{29}/_{10}$ 1435 antaa Henrik Klaunpoika Djeknille ja tämän perillisille ikuisen rälssin kahteen savuun maata Yläneen pitäjän Ylikylässä. Hausenin kokoelma Suom. Valtionarkistossa. Mainitun maan oli Henrik Klaunpojan isä ostanut lisäksi siihen maahan, minkä hän $^{25}/_{2}$ 1421 oli Hannu Garpilta ja Olavi Illonpojalta vaihtanut Tanskilaan. Arw. Handl. II, n:o 43.

tai hankkimaan, ja suoranaiseksi väärinkäytöksi on täydellä syyllä leimattu ne kerrat, jolloin valtakunnassa annettiin rälssiä ilman ratsupalvelusvelvollisuutta [1]).

Saattanee yleensäkin näyttää omituiselta, että rälssivapaus, joka edellytti määrätyn velvollisuuden täyttämistä, annettiin ikuisiksi ajoiksi, perinnölliseksi, mutta huomattava on, että käsitys sekä oikeuden että myöskin velvollisuuden periytymisestä jälkeentulevaisille näkyy vähitellen niin vakautuneen, että rälssikirjeet oikeastaan vain totesivat yleisessä mielipiteessä ja ajatustavassa tapahtuneen kehityksen. Perimysperiaatteen valtaanpääsy ja sen rinnalla sukuyhteisyyden tunne olivat myös saaneet näkyvänkin ilmaisun siinä, että saman suvun jäsenet käyttivät samanlaista *vaakunakilpeä*, samanlaista kuvaa, alkuaikoina ja vielä 1500-luvullakin myös siten, että vaakuna saattoi periytyä sekä naispuolisten jäsenten että maatilan mukana. 1400-luvulla — ensi kertaa Eerik kuninkaan aikana v. 1420 [2]) — alkoivat sitten hallitsijat henkilöille, joille he syystä tai toisesta tahtoivat osoittaa erityistä suosiotansa, antaa rälssivapauden ohessa määrätyn, perittävän vaakunakilven, jonka muoto ja värit kirjeessä tarkoin kuvattiin. Tällaisia *aatelis*kirjeitä eivät ole siis saaneet läheskään kaikki keskiajan lopulla löytyvät suomalaiset aatelissuvut, vaan oli aikaisempana keskiaikana alkunsa saaneilla, vanhimmilla suvuilla oma ottamansa vaakunamerkki, jonka omistaminen oli merkkinä ylemmyydestä muihin rälssisukuihin verrattuna, osoituksena siitä, että oli »vaakunamies» (sven à vapn, väpnare) [3]). Niin näemme myöskin Hornien suvun

[1]) Vrt. Hildebrand, Sveriges medeltid II, siv. 206.

[2]) F. M. U. II, n:o 1645.

[3]) Kuvaavana esimerkkinä siitä, kuinka vaakunaa vielä keskiajan lopulla katsottiin sellaiseksi suvun yksityisomaisuudeksi, ettei sen käyttämisoikeuden ainakaan kaikissa tapauksissa tarvinnut riippua hallitsijan tai hallituksenhoitajan suostumuksesta, mainittakoon, että Eerik Akselinpoika (Tott) Raaseporissa $^{22}/_{7}$ 1476 antoi aateliskirjeen veljensä Olavin aviottomalle pojalle, Jörgen Olavinpojalle, vaimonsa ja veljiensä kanssa tehdyn sopimuksen nojalla julistaen hänet oikeutetuksi käyttämään »isiemme kilpeä ja vaakunaa» ja lahjoittaen hänelle niiden sää-

tunnusmerkkinä läpi vuosisatojen samanlaisen juomasarven (horn) kuvan, jollainen esiintyy jo suvun kantaisän, Olavi Matinpojan, käyttämässä sinetissä (vrt. kuva siv. 25).

Olemme edellä rälssistä puhuessamme maininneet ainoastaan sen oikeuden, johon koko rälssilaitos perustui ja josta se sai nimensä, oikeuden olla suorittamatta tiloistaan kruunulle veroja. Tämä verovapaus käsitti alkuaan ainoastaan vakinaiset henkilö- ja omaisuusverot. Ylimääräisistä veroista olivat vapaita ainoastaan asumakartanot, mutta eivät lampuodit, jotka maksoivat puolet siitä, mitä verotalonpoikien oli suoritettava. Asumakartanoista ei myöskään tarvinnut suorittaa kestitystä, eikä niillä ollut velvollisuutta kuljettaa viestikapulaa. Jo jotenkin varhain lienee ainakin ylemmillä rälssimiehellä ollut myös oikeus kantaa kuninkaan osuus sakoista talonväeltään ja lampuodeiltaan. 1400-luvun kuluessa *rälssin etuoikeudet* sitten lisääntyivät lisääntymistään. Asumakartanot vapautettiin velvollisuudesta elättää kruunun hevosia, metsästysoikeus pidätettiin rälssin yksinoikeudeksi, ja vihdoin, Kalmarin resessissä 1483, annettiin aatelistolle oikeus linnoittaa kartanonsa ja kieltää kuninkaalta pääsy niihin sekä puolustaa niissä muita kuningasta vastaan. Läänitysten saanti ja tärkeimpiin virkoihin pääsy tulivat myös vähitellen aatelistolle yksinomaan kuuluvaksi etuoikeudeksi [1]).

»Muinaisesta rälssistä, joka käsitti koko rahvaan, oli näin kehittynyt rajoitetumpi rälssi, ja muuta osaa kansasta ei enää sanottu »vapaaksi»; se oli verovelvollista. Alemman rälssin ja rahvaan välinen erotus ei kuitenkaan vieläkään ollut kovin suuri. Talonpoika ja »knaappi» elivät jotenkin samanlaisissa oloissa eivätkä sivistyskannaltaan olleet suuresti erilaisia. Siirtyminen toisesta luokasta toiseen oli laissa myönnetty, ja avioliittoja

---

dynmukaista käyttämistä varten useita kyliä ja kartanoita. P. von Möller, Bidrag till Hallands historie I, siv. 115, ja Danmarks Adels Aarbog, XVII, siv. 420.

[1]) Hildebrand, Svenska statsförf. hist. utveckling, siv. 168 seur.

solmittiin edelleen rälssimiehen ja talonpojantyttären tai talonpojan ja rälssinaisen kesken, niinkuin vielä kauan 1500-luvullakin, vaikka maanlaki määräsi päinvastaista. Yhtämittainen kiertokulku vallitsi.» »Alhaisrälssin ja vanhaa vapaasukua olevien miesten välinen ero taas oli suuri, mutta lain edessä he kuitenkin olivat samanarvoiset, sattuipa, että »pienemmätkin miehet» pääsivät valtakunnan ylimpään arvoon.» [1]) Tämä oli kuitenkin hyvin harvinaista.

»Minkäänlaista palvelusvelvollisuuden jakoa eri asteisiin ei tapahtunut keskiajalla, mutta edellytettiin, että suurmiehellä oli ympärillään lukuisa seurue, ja katsottiinpa pikemminkin välttämättömäksi laissa säännöstellä niiden henkilöiden lukumäärä, joiden kanssa eri arvoluokkain oli »ratsastaminen maan läpi» tai tuleminen kuninkaan luo (sitävastoin tämä rajoitus ei ollut voimassa sota-aikana). Jonkinlainen yleinen menettelytapa lienee kuitenkin muodostunut palvelukseen kutsumiseen tai rälssin asepalveluksen suorittamiseen nähden, mutta varmaankin oltiin yleensä riippuvaisia olosuhteista ja asianomaisten hyvästä tahdosta. Jos rälssimies jätti noudattamatta kuninkaan kutsuntaa tai saapumatta asekatselmukseen, oli siitä rälssin menettäminen seurauksena — milloin hallitus uskalsi rangaistusmääräystä sovelluttaa.» [2])

[1]) Hildebrand, m. t., siv. 169 seur.
[2]) Hildebrand, m. t., siv. 166.

II.

Suvun kantaisä.

Suomalaisia rälssisukuja, joiden esi-isiä voidaan varmasti seurata vanhimpiin tämän säädyn historian aikoihin saakka, on myös suku, joka myöhemmin vaakunansa mukaan alkaa käyttää nimeä *Horn*. Tosin 1700-luvun sukututkijat, Peringsköld y. m. — 1500-luvun Rasmus Ludviginpojan ja hänen apulaistensa sekä seuraajiensa antamaa esimerkkiä noudattaen — ja vielä 1800-luvulla Anrep, joka järjesti, yhdisti ja julkaisi edeltäjiensä kritiikittömiin lähdetutkimuksiin, jopa kokonaan omasta päästä tekaistuihin sukujohtoihin perustuvat monilukuiset sukutietokokoelmat[1]), ovat tahtoneet tehdä Hornitkin ulkomailta tulleiksi, Brabantista Albrekt kuninkaan isän, samannimisen herttuan, mukana Ruotsiin ja sieltä meidän etäiseen maahamme hakeutuneiksi. Mutta uudemmat, jyrkästi kriitilliset ja metodilliset tutkijat, ennen muita nerokas K. H. Karlsson[2]), ovat todistaneet Hornienkin siihenastisen sukujohdon täysin perättömäksi ja päinvastoin osoittaneet hyvin todennäköiseksi, että suku on puhtaasti suomalaista alkusyntyä[3]);

---

[1]) Vanhempien aikojen sukututkimuksesta ks. Grotenfelt, Muutamia lisiä Suomen keskiaik. aateliston genealogiaan (Hist. Ark. XV, 2); Holger Rosman, Rasmus Ludvigsson som genealog; sekä Karlssonin ja Rosmanin kirjoituksia Sv. Autografsällsk. Tidskriftissä ja Personhist. Tidskriftissä.

[2]) Sv. Autografsällsk. Tidskrift. II, sivv. 70—71.

[3]) Peringskiöld tosin väittää, että sillä Sigismund Hornilla, joka muka tuli Brabantista ja joka poikansa Klauksen kanssa haudattiin Ölantiin,

eipä sillä ennen 1500-luvun loppupuolta ole edes mitään nimeä, jollaista kuitenkin muualla kuin Skandinaaviassa aivan yleisesti käytettiin.

Hornien kuuluisan ja mahtavan suvun kehityshistoria kuvastaa melkeinpä alusta loppuun jotenkin tarkalleen Suomen kotimaisen aateliston historiassa tavattavaa vähittäistä kohoamista vaatimattomasta alusta yhä suurempaan arvoon ja merkitykseen. Ja kenties selvimmin tämä säätyluokkaa kokonaisuudessaan edustava piirre ilmenee juuri suvun alkukehityksessä.

Suvun ensimäinen historiallisista todistuskappaleista todettava jäsen on *Olavi Matinpoika* (Olaff Matisson), joka *helmikuun 11 p:nä 1381* on Paimiossa jäsenenä sovintolautakunnassa, minkä on ratkaistava Kaarle Filpuksenpojan ja hänen sukulaisensa Eerik Puranpojan (Eric Puranpoyka) välinen riitajuttu eräästä Paimion Vartsalassa olevasta tilasta.[1] Eerik Puranpoika, Pura- eli Spuri- (Spore-)sukua, Paimiossa olevien Lopen ja Spurilan kartanoiden omistaja, oli edustajikseen valinnut Paraisten ja Sauvon kirkkoherrat Jönis Jaakonpojan ja Jönis Pietarinpojan sekä Olavi Matinpojan; Kaarle Filpuksenpoikaa (Odygd-sukua?) taas edustivat Jönis Hintsikanpoika (Hindzicoson), Kettil laamanni ja Jönis Hasavarp. Kaikki kahdeksan olivat yhteisesti valinneet Jaakko (Jäppe) Djeknin välitysmiesten puheenjohtajaksi (til en mædlara oc en owerman)[1]). Tapaamme siis suvun esi-isän tehtävässä ja seurassa, joka todistaa hänen jo kuuluvan paikkakuntansa huomattavampiin henkilöihin. Istuihan hänen kanssaan sovintolautakunnassa vapaamiehiä sellaisia kuin alilaamanni Kettil Olavinpoika, mahtavan Bo Joninpojan sijainen, Jönis Hintsikanpoika, joka samoihin aikoihin useana eri vuonna mainitaan »kuninkaantuomion valtaisena»,

---

oli toinen poika, Olavi, »joka sai Joensuun Suomessa», ja että tämä »voidaan todistaa erääseen vanhaan käsinkirjoitettuun pergamentti-lakikirjaan tehdyllä luotettavalla (trovärdig) muistiinpanolla» (vrt. Wrangel & Bergström, Svenska adelns ättartaflor), mutta väitteeseen tuskin kannattaa kiinnittää sen suurempaa huomiota.

[1]) F. M. U. I, n:o 897.

m. m. vuotta myöhemmin pitämässä oikaisukäräjiä [1]), ja kaikkien puheenjohtajana Bo Joninpojan vouti Turun linnassa Jaakko Abrahaminpoika Djekn. Ajan asiakirjoista näkyy, että myöskin sovintolautakunnassa istuvista papeista ainakin toinen, Sauvon kirkkoherra Jönis Pietarinpoika, oli varakas maanomistaja; molemmat olivat pian senjälkeen kirkkoherranvirkojensa ohella kaniikkeina Turun tuomiokapitulissa [2]).

Seuraava asiakirja, jossa Olavi Matinpoika mainitaan, on päivätty huhtikuun 21 p:nä 1398 Turussa [3]), ja osoittaa hänen olleen hyvinkin läheisissä suhteissa edellämainittuun Jaakko Abrahaminpoika Djekniin. Siinä Vibrud Kortumme (»Wybrudde, anders geheten Kortvmme») tunnustaa Martti Abrahaminpojan ja Olavi Matinpojan luovuttaneen Jaakko Abrahaminpojan puolesta hänelle pantiksi (»gegunt vnde gelent») neljä Maskussa olevaa taloa, Stenbergin, Lellaisen, Kivisen ja Ajosenpään, sitoutuen vaadittaessa luovuttamaan tilat takaisin Jaakko Abrahaminpojalle tai hänen perillisilleen tai valtuuttamilleen. (Sinetöitsijöinä ovat myös ennenmainittu Jöns Hintsikanpoika ja eräs Sticholaner.) Luultavaa on, että Jaakko Abrahaminpojan juuri näihin aikoihin oli tullut pakko lähteä Suomesta Margareetan kostoa pakoon (vrt. siv. 8) ja että hän senvuoksi, toivoen vielä voivansa palata, valtuutti veljensä ja Olavi Matinpojan — joka siis lienee ollut hänen luotettavia miehiään — näennäisellä kauppakirjalla luovuttamaan hänen täällä omistamiaan maatiloja toisen haltuun. Tämä on sitäkin luultavampaa, kun eräässä myöhemmässä asiakirjassa sanotaan, että kuningatar Margareeta otti Ruotsin kruunulle Stenbergin talon sen alle kuuluvine lampuoteineen ja verotiloineen Jaakko Abrahaminpojan jälkeen (»anamadhe vnder kronona i Swerige æpter ærlighan

---

[1]) F. M. U. I.

[2]) Mustak. ja F. M. U. Että myöskin Jönis Jaakonpoika oli kaniikki, näkyy Mustak., n:o 262.

[3]) F. M. U. I, n:o 1074.

man Herra Jacob Abraamsson Riddare»)[1]. Tilojen pelastamisyritys, jossa Olavi Matinpoika oli avullisena, ei siis näytä onnistuneen.

Samalta vuodelta 1398 on säilynyt toinenkin asiakirja, jossa Olavi Matinpojan nimi esiintyy. Kesäk. 2 p:nä hän nimittäin ripustaa sinettinsä kirjeen alle, jolla vapaamies Stigulf Ragvaldinpoika (Finskilän sukua) lahjoittaa Turun tuomiokirkolle Liedon pitäjän Pikku-Hepojoella omistamansa tilukset; toisena sinettitodistajana on vapaamies Jönis Antinpoika, todennäköisesti sama henkilö, joka muutamaa vuotta myöhemmin on kuninkaantuomiota tuomitsemassa[2]. Samankaltaisessa toimituksessa Olavi Matinpoika tavataan Turussa huhtik. 25 p:nä 1400, jolloin vanhemman Karpalaisten suvun ensimäinen tunnettu jäsen, Paavali Karpalainen, myy Turun tuomiokirkolle Halikon pitäjän Pyhässä olevan vanhan rälssitilansa. Toisena sinetöitsijänä on tällä kertaa halikkolainen rälssimaan omistaja Klemetti (Klemet j Halko)[3].

Kun seuraavan kerran tapaamme Olavi Matinpojan, on hän toimessa, jonka on katsottu kuuluneen vanhoille suomalaisille »tuomareille», jopa yleensä nimenomaan juuri heille[4]. Hän on nimittäin erotus- eli välimiehenä (forskælaman) johtamassa maanluovutusta. Hannu Mikonpojan ja tämän vaimon Elsebyn 14 p:nä maalisk. 1404 myydessä Laurentius Hasavarpille Elsebyn isältään perimän maan Paimion pitäjän Oinaalan kylästä. Kahdentoista kiinnemiehen joukossa on pari Skytte nimistä, Pentti ja Jussi, vanha tuttavamme Eerik Pura (Eric Puraia, Puraya), Jaakko ja Antti Suksenpojat y. m. Sinettinsä

[1]) Arw. Handl. I, siv. 15; vrt. II, siv. 128. Jaakko Abrahaminpoika näyttää samana vuonna (1398) luopuneen muistakin Suomessa olevista tiloistaan, m. m. myyden Linnunpään (Piikkiössä) Maunu Torsteninpojalle. Vrt. S. V. A. Topographica, Piikkiö. F. M. U:ssa, n:ossa 1084, oleva selostus on harhaanjohtava, siitä kun saa käsityksen, että Jaakko Djekn silloin olisi *ostanut* sanotun tilan.

[2]) Mustak. n:o 285; F. M. U. II ja Mustak. sivv. 228—229.

[3]) Mustak. n:o 288.

[4]) Voionmaa, Suomalaisia keskiajan tutkimuksia, siv. 231.

ripustavat, paitsi Hannu Mikonpoikaa, Paimion kirkkoherra Matti, Olavi Matinpoika, Niklis Tuomari ja Eerik Pura [1]).

Näissä nyt kerrotuissa tapauksissa näemme Olavi Matinpojan syrjäisenä, vaikka luultavasti tavalla tai toisella läheisenä henkilönä, kenties sukulaisena, ottavan osaa maakauppakirjojen tekoon. Että hän kuitenkin itsekin oli ollut tämänkaltaisissa liiketoimissa ja koettanut niillä kartuttaa varallisuuttansa, näemme niistä merkillisistä asiakirjoista, joita syntyi, kun Margareetan toimeenpanema reduktsioni näinä vuosina ehti ulottaa vaikutuksensa Suomeenkin.

Sauvon ja Paimion pitäjiä varten pidettiin tutkimuskäräjät Vistan kylässä Paimiossa maalisk. 18 p:nä 1405. Hovimestari Dufva syytti lähes kolmeakymmentä rälssimiestä ja Turun tuomiokirkkoa siitä, että olivat Albrekt kuninkaan Ruotsiin-tulon jälkeisenä aikana ottaneet kruunulta verovapaiksi syyttäjän mainitsemat tilat vastoin lakia ja oikeutta; asia lykättiin lautakuntaan, jossa istuivat Niklis Skelge, Pelle Maunupoika, Eerik Pura, Rötker Ingenpoika, Jönis vouti, Lauri Husa, Olavi Laurinpoika, Martti Abrahaminpoika, Henrik Antinpoika, Pietari Gribbär, Maunu Lärike ja Pietari vouti — joukossa useita syytetyistä —, lautakunta todisti syytteeen oikeaksi, ja niin tuomittiin tilat kuningas Eerikille, kruunulle verollisiksi, eikä ollut kenelläkään oleva oikeutta ottaa niitä kruunulta, paitsi kuningas Eerikin armollisella luvalla; tuomion vastaanotti herra Jusse Dufva kuninkaan puolesta kruunun haltuun. Rälssimaaksi tehtyä veromaata näin menettäneiden joukossa oli myös Olavi Matinpoika, jolta tuomittiin peruutettavaksi kuusi tankoa maata *Sattialassa* Paimiossa [2]).

Pääasiallisesti ovat tiedot Olavi Matinpojasta saatavissa senkaltaisista asiakirjoista, jollaisia jo olemme selostaneet, maakauppoja koskevista kirjeistä ja sopimuksista. Ja luonnollista

---

[1]) F. M. U. II, n:o 1180.

[2]) F. M. U. II, n:o 1213. Myöskin Eerik Puralta peruutettiin m. m. sama verta maata Sattialassa.

onkin, että etupäässä ovat säilyneet tällaiset todistuskappaleet joihin asianomaiset ja heidän perillisensä saattoivat vedota, kun tuli kysymykseen omistusoikeuden todistaminen useinkin varsin monimutkaisissa tilusriidoissa. Senvuoksipa myös kirjeiden todistajiksi usein pyydettiin henkilöitä, joiden nauttima arvo ja yhteiskunnallinen asema jo oli omansa todistuksen vaikutusta kohottamaan. Niinpä lieneekin syytä katsoa sen seikan, että Olavi Matinpoika Turussa vuonna 1407 oli kutsuttuna sinetillänsä vahvistamaan kirjettä, jolla ritari ja hovimestari Jusse Dufva kuninkaansa puolesta osti »Turun linnan alle» eräitä tiloja, osoittavan hänet luetun rälssimiesten yläluokkaan, varsinkin kun ottaa huomioon, että kirjeen muut sinetöitsijät olivat osaksi maan parhaimmistoa: laamanni Klaus Fleming, kihlakunnantuomari (ja pian senjälkeen Turun linnan vouti) Klaus Lydekenpoika (Djekn) sekä näiden lisäksi Uudenmaan alilaamanni Rötker Ingenpoika (Djekn), joku Stigholfs, Olavi Antinpoika (Kodbolstadin sukua?) ja Pietari Maununpoika.[1])

Olavi Matinpojan sinetti.

Kesäk. 23 p:nä 1410 Olavi Matinpoika on yhtenä erotuseli välimiehistä (fforskiælamæn) — näitä oli kokonaista viisi: Etelä-Suomen kihlakunnan tuomari Haakon Frille, Olavi Matinpoika, Jaakko Pietarinpoika, Klemetti Halikosta ja Jönis Mikonpoika — siinä tilaisuudessa, jolloin Halikon kirkkoherra Klaus Tapaninpoika julkisesti pitäjänkokouksessa vaihtaa Antti Häppiselle (Hæppenin) Halikon pappilaan kuuluvan Kerävuoren tilan Rettesmäen (Rettesmæki) tilaa vastaan. Sinettinsä ripustavat, paitsi kirkkoherraa, kolme ensinmainittua välimiehistä. [2])

[1]) F. M. U. II, n:o 1273. Mihin aikaan vuodesta tämä tapahtui, siitä ei ole tietoa, mutta kesäkuun alkupuolella Jusse Dufva istui Turussa kuninkaan määräyksestä tutkimuskäräjiä pitämässä ja saman vuoden lopulla kuningas itse kävi maassamme, ja silloin hänellä kai myös oli hovimestarinsa mukanaan. Kenties kumpikin oleskeli täällä suuren osan vuotta, kenties hovimestari tuli edellä kuninkaan antamia tehtäviä suorittamaan ja herransa tuloa järjestämään.

[2]) F. M. U. II, n:o 1329.

Viittä vuotta myöhemmin, *kesäk. 25 p:nä 1415*, tapaamme Olavi Matinpojan vihdoin tehtävässä, joka kerrassaan osoittaa hänen jo kuuluneen maansa yleisten luottamusmiesten joukkoon. Hän on näet ratkaisemassa erästä maan viljelyshistoriassa erinomaisen tähdellistä kysymystä, jäsenenä maan korkeimmassa tuomioistuimessa.

Kuningas Eerik Pommerilainen oli luultavasti jo 1407, Suomessa käydessään, perustanut maatamme varten laitoksen, jonka tarkoituksena oli helpottaa asujamistolle vetoaminen korkeimpaan tuomioistuimeen kihlakunnantuomarin ja laamannin tuomioista sekä samalla olla jonkinlaisena ylimpänä instanssina, jolle saattoi esittää valituksia maan ylimpiä kirkollisia, hallinnollisia ja oikeudellisia virkamiehiä vastaan tai muita esiintyviä asioita. Tämä laitos, n. s. *maanoikeus*, oli siis tavallansa, rajoitetussa muodossa, Suomen valtaneuvosto. Niinpä sen kokoonpanokin—kuten näkyy sitä v. 1435 uudelleen henkiinherätettäessä annetusta julistuksesta — oli siten järjestetty, että siinä istuivat kaikki maan viralliset arvohenkilöt: piispa yhdessä muutamien tuomiokapitulin jäsenten kanssa, maassa olevat valtaneuvokset, laamannit, kaikki kihlakunnantuomarit sekä kuninkaan voudit, joista viimemainituista Turun linnan voudin tehtävänä oli valvoa, että oikeuden päätökset pantiin toimeen. Yhden valtaneuvoksista, muiden vaalin mukaan, tuli olla kuninkaan tuomiovallan haltijana. Vielä tuli oikeuteen kuulua kuninkaanlautakunta, josta toinen puoli oli rälssimiehiä (thyænistemen), toinen talonpoikia. Istuntoon oli kokoonnuttava kerta vuodessa, kesäk. 10 p:nä, Turun kaupungissa.

Siitä ei ole tietoa, oliko kokoonpano ja järjestys jo alunpitäen sellainen, jollaisena se esiintyi v:n 1435 julistuskirjassa, mutta tarkoitus oli varmasti sama [1]). Oikeus näkyy toimineen varsin epäsäännöllisesti, siitäkin päättäen, että kuningas Tanskasta Vordingborgin linnasta marrask. 22 p:nä 1414 maanoikeuden jäsenille lähettämässään kirjeessä lausuu ihmetyksensä sen johdosta,

[1]) Vrt. Hildebrand, Sv. statsförf. hist. utv., siv. 138, ja Forsman, Suomen lains. historia I, siv. 172 seurr.

että hänen köyhien alamaistensa »Itämailla» yhä edelleen täytyy matkustaa valituksineen pitkien matkojen päähän hänen luokseen, vaikka hän useat kerrat on käskenyt maanoikeutta tutkimaan ja oikaisemaan kaikki asiat täällä omassa maassa [1]).

Kenties viimeksi saapuneet valitukset olivat koskeneet osaksi juuri sitä asiaa, joka ratkaistiin puheenaolevassa, v. 1415 pidetyssä maanoikeuden istunnossa. Tutkittavana ja tuomittavana oli — kaiketi muiden enemmän tai vähemmän tärkeiden asioiden ohella — tuo vanha heimoriita Sisä-Suomen erämaiden metsistä, joka alituiseen oli aiheuttanut verisiä taisteluja hämäläisten ja savolaisten välillä. Saadakseen kummankin heimon riista-alueet kerrankin määrätyiksi oli hallitus lähettänyt 14-jäsenisen, rälssimiehistä ja talonpojista kokoonpannun tarkastuskunnan käymään rajan toiselta puolen Savon ja Lapveden ja toiselta puolen Hämeen ja Satakunnan välillä. Kun nämä olivat tehtävänsä suorittaneet ja neuvotelleet asiasta vielä kahden kirkonmiehen, tuomiorovasti Rötkerin ja arkkiteini Jöns Anundinpojan, sekä kahden maallisen vallan edustajan, Hollolan tuomarin Niklis Olavinpoika Tavastin ja Ylä-Satakunnan tuomarin Pentti Lydekenpoika Djeknin, kanssa, joutui asia maanoikeuteen. Istunnossa olivat saapuvilla Turun piispa Maunu Olavinpoika Tavast, ritari Niklis Olavinpoika kuninkaantuomion haltijana, laamannin, ritari Klaus Flemingin edustaja Olavi Olavinpoika, Turun linnan päällikkö Klaus Lydekenpoika Djekn, tuomari Hämeessä Waldemar Djekn, Jon Rålamb, *Olavi Matinpoika*, Hookon Knutinpoika, Ali-Satakunnan tuomari Hartikka Dyker, Halikon tuomari Hookon Frille, Vehmaan tuomari Sune Sunenpoika ja Piikkiön tuomari (ainakin myöhemmin) Tuve Nikliksenpoika. Tarkastuskunnan käymä raja vahvistettiin sellaisenaan [2]). Historiasta tunnemme, ettei riita kuitenkaan vielä saanut lopullista päätöstään.

Todennäköistä on, että Olavi Matinpoika istui maanoikeuden jäsenenä joko jonkin voutikunnan voutina tai ehkä kihla-

[1]) Mustak. n:o 349.
[2]) Mustak. n:o 352.

kunnantuomarina [1]). Saatavissa olevien tietojen nojalla ei kuitenkaan ole oikeutta tehdä lähempiä päätelmiä suuntaan eikä toiseen.

Luonnollisesti Olavi Matinpojan asema ei olisi voinut olla näin huomattava, jolleivät hänen *aineelliset varansa* olisi olleet melkoiset. Etukädessä hän tietysti, kuten varakkaat yleensä, sijoitti pääomansa maatiloihin. Edellä olemmekin nähneet, että hän ainakin jossain määrin oli käyttänyt hyväkseen vallitsevia rälssimiehille suotuisia olosuhteita lisätäkseen rälssiluontoista maaomaisuuttaan vastoin lakia liittämällä siihen veronalaista maata. Ja varakkuuteen viittaa myös se kasvatus, jonka hän oli saattanut antaa lapsilleen, samoinkuin näiden ilmeisesti hyvä taloudellinen asema. Monet seikat mielestämme antavat aavistaa, että Olavi Matinpojalla oli maatiloja useassakin eri pitäjässä, osaksi kai vanhemmilta perittyjä tai naimisen kautta taikka muuten hankittuja.

Nousee nyt kysymys, missä hänellä oli pääkartanonsa, mitä seutua meidän siis on pitäminen *Horn-suvun »kehtona»*. Epäilemättä täksi seuduksi on asetettava jo varhain keskiajalla asutuksi tunnettu ja vilkkaaksi kaupankin keskukseksi mainittu *Halikko*. Parin edellä selostetun asiakirjan sanontatapa jo tukee tätä olettamusta, ja täyden varmuuden saa kesäk. 23 p:nä 1410 päivätystä kirjeestä (vrt. siv. 25), jossa Olavi Matinpoika nimenomaan sanotaan halikkolaiseksi (»Oloff Mattisson i Halko»). Lähinnä on silloin ajatus, että suvun asumakartanona jo tällöin oli Halikonlahden perukkaan laskevan Halikonjoen suussa sijaitseva *Joensuu* (Åminne) [2]), joka sitten läpi

[1]) Tuomariksi näkyy hänet tässä olettavan Grotenfelt; vrt. Hist. Ark. XV, 2, siv. 309. Jos arvelumme, että Hookon Frille oli tällöin vielä Halikon ja Tuve Nikliksenpoika Piikkiön kihlakunnan tuomarina, on oikea, ei Olavi Matinpoika olisi saattanut olla tuomarina ainakaan Etelä-Suomessa, jossa hänellä nähtävästi oli asumakartanonsa.

[2]) Joensuussa asui v. 1352 Pietari niminen henkilö (»Petrus de Aminne»), joka nähtävästi oli rälssimies. Hän oli Halikon seurakunnan edus-

vuosisatojen pysyy yhtenä suvun pääpaikoista. Tässä yhteydessä on kuitenkin huomautettava, että on tallessa eräs huhtik. 23 p:nä 1419 [1]) päivätty kirje, jossa muuan Olavi Matinpoika sanoo itseänsä Taivassalon (nyk. Kustavin) Strömmassa asuvaksi (»Olaff Matisson j Thöuesala sokn, byggiande i Ström»). Tutkijat ovat pitäneet tätä Olavi Matinpoikaa Horn-suvun kantaisänä, mutta arvelu on ainakin sangen epäiltävä [2]). Jos kuitenkin olisi kysymyksessä sama henkilö kuin Halikon Olavi Matinpoika, niin olisi asia kai siten selitettävä, että hän vanhoilla päivillään oli muuttanut Strömmaan, jonka hän ehkä oli perinyt vaimonsa mukana [3]), ja jättänyt Halikon tilat poikiensa hallittaviksi. Sanotusta Olavi Matinpojan kirjeestä näet käy ilmi, että ainakin kirjoittajan vaimon, Katariinan, äiti, Katariina Gudmarintytär, oli Strömmasta luoteiseen, lähellä manteretta olevalta Kutkumaan saarelta kotoisin. Kutkumaasta kaakkoon, Helsingin kylässä asuva Kortham (edellä mainittu Vibrud Kortumme) oli aikoinaan Katariina Gudmarintyttäreltä ostanut neljänneksen niittymaata Kettavaniemeltä (Ketaraniemi?, Kettarsund?), joka maa oli viimemainitun miesvainajan omaisuutta. Kauppasummasta oli osa jäänyt maksamatta, ja sen oli nyt suorittanut Kortumme vainajan vävy ja perijä Pentti Krok.

Mitään muita tietoja Olavi Matinpojan vaimosta, kuin mitä

---

tajana eräässä vaihtokaupassa toiselta puolen piispa Hemmingin ja toiselta Halikon kirkon ja pappilan välillä. Mustak. n:o 150. Oliko tämä Petrus mahdollisesti jossakin sukulaissuhteissa Olavi Matinpoikaan, emme ole voineet saada selville. Huomauttamista ansainnee, että yksi Olavi Matinpojan pojista myös oli nimeltään Pietari.

[1]) F. M. U. II, n:o 1572. Hyvillä syillä on Hausen katsonut vuosiluvun 1390, joka esiintyy Arw. Handl. II, n:o 10, ja F. M. U. I, n:o 988, vääräksi.

[2]) Identtisyyttä osoittaa ainoastaan nimien yhtäläisyys, jotavastoin kirjeessä mainitut henkilöt, myös kiinnemiehet, sekä se, ettei Horneja tavata näillä seuduilla, viittaa siihen, että kysymyksessä on kokonaan toinen henkilö. Huomattava on, ettei kirjeen kirjoittaja, Olavi Matinpoika, itse pane siihen sinettiänsä, mikä seikka kenties on johtunut siitä, että hänellä ei sellaista ollut.

[3]) Näin käsittää asian J. Ramsay, Frälsesläkter, siv. 180.

viimeksi selostettu kirje mahdollisesti tarjoaa, ei meidän ole onnistunut saada säilyneistä asiakirjoista. Ei ole myöskään tietoa siitä, milloin Olavi Matinpoika kuoli. V. 1438 hänet mainitaan vainajana [4]), mutta todennäköisesti hän oli kuollut jo paljonkin aikaisemmin. Huomattava kuitenkin on, että, kuten edempänä saamme nähdä, suku oli tervettä ja voimakasta ja ainakin jotkut sen jäsenistä saavuttivat hyvin korkean iän.

[4]) Mustak. n:o 474.

III.

Olavinpojat.

Olavi Matinpojalla oli, mikäli asiakirjoista tunnetaan, viisi poikaa, joilla kaikilla, samoinkuin isällä ja isoisällä, oli Suomessa siihen aikaan yleisesti käytetyt nimet. Isä oli pitänyt huolen siitä, että ne pojista, jotka eivät olleet halukkaita jäämään tavallisiin maallisen rälssimiehen toimiin tai joilla kenties ei ollut siihen tilaisuutta, saattoivat antautua luku-uralle. Perheessä näyttää niinmuodoin jo osatun pitää arvossa henkistäkin viljelystä, samalla kuin muiden rälssisukujen jäsenten antamasta esimerkistä tiedettiin, että sitäkin tietä voitiin kohota hyvinkin huomattavaan yhteiskunnalliseen asemaan. Ehkäpä juuri läheisistä tuttava-, kenties sukulaispiireistä lähteneet ylhäiset kirkonmiehet, sellaiset kuin Suomen piispa Maunu Tavast, olivat heille vaikutusvaltaisina suosijoina [1]), mikä kirkon palveluksessa ylöspäin pyrkivälle oli yhtä tärkeätä kuin muillakin aloilla.

Niin määrättiin hengelliseen säätyyn *Matti Olavinpoika*, joka kenties oli pojista vanhin ja senvuoksi, ajan tavan mukaan, oli saanut isoisänsä nimen [2]). Missä ja miten hän opinuraansa kulki, siitä ei ole tietoja säilynyt, mutta luultavinta on, että hän sai ensimäisen opetuksensa Turun katedraalikoulussa, josta

---

[1]) Mahdollista on, että myös Upsalan arkkipiispa Henrik, jonka äiti, »Cristina Vapparska j Östherlandom» (Mustak. siv. 253 y. m.), näkyy asuneen Turussa ja jolla siellä näyttää olleen muitakin sukulaisia, oli suhteissa Horn-sukuun.

[2]) Vrt. Sv. Autografsällskaps Tidskr. II, sivv. 70—71.

päästyään vihittiin papiksi. Mahdollisesti hän senjälkeen sai tilaisuuden jatkaa opintojansa jossakin ulkomaisessa yliopistossa, koskapa hän pääsi kohoamaan siksi huomattavaan virkaan, kuin Upsalan arkkihiippakunnan tuomiorovastiksi, jossa toimessa hän oli ainakin vuosina 1438—1448 [1]). Kirkon palvelukseen joutui myöskin hänen veljensä *Pietari*, joka vuosina 1447 ja 1448 mainitaan Nauvon kirkkoherrana. Samaksi henkilöksi on arveltu [2]) sitä Pietari Olavinpoikaa, joka Turun tuomiokirkossa kesäk. 20 p:nä 1434 julkisena keisarillisena notariona todistaa oikeaksi pari kirjettä ja joka silloin on Upsalan hiippakunnan kirjoissa, mutta myös kirkkoherrana Korpossa (»Petrus Olaui, presbiter, curatus in Corpo, clericus dyocesis Vpsalensis, publicus imperiali autoritate notarius») [3]). Hän olisi siinä tapauksessa ehkä veljensä keralla joutunut palvelemaan Upsalan hiippakuntaan, mutta ylläpidokseen saanut kirkkoherrakunnan kotipuoleltaan [4]). Tuo meillä harvinainen valtuutus toimia »Saksan kansakunnan pyhän roomalaisen valtakunnan» julkisena keisarillisena notariona, johon toimeen valtuuttaminen jo näihin aikoihin lienee kuulunut m. m. »palatsikreivien» tehtäviin, todistaa Pietari Olavinpojan varsin huomatuksi mieheksi [4]).

---

[1]) Julkaisussa »Upsala ärkestifts herdaminne» ei Matti Olavinpoikaa olè Upsalan tuomiorovastien luettelossa.

[2]) Vrt. Mustak., hakemisto.

[3]) Mustak. n:o 450.

[4]) Huomattava on, että Turun hiippakunta siihen aikaan oli Upsalan arkkihiippakunnan alainen.

[5]) Vrt. Richard Schröder, Lehrbuch der deutschen Rechtsgeschichte (3:s painos), siv. 381 seur., sekä Harry Bresslau, Handbuch der Urkundenlehre I, sivv. 467—475. — 1400-luvun jälkipuoliskolla nimitti keisari Fredrik III, kuten tunnettua, Turun tuomiorovastin Maunu Niilonpojan seuraajineen palatsikreiviksi, jollaisena hänellä nimenomaan sanotaan olevan oikeus nimittää julkisia notarioita. Vrt. Mustak. n:o 606. Samoihin aikoihin Pietari Olavinpojan kanssa näkyy Itämeren idänpuolisissa maissa toimineen julkisena notariona Joakim Muter (»Ioachim Muter, clericus Lubicensis dyocesis, publicus imperiali auctoritate notarius») ja ainakin Etelä-Skandinaaviassa Henrik Eybe (»Henricus Eybe, clericus Bremensis dyocesis, publicus imperiali auctoritate notarius»). Mustak.

Muut kolme Olavinpoikaa, *Henrik*, *Jaakko* ja *Jussi*, pysyivät maallikkoina. Ensimäisenä kaikista veljeksistä esiintyy meille säilyneissä asiakirjoissa Henrik. Hän on nimittäin yksi niitä Suomen miehiä, joille Eerik kuningas osoitti suosiotaan Turussa *jouluk. 7 p:nä 1407* antamalla *perinnöllisen verovapauden* kaikkiin heidän omistamiinsa maa-alueihin (vrt. siv. 15). Muiden veljien rälssikirjeitä tai -todistuksia ei ole säilynyt, mutta epäilemättä heillekin kuului ainakin pääasiallisesti samat oikeudet ja velvollisuudet.

Rälssivapauteen liittyvää ratsupalvelusvelvollisuutta Olavinpoikien tuskin tarvitsi paljonkaan suorittaa Eerik kuninkaan hallituksen alkuaikoina, jolloin maamme sai elää verraten rauhallista uudistusten aikaa. Valtakunnan itärajalla tosin tapahtui noita tavallisia, yhtämittaisia rajakahakoita, mutta Viipurin linna-alue, joka yleensäkin oli keskiajan loppuun asti erikoisasemassa, varsinaisten »Itämaiden» ulkopuolella, lienee omin voimin hoitanut tämänkin osan tehtäviään. Eerikin hallitusajan loppupuolella sitävastoin puhkesi taas taisteluja, joihin kuningas ankarasti vaati suomalaisiakin mukaan. Siitä ei kuitenkaan ole tietoja, joutuivatko Suomen miehet osanottajiksi noihin sotiin, joissa Ruotsin valtakunnasta tulleet apujoukot saivat paljon kovaa kokea.

Säilyneiden asiakirjain nojalla ei voida sanoa, missä määrin suomalaiset saattoivat vaikuttaa Engelbrektin aloittaman vapaustaistelun aikuisiin tapahtumiin. Samoihin aikoihin Suomessa puhjennut talonpoikaiskapina, joka näyttää ulottuneen varsin laajalle ja tuottaneen suurta vahinkoa aatelisherrain kartanoille ja muulle omaisuudelle [1]), epäilemättä pakotti viimemainitut tarkoin kokoamaan voimansa ja ase kädessä puolustautumaan.

n:o 432; Grönblad, Nya källor, n:o 24. Saksassa varsinaisia julkisia notarioita esiintyy jo 1200-luvun lopulta lähtien, ja olivat he siellä, päinvastoin kuin notariaattilaitoksen syntymämaassa Italiassa, melkein yksinomaan hengellisiä miehiä.

[1]) Vrt. Voionmaa, Keskiajan kansankapinat Suomessa (Hist. Aikakauskirja 1916, n:o 4).

Kapina saatiin kuitenkin verraten pian asettumaan. Mitä taas juuri tähän aikaan syntyvien puolueiden, unionin kannattajien ja kansallisen Ruotsin asiaa ajavien, väliseen taisteluun tulee, niin epäilemätöntä on, että Suomen herrat, joiden etunenässä oli useita unionin etevimpiä kannattajia, ennen muita piispa Maunu Tavast, aluksi varsin vähässä määrin tunsivat suopeata mielenkiintoa unionin vastustajia kohtaan. Mutta ilmeistä on toiselta puolen, että vähitellen monet suomalaiset aatelismiehet liittyivät nuoren, Suomessa aikaisimman lapsuutensa ehkä eläneen marskin Kaarle Knuutinpojan ympärille, kun tämä ensin Turussa ja sitten — kilpailijansa, vanhan drotsetin Krister Nilonpojan, kuoltua — Viipurissa piti isännyyttä. Arvattavasti heistä useat kuuluivat niihin aatelismiehiin, jotka v. 1442 saattoivat marskia Turusta Tukholmaan kuningas Kristofferin puheille, sekä myös siihen vieläkin komeampaan saattojoukkoon, joka keväällä 1448 seurasi tätä Viipurin linnassa kuuden vuoden ajan loistavaa hovia pitänyttä uljasta suurmiestä, kun hän kuninkaan kuoltua jälleen purjehti Ruotsiin, valvomaan sekä puolueensa että varsinkin omia etujaan unionipuoluetta ja Oxenstiernoja vastaan. Ehkäpä suomalaiset siten hyvinkin tuntuvasti vaikuttivat kesäkuussa 1448 toimitettuun kuninkaanvaaliin, jossa Kaarle Knuutinpoika valittiin valtakunnan hallitsijaksi.

Pian alkoi sitten meskeinen taistelujen aika unionipuolueen kannattaman Kristian Oldenburgilaisen ja Kaarle kuninkaan välillä. Suomikin sai osansa sodan hävityksistä ja niistä rasituksista, joita se tuotti. Tässä ei kuitenkaan ole tilaisuutta eikä tarvetta kuvata noita sekasorron ja alinomaisten vaihtelujen aikoja, joita valtakunta nyt saa elää, kunnes vihdoin v. 1470 valittu valtakunnanhoitaja Sten Sture merkillisessä Brunkebergin taistelussa seuraavana vuonna ratkaisevasti painaa vaa'an kansallisen suunnan puolelle ja aloittaa voimakkaan nousuajan Ruotsin historiassa.

Meillä ei ole nimenomaista tietoa siitä osuudesta ja kannasta, mikä Olavipojilla oli ajan *valtiollisissa tapahtumissa ja taisteluissa*. Mutta luonnollista on, että niissä heidänkin osanottoansa kysyttiin muodossa tai toisessa. Jos uskaltaa lausua mi-

tään arveluita heidän suhteestaan suureen valtiolliseen kysymykseen, niin tekeepä mieli olettaa, että hekin jo sukulaispiirien vaikutuksesta ensi aluksi kenties kuuluivat unionilaisiin, mutta jouduttuaan Kaarle Knuutinpojan läheisyyteen useiden sukulaistensa, Bitzien, Svärdien y. m., tavoin siirtyivät hänen puolelleen [1]). Varmasti tiedämme, että he ottivat osaa ainakin yhteen Turussa pidettyyn kokoukseen, jossa ratkaistiin suomalaisten kanta ajan suurissa kysymyksissä. Tarkoitamme Hannu Kröpelinin kutsusta marraskuun puolivälissä 1439 pidettyä kokousta, jossa Suomen aatelisto ja »hyvät miehet», kaikki mitä maassa etevintä ja vaikutusvaltaisinta oli, käsittelivät »valtakunnalle tähdellisia asioita»; läsnä oli Olavinpoikia kolme, nimittäin *Henrik*, *Jaakko* ja *Pietari* [2]). Kokouksessa pohdituista ja päätetyistä »valtakunnallisista» asioista eivät asiakirjat kerro sen lähempää; todennäköisesti siinä, niinkuin monesti muulloinkin, suomalaiset m. m. vain vahvistivat tapahtuneen tosiasian, hyväksyivät Eerik kuninkaan lopullisen erottamisen ja Kaarle Knuutinpojan vaalin valtakunnanhoitajaksi, johon vaaliin Suomen miehet eivät olleet voineet ottaa osaa.

Mutta olipa sota tai rauha, aina oli varminta pitää varukset, ratsut ja miehet kunnossa, sillä ei ollut tyynempinäkään aikoina luottamista siihen, ettei ulkoapäin ollut mitään vaaraa odotettavissa. Olot olivat keskiajalla meidänkin maassamme sellaisia, ettei aseidenkäyttö säännöllisissäkään olosuhteissa suinkaan supistunut pelkkään metsästelyyn laajoilla riistamailla. Nimenomaan lähellä rannikkoa asuvien täytyi alituisesti olla varuillaan merirosvojen hyökkäyksiltä; muistettakoon vain — tosin sotavuosina, Eerik Pommerilaisen viimeisinä hallitusvuosina — Itämerellä ja Suomenlahdella rosvoilevia Fleming veljeksiä, jotka joksikin aikaa »pääkortteerikseen» valtasivat itse Raase-

[1]) Vrt. Ruuth, Åbo stads historia II, sivv. 53—59.

[2]) Ruuth, m. t., sivv. 51—52; L.-E.-u. C. Urkb. IX, n:ot 527, 528 ja 531. »Hannus Krøplin, Karl Bonde oc flere aff rikesens raadh oc mena riddarscapit her i landit waaro her nw sannade(!) fore waardande ærende sculd», kirjoittaa piispa Maunu Rääveliin. Suomalaisia aatelismiehiä oli kokouksessa ainakin 49.

porin linnan. Ja sattuipa useasti niinkin, että oli turvauduttava miekkaan ja peitseen yksityisiäkin vihamiehiä vastaan.

Vielä 1400-luvun oloille oli omituista eräs tapa, jota melkein tekisi mieli pitää jonkinlaisena jäännöksenä muinaista sukukostoa ja joka kaikissa tapauksissa kuvaa toisaalta silloisen yhteiskunnan alkuperäisyyttä ja toisaalta sitä niin sanoaksemme itsenäisyyttä, jota sen ajan suurmiehet meilläkin—niinkuin muualla Europassa — nauttivat. Jos joku noista herroista oli sattunut joutumaan vihamielisyyteen toista vastaan, saattoi hän vihamiehelleen singahuttaa varsinaisen »sodanjulistuksen», jossa hän uhkasi mahdollisuuden mukaan hävittää vihamiehensä omaisuutta ja kaikin tavoin häntä vahingoittaa, henkeenkin asti, sisällyttäen tähän julistukseen myöskin vihamiehensä omaiset ja sukulaiset. Onpa esimerkkejä siitä, että yksityiset henkilöt, jos heillä vain oli riittävästi voimaa ja valtaa, saattoivat nostaa tällaisen »sodan» kaupunkejakin vastaan. »Sodan» kuluessa voitiin sitten tarpeen tullen noudattaa oikeissa sodissa tavallisia menettelymuotoja, m. m. tehdä ajaksi eräänlainen aselepo jotakin tarkoitusta varten. Tietysti tuollainen sodankäynti yksityisten kesken ei ollut mitään virallisesti hyväksyttyä menettelyä, jotenka siitä vahingosta, mitä joku toiselle joko omaisuuteen tai henkeen nähden tuotti, saattoi joutua edesvastuuseen. Mutta toiselta puolen näkyy myös olleen mahdollista päästä laillisen esivallan rangaistuksesta, jos sai aikaan sopimuksen vahinkoa kärsineen tai hänen omaistensa kanssa.

Tällainen sotatapaus tunnetaan myös Olavinpoikien historiasta, tapaus, joka sekin osaltaan todistaa siihen sekaantuneen suvunjäsenen ja samalla koko suvun huomattavaa yhteiskunnallista arvoasemaa.

Muuan todennäköisesti Räävelistä tai yleensä saksalaisen ritariston alueelta kotoisin oleva *Hannes Dalhusen* oli syystä tai toisesta siirtynyt Suomen puolelle — kenties hän oli yksi noita monia, jotka jonkin kolttosen takia jouduttuaan huonoihin väleihin esim. Hansan kanssa antautuivat jonkun suomalaisen herran »palvelijaksi», s. o. tämän suojelukseen, siten saaden eräänlaisen kansalaisoikeuden maassamme. Ainakin tois-

taiseksi hän kai oli aikonut tänne asettua asumaan, koska hän oli ruvennut hankkimaan itselleen maaomaisuutta. Hänen ja Halikossa asuvan *Jussi Olavinpojan* kanssa syntyi silloin riitaa joistakin luultavasti Turun ja Raaseporin linnojen välisellä alueella sijaitsevista tiluksista, ja kun Hannes mielestään ei muulla tavoin saanut oikeutta, ryhtyi hän väkivaltaisuuksiin ja — ehkä laivalla nousten Halikonlahden pohjukkaan — poltti alkukesästä 1429 Jussin kartanon poroksi. Mutta nyt hän sai vastaansa Jussin mahtavan sukulais- ja ystäväpiirin ja katsoi silloin parhaaksi paeta meren poikki Rääveliin, jossa hänen onnistui saada raadilta heinäk. 4 p:nä turvalupa (lejd), minkä jälkeen hän komeasti lähetti taistojulistuksen Jussin kannattajille, joiden joukossa olivat Suomen ensimäiset miehet. Sen johdosta Suomen mahtimiesten ja Rääveliin kaupunginhallituksen välillä syntynyttä kirjeenvaihtoa [1]) meidän on kiittäminen siitä, että tämä Olavinpoikien — ja samalla koko ajan — oloja valaiseva juttu on säilynyt jälkimaailman tietoon. Annamme kirjoittajien itsensä kertoa.

Heinäk. 31 p:nä kirjoittaa Turusta itse piispa Maunu Tavast Rääveliin kaupungin pormestareille ja raatimiehille (»proconsulibus et consulibus civitatis Revalensis, amicis nostris sinceris»): »Tietäkää, hyvät erikoiset ystävät, meidän tietoomme tulleen, että te olette antaneet puolustus- ja turvalupauksen eräälle Hannes Dalhusen nimiselle, joka murhapoltti äskettäin täällä maassa erään Jönis Olavinpoika nimisen hyvän miehen kartanon, ja sama Hannes on tämän turvan suojassa teidän kaupungistanne lähettänyt meille sodanjulistuskirjeen [ilmoittaen], että hän aikoo meitä vahingoittaa, missä vain voi, ja sen hän tekee meille vastoin lakia ja oikeutta. Jumalan avulla hänellä ei ole mitään oikeudenmukaisia syytöksiä oleva meitä vastaan. Pyhän Urbanuksen päivänä (toukokuun 25 p:nä) hän oli herra Otte Pogwischin (Raaseporin linnan päällikön) kanssa luonamme jonkin asian johdosta ja erosi meistä ystävänä,

[1]) Julkaistu F. M. U. II. Vrt. myös Ruuth, Åbo stads hist. II, siv. 46.

niinkuin herra Otte hyvin tietää. Senjälkeen ei meillä enempää kuin sitä ennenkään ole ollut mitään hänen kanssaan tekemistä. Ja jos hän tahtoo meitä syyttää jostakin asiasta, niin tahdomme mielellämme antaa hänelle ja jokaiselle kunnialliselle miehelle kunniaa ja oikeutta, missä meidän lain puolesta tulee. Hyvät ystävät! Jos tuollaiset pahantekijät ja ne, jotka tätä maata pyrkivät sillä tavalla vahingoittamaan vastoin oikeutta, saavat puolustusta ja suojaa teidän kaupungissanne, silloin meistä nähden on puolueellista ystävyys, jota odotamme teidän puoleltanne ja jota me halusta tahdomme teille osoittaa, missä vain voimme. Siis pyydämme teitä, rakkaat ystävät, niin toimimaan mainitun Hannes Dalhusenin suhteen, ettei meille hänen puoleltaan tapahdu vahinkoa sen avun tähden, jota hän on saanut teidän häntä puolustaessanne. Jos meille jotakin vahinkoa tapahtuu siinä kohden, niin tulemme siitä valittamaan esivallallemme (s. o. kuninkaalle) ja muualle, minne vain voimme. Suokoon Jumala, ettemme tule siihen pakotetuksi. Tässä tehkäätte, niinkuin tahdotte meitä tekemään, sen mukaan kuin meille on mahdollista tapahtua. Ja pyydämme teitä kirjoittamaan meille tästä vastauksen tämän mukanaseuraavan sanansaattajan matkassa».

Toinen Turun ja koko maan suurmies, Turun linnan päällikkö Klaus Lydekenpoika, lähettää samana päivänä samansisältöisen kirjeen Rääveliin »arvoisille, rakkaille ystävilleen ja naapureilleen» (ersamen, leven vrundes unde naburs). Hänkin aluksi huomauttaa Rääveliin kaupunginhallituksen antaneen turvalupauksen Hans Dalhusenille, joka »oli murhapolttanut Jusse Olavinpojan kartanon Halikossa». Lupauksen saatuaan oli Dalhusen Klaus Lydekenpojalle kirjoittanut kirjeen ja julistanut hänelle »taistelun elämästä ja kuolemasta» ja uhannut häntä ja hänen omaisuuttansa. »Rakkaat ystävät», kirjoittaa Klaus Lydekenpoika edelleen, »sellaisessa ystävyydessä, jossa me, niinkuin toivon teidän arvonnekin puolelta, yhdessä elämme, ei teidän tarvitsisi kokea minun puoleltani sellaista, että minä tahtoisin puolustaa tai suojella teidän veriviholistanne vastoin oikeutta. Samaa pyydän minäkin teiltä ystävyydessä ja hy-

vässä luottamuksessa, niinkuin te minulle näinä aikoina olette kirjoittaneet kirjeissänne, ja minä samoin teille takaisin. Mitä taas tulee kaikkiin niihin syytöksiin ja oikeudellisiin vaatimuksiin, joita Hans Dælhusenilla on minua vastaan, niin tahdon niistä vastata teidän edessänne, vaikkakin minun ei pitäisi antautua vastaamaan muualla kuin armollisen esivaltani edessä. Senvuoksi pyydän teitä, rakkaat ystävät, pidättämään Hans Dælhusenin oikeuden eteen saatettavaksi. Jollei näin tapahdu, niin herää minussa epäluulo. että teille on mieluista suojella sellaisia, jotka täällä tekevät vahinkoa.» — Kirjoittaja siirtyy sitten puhumaan eräästä *Herman* nimisestä sepästä, joka samana vuonna oli polttanut Turun kaupungin ja ryöstänyt tuomiokirkon uhriarkut ja jonka Rääveliin kaupungin viranomaiset niinikään olivat ottaneet turviinsa.

Vasta elokuun 21 p:nä Rääveliin raati lähettää vastaukset sekä piispa Maunulle että Klaus Lydekenpojalle. Syynä viivytykseen on saattanut olla se, että samoihin aikoihin muutenkin oli puhetta Rääveliin ja suomalaisten edustajien yhtymisestä muita samaan aikaan ilmenneitä erimielisyyden aiheita poistamaan, jolloin olisi voitu ottaa tämäkin juttu käsiteltäväksi. Kokouksesta ei kuitenkaan tullut mitään[1]). Vastauksessaan Rääveliin pormestarit ja raatimiehet kirjoittavat:

»Ystävällinen tervehdyksemme ja mitä voimassamme on tehdä teidän mieliksenne. Arvoisa Klaus, erikoisen hyvä ystävä. Teidän Pyhän Olavin jälkeisenä sunnuntaina (heinäk. 31 p:nä) kirjoitetun kirjeenne, koskevan Hans Dalhusenia, että hän lähellä Turkua olisi murhapolttanut erään hyvän miehen kartanon ja teille senjälkeen meidän turvistamme lähettänyt taistojulistuksen, olemme ystävyydessä vastaanottaneet ja mielellämme lukeneet. Senjohdosta pyydämme teidän rakastettavaisuudellenne ilmoittaa, että mainittu Hans tuli eteemme valittaen, kuinka hänellä jonkun kanssa Ruotsissa oli riitaa (oik. syytöksiä) muutamista tiluksista, jossa riidassa hän ei millään keinoin voinut saavuttaa oikeutta, kunnes hän antoi hänelle

[1]) Vrt. F. M. U. II, siv. 420 seurr.

julkisen taistojulistuksen ja tämän julistettuaan kirkkaalla päivällä poltti hänen kartanonsa, mikä hänelle oli hyvin tunnettua, niinkuin hän meille kertoi. Sentähden hän meidän edessämme ollessaan pyysi meiltä turvalupausta edelläkirjoitetun asian johdosta, jonka vuoksi me hänelle silloin lupasimme turvaa, ei murhapolton tähden eikä jotta hän julistaisi taistelun teitä vastaan tai ketään siellä valtakunnassa ylempänä kirjoitetussa suojelustilassa ollessaan ahdistaisi, vaan jotta hän sopisi vastustajainsa kanssa ystävyydessä tai oikeudella. Senjälkeen oli myös puheissa sanotun Hansin kanssa kaksi herraa Turun kapitulista, ja mitä he täällä antoivat tiedoksi, sen he kai kertovat teidän rakastettavaisuudellenne.» — Herman seppään nähden raati ilmoittaa, että hän oli kertonut tulipalon syntyneen varomattomuudesta ja vastoin hänen tahtoaan, ja sentähden hän oli saanut turvalupauksen. Mutta kun Hermania sitten syytettiinkin selvästä murhapoltosta ja varkaudesta, oli hänet nyt pantu vankeuteen. — Tämä erilainen menettely Hans Dalhusenia ja Herman seppää kohtaan on osaltaan omansa kuvamaan sitä katsantotavan eroavaisuutta, mikä vallitsi julkisen taistojulistuksen antaneeseen ja tavalliseen pahantekijään nähden.

Rääveliin kaupunginhallituksen kirjeeseen vastasivat sekä Maunu piispa että Klaus Lydekenpoika, edellinen syyskuun 11 p:nä ja jälkimäinen kahta päivää myöhemmin. Tälläkin kertaa vastauksen lähettäminen jonkun verran viivästyi. Syy ilmenee vastauskirjeistä, ja on se meille varsin mielenkiintoinen. Siitä nimittäin näemme, että Jussi Olavinpoika — samaan aikaan, jolloin Suomen herrat hänen ja omaa asiaansa parhaansa mukaan ajoivat — oli ollut kuninkaan luona, ilmeisesti tärkeissä asioissa, joista kuitenkaan, ikävä kyllä, ei sen enempää kerrota. Ei myöskään ole tietoa siitä, oliko hän kenties poissa jo silloin, kun Dalhusen hänen talonsa poltti, jossa tapauksessa siis Maunu piispa ja Klaus Lydekenpoika olisivat käyneet poissaolevan säätytoverinsa etuja valvomaan, eikä myökään siitä, kenen vaikutuksesta vastauskirjeissä ilmenevä sovinnollisempi mieliala oli päässyt vallalle, syyskuun alussa kotimaahan palanneen »kunin-

kaan-matkalaisen» vai ainoastaan hänen rauhallisia oloja yleensä harrastavien asianajajiensa.

Piispa lausuu kirjeessään: Me olemme ymmärtäneet kirjeestänne Hannes Dalhusenin tulleen teidän eteenne kertoen, »että hänellä oli tässä maassa syytös erästä hyvää miestä vastaan ja että hän ei voinut päästä oikeuksiinsa ja sentähden antoi hänelle taistojulistuksen julkisesti ja senjälkeen poltti hänen kartanonsa keskellä päivää. Rakkaat ystävät. Kun hän tulee tänne maahan hyvien miesten eteen tutkittavaksi tässä asiassa, silloin on teidän varovaisuutenne(!) tietoon tuleva, kuinka tämän asian todellisuudessa on. Edelleen kertovat meille kaksi hyvää kapitulimme miestä, herra Remar ja herra Henrik, jotka viimeksi olivat Räävelissä, että sanottu Hannes Dalhusen pyytää saada turvakirjaa tullakseen tänne maahan puhumaan teostaan, jonka hän on täällä tehnyt, ja että meidän pitäisi teille kirjoittaa siitä vastaus ennen Pyhän Mikaelin päivää. Tietäkää siis, että nämä vastaukset ovat viivästyneet niin kauan sen vuoksi, että hyvä mies Jösse Olavinpoika, jonka talo on poltettu, oli meidän armollisen herramme matkalla ja tuli näinä päivinä hänen luotaan. Nyt olemme hänen kanssansa puhunut, ja me olemme sopineet siten, että jos sanottu Hannes Dalhusen haluaa tänne maahan tulla hyvien miesten eteen, niinkuin yllä on kirjoitettu, silloin on hän oleva turvassa meiltä ja kaikilta, jotka tahtovat jotakin tehdä ja olla tekemättä (s. o. tahtovat tehdä mitä tahansa) meidän tähtemme. Niin on myöskin Jösse Olavinpoika luvannut omasta ja kaikkien niiden puolesta, jotka hänen tähtensä tahtovat tehdä ja tekemättä jättää, olla häntä vahingoittamatta, tämän päivän ja ensitulevan jouluaaton välisenä aikana. Tämä kertokaa sanotulle Hannes Dalhusenille.»

Turun linnanherra taas kirjoittaa Räävelistä saapuneen kirjeen johdosta, että raati on pitänyt ystävyytensä hänen kanssaan, ja jatkaa sitten: »Te tulette havaitsemaan todeksi, että Hannes Dalhusen on väärin esittänyt kaiken asiansa teidän edessänne. Mitä siihen tulee, että kirjoitatte näiden kahden Turun kapitulin jäsenen, herra Remarin ja herra Henrikin, antavan meille lähempiä tietoja, niin he ilmoittavat teidän

käskeneen heitä tiedustelemaan minulta, tahdonko myöntää Dalhusenille turvallisen tulon tänne asiastansa vastaamaan ja vapaan sekä häiritsemättömän paluun; sen he ovatkin tehneet, mutta on odotettu Jussi Olavinpoikaa, joka on Dalhusenin vastapuoli. Olen sopinut Jussi Olavinpojan ja hänen ystäviensä kanssa siten, että sanottu Hannes Dalhusen tulkoon turvattuna ja suojaa nauttien ilman vahingon vaaraa tänne asiatansa järjestämään sovinnossa ja ystävyydessä taikka myös oikeudenkäynnillä ratkaisemaan riitaansa vastapuolueensa kanssa, ja vapaasti ja häiritsemättä palatkoon takaisin, kenenkään niiden ahdistamatta, jotka tahtovat tehdä ja tekemättä jättää Halikon Jussi Olavinpojan ja hänen ystäviensä ja minun omaisieni puolesta. Voiko Hannes Dalhusen täällä pitempää turva-aikaa itsellensä hankkia, se on eri kysymys».

Ilman hyvitystä Jussi Olavinpoika sittenkin jäi. Lokak. 18 p:nä Maunu piispalle ja Klaus Lydekenpojalle lähettämissään kirjeissä Rääveliu raati näet ilmoittaa, ettei se ole voinut saattaa heidän vastaustaan perille, koska Hannes Dalhusen jo kahdeksan päivää ennen heidän kirjeensä sapumista oli hävinnyt Rääveliстä, sekä ettei raadin tiedossa ollut, oliko Dalhusen lähtenyt jonnekin maan rajojen sisällä vai ulkomaille; huhu kuitenkin kertoi hänen purjehtineen Saksaan päin. Senjälkeen Dalhusen katoaa näköpiiristämme. Nähtävästi hänen omatuntonsa ei sittenkään ollut aivan puhdas, puheissa avoimesta »sodanjulistuksesta» ja rehellisestä, kärsityn vääryyden oikaisemiseksi käydystä taistelusta ei liene lopultakaan ollut paljoakaan perää, ja niin Dalhusimme katsoi viisaimmaksi poistua siihenastisilta seikkailualueiltaan.

Asiakirjat eivät kerro, mikä se halikkolainen kartano oli, jonka Hannes Dalhusen oli polttanut. Todennäköisesti suvulla jo tähän aikaan oli Halikossa useitakin eri tiloja, paitsi suvun kantatilaa Joensuuta ja *Toijalaa*, joka oli Jaakko Olavinpojan hallussa. Vanhoissa sukukirjoissa mainitaan Henrik Olavinpoika Joensuun omistajaksi, ja samaa kertovat 1500-luvulta periytyneet lähteet. Luultavaa siis on, ettei ainakaan Joensuu

ollut Jussi Olavinpojan hallussa. Mahdoton ei kuitenkaan ole sekään olettamus, että hänellä sittenkin olisi ollut juuri tämä lähellä rantaa sijaitseva kartano, vaikka se hänen kuoltuaan siirtyi hänen veljelleen Henrikille. Jussi Olavinpoika kuoli nimittäin ennen veljiänsä, eikä ole tietoa, että hän olisi jättänyt suoranaisia perillisiä jälkeensä. Milloin hän heitti henkensä, ei voida varmuudella sanoa. Se, että häntä ei mainita edelläkerrotun 1439 pidetyn Suomen herrain kokouksen osanottajain luettelossa eikä myöskään eräässä v. 1438 laaditussa asiakirjassa, jossa kuitenkin molemmat muut »maallikko»-veljet mainitaan, saattaa hyvinkin johtua hänen satunnaisesta — tai vakinaisesta — poissaolostaan. Ehkäpä hän silloinkin oli »kuninkaan matkalla», ehkä muuten poissa maasta.

Jussi Olavinpojan kuolema on kuvaava ajan oloille. Hän oli joutunut riitaan aatelismies *Gödike Fincken*, Poikon ja Viljaisten herran, kanssa — oliko tässäkin ollut kysymyksessä jonkinlainen »sota» vai olivatko herrat ajan tapaan juoneet itsensä päihdyksiin vai mistä riita oli syntynyt, on tietämätöntä — ja Gödike oli silloin hänet surmannut. Teko vaati hyvitystä. Surmatun veljet, kirkkoherra Pietari, Henrik ja Jaakko, pitivät neuvottelun muiden sukulaisten ja ystävien kanssa ja asettivat sopijaisehdoksi, että Gödike perustaisi kaksi ikuista messua pidettäväksi joka viikko Turun tuomiokirkon Pyhän Annan alttarilla heidän veli-vainajansa sielun autuudeksi. Surmaajan ystävät ja vaimo, Katariina Niilontytär (Tavast), neuvoivat häntä ehtoon suostumaan, ja niin tehtiin asiasta sopimuskirja (»degtinges breff»), jonka joukko jalosukuisia miehiä [1]) sineteillään vahvisti. Tämän mukaisesti Gödike Fincke sitten, Turussa lokak. 9 p:nä 1447, vaimonsa ja tämän kanssaperillisten suostumuksella luovutti sanottujen messujen kustantamista varten Pyhän Annan alttarille ikuiseksi omaisuudeksi vaimonsa äidinperinnöstä Sauvossa sijaitsevan Kärkniemen (Kærkesnes, Kær-

[1]) »wndher ærlica manna hær Ærengitzle Nielson, hær Folmar Wanne, knape, ok flera godha manna, jnciglom scriffuit oc giffuit».

kisnes, Kærkyness, Kærkesgård) kartanon sekä siihen kuuluvan pienen Bölan (Ræffueböle) torpan. Luovutuskirjeen sinetöivät luovuttajan ohella aatelismiehet Niilo Olavinpoika, Särkilahden herra, ja Olavi Tavast [1]).

Tällainen surmatun ja hänen sukunsa sovittamistapa oli yleinen sekä Suomessa että muualla. Ja samalla edistettiin myös pyhien kirkollisten laitosten menestystä. Kirkkoa ja sen parasta harrastivat Olavinpojat muutenkin monella tavalla, lähinnä tietysti kirkon palvelukseen itsekin antautuneet Matti ja Pietari. Niinpä *Matti Olavinpoika* (»domprosth i Vpsalum») Turussa v. 1438 käydessään luovuttaa Jumalan ja Pyhän Annan kunniaksi sekä vanhempiensa ja edesmenneiden ystäviensä sielujen hoidoksi ja hyödyksi Kaarinan pitäjässä omistamansa *Littoisten* (Lithusa) tilan hänkin Pyhän Annan alttarille, alttarin esimiehenä olevan papin ylläpidoksi; tilan tuloilla oli kustannettava messu viikossa. Luovutus, joka — nähtävästi perittyä omaisuutta koskien — oli Matin »silloin läsnäolevien» veljien Henrikin ja Jaakon hyväksymä, ei kuitenkaan ollut mikään lahjoitus, vaan Matti otti alttarin esimieheltä, herra Antti Elifinpojalta, —. »tarpeittensa tähden» (for mina tharffua skuld), niinkuin hän itse sanoo — tilastaan kylläkin hyvän hinnan, 100 Turun markkaa, »niin hyvää rahalajia, että 4 $^1/_2$ markkaa vastaa yhtä Englannin noobelia». Sinetöitsijöinä ovat myyjän lisäksi vapaasukuiset miehet Pentti Lydekenpoika (Djekn), Henrik Bitz ja myyjän veli Henrik Olavinpoika [2]).

Todellinen lahjoitus sitävastoin on kysymyksessä, kun *Pietari Olavinpoika*, Nauvon kirkkoherra, hänkin veljiensä ja lähimpien perillistensä suostumuksella, antaa oman ja vanhempiensa sekä perillistensä sielujen autuudeksi Turun tuomiokirkon Pyhän ruumiin alttarille Maskun pitäjän *Immalan* kylässä olevan tilansa, sillä ehdolla, »että alttarin prebendaatti pitää minut ja vanhempani ja perilliseni muistissa ja rukouksessa yhdessä muiden alttarin auttajien kanssa» (ath altarens preben-

[1]) Mustak. n:o 535.
[2]) Mustak. n:o 474.

datus skal haffua mik ok myna foreldra ok ærffuingia j aaminnilse ok bønahald met andra altarens hiælparom). Taloon, jonka lahjoittaja on ostanut veljeltään, Upsalan tuomiorovastilta Matti Olavinpojalta, hän vielä antaa »inventarioksi» härkäparin, kaksi lehmää ja kolme lammasta. Veljet Henrik ja Jaakko Olavinpojat ripustavat kirjeeseen sinettinsä; kirje on päivätty Turussa toukok. 16 p:nä 1448 [1]).

Olavinpoikien *perheoloihin* nähden rajoittuvat tietomme kahteen heistä, Henrikiin ja Jaakkoon; Matti ja Pietari kanonisen lain mukaan eivät saaneet mennä naimisiin, ja Jussista ei meille siinä suhteessa ole säilynyt minkäänlaisia ilmoituksia.

Jaakko Olavinpojan sanovat vanhat sukujohdot [2]) naineen Pernajan pitäjästä Gammelbystä (läheltä Tjusterbytä) erään Ingen tyttären *Kristiinan* (toisissa sukuluetteloissa mainitaan nimeksi Brita); jos tiedossa on perää, lienee hänen vaimonsa ollut alempaa rälssisukua [3]). Heidän lapsiaan on tähänasti tunnettu kaksi. Toinen, vaakunamies *Greger Jaakonpoika*, joka isänsä jälkeen lienee hallinnut Toijalaa asumakartanonansa, mutta mainitaan asuvaksi myös Perniön *Pyhäjoella* (Helgå) oli $^{26}/_{2}$ 1477 tarkastusmiehenä Perniössä [4]) ja myi $^{18}/_{4}$ 1487 Turussa, oikeudella vuoden kuluessa lunastaa takaisin, Mynämäellä olevan *Kunoisten* talon tuomiorovasti Maunu Niilonpoika Särkilahdelle [5]); lienee elänyt vielä 1495 [6]). — Greger Jaakonpojalla oli ainakin kolme lasta, poika ja kaksi tytärtä. *Jaakko Gregerinpoika*, jonka elämästä ja toiminnasta asiakirjat eivät kerro, kuoli 1540-luvulla. Tyttäristä toinen, *Metta* (Märta)

[1]) Mustak. n:o 541.

[2]) Samoin m. m. Jaakko Teitti valitusluettelossaan, siv. 226.

[3]) Mainitun Ingen toinen tytär, Ingrid, oli naimisissa Viipurin pormestarin Björn Pietarinpoika Djeknin kanssa. Vrt. myös J. Ramsay, Frälseslägter, siv. 83.

[4]) Haus. kok. S. V. A.: »Gress Jepson j Helgå»,

[5]) Haus. kok. Sinetöitsijöinä Hämeenlinnan vouti Knut Posse ja vaakunamies Lasse Jönsinpoika.

[6]) Anrep.

Gregerintytär, oli naimisissa *Olavi Jönsinpojan*, Lemun kartanon omistajan, kanssa, joka vaimonsa mukana peri Pyhäjoen, samoinkuin todennäköisesti vaakunansakin; miehensä kuoltua Metta vaihtoi Pyhäjoen 1559 Juhana herttualle eräitä samassa pitäjässä, Perniössä, olevia tiluksia, m. m. paria Lemun kylässä sijaitsevaa tilaa, vastaan. Toinen tyttäristä, *Malin Gregerintytär*, joka omisti *Topjoen* Halikossa ja *Kynämäen* Perniössä, oli naimisissa *Olavi Ingenpojan* kanssa, joka lienee ollut Karju-(Galt-)sukua [1]).

Toinen Jaakko Olavinpojan lapsista, *Cecilia Jaakontytär*, oli naimisissa Porvoon kuninkaankartanon voudin *Tuve Månsinpojan* kanssa, joka käytti samaa vaakunaa kuin Natt och Dagsuku. Tuve Månsinpoika mainitaan v. 1464 [2]), oli Porvoon läänin voutina $^{25}/_{7}$ 1470 [3]) ja vielä 1480 [4]), mutta kuoli viimemainitun vuoden alussa, jolloin hänen leskensä »Cissilla»n $^{28}/_{2}$ sanotaan antaneen Bjurbölestä kotoisin olevalle Kaarle Antinpojalle (Boije-sukua) ja tämän vaimolle ja tyttärelle 30 markkaa niiden 70 markan lisäksi, joista Tuve Månsinpoika oli heiltä ostanut kolmanneksen Kallelan taloa; Kaarle Antinpoika oli pyytänyt tuota lisäsummaa, »jotta häntä ei kaduttaisi [5]).»

Kolmanneksi Jaakko Olavinpojan lapseksi on mielestämme katsottava nunna *Birgitta Jaakontytär*. V. 1486 nimittäin eräs tämänniminen naishenkilö, joka oli mennyt Naantalin luostariin, antoi ylläpidoksen sanotulle luostarille erään talon Turussa (»uid clösthret nidhar gattun») sekä 120 markkaa rahaa *Valttilan* talosta tai itse talon [6]). Suvun myöhemmästä historiasta taas tiedämme, että Halikon Valttila, ilmeisesti Västeråsin resessin

---

[1]) J. Ramsay, Frälsesläkter: Horn, Galt, Lemo-släkten; Hist. Ark. XV, sivv. 98 ja 309; Jaakko Teitin valitusluettelo, siv. 226; Hausen, Bidrag III, siv. 126, 166 ja 440—441 sekä V, sivv. 58—59.

[2]) Hist. Ark. XV, siv. 309.

[3]) Haus. kok.

[4]) Neovius, Ant. rör. Borgå, sivv. 16—17.

[5]) Neovius, m. t., siv. 15.

[6]) Arw. Handl. VII, siv. 33. Vrt. Ruuth, Åbo stads hist. I, siv. 119.

nojalla peruutettuna, oli uudelleen (v:een 1541) Jaakko Olavinpojan jälkeläisten hallussa [1]).

Olavinpojista tärkein, mitä suvun vastaiseen merkitykseen tulee, oli *Henrik*, josta suku myöskin varsinaisesti tuli jatkumaan. Hänen toiminnastaan tosin emme tiedä mitään sen lisäksi, mitä edellä on kerrottu, jollei kenties ole paikkansapitävä se tieto, että hän niin myöhään kuin vv. 1460 ja 1469 olisi ollut Turun linnan päällikkönä — siinä tapauksessa läänityksenhaltijain Kristiern Pentinpojan ja Eerik Akselinpojan alaisena —, mutta luultavampaa on, että tämä tieto on yhtä puhdasta mielikuvituksen tuotetta kuin se, että hän olisi ollut tuossa toimessa vielä 1489 [2]). Joka tapauksessa Henrik Olavinpoika lisäsi omaa ja sukunsa yhteiskunnallista merkitystä ennen kaikkea naimisliitollaan.

Menemällä nimittäin naimisiin Klaus Lydekenpoika Djeknin tyttären, nimeltään todennäköisesti *Cicilian* [3]), kanssa hän tuntuvasti tuli kartuttamaan omaisuuttansa ja yhdellä kertaa joutui sukulaiseksi melkeinpä kaikkien huomattavimpien suomalaisten kanssa.

Klaus Lydekenpoika Djekn oli aikansa varakkaimpia ja vaikutusvaltaisimpia miehiä Suomessa; hänen isänsä oli mah-

[1]) Hausen, Bidrag III, sivv. 126, 166—167, 208—209, sekä Hist. Ark. XV, siv. 91 ja 98. Jaakko Teitin valitusluettelossa (siv. 226) sanotaan nimenomaan, että Jaakko Olavinpoika, Toijalan omistaja, oli perinyt Valttilan isältään ja että se sittemmin oli joutunut Greger Jaakonpojan lapsille.

[2]) Stiernman, Höfdingaminne II; Anrep; y. m.

[3]) Vanhoissa sukujohdoissa ja vielä Anrepissakin sanotaan Henrik Olavinpojan puolison nimeksi Karin, joka muka toisen kerran olisi ollut naimisissa Jaakko Kurjen kanssa. Tämä tietysti on ollut mahdotonta (vert. esim. Mustak. n:o 453, josta näkyy, että Jaakko Kurki ja Henrik Olavinpoika elivät samaan aikaan ja olivat silloin kumpikin Klaus Lydekenpojan vävyjä). Olemme J. Ramsay'hen (Frälsesläkter) yhtyen katsoneet hyvin todennäköiseksi, että nimi Cicilia, joka eräissä vanhemmissa ja uudemmissa muistiinpanoissa ja sukujohdoissa esiintyy yhtenä Klaus Lydekenpojan tyttärien nimistä, on sovitettava juuri Henrik Olavinpojan puolisoon. Vrt. myös Hist. Ark. VIII, siv. 41, XVI, sivv. 104—107, ja XVII, siv. 31.

dollisesti tänne muualta siirtynyt, mutta hän itse oli ilmeisesti täysin suomalaistunut. Jo v. 1390 hänet mainitaan tuomarina Hämeessä ja myöhemmin, ainakin vuodesta 1405 lähtien, Varsinais-Suomessa [1]). V. 1411 hän tulee — Knut Tordinpojan (Bonde-sukua, Kaarle Knuutinpojan isä) jälkeen — Turun linnan päälliköksi, jossa tärkeässä virassa hän tarmokkaasti ja menestyksellä toimien pysyy melkein Eerik kuninkaan hallituksen loppuun, vuoteen 1434 tai 1435 [2]). Seuraavana vuonna hän, nähtävästi jo ruumiinvoimiltaan heikkona, tekee huomattavan lahjoituksen Turun tuomiokirkolle sielumessujen pitämistä varten [3]), ja kuolee pian senjälkeen. Klaus Lydekenpojan suuresta maaomaisuudesta mainittakoon Nyynäinen Nousiaisissa, Harviala Vanajassa ja Suontaka Tyrvännössä, Kaskinen Mynämäellä (Mietoisten kappelissa), Yläne Pöytyällä ja Kankainen Maskussa.

Avioliitossaan *Kristiina Jönsintyttären* kanssa [4]), joka oli Laitilan Isostatalosta ja luultavasti kuului Garp-sukuun, Klaus-Lydekenpojalla oli kokonaista kymmenen lasta, kolme poikaa ja seitsemän tytärtä. Vanhin pojista, *Henrik Klaunpoika*, Mietoisten Kaskisten herra, oli hänkin suuri maanomistaja ja maansa ylhäisimpiä sekä myös sivistyneimpiä aatelisherroja. Tultuaan

[1]) Mainitaan Maskun kihlakunnan tuomarina vielä $^{17}/_{8}$ 1434. Arw. Handl. II, n:o 81.

[2]) Vrt. Ruuth, Åbo stads historia II, siv. 44 seurr. Eräässä Yliopiston kirjastossa säilytetyssä pärmäkirjeessä mainitaan Turun linnan päällikkönä Hannu Kröpelin jo $^{24}/_{2}$ 1434 (vrt. Hist. Ark. VIII, siv. 25), mutta Arw. Handl. II, n:o 81, julkaistussa kirjeessä Klaus Lydekenpoika mainitaan tässä virassa vielä $^{17}/_{8}$ 1434. Ruuth, m. t., arvelee hänen olleen virassa vielä 1435.

[3]) Mustak. n:o 453.

[4]) Klaus Lydekenpoikaan on muuan 1500-luvun puolivälissä tehty muistiinpano sovittanut tunnetun »Elinan surma» runossa esiintyvän kertomuksen aatelisherrasta, joka poltti ensimäisen vaimonsa ja lapsensa. Sen mukaan Klaus Lydekenpojan ensimäinen vaimo olisi ollut Elin Orkovakkisista Mynämäeltä. Ei ole ratkaistavissa, missä määrin tieto pitää paikkansa; huomattava on, että samantapaista kerrotaan — paitsi Vesilahdella Laukon herrasta Klaus Kurjesta — myöskin Halikossa »ritari Huurnista», kullakin paikkakunnalla siis omasta mahtavimmasta. Vrt. Väinö Wallin (Voionmaa), Eräs Djeknin sukua koskeva asiakirja ja »Elinan surma» (Hist. Ark. XVI).

Pariisin yliopistossa maisteriksi ja kotimaahan palattuaan hän täällä pian joutui tärkeihin tehtäviin, oli ensin tuomarina Ali-Satakunnassa ja sitten kymmenkunnan vuotta Pohjois-Suomen laamannina; luultavasti 1441 hänet lyötiin ritariksi, ja valtaneuvoksena hän oli ainakin v:sta 1450 lähtien. Naimisissa Henrik Klaunpoika oli noin v:sta 1438 vanhan *Skelge*-suvun jäsenen, *Lucia Olavintyttären*, kanssa, jonka äiti oli erästä toista, Ingenpoikien, Djekn-sukua [1]) ja jonka kanssa yhdessä hän on tunnettu suurista kirkollisille laitoksille tehdyistä lahjoituksista. Henrik Klaunpoika kuoli luultavasti v. 1459 [2]), hänen rouvansa vasta nelisenkymmentä vuotta myöhemmin, Naantalin luostarissa. — Varsin huomattava mies oli myöskin Henrik Klaunpojan veli *Arvid*, hänkin sivistynyt mies ja ritari [3]), naimisissa ritari Arvid Pentinpojan (Oxenstierna) ja Birgitta Porsen tyttären, Ingeborgin, kanssa; hän kuoli noin vuotta veljensä jälkeen. — Kolmannesta veljestä, *Tuomaasta*, ei tiedetä juuri muuta kuin että hän oli Yläneen omistaja ja kuoli ennen vuotta 1452.

---

[1]) Lucian isä, Olavi Skelge, oli naimisissa alilaamanni Rötker Ingenpoika Djeknin, Saustilan isännän, tyttären Kristiinan kanssa, joka ensimäisen miehensä kuoltua meni toisiin naimisiin Hannu Hosstadin kanssa. (Arw. Handl. VI, siv. 62, ja VII, siv. 55.) Olavi Skelgellä ja Kristiina Rötkerintyttärellä oli, paitsi Luciaa, tytär Kristiina, joka oli myös kaksi kertaa naimisissa, ensin Jösse Olavinpojan kanssa ja sitten, ainakin jo 1440 vuoden lopulla, Hannes räätälin kanssa. Kristiina Olavintyttären ja Jösse Olavinpojan tyttärellä Birgittalla oli Jordan niminen mies. (Haus. kok.) Skelge-suvulla oli suuria maaomaisuuksia Hämeessä ja muualla. (Vrt. J. Ramsay: Scheel, ja Haus. kok. v. 1440.) Lucia Olavintyttären äidillä oli kaksi veljeä ja viisi sisarta. Märta niminen sisar oli naimisissa turkulaisen kauppiaan Hans von Kampenin kanssa, ja heidän tyttärensä ja tämän miehen, Olavi Djeknin, poika Rötker joutui Lucia Olavintyttären kanssa ankaraan perintöriitaan Saustilan ja Hallilan kartanoista. Riidasta teemme Klaus Henrikinpojan historiassa lähemmin selkoa.

[2]) Henrik Klaunpoika eli vielä $^{28}/_{8}$ 1458, mutta oli kuollut kenties $^{27}/_{12}$ 1458, ja ainakin $^{13}/_{9}$ 1459. (Haus. kok.) Eräästä tuomiokirjeestä päättäen hän olisi elänyt vielä $^{10}/_{3}$ 1459. (Wreden kopiok. n:o 3, siv. 1. Haus. kok.)

[3]) Oli ritarina ainakin 1449. Arw. VI, siv. 19.

Klaus Lydekenpojan pojat kuolivat lapsettomina, jotenka heidänkin perintönsä, mikäli sitä ei ollut poislahjoitettu, joutui Klaun tyttärille ja näiden perillisille. Tyttäristä kaksi kuoli nähtävästi nuorina ja naimattomina. *Martta*, Kuitian omistaja, oli ensin naimisissa piispa Maunu Tavastin veljen, *Jöns Olavinpojan* [1]), kanssa, joka kuoli 1430-luvulla ja jonka kanssa hänellä oli kaksi tytärtä, toinen sittemmin naimisissa Henrik Klaunpoika Flemingin ja toinen vaakunamies Eerik Abjörninpojan kanssa. Pian ensimäisen miehensä kuoleman jälkeen Martta meni aviopuolisoksi Virosta kotoisin olevalle aatelismiehelle *Dönhof Kalle*lle, joka merirosvouksillaan aiheutti suurta huomiota herättäneitä selkkauksia Räävelin ja Suomen välillä, mutta näyttää nauttineen varsin suurta luottamusta Suomen herrojen keskuudessa [2]); Dönhof Kalle mainitaan vielä v. 1469, jolloin hän »kuninkaan puolesta» oli saapuvilla eräillä käräjillä [3]). Martalla mainitaan toisesta avioliitostaan olleen poika ja neljä tytärtä [4]). — Martan toinen sisar, *Birgitta*, sai hänkin miehen

[1]) Muita sisaruksia olivat Niilo Olavinpoika, joka oli tuomarina Hämeessä, sekä Margareeta, joka oli naimisissa Pukkilan omistajan Hannu Pietarinpojan kanssa (Bock-sukua), Birgitta, jonka mies, Erengisle Henrikinpoika, lienee ollut Lindelöf-sukua, Ragnild, joka joutui puolisoksi Martti Abrahaminpoika Djeknille ja jonka pojasta, Matti Martinpojasta, tuli Etelä-Suomen ensimäinen laamanni, Katariina, joka oli kolmesti naimisissa turkulaisten porvarien kanssa, ja Kristiina, jolla oli miehenä Vehmaan Kosken omistaja Greger Antinpoika Garp, sekä vielä veli, Lauri Olavinpoika, josta ei paljoa tiedetä. — Jöns Olavinpojan kuoltua tuli Martan ja hänen lastensa holhoojaksi piispa Maunu.

[2]) Dönhof Kallen aiheuttamista selkkauksista ks. Ruuth, Åbo stads historia II. V. 1439 pidetyssä suuressa Suomen aateliston kokouksessa (vrt. siv. 35) päätettiin Rääveliin lähettää ankara kirjelmä sen häpeällisen kohtelun johdosta, jonka alaiseksi Dönhof Kalle ja hänen vaimonsa Martta olivat siellä joutuneet. Samana ja seuraavana vuonna useat Suomen huomatuimmat miehet vaativat Rääveliltä korvausta Dönhof Kallelle sen vahingon johdosta, jota hänelle ja hänen palvelijoilleen oli tuotettu. Vrt. myös L.-,E.-u. C. Urkb. IX, n:ot 527—531, 570, 575 ja 583—585 sekä X, n:o 271. Kalle- (Calle-, Callu-) sukuisia mainitaan Räävelin puolessa useita. Vrt. L.-E.-u. C. Urkb. IX y. m.

[3]) Mustak. siv. 494. Martta oli vainajana 1477.

[4]) Hist. Ark. XVI, siv. 105.

ylhäisesta suvusta, *Henrik Svärd*in, jonka kanssa häät vietettiin Nyynäisissä kesäk. 12 p:nä 1418. Henrik Svärd, joka kohosi valtaneuvokseksi, eli v. 1439, mutta oli seuraavana vuonna vainajana. Birgitta, Harvialan omistajatar, kuoli v:n 1480 vaiheilla[1]). Heillä oli ainakin neljä tytärtä, joiden miehet olivat: Hannu Pietarinpoika (Lepaan sukua), Erland Nilonpoika, Suontaan omistaja, Jarl Jönsinpoika, Niemenpään omistaja, ja Olavi Djekn, joka lienee ollut Naantalin luostarin voutina[2]). — Henrik Svärdin serkku, samasta kantaisästä lähtenyt, *Jaakko* (Jeppe) *Kurki*, nai kolmannen Klaus Lydekenpojan tyttäristä, *Katariinan*; Jaakko Nikliksenpoika Kurki, jonka isä oli aikansa ylhäisimpiä, mainitaan asiakirjoissa viimeisen kerran 1455, Katariina lienee elänyt vielä 1480 [3]). Heillä oli kaksi lasta, poika Klaus ja tytär Anna, joka ensin oli naimisissa turkulaisen porvarin Hans Saksenin kanssa ja sitten sai mieheksen Piikkiön kihlakunnantuomarin Sten Henrikinpojan (Finne-sukua). Klaus Jaakonpoika Kurki, Laukon omistaja, oli 1457 väliaikaisesti Turun voutina Eerik Akselinpojan palveluksessa ja toimi sitten Yli-Satakunnan kihlakunnantuomarina ainakin vuosina 1463—1474 sekä jonkun aikaa voutina Hämeessä[4]).— Klaus Lydekenpojan tyt-

[1]) Birgitta eli 1473 (Arw. VII, 31), mutta oli ilmeisesti vainajana $^{2}/_{3}$ 1481 (Arw. V, sivv. 80—81).

[2]) Henrik Svärdin sisaruksista mainittakoon veli Olavi, joka oli kihlakunnantuomarina Pohjanmaalla, »uppå then östra sijdho» (Haus. kok. $^{17}/_{8}$ 1440), ja joka lienee ollut naimisissa Klaus Lydekenpojan kälyn sisaren kanssa.

[3]) Jaakko Kurjen isä, ritari ja valtaneuvos Niklis Hermanin (Svärdin) poika Kurki, omisti suuren joukon maatiloja Hämeessä, Uudellamaalla ja Lounais-Suomessa sekä Ruotsissa. Viimemainitussa maassa olevat tiluksensa hän oli saanut vaimonsa Cecilian kautta, joka oli ritari Filippus Kaarlenpojan tytär. Mainittakoon, että Filippus Kaarlenpojan isoisä oli Vestmanlannin laamanni ja että tämän isä oli Birger Jaarlin avioton poika. Vrt. K. H. Karlsson, Folkunga-ätten (Sv. Autogr. Sällskapets Tidskr. I, siv. 231). Jaakko Kurjen saatamme siis sanoa olleen mainion Folkunga-suvun jälkeläisiä.

[4]) Haus. kok. asiakirjat $^{27}/_{7}$ 1474 ja $^{13}/_{2}$ 1470. Klaus Kurjen poika Arvid oli Suomen viimeinen katolinen piispa; hänen tyttärensä Elin tuli nuoremman Kurki-suvun kantaäidiksi.

täristä neljäs, *Anna*, joutui puolisoksi miehelle, joka hänkin oli huomattavaa sukua ja maan tärkeimpiä miehiä, *Henrik Bitzille*. Tämä mainitaan m. m. Halikon tuomarina, Turun linnan päällikkönä ja vihdoin Etelä-Suomen laamannina; hän sai ritarinarvon 1441 ja kuului myös valtaneuvostoon. Hän kuoli lopulla vuotta 1458[1]). Annan kautta Nyynäinen joutui Bitz-suvun pääkartanoksi. Henrik Bitzillä ja Anna Klauntyttärellä oli kolme poikaa: Etelä-Suomen laamanni Eerik Bitz, piispa Kort Bitz ja Klaus, joka vaimonsa kautta tuli Judikkalan omistajaksi, sekä tytär Birgitta, joka oli naimisissa Olavi Draken kanssa[2]).

Milloin Cicilia Klauntyttären ja Henrik Olavinpojan häät vietettiin, siitä eivät säilyneet asiakirjat kerro. Sen vain tiedämme, että he olivat naimisissa tammik. 22 p:nä 1435, jolloin Klaus Lydekenpoika kutsuu kaikki viisi vävyään veljensä, Hämeenlinnan voudin, Yli-Satakunnan tuomarin ja valtaneuvoksen Pentti Lydekenpojan, ja poikansa, Henrik Klaunpojan, kanssa sinetöimään edellä (siv. 48) mainittua lahjoituskirjettä. Cicilian mukana joutui Henrik Olavinpojan perheelle *Kankainen* Maskussa, mutta todennäköistä on, että perhe edelleen pääasiallisesti asui Halikon Joensuussa, jättäen Kankaisten kartanon samoinkuin muutkin omistamansa tilat voutien hoitoon, tietysti kuitenkin ajoittain tarpeen mukaan oleskellen niilläkin. Cicilialla ja Henrikillä oli ainakin kaksi lasta, poika *Klaus* ja tytär *Alissa*, joiden kesken tapahtuneessa perinnön-

---

[1]) Henrik Bitz mainitaan sinetöitsijänä 1413 (F. M. U. II, siv. 135; hän eli $^3/_8$ 1458, mutta oli vainajana $^{10}/_{12}$ 1458 (Arw. Handl. IV, sivv.66 ja 68).

[2]) Eerik Bitzillä — jonka puoliso Märta, ritari Olavi Nikliksenpoika Tavastin ja Ingeborg Valdemarintytär Garpin tytär, ensimäisen miehensä 1464 kuoltua meni naimisiin myöhemmin Etelä-Suomen laamannin, Jaakko Pietarinpojan, kanssa — oli kaksi lasta: Henrik Bitz nuorempi, ritari, valtaneuvos ja Pohjois-Suomen laamanni, jonka puoliso oli kuuluisa Anna Hannuntytär Tott, sekä Anna Bitz, jolla oli puolisona Sääksmäen tuomari Olavi Jönsinpoika, Lahisten omistaja. Lahisten kartanon peri lankonsa ja kälynsä kuoltua Anna Hannuntytär v. 1511 (Arw. Handl. V, siv. 205).

jaossa m. m. suvun vanha pääkartano Joensuu joutui Klaulle ja Kankainen Alissalle. Kankaisissa Alissa sitten eli emäntänä vielä 1488. Hän oli ensin naimisissa erään *Olavi* nimisen miehen kanssa; tästä avioliitosta syntyi poika, joka sai nimen *Pietari* ja jonka kuoltua, ennen vuotta 1488, äiti peri erään tilan Anolan kylästä Ulvilasta, äskenmainittuna vuonna myyden sen Turun raatimiehelle, vapaasukuiselle Lauri Jönsinpojalle. Tällöin Alissa jo oli toisissa naimisissa, *Maunu Niilonpojan* kanssa [1]). Kauppakirjassa ei sanota, mikä mies Maunu Niilonpoika muuten oli, mutta varsin todennäköisenä pidämme, että hän oli sama henkilö, joka vuodesta 1472 lähtien puoliväliin seuraavaa vuosikymmentä mainitaan Maskun kihlakunnan tuomarina [2]). Tätä olettamusta tukee sekin, että Kankainen, jossa hän vaimonsa kanssa asui, oli sanotun kihlakunnan aluetta. Tuntematonta on, milloin Alissa ja Maunu kuolivat. Lapsia

---

[1]) Arw. Handl. V, siv. 118.

[2]) Vielä vuonna 1470 on Maskun kihlak. tuomarina Pietari Karpalainen. Seuraavana vuonna mainitaan tässä virassa Torsten Björninpoika (Geet-sukua). Vrt. Arw. Handl. V, siv. 60, ja Mustak, siv. 503. Mitä vuoteen 1472 tulee, on asia hämärämpi. Mustak., siv. 506, on kaksi kirjettä. Toinen, jossa Maskun tuomariksi sanotaan Maunu Niilonpoika ja jossa Torsten Björninpojankin nimi esiintyy, on annettu $^{1}/_{4}$; toinen taas, jonka Torsten Björninpoika antaa Maskun tuomarina, ilmoitetaan päivätyksi »odensdagen næst epter sancti Ericx dag», siis tavallista merkitsemistä noudattaen $^{20}/_{5}$. Tässä lienee jokin kirjoitusvirhe taikka on ehkä — esitämme tämän arvelun epäillen — »Pyhän Erikin päivä» tällä kertaa tarkoittamassa tammikuun 24 päivää. Vrt. tällaisista tapauksista esim. Neovius, Chronographia Scandinaviæ, siv. 32—33. Elok. 1472 j. n. e. Maunu Niilonpoika sitten esiintyy Maskun tuomarina ainakin vuoteen 1485 (vrt. Mustak. $^{26}/_{8}$ 1472, $^{20}/_{6}$ 1474 ja $^{1}/_{6}$ 1477; sekä Arw. Handl. V $^{14}/_{9}$ 1476 ja $^{4}/_{9}$ 1485.) Todennäköisesti hän oli tuomarina vielä 1486, jolloin hän istui maanoikeuden lautakunnassa (Arw. V, n:o 62). Kirjeessä, joka on julkaistu Arw. V, siv. 38—39, on vuosiluku 1466 selvästi väärä. Paitsi sitä, että Maskun tuomarina silloin oli Pietari Karpalainen, oleskeli siinä sinetöitsijäksi mainittu tuomiorovasti Maunu siihen aikaan vielä joko Roomassa, jossa hän paria kuukautta aikaisemmin oli saanut tuomiorovastin valtakirjan, tai ainakin lienee ollut vielä ulkomailla. Vrt. Carlsson, Hemming Gadh, siv. 16.

heillä ei liene ollut; joka tapauksessa Kankainen seuraavan vuosisadan alkupuolella on Klaus Henrikinpojan tai ainakin tämän perillisten hallussa.

Olemme edellä esittäneet, mitä säilyneet asiakirjat tietävät kertoa Olavinpoikien elämästä ja toiminnasta. Olemme nähneet, että heidän sukunsa jo näihin aikoihin, 1400-luvun puoliväliin mennessä, oli ehtinyt nousta varsin merkittäväksi Suomen aateliston keskuudessa sekä varallisuuteensa nähden että sukulaissuhteidensa puolesta. *Suvun mahtavuudesta* kerrotaan Halikon seuduilla vielä meidän päivinämme tarinoita, jotka osoittavat, millä ihmettelyllä ja kunnioituksella rahvas katseli heidän loistokasta elämäänsä niissä monissa kartanoissa, joita heillä oli Halikonlahden pohjukan rantamilla: Joensuussa, Toijalassa, Rikalassa, Valttilassa, Kärkässä ynnä kenties useissakin muissa [1]). Luonnollista on, että tarinoissa on paljon myöhempien Hornien ajoilta alkunsa saanutta[2]). Mutta varmaa on toiselta puolen, että Olavinpoikien ajat ovat olleet tämän mahtavuuden ensimäinen loistokausi. Ja epäilemättä juuri Joensuun kartano, jonka olemme olettaneet kuuluneen Henrik Olavinpojalle, on ollut kaiken keskuksena. Vanhat muistiinpanotkin sitä todistavat. Niissä nimittäin kerrotaan — mahdollisesti jossakin määrin liioitellen —, että Halikon, Salon ja Perttelin kirkot, jotka olivat keskiajalla pystytettyjä, ovat kaikki »Joensuun herrasväen» rakennuttamat 1430- ja 1440-luvuilla [3]). Tällainen suurenmoinen rakennustoiminta — kirkot olivat kaikki harmaastakivestä rakennetut — tietysti edellytti tavallista suurempaa varallisuutta jä käytettävän työvoiman runsautta.

---

[1]) Suom. Muinaism. yhdist. aikak. VI, sivv. 39—42.

[2]) Joudumme arvailujen horjuvalle pohjalle, jos rupeamme päättelemään, kuinka paljon maita ja kartanoita Olavinpojilla oli Halikossa, emmekä edes oikeastaan saata varmasti väittää heillä olleen muita nimeltä tuntemiamme tiloja siellä kuin Joensuu, Toijala ja Valttila.

[3]) Leinberg, Finlands territ. församlingars namn, ålder, utbildning och utgrening. 2:nen pain.; Colliander, Suom. kirk. paimenmuisto I; B. J. Ignatius, Dissertatio historica de paroecia australis Haliko, siv. 11—12.

Ja toiselta puolen se oli omansa yhäkin lisäämään rakennuttajansa vaikutusvaltaa ja arvoasemaa. Yleensä kirkot, nuo hengellisen — ja henkisen — sekä yhteiskunnallisen elämän keskukset, rakennettiin seurakuntien itsensä toimesta, joskohta avustusta saatiin osaksi yleisistä, osaksi yksityisistä varoista, jolloin avustaja sai kirkon »hyväntekijän» (benefactor) kunnianimen ja kunnioituksen. Mutta niissä peräti harvoissa tapauksissa, jolloin keskiajalla yksityiset ottivat kustantaakseen koko kirkkorakennuksen, seurasi sitä myös oikeus nimittää seurakuntaan papit, n. s. patronaattioikeus [1]). Sitä merkittävämpi tämä oikeus oli, kun se käsitti kokonaista kolme kirkkopiiriä. Todennäköisesti tällainen arvovallan kartuttaminen olikin yhtenä vaikuttimena Joensuun herran kirkonrakennustoiminnassa. Mutta epäilemättä siihen vaikuttivat myöskin uskonnolliset syyt, vaikkakaan ei olisi perää vanhoissa tarinoissa, jotka kertovat hänen siihen ryhtyneen tekemiensä törkeiden rikoksien sovittamiseksi. Olemmehan nähneet Olavinpoikien muutenkin olleen hyvin läheisissä suhteissa kirkkoon. Ja heillä näyttää olleen oma nimikkopyhimyksensäkin, koskapa ainakin yksi mainituista kirkoista, samoinkuin edelläkerrotut lahjoitukset (vrt. sivv. 43—44), oli tarkoitettu neitsyt Maarian oletetun äidin kunniaa ylistämään, ollen pyhälle Annalle pyhitetty.

[1]) Vrt. Appelberg, Bidrag till belysning af sättet för prästtjänsternas besättande, sivv. 12—13.

IV.

Klaus Henrikinpoika.

Epäilemättä Henrik Olavinpoika oli jo ehtinyt yli keskiiän, kun hänelle ja hänen puolisolleen Cicilialle syntyi poika, joka äidinisänsä jälkeen sai nimen Klaus. Henrik Olavinpoika ja Cicilia olivat tosin, kuten olemme nähneet, naimisissa ainakin jo v. 1435, mutta todennäköistä on, ettei *Klaus Henrikinpojan* syntymää ole asetettava 1440-lukua aikaisemmaksi. Näyttääkin siltä, kuin Klaus verraten nuorena olisi menettänyt sekä äitinsä että isänsä, koska ei kumpaakaan enää 1450-luvulla mainita, ei yleisempää laatua olevissa kirjeissä eikä liioin niissä lukuisissa asiakirjoissa, joita on syntynyt heidän läheisten sukulaistensa maaomaisuutta ja perintöjuttuja käsiteltäessä. Tunnettua ei ole, miten ja missä nuori Klaus sai kasvatuksensa, omassa kodissaanko Halikon Joensuussa vai jonkun sukulaisen, isänpuoleisen tai, ehkäpä pikemminkin, äidinpuoleisen, luona. Joka tapauksessa hän kai ajan tavan mukaan sai ainakin vuoden tai pari oleskella jonkun ylimyksen kodissa säätynsä mukaisia tapoja ja taitoja oppimassa. Varmaksi voi katsoa, että kasvatus oli parasta, mitä senaikuiselle meikäläiselle ylimysnuorukaiselle oli tarjona. Suvulla oli jo traditsioninsa myöskin valtiollisen toiminnan alalla, niinikään oli sekä isän että äidin suvussa ollut huomattavissa henkisenkin kulttuurin ymmärtämystä, eikä ollut perheellä puutetta varoista, millä hankkia tarpeelliseksi katsottua kasvatusta. Klaus Henrikinpojan koko elämäntoiminta osoittaakin, että hän nuoruudessaan

todennäköisesti on saanut varsin vankan pohjan vastaiselle kehitykselleen.

Vilkasta kanssakäymistä kai pidettiin joensuulaisten nuorten ja heidän serkkujensa ja monilukuisten muiden heimolaistensa kesken. Naapuristoon tai etäämpänä asuvien aatelisperheiden luo tehtiin vieraskäyntejä maitse tai vesitse, perehdyttiin maan oloihin, tutustuttiin yleisiin virtauksiin ja solmittiin ystävyyssuhteita. Erikoisen vilkasta lienee ollut seurustelu Kiskon Haapaniemessä asuvien Frillein kanssa, joka perhe sekin oli maan ensimäisiä. Haapaniemessä oli paljon nuoria herroja ja neitosia, ja viimemainittujen joukossa Klaus tapasi tulevan puolisonsakin, jonka kanssa solmittavaa avioliittoa vastaan ei suvullakaan saattanut olla mitään muistuttamista.

Ensimäinen meille tunnettu asiakirja, jossa Klaus Henrikinpoika varmasti on mainittuna, on Turussa *elok. 1 p:nä 1472* päivätty kirje, jolla hänen anoppinsa Elin Maununtytär, laamanni Krister Frillen leski, kaikkien lastensa suostumuksella luovuttaa Turun kaniikille Hookan Antinpojalle (Lindelöf-sukua, Krister Frillen sisarenpoika) oman ja lastensa osan eräässä tonttiin Turussa. Sinetöitsijöiksi hän on pyytänyt miehensä veljen Maunu Frillen ja »poikansa» Klaus Henrikinpojan. Tontti oli ollut laamanni Frillen ja hänen sisarustensa omaisuutta, jonka vuoksi samoina päivinä muutkin omistajat luovuttivat osansa siihen. Turussa näkyykin noina kesäpäivinä olleen Frillein perhekokous, johon oli saavuttu Ruotsista asti, Maunu Frille kun oli Ruotsissa asuva ja siellä virassa. Samalla kertaa oli maamme silloisessa »pääkaupungissa» tavallista loistavampi seura koolla; valtakunnanhoitaja Sten Sture useiden valtaneuvosten ja muiden ylimysten kera piti siellä neuvotteluja, järjesteli maan oloja ja istui oikeutta [1]). Klaus Henrikin-

[1]) Vrt. Mustak., sivv. 508—511. — Stiernman, Höfdingaminne, siv. 477, sanoo Klaus Henrikinpojan v. 1455 olleen Halikon kihlakunnan tuomarina, mutta tieto on tietysti perätön; vielä seuraavalla vuosikymmenellä oli Halikon tuomarina Krister Frille. Mitä tulee siihen Arw. V, sivv. 38—39, olevaan kirjeeseen, jossa Lucia Olavintytär, Henrik Klaun-

pojalla oli siis hyvä tilaisuus tutustua valtakunnan johtaviin henkilöihin ja perehtyä julkisiin tehtäviin.

Nähtävästi juuri näihin aikoihin Klaus Henrikinpoika joutuukin vakinaisesti palvelemaan yhteiskuntaa, astuu uralle, jolla hän sitten vähitellen kohoaa niin korkealle kuin suomalainen mies yleensä saattoi kohota. Meillä on siis syytä tässä, ennenkuin käymme seuraamaan Klaus Henrikinpojan vaikutusta julkisen elämän eri aloilla, luoda aluksi silmäys niihin mahdollisuuksiin, mitä suomalaisella aatelisherralla keskiajan loppukaudella oli antautuessaan yhteiskunnalliseen toimintaan ja missä muodoissa tämä toiminta tapahtui.

Tärkein ja melkeinpä ainoa ala, millä Suomen aatelismiehet saattoivat säännöllisesti toimia *yleisissä tehtävissä*, oli yhä edelleen oikeuslaitos. Linnojen päällikkyys, jonka haltija samalla oli alueen ylimpänä sotilaallisena ja hallinnollisena viranomaisena, uskottiin Stureinkin aikana pääasiallisesti vieraille miehille, tosin ei enää saksalaisille eikä varsinaisille tanskalaisille, mutta vieraiksi on katsottava nekin ruotsalaiset tai ruotsalaistuneet tanskalaiset — Bjelket ja Tottit —, joille läänitettyinä tärkeimmät linnamme näihin aikoihin olivat, joskohta onkin myönnettävä, että monet heistä näyttävät kutakuinkin perehtyneen maamme oloihin ja monessa suhteessa olivat kykeneviä ja tarmokkaita henkilöitä. Itsekin he tunsivat olevansa vieraassa maassa. Niinpä Hämeenlinnan päällikkö Åke Yrjänänpoika (Tott), v. 1513 kirjoittaessaan valtakunnanhoitajalle odottavansa kutsua Ruotsiin, lausuu mieluummin olevansa »hänen herrautensa» luona kuin täällä, »sillä aika käy

---

poika Djeknin leski, — piispa Kort Bitzin, tuomiorovasti Maunu Niilonpojan, Pohjois-Suomen laamannin Hartvik Jaakonpojan, Knut Bitzin, *Klaus Henrikinpojan* ja Maskun kihlak. tuomarin Maunu Niilonpojan ollessa sinetöitsijöinä — »antaa» Naantalin luostariin pappismiehen Hannes Filippuksenpojan ja tämän proventiksi Mynämäen Lepistöojan, ja joka kirje on ilmoitettu annetuksi v. 1466, olemme edellä (siv. 53, alaviitta n:o 2) osoittaneet vuosiluvussa tapahtuneen erehdyksen; kirje on kai kirjoitettu 1470-luvulla, ehkä 1476.

täällä minulle sangen pitkäksi». Ja vähäistä myöhemmin hän kirjoittaa: »Tämä maankulma Suomi on rakas ollakseni ja elelläkseni, mutta mieluummin sittenkin haluaisin olla Ruotsissa teidän ja muiden hyvien ystävien kanssa seurustelemassa [1]).» Linnanvouteina ja maanvouteina tosin käytettiin kotimaisiakin miehiä, mutta tällaiset virat olivat yleensä liian alhaisia houkutellakseen maan ylhäisöä.

Jo maanlain mukaan oli *oikeuslaitoksen virkoihin* pantava oman paikkakunnan miehiä. Mutta sitäpaitsi oli huomattavissa myös elävää tietoisuutta siitä, että viroissa, joiden haltijat joko tuomioistuimen esimiehinä tai muuten yhteiskunnallisen toiminnan johtajina joutuivat välittömiin tekemisiin väestön kanssa, näiden oli — paitsi tietysti yleistä olojen tuntemusta — osattava maan kieltä [2]). Tuomioalueen väestö katsoi tuomariaan vielä keskiajan lopulla jonkinlaiseksi päällikökseen, eikä tahtonut, että ken tahansa »piti lakikirjaa», jonka »he itse olivat ostaneet» [3]). Siten jo käytännöllisetkin syyt saattoivat pitämään kiinni maalain säädöksistä ja siis Suomessa pysyttämään sanotut virat suomalaisten hallussa. Kun nyt kihlakunnantuomarinvirat tarjosivat monessa suhteessa tärkeän ja samalla taloudellisesti edullisen vaikutusalan ja senlisäksi olivat valmistusasteena vielä tärkeämpiin, laamannin virkoihin, alkoivat tuomarinvirat, Suomessa samoinkuin koko valtakunnassa, melkein poikkeuksetta joutua ylemmän aateliston käsiin. Yhdessä linnanpäällikön tai maanvoutien kanssa, osittain yksinäänkin, tuomarit myös hoitivat tehtäviä, jotka olivat enemmän tai vähemmän puhtaasti hallinnollista, osaksi valtiollistakin laatua [4]). Tästä

[1]) Grönblad, Nya källor, sivv. 574 ja 580.

[2]) Turun linnan »luottomies» (slottslofven) Klemet Hogenskild kirjoittaa vuoden 1510 vaiheilla Svante Sturelle, pyytäen tätä lähettämään hänelle avuksi henkilön, joka »osaa kieltä ja tuntee maan olot». Grönblad, Nya källor, siv. 457. Piispa Maunu suosittelee 1490-luvulla papinvirkaan erästä henkilöä m. m. sen perusteella, että tämä parhaiten ymmärtää heidän kieltään, jota he siellä (Äyräpäässä) puhuvat. Arw. I, siv. 123.

[3]) Vrt. Styffe, Bidrag V, n:ot 126, 145, 364.

[4]) Vrt. Voionmaa, Suomalaisia keskiajan tutkimuksia, siv. 238 seurr.

johtui, että nämäkin virkamiehet tavallaan tulivat olemaan valtion palveluksessa. Vaikka asianomaisen alueen väestöllä olikin oikeus vaalin kautta määrätä henkilöt, joista tuomari tai laamanni oli nimitettävä, ja vaikka Suomessakin on tässä kohdin ainakin joskus noudatettu lain määräyksiä, on kuitenkin huomattavissa halua, meillä niinkuin Ruotsissa, poiketa noista määräyksistä ja ruveta sanottuja virkoja pitämään jonkinlaisina läänityksinä niitäkin, palkintoina, joita hallitus saattoi antaa kannattajilleen ja suosiossaan oleville. Tietysti siten sukulaisuussuhteilla ja vaikutusvaltaisten henkilöiden suosituksilla tuli olemaan entistä suurempi merkitys näitä virkoja täytettäessä. Seurauksena oli m. m., että jo keskiajan loppupuolella oikeuslaitoksen virkoihin monestikin tuli henkilöitä, jotka suureksi osaksi vain nauttivat niiden tuottamia etuja, mutta jättivät velvollisuudet ja varsinaiset virkatehtävät enemmän tai vähemmän tilapäisten sijaisten hoidettaviksi. Useinkin sijainen ilmeisesti oli sangen vähän perehtynyt tehtäväänsä, vaikka toiselta puolen on myönnettävä, että näihin aikoihin lainkäyttö ylimalkaan — oli sitten kysymyksessä vakinainen viranhaltija tai tilapäinen sijainen — oli hyvin epävarmaa, tuomari kun ei aina edes tietänyt, mitä noudatettavat lait kulloinkin sääsivät. Monella kuitenkin oli käsin kirjoitettu lakikirjansa, mutta kun laeista oli käytännössä useita eri laitoksia, aiheutti tämäkin epävakaisuutta.

Kun »Itämaat», oltuaan ensin yhtenä ainoana laamannikuntana, v. 1435 jaettiin kahtia — m. m. koska »maa on laaja ja [samoin] tiet laajat, niin että yksi laamanni ei voi pitää käräjiä vuoden kuluessa koko piispakunnassa, niinkuin laki säätää» —, määrättiin toiseen laamannikuntaan kuuluviksi »Etelä-Suomi saaristoineen, Uusimaa, itäinen ja läntinen Karjala sekä Häme» ja toiseen »Pohjois-Suomi saaristoineen, Satakunta, ylinen ja alinen Pohjanmaa sekä Ahvenanmaa». Laamannikuntia alettiin sitten nimittää pääalueittensa mukaan, toista *Etelä-Suomeksi* (Sudherfinne) ja toista *Pohjois-Suomeksi* (Norrfinne). Käsitys, että näin toimeenpantu kahtiajako olisi ylimalkaan sellaisenaan pysynyt voimassa aina 1500-luvun lopulle, ei pidä paikkaansa. ei edes 1400-lukuun nähden. Pian nimittäin — nähtävästi joh-

tuen siitä, että Viipurin linnalääni oli muista »Itämaista» erillinen hallintoalue ja, muita tärkeämpänä raja-alueena, erikoisen laajoilla valtuuksilla varustetulle ylimykselle läänitettynä — Karjala (ja Savo) sekä Viipurin alle kuuluva osa Uuttamaata tulivat erotetuiksi Etelä-Suomesta ja tavallansa yhdistetyiksi eri laamannikunnaksi. Ainakin 1480-luvulta lähtien keskiajan loppuun saakka mainitaan asiakirjoissa laamanninkäräjien pitäjinä henkilöitä, jotka eivät olleet Etelä-Suomen laamanneja, käytetäänpä muutamista sekä yksityisissä että virallisissa asiapapereissa nimenomaan nimitystä »*Karjalan laamanni*»[1]). Kuitenkin oli näiden laamannien arvovalta koko maan ja valtakunnan asioissa ilmeisesti vähempi kuin noiden niin sanoaksemme varsinaisten laamannien, mikä ehkä johtui siitä, että »Karjalan laamannit» oikeastaan olivat Viipurin linnanpäälliköiden kuninkaan-tuomiovallan käyttäjiä. Edempänä saamme nähdä, että

[1]) Yrjö Koskinen tutkimuksessaan Suomenmaan keskiaikaisesta aatelistosta (Hist. Ark. VIII) sanoo siv. 34: »Olen jättänyt (laamannien) luettelosta pois erään Niilo Pentinpojan, joka muutamassa Ruotsin puolella kirjoitetussa yksityiskirjeessä mainitaan laamannina Suomessa (Styffe, Bidrag IV, s. 198). Hän tavataan maanoikeuden syynimiehenä Turussa v. 1488 (Arwidss. V, s. 127); joutuu Venäläisten vangiksi Vatikiven tappelussa v. 1495. Mutta laamannina hän ei ole ollut.» Väite sellaisenaan on liian jyrkkä. Eräässä asiakirjassa, jonka alkuperä tosin on epäiltävä, sanotaan Porvoon pitäjän laamanninkäräjäin pitäjäksi $^{24}/_{8}$ 1471 Michel Bengtsson (Haus. kok.) ja sama henkilö pitää laamanninkäräjiä Helsingin pitäjässä $^{23}/_{3}$ 1488 »herra Sten Stenssonin (!), ritarin ja valtakunnanhoitajan, määräyksestä (beställning)» sekä samoin $^{14}/_{2}$ 1489 (Haus kok.). Varsin mahdollista on, että näissä jäljennöksissä on nimi Michel, vaikka pitäisi olla Niels, sillä samoihin aikoihin, luultavasti v. 1488, $^{22}/_{9}$ »Niels Bengtsson, lagman i Carelen», pyytää Raaseporissa oleskelevia Sten Sturea ja eräitä valtaneuvoksia vahvistamaan erään pärmäkirjeen (Haus. kok.), $^{13}/_{10}$ 1488 (Haus. kok.) ja $^{20}/_{10}$ 1488 (vrt. ylempänä) Niilo Pentinpoika on tarkastusmiehenä, mutta hänestä sanotaan vain, että hän on »vapaasukuinen». Helsingin pitäjässä $^{26}/_{7}$ 1491 pitää kihlak. tuomarin Eerik Bothenpojan sijäinen käräjiä Niilo Pentinpojan läsnäollessa (Haus. kok.); viimemainittu on ilmeisesti laamannina saapuvilla. Söderköpingistä $^{22}/_{11}$ 1495 Eerik Turenpoika kirjoittaa Elfsborgin päällikölle Niilo Klaunpojalle venäläisten ottaneen vangiksi m. m. »niels bænksson lagmannen

alussa 1500-lukua syntyi vielä neljäskin, *Satakunnan ja Pohjanmaan laamannikunta*, joka sitten säilyi vuosikymmeniä.

Mitä kihlakuntiin tulee, ei meillä tässä ole syytä eikä tilaisuutta kiinnittää huomiotamme muihin kuin niihin, jotka kuuluivat Etelä-Suomen laamannikuntaan. Ne olivat seuraavat: *Halikon* ja *Piikkiön kihlakunnat* »Etelä-Suomessa», *Uudenmaan läntinen* eli *Raaseporin* (myöhemmin kahtia jaettu) kihlakunta Uudellamaalla ja *Sääksmäen*, *Hattulan*, *Hollolan* ja *Hauhon* kihlakunnat Hämeessä. Kuhunkin kihlakuntaan kuului useita eri käräjäkuntia, s. o. meillä tavallisesti hallintopitäjiä, joskus ehkä kirkkopitäjiä. Maanlain mukaan kihlakunnan kyllä olisi oikeudenhoitoon nähden pitänyt vastata yhtä käräjäkuntaa, mutta meillä, nähtävästi asutusolojen ja vanhan yhteiskuntajärjestyksen vaikutuksesta, yhden kihlakunnantuomarin alueeksi yhdistettiin laajoja, yhdeksi käräjäkunnaksi sopimattomia aloja. »Kihlakunnankäräjät eivät siis merkinneet koko oikeusalueen

---

j finland (l)» (Haus. kok.). Ei ole siis epäilemistäkään että Niilo Pentinpoika, joka sitäpaitsi suuren venäläissodan aikana yhdessä kolmen muun Suomen etevimmän miehen kanssa johti Viipurin puolustusta (vrt. edempänä), todella sekä virka-asemaltaan että -nimeltään oli Karjalan laamanni. 1510-ja 1520-luvuilla mainitaan veljekset Arvid ja Olavi Eerikinpoika Stålarm Karjalan laamanneina. Edelliseen nähden voimme viitata ainoastaan Stiernmaniin (II, siv. 366), joka yleensä on hyvin vähän luotettava, mutta Olavi Eerikinpoika, Kiialan omistaja, esiintyy asiakirjoissa laamanninkäräjien pitäjänä Porvoon pitäjässä $^{16}/_{2}$ 1516 (S. V. A. Acta historica ja Neovius, Ant. rör. Borgå, siv. 18), todistaa erään kauppakirjeen Viipurissa $^{23}/_{8}$ 1516 yhdessä kaupungin raadin kanssa, todennäköisesti juuri laamannin ominaisuudessa (Haus. kok.), ja on $^{10}/_{11}$ 1520 tuomioistuimen jäsenenä Viipurissa Hemming Gadhin istuessa raastuvassa oikeutta sekä mainitaan silloin nimenomaan laamanniksi (»Oloff erikson lagmans»; Arw. Handl. I, siv. 223). Kustaa Vaasan hallitukseentulon jälkeen muuttuneissa olosuhteissa Olavi Eerikinpoika mainitaan vain Porvoon kihlakunnan tuomariksi. Olavi Eerikinpojan sisarentytär Brita oli naimisissa Mickel Benktssonin (Blåfjeld-sukua) kanssa; mahdollista kenties on, että ylempänä mainittu Mikko Pentinpoika oli sama mies, että kysymyksessä olevissa jäljennöksissä vuosiluku olisi väärä ja että hän olisi pitänyt 1500-luvulla laamanninkäräjiä vaimonsa enon, Olavi Eerikinpojan, sijaisena.

käräjiä, vaan niitä käräjiä, joita koko kihlakunnalle yhteinen tuomari piti kussakin kihlakuntaan kuuluvassa pitäjässä.» [1])

Myöskään käräjäaikoihin ja käräjäin lukuisuuteen nähden ei Suomessa voitu noudattaa maanlain säännöksiä, joiden mukaan kihlakunnan käräjäaikoja oli kolme vuodessa ja kunakin käräjäaikana yhdet käräjät viikossa joka kihlakunnassa. Käräjäajoissa näkyy olleen eroavaisuutta eri paikkakunnilla ja epäsäännöllisyyttä eri vuosina, kuitenkin niin, että esim. Lounais-Suomessa kolme käräjäaikaa näyttää olleen sääntönä. Käräjiä pidettiin näinä määräaikoina ylimalkaan yhdet joka pitäjässä. Laamanninkäräjistä taas oli maanlaissa säädetty, että niitä oli pidettävä kerta vuodessa kussakin kihlakunnassa. Mutta Suomessa tällaisia erityisiä laamanninkäräjiä tuskin pidettiin ensinkään, vaan »tavalliseen tapaan järjestetyt ja tavalliseen aikaan pidetyt kihlakunnankäräjät kutsuttiin laamanninkäräjiksi, kun vaan laamanni oli niissä saapuvilla tuomitsemassa.» [2])

Käräjillä kulkeminen kihlakunnassa tai vielä laajemmassa laamannikunnassa ei ollut mikään helppo ja mukava tehtävä. Kehnoja, usein melkein kelvottomia ratsupolkuja tai umpeen pyryttyneitä talviteitä oli ponnisteltava poikki pohjattomien rämeiden tai pujottauduttava läpi laajojen, monipeninkulmaisten erämaametsien, missä vielä monet metsänpedot, karhut ja sudet, ahdistelivat kulkijaa [3]). Eikä olo perilläkään ollut täysin

---

[1]) Forsman, Suomen lainsäädännön historia, siv. 346. Vrt. myös Voionmaa, Suomalaisia keskiajan tutkimuksia, siv. 234 seurr.

[2]) Forsman, m. t., siv. 345. Vrt. Voionmaa, m. t., siv. 239: »Kihlak. tuomarien tehtävät talvikäräjillä näyttävät myöskin olleen hallinnollista laatua, sillä tuomarina talvikäräjillä ei ollut kihlak. tuomari, vaan laamanni; mahdollisesti oli kihlak. tuomari talvikäräjillä läsnä virkapiirinsä edustajana.»

[3]) Sekä hallintomiesten että ulkomaalaisten matkailijain lausunnoista näkyy, että maantiet vielä 1500-luvun lopulla Ruotsissakin olivat sellaisia, että varsinaisten asuttujen seutujen ulkopuolella ratsastajankin oli vaikea päästä eteenpäin. Hyvin kuvaava Suomen oloille on piispa Maunu Niilonpojan v. 1492 antama säädös n. s. pitäjänhevosesta Porvoon kontrahtikunnassa, siis verraten asutulla alueella. Useastikin saattaa, sanoo piispa, pitäjänhevonen joutua »vahinkoon» joko karhun, suden tai

turvallista raa'an rahvaan keskuudessa, joka sitäpaitsi hyvin usein oli päihtymyksen kiihottamana valmis väkivalloin valvomaan luultua tai todellista oikeuttaan. Jo näistä syistä täytyi jokaisen matkamiehen olla aseilla varustettuna. Aatelisherrat eivät yleensä liikkuneet missään ilman asestettuja seuralaisia, joita oli sitä lukuisampi joukko, kuta korkeampi ja mahtavampi heidän herransa oli.

Emme saata tarkalleen sanoa, milloin Klaus Henrikinpoika aloitti toimintansa yhteiskunnan palveluksessa. Luultavasti hän jo 1460-luvun lopulla oli saanut kihlakunnantuomarin sijaisena pitää käräjiä, siten perehtyen alaan, jolle hän pian oli joutuva vakinaisesti. Tuntematonta on myöskin, missä muodossa hänen nimityksensä *kihlakunnantuomariksi* tapahtui. Epäilemätöntä vain on, että hänellä sekä kotiseudullaan että hallituksen läheisyydessä oli suosijoita ja suosittajia. Hänenkin nimityksessään voimme havaita tuota varsin yleistä tuomarinvirkojen perittävyyttä. *Halikon* kihlakunta, jonka alueella hänellä oli asumakartanonsa ja jonka tuomariksi hän siten hyvin soveltui, oli aikaisemmin ollut ainakin kolmella hänen läheisellä sukulaisellaan: hänen appensa isällä Hookon Frillellä vuosisadan alussa, hänen tätinsä miehellä Henrik Bitzillä 1430-luvulla ja hänen apellaan Kristiern Frillellä 1460-luvulla.

Eräässä pariasataa vuotta myöhemmässä tuomiokirjassa mainitaan Klaus Henrikinpojan *v. 1472* antama tuomio [1]). Mahdollisesti hän siis jo tällöin oli vakinaisena tuomarina Halikon kihlakunnassa.

Jos saamme luottaa muutamaan vanhaan asiakirjajäljennökseen, sanotaan häntä Halikon kihlakunnan tuomariksi ensi

---

muiden petojen (»heste» kai väärin luettu, »beste» sanan asemesta) kautta, niin että se tulee turmelluksi tai syödyksi. Taikka se itse saattaa itsensä surman suuhun tai joutuu heteikköön tai huonoihin siltoihin (»i ondha broer»), taikka hukkuu veteen tai kesäisin ulos päästettynä ei ole löydettävissä. Arw. Handl. I, n:o 60.

[1]) »Claes Hendrichssons doom, uthgifwit A:o 1472.» Halikon tuomiok. tuomiokirja $^{12}/_{6}$ 1667. S. V. A.

kerta helmik. 19 p:nä 1476 [1]). Saman vuoden lopulla hän ilmeisesti samassa ominaisuudessa istuu maanoikeuden lautakunnassa [2]). Mutta varmasti tapaamme hänet kihlakunnantuomarina laamanninkäräjillä Paimiossa helmik. 21 p:nä ja Perniössä saman kuun 26 p:nä 1477 [3]). Hän oli tässä virassa ehkä toistakymmentä vuotta, esiintyen tuomarina viimeisen kerran marrask. 12 p:nä 1486 [4]). Joko tämän vuoden lopulla tai seuraavan alussa hän sitten kohoaa Etelä-Suomen laamanniksi, jona hänet ensi kerran tapaamme eräässä maalisk. 10 p:nä 1487 laaditussa asiakirjassa [5]). Jälkimaailman tietoon ei ole jäänyt mitään merkillisempiä juttuja, joita hän kihlakunnantuomarina olisi ollut käräjillä käsittelemässä; varsinaisena kihlakunnankäräjäin pitäjänä hän esiintyy ainoastaan kerran, marrask. 16 p:nä 1484, jolloin hän maavoudin läsnäollessa Kemiön pitäjän käräjillä vahvistaa erään maatilusten vaihdon [6]). Ei ole myöskään säilynyt tietoja niistä hal-

[1]) Haus. kok., jossa nimenomaan sanotaan, ettei jäljennös ole täysin luotettava.

[2]) Marrask. 5 ja 6 p. Arw. Handl. V, sivv. 71—73, ja VI, sivv. 65—66. Luettelossa on ensimäisenä Klaus Henrikinpoika, sitten Maskun tuomari Maunu Niilonpoika, Piikkiön tuomari Sten Henrikinpoika, Satakunnan tuomari Filippus Tuomaanpoika j. n. e.

[3]) Arw. Handl. V, n:o 43, ja Haus. kok.

[4]) Sanottuna päivänä hän Turussa piispa Kortin ja kihlak. tuomari Sten Henrikinpojan kanssa sinetöi erään tuomiorovasti Maunu Niilonpojan kauppakirjeen .Arw. Handl. V, n:o 66.

[5]) Arw. Handl. VI, n:o 35: asiakirja, jolla vaakunamies Niilo Ragvaldinpoika Marttilan pitäjän nimismiehentalossa, Hämeenlinnan päällikön Knut Possen, Turun voudin Juhana Kylen ja *Etelä-Suomen laamannin Klaus Henrikinpojan* läsnäollessa, antaa sisarelleen Ingeborg Ragvaldintyttärelle ja langolleen Eerik Ragvaldinpojalle lahjaksi osansa vanhemmilta peritystä omaisuudesta; sinetöitsijöinä mainitut kolme vapaasukuista miestä.

[6]) S. V. A. Laguksen kok. n:o 95. — Haus. kokoelmassa (F. M. U. III, siv. 109, julkaisematon) on Etelä-Suomen laamannikunnan tuomiokirjasta v:lta 1692 (lehti 101 v.) saatu merkintä, jonka mukaan Klaus Henrikinpoika Uudenkylän (Nyby) pitäjässä $^{7}/_{10}$ 1436(!) pidetyillä käräjillä olisi antanut erästä rajariitaa koskevan tuomion. Paitsi sitä, että vuosi tietenkin on mahdoton, lienee kirje muutenkin ollut väärennetty,

linnollisista asioista, joihin hän »kihlakunnan päämiehenä» joutui puuttumaan.

Myöskin *laamanniksi* Klaus Henrikinpojan saattaa sanoa tulleen perimysoikeuden perusteella. Etelä-Suomen laamannikunnan perustamisesta lähtien olivat sen laamanneina olleet: ensiksi kuuluisan Jaakko Abrahaminpoika Djeknin veljenpoika Matti Martinpoika (1437—1451), jolle Klaus Henrikinpoika oli ainakin kaukaisempaa sukua [1]), senjälkeen (ainakin v:sta 1456 loppupuolelle vuotta 1458) ylempänä mainittu Henrik Bitz [2]), sitten edellisen poika, Klaus Henrikinpojan serkku Eerik Bitz (luultavasti v:sta 1459 v:een 1464) [3]), tämän kuoltua Kristiern Frille, joka oli Halikon tuomarina vielä puolivälissä vuotta 1464, mutta kai pian senjälkeen tuli Etelä-Suomen laamanniksi; välittömästi Klaus Henrikinpojan apen kuoltua (1472) [4]) vastaanotti laamanninviran Eerik Bitzin lesken toinen mies, Jaakko Pietarinpoika (Ille), joka hänkin oli Klaus Henrikinpojan sukulaisia, ainakin vaimonsa puolelta, ja joka lienee kuollut 1486 [5]). Klaus Henrikinpojan voimme siis sanoa lopulta perineen appensa laamannikunnankin, samoinkuin hän tämän jälkeen, joko heti tai toisen sitä välillä hoidettua, oli saanut Halikon kihlakunnan. Hänen sukulaisiaan olivat muuten olleet oikeastaan Pohjois-Suomenkin laamannit, m. m. Henrik Klaunpoika (Djekn) hänen enonsa [6]).

---

kuten näkyy tuomiokirjan seuraavilla lehdillä (102 ja 104) olevista huomautuksista.

[1]) Vrt. siv. 50, alaviitta 1.

[2]) Vrt. siv. 52.

[3]) Vrt. siv. 52, alaviitta. Eerik Bitz eli vielä $^{25}/_{5}$ 1464 (Haus. kok.).

[4]) Krister Frille oli elossa vielä $^{28}/_{2}$ 1472 (Arw. V, n:o 34), mutta vainajana $^{1}/_{8}$ sam. v. (Mustak. siv. 510).

[5]) Erik Bitzin lesken, Metta Olavintytär Tavastin, kanssa naimisiin mennessään Jaakko Pietarinpoika lienee ollut Hämeenlinnan voutina, jossa virassa hänet tapaamme vuosina 1460—1467 (Haus. kok. ja Hist. Ark. VIII, siv. 27).

[6]) Pohjois-Suomen laamanneina olivat olleet Sune Sunenpoika (Ille), Henrik Klaunpoika (Djekn) ja Hartvik Jaakonpoika (Garp). Viimemainittu oli naimisissa Maunu Flemingin, »Itämaiden» laamannin pojan, ja Niklis Kurjen tyttärentyttären kanssa.

Varsin runsaasti on tallessa kirjeitä, joita Klaus Henrikinpoika on antanut laamanninkäräjiä pitäessään. Saapuvilla näillä käräjillä ovat, paitsi lautakuntaa, käräjäalueen mukaan ainakin Turun, Raaseporin tai Hämeenlinnan (Kruunuporin) päälliköt tai voudit taikka myöskin maanvoudit — joiden virka-alueita on saatavissa olevien lähteiden nojalla vaikea määritellä — sekä asianomaisten kihlakuntain tuomarit[1]); kirjeet koskevat kaikki maankauppoja ja -vaihtoja, maa- ja raja- tai kalavesiriitoja, jollaisissa jutuissa syntyneet asiakirjat olivat tärkeitä säilyttää[2]). Mitään täydellisiä tuomiokirjoja ei ole säilynyt,

[1]) Turun linnan ja sen alueen päälliköistä ja voudeista näinä aikoina luettelo Ruuthin teoksessa Åbo stads hist. II, sivv. 198—199. — Raaseporin linnalaanin hallitusmiehistä tekee selkoa Hartman, Raseborgs slotts hist., sivv. 53—69. — Hämeenlinnan ja läänin päälliköt ja joukko vouteja mainitaan Ailion teoksessa Hämeen linnan esi- ja rakennushistoria, sivv. 113—115. — Kihlakunnantuomareista ei ole luetteloa olemassa; seuraavassa alaviitassa mainitsemme ne, jotka ovat olleet saapuvilla asiakirjoissa esiintyvillä Klaus Henrikinpojan pitämillä laamanninkäräjillä.

[2]) Laamanninkäräjiä, joissa Klaus Henrikinpoika istui tuomitsemassa, olemme asiakirjoissa tavanneet seuraavat: Espoossa 1490, saapuvilla Raaseporin päällikkö Tönne Eerikinpoika (jäljennöksessä »Eskillson»; Haus. kok.); 1491 Halikossa (Haus. kok.); Siuntiossa $^{13}/_{1}$ 1494 (?»torsdagen nest för sancte Henrichx dag om wintthren»), saapuvilla Tönne Eerikinpoika, »Raaseporin haltija kunnianarvoisan ja vapaasukuisen ruhtinaan, herra Sten Sturen, ritarin ja Ruotsin valtakunnan hoitajan, puolesta», Maunu Grabbe, kihlakunnantuomari samalla alueella, Erland Antinpoika ja useita hyviä miehiä, määrättiin Suitian omistajan, vaimo Elinin, Björn Ragvaldinpojan lesken, kanteesta rajat Suitian ja Gossekullan välille, jotka rajat aikaisemmin oli käynyt laamannikunnan ja kihlakunnan tarkastuskunta ja laamanni ja kihlakunnantuomari olivat vahvistaneet (»som en landzsyn oc hæridzsyn tilfförenne suorit oc gillath hade, oc lagmannen oc hæridzhöffdingen tillförenne breff på giffuit hade»; S. V. A. Eerik Flemingin maakirja, siv. 199); Inkoossa $^{21}/_{1}$ 1495, saapuvilla Raaseporin päällikkö Tönne Eerikinpoika ja saman alueen kihlak. tuomari Maunu Antinpoika (S. V. A.); Karjassa $^{19}/_{3}$ 1501, saapuvilla maanvouti Antti Jönsinpoika ja nähtävästi Raaseporin päällikkö Tönne Eerikinpoika, vahvistetaan Henrik Dyniuksenpojan lesken Elsebyn (toisen jäljennöksen mukaan Ingeborg) pyynnöstä Jöns Henrikinpojan Lohjan Gerknäsin kartanoon antama siirtokirje (S. V. A. Laguksen kok., n:o 60); Espoossa $^{24}/_{3}$ 1501 (Haus. kok.); Inkoossa $^{29}/_{3}$ 1501 (Haus. kok.);

mutta Ruotsin valtakunnanarkistoon joutuneissa ja Suomen valtionarkiston toimesta julkaistuissa Kaakkois- ja Lounais-Hämeen käräjäkuntain tuomiokirjoissa on myöskin neljän laamanninkäräjäin pöytäkirjat, yksi vuoden 1508 lopulta (Kalvolasta) ja kolme vuoden 1509 alkupuolelta (Kulsialasta, Saarioisista ja Sääksmäeltä). Luultavaa on, että Klaus Henrikinpoika piti nämä käräjät, koska hän samoihin aikoihin näkyy

---

Sääksmäellä $^{10}/_{1}$ 1506, saapuvilla Hämeenlinnan vouti Olavi Olavinpoika ja kihlak. tuomari Olavi Jönsinpoika, vahvistetaan Ritvalan ja Anajalan kyläin väliset rajat (Haus. kok.); Tennilän pitäjässä $^{25}/_{1}$ 1509, saapuvilla Hämeenlinnan vouti Olavi Grelsinpoika ja kihlak. tuomari Gudmund Laurinpoika (Haus. kok.); Turengin (Turringe) pitäjässä $^{28}/_{1}$ 1509, saapuvilla Hämeenlinnan vouti Olavi Grelsinpoika ja kihlak. tuomari Pentti Niilonpoika, vahvistetaan Mälkilän (Melkelä) kylässä Kulsialan pitäjässä asuvan Lasse Laurinpojan ja Lepaan omistajan, vaimo Katariinan, välinen tilusten vaihto (Haus. kok.); Lohjalla $^{4}/_{1}$ 1510, saapuvilla Sonj(l) Pietarinpoika Tönne Eerikinpojan puolesta ja kihlak. tuomari Severin Paavalinpoika (Neovius, Hist. esitys Hiiden ja Roution tiloista, siv. 4); Halikossa (?) $^{21}/_{2}$ (tai $^{19}/_{9}$) 1510, vahvistetaan Pietari Kylliäisen omaisuuden jako perillisten kesken (Haus. kok.); Uskelassa 1511 (Etelä-Suomen laamannik. tuomiok. 1707, siv. 125); Marttilassa Taipaleen kylässä $^{27}/_{1}$ 1513, saapuvilla Turun linnan vouti Josef Pietarinpoika, vahvistetaan Turun arkkiteinin Paavalin, ritari Eerik Turenpojan lesken Gunillan puolesta, tekemästä pyynnöstä eräs maakauppa (Arw. Handl. V, n:o 136); Pohjalla $^{29}/_{12}$ 1513 (?), saapuvilla Raaseporin päällikkö Tönne Eerikinpoika ja kihlak. tuomari Severin Paavalinpoika, vahvistetaan Orijärven ja Kiskon kirkonkylän välinen raja (Laguksen kok. 118 b, lehti 10); Lohjalla $^{2}/_{1}$ 1514, saapuvilla »min kere son» Krister Klaunpoika, Raaseporin vouti, ja kihlak. tuomari Severin Paavalinpoika (Haus. kok., Laguksen kok. n:o 118 b, lehti 12, sekä Yliop. kirj. »Rättegångshandlingar och andra handl. till uppl. i sv. finska historien 1514—1789», n:o 1); Muurilassa 5 (29?) p:nä helmik. 1515, saapuvilla Turun vouti Josef Pietarinpoika (Laguksen kok. n:o 118 b, lehti 13, ja Etelä-Suomen laamannik. tuomiok. 1681, lehti 6 v.); Inkoossa $^{16}/_{11}$ 1515, saapuvilla maanvouti Hannu Mikonpoika ja kihlak. tuomari Maunu Grabbe (S. V. A.); Halikossa 1518, tuomitaan maata Uskelan kirkkoherralle Pietari Martinpojalle (Arw. Handl. VII, siv. 44); Kiskossa (?) 1520, tuomitaan eräs rajajuttu (Perniön ja Kiskon pitäjien sekä Kiikalan kappelin talvikäräjät $^{1-4}/_{3}$ 1675, S. V. A.).

näillä seuduilla liikkuneen laamanninkäräjä-matkoilla [1]); sitäpaitsi hän tietysti oli saapuvilla useillakin niistä käräjistä, joita kihlakunnantuomarit istuivat ja joita senvuoksi sanottiin kihlakunnankäräjiksi [2]). Itse ei Klaus Henrikinpoika — enempää kuin muutkaan — ehtinyt tai muuten voinut aina hoitaa käräjäinpitovelvollisuuttaan, vaan jätti usein tämän tehtävän sijaisille. Tällaisia hänen virkaatekeviä eli, kuten heitä myös nimitettiin, alilaamannejaan olivat Pietari Niilonpoika, Severin Paavalinpoika ja Jönis Spore [3]).

---

[1]) Kalvolassa pidettiin laamanninkäräjät Kutisten kylässä $^{31}/_{12}$ 1508 ja tuomittiin eräitä velkomisjuttuja, maariitoja, perintöjuttuja ja varkauksia sekä »dömdes wtöffuer all soken at betala hwar annars gield innan iij vikur»; Saarioisten laamanninkäräjät olivat $^{2}/_{1}$ 1509 Sillantaan kylässä, Sääksmäen $^{4}/_{1}$ 1509 Ritvalan kylässä ja Kulsialan $^{6}/_{1}$ 1509 Uskialan kylässä. Käsiteltävinä oli samantapaisia juttuja kuin Kalvolassakin sekä niskotteluja virkamiehiä vastaan, tuomioiden rikkomisia, tappeluita, murhia y. m. Hausen, Bidrag I, sivv. 272—274, 197—199, 224—227 ja 293—294.

[2]) Tuomarina ja laamannina Klaus Henrikinpoika myös useasti sai todistaa oikeiksi jäljennöksiä vanhoista, enemmän tai vähemmän turmeltuneista kirjeistä; niin esim. v. 1515 erään vanhan rajakirjeen (Piikkiön kihlak. tuomiok. 1634, lehti 79). Käräjillä lienee tapahtunut se juhlallinen valanteko, jolloin Severin Paavalinpoika, Gennarbyn omistaja, vannoi laamanni Klaus Henrikinpojan edessä »pyhän päällä» (»sin Eedh som han sworet hade på Helgedom för Landsman Claus Henrichson») oikeaksi todistuksensa, että hän oli antanut Biritta Jönsintyttärelle (Kemiön Kuggbölestä) takaisin ne tilat, jotka hän Turun voutina ollessaan 1497 oli peruuttanut kruunun saatavien korvaukseksi Hämeenlinnan voudilta Jeppe Niilonpojalta, mutta jotka sittemmin osoitettiin kuuluviksi viimemainitun vaimon, sanotun Biritta Jönsintyttären, perintötiloihin. Haus. kok., asiakirja $^{3}/_{2}$ 1526.

[3]) V. 1500 istuu Pietari Niilonpoika Klaus Henrikinpojan puolesta laamanninkäräjiä Kemiössä, saapuvilla Turun linnanvouti Josef Pietarinpoika. S. V. A. Topographica, Kemiö, Sjölaks. — $^{7}/_{3}$ 1508 pitää Klaus Henrikinpojan puolesta Lohjan laamanninkäräjät Severin Paavalinpoika, Raaseporin päällikön Tönne Eerinkinpojan läsnä ollessa. Neovius, Hist esit. Hiiden ja Roution tiloista Lohjan pitäjässä, sivv. 3—4. — Jönis Spore taas istui Klaus Henrikinpojan puolesta laamanninkäräjät Marttilan pitäjässä v. 1511 (saapuvilla Turun vouti Josef Pietarinpoika ja maa-

Erikoisen ryhmän sellaisia asiakirjoja, joissa Klaus Henrikinpoika nimenomaan mainitaan kihlakunnantuomariksi tai laamanniksi, muodostavat ne lukuisat yksityiset kauppa- tai muut kirjeet, joihin on pyydetty hänen *sinettiään*. Kuten olemme huomanneet, oli yleinen asiakirjain oikeaksitodistamistapa se, että asiakirjan antajan ohella joku tai jotkut muut painoivat tai ripustivat siihen sinettinsä. Sinetöitsijäin nimet merkittiin itse asiakirjan tekstiin, mutta itse he eivät kirjoittaneet nimiänsä sen alle. Sinetillä oli kaikkialla — muissakin maissa — niin suuri todistusvoima, että esim. saksilaisen lain mukaan sinetinomistajan, joka tunnusti sinetin omakseen, mutta ei myöntänyt itse panneensa sitä kirjeeseen, tuli yhdessä kahden muun henkilön kanssa valalla vakuuttaa kieltonsa oikeaksi. Ja jos kerran sinetti oli oikeaksi myönnetty tai todistettu, ei kirjeen sisältöä vastaan enää ollut oikeutta tehdä vastaväitteitä. Sinetöimättömiä kirjeitä ei alkaisemmin tunnustettu päteviksi ensinkään, ja vasta 15:nnellä vuosisadalla alettiin Saksan valtakunnassa maallista laatua olevissa asiakirjoissa käyttää erästä toistakin todistamistapaa, nimittäin julkisen notarion [1]) vahvistusta, mutta täyttä todistusvoimaa ei sekään saanut ennenkuin v. 1512 julkaistun notariaattiasetuksen kautta [2]). Kun nyt sinetillä oli näin tärkeä merkitys, oli luonnollista, että sinetöitsijöiksi pyydettiin henkilöitä, joilla kysymyksessä olevassa asiassa oli mahdollisimman tarkka tuntemus, lähinnä silloin sukulaisia, tai jotka muuten arvoasemansa johdosta olivat omansa herättämään luot-

Klaus Henrikinpojan sinetti.

vouti Jöns Pietarinpoika) sekä Paraisissa Kirkkoniityn kylässä $^9/_2$ 1517, saapuvilla Turun vouti Krister Klaunpoika; viimemainituilla käräjillä annettuun Juhana ja Eerik Flemingin välillä tehdyn tilainvaihdon vahvistuskirjeeseen Jönis Spore pyytää »enemmäksi vakuudeksi» myöskin laamannien Klaus Henrikinpojan ja Henrik Steninpojan sinetit. Eerik Flemingin maakirja, siv. 139.

[1]) Vrt. siv. 32.

[2]) Vrt. Schröder, Lehrbuch der deutschen Rechtsgeschichte, siv. 689.

tamusta. Niinpä näemmekin asiakirjoissamme sekä keskiajalla että 1500-luvulla yleisesti käytettävän vieraina sinetöitsijöinä maan tai paikkakunnan huomatuimpia miehiä, myös juuri kihlakunnantuomareita ja laamanneja. Sinettivahvistus oli tietysti sitä pätevämpi, jos tällainen arvohenkilö samalla sattui olemaan myöskin asiakirjan antajan sukulainen [1]).

[1]) Kuten ennen (siv. 57) on mainittu, sinetöi Klaus Henrikinpoika $^{1}/_{8}$ 1472 anoppinsa tontinluovutuskirjeen. Samoin on (sivv. 57—58) mainittu Lucia Olavintyttären lahjoituskirje, jonka sinetöitsijänä hän myös on ja joka lienee annettu v. 1476. V. 1478 $^{10}/_{8}$ Turussa Klaus Henrikinpoika sinetöi Sten Sturen tilanvaihtokirjeen yhdessä valtakunnanhoitajan itsensä jaritari Grels Matinpojan ja tuomiorovasti Maunu Niilonpojan kanssa (Mustak. sivv. 535—536). Kahta vuotta myöhemmin, $^{8}/_{10}$ 1480, hän sinetöi Naantalissa kirjeen, jolla hänen serkkunsa Anna Jaakontytär (Kurki), ja tämän mies, Piikkiön kihlak. tuomari Sten Henrikinpoika (Finne), lahjoittavat tiloja Naantalin luostarille (Arw. Handl. V, n:o 47). Edellä (siv. 65) on mainittu tuomiorovasti Maunu Niilonpojan kauppakirje Turussa $^{12}/_{11}$ 1486, jonka Klaus Henrikinpoika yhdessä piispa Kortin ja tuomari Sten Henrikinpojan kanssa sinetöi. Niinikään on (siv. 65) mainittu hänen sinetöimänsä Niilo Ragvaldinpojan lahjakirje Marttilasta $^{10}/_{3}$ 1487, ja samoin (siv. 53) hänen sisarensa kauppakirje Kankaisista $^{17}/_{1}$ 1488. Naantalissa $^{21}/_{2}$ 1490 sinetöivät Rötker Olavinpojan ja Martti Juhananpojan sekä Lucia Olavintyttären välisen perintösopimuskirjeen piispa Maunu, tuomiorovasti Lauri Suurpää, laamannit Klaus Henrikinpoika ja Henrik Bitz sekä Turun pormestarit ja raati (Arw. Handl. V, n:o 83). Lokalahdella v. 1507 antaa Albrekt Henrikinpoika (Görtzhagen) todistuksen vaimollensa v. 1491 (?) myöntämästään huomenlahjasta; sinetöitsijöinä ovat Turun päällikkö Josef Pietarinpoika, Etelä-Suomen laamanni Klaus Henrikinpoika, Pohjois-Suomen laamanni Henrik Steninpoika, Juhana Antinpoika Koskelta ja Juhana Fleming (Laguksen kok. n:o 55e). Turun linnassa $^{20}/_{7}$ 1491 Klaus Henrikinpoika yhdessä piispa Maunun, Juhana ja Pietari Flemingin, Henrik ja Knut Bitzin, Matti Filippuksenpojan ja Turun pormestarien ja raadin kanssa sinetöi kirjeen, jolla Joakim Fleming luovuttaa maata Kaskisista ja Strömistä Sten Sturelle sovintosakoksi (Arw. Handl. V, n:o 98). Turussa $^{28}/_{8}$ 1505 kirjoittamallaan kauppakirjalla Knut Bitzin leski, Birgitta Kristerintytär (Oxenstierna), myy Henrik Bitzille Kemiössä olevan Viikin kartanon y. m., sinetöitsijöinä piispa Lauri (jäljennöksessä sanotaan Arvid), Turun vouti Josef Pietarinpoika, laamanni Klaus Henrikinpoika sekä Turun pormestarit ja raatimiehet ja, koska myyjällä itsellään ei ole sinettiä, vapaasukuinen mies Henrik Steninpoika

Edellä kerrotut toimet ja tehtävät, joihin Klaus Henrikinpoika tuomarina ja laamannina joutui, koskivat yleensä asioita, jotka tapahtuivat rajoitetulla, nimenomaan hänen »päällikkyyteensä» ja tuomiovaltaansa kuuluvalla alueella. Mutta sitäpaitsi hän kummassakin ominaisuudessa ja varsinkin laamannina lukuisat kerrat otti osaa asiain käsittelyyn täällä aika ajoin pidetyissä koko maata käsittävissä ylioikeuksissa. Kun hän näissä sekä, kuten edempänä saamme nähdä, muissa

(Haus. kok.). Kun Hyvikkälän omistaja Arvid Arvidinpoika $^{18}/_{5}$ 1508 vaihtaa tiluksia vävynsä Gudmund Laurinpojan (Garp-sukua, vrt. J. Ramsay, Frälsesläkter, siv. 536) kanssa, ovat sinetöitsijöinä Viipurin päällikkö, ritari Eerik Turenpoika, Raaseporin päällikkö Tönne Eerikinpoika, laamanni Klaus Henrikinpoika ja Hattulan kihlak. tuomari Pentti Niilonpoika, »asuva Lammin pitäjässä Vanhassakartanossa» (Haus. kok.). Laukossa häitä viettäessään antaa Sten Jaakonpoika (Ille) $^{11}/_{11}$ 1509 vaimolleen Anna Knutintytär Kurjelle huomenlahjan; lahjakirjeeseen panevat sinettinsä Klaus Henrikinpoika, Henrik Steninpoika, Jeppe Valdemarinpoika ja Åke Yrjänänpoika. (Haus. kok.). Kun vaimo Ragnild Juhanantytär, Rötker Olavinpoika Djeknin leski, lähimpien sukulaistensa suostumuksella myy tiloja Eerik Turenpojalle ja tämän rouvalle, Gunilla Juhanantyttärelle, ovat sinettitodistajina laamanni Klaus Henrikinpoika, Martti Juhananpoika, Sven (!) Paavalinpoika, Raaseporin läntisen kihlakunnan tuomari, ja Maunu Grabbe, Raaseporin itäisen kihlak. tuomari; kirje on merkitty kirjoitetuksi Raaseporissa 1513, mutta vuosi ei saata olla oikea, koska Eerik Turenpoika jo paria vuotta aikaisemmin oli kuollut (Haus. kok.). $^{24}/_{7}$ 1512 Klaus Henrikinpoika yhdessä Turun linnanvoudin Josef Pietarinpojan ja kihlak. tuomarin Olavi Antinpojan kanssa sinetöi kirjeen, jolla tukholmalainen Agda Hannuntytär, Henrik rahanlyöjän (mynttære) leski, myy Klemet Hogenskildille tilan Kirjalan kylästä Paraisten pitäjää (Arw. Handl. V, n:o 132); kirje on kirjoitettu ja sinetöiminen toimitettu Tukholmassa, koska Klaus Henrikinpoika siihen aikaan siellä oleskeli herrainpäivillä (vrt. edempänä). Jeppe muurarimestarin, todennäköisesti Tennilässä asuvaisen, testamentin sinetöitsijöinä ovat Klaus Henrikinpoika ja Gudmund Laurinpoika (Haus. Kok. asiakirja v. 1513). Naantalissa Klaus Henrikinpoika vielä on sinetöitsijänä $^{31}/_{3}$ 1515 ja $^{4}/_{2}$ 1517; edellisellä kerralla luostarille myydään osa erästä maatilaa ja sinetöitsijöinä ovat laamannit Klaus Henrikinpoika ja Henrik Steninpoika sekä Maskun kihlak. tuomari Pietari Fleming, jälkimäisellä kertaa luostari saa lahjaksi erään tilan, sinetöitsijöinä piispa Arvid, äskenmainitut laamannit, Gödik Niilonpoika (Fincke) ja Erland Antinpoika (Arw. Handl. n:ot 144 ja 147).

vieläkin tärkeämmissä tehtävissä sai työskennellä yhdessä virkaveljiensä, Pohjois-Suomen laamannien, kanssa, luomme tässä katsauksen niihin henkilöihin, jotka hänen aikanaan tuota »Itämaiden» toista laamannikuntaa johtivat. Tällaiseen katsaukseen on sitä suurempi syy, kun *Pohjois-Suomen laamanninviran täyttämisessä* tänä aikana parikin eri kertaa tapahtui omituisia, virkojen luonnetta tavallaan suurestikin valaisevia säännöttömyyksiä.

Jotenkin samoihin aikoihin, jolloin Klaus Henrikinpojan edeltäjä Etelä-Suomen laamanninvirassa, Jaakko Pietarinpoika, kuoli, meni manalle myöskin Pohjois-Suomen jo iäkäs laamanni, valtaneuvos Hartvik Jaakonpoika Garp, joka ensin kihlakunnantuomarina oltuaan v. 1459 oli tullut Henrik Klaunpoika Djeknin jälkeen laamanniksi. Hän kuoli vuoden 1486 lopulla tai seuraavan vuoden alussa [1]). Virka lienee hänen jälkeensä täytetty vain väliaikaisesti, koska haltijana lyhyen ajan, vuoden 1487 alkupuolelta syyspuolelle seuraavaa vuotta, on muuan *Eerik Ragvaldinpoika*, joka kuitenkin eli vielä ainakin jonkun vuoden ja oli tärkeissä toimissa. On tosin arveltu hänen olleen virassa vakinaisena ja sitten tulleen erotetuksi, koska hän ei ollut kotimaisiin miehiin luettava ja siis oli laittomasti nimitetty, mutta toiselta puolen on huomattava, että hän jo aikaisemminkin oli hoitanut oikeuslaitoksen alaan kuuluvia tehtäviä, osaksi johtaen varsin tärkeitä lainkäyttötoimituksia [2]). Kysymys ei ole

---

[1]) Hartvik Jaakonpoika teki testamenttinsa $^{17}/_{12}$ 1486, »epter thy som apostolen scriffuer at wj skulom alla stonda ffor wars herre stronga doom och göre redhe ok rekenskap fore wore gerninga och medhan jngthe ær wissare æn dödhen och jnthe owissere æn dödzens thima, her hauer jak Hartwik Jopsson wepnare och lagman i Norfinne lagsagw pa tenkt oc huru otryggeligit ær ath koma for then strænge domaren met thoma hender och wtslæcte lampar, thy haffuer iak nw met myn elskelige husfrwes samtyckie och flere wener giort myt testament gudhi tiil heder och ære, jomffrv Marie ok alt hymmerikis herskap ffore myn och myne kere forældra siælæ alleledis, som her epter fölger — —.» (Arw. Handl. VI, n:o 34).

[2]) Vrt. Yrjö Koskinen, Suomenmaan keskiaikaisesta aatelistosta, siv. 31 (Hist. Ark. VIII); samoin J. Ramsay, Frälsesläkter, siv. 474. Rag-

saatavissa olevien tietojen nojalla ratkaistavissa. Joka tapauksessa Pohjois-Suomen laamannina jo 1488 vuoden lopulla [1]) on Hartvik Jaakonpojan serkun poika, Etelä-Suomen vanhaa laamannisukua oleva *Henrik Bitz* nuorempi, joka virkaan tullessaan näkyy olleen harvinaisen nuori; ehkä juuri tästä syystä lopullinen nimitys viivästyi, lykkäytyi siksi, kunnes Sten Sture lokakuussa Turussa käydessään oli saanut asiasta lähemmin neuvotella. Lähes parikymmentä vuotta laamannina oltuaan Henrik Bitz kuoli uudenvuoden vaiheilla 1506 [2]). Laamanninviran nyt avonaiseksi tultua ryhdyttiin toimiin viran uudelleentäyttämi-

---

valdinpoikien (Karju-)suvusta ks. myös Personhist. Tidskr. XI, siv. 19, ja XII, siv. 15. Eräs Björn Ragvaldinpoika on 1460-luvulla ja vielä 1472 Raaseporin läänin itäisessä kihlakunnassa tuomarina (Haus. kok.) ja 1470-luvulla Hämeenlinnan voutina (Yrjö Koskinen, m. t., siv. 27). Hänen leskensä, vaimo Elin Suitiassa, elää $^{13}/_{2}$ 1494 (Eerik Flemingin maak., siv. 199; S. V. A.). Heidän tyttärensä Elin oli naimisissa valtaneuvos Joakim Flemingin kanssa. — Vaakunamies Stig Ragvaldinpoika myy Turussa 1494 piispa Maunulle osansa Sauvalan kylästä Piikkiön pitäjää; kauppakirjeen sinetöivät »vapaasukuinen Albrekt Henrikinpoika (Görtzhagen) vaakunamies» Pietari Simonpoika, isäntäni Turussa, ja Hannu Suurpää, porvari siellä» (Haus. kok.) — Styffe (Bidrag till Skand. hist. IV, siv. CCCXIX) kertoo, että Eerik Ragvaldinpoika, jonka isä, Ragvald Maunupoika, asui Hedensössä Södermanlannissa, otti 1470-luvulla osaa sotaretkeen Viroon ja todennäköisesti myös sotaan venäläisiä vastaan Suomessa, jonne hän asettui asumaan. Hän tuli valtaneuvokseksi 1485 ja otti osaa suureen neuvostonkokoukseen 1494. Hänen leskensä, »Ingeborg Ragvaldintytär Hedensössä», meni 1504 naimisiin vaakunamies Niilo Brömsin kanssa. — V. 1488 $^{30}/_{7}$ Eerik Ragvaldinpoika valtaneuvoksena — ja ehkä laamannina — otti osaa Papinsaaren rauhankokoukseen (Grönblad, Nya källor, siv. 79).

[1]) Vrt. Arw. Handl. V, n:o 78, jossa julkaistua tuomiota ($^{20}/_{10}$ 1488) langettamassa Henrik Bitz ilmeisesti on Pohjois-Suomen laamannina Etelä-Suomen laamannin, Klaus Henrikinpojan, ohella. Eerik Ragvaldinpoika kuului kalaveden tarkastuslautakuntaan. $^{4}/_{2}$ 1489 laamanninkäräjiä Huittisissa pitäessään Henrik Bitz sanoo itseään Pohjois-Suomen laamanniksi ja ilmoittaa läsnäolijaksi Erik Ragvaldinpojan, koko Satakunnan päällysmiehen (»höwidzman ofwer alt sathegwndh»). Arw. V, n:o 80.

[2]) Eli todennäköisesti vielä $^{29}/_{12}$ 1505 (Arw. Handl. VII, n:o 17), mutta oli vainajana $^{5}/_{1}$ 1506 (Arw. Handl. V, n:o 125).

seksi. Tässä noudatettu menettely ja sen tulokset olivat siksi merkilliset sekä laamanninimityksiin että yleensä ajan oloihin nähden, että katsomme olevan aihetta jotenkin yksityiskohtaisesti niitä selvitellä, varsinkin kun tutkijain kesken on ollut erimielisyyttä siitä, miten tapahtumat toisiaan seurasivat ja mitä voimia niissä oli vaikuttamassa [1]).

Pari kuukautta Henrik Bitzin kuoleman jälkeen Turun piispa Lauri Suurpää »Ruotsin lain ja tavan mukaisesti» piti laamanninvaalikokouksen Naantalin luostarin edustalle kokoontuneen maakunnan rahvaan kanssa, ja vaalissa — lopullisen vaalin toimitti kuusi vapaasukuista ja kuusi talonpoikaa — asetettiin ensi sijalle Pohjanmaan tuomari, valtaneuvos *Knut Eerikinpoika* [2]) (nuoremman Kurki-suvun kantaisä), toiselle entinen Turun linnan vouti *Didrik Hannunpoika*, joka ainakin edellisinä vuosina oli ollut Maskun kihlakunnan tuomarina[3]), ja kolmannelle *Juhana Fleming*, joka hänkin aikaisemmin oli toiminut tuomarintehtävissä, m. m. ollut kihlakunnan tuomarina Vehmaan kihlakunnassa

[1]) Yrjö Koskinen, Suomenmaan keskiaik. aatelist., siv. 32, arvelee laamannikunnan jo alunpitäen tulleen jaetuksi; Grönblad, Nya källor, sivv. 173 ja 312 seurr., on sitä mieltä, että laamanniksi nimitettiin Knut Eerikinpoika, kun taas Henrik Steninpoika aluksi toisinaan esiintyi hänen sijaisenaan, kunnes laamannikunta myöhemmin jaettiin; J. Ramsay, Frälsesläkter, sanoo siv. 114, että Henrik Steninpoika oli laamannina 1507—1519, ja siv. 245, että laamannikunta alusta alkaen lienee ollut jaettuna, koska Knut Eerikinpoikaa ainakin jo 1512 sanotaan Satakunnan ja Pohjanmaan laamanniksi.

[2]) Knut Eerikinpojasta ilmoitetaan (Anrep y. m.), että hän 1400-luvun lopulla tuli Suomeen, jossa hän noin v. 1490 meni naimisiin vanhan Kurki-suvun jäsenen Elinin kanssa ja siten peri myös suvun nimen. Tämän yhteydessä on mainittava, että vapaasukuisista miehistä kokoonpannussa lautakunnassa, joka Turussa $^{6}/_{11}$ 1476 tarkastuskäräjiä pidettäessä käsitteli kysymystä Poikon kartanon omistamisesta, istui m. m. »Knutt Kurckenpoijke» (Haus. kok.). Miten tämä on käsitettävä, oliko kenties Knut Eerikinpoika jo silloin naimisissa Kurjen tyttären kanssa ja senvuoksi sai nimen »Kurjenpoika» vai onko kenties kysymys jostakin aivan toisesta henkilöstä, emme ota ratkaistaksemme. Jo 1491 Knut Eerikinpoika oli kihlak. tuomarina Pohjanmaalla (Haus. kok.).

[3]) Vrt. Grönblad, Nya källor, sivv. 172—173.

1480-luvulla ja hoitanut laamanninvirkaa Pohjois-Suomessa. Lähettäessään maalisk. 3 p:nä vaaliehdotuksen valtakunnanhoitajalle piispa vielä erityisesti suositteli enimmät äänet saanutta Knut Eerikinpoikaa virkaan nimitettäväksi [1]). Mutta jo sitä ennen, helmik. 2 p:nä, oli Svante Niilonpojan vouti Turun linnassa, Josef Pietarinpoika, vaalin tulosta odottamatta, esittänyt laamanniksi *joko* Knut Eerikinpoikaa *tai* Vehmaan kihlakunnan tuomaria *Henrik Steninpoikaa* (Finne-sukua) [2]). Eräässä aikaisemmassa, toukok. 5 p:nä 1505, kirjoitetussa kirjeessä Josef Pietarinpoika, joka nautti valtakunnanhoitajan erikoista luottamusta, jo oli hänelle suosittanut Henrik Steninpoikaa uskollisena ja käytettävänä miehenä [3]). On siis syytä epäillä sekä Josef Pietarinpojan että useiden muiden vaikutusvaltaisten miesten muutenkin koettaneen vaikuttaa siihen, että Pohjois-Suomen laamanninvirka annettaisiin Henrik Steninpojalle. Tämä oli sukulaissuusuhteissa maan huomattavimpiin perheisiin, m. m. Jaakko Kurjen ja Katariina Klauntytär Djeknin tyttärenpoika sekä Etelä-Suomen laamannin, Jaakko Pietarinpojan, ja Katariina Olavintytär Tavastin vävy ja siis myös Henrik Bitz nuoremman läheinen sukulainen ja perheen hyvä ystävä [4]). Toiselta puolen taas Knut Eerikinpojalla valtaneuvoksena oli tavallaan etuoikeus laamanninvirkaan, joten häntä oli vaikea syrjäyttää. Muista ehdokkaista oli Juhana Fleming myös hyvin arvokasta sukua, jotavastoin Didrik Hannunpojalla, entisellä porvarilla, oli siinä suhteessa vähemmän

[1]) Arw. Handl. VII, n:o 18.

[2]) Grönblad, m. t., siv. 256. Henrik Steninpoika, Rymättylän Poikon omistaja, oli 1490 voutina Pohjois-Suomessa (Haus. kok.) ja 1498—1503 Hämeenlinnassa (H. k.) Syksyllä 1502 hän oli Sten Sturen puolesta piirittämässä Turun linnaan sulkeutunutta Maunu Frilleä; piirittäjien joukossa oli myös Didrik Hannunpoika (H. k.).

[3]) Grönblad, m. t., sivv. 236—237.

[4]) Henrik Steninpoika meni myöhemmin toisiin naimisiin Didrik Hannunpojan lesken, Margareeta Flemingin, kanssa. Henrik Steninpoika sinetöi Turussa $^{28}/_{8}$ 1505 kirjeen, jolla Henrik Bitzille myydään Viikin kartano, myyjän, Knut Bitzin lesken, puolesta, koska tämä itse on ilman sinettiä (vrt. siv. 71, alaviitta).

»ansioita»; kuitenkin oli hänen vaimonsa Herman Flemingin ja Elin Filpuksentyttären tytär [1]). Kahdella viimeksimainitulla ehdokkaalla ei liene ollut juuri minkäänlaisia mahdollisuuksia tulla huomioonotetuiksi, mutta siitä huolimatta näyttää pääehdokkaiden ja heidän kannattajiensa välinen taistelu herättäneen Didrik Hannunpojassa toiveita päästä eri pyrkimysten ristiaallokossa tunkeutumaan heidän edelleen, koska hän joulukuun alussa 1506 katsoo olevan syytä kääntyä valtakunnanhoitajan puoleen ja, vedoten palveluksiin, joita hän muka lapsuudesta asti oli tehnyt tämän esi-isille ja Sten Sture vainajalle, pyytää saada Henrik Bitzin kuoleman kautta avoimeksi joutuneen laamanninviran [2]). Lähimain vuoden oli virka silloin ollut täyttämättä ja sijaisten hoidettavana [3]). Asia oli lopultakin ratkaistava. Ja siltä näyttää, kuin olisi Henrik Steninpoika suoriutunut taistelusta voittajana.

Vuodelta 1507 ei meillä tosin ole täydellisiä laamanninkirjeitä, joita Henrik Steninpoika olisi antanut, mutta jo helmikuussa hänet kaksi eri kertaa mainitaan laamanninkäräjien pitäjänä Satakunnassa sekä kolmas kerta samana vuonna Vehmaalla [4]). Sanotaanpa hänet nimenomaan Pohjois-Suomen laamanniksi eräässä asiakirjassa, joka on kirjoitettu Lokalahdella 1507 [5]). Vehmaalla hänen taas seuraavana vuonna mai-

[1]) Elin Filpuksentyttären isä, Brödtorpin omistaja Filpus Iivarinpoika, oli aikanaan hyvin huomattava henkilö, 1452—57 Raaseporin käskynhaltijana (S. V. A.), kuningas Kaarle Knuutinpojan luottamusmiehiä. Hänen vaimonsa oli Fincke-sukua. Didrik Hannunpojasta ks. myös Ruuth, Åbo stads hist. II, sivv. 90—92, 100—104, 107—108.

[2]) Grönblad, Nya källor, siv. 290.

[3]) Kokemäen pitäjässä piti laamanninkäräjät »rakkaan herransa, herra Svante Niilonpojan, ritarin ja Ruotsin valtakunnan hoitajan», puolesta Jöns Hookoninpoika; kihlak. tuomarina oli saapuvilla Matti Filippuksenpoika ja voutina Lasse kirjuri (Haus. kok.).

[4]) $^2/_2$ 1507 Pirkkalassa (Laguksen kok. n:o 63), $^{27}/_2$ Karkussa (J. O. J. Rancken, Sastamala, siv. 19) ja kolmas kerta ilman päivämäärää s. v., jolloin hän antaa kiinnekirjan erääseen Vehmaalla olevaan tilaan Turun linnankirjurille Henrik Henrikinpojalle (Arw. Handl. VII, siv. 42).

[5]) Edellä (siv. 71, alaviitta) mainittu Albrekt Henrikinpojan todistus, jonka sinetöitsijänä Henrik Steninpoika on yhdessä Etelä-Suomen aamannin, Klaus Henrikinpojan, y. m. kanssa.

nitaan antaneen laamannin kiinnekirjan [1]), ja samana vuonna hän on Satakunnassa, Josef Pietarinpojan »lähettämänä», järjestämässä apuveron ottoa [2]). Sitävastoin on Knut Eerikinpoika samoihin aikoihin samassa toimessa Pohjanmaalla, vanhassa kihlakunnassaan [3]). Omituiselta tosin saattaa näyttää, että senaikuisissa tärkeissä valtiollisissa tehtävissä käytettävinä miehinä mainitaan muiden muassa kyllä Knut Eerikinpoika, mutta ei Henrik Steninpoikaa [4]). Mutta on huomattava, että Knut Eerikinpoika valtaneuvoksena oli merkkimies ennen Henrik Steninpoikaa, huolimatta siitä, että tämä oli hänet syrjäyttänyt tuon suomalaiselle maallikolle arvokkaimman viran tavoittelussa. Ja olipa Henrik Steninpojan arvovalta valtiollisissa kysymyksissä miten vähäinen tahansa, laamanniksi hänet nimenomaan sanotaan vielä eräässä säilyneessä alkuperäisessäkin asiakirjassa, joka on päivätty tammik. 13 p:nä 1509 [5]), samoinkuin seuraavana vuonna sekä erään linnanvoudin että omassa kirjeessään [6]), kun taas Knut Eerikinpoikaa ei kertaakaan nimitetä laamanniksi; päinvastoin eräissä vv. 1510—1511 syntyneissä asiakirjoissa, joissa Henrik Steninpoika sanotaan

[1]) Kirje annettiin edellämainitulle Henrik kirjurille erääseen niittyyn (Arw. Handl. VII, siv. 43).

[2]) Grönblad, Nya källor, siv. 382. Josef Pietarinpoika oli Svante Niilonpojalta saanut toimekseen pitää huolta apuveron ottamisesta ympäri Suomea, jonka vuoksi hän myös kirjoitti asiasta Hämeenlinnaan Åke Yrjänänpojalle ja Raaseporiin Tönne Eerikinpojalle. Satakunnassa hoiti veronkantoa myös kihlak. tuomari Paavali Hermanninpoika (Grönblad, m. t., siv. 393).

[3]) Grönblad, m. t., siv. 408. Korsholman kirjuri (vouti?) Kettil kiittää valtakunnanhoitajalle Knut Eerikinpojan kunnollista toimintaa.

[4]) Grönblad, m. t., siv. 388 ja 411; vrt. myös saman julkaisun siv. 293.

[5]) Arw. Handl. V, n:o 127.

[6]) Hämeenlinnan (Kruunuporin) voudin Olavi Gregerinpojan kirje $^{2}/_{6}$ 1510, jossa on osoite: »Erlighe och welbordighe menn, Henrich Stensson, lagman i Nörrefin lagsagw, och Iosep Person, fogode paa Aabo sloth, sine gode wenner, kerlige sendis thette». Grönblad, m. t., siv. 460. — $^{17}/_{3}$ 1510 laamanninkäräjillä Maskun pitäjässä Kynnysmäen kylässä antaessaan Nyynäisten rouvalle Annalle kiinnekirjan hän sanoo itseään »Henrich Stensson lagmand j norfynland lagsagw». Arw. Handl. V, n:o 128.

Pohjois-Suomen laamanniksi, Knut Eerikinpoika yhä vielä esiintyy Pohjanmaan kihlakunnantuomarina [1]).

Pohjois-Suomen laamannikysymys ja sen ratkaisu oli tietysti herättänyt suurta huomiota varsinkin Suomen ylimmissä piireissä, eikä vähimmin Klaus Henrikinpojassa, joka sekä laamannina että useiden virkaanpyrkijäin läheisenä sukulaisena epäilemättä vilkkaalla mielenkiinnolla odotti lopullista ratkaisua, jopa todennäköisesti itsekin laski painavan sanansa vaakaan toisen tai toisen puolelle. Mutta asian periaatteellinen puoli, kysymys siitä, oliko valtakunnanhoitajan sallittava loukata laissa säädettyä väestön vaalioikeutta, joutui harkinnan alaiseksi myöskin valtakunnan johtomiesten, valtaneuvosten, keskuudessa. Kun sitten taistelu valtaneuvoston ja Svante Niilonpojan välillä kärjistyi huippuunsa kesällä vuonna 1511 (vrt. edempänä esitystä tämän ajan valtiollisista oloista), oli yhtenä valtakunnanhoitajaa vastaan tehdyistä syytöksistä huomautus hänen laittomasta menettelystään nimenomaan Suomen tuomarin- ja laamanninvirkoja täytettäessä. [2]) Svante Niilon-

[1]) $^{14}/_{9}$ 1510 tarkastuskäräjillä Kokemäen kartanossa istuvat m. m. »Henrik Steninpoika, Pohjois-Suomen laamannikunnan laamanni ja Knut Eerikinpoika, Pohjanmaan kihlakunnantuomari» (Haus. kok.; jäljennöksestä puuttuu vuosi, mutta m. m. siitä, että saapuvilla oli rouva Metta Iivarintytär, tiedämme vuoden olevan 1510). Turun raastuvassa $^{5}/_{3}$ 1511 Henrik Bitzin jäämistöstä sovittaessa laaditussa asiakirjassa mainitaan niinikään tuomioistuimen jäsenenä Pohjanmaan kihlakunnantuomari Knut Eerikinpoika ja perillisenä Pohjois-Suomen laamanni Henrik Steninpoika (Arw. Handl. V, n:o 130). Henrik Steninpoika sanotaan Pohjois-Suomen laamanniksi myös puolivälissä maaliskuuta 1511 syntyneessä perinnönjakokirjassa hänen ja Sten Jaakonpojan välillä (Haus. kok.).

[2]) Tämän yhteydessä mainittakoon jotenkin samoilta ajoilta, jolloin kysymys Pohjois-Suomen laamanninviran täyttämisestä ratkaistiin, toinen tapaus, jossa Svante Niilonpoika nimenomaan itse sanoo tarpeelliseksi pysyä lain määräyksissä. Kun kevättalvella 1507 Åke Hannunpoika ja Eerik Turenpoika pyysivät valtakunnanhoitajaa nimittämään Vartoftan kihlakunnan tuomariksi nuorta Antti Eerikinpoikaa, vastasi Svante Niilonpoika: »Kære frendæ, som i och scriffwe ath iach ville baade för myn broder her Erik Twressons och eders skuldh vnnæ vnge Anders Ericsson herrishöffdingedömith i Vartoffteherreth bliffuer han en aff the

poika kiiruhtikin nyt jotenkuten korvaamaan Knut Eerikinpojalle tehdyn vääryyden. Koska laamanni Henrik Steninpoikaa ei voitu eikä kai tahdottukaan erottaa, päästiin pälkähästä siten, että Pohjois-Suomen laamanninvirka jaettiin kahtia. Uuteen Pohjois-Suomen laamannikuntaan tulivat kuulumaan »Pohjois-Suomi» ja Ahvenanmaa, ja se jäi Henrik Steninpojalle, joka samoihin aikoihin vihdoinkin näkyy nimitetyn myös valtaneuvokseksi. *Satakunnasta ja Pohjanmaasta* taas tehtiin *uusi laamannikunta*, jonka sai Knut Eerikinpoika. Milloin tämä tapahtui, siitä ei ole nimenomaista tietoa. Kuitenkin on hyvin todennäköistä, että nimitys tapahtui kesällä 1511, jolloin Svante Niilonpojan ja valtaneuvoston välinen taistelu oli kiihkeimmillään [1]). Vielä maaliskuussa Knut Eerikinpoika oli vain kihlakunnantuomari (vrt. siv. 79, alaviitta [1]), mutta eräässä syysk. 13 p:nä kirjoitetussa kirjeessä puhutaan »laamannikunnasta, jonka Henrik Steninpoika menetti» [2]). Tällä

---

thræe, som i valeth læggis som Suerigis lagh jnneholle Thaa vill iach gerne vethæ hans besthæ och bestondh i then motthe och andre för eders skuld och myn broder her Erich twressons tesligis, saa ath han skall mich tackä». Handl. rör. Skand. hist. XX, sivv. 110—112.

[1]) Yleensä on katsottu valtakunnanhoitajan ja valtaneuvoston välistä ankaraa hyökkäyssotaa käydyn tuimimmin syksyllä 1511, mutta Carlsson (Hemming Gadh, siv. 341 seurr.) on äskettäin osoittanut, että se on tapahtunut jo kesäkuussa pidetyn herrainkokouksen yhteydessä.

[2]) Didrik Hannunpojan kirje valtakunnanhoitajalle Kokemäen kartanosta $^{13}/_{9}$ 1511: »Och hwat the göre her i landet, tha skiutthe the al skuldhen pa migh och iagh är ekke stwndom XX myller när, som eder werdighet kan wel fför sta, hwro godh wile som en delz haffue til migh, helzt om thet lagmanz döme, som Henrik Stensson misthe». Grönblad, Nya källor, siv. 533. Mahdotonta ei ole, että Didrik Hannunpoika todellakin on osaltansa koettanut vaikuttaa siihen, että Henrik Steninpoika joutuisi mahdollisimman suuren vahinkoon; että nämä herrat yhä edelleen olivat peräti huonoissa väleissä, näkyy m. m. Henrik Steninpojan $^{16}/_{5}$ 1512 nuorelle herra Sten Sturelle kirjoittamasta kirjeestä. Grönblad, m. t., siv. 548. Ei ole myöskään syytä luulla, että Henrik Steninpoika ajaksi olisi kokonaan menettänyt laamannikuntansa, koska sellainen olisi ollut kovin tavatonta. Vuoden 1511 lopulla ja 1512 alkupuolella emme tosin

menetyksellä epäilemättä tarkoitetaan hänen laamannikuntansa supistumista tuntuvasti pienemmäksi. Vuoden 1511 lopulta ei ole tiedossamme asiakirjaa, jossa Knut Eerikinpoika esiintyisi laamannina, mutta jo helmikuun 15 p:nä 1512 hän »Pohjanmaan ja Satakunnan laamannina» istui käräjiä [1]). Ja tässä virassa hän sitten pysyy kolmattakymmentä vuotta.

Klaus Henrikinpojalla laamannina oli siis — jos jätämme »Karjalan laamannit» huomioonottamatta — aluksi yksi ja sittemmin kaksi virkaveljeä Suomessa. Ryhdymme nyt tarkastamaan, mitä asiakirjat tietävät kertoa hänen osanotostaan niihin toimiin, joissa hän tuli työskentelemään pääasiallisesti rinnan muiden laamannien kanssa.

Eerik Pommerilaisen perustama *maanoikeus*, josta edellä on ollut puhe (vrt. siv. 26 seurr.) oli toiminnaltaan tosin jäänyt jokseenkin säännöttömäksi, onpa pitkiä aikoja, jolloin siitä ei näy merkkiäkään. Mutta Sturein ajan valtakunnanhoitajat alkoivat jälleen ahkerammin, eri osissa valtakuntaa matkustellessaan, pitää tällaisia oikeudenistuntoja, joissa langetettiin kuninkaantuomioita, taikka antaa niitä jonkun muun ylimyksen, tavallisesti valtaneuvoksen, pidettäviksi. Suomessa tällaisista oikeuksista — nähtävästi kokoonpanon ja tehtävien mukaan — joko käytettiin nimitystä maanoikeus (landsrätt) taikka taas sanottiin niitä maankäräjiksi (landsting) tai vanhalla nimityksellä tarkastuskäräjiksi (räfstting). Näiden tuomioistuinten kokoonpano vaihteli suuresti; yleensä oli niissä saapuvilla joukko huomattuja rälssimiehiä, jos mahdollista yksi tai useampia valtaneuvoksia, joskus piispa ja muu kirkollinen arvohenkilö, ja säännöllisesti laamannit tai ainakin toinen heistä. Laamannien ja kihlakunnantuomarien, »ammattilaki-

ole häntä havainneet asiakirjoissa laamannina, mutta se ei tietenkään todista mitään. $^{6}/_{7}$ 1512 hän Pohjois-Suomen laamannina istuu käräjiä Laitilassa (Haus. kok.).

[1]) Rahvolan kylässä Euran pitäjää. Haus. kok.

miesten», myötävaikutusta tarvittiin myös näiden tuomioistuinten lautakunnissa ja rajantarkastuskunnissa.

Ensimäisen kerran Klaus Henrikinpoika istuu toimihenkilönä tällaisessa oikeudenkäyttötilaisuudessa marraskuussa 1476, ainakin kahtena päivänä, 5:nä ja 6:na, jolloin valtakunnanhoitaja Sten Sture itse yhdessä ritari Eerik Akselinpojan ja laamanni Hartvik Jaakonpojan kanssa tai Eerik Akselinpoika valtakunnanhoitajan puolesta yhdessä veljensä Laurin ynnä muiden sekä mainitun laamannin kanssa pitävät maanoikeuden ja tarkastuskäräjäin istuntoja Turun raastuvassa ja linnan porttituvassa. Klaus Henrikinpoika istui »kuninkaanlautakunnassa» yhdessä yhdentoista muun aatelismiehen kanssa; näistä ainakin ensimäisinä mainitut — ensimäisenä luettelossa on Klaus Henrikinpoika — olivat kihlakunnantuomareita, joihin siitä syystä saanemme lukea hänetkin. Ne jutut, joissa syntyneet tuomiokirjeet ovat säilyssä, koskivat kaikki tilusriitoja, m. m. Klaus Henrikinpojan enon lesken, Lucia Olavintyttären, pitkällistä riitaa Hallilan ja Saustilan maatiloista [1]).

[1]) Marrask. 5 p:nä pidetyssä maanoikeudessa istuivat lautakunnassa Klaus Henrikinpoika, Maunu Niilonpoika (Maskun tuomari), Sten Henrikinpoika (Piikkiön t.), Filippus Tuomaanpoika (Satakunnan tuomari v. 1481, vrt. Arw. V, siv. 82), Pietari Lille, Eerik Abjörninpoika, Kustaa Slatte, Olavi Balk, Olavi Kirves, Jöns Spore, Lasse Sakki ja Antti Gregerinpoika; tuomittiin Naantalin luostarille eräs talo ja niitty. Arw. Handl. V, n:o 40. — 6 p:nä istuivat maanoikeuden lautakunnassa samat henkilöt ja sitäpaitsi (kai välimiehenä) laamanni Hartvik Jaakonpoika; käsiteltiin Lucia Olavintyttären ja Rötker Olavinpojan välinen riitajuttu Hallilan ja Saustilan kartanoista. Arw. V, n:o 41. — Samana päivänä maanoikeuden lautakunnassa, paitsi Hartvik Jaakonpoikaa, Klaus Henrikinpoika, Filippus Tuomaanpoika, Antti Gregerinpoika, Kustaa Slatte, Pietari Lille, Olavi Balk, Olavi Kirves, Gunnar Olavinpoika (Eleffsson), Tor Karpalainen ja Olavi Laurinpoika; käsiteltävänä Hans Hamborgin kanne Sten Henrikinpoikaa vastaan eräästä niitystä. Arw. VI, n:o 32; parempi jäljennös Haus. kok. — Samana päivänä Turun linnan porttituvassa pidettyjen tarkastuskäräjien lautakunnassa viimeksi mainitut, paitsi Tor Karpalaisen sijassa Knut Kurjenpoika; vahvistetaan Sten Henrikinpojan omistus Poikon kylään Rymättylässä, josta asiasta hä-

Luultavasti pidettiin tällaisia oikeudenistuntoja myöskin Sten Sturen syyskesällä 1478 käydessä maassamme ja m. m. v. 1484 pidetyillä tarkastuskäräjillä, vaikka käsitellyistä jutuista ei ole säilynyt asiakirjoja; joka tapauksessa tiedämme Klaus Henrikinpojan v. 1478 oleskelleen Turussa valtakunnanhoitajan seurassa (vrt. siv. 71, alaviitta). Maanoikeuden lautakunnassa hän istui myöskin v. 1486, tälläkin kertaa Sten Sturen yhdessä

nellä oli tarkastus-, laamannin- ja kihlakunnankäräjillä annettuja tuomioita, m. m. Juhana Kristerinpojan kuninkaantuomion haltijana antama hänen ja Herman Flemingin samoja tiluksia koskevassa jutussa. Haus. kok.

Hallilaa ja *Saustilaa* koskeva riitajuttu valaisee erinomaisesti keskiaikaisen aateliston omaisuus- ja yleisiä kulttuurioloja, samalla kuin sen kulusta näemme, mitä muotoja — ja muodottomuuksia — tällaisissa riitajutuissa ja oikeudenkäynneissä noudatettiin. Kun kysymyksessä oleva tilusriita koski Klaus Henrikinpojan läheistä sukulaispiiriä, voimme arvata, että hän jo senvuoksikin seurasi sitä melkoisella mielenkiinnolla. Kaikista näistä syistä ei liene aiheetonta luoda siihen katsaus.

Lucia Olavintytär ja hänen pikkuserkkunsa poika Rötker Olavinpoika (toista Djekn-sukua) kävivät omistustaisteluansa noista Sauvossa olevista kartanoista useita vuosia erittäin kiihkeästi sekä kihlakunnan- ja laamanninkäräjillä että maanoikeudessa. Säilyneet asiakirjat, jotka suureksi osaksi ovat Lucia rouvan kirjoittamia ja osoittavat kirjoittajansa vilkasta temperamenttia ja tarmokasta luonnetta sekä hänen syvää suuttumustaan kärsityn vääryyden johdosta, ovat siksi laajoja, että meidän on tässä tyytyminen vain lyhyeen selostukseen. Rouva Lucian äidinisä, Rötker Ingenpoika (Djekn), oli pantannut Hallilan Raaseporin voudille Kort Garselle (Gardz) 70 noobelista, jonka summan hän oli antanut tyttärelleen Märtalle myötäjäisiksi. Kun hänen tyttärensä Kristiina joutui naimisiin Olavi Skelgen (Skelighe) kanssa, myi tämä appensa kehotuksesta perintötilansa Karelan Vanajan pitäjässä Henrik Svärdille 50 noobelista ja lainasi Sauvon kirkolta 20 noobelia Hallilaa vastaan, jonka hän siten lunasti takaisin Kort Garselta. Olavi Skelgen kuoltua hänen leskensä toinen mies, Hans Hosstad, lunasti puolestaan Hallilan Sauvon kirkolta, mutta jonkun aikaa senjälkeen, rahapulaan jouduttuaan, panttasi sen takaisin. Henrik Svärd, josta oli tullut Lucia Olavintyttären — siis tulevan kälynsä — holhooja, lunasti tilan taas, ja kun Henrik Svärdin lanko, Henrik Klaunpoika (Djekn), meni naimisiin Lucian kanssa, antoi hän sisarelleen Birgittalle Hallilan lunastusrahat ja lahjoitti tilan sitten huomenlahjaksi nuorelle vaimolleen. Saustilan karta-

laamanni Hartvik Jaakonpojan kanssa toimiessa tuomitsijana. Kirjeessä, josta tämän tiedon saamme, ei ole päivämäärää, jotapaitsi se muutenkin on varsin epäselvä, mutta mahdollisesti istunto pidettiin vähän myöhemmin kuin ne käräjät, jotka Hartvik Jaakonpoika istui »Turun tuomiokirkon pihalla» kesäkuun 19 p:nä 1486 piispa Kort Bitzin, tuomiorovasti Maunu Niilonpojan, Kruunuporin päällikön Knut Possen ja Turun lin-

non vaiheista taas Lucia antaa seuraavat tiedot: Rötker Ingenpojalla oli ollut kaksi poikaa, Knut, joka läksi ulkomaille ja sinne hävisi, sekä Hannes, joka kuoli nuorena ennen vanhempiansa. Tyttäriä hänellä oli viisi, Greta, Elin ja Kristiina, jotka naimisiin mennessään saivat maatiloja, ja Katariina ja Märta, jotka saivat »kultaa ja rahaa». Lucian äiti Kristiina sai myötäjäisikseen Saustilan, ja hänen kuoltuaan peri siitä toisen puolen Lucia ja toisen tämän sisar. Maatilaa ei heiltä kukaan ollut riidellyt heidän vanhempiensa eikä isäpuolensa, eikä myöskään Henrik Klaunpojan eläessä. Vasta 1470-luvun alulla, seitsemättätoista vuotta Henrik Klaunpojan kuoleman jälkeen, Rötker Olavinpoika, jonka äidinäiti oli yllämainittu Märta Rötkerintytär, nosti sekä Hallilasta että Saustilasta jutun Luciaa vastaan, väittäen äitinsä omistaneen niistä yhtä paljon kuin Luciakin. Lucia kyllä vakuutti, »ettei minulla ikänään ole hänen äidiltänsä niinkään paljoa maata kuin kämmenelleni mahtuu», mutta Rötker Olavinpoika väitti Rötker Ingenpojan pojilla olleen osuutta noihin tiloihin ja kaikkien tytärten veljiensä jälkeen sen perineen. Rötker toimitti nyt tilat takavarikoiduiksi ja »teki Lucian lampuodit tottelemattomiksi» sekä hankki Lucialle haasteen Sten Sturen pitämiin maakäräjiin. Lucia kuitenkin sairastui, eikä voinut saapua vastaamaan. Naantalissa molemmat riitapuolet sitten menivät herra Stenin puheille, ja kiivaan väittelyn jälkeen valtakunnanhoitaja käski Rötkeriä jättämään tilat rauhaan, kunnes asia tammikuussa (1473?) oli tarkastuskäräjillä ratkaistu. Tästä huolimatta Rötker Olavinpoika yhdessä Turun voudin Martti Jönsinpojan kanssa, joka lienee ollut hänen lankonsa, »panetti kuninkaanlukon» Lucian »asuntoihin» Saustilassa ja Hallilassa ja haastoi hänet Sauvon laamanninkäräjiin. Lucia kieltäytyi saapumasta, koska hänelle oli tehty veristä vääryyttä ja koska hän oli vastaava ainoastaan tarkastuskäräjissä. Tämän johdosta vouti Martti Jönsinpoika langetutti Lucian »kuninkaanlukon murtamisesta kolminkertaiseen neljänkymmenen markan sakkoon». (Kolmas lukko lienee ollut Kaskisissa, vaikka asia ei ole aivan selvä.) Kun Rötkerin ja voudin lähetit vielä antoivat viedä pois suuret määrät Lucian irtainta omaisuutta, haastoi Lucia vuorostaan Rötkerin Sten Sturen eteen, joka jälleen oli saapunut

nan voudin Juhana Kylen läsnäollessa ja joissa ratkaistiin piispa Kortin ja Kokemäen pitäjän Harjavallan ja Ylistaron kylien talonpoikain välinen rajariita; rajantarkastusmiehiksi oli valtakunnanhoitaja Sten Sture »itse nimittänyt ja määrännyt» kuusi rälssimiestä ja kuusi talonpoikaa, edellisten joukossa ensimäisenä Klaus Henrikinpojan [1]).

Näin kihlakunnantuomarina ikäänkuin saatuaan lähemmin perehtyä tällaisten ylioikeuksien työtapaan Klaus Henrikinpoika,

maahan ja istui oikeutta Turussa; mutta nyt Rötker puolestaan jäi saapumatta oikeuteen, »meni erään porvarin luo Turussa ja istui siellä kahdeksan päivää, niin kauan kuin oikeutta pidettiin». Mitä muita vaiheita riidalla sitten oli, emme tiedä. Marrask. 6 p:nä 1476 Sten Sture y. m. herrat vihdoin tuomitsivat Saustilan ja Hallilan pois Rötkerin käsistä ja tämän sakkoon omavaltaisuudesta, mutta korvausvaatimukset sekä Rötkerin väitteet oikeudestaan noihin tiloihin jäivät vielä avonaisiksi. Vasta v. 1490 näkyy lopullinen sovinto saadun aikaan toiselta puolen Rötker Olavinpojan ja Martti Jönsinpojan ja toiselta puolen Lucia Olavintyttären välillä. Samana vuonna, $^{26}/_{4}$ 1490, Lucia rouva myi Upsalan arkkipiispalle Jaakolle, Turun piispalle Maunulle, Sten Sturelle ja Knut Posselle joukon maatilojansa, m. m. Kaskisten kartanon Mynämäellä sekä Saustilan ja kaksi taloa Hallilan kylässä Sauvossa, jotka tilat he kahta kuukautta myöhemmin lahjoittivat Naantalin luostarille. S. V. A. Topographica ja Hausenin kok.; Arw. Handl. V, n:o 41, VI, n:ot 29 ja 30, VII, sivv. 31 ja 37 sekä n:o 7.

[1]) Hartvik Jaakonpojan pitämillä käräjillä esiintyneeseen »maantarkastuslautakuntaan» kuuluivat vaakunamiehet Klaus Henrikinpoika, Pietari Lille, Lauri Jönsinpoika, Olavi Balk, Tuomas Olavinpoika ja Matti Antinpoika sekä kuusi talonpoikaa. Käräjälautakunnan nimiluettelo oli seuraavan näköinen: »Anders Grelsson, Nils Röfware, Albreckt Henrichsson, Torchill Spåre, Lasse Frantzson, Clemet Jönson, Jöns Stryk, Nils Winter, Gregers Hadwelasta, Henrich Achti, Michel i Malala och Simon i Nummelta». Haus. kok. — Maanoikeuden lautakunnassa istuivat »nämät kaksitoista»(!): Klaus Henrikinpoika, Sten Henrikinpoika, Erik Abrahaminpoika(!), Maunu Niilonpoika, Pietari Lille, Kustaa Slatte, Olavi Balk, Olavi Kirves, Jöns Spora, Lasse Sek, Antti Gregerinpoika, Filippus Tuomaanpoika ja Jeppe Buch; tuomittiin Taipaleen taloa koskeva juttu. Arw. V, n:o 62. Luultavasti lautakunnan 13-jäsenisyys on siten selitettävä, että ensimäinen heistä, Klaus Henrikinpoika, oli välimiehenä; kenties hän tällöin jo oli laamanninä, jossa tapauksessa istunto olisi pidetty aivan vuoden lopulla (vrt. siv. 65).

kun hän oli tullut laamanniksi, ei enää istunut ainoastaan lautakunnissa, vaan kuului siitälähtien useimmiten itse tuomareihin. Sellaisena hän oli yhdessä nuoren laamannin Henrik Bitzin kanssa maanoikeuden istunnossa, joka lokak. 20 p:nä 1488 pidettiin Turun raastuvassa ja jossa m. m. annettiin tuomio Pohjois- ja Etelä-Suomen laamannikuntien asukasten välisessä Airiston kalavesiä koskevassa riidassa. Maanoikeuden istujat olivat, paitsi Suomen laamanneja, Sten Sture sekä ritarit Vestmanlannin ja Ylisen Taalainmaan laamanni Greger Matinpoika, Södermanlannin laamanni Åke Jönsinpoika (Svarte) ja Eerik Ottenpoika [1]). Samassa kuussa ja samassa paikassa aikaisemmin, ainakin 11, 13, 16 ja 17 p:nä, pidetyissä maanoikeuden istunnoissa, joita johtivat joko Sten Sture itse tai ritarit Greger Matinpoika ja Åke Jönsinpoika, Sten Sturen tällöin ollessa saapuvilla vain epäsäännöllisesti, Klaus Henrikinpoika kuului lautakuntaan. Käsiteltävinä oli m. m. edellä (siv. 85) mainittu kokemäkeläinen rajariita sekä eräitä Naantalin luostarin tilusjuttuja [2]).

---

[1]) Arw. Handl. V, n:o 78. Lautakunnassa istuivat vapaasukuiset Eerik Ragvaldinpoika, Olavi Joninpoika, Kustaa Slatte, Arvid Olavinpoika, Niilo Pentinpoika ja Pentti Olavinpoika sekä kuusi talonpoikaa. Viimemainittu lienee näihin aikoihin tuomittu Sten Sturelle maksamaan melkoinen summa rahaa, päättäen Arw. I, sivv. 189—190 julkaistusta asiakirjasta, jossa Sten Sture Turun linnassa $^{16}/_{10}$ 1498 kirjoittaa: »att sâm Bengt Oluffzon, Gudh hans Siell nade, annamade aff mig Kwmo gårdh, och tesliges war Häredzhöffdinge i nedre Satagunden, och the opå Almogen swårliga kärde, blef han mig en swår Summa Peningh skyldig, som Lagman Her Gregers Madzson, Her Åke Jörensson(!), Her Hindrick Bydz, Claes Hindersson; och flere gode Riddere och Män witterligit är». Sten Sture kuittaa summan Pentti Olavinpojan leskelle Margareetalle, joka velan maksuksi on hänelle luovuttanut Valeenperän kartanon ja osansa Vesuntaa. Velka oli 500 markkaa, josta summasta Dorothea Kristerintytär, Margareetan tyttärentytär ja Merven omistajan Pietari Svensken vaimo, $^{22}/_{6}$ 1531 ostaa sen takaisin Kustaa Vaasalta (Haus. kok.). Merven herrasväeltä kuningas sen jälleen ostaa, edelleen samasta summasta, $^{30}/_{6}$ 1542 (Hausen, Bidrag III, siv. 143).

[2]) Lautakunnassa istuivat: $^{11}/_{10}$ Knut Posse, Juhana Kyle, Klaus Henrikinpoika, Joakim Fleming, Olavi Jönsinpoika, Arvid Olavinpoika, Sten Henrikinpoika, Niilo Röfvare, Lauri Jönsinpoika, Pietari Jönsin-

Sten Sture kävi vielä useita kertoja Suomessa ja oleskeli täällä vakinaisestikin pari vuotta, mutta silloin luultavasti pidetyistä maanoikeuden istunnoista, joissa Klaus Henrikinpoika olisi ollut saapuvilla, ei ole säilynyt mitään tietoja, enempää kuin sellaisistakaan, joiden pito mahdollisesti oli uskottu joillekuille valtaneuvoksille.

Vasta v:lta 1504 on jälleen olemassa tietoja Klaus Henrikinpojan osanotosta maanoikeuden toimintaan. Oikeutta istuvat uusi valtakunnanhoitaja Svante Niilonpoika, ritarit Sten Turenpoika (Bielke), Henrik Bitz, Kristiern Pentinpoika (Oxenstierna) ja Trotte Magnunpoika (Ekan sukua?) sekä vaakunamiehet Klaus Henrikinpoika, Tönne Eerikinpoika ja Matti Filpuksenpoika, kaikki valtaneuvoksia. Istuntoja pidettiin ainakin kaksi, toinen Turun raastuvassa heinäk. 27 p:nä, toinen Turun linnan edustalla (päivämäärä epäselvä), ja käsiteltävänä oli jälleen kiinteistöriitoja [1]). Kuutta vuotta myöhemmin, 1510, pidettiin taas Turun raastuvassa tällaisia käräjiä heinäkuun lopulla (»om Sancte oleffz tiid»). Tuomareina istuivat valtakunnanhoitajan puolesta Södermanlannin laamanni Juhana Arendinpoika, Aksel Laurinpoika, Etelä-Suomen laamanni Klaus Henrikinpoika ja Pohjois-Suomen laamanni Henrik Steninpoika; saapuvilla olleiksi on merkitty valtakunnanhoitajan puoliso rouva Metta, Turun valittu piispa Arvid Kurki, tuomiorovasti Henrik Venne ja arkkiteini Paavali sekä Juhana Fleming. Käsittelyn alaisena oli m. m. Jaakko Antinpojan (nuoremman Tavast-suvun kantaisän) ja Jöns Antinpojan (todennäköisesti Klaus Henrikinpojan vävy) välinen tilusriita [2]).

---

poika, Tor Karpalainen ja Jöns Hookoninpoika; $^{13}/_{10}$ samat, paitsi Juhana Kylen, Pietari Jönsinpojan ja Jöns Hookoninpojan sijaan Niilo Pentinpoika, Matti Antinpoika ja Antti Gregerinpoika; $^{16}/_{10}$ samat kuin $^{11}/_{10}$, paitsi Pietari Jönsinpojan ja Jöns Hookoninpojan sijaan Tuomas Olavinpoika ja Pelle Pietarinpoika; $^{17}/_{16}$ istuneesta lautakunnasta ei ole tietoa. Vrt. Arw. Handl. V, n:ot 74—76, ja Haus. kok. $^{13}/_{10}$ 1488.

[1]) Mustak. n:o 693 ja Haus. kok.

[2]) Oikeuden eteen saapui — kerrotaan tuomiokirjeessä — »ymmärtäväinen» (beskedeligh) mies Jeppe Antinpoika (Kaas) esittäen kanteen

Sten Sture nuorempi saapui, samoinkuin hänen isänsäkin, Suomeen pian valtakunnan hallitukseen ryhdyttyään ja käytti tilaisuutta myöskin oikeutta istuakseen. Koko syyskuun ja alkupuolen lokakuuta 1512 hän täällä oleskeli seuralaisineen, joista huomattavin oli Linköpingin »electus», tohtori Hemming Gadh. Voimme pitää jotenkin varmana, että Klaus Henrikinpoikakin oli jäsenenä myös niissä oikeudenistunnoissa, joita pidettiin Turun raastuvassa syysk. 4 p:nä[1]); Satakunnassa kuun lopulla pidetyissä tarkastuskäräjissä istuivat laamannit Knut Eerikinpoika ja Henrik Steninpoika[2]), mutta niihin, joita Turussa lokak. 9 p:nä Sten Sturen puolesta istui Hemming Gadh »Didrik Hannunpojan kodissa» (hem thill Dirich Hanssons), mainitaan jälleen Klaus Henrikinpojankin ottaneen osaa yhdessä muiden laamannien sekä Niilo Eskilinpojan ja Turun porvestarien ja

---

Kosken Jöns Antinpoikaa vastaan kahdesta Vehmaan pitäjässä olevasta talosta, Lammista ja Uudestakartanosta, sekä 70 kuorman niitystä, jotka Jöns Antinpoika oli anastanut itselleen Jeppe Antinpojalta ja hänen jakokuntalaisiltaan vastoin lakia ja oikeutta. Jönsin isä, Antti Gregerinpoika, oli sanotut tilat pantannut Eerik Abrahaminpojalle 300 markasta, niinkuin oikeudelle näytetty herrojen Grels Matinpojan ja Niilo Eerikinpojan sekä Knut Possen tuomiokirje osoitti. Kolmena päivänä perätysten haastettiin Jöns Antinpoika vastaamaan Jeppe Antinpojan kanteeseen, mutta hän ei tahtonut tulla. Eräänä päivänä hän kuitenkin tuli »turvakirjalla varustettuna» (leydigh och feligh) vastaamaan muutamista muista tekosistaan ja ryhtyi puolustuspuheeseen, väittäen Sten Sturen tuominneen sanotun kirjeen mitättömäksi. Oikeus vaati silloin hänen kirjettään nähtäväksensä, mutta Jöns Antinpoika ei sitä antanut. Jeppe Antinpoika jakokuntalaisineen tuomittiin nyt sanottujen tilojen hallintoon, kunnes he saisivat mainitut rahat takaisin. Sitäpaitsi Jöns Antinpoika tuomittiin maksamaan heille 10 vuoden tuoton siltä ajalta, minkä hän noita tiluksia oli pitänyt. Arw. V, n:o 129; toinen jäljennös Haus. kok:ssa. — Samana vuonna $^{14}/_{9}$ Juhana Arendinpoika y. m. pitivät tarkastuskäräjiä Kokemäen kartanossa, mutta niillä ei Klaus Henrikinpoika ollut saapuvilla (Haus. kok.).

[1]) Grönblad, Nya källor, siv. 551 seurr. Lähempi selonteko edempänä.

[2]) Haus. kok. asiakirja $^{25}/_{9}$ 1512. Jäljennöksessä sanotaan: »Knuth Erichson, Erich Staffansson (pitää tietysti olla Henrik Stensson) lagman.»

raatimiesten kanssa [1]). Näissäkin langetettiin »kuninkaantuomioita» maariidoissa, mutta sitäpaitsi tietävät asiakirjat tällä kertaa kertoa muistakin maanoikeuden käsittelemistä asioista. Maanoikeudesta aikoinaan annettujen asetusten mukaisesti (vrt. siv. 26) ja myös tarkastuskäräjien laajennetun tehtävän nojalla [2]) oli nimittäin esillä m. m. myöskin joukko virkamiehiä vastaan tehtyjä valituksia. Nämä syytökset olivat niin kuvaavia ajan oloille, että lienee paikallaan niistä lähemmin tehdä selkoa, semminkin kun syytettynä tai muuten riitapuolena on yksi maan ylimmistä oikeudenvalvojistakin, laamanni Henrik Steninpoika.

Ensinnäkin mainitaan lyhyesti valitus, jonka muuan Nousiaisten(?) pitäjästä kotoisin oleva Pietari Laurinpoika oli esittänyt Henrik Steninpoikaa vastaan siitä, että tämä ilman laillista tuomiota oli anastanut hänen karjaansa. Tuomioistuin määräsi — maanoikeuden järjestyssääntöä noudattaen — Turun linnan voudin, Josef Pietarinpojan, selvittämään asian riitapuolten kesken. — Toisesta Henrik Steninpoikaa koskevasta riitajutusta on pitempi selonteko [3]). Henrik Steninpojalla oli edellisenä talvena ollut Hauhon pitäjässä lampuotinsa hallussa pari kolme lästiä viljaa. Keväällä oli hänen luokseen tullut talonpoikia pyytämään häntä »Jumalan tähden» lainaamaan heille tuota viljaa siemeneksi, ja hän olikin, pyyntöön suostuen, lähettänyt palvelijansa viljaa antamaan. Saajien joukossa oli myöskin Lasse kauppamiehen (Garp-sukua [4]) lampuoti, jonka piti lainaamillansa jyvillä kylvää isäntänsä pelto. Kun sitten Henrik

[1]) Iivar Flemingin maakirja S. V. A:ssa, lehti 80 v.

[2]) Vrt. Hildebrand, Svenska Statsförfattningens hist. utv., siv. 140.

[3]) Tässä laajemmin selostamamme esitys Henrik Steninpojan ja Lasse kauppamiehen ja hänen poikansa välisistä riitaisuuksista tosin ilmeisesti palautuu varhaisempiin aikoihin kuin vuoteen 1512, johon Grönblad (Nya källor, siv. 553 seurr.) on sen asettanut; mainitaanhan siinä Eerik Turenpoika, joka kuoli toukokuussa 1511, vielä elossa olevana. Otamme sen kuitenkin tähän muiden samantapäisten juttujen yhteyteen.

[4]) Vrt. J. Ramsay, Frälsesläkter, sivv. 142, 160 ja 536.

Steninpoika syksyllä, viljankorjuun jälkeen, lähetti palvelijansa perimään lainaa takaisin, maksoivat kaikki muut paitsi Lasse kauppamiehen lampuoti, jolta hänen isäntänsä oli ottanut kaiken hänen viljansa ja kieltänyt lainaviljaa takaisin suorittamasta. Lampuodin vilja-aitalle tullut Henrik Steninpojan palvelija ei kuitenkaan siihen tyytynyt, vaan — sanoen: »tänne minä viljan lainasin ja täältä sen tahdon saada» — työnsi oven auki ja otti aitasta sen määrän, minkä hän oli keväällä antanut. Asiakirjassa sanotaan nimenomaan, että palvelija ryhtyi omankäden oikeuteen omin neuvoin, ilman Henrikin käskyä, ja että hän menettelystään sai nuhteet isännältään, joka vielä otti häneltä takuun, kunnes asia olisi oikeudessa ratkaistu. Vähäistä myöhemmin Henrik Steninpoika saapui Hämeeseen lampuotinsa luo ja lähti varhain erään arkipäivän aamuna kirkolle. Siellä hän käyskeli kirkkomaan ympärillä seurassaan ainoastaan poikanen, joka kulki hänen takanaan kantaen hänen peistään [1]). Jonkun matkan päässä, tapahtumain näkijänä, oli muuan saksalainen — »minun herrani (ehkä valtakunnanhoitajan) palvelija», sanoo asiakirjan kirjoittaja —, ukko »Jacob Lothernikth», joka oli pyhiinvaellusmatkalla Pyhän Jaakon kirkkoon Renkoon. Kirkkomaalla olijat saivat nyt nähdä, kuinka Lasse kauppamies ja hänen ajomiehensä tulivat jousilla ja aseilla (»fulle wärier») varustettuina reessä ajaen Henrikin taloon päin, josta he sitten, kuultuansa Henrikin lähteneen kirkolle, karauttivat sinne kostaakseen Henrikille sen, mitä hänen palvelijansa oli tehnyt. Kun Henrik nyt aikoi poistua kirkolta, hyppäsivät vastaantulijat reestään, toinen jousi ja toinen miekka kädessään, ja huusivat: »Täälläkö sinä olet, maan rosvo ja petturi!» Ennenkuin Lasse ehti jännittää jousensa ja ampua nuolen Henrikiin, iski tämä häntä peitsellänsä kolmesti selkään, jolloin Lasse katsoi par-

[1]) »och swa bittiide om en morgon var Henrick vth gongin fron sin lanbo och til kirken, lögerdaghen nesth fore sancte Anne dag, var en sökne dag; gik Henrick kringom kirkiegordhen och hade sit bandh i handhen, hade ingen med sig vtan en lithen dreng, som bar eth spiwt epther honom.»

haaksi lähteä käpälämäkeen. Seuraavana päivänä, joka oli kolmas sunnuntai adventista, Henrik oli saapuvilla messussa Hauhon kirkossa, ja messun päätyttyä ja kellojen soitua jumalanpalveluksen lopettajaisiksi hän seurasi kirkkoherraa pappilaan. Heti heidän lähdettyään saapuivat Lasse kauppamies ja hänen poikansa Gudmund Laurinpoika (Sääksmäen kihlakunnan tuomari) kaksitoista haarniskoitua miestä mukanaan ja varustettuina neljällä jännitetyllä jousella ja muilla aseilla ja ryntäsivät kirkkoon siellä hyökätäkseen Henrikin kimppuun. Pakotettuina tyhjin toimin palaamaan he ulkona kohtasivat erään Henrik Steninpojan palvelijan, jota he nyt alkoivat piestä ja raastaa ja jolta he ryöstivät hänen lyömämiekkansa. Tämän tehtyään he menivät kotiinsa. Mutta asiaa he eivät vielä heittäneet, vaan lähtivät Viipuriin Eerik Turenpojan luo valittamaan [1])

[1]) Gudmund Laurinpojalla, joka kuului Eerik Turenpojan »palvelukseen» ja joka hänen suosituksestaan v. 1507 oli saanut kihlakunnantuomarin viran (vrt. Grönblad, Nya källor, siv. 325), oli rettelöitä myöskin valtaneuvos Åke Yrjänänpojan, Hämeenlinnan päällikön, kanssa, minkä johdosta hän jonkun aikaa näkyy olleen tuomarinvirastaan erotettunakin. $^{16}/_{3}$ 1509 Eerik Turenpoika näet kirjoittaa valtakunnanhoitajalle m. m.: »I haffue kalled edert breff och jncigle igen, som j laglige giffuit haffue myn tienere Gudmund Larensson oppa eth herredzhöffdingedöme j Tawestelandh, för osanne budh bere skyld, at han ecke vilde sigie her Aghe Jörensson hulskap och manskap pa edre vegne, thet ey j sanningh fynnes skal, thet her Aghe nagen tiid aff honum sadant begärende war; och haffuer han varit her Aghe redeboen och epter fult hwar han thet haffuer begäred epter sin magt. Och hopes mich, at han är i edert oc rigisins hulskap och manskap saa lenge han tiener mich, om thet ma holdis ther fore. Ma thet vare pa thenne tiid, bedendis eder vele lathe honum nywthe edert breff och jncigle j haffue honum giffuit och scriffue her Aghe til, honum sker ther jntit hinder oppa. Kunde the samme saa wel stille obestand vdaff, som nw för öghen är paa alle sijder, som the aff al theris akt gerne begynne vele, ellis borde töm vdaff viiste vare och lithen tak för theris mödhe, at the saa sanningen för eder spare oc gerne giorde eder och flere ytermere möde, om the thet bekome kunde.» Grönblad, Nya källor, siv. 416. Kuten näkyy, oli Gudmund Laurinpojalla mahtava suojelija, joka tunsi arvovaltansa itse valtakunnanhoitajallekin kirjoittaessaan. Todennäköisesti Gudmund Laurinpojan kirjoittama on Grönbladin (m. t., sivv. 211—212) julkaisema kirje; siitä näkyy hänellä olleen riitaa myöskin

— vastoin totuutta, huomauttaa asian selostaja —, että Henrik Steninpoika oli ehdoin tahdoin ryöstänyt Lasse kauppamieheltä puoli lästiä ohria ja kaiken lisäksi väijyksistä hyökännyt hänen kimppuunsa kirkkotiellä ja häntä lyönyt. — Samoin oli edellämainittu Gudmund Laurinpoika kolmen pyhän kuninkaan päivänä edellisenä vuonna murtautunut Henrik Steninpojan aittaan Hämeessä, ottanut sieltä lästin ohria, iskenyt hänen lampuotinsa mustelmille ja veriseksi hänen omassa talossaan ja ryöstänyt asujamilta aseet. Samassa talossa makasi Pietari Steninpojan (todennäköisesti Henrikin veljen) leski Margit lapsivuoteessa. Sinne tuli nyt Gudmund Laurinpoika, seurassaan joukko talonpoikia, räyhäten ja iskien kaikkea, mikä eteen tuli, ja ampuen pyssyillään ja jousillaan luoteja ja nuolia sisään ikkunasta. Ja — sanotaan lopuksi — päälle päätteeksi hyvä herra Eerik Turenpoika ja tämän miehet pitivät sotaa Henrik Steninpoikaa vastaan (»är Henrick Stensson befeijdath aff then gode herre her Erick Twresson och aff hans swenne»).

Tosiaan kaunis kuva silloisista oloista maassamme! Kaksi oikeudenvalvojaa, laamanni ja kihlakunnan tuomari, ja maan mahtavin mies, Viipurin linnanpäällikkö, täydessä sodassa keskenään. Kummalla puolella syy oli suurempi, se ei käy asiakirjoista selville, enempää kuin sekään, minkä tuomion maanoikeus langetti.

Kun nyt itse laamanni saattoi joutua tällaisiin rettelöihin ja tehdä itsensä syypääksi ylläkerrotun laatuisiin väkivaltaisuuksiin, niin eipä ihmettä, että pienemmät herrat, kuten esim. Henrik Steninpojan vanha kilpailija, sittemmin Satakunnan ja Pohjois-Suomen vouti Didrik Hannunpoika, katsoivat sopivaksi menetellä ainakin yhtä mielivaltaisesti. Viimemainittu oli edellä (siv. 88) mainitussa, syysk. 4 p:nä 1512 Sten Sturen johdolla pidetyssä maanoikeuden istunnossa syytettynä seuraavista omavaltaisuuksista: Vintalan Simon hän oli sitonut kiinni ja häntä piessyt ja pahoinpidellyt; Raision pitäjän Vanstasta

Klemet Hogenskildin kanssa. Tämä oli Turun linnassa »luottomiehenä» ainakin v. 1511; kun kirjeessä puhutaan kihlakunnan takaisinsaamisesta, on kai kysymyksessä sama anomus kuin ylempänä mainitussa Eerik Turenpojan kirjeessä.

kotoisin olevalta Olavilta hän oli vienyt tavarat ja karjan, rymättyläisiltä talonpojilta heidän veneensä, Lasse Dywassilta lusikan, kirkkoherra Lauri Torsteninpojalta (Geet-sukua) härkäparin ja vielä eräältä tynnyrillisen viljaa; muuan taas valitti hänen suojelevan valittajan isän murhaajaa. Ainakin osa syytöksistä osoittautui oikeaksi, toiset lykättiin myöhemmin ratkaistaviksi, yksi kunnes Sten Sture palaisi matkoiltaan Suomen muilta paikkakunnilta. Ennenkuin valtakunnanhoitaja kuitenkaan oli ehtinyt takaisin, oli Didrik Hannunpoika heittänyt henkensä, pelästyneenä — kertoi huhu — siitä, että Sten Sture oli kirjeessä kutsunut häntä luokseen Satakuntaan, nähtävästi vastaamaan siellä esitettyihin uusiin syytöksiin [1]).

Vajaata vuotta myöhemmin nuori valtakunnanhoitaja jälleen saapui maahamme ja istui heinäkuun lopussa ja elokuun alussa oikeutta m. m. Turun raastuvassa ja »valleilla Raaseporin ulkopuolella.» Jäseninä maanoikeudessa ja tarkastuskäräjillä oli nytkin sekä Ruotsin että Suomen miehiä: piispa Arvid Kurki, Hemming Gadh, laamannit Klaus Henrikinpoika ja Henrik Steninpoika sekä useita muita ylhäisiä henkilöitä. Käsitellyistä jutuista on jälkimaailman tietoon jäänyt vain muutama tilus- ja kalavesiriita [2]) sekä — mahdollisesti — taaskin valitus Henrik Steninpoikaa vastaan, jolta pari maanvoutia väitti saaneensa ko-

[1]) Grönblad, Nya källor, siv. 563; vrt. myös saman julkaisun sivv. 543—544 ja 548.

[2]) $^{19}/_{7}$ 1513 istuivat Turun raastuvassa Sten Sture, Linköpingin electus Hemming Gadh, ritarit Knut Eskilinpoika, Sten Kristerinpoika ja Åke Yrjänänpoika sekä vaakunamiehet Niilo Eskilinpoika, Juhana (Iwan) Joninpoika, Klaus Henrikinpoika ja Henrik Steninpoika, kaikki valtaneuvoksia; ratkaistiin Turun arkkiteinin Paavali Scheelin valitusjuttu nimismies Henrik Korpolaista vastaan erään niityn anastamisesta, rajakiven poisviskaamisesta ja kylän yhteismaan aitaamisesta (Mustak. siv. 562). — $^{21}/_{7}$ 1513 samoin Turun raastuvassa Sten Sture, piispa Arvid, tohtori Hemming Gadh, ritarit Knut Eskilinpoika, Sten Kristerinpoika ja Åke Yrjänänpoika sekä vaakunamiehet Niilo Eskilinpoika, Joen Jönsinpoika, Klaus Henrikinpoika, Henrik Steninpoika ja Turun pormestarit ja raatimiehet; ratkaistavana oli eräiden Toijalan kylän talonpoikain valitus, että rouva Anna (Hannuntytär, Henrik Bitzin leski) oli heiltä ottanut

vin yliolkaista kohtelua osaksensa ollessaan viran puolesta käräjillä saapuvilla [1]).

Tietysti Klaus Henrikinpoika niiden asiain lisäksi, mitä hän eri käräjillä ja maanoikeudessa istuessaan oli käsittelemässä, muutenkin sekä virka-asemansa johdosta että yleensä luottamusta nauttivana ja vaikutusvaltaisena miehenä sai joukon tehtäviä suorittaaksensa. Toiset olivat samanlaisia kuin edelläkerrotut käräjäjutut, kuten Sten Sturen määräys yhdessä Turun voudin, Maunu Laurinpojan, ja Joakim Flemingin kanssa ratkaista Olavi Kirveen lasten ja Knut Bitzin sekä tämän perillisten välinen perintöriita, samoinkuin eräs tilusriita Turun tuomiokirkon ja Kosken omistajan, Antti Gregerinpojan, sekä tämän poikain välillä [2]). Toiset tehtävät taas olivat yleisempää laatua ja osaksi

---

kappaleen niittyä ja kalavettä; valitus hylättiin, koska läsnäoleva laamanni Henrik Steninpoika »heti vastasi» antaneensa Anna rouvalle tuomion tuohon niittyyn, tarkastusmiesten jo 14 vuotta sitten antaman lausunnon mukaan (Arw. V, n:o 138). — $^{30}/_{7}$ 1513 istuivat Raaseporin ulkopuolella olevilla valleilla oikeutta Sten Sture, Tönne Aadolfinpoika (pitänee olla: Tönne Eerikinpoika), Etelä-Suomen laamanni Klaus Henrikinpoika, Pohjois-Suomen laamanni Henrik Steninpoika, kihlak. tuomari Yrjänä(!) Paavalinpoika y. m.; käsiteltiin vaimo Karin Pietarintyttären, Domargårdin omistajan, valitus Maunu Grabbea vastaan eräistä tiluksista, jotka hänen miehensä, Jäpper(!) Matinpoika, oli pantannut (Haus. kok.). — $^{6}/_{8}$ 1513 istuivat, jälleen Turun raastuvassa, Sten Sture, piispa Arvid, toht. Hemming Gadh, ritari Knut Eskilinpoika ja vaakunamiehet Joen Jönsinpoika ja Klaus Henrikinpoika sekä pormestarit ja raati; käsiteltiin Jöns Pietarinpojan vaimonsa ja tämän kanssaperillisten puolesta nostama valitus Jöns Hookoninpoikaa ja hänen kanssaperillisiään vastaan Vuorenpään kartanosta, jonka Jöns Pietarinpojan vaimon isänäiti oli antanut hänen isällensä, Tor Karpalaiselle, 150 markan lainasta (Arw. V, n:o 140).

[1]) Grönblad, Nya källor, siv. 597.

[2]) Vaakunamies Olavi Kirves, Nousiaisten Nummen omistaja, oli kaksi kertaa naimisissa, ensiksi Niilo Olavinpojan (vanhempaa Särkilahden sukua) ja Elin Niilontytär Tavastin tyttären — piispa Maunu Niilonpojan sisaren — Martan, kanssa (Marta eli vielä 1469), sekä toisen kerran Antti Henrikinpojan (Lindelöf-sukua) ja Ingeborg Frillen tyttären, Margarectan, kanssa (aikaisintaan v:n 1472 jälkeen). Nähtävästi ensimäisestä avioliitosta syntyneiden Olavi Kirveen lasten ja Knut Bitzin välillä oli jokin pitkällinen perintöriita. Riitaa lienee Olavi Kirveen perillisten

maalle ja valtakunnalle erinomaisen tärkeitä. Erikoisesti laajeni Klaus Henrikinpojan vaikutuspiiri sen jälkeen, kun hän oli kohonnut korkeimpaan virka-arvoon, mihin Ruotsin valtakunnan ylimys yleensä saattoi nousta, valtaneuvoston jäseneksi.

Milloin Klaus Henrikinpoika *valtaneuvokseksi* nimitettiin, siitä ei ole tietoa, mutta luultavasti se tapahtui samaan aikaan kuin laamanniksinimityskin. Yleensä vaativat sekä vanhat traditsionit että käytännöllinen tarve, että jokaisessa osassa valtakuntaa oli valtaneuvoksia, joiden puoleen hallitsija tai hallituksen hoitaja saattoi tarvittaessa kääntyä ja jotka valtaneuvostossa ikäänkuin edustivat seutukuntansa yleistä mielipidettä.

---

puolesta ajanut toinen hänen vävyistään, Niilo Pietarinpoika (nuoremman Särkilahden suvun kantaisä), koskapa eräässä 1496 syntyneessä asiakirjassa hänen kälynsä Elin Olavintytär ilmoittaa antavansa hänelle Ylistaron tilan Sauvossa »hänen suuren vaivansa ja vaikean ahkeroimisensa vuoksi, jota hänellä usein on ollut matkustaessaan Ruotsiin valtaneuvoston eteen ja täällä maassa käräjille ja oikeusistuimiin mainitun tilan tähden, ennenkuin hän voitti ne(!) takaisin Henrik Bitziltä ja hänen kanssaperillisiltään» (Arw. Handl. V, n:o 107); ehkä Niilo Pietarinpoika osaksi juuri ahkeran käräjöimisensä vuoksi sai pilkkanimen »Kiukku-Niku». Knut Bitzin v. 1494 kuoltua ($^{12}/_{2}$ 1494 hän teki testamenttinsa, vrt. Arw. V, n:o 103) jatkoivat hänen perillisensä riitaa. Kun valtaneuvosto syksyllä 1494 oli koolla Tukholmassa, nosti Olavi Kirves vainajan lanko, piispa Maunu, asiasta kysymyksen, ja hänen pyynnöstään valtakunnanhoitaja kirjoitti $^{4}/_{10}$ 1494 asiasta Turun voudille Maunu Laurinpojalle, Klaus Henrikinpojalle (oletamme nimittäin että nimi »olauus henricsson» on luettava »clauus henricsson», koska mitään Olavi Henrikinpoikaa ei tähän aikaan esiinny, jotapaitsi sennimisen maallikon ristimänimi tuskin olisi kirjoitettu latinalaiseen muotoon ja isännimi ruotsalaiseen) ja Joakim Flemingille, joka samoinkuin Klaus Henrikinpoika oli valtaneuvos, antaen heille tehtäväksi riitajutun ratkaisemisen. — Samoin heidän tuli — myöskin piispa Maunun tekemästä esityksestä — lopullisesti ratkaista toiselta puolen Turun tuomiokirkon ja toiselta Kosken omistajan Antti Gregerinpojan (Garp) ja hänen poikiensa välinen riita Santasaaresta. Vrt. Arw. Handl. I, n:o 82. Tarkoitus kai oli pitää asioista tarkastuskäräjät; ainakin puhutaan tässä haasteen antamisesta (»atj lathin stæmnæ for idher knut bidz ærffuinge och teslikis anderss gregersson i Koskis och hans söner, och thet i anamen the ærende til idher och skylier them aat medh rætthe saa at the icke epter koma, for mik eller noghen godh man i Rigsins radh»).

Luonnollista ja samalla tavallista — ei kuitenkaan poikkeuksetonta — oli, että paitsi piispoja ainakin laamannit tulivat myöskin valtaneuvoston jäseniksi. Alettiinpa jo näihin aikoihin katsoa, että m. m. laamanninvirat olivat niitä taloudellisesti edullisia läänityksiä, jotka oli varattava valtaneuvosten yksinoikeudeksi, heidän palkoikseen; varsinaista palkkaahan valtaneuvoksilla ei ollut, jos ei ollut juuri varsinaisia virkatehtäviäkään. Valtaneuvoston yhteisiin kokouksiin ja niitä laajempiin n. s. herrainpäiviin, joiden molempien merkitys oli niin suuri Sturein ajalla, eivät suomalaiset yleensä voineet lähimainkaan yhtä ahkerasti ottaa osaa kuin ruotsalaiset; matkat kävivät hankaloiksi ja kalliiksi, varsinkin kun heillä ei ollut maatiloja niillä seuduilla, joissa näitä kokouksia pidettiin [1]). Usein sitäpaitsi olot omassa maassa olivat sellaiset, että johtomiesten ei sopinut täältä poistua, niin tärkeitä asioita kuin Ruotsin puolella pidettävissä kokouksissa olikin pohdittavina ja ratkaistavina.

Valtiolliset tapahtumat ja päivänkysymykset olivat Sturein aikakaudella sekä lukuisia että suurta mielenkiintoa herättäviä, erittäinkin juuri sinä aikana, jolloin tiedämme Klaus Henrikinpojan valtaneuvoksena ottaneen niihin osaa. Suhteet Tanskaan, venäläisiin ja saksalaiseen ritarikuntaan, loppumattomat neuvottelut ja kiistelyt unionikysymyksessä, Akselinpoikien aiheuttamat rettelöt ynnä monet pienemmät kysymykset olivat *Sten Sture* vanhemman hallitusajan alkupuoliskolla aiheuttaneet mielissä levottomuutta ja osittain aseellisia yhteentörmäyksiäkin, ja varsinkin oli Suomi saanut tuntea itäisen naapurinsa hyökkäyshalua ja Akselinpoikien omavaltaisuutta valtakunnan laillista hallitusta kohtaan. Pääasiallisesti näissä asioissa Sten Sture kävikin maassamme nuo lukuisat kerrat, joista edellä on ollut puhe ja jolloin Klaus Henrikinpoikakin epäilemättä oli pidetyissä neuvotteluissa mukana. Vähitellen eräät näistä kysymyksistä joutuivat joko kokonaan tai ajaksi pois päiväjärjestyksestä. V. 1487 valloitettiin Iivar Akselinpojan linnat, m.m. Raasepori, ja samana vuonna tehtiin viideksi vuodeksi

[1]) Vrt. Hist. Ark. VIII, sivv. 35—37.

aselepo venäläisten kanssa. Heinäk. 30 p:nä 1488 sovittiin saksalaisen ritariston ja Ruotsin väliset riitaisuudet *Papinsaaressa* lähellä Raaseporia sekä solmittiin ystävyys- ja puolustusliitto yhteisiä vihollisia venäläisiä vastaan; Sten Sturen edustajina oli rauhankokouksessa yhdeksän ruotsalaista ja suomalaista valtaneuvosta, m. m. Klaus Henrikinpoika[1]). Tämä on ensi kerta, jolloin hänet mainitaan valtaneuvosten joukossa.

Kauan ei kestänyt, ennenkuin *uhka venäläisten taholta* taas alkoi käydä pelottavammaksi. Jo aselevon jälkeisenä vuonna he jälleen kävivät hävitysretkellä rajaseuduissa, ja sitä seuraavina vuosina he julmasti hävittelivät Pohjois-Pohjanmaata. Huolestuttavien sanomien johdosta valtakunnanhoitaja kävi Suomessa sekä 1490 että 1491 järjestämässä maan puolustusta ja neuvottelemassa maan johtomiesten, uuden piispan *Maunu Niilonpoika Särkilahden*, laamannien y. m., kanssa menettelystä, jota oli noudatettava venäläisiin nähden. Ensimäisellä matkalla asetettiin Viipurin ja Savonlinnan, noiden tärkeiden rajalinnojen, päälliköksi valtaneuvos, ritari *Niilo Eerikinpoika (Gyllenstjerna)* [2]) ja pidettiin Raaseporissa suuri kokous, johon myöskin saksalaisen ritariston ja Riian edustajia oli saapunut ja jossa oli tarkoituksena saada sovitetuksi näiden välinen eripuraisuus, jotta Liivin puolelta tarpeen tullen olisi voitu saada apua venäläisiä vastaan.

[1]) Ruotsalaiset ja suomalaiset edustajat olivat: ritarit Gregers Matinpoika, Åke Joninpoika, Eerik Ottenpoika, tuomiorovasti Maunu Niilonpoika ja vaakunamiehet Eerik Ragvaldinpoika, Juhana Kyle, Maunu Iivarinpoika, Klaus Henrikinpoika ja Jaakko Fleming. Vrt. Rydberg, Sveriges traktater III, sivv. 408—411. Lopullinen rauhanteon vahvistus tapahtui marraskuussa Räävelissä.

[2]) Niilo Eerikinpoika, joka oli valtaneuvos jo 1461, kuningas Kristianin hovimestari 1465 ja ritari 1487, oli hyvin ylhäistä sukua. Hänen äitinsä oli kuningas Kaarle Knuutinpojan tytär Kristiina ja itse hän oli naimisissa valtaneuvos Eskil Iisakinpoika Banérin ja Cecilia Greenin tyttären Sigridin kanssa; Cecilia Green oli ensin ollut naimisissa Maunu Kaarlenpojan, Ekan omistajan kanssa, ja oli siis Kustaa Vaasan äidinäiti. Niilo Eerikinpojan tytär Kristiina meni 1512 naimisiin Sten Sturen kanssa ja tuli kuuluisaksi Tukholman linnan puolustamisesta Kristiern II:n joukkoja vastaan.

Samoin päätettiin, että Niilo Eerikinpojan piti ryhtymän venäläisten kanssa neuvotteluihin rauhan jatkamisesta, välirauhan aika kun oli päättyvä syksyllä 1492. Sama rauhankysymys näkyy olleen tärkeimpänä Sten Sturen v. 1491 tekemällä Suomen matkalla.

Luonnollista on, että Niilo Eerinkinpoika valvoessaan maan etuja venäläisiä vastaan oli yhtämittaisissa neuvotteluissa muiden Suomen johtomiesten kanssa. Milloin nämä eivät voineet saapua Viipurin puolelle Niilo Eerikinpojan luo, jonka oli vaikea jättää tärkeätä asemapaikkaansa, ilmoittivat he hänelle kirjeellisesti mielipiteensä. Niinpä piispa Maunu Niilonpoika yhdessä »täällä maankulmassa olevien hyvien, arvokkaitten miesten *Klaus Henrikinpojan*, *Knut Possen* ja *Joakim Flemingin* kanssa Niilo Eerikinpojan pyynnöstä piti syksyllä *1491 Turussa* neuvottelun sen rauhankokouksen johdosta, joka oli aiottu pidettäväksi talvella. He päättivät kehottaa Niilo Eerikinpoikaa vielä viipymättä lähettämään Venäjälle lähettilään valmistamaan venäläisiä tuohon kokoukseen, jotta se saataisiin toimeen jo syksyllä. Huomauttaen, että meikäläisten oli vaikea ehtiä niin pian pidettävään kokoukseen ja että venäläisillä oli vielä »paljon pitempi matka Vuokselle kuin meillä», piispa ja muut herrat katsoivat tarpeelliseksi, että Niilo Eerikinpojan lähettiläs koettaisi saada aikaan rauhankokouksen ainakin seuraavaksi kesäksi; sotaa oli kaikin keinoin vältettävä [1]).

Yhä hälyyttävämmiksi kävivät tiedot Moskovan suuriruhtinaan varusteluista; keväällä 1492 hän oli aloittanut uuden linnoituksenkin rakentamisen, Iivananlinnan vastapäätä Narvaa. Suomen herrat, joiden haltuun maan puolustuksen ja neuvottelujen hoito oli melkein kokonaan jäänyt, Sten Sture kun tanskalaisvaaran ja Ruotsin suurmiesten vehkeilyjen takia tahtoi pysytellä Ruotsin puolella, oleskelivat syksyllä 1492 ja seuraavan talvikauden kaikkine saatavissa olevine joukkoineen *itärajalla*, jossa eri paikoissa pidettiin neuvotteluja venäläisten kanssa [2]).

[1]) Handl. rör. Skand. hist. XXII, sivv. 34—35.

[2]) Suomen puolelta käytettiin lähettiläinä ainakin laamanni Niilo

Nämä vaativat m. m. takaisin koko sitä aluetta, mikä Pähkinälinnan rauhan jälkeen oli vähitellen siirtynyt rajan tälle puolen, siis myöskin Olavinlinnaa, mihin vaatimukseen meidän puolelta ei voitu suostua. Aivan lyhytaikaiseen aselepoon Suomen puolelta lähetettyjen neuvottelijain ja venäläisten välisen sopimuksenhieronnan tulos sitten supistuikin, mihin osaltaan oli syynä se, että Sten Sture ja Suomen herrat alkoivat epäillä pitkällisen rauhan suotavuutta, venäläiset kun joka tapauksessa yleensä katsoivat voivansa rikkoa tällaisen rauhan. Näiltä ajoilta lienee myöskin tuo tunnettu Pähkinasaaren rauhankirjan väärennys, johon ruotsalais-suomalaiset herrat tekivät itsensä syypäiksi.

Valtaneuvosten joukossa, jotka mainittuihin aikoihin oleskelivat maamme itärajalla Ruotsin lähettiläinä »neuvottelemassa venäläisten kanssa rauhasta ja sopimuksista» (»ad tractandum cum Ruthenis de pace et treugis», »om nogre rigsens merkelige ærinde at forhandle och ofuerwegie medh rytzen pa suerigis krona weghna»), oli ainakin ajoittain myös Klaus Henrikinpoika. Yhdessä piispa Maunun ja Joakim Flemingin kanssa hän Viipurista tammikuussa 1493 kirjoittaa muutamassa Niilo Eerikinpojan yksityisasiassa Puolan kuninkaalle kirjeen niiden lähettiläiden mukana, joiden juuri piti lähtemän Liivinmaalle tekemään liittoa saksalaisen ritariston kanssa venäläisiä vastaan [1]). Ja helmikuun alussa samat herrat yhdessä Niilo Eerikinpojan kanssa kirjoittavat valtaneuvostolle ja Sten Sturelle kirjeet, joissa he tekevät selkoa venäläisten kanssa pidettyjen neuvottelujen kulusta [2]).

Sten Sturen asema kävi yhä arveluttavammaksi, kun *Hannu kuningas* samoihin aikoihin yhtyi venäläisten liittoon

---

Pentinpoikaa ja Joakim Flemingiä. Vrt. Handl. rör. Skand. hist. XXII, sivv. 38—41.

[1]) Kirje koski Kaarle Knuutinpojan Puolan kuninkaalle myöntämän lainan takaisinmaksamista. Kirjeestä on sekä latinan- että ruotsinkielinen laitos julkaistu Arw. Handl. I, sivv. 116—121.

[2]) Handl. rör Skand. hist. XXII, sivv. 42—44. Kirje on kirjoitettu $^5/_2$ 1493, allekirjoittajat ovat: »M[agnus] d[ei] g[racia] [Episcopus], N[icles] Erikson Ridder, Clauus Henricsson, Joachim Flæming.»

saadakseen kilpailijansa lopultakin kukistetuksi, ja unioninkannattajien vaikutus valtaneuvostossa kasvoi siihen määrään, että 27 valtaneuvosta Tukholmassa 1494 teki suoranaisen kirjallisen sopimuksen kuninkaan hyväksi. Näiden valtaneuvosten joukossa oli myöskin suomalaisia, m. m. Maunu piispa, mutta tietämätöntä on, missä määrin Klaus Henrikinpoika sen hyväksyi. Joka tapauksessa hän, samoinkuin piispa Maunu Särkilahti ynnä muut Suomen — ja suureksi osaksi kai Ruotsinkin — herrat, pian taas päättävästi hylkäsi Hannu kuninkaan, kun tuli tieto, että tämä oli venäläisille luvannut melkoisia osia Suomesta. Eikä ollutkaan nyt aikaa tuhlata sisäisiin riitoihin, vaan kaikki voimat oli suunnattava venäläisvaaraa torjumaan. Talvella 1494—1495 jälleen *Viipuriin* asevoimineen kokoontuneet »Suomen herrat, etupäässä *Knut Posse*, *Klaus Henrikinpoika* ja Karjalan laamanni *Niilo Pentinpoika*, koettivat mahdollisuutta myöten auttaa kivulloiseksi käynyttä ritari *Niilo Erikinpoikaa* varustustoimenpiteissä ja kirjoittivat avunpyyntöjä Ruotsiin, jonne sitäpaitsi Niilo Eerikinpojan rouva Sigrid matkusti samoissa asioissa. Mainitut kolme herraa näyttävät saaneen nimenomaisen määräyksen yhdessä Niilo Eerikinpojan kanssa »*luottomiehinä*» (slottslofven) hoitaa Viipurin linnan päällikkyyttä ja huolehtia neuvotteluista saksalaisen ritariston kanssa sekä pitää silmällä venäläisten ja Hannu kuninkaan välisiä vehkeitä[1]), jonka vuoksi Klaus Henrikinpoika virkatovereineen lienee tämän talvikauden viettänyt jotenkin kokonaan, vakinaisesti, Viipurissa. Tämän takia ja yleensä maan vaaranalaisen tilan tähden Suomen herrat eivät myöskään voineet lähteä maaliskuussa 1495 Linköpingissä pidetyille valtiopäiville, joilla oli käsittelynalaisena m. m. kysymys Hannu kuninkaasta; tosin valtiopäiväin päätöksessä ei puhuta kuninkaasta mitään, mutta yllämainittujen Suomen herrain Viipurista »päivänä jälkeen pyhäin kolmen kunin-

[1]) Vrt. Handl. rör Skand. hist. XXII, sivv. 57—59: Sten Sturen ynnä kolmen muun valtaneuvoksen (»linnojen haltijain») kirje »Till slottslofven i Viborg» (her Niels Ericsson, Knut Posze, Clavs Henricsson och Niels Benktson) $^{22}/_{1}$ 1495.

kaan päivän» valtaneuvostolle lähettämän kirjeen johdosta, jossa he kertovat, millä kannalla asiat venäläisten kanssa ovat, valtaneuvosto vastauksessaan sanoo nimenomaan vaaditun, että ketään ulkomaalaista ei ollut suvaittava valtakunnan herrana (»at the Ingelunde ville anamme eller samtyckie nogen vtlensk herre Indh i riket for herre oc kongh») [1]). Ruotsissa alettiinkin yhä suuremmalla levottomuudella seurata suomenpuoleisia oloja ja kehotettiin Sten Sturea lähtemään Suomeen johtamaan maan puolustusta. Valtakunnanhoitaja katsoi kuitenkin tanskalaisten ja heidän Ruotsissa olevien ystäviensä puolelta uhkaavan vaaran pahemmaksi ja viivytteli lähtöänsä.

Kesällä vihollisuudet vähitellen alkoivat. Suomen herrat pitivät sotaneuvottelun Viipurissa, jonne Niilo Eerikinpojan keväällä kuoltua Knut Posse oli tullut käskynhaltijaksi. Rälssimiehet riensivät väkineen rajaa puolustamaan, saksalaista palkkaväkeä saatiin myöskin, ja nostoväkeäkin saapui, vaikka ei niin runsaasti, kuin oli aiottu. Syyskuussa sitten valtava venäläinen sotajoukko marssi rajan poikki ja kauheasti hävittäen samosi Viipuria kohti. Levottomuus maassa kohosi korkeimmilleen, piirityksen joutuneen Viipurin ja sen avuksi rientäneiden Suomen parhaiden miesten kohtalosta melkein epätoivoisina odotettiin kiihkeästi Ruotsista apua, joka viipymistään viipyi. Vihdoin, marraskuun lopulla, valtakunnanhoitaja saapui Turkuun. Mutta samaan aikaan levisi maahan vielä lohduttavampi tieto, ilosanoma venäläisten äkkinäisestä lähdöstä ja Viipurin pelastumisesta.

Luonnollista on, että Klaus Henrikinpoika tarmokkaasti otti osaa sotatoimiin, olemmehan nähneet hänen jo useasti tarjonneen kykynsä ja voimansa siinäkin suhteessa yhteisen hyvän palvelukseen. Viipurin piirityksessä hän ei kuitenkaan ollut mukana, vaan hän johti yhdessä Joakim Flemingin kanssa niitä joukkoja, jotka oli järjestetty puolustamaan *Kymijoelle* venäläisten mahdollisen hyökkäyksen varalle rakennettuja murrok-

[1]) Arw. Handl. II, n:o 104. Kirje on ilman päivämäärää, mutta L.-E.-u. C. Urkb. II, 1, n:o 165, näkyy, että päivämäärän pitää olla $^{24}/_{3}$.

sia. Tarmoa ja kestävyyttä tässä toimessa vaadittiin sekä päälliköiltä että sotamiehiltä, sillä talvi oli harvinaisen ankara (»hær j landit ær swa mygin snee och swa swar winter som han haffuer warith j mangh aar och haffwer her engin töö warit sidhen tenne sware winter her begyntis»). Mahdollisesti Joakim Fleming sortuikin näihin vaikeuksiin; ainakin hänet alempana mainitussa kirjeessä sanotaan vainajaksi. Saatuaan Viipurista tiedon piirityksen päättymisestä Klaus Henrikinpoika lähti Turkuun, jonne myöskin saapui piirityksessä olleita herroja. Täällä hän sitten oli mukana suurissa neuvotteluissa, joita Sten Sturen johdolla pidettiin maan puolustuksen järjestämiseksi ja liiton aikaansaamiseksi Liivinmaan suurmestarin ja Liettuan herttuan kanssa sen varalta, että venäläiset uudistaisivat sotaretkensä, avun hankkimiseksi ulkoapäin ja Karjalan hirvittäviä kärsimyksiä kokeneen kansan auttamiseksi. Kaikesta tästä Klaus Henrikinpoika yhdessä piispa Maunun, Sten Sturen y.-m. neuvotteluissa olleiden valtaneuvosten kanssa tammik. 14 p:nä 1496 lähetti selonteon Ruotsiin arkkipiispalle ja muulle valtaneuvostolle [1]).

Asiakirjoista ei ilmene, millä tavoin Klaus Henrikinpoika otti osaa pian taas puhjenneisiin taisteluihin Suomeen uudelleen hyökänneitä venäläisiä vastaan ja Suomen puolelta toimeenpantuun sotaretkeen, jonka tuloksena oli Iivananlinnan valloitus, mutta varmana voimme pitää, että hänen osanottonsa sotatoimiin oli varsin tehokasta. Maan tulevaisuus näytti yhä edelleen hyvin uhkaavalta, varsinkin kun valtakunnanhoitajaa hänen horjuva asemansa pidätti suurimman osan sota-ajasta Ruotsissa, niin että Suomen johtomiesten oli suureksi osaksi omin

[1]) Kirjeen ovat allekirjoittaneet: »Magnus, dei gracia episcopus aboensis, Steno sture, ericus trwlle, Steno twrson, henricus benctson, nicolaus henricson» ja eräät muut, joiden nimet kuitenkin ovat säilyneestä kirjeestä poisrevityt. Kirjeestä näkyy, että Turkuun olivat Viipurista saapuneet Sten Kristerinpoika, joka jouluyönä toi tiedon venäläisten lähdöstä, Henrik Bitz, Tönne Eerikinpoika ja Pentti Olavinpoika sekä Savonlinnasta sen päällikkö Pietari Niilonpoika; näistä kuitenkin Sten Kristerinpoika ja Pietari Niilonpoika olivat kirjettä kirjoitettaessa jälleen poissa. Kirje oli sinetöity m. m. valtakunnansinetillä. Arw. Handl. VI, n:o 164.

neuvoin hoidettava ja ratkaistava maan turvaamista koskevat kysymykset. Näyttää siltä, kuin Klaus Henrikinpoika, jollei juuri vakinaisesti, niin ainakin sangen paljon olisi oleskellut Viipurissa, josta käsin sotaa pääasiallisesti johdettiin ja pidettiin silmällä vihollisen aikeita sekä ylläpidettiin suhteita saksalaiseen ritaristoon, joka oli meikäläisten luonnollinen liittolainen venäläisiä vastaan. Kuitenkin on katsottava erehdykseksi se eräässä asiakirjajulkaisussa esiintyvä käsitys, että hän olisi ollut Viipurin linnan voutina [1]); tällainen, linnanpäällikön alainen toimi oli epäilemättä liian alhainen, jotta siihen olisi voitu määrätä mies, joka sekä valtaneuvoksena ja laamannina että muutenkin, jo sukusuhteiltaan, oli maan ylimpiä arvohenkilöitä. Viipurin linnan erikoisesti tärkeä asema epäilemättä vaati, että tavallista kokeneempia ja arvostelukykyisempiä miehiä oli linnanpäällikön tukena, neuvottelemassa ja päättämässä kulloinkin ilmaantuvista kysymyksistä. Mahdollista senvuoksi on, että Klaus Henrikinpoika yhä edelleen, vielä Knut Possen tultua Viipurin linnan päälliköksi, jossakin muodossa kuului linnan »luottomiehiin». Tämänlaatuisessa ominaisuudessa hänet tapaamme vielä senkin jälkeen, kun rauha vihdoin, maaliskuussa 1497, saatiin aikaan venäläisten kanssa. Vanha kokemus osoitti, ettei näihin rauhoihin ollut suuresti luottamista, jotenka yhä oli oltava varuillaan. Jo kesäkuussa 1497 oli Viipurin linnan päällystöllä aihetta lähettää Narvan saksalaiselle voudille ja hänen kauttaan ritarikunnan hallitukselle varoituskirje, jossa ilmoitettiin venäläisten keräävän joukkoja Nevan tienoille ja muualle rajalle [2]). Nähtävästi venäläiset tahtoivat siten sitoa suomalaisten joukkoja itäänpäin, samalla kuin Hannu kuningas ryhtyi tekemään hyökkäystänsä Ruotsiin, Sten Sturen kukistamiseksi. Säilyneistä asiakirjoista tiedämme, että molemmat nämä vastustajat, kuningas ja valtakunnanhoitaja, myöskin saksa-

[1]) L.-, E.-n. C. Urkb. II, 1, hakemisto.

[2]) Vrt. L.-, E.-u. C. Urkb. II, 1, n:ot 549, 551, 555. Kirjeet ovat kirjoitetut kesäk. 20—30 p:nä 1497, Knut Possen kirje Narvan voudille ensinmainittuna.

laisen ritarikunnan alueella pyrkivät toisiansa vahingoittamaan, koettaen estellä toistensa värväysyrityksiä Virossa ja Liivinmaalla [1]); sitä tärkeämpää oli suomalaistenkin taholta tukea valtakunnanhoitajan pyrkimyksiä. Ja ylimalkaan Suomenlahden eteläpuolelta saatiinkin avustukseksi sekä väkeä että sotatarpeita y. m. Erityisesti oli Rääveli, niinkuin ennenkin, siinä suhteessa tärkeä. Tämän kaupungin puoleen Viipurissa olevat johtomiehet myös kääntyivät, kun oli hankittava tarpeita linnaa ja sen aluetta varten. Niinpä »Knut Posse, Viipurin päällikkö, *Klaus Henrikinpoika* ja Abraham Kristerinpoika, valtaneuvoksia, ja Maunu Laurinpoika» [2]) heinäk. 2 p:nä 1497 kirjoittavatRäävelin pormestareille ja raatimiehille lähettäneensä sinne »uskollisen» Henrik parturin eli haavurin (Hynrick Bartscherer) vaihtamaan eräitä tuomiansa tavaroita humaliin ja suolaan ja pyytävät kirjeen vastaanottajia suosiollisesti häntä avustamaan hänen tehtävässään. Tehtävä oli kiireellinen, koska vihollinen jo melkein »oli ovella» [3]).

Sten Sturen kukistuttua ja Hannu kuninkaan vihdoin saatua tavoittelemansa Ruotsin kruunun Klaus Henrikinpoika ei esiinny säilyneiden asiakirjain kertomissa valtiollisissa tapahtumissa [4]), ennenkuin kesäk. 22 p:nä 1499. Silloin hän Ruotsin valta-

[1]) M. t., n:ot 542, 547, 548, 557 y. m.

[2]) »Knudt Possze, hovetman upp Wyborch, Clawes Hynricksz und Abraham Krystersoen, rycks rædere, und Magnus Lartson.»

[3]) »wen wy de wyande vor der doeren hebben.» L.-, E.- u. C. Urkb. II, 1, n:o 559. (Kirje osaksi turmeltunut ja sentähden epäselvä.) Henrik parturi, joka näkyy olleen varakas mies, oli m. öh. mminkin Viipurin linnanpäällikön palveluksessa, luultavasti myös tavarainhankkijana, kauppiaana. $^{13}/_{9}$ 1499 Eerik Turenpoika pyytää Rääv lin kaupunginhallitusta huolehtimaan siitä, että Henrik saa eräältä Rää velin porvarilta, jolla oli hallussaan Maunu Laurinpojalle kuuluvia rahoja, uorituksen siitä lainasta, jonka Henrik oli antanut Maunu Laurinpojalle ja jota tämä ei ottanut maksaakseen. M. t. II, 1, n:o 865.

[4]) Varmana saanee pitää, ettei Klaus Henrikinpoika kuulunut Viipurin linnan päällystöön enää $^{23}/_{11}$ 1498, jolloin piispa kirjoittaa tunnetun kirjeensä Viipurin voudille ja muille sikäläisille »luottomiehille» y. m. (»Magnus Larensson», Fougte på Wijborg, och flere the gode män och Dan-

neuvoston ja säätyjen kokouksessa *Tukholmassa* on yhdessä m. m. 12 laamannikuntansa talonpojan kanssa hyväksymässä päätöstä Hannu kuninkaan pojan, *Kristiern*in, valitsemisesta Ruotsin kruununperilliseksi [1]). Samassa kokouksessa ratkaistiin useita muitakin tärkeitä asioita, m. m. kysymys Sten Sturen Suomessa olevista läänityksistä. Epäilemättä Klaus Henrikinpoika, ainakin yhtä lojaalisti kuin hän tunnusti Hannu kuninkaan ja hänen poikansa, hyväksyi myöskin Sten Sturen uudelleen valtakunnanhoitajaksi, kun Hannun jo 1501 täytyi lopullisesti poistua Ruotsista; tähän Klaus Henrikinpojalla ja kaikilla suomalaisilla oli sitäkin enemmän syytä, kun tiedot Hannun lupauksesta antaa venäläisille heidän vaatimansa laaja osa Suomea olivat venäläisten lähettiläiltä saaneet julkisen vahvistuksen ja kun toiselta puolen Sten Sture Suomessa ylimpänä hallintomiehenä oleskellessaan epäilemättä oli osannut kiinnittää puoleensa Klaus Henrikinpojan niinkuin yleensä muutkin Suomen herrat, vanhat vastustajansakin [2]). Tosin Klaus Henrikinpojan lanko, Maunu Frille, itsepintaisesti piti kuninkaan puolta Turun linnassa, antautuen Sten Sturen joukoille vasta syyskuussa 1502, mutta Maunu Frillellä oli tavallansa erikoista syytä olla kuninkaalle kiitollinen [3]) ja toiselta puolen taas — jos olisi syytä ajatella sukulaissuhteiden tässä vaikuttaneen — Klaus Henri-

---

deswenner, som liggie i Slotzlofwen ther sammastadz; Theesligest Borgmestere och Rådh i Wijborgz Stadh, och wore Landsprovest i then Landzende»), pyytäen heiltä todistusta siitä, että Sten Sture oli syytön venäläisten edellisinä vuosina aikaansaamiin hävityksiin. Åbo Tidn. 1791, n:o 49. Osoite kai olisi silloin toisin stilisoitu.

[1]) Vrt. Rydberg, Sveriges traktater III, siv. 482 seurr. Allekirjoittajien joukossa olivat m. m. piispa Maunu, Henrik Bitz ja Knut Posse.

[2]) Niin esim. Henrik Bitzin. Vrt. Ödberg, Fru Anna Hansdotter Tott och hennes tid, siv. 5 (Västergötlands fornminnesförenings tidskr. II).

[3]) Olihan Hannu kuninkaan ansiota, että suhteet venäläisiin paranituivat, niin että hänen Moskovaan toimittamansa lähetystö sai toimeen Viipurin piirityksen aikana venäläisten käsiin joutuneiden vankien, m. m. Maunu Frillen, vapauttamisen.

kinpojalla oli lukuisasti sukulaisia myöskin valtakunnanhoitajan toimekkaimpien kannattajien joukossa [1]).

Sten Sture kuoli joulukuussa 1503, ja tammikuussa 1504 valtaneuvokset valitsivat hänen seuraajakseen *Svante Niilonpojan*. Suomalaiset eivät voineet ottaa vaaliin osaa, ja senvuoksi oli heidän erityisessä kokouksessa annettava vaalille hyväksymisensä. Mielialaa maassa valmistamaan lähetettiin kaksi erityistä asiamiestä, Pentti Pentinpoika ja Josef Pietarinpoika. Maalisk. 3 p:nä sitten Turun läänin »yhteinen väestö, vapaasukuiset, rälssimiehet, kaupunkien miehet, talonpojat ja asukkaat» maan edustajina Turun raastuvassa julistivat Svante Niilonpojan hallitsijaksi. Vielä samana päivänä piispa *Lauri Suurpää* ja laamannit ritari *Henrik Bitz* ja *Klaus Henrikinpoika* lähettivät asiasta

[1]) Maunun antautumista ($^6/_9$ 1502) koskevassa asiakirjassa mainitaan Sten Sturen »uskottuina palvelijoina ja alamaisina», jotka hänen puolestaan antautumiskirjan vahvistavat, Turun piispa Lauri (jäljennöksessä sanotaan »Anders»), Pohjois-Suomen laamanni, ritari Henrik Bitz, Raaseporin päällikkö Tönne Eerikinpoika, Hämeenlinnan vouti Henrik Steninpoika, Didrik Hannunpoika, Matti Filpuksenpoika, Jeppe Folmarinpoika, Olavi Antinpoika, Pentti Niilonpoika, Severin Paavalinpoika, Pentti Maunupoika, Juhana Viborg »ja useampia vapaasukuisia, rälssimiehiä, kaupungin miehiä ja rahvasta.» (Haus. kok.) Näiden Turun linnan piirittäjien joukkoon ei Klaus Henrikinpoika siis kuulunut. — Jo $^{25}/_7$ 1502Viipurin päällikkö Eerik Turenpoika peruutti uskollisuuden- ja kuuliaisuudenlupauksensa Hannu kuninkaalle. Tämä oli Maunu Frilleä ja häntä kehottanut kaikin tavoin häiritsemään Sten Sturea ja hänen kannattajiaan ja luvannut heille lähettää väkeä. Mutta apua ei kuulunut, venäläisetkin ahdistelivat ja Sten Sturella oli menestystä sekä Ruotsissa että Suomessa. »Nw her Sten kom hiit till Finland — jatkaa herra Eerik —, laag hans folk med stor magt før Aabo slott, oc Stocholms slott, Ørebro, Vestrears äre opgiffne till her Stens hand oc Swerigis crone oc then verdogiste herre, her erchebiscop Jacob j Vpsale oc then verdige herren biscop Larens j Abo med the andre verdige fæder, erlige herrer oc gode men, Swerigis rikis radh oc meste delen Swerigis jnbyggiere, haffue nw eder nade opscriffuit hulscap, manscap oc handgangt her Sten Stwre oc endrectelige hylled honum jgen før herre oc høffuidzman offuer Swerigis righe.» Eerik Turenpoika oli nyt tavannut Sten Sturen Hollolan pappilassa ja tämä vaatinut häneltä uskollisuutta. Ritari Eerik lupasi sen vasta sitten, kun hän kunniallisesti (»erlige») oli päässyt irti kuninkaasta. Grönblad, Nya källor, sivv. 136—145.

kirjalliset tiedonannot valtaneuvostolle ja uudelle valtakunnanhoitajalle. Kuun loppupuolella Svante Niilonpojan lähettiläs Pentti Pentinpoika kirjoitti hänelle huomanneensa maan mielialan uudelle hallitukselle hyvin suopeaksi, ja samaa vakuutti valtaneuvostolle Turun linnan vouti Didrik Hannunpoika, joka ilmoitti luottaneensa neuvoston julistuksen uudesta valtakunnanhoitajasta kaikkialla Turun läänissä ja julistuksen saaneen osakseen väestön ja virkamiehistön yksimielisen hyväksymisen. Josef Pietarinpojan mukana, joka kaikki yllämainitut kirjeet vei Ruotsiin, kirjoitti ajatuksensa myös maan tärkeimmän linnan, Viipurin, päällikkö *Eerik Turenpoika (Bielke)*; kirjeen sisällys ei ole tunnettu, mutta todennäköisesti hänkin vakuutti uskollisuuttansa, vaikka kenties pidättyvämmin kuin muut. Josef Pietarinpoika ilmoitti, Tukholmaan saavuttuaan, lähempiä tietoja Suomessa olleiden lähettiläiden toiminnasta; Josef oli pitänyt maankäräjiä Etelä-Suomessa ja osassa Pohjois-Suomea, kun taas Pentti Pentinpoika kävi Viipurissa Eerik Turenpojan puheilla. Yhteinen käsitys sekä kirjoittajilla että kirjeiden tuojalla oli, että Svante Niilonpojan piti ensi tilassa itse saapua Suomeen »merkillisten asiain vuoksi», mieskohtaisesti asemaansa lujittamaan; erikoisesti kai oli tärkeätä, että uusi valtakunnanhoitaja rientäisi ottamaan vastaan maan linnat, jotta Sten Sturen lesken Ingeborgin kanssa ei syntyisi pahempia selkkauksia [1]).

Svante Niilonpoika lähtikin heinäkuun alussa matkalle, kirjoittaen Kastelholmasta Eerik Turenpojalle kirjeen, jossa hän pyysi tätä saapumaan neuvotteluun johonkin paikkaan Suomessa, luvaten hänelle ja hänen seuralaisilleen täyden turvan [2]). Valtakunnanhoitajaa vastaanottamaan oli piispa kutsunut Turkuun vapaasukuiset, jotapaitsi Svante itse käski vouteja tulemaan sinne rahvaan edustajien kanssa. Piispa oli nähtävästi myöskin mieskohtaisesti käynyt valtakunnanhoitajan vastaanotosta ja siitä, mille kannalle oli asetuttava eri kysymyksiin nähden, neuvotte-

[1]) Vrt. Grönblad, Nya källor, sivv. 152—184 ja myös seurr. sekä Arw. Handl. VII, n:o 9.

[2]) Grönblad, m. t., sivv. 190—191.

lemassa maan vaikutusvaltaisimpien henkilöiden kanssa. Ainakin hän heinäk. 21 p:nä vieraili Klaus Henrikinpojan luona Joensuussa [1]).

Jaakonpäivän aattona, heinäk. 24 p:nä, Svante Niilonpoika sitten piti Turun tuomiokirkossa suuren neuvottelukokouksen, jossa olivat saapuvilla kaikki, mitä maassa oli ylhäisintä ja arvokkainta miestä, jotapaitsi Svanten seurassa läsnäolleiksi ilmoitetaan herrat Sten Turenpoika, Kristiern Pentinpoika ja Trotte Maununpoika sekä Tönne Eerikinpoika. Piispa Lauri, laamannit ritari Henrik Bitz ja Klaus Henrikinpoika sekä tuomiokapituli lupasivat juhlallisesti hänelle suosiollisuutta ja uskollista palvelusta, laamannit ehkä samalla vielä kerran laamannikuntiensa asukasten puolesta vannoivat uskollisuusvalan [2]). Senjälkeen otettiin käsiteltäväksi tuo polttava kysymys suhtautumisesta Sten Sturen leskeen Ingeborgiin, jonka Didrik Hannunpojalle kirjoittamat »vehkeilevät» kirjeet luettiin julki. Valtakunnanhoitaja poistui kirkosta ja »hyvinarvoisa isä ja rehelliset herrat ja hyvät miehet valtakunnan neuvokset» jäivät pohtimaan kysymystä, oliko Ingeborg rouvalle kuitenkin myönnettävä »kolmannes linnasta», s. o. linnan irtaimistosta, kun herrat — jotka siis muodostivat erikoisia asioita varten kokoonpannun valtaneuvoston kokouksen — olivat neuvottelunsa lopettaneet, kutsuttiin Svante sisään, ja piispa ilmoitti päätöksen, jonka mukaan tuo kolmannes oli pantava lukkojen taa ja pidettävä koskemattomana, kunnes herrainpäivät olivat asian lopullisesti ratkaisseet. Seuraavana aamuna otettiin vastaan Upsalan kaniikki Jöns Laurinpoika, joka Eerik Turenpojan toimesta oli lähetystön johtajana käynyt Venäjällä ja joka myös toi Eerik Turenpojalta asemaa selvittäviä kirjeitä. Koska lähetystö, valtakirjaa vailla ollen, ei ollut voinut saada mitään toimeen, päätettiin lähettää toinen, minkä johtoon pantiin Klaus Henrikinpojan poika *Krister* — joka

[1]) Arw. Handl. VII, sivv. 59—60, Grönblad, m. t., sivv. 196—197.

[2]) Laamannien vala kuninkaan vaalissa oli nimittäin jo sellaisenaan sitova laamannikunnan asukkaille. Vrt. Beckman, Studier i outg. fornsv. handskrifter, siv. 139.

nyt ensi kertaa esiintyy asiakirjoissa — ja Sigfrid Antinpoika; aselepo sitten saatiinkin aikaan 20 vuodeksi. Pyhän Olavin päivänä valtakunnanhoitaja vielä puhui nähtävästi raastuvan edustalle kokoontuneille rahvaan edustajille (»hwlt bwrspraak») ja otti vastaan väestön yksimielisen uskollisuudenlupauksen [1]). Seuraavana aamuna Svante, joka olisi halunnut jyrkempiä ja nopeampia toimenpiteitä Ingeborg rouvaa vastaan, uudelleen nosti kysymyksen hänen »kolmanneksestaan», mutta piispa, Sten Turenpoika, Henrik Bitz ja Klaus Henrikinpoika sekä »kahdeksan maan vapaasukuista miestä», joille kysymys esitettiin, eivät pitäneet asiaa niin kiireellisenä, ja tuloksena oli, että, koska suhteet Venäjään vielä olivat epäselvät ja koska sitäpaitsi oli tanskalaisvaaran tähden epätietoista, tokko sellaista määrää elintarpeita, pyssyjä ja aseita saataisiin kuljetetuiksi meren poikki, asia jätettiin entisen päätöksen varaan [2]). Tietysti näinä päivinä Turussa pidetyissä suurissa valtaneuvosten ja muiden maan mahtavien kokouksissa, joissa Klaus Henrikinpoika näkyy koko ajan olleen saapuvilla, käsiteltiin muitakin, myöskin pienempiä hallinnollisia, asioita, vaikka niistä ei sanottavasti ole jäänyt tietoa jälkimaailmalle [3]).

Eerik Turenpoikaa valtakunnanhoitaja ei saanut tavata, tämä kun, kenties rauhankeskustelujen tähden, ei saapunutkaan Raaseporiin, jossa yhtymyksen piti tapahtua ja jonka seutuvilla valtakunnanhoitaja häntä turhaan odotteli. Svante Niilonpoika

[1]) Poikkeuksen tekivät Maunu Frille, joka syytti sitä, että hän oli lupautunut herra Eerik Turenpojan palvelukseen, ja Pentti Niilonpoika, joka muka ei vielä ollut tehnyt tiliä rouva Ingeborgille.

[2]) Handl. rör. Skand. hist. XIX, sivv. 21—24, 81—88, 32—38. Vrt. myös Grönblad, m. t., sivv. 199—200.

[3]) Elok. 6 p:nä 1504 Turkuun kokoontuneet herrat kirjoittavat Räävelin kaupungin pormestareille ja raatimiehille, vaatien oikeutta turkulaiselle porvarille Jaakko Blomenowille, jolle, samoinkuin jo hänen isälleen, eräät Räävelin porvarit olivat velassa. Kirjeen allekirjoittajat ovat: »Laurentszs, van Godesz gnaden bischop to Abo, Swante Nielsz, ritter, Sweden rikes vorstender, Steyn Turszen, ritter, Hinrick Bitz, ritter, Cristern Bentszen, ritter, Trotte Mangtzen, ritter, Clawes Hinricszen, Thoen Erikszen, Mathias Philipszen, Jacob Folmerszen, wepener.»

lähetti nyt sanansaattajia vaatimaan Eerik Turenpojalta lopullista tietoa, mille kannalle tämä aikoi asettua[1]). Saatuaan vihdoin suotuisan vastauksen hän elokuun lopulla ja syyskuun alkupuolella jälleen Turussa maan johtomiesten kanssa pitämissään neuvotteluk okouksissa näiden kehotuksesta määräsi avoimella kirjeellä *Eerik Turenpojan* koko tämän valtakunnan osan, »Suomen ja Ahvenanmaan», täysivaltaiseksi *ylimmäksi päälliköksi* (»fulmundog oc mæctog höffwitzman»)[2]). Eerik Turenpojasta Svante Niilonpoika nyt sai niin varman kannattajan, että hän jo lokakuun puolivälissä kehotti valtaneuvostoa »rakkauteen ja yksimielisyyteen kunnianarvoisen hyvän miehen herra Svante Niilonpojan kanssa»[3]). Näin ja monilla muilla tavoin asiat maassa järjestettyään valtakunnanhoitaja palasi Ruotsiin, ja Suomen herrat saivat ryhtyä toimeenpanemaan tehtyjä päätöksiä ja taas hoitamaan säännöllisiä toimiaan.

Koko Svante Niilonpojan hallitusajan vallitsevat levottomat olot, taistelut kuningasta vastaan, tanskalaisten hurjat hävitysretket, arkaluontoinen rajakysymys Venäjää vastaan, suurmiesten ja Svante Niilonpojan väliset selkkaukset, sekä monet tärkeät tehtävät, joita hallitus antoi, eivät kuitenkaan Klaus Henrikinpojallekaan suoneet pitkiä levon ja rauhallisen toiminnan aikoja.

Keväällä 1505 Klaus Henrikinpojan tapaamme *Tukholmassa*, suuressa valtaneuvoston kokouksessa, jossa käsiteltiin

[1]) Svante Niilonpojan kirje Karjan pappilasta $^{18}/_{8}$. Grönblad, m. t., sivv. 205—206. Jouluk. 16 p:nä 1504 kuningas Hannu kirjoittaa Vordingborgista Eerik Turenpojalle, ettei hän vapauta häntä uskollisuudenvalasta, sekä pyytää häntä pitämään Viipuria »kuninkaan käsiin» ja tulemaan kokoukseen Kalmariin. Handl. rör Skand. hist. XIX, siv. 45. Eerik Turenpoika oli nähtävästi Svante Niilonpojan kanssa tapahtuneiden neuvottelujen jälkeen lähettänyt kuninkaalle samankaltaisen irtisanomiskirjeen kuin Sten Sturenkin aikana (vrt. siv. 106, alaviitta), ja tähän kirjeeseen tuli sitten kuninkaalta yllämainittu kieltävä vastaus.

[2]) Neuvotteluista Turussa vrt. vielä Grönblad, m. t., sivv. 208—209, sekä Arw. VII, sivv. 60—62.

[3]) Handl. rör. Skand. hist. XIX. siv. 29.

unionikysymystä ja päätettiin mahdollisimman suuri sotavoima mukana ottaa osaa unionikokoukseen [1]). Kun Svante Niilonpoika vaati itselleen korvausta niistä suurista kustannuksista, mitä hänellä oli ollut ottaessaan kymmentä vuotta aikaisemmin osaa suureen venäläissotaan, lykättiin asia valtaneuvoston kesäkuussa kokoontuessa — jolloin Klaus Henrikinpoika ei kuitenkaan liene ollut saapuvilla — Kalmarissa pidettävän kokouksen jälkeen ratkaistavaksi, ja vielä samana vuonna Svantelle sitten annettiin m. m. Raaseporin linnalääni kaikkine veroineen [2]). Svante Niilonpoika lähetti vuoden lopulla Klaus Henrikinpojan, Josef Pietarinpojan — josta Svante herran uskotusta oli tullut Turun vouti — ja Henrik Steninpojan puolestaan ottamaan Tönne Eerikinpojalta *Raaseporia* haltuunsa ja järjestämään verojen kantoa sekä siinä tarkoituksessa asettamaan lääniin kelvollisia maanvouteja. Puolta vuotta myöhemmin Tönne Eerikinpoika kuitenkin sai linnan uudelleen Svante Niilonpojalta läänitykseksi vuotuista maksua vastaan [3]). Klaus Henrikinpoika otti muutenkin näihin aikoihin — niinkuin tietysti yleensäkin, laamannintehtäviensä mukaisesti — osaa *verotuksen järjestämiseen* maassa. Niinpä hän yhdessä piispa Laurin, Josef Pietarinpojan y. m. kanssa määräsi, miten verotalonpoikien oli suoritettava savuittain maksettavia verojansa [4]).

---

[1]) Handl. rör. Skand. hist. XIX, siv. 47. Kokous pidettiin helluntaina (toukok. 11 p:nä). Muita suomalaisia oli kokouksessa piispa Lauri Suurpää ja Knut Eerikinpoika.

[2]) Handl. rör. Skand. hist. XIX, 47 seurr., ja 88 seurr. Vrt. myös Grönblad, Nya källor, sivv. 246—247 ja 303 (alaviitta).

[3]) Handl. rör. Skand. hist. XIX, sivv. 88—92 ja 100—102, sekä Grönblad, m. t., sivv. 269—270 ja 272—273.

[4]) Grönblad, m. t., siv. 501. Grönblad tosin, huolimatta siitä, että kirjeessä piispa Lauri mainitaan elossa olevana, määrää kirjeen vuoden 1510:ksi, koska muka Svante Niilonpojan hallitusvuosina 1504—1505, jotka muuten tulisivat kysymykseen, ei mitään venäläisiä lähettiläitä ollut Suomessa matkalla Ruotsiin. Kuitenkin sellaisia odotettiin Tukholmaan juuri v. 1505, kuten näkyy Grönbladin, m. t., sivv. 280—282, julkaisemasta kirjeestä, joka ilmeisesti on kirjoitettu v. 1505 eikä 1506,

Venäläisten kanssa piti vihdoinkin jouluna 1506 suoritettaman tuo vaikea *rajakysymyksen* ratkaisu, ja sitävarten määrättiin Suomen edustajiksi kaksi tuomiokapitulin jäsentä, valtaneuvokset Klaus Henrikinpoika ja Knut Eerikinpoika sekä Didrik Hannunpoika ja yksi Turun raatimiehistä; aateliston piti mahdollisimman suuri joukko väkeä mukanaan saapua antamaan pontta suomalaisten vaatimuksille, joita vastaan venäläistenkin puolestaan tiedettiin varustauneen. Turhaan Eerik Turenpoika kuitenkin oli ryhtynyt laajoihin valmistuksiinsa. Suomalaisista edustajista saapuivat, kumma kyllä, ainoastaan Klaus Henrikinpoika ja Knut Eerikinpoika, ja venäläiset jäivät kokonaan tulematta. Kolme päivää suomalaiset odottelivat; vihdoin saapui Viipuriin suuriruhtinaan lähetti esittämään anteeksipyyntöä ja uuden määräajan asettamista. Eerik Turenpoika läksytti venäläisiä lujasti, eikä antanut muuta lupausta, kuin että hän kirjoittaisi asiasta hallitukselleen. Rajasopimuksen teko lykkäytyi näin jälleen toistaiseksi [1]).

Näihin aikoihin oli eräs toinen ulkopoliittinen kysymys käynyt kuitenkin paljoa uhkaavammaksi ja tuhoisammaksi. Kun kesäksi 1505 aiottu unionikokous oli ruotsalaisten vastahakoisuuden ja haluttomuuden tähden rauennut tyhjiin, ryhtyi Hannu kuningas suuriin varusteluihin pakottaaksensa Ruotsin herrat suostumaan vaatimuksiinsa. Merellä hänellä olikin mahdollisuutta tuottaa tuntuvata vahinkoa. Hänen laivastonsa, jota johtivat m. m. Otto Rud ja Severin Norby, ehkäisi kauppayhteyttä muiden maiden kanssa ja teki julmia hävitysretkiä rannikoille. Sentähden — ja myöskin suhteiden Venäjään yhä ollessa epävar-

kuten Grönblad olettaa. Vrt. lähettiläiden matkaan nähden myös Handl. rör. Skand. hist. XIX, siv. 26 seurr., sekä Forsman, Ruotsin ja Venäjän väliset suhteet, sivv. 23—24.

[1]) Grönblad, m. t., sivv. 293 ja 304—306. Turun tuomiokapitulille Tukholmasta »dominica infra octauas sancti martini» (12/11) 1506 kirjoittamassaan kirjeessä Svante Niilonpoika Eerik Turenpojan pyynnöstä kehottaa kapitulia lähettämään »Venäjän rajalla joulun aikaan» pidettävään kokoukseen »jonkun hyvän miehen» kapitulista. Handl. rör. Skand. hist. XIX, sivv. 42—43.

moina — suomalaiset eivät katsoneet voivansa noudattaa valtakunnanhoitajan kutsua lähettää laivoja ja väkeä Ruotsin puolelle. V. 1507 tanskalaiset tuottivat suomalaisille ankaraa tuhoa. Keväällä ja koko purjehduskauden kestäessä he anastivat ja hävittivät suomalaisten laivoja, ja heinäkuun puolivälissä he Severin Norbyn johdolla valtasivat ja ryöstivät *Ahvenanmaan*, polttivat Kastelholman ja veivät sen käskynhaltijan, Sten Turenpojan, vankina mukanaan. Erik Turenpoika ryhtyi heti veljeltään ensimäisen tiedon saatuaan avustustoimenpiteisiin ja jo sitä ennen hän kirjeitti muille Suomen ylimyksille ja rälssimiehille, kehottaen heitä heti varustamaan laivansa ja väkensä kuntoon. Kun tanskalaiset olivat uhanneet pian tulla Turkuakin hätyyttämään, kirjoittivat Josef Pietarinpoika, *Klaus Henrikinpoika*, Henrik Steninpoika, Olavi Antinpoika ja Didrik Hannunpoika, jotka siellä olivat asiain johdossa, heinäk. 27 p:nä valtakunnanhoitajalle kirjeen, jossa he pyysivät apua ja vakuuttivat voimiansa myöten puolustavansa »tätä köyhää maankolkkaa». Svante Niilonpoika vastasi lähettäneensä Ahvenanmaalle Sven Myren sekä kehottaneensa Suomen herroja sinne toimittamaan sotaväkeä; itse hän lupasi heti Kalmarista Tukholmaan palattuaan ryhtyä lisätoimenpiteisiin, ja lopuksi hän moitti kirjoittajia siitä, etteivät he ajoissa olleet noudattaneet Eerik Turenpojan kehotusta yhtyä hänen väkensä kanssa puolustustoimiin. — Tanskalaiset karkoitettiin pian taas Ahvenanmaalta ja Kastelholman linna korjattiin entiselleen; takaisinvalloituksen suoritti suomalaisten sinne lähettämä Didrik Hannunpoika [1]).

Hyvin vähän Svante herra ruotsinpuolisilta toimiltaan ehti avustaa suomalaisia, joiden rannikkoja tanskalaiset yhä julmasti hävittelivät ja joille kaiken lisäksi kova katovuosi ja ruttotaudit tuottivat kärsimyksiä. Päinvastoin hän kerta ker-

[1]) Vrt. Grönblad, m. t., sivv. 314—316, 322—337, 342—345, 348 ja 350—355, sekä Handl. rör. Skand hist. XX, 137—140 (Svante Niilonpojan vastaus on päivätty »pyhän Bartholomæus apostolin päivänä», elok. 24:nä, ja osoitettu »Sine ælskelige thro men Clauis henricsson iosep pedersson henrich stensson Olaff andersson och Dirich hansson») ja 157—179. Vrt. myös Ruuth, Åbo stads historia II, sivv. 101, 103—104.

ran perästä vaati heitä lähettämään väkeä Ruotsiin ja suorittamaan yhä uusia apuveroja. Eerik Turenpoika jo tuskissaan kirjoitti eräässä kirjeessään marrask. 28 p:nä 1508, että olisi parempi vähän »ajatella tämän maan osan parasta ja säilymistä eikä vaatia tai pyytää väkeä ja voimaa täältä pois». [1]) Samassa kirjeessä hän lausuu epäilyksensä venäläisten aikeista, joiden luona tanskalaisten lähetti David niin kauan viipyy. Hän ehdottaa, että kirjeen vastaanottaja — mahdollisesti Turun piispa Juhana Olavinpoika —, Tönne Eerikinpoika, Åke Yrjänänpoika, *Klaus Henrikinpoika*, Knut Eerikinpoika, Josef Pietarinpoika ja jotkut Turun kaupungin edustajat ynnä muut »hyvät miehet» yhdessä hänen kanssaan kokoontuisivat laskiaisen aikoihin sovittuun paikkaan, mikä olisi heille mukavin ja rahvaalle vähimmin rasittava, neuvottelemaan siitä, miten parhaiten voitaisiin puolustaa valtakuntaa ja maata, sekä sitten ilmoittaa Svante herralle ja valtaneuvostolle, mitä oli päätetty. Ehdotuksensa hän teki erityisesti siitä syystä, että valtaneuvosto taaskin oli kutsunut suomalaisia Ruotsin puolelle, kun taas hän puolestaan piti suotavampana, että Ruotsista lähetettäisiin väkeä ja laivoja Jungfrusundiin tai Hankoniemeen, josta näiden sitten olisi helppo lähteä aina sinne, mihin milloinkin tarve vaati [2]). Tunnettua ei ole, saatiinko neuvottelukokous toimeen. Joka tapauksessa Eerik Turenpojan epäluulot venäläisiä kohtaan ennen pitkää osoittautuivat aiheutetuiksi, sillä jo helmik. 23 p:nä hän ilmoittaa venäläisten »sanoneen irti» aselevon ja uhanneen hyökätä Suomeen.

[1]) Erittäin katkera on myöskin kirje, jonka Eerik Turenpoika kahta viikkoa aikaisemmin, marrask. 13 p:nä, lähetti valtaneuvostolle. Hän sanoo siinä m. m.: »Eder herredöme maa vethe for sanningh ath iach sijtter her icke i saa store vellösth som alle tenckiæ. . . Her ær och ingen paa XL æller L mile nær ther iach kan haffue Raadh trösth æller bestondh vtaff nær behoff giörs vtan gudh och mich sielff Eij heller ær her nogen then i alth Viborgs len jach kan befale Viborgs sloth Sancti Olaffs borgh och thenne landzende i mijn fraanware Tesligis haffuer eder herrædöme och richit icke her till vareth mikit bekymbreth för thenne sloth och landzendæ eller giorth hiit folk æller kostgerder som förre war sedæn iach fiich Viborgh.» Handl. rör. Skand. hist. XX, sivv. 265—271.

[2]) Grönblad, m. t., sivv. 387—389.

Senvuoksi hän nyt esittää, että Novgorodiin tai Moskovaan lähetettäisiin ymmärtäväinen mies koettamaan saada vaaraa torjutuksi; sopivimpina hän mainitsee *Klaus Henrikinpojan*, Knut Eerikinpojan, Didrik Hannunpojan tai Olavi Antinpojan [1]). Sillä kertaa ei rauhanneuvotteluista tullut mitään, mutta seuraavan vuoden maaliskuussa rauha vihdoin tehtiin 60 vuodeksi; Klaus Henrikinpoika ei kuitenkaan ollut rauhanlähettiläiden joukossa.

Paitsi sotaisiin toimiin kutsuttiin suomalaisia valtaneuvoksia edelleen Ruotsin puolelle myöskin niihin alituisiin *herrainpäiviin* ja muihin suurmiesten kokouksiin, joissa varsinkin unionikysymys ja muut tärkeät ulkopoliittiset asiat olivat pohdittavina. Olemme nähneet heidän verraten haluttomasti kuulleen näitä kutsuja. Kuitenkin tapaamme Klaus Henrikinpojan yhdessä m. m. Eerik Turenpojan kanssa lokakuussa 1509, siis paria kuukautta Turun surkean hävityksen jälkeen, Tukholmassa ottamassa osaa kauppa- ja merenkulkusopimuksen tekoon Lübeckin kanssa [2]). Samassa kokouksessa, jossa Lübeckin lähettiläät olivat saapuvilla ja jota kesti melkein koko lokakuun, valtaneuvosto lopullisesti vahvisti Ruotsille niin alentavan, Kööpenhaminassa elok. 17 p:nä tehdyn sopimuksen, jolla Ruotsi sitoutui vuosittain suorittamaan kuningas Hannulle 12,000 ja kuningatar Kristiinalle 1,000 markkaa, kunnes kuningas tai kruununperillinen Kristiern olisi tunnustettu Ruotsin hallitsijaksi. Tyytymättömyys valtaneuvoston keskuudessa tätä sopimusta kohtaan ilmeni nimenomaan juuri mainitussa Lübeckin kanssa tehdyssä kauppasopimuksessa, joka osittain teki tyhjäksi Kööpenhaminan-sopimuksen merkityksen, viimemainitussa kun Ruotsi lupautui kaikin tavoin vahingoittamaan hansakaupunkeja, jos

[1]) Grönblad, m. t., sivv. 409—412.

[2]) Rydberg, Sveriges traktater III, siv. 555. Muita suomalaisia ol. tilaisuudessa saapuvilla Eerik Turenpoika ja tuomiorovasti Henrik Vennei Sopimuksen vahvistus tapahtui Tukholmassa lokak. 14 p:nä ja Lübeckissä marrask. 29 p:nä.

Tanskan ja Lübeckin välillä syttyisi sota [1]). Luultavasti Suomen herrat samalla käyttivät tilaisuutta pontevasti vaatiakseen lopultakin jotain apua Ruotsista Suomeen, jossa jo toivottomuus ja tyytymättömyys alkoi vieroittaa ainakin rannikkorahvasta Ruotsin kansallisesta hallituksesta. Svante Niilonpoika päättikin vihdoin lähteä sinne itse, mutta taas tuli muita asioita väliin, ja seuraavana vuonna hän lähetti Suomen puolustusta johtamaan tarmokkaan rouvansa Märta Iivarintyttären. Samoihin aikoihin valtakunnanhoitaja kuitenkin yhä edelleen vaatii rahojen lähettämistä Suomesta.

Svante Niilonpojan viimeinen vuosi, 1511, oli sisäpoliittisesti tavattoman levoton. Valtaneuvoston kokouksia ja herrainpäiviä pidettiin tänä vuonna myötäänsä, ja *neuvoston vastustus* kohosi korkeimmilleen, uhaten jo aiheuttaa sisällisen sodan.

Jo tammikuun 2 p:nä lähetti valtaneuvosto Suomessa oleville valtaneuvoksille ja muille »hyville miehille» kutsun saapua ensimäisellä paastoviikolla pidettäville herrainpäiville, joilla oli neuvoteltava sota-asioista ja muista tärkeistä kysymyksistä. Suomalaiset eivät kuitenkaan voineet saapua tähän kokoukseen, koska kutsu saapui perille liian myöhään, vasta maaliskuun alussa [2]). Mutta jo toukokuun 11 p:ksi kutsuttiin Tukholmaan uusi kokous, joka sekin oli aiottu sotatoimia järjestämään, koskapa osanottajia oli käsketty ottamaan mukaansa mahdollisimman suuri sotavoima. Suomen herrat eivät katsoneet sopivaksi viedä väkeä pois maasta eivätkä yleensä otta-

[1]) Tanskan kuningasperheelle suoritettavan vuosimaksun keräämisestä antoi valtaneuvosto lokak. 12 p:nä lähemmät ohjeet. Siinä m. m. määrättiin, että Suomessa oli piispan ja *laamannien* kokoonnuttava määräaikana sopivaan paikkaan ja pidettävä siellä »oikeata tiliä» annettujen lähempien määräysten mukaan. Rahain kanto oli Turun hiippakunnan alueella uskottava piispan, Eerik Turenpojan, Tönne Eerikinpojan ja Åke Yrjänänpojan huoleksi. Handl. rör. Skand. hist. XX, sivv. 282—284.

[2]) Grönblad, m. t., sivv. 508—509, 511—513.

neet osaa tähänkään kokoukseen [1]); ainoastaan Klaus Henrikinpoika ja Knut Eerikinpoika esiintyvät osanottajien luetteloissa. Todennäköisesti kokous pidettiin vasta kesäkuun ensi puoliskolla. Kesäk. 4:nä ja vielä 18 p:nä Klaus Henrikinpoika oli Tukholmassa, ottaen sanottuina päivinä osaa Tukholman raastuvassa pidettyihin oikeudenistuntoihin. Kokouksessa käsiteltiin ainakin Kalmarin-retkeä sekä neuvoston ja valtakunnanhoitajan välisiä riitaisuuksia. Nämä riitaisuudet kehittyivät nyt huippuunsa, siinä määrin, että valtaneuvoston jäsenet jättivät Svante Niilonpojalle ankaran kirjelmän ja syytösluettelon, joissa häntä syytettiin sovinnon estämisestä kuninkaan kanssa ja sodan pitkittämisestä sekä monenmoisen vahingon tuottamisesta valtakunnalle ja sen asukkaille, laittomuuksista m. m. verojenotossa ja laamannin- ja tuomarinvirkojen täyttämisessä »sekä Suomessa että täällä valtakunnassa» [2]). Valtaneuvokset suorastaan vaativat häntä luopumaan hallituksesta. Jonkinlainen sovinto näkyy kuitenkin lopulta saadun toimeen [3]), paitsi mitä tulee levottomaan Sten Kristerinpoikaan, jonka suhdetta Svante herraan oli mahdoton saada vähemmän vihamieliseksi. Mitä erityisesti kirjelmän suomalaisiin lähettäjiin tulee, lienee varsin todennäköistä, että heidänkin mielensä useista edellä esitetyistä syistä olivat myrtyneitä valtakunnanhoitajaa kohtaan.

Tukholman-kokouksen jälkeen pidettiin ensin elokuussa Bockholmssundissa uusi valtaneuvoston kokous ja sitten lokakuun alussa Strängnäsissä laajempi kokous, johon oli kutsuttu

[1]) Grönblad, m. t., siv. 517 seur. Seuraavaan esitykseen nähden viittaamme myös Carlssonin teokseen Hemming Gadh, sivv. 341—348, joka tärkeissä kohdissa oikaisee ennen vallinneita käsityksiä valtaneuvoston ja Svante Niilonpojan välisen taistelun kulusta ja josta myös näkyy, kutka muut herrat olivat saapuvilla näissä kokouksissa. Vrt. myös Handl. rör. Skand. hist. XX, sivv. 249—262.

[2]) Vrt. siv. 79.

[3]) Todennäköisesti Svante Niilonpoika teki m. m. sen myönnytyksen, että nyt antoi Knut Eerikinpojallekin laamannikunnan (vrt. siv. 80).

myöskin kaksi talonpoikaa kustakin kihlakunnasta. Strängnäsissä piti talonpoikien avulla pakotettamaan Svante herra suostumaan rauhanpuolueen vaatimuksiin, mutta toiveet pettivät; rahvas pysyi yhä edelleen valtakunnanhoitajan kannalla ja jäi melkein kauttaaltaan kokoukseen saapumatta. Suomen miehiä ei tässä kokouksessa liene ollut muita kuin Knut Eerikinpoika. Klaus Henrikinpoika oli tällävälin joutunut kokonaan toiseen päähän valtakuntaa.

Suomessa oli nimittäin jo keväällä maan mahtavin ja merkillisin hallitusmies, Eerik Turenpoika, kuollut »koko maan suruksi [1]).» 60-vuotisesta rauhasta huolimatta, joka edellisenä vuonna oli solmittu, oli jo Eerik Turenpoika vähää ennen kuolemaansa lausunut, ettei venäläisiin ollut luottamista [2]). Jo hänen kuolemansa aikoihin sekä sittemmin pitkin vuotta liikkui huhuja, jopa osaksi varmoja tietojakin, venäläisten varustushommista rajalla. Eerik Turenpojan leski, Gunilla Juhanantytär (Bese), pyysi hartaasti Tönne Eerikinpoikaa saapumaan tuekseen Viipuriin, jossa ylipäällikön kuoltua oli alkanut ilmetä eripuraisuutta ja tottelemattomuutta, mikä venäläisten uhkaavan esiintymisen johdosta oli sitä arveluttavampaa, kun Hannu kuningas oli venäläisten liitossa. Tönne ei kuitenkaan syystä tai toisesta katsonut voivansa jättää Raaseporia, vaan kirjoitti — samoinkuin Gunilla Juhanantytär itsekin — piispalle, Arvid Kurjelle, sekä muille Suomen herroille ja myös valtakunnanhoitajalle, kehottaen lähettämään apua Viipuriin ja kykeneviä neuvonantajia Gunilla rouvan tueksi ja turvaksi. Elokuun 23 p:n tienoissa Arvid piispa vihdoin sai suostutetuksi sinne lähtemään miehen, jota sekä valtakunnanhoitaja että muut valtaneuvokset pitivät sopivimpana, *Klaus Henrikinpojan*. Piispan näyttää täytyneen panna liikkeelle

[1]) »Pro quo tota terra dolet». Grönblad, siv. 535: erään munkin kirje Naantalista $^{11}/_{7}$ pyhiinvaellusretkellä olevalle »veljelle». Sama pyhiinvaeltaja saa samana päivänä toisenkin kirjeen »snarlig aff then störste stad, som är millan Åbo oc Rawmo, som kallas Nadendal». Grönblad, siv. 538.

[2]) Grönblad, siv. 518.

koko puhuttelutaitonsa, Klaus Henrikinpoika kun hyvin vastenmielisesti ryhtyi tuohon sekä vaikeaan ja vastuunalaiseen että kai vanhalle miehelle jo kovin rasittavaan tehtävään [1]). Miten kauan Klaus Henrikinpoika *Viipurissa* oleskeli ja millaiseksi hänen toimintansa siellä muodostui, siitä ei ole tietoja säilynyt, mutta epäilemättä hänen melkoinen sekä valtiollinen että myös sotilaallinen kokemuksensa oli Gunilla rouvalle suureksi avuksi ja maalle hyödyksi.

Vuosi 1512 tuli taas erittäin vaiherikas. Svante Niilonpoika kuoli tammikuun alussa, ja valtakunnalle oli siis valittava uusi päämies. Rauhanpuolueen kannattajat valtaneuvostossa riensivät valitsemaan oman miehensä, vanhaa tanskalaismielistä sukua olevan Eerik Trollen, jotapaitsi Malmössä huhtikuussa saatiin toimeen valmistava rauhansopimus tanskalaisten kanssa, joka sopimus sitten piti seuraavana vuonna lopullisesti vahvistettaman Kööpenhaminassa. Mutta toiselta puolen kiiruhti Svanten poika, *nuori Sten herra*, ottamaan haltuunsa suuren osan tärkeimmistä linnoista ja koetti, kilvan vastustajiensa kanssa, hankkia kannattajia. Ruotsin talonpoikaisluokasta Sten Sture sai luotettavan kannattajajoukon, ja Suomen herrat ilmoittivat toinen toisensa perästä asettuvansa hänen puolelleen [2]). Suomalaiset näyttävät yleensä unohtaneen sen tyytymättömyyden, jota hekin viime vuosina olivat tunteneet Svante Niilonpoikaa kohtaan, ja määränneen kantansa hänen poikaansa ja kotimaismieliseen puolueeseen niiden kovien kokemusten mukaan, joita erityisesti Suomella oli ollut

[1]) Grönblad, m. t., sivv. 518, 522—525, 527—532, sekä Arw. Handl. VII, n:o 30. Piispa sanoo: »Och haffuer iach nw epter edher herredömes och fornempde gode herrers samtycke och befalingh beueget then erligh gode man, Claess Henricxson ther til, toch met stort nödoght, met myketh vedhertaall, at han sigh geffue skal hendher Viiborg then erligh gode frwn frw Gwnnildh och slothen tiil tröst och bestand, delendis syne gode rad met hänne».

[2]) Vrt. Grönblad, Nya källor, sivv. 545—549. Sten Sturen kirjeen ainakin Henrik Steninpojalle toi Eerik Fleming, joka silloin palasi ulkomaanmatkoiltaan kotimaahan.

tanskalaisten — ja näiden liittolaisten venäläisten — puolelta. Tunnettua ei ole, mitä Klaus Henrikinpoika vastasi Sten Sturen epäilemättä hänellekin lähettämään kirjeeseen, mutta vaikka hän aluksi seurasikin enemmistöä, osoitti hänen myöhempi menettelynsä, että hän varsin pian päättävästi liittyi nuoren herra Stenin kannattajiin [1]). Upsalan kokouksessa toukokuun puolivälissä, jolloin hallituskysymys piti ratkaistaman, mutta jonka tulos supistui pelkkiin väittelyihin ja kiihotuspuheisiin Eerik Trollen ja Sten Sturen puolueiden kesken, Klaus Henrikinpoika ei ollut saapuvilla. Eikä hän ollut myöskään siinä kesäk. 30 p:nä Tukholmassa pidetyssä kokouksessa, jossa 21 valtaneuvosta teki yhteisen sitoumuksen kaikin keinoin kannattaa Malmön sopimusta ja toimia pysyvän rauhan aikaansaamiseksi sekä puolustaa valtaneuvoston valtaa ja toistensa oikeuksia. Mutta heti senjälkeen Klaus Henrikinpoika näkyy yhdessä Arvid piispan kanssa saapuneen Tukholmaan, ja heinäk. 8 p:nä he sekä viisi muuta valtaneuvosta lupautuivat kannattamaan äskenmainittua valtaneuvosten sitoumusta [2]). Kun näin suuri määrä valtaneuvoston jäseniä oli liittoutunut ajamaan ohjelmaa, joka selvästi oli tähdätty Sten Sturea ja hänen puoluettansa vastaan, näyttivät tämän toiveet varsin synkiltä valmistauduttaessa heinäkuun 22 p:nä lopullisesti toimitettavaan valtakunnanhoitajan vaaliin. Mutta agitatsionia jatkettiin entistäkin suuremmalla tarmolla, varsinkin Hemming Gadhin, Svante Niilonpojan uskollisen ystävän ja neuvonantajan, heinäkuun alussa palattua valtiolliselta lähetysmatkaltaan Lübeckistä. Ja muutamia päiviä kestäneiden neuvottelujen jälkeen saatiinkin tulokseksi, että Sten Sture heinäk. 23 p:nä Tukholman raastuvassa valittiin Ruotsin valtakunnanhoitajaksi. Raastuvasta nuori valtakunnanhoitaja juhlakulussa vietiin linnaan ja »pantiin

[1]) Sten Svantenpojan vaalista valtakunnanhoitajaksi ja sen edellä käyneestä agitatsionista sekä sen jälkeisistä tapahtumista vrt. Carlsson, Hemming Gadh, siv. 250 seurr., sekä Grönblad, Nya källor, sivv. 551—552, 556 ja 562—566.

[2]) Rydberg, Sveriges traktater III, sivv. 575—578.

istuimellensa» (setiandes honum ther ad suam sedem). Kun valtakunnan linnojen »luottomiehet» olivat koko neuvoston läsnäollessa luovuttaneet »luottonsa», siirryttiin juhla-aterialle (»och siiden ginge til bordz och gjorde them gladh medh theris unge herre i all kerlek oc gleskap» [1]).

Seuraavana päivänä, heinäk. 24 p:nä, vaalissa tappiolle joutunut valtaneuvosto teki päätöksen, jolla ilmeisesti tahdottiin edes jossakin määrin vähentää uuden valtakunnanhoitajan yaltaa. Viipurin ja Olavinlinnan lääniin ei vielä ollut määrätty Eerik Turenpoika vainajan seuraajaa. Valtaneuvosto päätti nyt, että tämä tärkeä läänitys oli annettava Niilo Bonpojalle, joka oli Eerik Trollen lanko ja joka vaalitaistelussa oli ollut Sten Sturen kiihkeimpiä vastustajia; Eerik Turenpojan veljen Stenin ja Eerik Trollen piti lähtemän Suomeen ottamaan linnat haltuunsa Gunilla rouvalta, jonka jälkeen ne oli luovutettava Niilo Bonpojalle. Gunilla Juhanantyttärelle myönnettiin Noraskogin vuorikunta korvaukseksi [2]).

Myöskin Sten Sturen, jonka asema Ruotsissa nyt oli turvattu, täytyi valmistautua Suomen-matkalle. Täälläkin oli mieliala saatava luotettavan suosiolliseksi, ja sitäpaitsi vaati maan uhanalainen asema puolustuslaitoksen vahvistamista. Hyvin luultavaa on, että Sten Sture jo matkalle lähtiessään oli päättänyt tehdä valtaneuvoston äskenmainitut aikeet tyhjiksi, ja mahdollista on myös, että hän seuralaisekseen juuri tätä Suomessa suoritettavaa lopputaistelua silmälläpitäen oli va-

[1]) Hist. Tidskr. XXIII, siv. 140.

[2]) Haus. kok. Päätökseen osanottajat olivat: arkkipiispa Jaakko, piispat Vincentius, Matthias, Otto, Ingemar ja Arvid Kurki, Sten Sture, tuomiorovastit Kristoffer Upsalasta ja Hannu Brask Linköpingistä, arkkiteini Juhana Niilonpoika Strängnäsistä, ritarit Knut Eskilinpoika, Ture Jönsinpoika, Pietari Turenpoika, Sten Kristerinpoika, Krister Pentinpoika, Holmger Kaarlenpoika ja Åke Yrjänänpoika sekä vaakunamiehet *Klaus Henrikinpoika*, Juhana Arendinpoika, Juhana Maunupoika, Niilo Eskilinpoika, Aksel Posse, Pentti Abjörninpoika, Juhana Jönsinpoika, Maunu Green, Niilo Iivarinpoika, Lindorm Björninpoika, Aksel Matinpoika ja Henrik Erlandinpoika.

linnut valtaneuvoston leppymättömän vihollisen ja nimenomaan myös Niilo Bonpoikaa vastaan vihamielisen Hemming Gadhin. Ehkäpä myöskin vaalikokouksessa olleita valtaneuvoston suomalaisia jäseniä oli etukäteen valmistettu asiaan, ennenkuin he palasivat Suomeen. Jo kuukautta jälkeen vaalinsa Sten Sture seuralaisineen astui laivoihin, ja syyskuun alussa oltiin Turussa, jonka linnan Josef Pietarinpoika, Svante herran vanha uskottu, heti luovutti Sten Sturen haltuun saaden edelleen jäädä linnan voudiksi. Eerik Trollea ja Niilo Bonpoikaa Sten Sture itse sanoo yhdeksän päivää odottaneensa Turussa, mutta lähteneensä maan sisäosiin, kun heitä ei kuulunut, ja hän sen vuoksi muka luuli, etteivät he enää tulisikaan. Miten tämän laita lieneekin, joka tapauksessa Sten Sturen kansleri Pietari Jaakonpoika (Sunnanväder) sillävälin sai toimekseen lähteä Gunilla rouvan luo ja tarjota tälle Uplannin laivakuntia valtaneuvoston tarjoaman, huonotuloisemman, läänityksen sijasta, jos hän suostuisi luovuttamaan Viipurin ja Olavinlinnan Tönne Eerikinpojalle — joka alunpitäen oli osoittautunut Sten Sturen kannattajaksi. Gunilla rouva, Tönne Eerikinpojan anoppi, suostui ehdotukseen mielihyvällä, kunhan hän vaan sai pitää linnat hallussaan seuraavaan kevääseen, jolloin pääsy Ruotsiin oli mukavampi; kuitenkin hän pyysi ruotsinpuoliseksi läänitykseksi Åtvidin pitäjää Itä-Göötanmaalta, se kun oli lähempänä hänen kartanoansa. Mutta muutamaa päivää tämän jälkeen tuli tieto, että Eerik Trolle ja Niilo Bonpoika olivat saapuneet Viipurin lääniin, jossa he lukivat valtaneuvoston läänityskirjeen rahvaalle ja väkivalloin koettivat saada Porvoon kuninkaankartanoa Gunilla rouvan voudin hallusta. Sten Sture, joka tällöin oleskeli Kruunuporissa (Hämeenlinnassa), katsoi nyt parhaaksi kerta kaikkiaan ratkaista asian. Syysk. 29 p:nä hän rouva Gunillan valtuuttamilta läheteiltä vastaanotti riidanalaiset linnat ja läänitti ne heti Gunilla rouvalle takaisin siihen saakka, kunnes Tönne Eerikinpoika saattoi ottaa ne haltuunsa. Gunilla rouvalle luvattiin hänen pyytämänsä Åtvidin pitäjä, ja Niilo Bonpojalle sitouduttiin ensitulevassa valtaneuvoston kokouksessa antamaan toinen läänitys. Niilo Bonpoika,

joka vielä pitkin talvea koetti pakottaa Gunilla rouvaa luopumaan linnoistaan, palasi vihdoin tyhjin toimin keväällä Ruotsiin [1]).

Kruunuporissa suoritettuihin toimenpiteihin, joilla jyrkästi torjuttiin valtaneuvoston suunnittelema hyökkäys Sten Sturea vastaan, ottivat osaa — paitsi Sten Sturea ja Hemming Gadhia sekä Knut Eerikinpoikaa ja Henrik Steninpoikaa — Åke Yrjänänpoika, Niilo Eskilinpoika ja *Klaus Henrikinpoika* [2]), jotka viimemainitut olivat istuneet valtaneuvoston kokouksessa, kun linnat määrättiin Niilo Bonpojalle annettaviksi. Saammekin katsoa, että Klaus Henrikinpoika nyttemmin oli selvästi ja varmasti asettunut nuoren Sten herran puolelle, lojaalisti tukien häntä, niinkuin edellisiäkin valtakunnanhoitajia. Luottamusta ja uskollisuutta oli vielä omansa lujittamaan verraten pitkäaikainen seurustelu ja yhteistoiminta ritarillisen ja jaloluonteisen nuoren valtakunnanhoitajan kanssa, joka seuraavanakin vuonna oleskeli maassamme, varsinkin kun kaunopuheinen ja vaikutuskykyinen Hemming Gadh kummallakin matkalla oli Sten Sturen seuralaisena. Toiselta

[1]) Vrt. Handl. rör. Skand. hist. XXIV, sivv. 20—37; Arw. Handl. V, n:o 133; Grönblad, m. t., sivv. 569—71, 581—582 ja 587—590; sekä Haus. kok.

[2]) »Kuitissa», joka on julkaistu Handl. rör. Skand. hist. XXIV, sivv. 30—31, luetellaan lasnäoleviksi, paitsi Sten Sturea, seuraavat: »her electus aff Lincköpingh, her Aake Yriensson, riddere, Niels Eskilsson, Klawis Henricsson och Henrich Stensson, väpnere». Arw. V, n:o 133, julkaistussa, jonka sanotaan olevan alkuperäisestä, on Klaus Henrikinpojan ja Henrik Steninpojan nimien välissä »Knwt Erikson». Kuitit eivät muutenkaan ole aivan sananmukaisesti samanlaiset, jotapaitsi edellinen on päivätty $^{30}/_{9}$ (in crastino angelorum) ja jälkimäinen $^{29}/_{9}$ (Sancthe Mijchels dagh); ensinmainittu on painettu Sten Sturen registratuurasta. Samassa registratuurassa on Sten Sturen kirje rouva Gunillalle, päiv. $^{29}/_{9}$ (Sancte Michaelis Archangeli dagh), jossa sanotaan: »Och haffuer iach nw her i dagh i närware tesse erlige herrers och gode mänes her electi aff Linkopingh, her Ake Örijanssons, Niels Eskilssons, Klawiss Henricssons, Sweriges rigis raadz och menss, her nw när mich äre, jnnan lychte dörer i hälge trefolloghetz nampn annamedh slotzloffuen. . . .». Handl. rör. Skand. hist XXIV, siv. 25.

puolen todistaa Sten Sturen suosiollisuutta Klaus Henrikinpoikaa kohtaan se, että Sten Sture v. 1513, nähtävästi Suomessa käydessään, määräsi hänen poikansa Kristerin Raaseporin linnan päälliköksi Tönne Eerikinpojan jälkeen [1]).

Sten Sturen hallitusajan valtiollisissa tapahtumissa emme sitten enää tapaa Klaus Henrikinpoikaa. Nähtävästi hänen jo korkea ikänsä ja heikontunut terveytensä [2]) estivät häntä varsinaisesti puuttumasta muihin yleisiin toimiin, kuin minkä hänen laamanninvirkansa välttämättömästi vaati. Kuitenkin hänen suuri asioiden ja olojen tuntemuksensa tuli edelleen käytetyksi valtakunnan ja varsinkin oman maan hyväksi, kun Suomen asioiden johtoon astuneet nuoremmat voimat pyysivät hänen tukeaan ja neuvojaan. Niinpä hänen poikansa Krister, joka 1515 Raaseporista siirtyi Turun linnan päälliköksi, järjestäessään tämän tärkeän linnan puolustusta nimenomaan sanoo (alussa vuotta 1517) ensin neuvotelleensa isänsä ja Henrik Steninpojan kanssa, jotka sitävarten olivat saapuneet Turun linnaan [3]). Epäilemättä myös valtakunnanhoitaja useasti kääntyi Klaus Henrikinpojan puoleen, kun Suomen kysymykset vaativat hallituksen huomiota, ja kirjeellisesti vastaanotti häneltä tietoja ja arvokkaita neuvoja.

Sturein aikakausi lähestyi loppuaan sa. Yhä uhkaavampina nousivat pilvet Ruotsin valtiolliselle taivaalle, ennustaen myrskyä ja hävitystä. Yksissä neuvoin ruotsalaisten ystäviensä kanssa kuningas *Kristiern* hankkiutui lopullisesti valloittamaan Ruotsin valtaistuinta. Kesällä 1518 hän teki ensimäisen yrityksensä, mutta pakotettiin palaamaan takaisin; ainoana tuloksena oli tuo kuuluisa panttivankien, m. m. Kus-

[1]) Vrt. edempänä esitystä Krister Klaunpojasta.

[2]) Keväällä 1515 hän näkyy olleen vakavanlaisesti sairaana. Kirjeessään $^{23}/_{12}$ Joensuusta hän ilmoittaa sairautensa aikana lahjoittaneensa Sten Sturelle harmaan hevosen ja pyytää tätä olemaan halveksumatta »pientä lahjaa». »Jumalan olkoon kiitos», hän lausuu, »että olen voittanut sairauteni». Grönblad, siv. 640.

[3]) Grönblad, siv. 664.

taa Eerikinpojan ja Hemming Gadhin, väkivaltainen ja petollinen vieminen Tanskaan. Mutta alussa vuotta 1520 tehtiin uusi yritys, entistä voimakkaampi ja myös tuloksellinen. Bogesundin taistelussa tammik. 19 p:nä saamiinsa haavoihin menehtyneenä Sten Sture heitti henkensä helmik. 3 p:nä, ja tästä hämmentyneet ruotsalaiset eivät enää kyenneet riittävän voimakkaaseen vastustukseen tanskalaisten nopeasti hyökätessä maan sisäosiin. Sten Sturen leski, uljas ja tarmokas Kristiina Niilontytär (Gyllenstjerna [1]), otti ohjat käsiinsä, mutta suurmies toisensa perästä hylkäsi hänet ja hänen asiansa ja vei muita mukanaan. Kristiina Niilontytär varustautui Tukholman linnan turviin ja puolustautui siellä sitkeästi. Suomalaiset pysyivät hänelle uskollisina, näyttävätpä lähettäneen hänelle apuväkeäkin [2]), ja samoin oli hänellä vielä kannattajina useiden tärkeiden Ruotsin linnoitusten päälliköitä sekä talonpoikaisväestö. Mutta valtaneuvosto kiiruhti jo maalisk. 2 p:nä Upsalassa tunnustamaan Kristiernin Ruotsin kuninkaaksi. Toukokuun puolivälissä kuningas itse saapui Tukholman piirityst johtamaan. Sinne hän kesäk. 3 p:ksi kutsui yleisen valtakunnankokouksen vahvistamaan valtaneuvoston päätöstä. Kokoukseen oli kirjeellä ja sanansaattajan kautta kutsuttu myöskin suomalaiset, mutta nämä eivät noudattaneet kutsua. Nyt kuningas kesäk. 10 p:nä lähettää uuden kirjeen Suomessa oleville valtaneuvoksille — Arvid piispalle, ritari Åke Yrjänänpojalle, Tönne Eerikinpojalle, *Klaus Henrikinpojalle*, Knut Eerikinpojalle ja Henrik Steninpojalle —, ankarin sanoin moittien heitä siitä, etteivät olleet saapuneet päättämään »valtakunnan tärkeistä kysymyksistä» ja antamaan neuvoja siitä, »miten tämä vahingollinen ja tuhoisa sota, surma, taisto ja palo ja jumalan viha, mikä monin muodoin on kuluneena aikana tapahtunut, vaimennettaisiin ja poistettaisiin». Kuningas sanoo luvanneensa

[1]) Vrt. siv. 97, alaviitta 2.

[2]) $^6/_5$ 1520 Kristiina Niilontytär kirjoittaa m. m. »Saa haffwe vioc faat god tidende aff Finland, ath the gode herrer ære nw hiit komne, richet oc os tiil gode hielp, tröst oc vndsæthningh». Styffe, Bidr. till Skand. hist. V, n:o 506.

pitää voimassa Ruotsin lain ja vanhat hyvät tavat ja saaneensa valtaneuvostolta ja rahvaalta vastalupauksen pysyä uskollisina. Välttämättömän tarpeellista on, että nyt myöskin kirjeen vastaanottajat viipymättä kiiruhtavat kuninkaan luo, mikäli he tahtovat pitää silmällä omaa, kirkon ja Suomen väestön, »ennen syntyneiden ja syntymättömien», menestystä, niin että he ennen heinäkuun 6 p:ää ovat kuninkaan ja valtaneuvoston luona [1]). Nähtävästi tämäkin kutsu, kaikesta ankaruudestaan huolimatta, jäi jokseenkin tuloksettomaksi. Piispa Arvid Kurki tosin jo kesäk. 11 p:nä oli arkkipiispa Kustaa Trollelle kirjoittamassaan kovin nöyrässä kirjeessä vakuuttanut uskollisuuttansa [2]), mutta ainakin useimmat muut Suomen herrat todennäköisesti joko pysyivät odottavalla kannalla tai suorastaan päättivät edelleenkin vastustaa kuningasta. Huomattava näet on, että Kristiina Niilontytär, syysk. 9 p:nä antautuessaan, varasi turvalupauksen myöskin suomalaisille — Arvid piispalle, Åke Yrjänänpojalle, Tönne Eerikinpojalle ja Niilo Eskilinpojalle —, jotka siis viimeiseen asti lienevät pysyneet hänelle uskollisina. Miksi näiden joukossa ei ole Suomen kolmea laamannia, ei ole ratkaistavissa. Knut Eerikinpoika ja Henrik Steninpoika esiintyvät asiakirjoissa jälleen lokakuussa [3]), ja olivat kenties ennen mainittua antaumusta alistuneet, mutta Klaus Henrikinpoika häviää näkyvistämme kesäkuun 10 p:n jälkeen. Todennäköisimpänä pidämme, että hän kuoli samana kesänä, ennenkuin Kristiern vielä oli ehtinyt toteuttaa epäilemättä jo näihin aikoihin suunnittelemaansa vastustuspuolueen tuhoamista. Kun Hemming Gadh, joka nyt ajoi kuninkaan asiaa, lokakuussa istui oikeutta Turussa, olivat istunnossa saapuvilla Knut Eerikinpoika ja Henrik Steninpoika, ja samojen valtaneuvoksien ja laamannien puoleen Rääveli kaupunginhallitus kääntyy eräässä lokak. 19 p:nä lähettämässään kirjeessä. Mutta Klaus Hen-

[1]) Arw. Handl. I, n:o 120.
[2]) Arw. Handl. VI, n:o 65.
[3]) Archiv für die Geschichte Est-, Liv- und Curlands, III, 4, n:o 165.

rikinpoikaa, vanhinta ja arvovaltaisinta laamanneista, ei kummallakaan kerralla mainita [1]).

Klaus Henrikinpojan tapahtumista ja toiminnasta rikas elämä oli päättynyt. Tuomarina ja hallintomiehenä, valtiollisena toimihenkilönä ja sotilaana olemme nähneet hänen uhraavan työnsä ja tarmonsa isänmaan hyväksi. Luulemme osaavamme oikeaan, jos väitämme hänen nuhteettomasti ja vilpittömästi hoitaneen tehtävänsä; ainakaan eivät säilyneet asiakirjat tiedä kertoa mistään, mikä loisi varjoa hänen elämäänsä. Varsin runsaasti on säilynyt tietoja syytöksistä Suomen herroja vastaan, tietoja rettelöimishalusta, omavaltaisuudesta virantoimituksessa, väkivaltaisesta menettelystä alempien kansanluokkien jäseniä kohtaan, jopa vilpillisyydestäkin. Klaus Henrikinpojan sitävastoin tiedämme saaneen osakseen tehtäviä, jotka osoittavat hänen nauttineen yleistä luottamusta ja kunnioitusta sekä valtakunnan hallitusmiesten että omien kansalaisten puolelta, ja valituksia häntä vastaan emme ole tavanneet ainoatakaan. Että hän, etevien ja aikaansa nähden valistuneiden sukujen jäsen, myös oli lahjoiltaan ja sivistykseltään varsin korkealla tasolla, senkin voimme päättää kaikesta, mitä hänestä tiedämme. Aseman vaatimuksia ymmärtävänä ja isänmaallismielisenä miehenä hän meille myös esiintyy. Huolimatta niistä melkoisista eduista, joita aatelistolla oli saavutettavissa vierasmaalaisten unionikuninkaiden hallitessa, Klaus Henrikinpoika vain olosuhteiden pakosta, enemmän viran puolesta kuin vakaumuksen kehottamana, hyväksyi Hannu kuninkaan ja hänen poikansa Ruotsin kruunun kantajiksi [2]). Sensijaan hän ilmeisellä antaumuksella, maansa parhaan käsittäen ja tahtoen sitä edistää, palveli valtakunnanhoitajia, sekä Sten Sture vanhempaa että Svante Niilonpoikaa ja nuorta Sten Sturea. Vaikka onkin katsottava etupäässä

[1]) Ks. edellinen alaviitta.

[2]) Osoituksena siitä, ettei Klaus Henrikinpoika nauttinut kuninkaan erikoista suosiota, saamme kenties pitää sitä, että häntä ei lyöty ritariksi.

tavalliseksi kohteliaisuudeksi hänen v. 1506 Svante Niilonpojalle ja v. 1515 Sten Sturelle kirjoittamissaan kirjeissä lausutut uskollisuuden ja palvelusalttiuden vakuutukset, ei ole kuitenkaan mitään aihetta epäillä hänen puhuvan pelkkiä imartelun sanoja, kun hän Svante herralle ilmaisee kiitollisuutensa kaikesta, mitä tämä on hänelle tehnyt, ja Sten Sturelle kirjoittaa kiittävänsä »teidän herruuttanne ja teidän vanhempianne paljosta hyvästä, jota te ja he minulle ja ystävilleni olette aina osoittaneet». Tällainen hyvänsuopaisuus valtakunnanhoitajien puolelta ja Klaus Henrikinpojan heille tekemät palvelukset ja heille lähettämät ystävyyslahjat ovat kieltämättömiä ilmauksia hyvistä väleistä ja pyrkimysten samansuuntaisuudesta [1]).

[1]) $^{16}/_{4}$ 1506 Joensuusta (»Schriffuit po Amynne, torsdagen næst effther paskæ, vnder mith jnsigle, anno Dominj md sexto») kirjoittamassaan kirjeessä hän lausuu: »Takker iak ider, kære herre, ödmywglige och storlighe ffor myckit got, som ider værdighet mik befwisth haffue. Bider iak ider en nw, kære herre, om thet Ingoris godz (Joensuusta koilliseen, lähellä Perttelin kirkkoa; tila oli myöhemmin läänitettynä Henrik Klaunpojalle), som i mik loffuadhe i sakærstierne (tarkoittanee heinäkuun lopulla 1504 Turun tuomiokirkon sakaristossa pidettyä kokousta; vrt. siv. 118), som Seffuerin (Paavalinpoika?) haffuer; thet war myn ffórsthe bön til ider værdighet. Wore ok myn ödmijwk bön til ider, kære herre, thet iak finghe ther eth swar pa, hwilkit iak wil och ther göre tiænisth fore. Item, kære herre, haffver jak och en hæst her stondendis til idert beffhoff; hwem ider værdighet tækkis ath jak skal antwarden, Josep (Turun vouti) eller jak kan fornæme i ider værdighetz seriffuelse, hwilkit iak mik ödmyugelege gernæ effter rætther.» Grönblad, siv. 262. Klaus Henrikinpoika oli siis jo verraten kauan saanut odottaa pyyntönsä toteuttamista; tähän nähden on kuitenkin huomautettava, että esim. Åke Hannunpojan (Tott), yhden Svante Niilonpojan luotettavimpia kannattajia, täytyi vuosikausia samalla tavalla odotella. — $^{25}/_{9}$ 1506 Klaus Henrikinpoika, niinikään Joensuusta, kirjoittaa uudelleen valtakunnanhoitajalle: »Kære, wärdoghe herre, som iak haffwer til forendhe bedidh och scriffuit ider til om cronones godz Ingöris, ath iderth herredöme ville värdogas til ath vnne och förläne mik til noghen tiidh forscriffne godz, swa är och nw myn kärligh och ödmywke bön til ider ther om; och vil iak näst Gwdz hielp göre ider och rikit ther tiänisth ffore effter myn makth och fformoghe. Och är mik kwngiorth, ath ther war noghen brösth vthij then scriffelse, som iak screff iderth

Tuskinpa myöskään Svante Niilonpojan uskottu palvelija Josef Pietarinpoika olisi täkäläisissä riidoissaan vedonnut nimenomaan Klaus Henrikinpoikaan, kun hän puolusteli itseään valtakunnanhoitajan edessä, jollei Klaus Henrikinpoika olisi nauttinut valtakunnanhoitajan täyttä luottamusta [1]). Lyhyesti sanoen: Klaus Henrikinpoika osasi suuressa valtiollisessa kysymyksessä, kansallisen ja unionipuolueen välisessä taistelussa, asettaa yleiset edut yksityispyyteiden edelle. Tätä käsitystämme ei horjuta sekään mahdollisuus, että hän Svante Niilonpojan viimeisinä aikoina olisi liittynyt tämän vastustajiin; päinvastoin hänen kantaansa kai siinäkin tapauksessa suurimmalta osalta vaikuttivat juuri Suomen osaksi vihollisuuksien kestäessä tanskalaisten puolelta tulleet hävitykset

herredöme til i waras met Thwne Erichson, hwilkit Gwd kænne ath thet war ekke myn forsymelsse. Bider idherth herredöme ödmywligh, ath i ekke ville vendhe mik til noghen ouilye. Iderth herredöme her met alzmektoghan Gwdh beffellendis, görendis altiidh gerna hwad ider til vilia och tiænisth kan ware». Yksi »puute» ensinmainitussa kirjeessä ainakin oli: se oli vailla allekirjoitusta. Grönblad, sivv. 284—285. — Sten Sturelle Klaus Henrikinpoika kirjoittaa Joensuusta $^{23}/_{12}$ 1515: »Min ödmiwcke trotiänisth nw och altiidh kerligh for sendt i alzmectugh Gudh. Käre herre, tackandis idert herredöme och edre foreldrer ödmiwgelige for mygit got j och the mik ok mine vener altiidh beuisth haffue, hulckit eder alzmectigh Gud oter löne. Käre herre, teckis eder vilie veta, at j min krangdom j wor gaff jak ider en groo hästh, hulcken iak haffwer antwardet min son Kyrstier pa edre vegna, bidiandis edre herredöme om ati eycke forsmo lyten goffwe. Gudh tess loff haffue, at iak hawer forwunnit min siwgdom. Er her pa thenne her tiidh enghe synnarligh tiende edre herredöme tilbiudandis, wthen at her stor alt vel tel bode pa slotet och annar stadz j landet, thet Gud kenne, then iak eder beffoller met siel och lyff tel ewigh tiid. I hwat motte iak kan vora pa eder herredömis beste och gangn, skule j finne mik altiid ödmiwcke och veluiligh tel, roandis och biudendis som offwer edre fatige tro man. Skriffuit pa Ominnet sonnedagen nest for iwledagh, meo sub sigillo, anno Dominj mdXV:o.» Grönblad, sivv. 639—640. Allekirjoitusta ei ole tässäkään, mutta on saattanut alkuaan olla. Kirjeessä mainittu linna oli epäilemättä Turun linna, jonne Krister Klaunpoika oli siirtynyt Raaseporista.

[1]) Vrt. Grönblad, siv. 230: »hwlcket jag wil meg til lade then gode herre bispen, Claus Henricsson oc flere gode men.»

ja valtakunnanhoitajan riittämätön huolenpito maan puolustuksesta.

Klaus Henrikinpojan *avioliitot* — hän oli nimittäin kaksi kertaa naimisissa — on 1500-luvulla ja myöhemmin eläneiden »sukututkijain» onnistunut sekoittaa niin perinpohjin, että niihin nykyään on varsin vaikea saada täyttä selvyyttä. Siitä kyllä kaikki sukujohtojen laatijat [1]) ovat olleet selvillä, että ainakin toinen puolisoista oli tanskalaisperäistä Frille-sukua. Mutta kumpi näistä vaiko ehkä molemmat tähän sukuun kuuluivat, siitä ovat tiedot erinomaisen ristiriitaisia. Jo niinkin varhaisissa sukujohdoissa, kuin 1500-luvulla laaditut, ilmenee tässä suhteessa tietämättömyyttä ja sekavuutta, joka ei ole selitettävissä muuten kuin melkoisesta huolimattomuudesta ja kritiikittömyydestä johtuneeksi. Luotettavista lähteistä nimittäin, joista ainakin joku tai jotkut olisivat olleet siihen aikaan elävien tutkijoiden nähtävissä — puhumattakaan siitä, että Klaus Henrikinpojan poika, Henrik Klaunpoika, vielä oli elossa ja epäilemättä olisi voinut antaa varmat tiedot —, käy epäämättömästi selville, että ensimäinen puoliso oli suvultaan Frillejä. Todennäköisesti on sekaannuksen aiheuttanut etupäässä se, että myöskin toinen puoliso, luultavasti, oli Frillein sukulaisia. Vielä 1600-luvun alussa näkyy sillä sukututkijalla, joka laati Kaarle Henrikinpojan hautakiveen pantavan vakuunataulun [2]), olleen tiedossa, että tämän isän, Henrik Klaunpojan, äiti ei ollut Frille. Niin vähän kuin tällaisiin sukutauluihin yleensä onkin luottamista, luulemme kuitenkin olevan syytä panna arvoa mainittuun vaakunatauluun. Vertaamalla tätä taulua muissa sukujohdoissa esiintyviin, tosin kovin sekaviin ja osaksi semmoisinaan selvästi vääriin ilmoituksiin, luulemme päässeemme ainakin lähelle totuutta. Kuten lukija on huomaava, joudumme

[1]) Omien muistiinpanojemme ja S. V. A:ssa säilytettyjen lisäksi olemme saaneet tutustua professori K. Grotenfeltin eri sukukirjoista keräämään kokoelmaan, joka hyväntahtoisesti on annettu käytettäväksemme.

[2]) Hautakivi vaakunatauluineen julkaistuna teoksessa Nottbeck—Neumann, Geschichte und Kunstdenkmäler der Stadt Reval, siv. 142.

silloin jotenkin samoihin tuloksiin kuin Anrep, jotavastoin uusin Horn-suvun sukujohdon laatija on — omituista kyllä — käyttäessään äskenmainittua vaakunataulua [1]) saanut, asiakirjain selvästä tiedonannosta huolimatta, aivan päinvastaisen tuloksen.

Ensimäinen puoliso eli luultavasti vuoden 1472 tienoilla ja oli laamanni Kristiern Frillen ja kai Elin Maununtyttären tytär [2]). Mikä hänen nimensä oli, siitä ei ole tietoa. Vanhat sukujohdot ja niiden mukaan molemmat suurten sukukirjain julkaisijat, Anrep ja tietysti Jully Ramsay, antavat hänelle nimen Kristiina. Tämä saattaa olla oikea nimi, mutta se saattaa myös olla johtunut sekaannuksesta toisen puolison nimeen [3]). Milloin Klaus Henrikinpojan ensimäinen puoliso kuoli, on tuntematonta. Todennäköisesti hän ei enää elänyt helmik. 24 p:nä 1508, jolloin viimeinen elossa oleva Kristiern Frillen lapsista, Maunu Frille, tekee testamenttinsa (vrt. edempänä). Ja varmana saattaa ainakin pitää, että hän oli vainajana maalisk. 26 p:nä 1509, jolloin päivätyssä kirjeessä Frillein perillisiksi mainitaan Kristiern Klaunpoika »muine sisarineen» (met andra sina systra) [4]).

Mitä taas Klaus Henrikinpojan toiseen puolisoon tulee, on meillä häneen nähden päinvastaiset vaikeudet. Nimi on varmasti

---

[1]) Suullisen ilmoituksen mukaan.

[2]) Vrt. siv. 57. Kristiern Frillen ensimäiseksi puolisoksi ilmoitetaan Kristiina Jaakontytär Garp. Jos Klaus Henrikinpoika olisi ollut naimisissa ensimäisestä avioliitosta syntyneen tyttären kanssa, olisi tietysti Elin Maununtytär kuitenkin voinut häntä sanoa »pojaksensa».

[3]) Samanlaisesta sekaannuksesta aiheutuneeksi lienee katsottava eräässä Olavi Klaunpojan v:n 1590 vaiheilla laatimassa sukujohdossa oleva tieto, että Klaus Henrikinpojan ensimäinen puoliso olisi ollut Strömsbyn omistaja (fru till Strömsby). — Sellainenkin mahdollisuus olisi ajateltavissa, että Kristiern Frillen tytär Margareeta, joka on arveltu Erland Antinpojan puolisoksi (J. Ramsay, Frälsesläkter, siv. 537), olikin Klaus Henrikinpojan ensimäinen puoliso. Siinä tapauksessa hänen tyttärentyttärensä olisi kenties saanut äitinsä nimen, samoinkuin hänen poikansa sai äidinisänsä nimen.

[4]) Vrt. Grönblad, siv. 419.

Kristiina; se esiintyy vielä vuosia Klaus Henrikinpojan kuoleman jälkeen syntyneissä asiakirjoissa hänen leskensä nimenä, kuten toisessa yhteydessä tulee osoitettavaksi. Suku sitävastoin on tuntematon. Toiset, kuten sanottu, ovat ilman muuta olettaneet hänenkin olleen Frillejä, toiset taas ovat katsoneet hänet jonkun Frillen tyttärentyttäreksi j. n. e. »Suomen aateliston sukukirjassa» (Upsalan yliopiston kirjastossa) sanotaan ensimäisestä puolisosta: »vielä oli hänellä eräs rouva Ruotsista» (än hade han en fru från Sverige) ja toisesta, että tämä oliKristiina Jaakontytär [1]), Haapaniemen omistaja, jolla »vielä oli mies Wundranckien joukosta» (än hade för en man af de Wundranck). Anrep [2]) on tiedot yhdistänyt siten, että on olettanut Kristiinan isäksi Jaakko Pietarinpojan ja äidiksi Elin Kristerintytär Frillen. Eräistä seikoista, joista osaksi tulee tehtäväksi selkoa toisessa yhteydessä, arvelemme todennäköiseksi, että Kristiinan äiti ei ollut Frillejä, vaan Lindelöfejä; viittaamme tässä vain ylempänä mainittuun, Kaarle Henrikinpojan hautakivessä olevaan vaakunatauluun, johon pantu Kaarle Henrikinpojan isänäidin vaakuna ilmeisesti on lähempänä Lindelöf-suvun kuin Frille-suvun vaakunaa, sekä Lindelöfeihin yhdistettäviin ilmoituksiin useissa eri sukujohdoissa [3]). Mahdollisesti juuri Frillein ja Lindelöfien läheinen sukulaisuus ja vaakunain samankaltaisuus on aiheuttanut sekaannuksen; samanlaista sekaannusta on muutenkin huomattavissa; milloin Klaus Henrikinpojan toisen puolison äiti on Elin (siis Krister Frillen toisen — jos heitä oli kaksi — puolison kaima), milloin taas Krister Frillen ensimäisen puolison nimi on Kristiina Jaakontytär (siis sama kuin Klaus Henrikinpojan toisen puolison).

[1]) Vrt. ilmoitusta Krister Frillen ensimäisestä vaimosta, siv. 131, alaviitta 2.

[2]) Anrepin käsitykseen yhtyy myös Örnberg julkaisussaan Svenska Ättartal X, siv. 22.

[3]) Kysymyksenalaista vaakunaa ei pidä Frille-suvun vaakunana myöskään etevä ruotsalainen heraldikko Carl Arvid Klingspor. Vrt. hänen kirjoitustaan Grafminnen i Revals domkyrka, siv. 159 (Sv. Autogr. Sällsk. Tidskr. I).

Useinmainitussa vaakunataulussa oleva Kristiinan — Klaus Henrikinpojan toisen puolison — isän vaakuna on sama kuin useimmissa sukujohdoissa: kolme keltaista vinoparrua (bjälkar) punaisella pohjalla. Tällaista vaakunaa, jossa parrut olisivat vinossa, emme ole tavanneet missään koti- eikä ulkomaalaisissa vaakunajulkaisuissa emmekä liioin niissä arkistojen kokoelmissa, joihin olemme saaneet tutustua. Ainoa vaakuna, joka siihen viittaa, on kuvattuna Hausenin kirkkovaakunajulkaisussa[1]) erään käsipiirroskokoelman mukaan, johon se on saatu Kemiön kirkosta, kuorin ovelta; tässä parrut ovat vaakasuorassa ja kypärä toisennäköinen [2]). Emme toistaiseksi siis voi päättää muuta, kuin että Kristiina on ollut sukua, joka jo keskiajan lopulla lienee sammunut miehen puolelta. Isän nimeksi on yleensä sanottu Jaakko Pietarinpoika, ja siihenkin on meidän toistaiseksi tyytyminen; suvun nimeksi on tehty milloin Ille, milloin Skytte, milloin Karpalainen j. n. e., mutta ei ole mitään, mikä näitä oletamuksia puolustaisi, pikemmin päinvastoin.

Päätelmiemme tuloksena — tosin varsin laihana — on siis, että Klaus Henrikinpojan ensimäinen puoliso oli varmasti Krister *Frillen* ja luultavasti Elin Maununtyttären tytär, kun taas toinen puoliso, nimeltään *Kristiina*, oli sukua, jonka vaakunan äsken kuvasimme ja jonka kenties viimeinen miespuolinen jäsen, Kristiinan isä, lienee ollut nimeltään *Jaakko Pietarinpoika*. Kristiinan äiti taas oli luultavasti *Lindelöf*ejä, joiden läheinen sukulaisuus Frillein kanssa kenties on aiheuttanut sen, että Kristiina ja myöhemmin hänen poikansa tulivat Haapaniemen, Frillein vanhan kartanon, omistajiksi; tätä seikkaa on kuitenkin toistaiseksi vaikea sitovasti selittää. Mitä sitten tulee tietoon, että Kristiina olisi Klaus Henrikinpojan kuoltua ollut toisissa naimisissa jonkun Wundranckin kanssa, jätämme senkin toisessa yhteydessä tarkastettavaksi.

Frille-suku, josta Klaus Henrikinpoika siis ensimäisen puo-

[1]) Afbildningar af vapensköldar, fordom uppsatta i Finlands kyrkor.

[2]) Mainitsemista ansaitsee, että myöskin Lindelöfien vaakuna on ollut kuvattuna samassa paikassa.

lisonsa sai, oli Tanskasta, Etelä-Jyllannista, tänne siirtynyt [1]). Syntymämaassa sen sukujuuria on seurattu 1200-luvulle asti. Suomessa suku ensimäisen kerran esiintyy v. 1410, jolloin Hookan Kristerinpoika Frille oli Halikon kihlakunnan tuomarina. Hookanilla, joka oli tässä toimessa ainakin vielä 1430-luvulla ja kuoli noin v. 1442, oli useita lapsia, joista kolme poikaa, Frille eli Frellav, Krister ja Matti, kuului Suomen aatelistoon, Juhana kuoli ritarina Tanskassa ja Maunu, Gräfsebodan omistaja, oli tuomarina Österrekarnin kihlakunnassa Ruotsissa. Tyttäristä taas Ingeborg joutui naimisiin Antti Henrikinpojan, Lindelöf-suvun jäsenen, ja Karin Ali-Satakunnan tuomarin Pietari Svärdin kanssa. Suvun näemme siis olleen varsin huomatussa asemassa, sekä erityisesti Tanskassa että myös Ruotsissa ja Suomessa. Tanskassa ja Suomessa suku sammui 1500-luvulla, Ruotsissa jo 1400-luvulla.

Jo edellisestä näemme, että Hookan Kristerinpoika Frille ei ollut kadottanut yhteyttään synnyinmaahansa, koskapa hänen poikansa Juhana mainitaan Tanskassa asuvaksi. Samoin

[1]) Vrt. lähemmin Danm. Adels Aarbog v. 1892, ja J. Ramsay, Frälsesläkter. V. 1334 aateloidun Frellav Haakoninpojan pojalla Kristiernillä oli ainakin kolme poikaa: Haakon l. Hookan, Klaus ja Eggert. Kuuluisimmaksi näistä tuli viimemainittu, jonka äiti oli Kristiern Frellavinpojan toinen puoliso, Ermegaard Eggertintytär Altena, vanhaa holsteinilaista sukua. Eggert Frille oli erinomaisen lahjakas ja sai erittäin hyvän kasvatuksen. Eerik Pommerilaisen aikana hän jo sai läänityksiä, mutta Kristoffer Baierilaisen hallitessa hänen varsinainen kohoamisensa alkoi; hän tuli valtaneuvokseksi ja käytettiin erikoista kykyä vaativissa diplomaattitehtävissä. Vielä huomattavampaan asemaan hän nousi Kristiern I:n aikana, tuli kamarimestariksi ja Kööpenhaminan linnan päälliköksi. Hovissa nauttimansa vaikutusvallan ja finanssikykynsä avulla hän yhtämittaa kartutti omaisuuttansa ja pääsi Tanskan suurmiesten eturiviin. Kun hänen tyttärensä Ermegaard meni (1455) erään kuuluisista Akselinpojista, Filipin, kanssa naimisiin, joutui hän pian osalliseksi heidän perhepolitiikkaansa. Vaikuttavalla tavalla hän otti osaa niihin tapahtumiin, joiden seurauksena oli arkkipiispa Jöns Pentinpojan erottaminen valtakunnanhoitajan toimesta 1466 ja pian senjälkeen Kaarle Knuutinpojan kutsuminen takaisin sekä unionin hajoaminen. Vv. 1468—69 hän oli maanpakolaisena Lübeckissä ja kuoli 1470. Dansk biografisk lexikon, V.

näkyy toinenkin hänen pojistaan, *Krister Hookaninpoika*, eläneen Tanskassa ensimäiset vuosikymmenensä; 1445 hänet mainitaan Tanskan hovissa palvelevaksi ja 1447 hän panttaa erään Tanskassa olevan tilansa sedälleen. Kymmentä vuotta myöhemmin hän jo on Suomessa, jossa hän 1457 yhdessä veljensä Frellavin ja muun Suomen aateliston kanssa tunnustaa Kristiernin kuninkaaksi. Seuraavalla vuosikymmenellä hän on valtaneuvoksena ja Halikon kihlakunnan tuomarina — siis isänsä seuraajana — sekä lopuksi Etelä-Suomen laamannina. Hän kuoli, nähtävästi maaliskuussa, v. 1472 [1]). Laamanni Krister Hookaninpojalla, jonka asumakartanona lienee ollut Kiskon pitäjässä sijaitseva Haapaniemi ja jonka sekä maa- että muu omaisuus on arvioitava sangen huomattavaksi, oli joukko poikia ja tyttäriä, joista tunnetuin oli ennen useasti mainitsemamme, m. m. Turun linnan voutina toiminut Maunu ja joiden kaikkien lapsettomina kuoltua perheen omaisuus joutui perillisten jaettavaksi. Siten Klaus Henrikinpojan ja hänen lastensa varallisuus karttui melkoisesti [2]).

---

[1]) Kristiern Frille piti laamanninkäräjiä Liedossa $^{28}/_{2}$ 1472, mutta jo $^{1}/_{5}$ 1472 sanotaan laamanniksi Jaakko Pietarinpoika. Arw. V, n:ot 34 ja 35.

[2]) *Maunu Kristerinpoika Frillestä* vrt. sivv. 105—106, 109. Hän oli sukulaisensa, piispa Maunu Niilonpoika Särkilahden, väen päällikkönä Viipurin piirityksessä 1495. Venäläisten vankeudesta päästyään hän 1497 sai piispalta pari tilaa. Hän oli kuningas Hannun uskollisimpia kannattajia Suomessa. Hänen maaomaisuudestaan mainittakoon Tykö (Teijo) Perniössä ja Fulkkila Uskelassa. Ensinmainitussa kartanossaan hän $^{24}/_{2}$ 1508 teki testamenttinsa, josta saamme mielenkiintoisia tietoja m. m. hänen suuresta varallisuudestaan ja hänen sukulaisistaan. Hän lahjoittaa ensinnäkin Katinsaaren läheltä Kärkisten kartanoa Sauvosta Turun tuomiokirkolle hautansa ja sielumessujensa maksuksi ja ylläpidoksi, samoin tuomiokirkolle kaksi ostotilaansa Kaukovuorelta Salon pitäjästä, rahaa ja viljaa useille muille kirkollisille laitoksille, kuten maan eri luostareille sekä asuinseutunsa kirkoille (m. m. Pyhän Annan kappelille Salossa). Suojelijalleen Eerik Turenpojalle — »myn herr her Erick thomesson(!)» — hän antaa hopeamaljan ja pyytää häntä auttamaan tämän testamentin puolustamista, piispalle hevosen ja Tönne Eerikinpojalle uuden »pauluunin». Lanko *Klaus Henrikinpoika* saa hopeaheläisen sarven, Juhana Fleming

Klaus Henrikinpojan ja hänen ensimäisen puolisonsa lapsiin nähden saamme jälleen osaksi tyytyä vanhoissa sukujohdoissa annettuihin tietoihin. Varmasti tunnettu on oikeastaan vain yksi, jo ylempänä useasti mainittu *Krister*. Muita poikia eivät sukujohdotkaan tiedä mainita, jotavastoin tyttäriä sanotaan olleen kaksi tai kolme. Kristiina nimisen tyttären ilmoitetaan olleen naimisissa ensin Olavi Olavinpojan ja sitten Jöns Vestgöten kanssa, Britta nimisen taas Pietarin, Hevonpään herran, ja Margareetan Jöns Antinpoika Garpin, Kosken herran,

---

varsan. Salon pitäjässä olevan *Villilän* tilan, jonka Maunu Frille oli lunastanut Klaus Henrikinpojalta 40 markasta, oli Torsten Björninpojan (Geet-sukua) leski Katariina saava lunastaa takaisin samasta suunnasta, ehdolla että tämän poika, pappi Lauri, oli siitä saava 20 markkaa. Vielä Maunu antoi eräille kirkon miehille rahaa ja arvoesineitä, *Krister Klaunpoika* sai hopeamaljan, Klaus Henrikinpojan kappalainen, herra Antti, sai kaavun (»en blo kiorttell aff mustele fille»), »Erlandin lapset Sauvossa» neljänneksen Viikaisten (Wecka-)tilaa Laitilassa, Olavi Eerikinpoika (Stålarm?) ja hänen kanssaperillisensä sen, mitä Maunu Frille oli vaihtanut heidän äidiltään Laitilassa j. n. e., m. m. »vaimo Märta, minun emäntäni Turussa, hopeamaljan, josta joka päivä juon, sekä Pyhä Henrik ja Pyhä Hemming yhteensä 100 markkaa Fulkkilan talosta». Testamenttinsa toimeenpanijoiksi Maunu määräsi Klaus Henrikinpojan ja Juhana Flemingin sekä näille avuksi arkkiteini Paavali Scheelin ja kaniikki Arvid Lillen, jotka hän myös yhdessä piispan kanssa pyysi sinetöitsijöiksi. Maunu Frille kuoli naimattomana samana vuonna (1508). J. Ramsay, Frälsesläkter, ja Arw. IX, n:o 7. — *Hookan Frille*, Sauvon Kärkisten omistaja (Haus. kok. $^{28}/_{7}$ 1494), Klaus Henrikinpojan toinen lanko, oli yhdessä lukuisien ruotsalaisten ylimysten, m. m. Iivar Akselinpojan, kanssa »kiinnemiehenä», kun Kustaa Vaasan äidin vanhemmat, Maunu Kaarlenpoika ja Sigril Eskilintytär (Banér), $^{5}/_{1}$ 1475 Ekan kartanossa vietivät häitään (Sv. Autogr. Sällsk. Tidskr. I, siv. 239). Hän oli vainajana $^{8}/_{12}$ 1508 (Grönblad, siv. 390). — *Juhana* ja *Eerik Frille* elivät 1490-luvulla; edellisen leski, Margareeta Linbeckintytär, mainitaan $^{4}/_{3}$ 1501 (Haus. kok.). — Kristiern Frillen tyttäriä olivat, paitsi Klaus Henrikinpojan ensimäistä puolisoa, *Ragnhild*, *Malin* ja *Margareeta;* näistä yksi sai Naantalin luostariin mennessään proventiksi Pamsilan tilan Halikossa. Viimemainittu on arveltu Erland Antinpojan (Lindelöf-sukua) puolisoksi (J. Ramsay, Frälsesläkter, sivv. 264, 537); tässä tapauksessa siis serkukset olisivat menneet naimisiin, koskapa Margareetan isän sisar Ingeborg lienee ollut Erland Antinpojan äiti. Vrt. myös edellä siv. 131, alaviitta 3.

kanssa. Näistä näyttää asiakirjoista saavan tukea tieto, että yksi tyttäristä, jonka nimi oli *Britta* — joissakin sukujohdoissa häntä nimitetään Kristiinaksi —, oli todellakin naimisissa Hevonpään omistajan, *Pietarin*, kanssa, joka oli *Jägerhorn*-suvun kantaisiä. Maalisk. 26 p:nä 1517 nimittäin Krister Klaunpoika lahjoittaa Naantalin luostarille sisarentyttärensä, Margareeta Pietarintyttären, proventiksi Karinkorvan talon Sauvon pitäjästä [1]). Pietarista on arveltu, että hän olisi ollut sama henkilö kuin vaakunamies Pelle Pietarinpoika, joka 1472 on kauppakirjan sinetöitsijänä Turussa ja usein esiintyy tarkastuskäräjien lautakunnissa y. m.; tämä kenties ei ole mahdotonta, mutta siinä tapauksessa hän olisi ollut melkoisesti vaimoansa vanhempi [2]). Jaakko Teitin valitusluettelossa sanotaan Britan olleen syntyisin Hevonpäästä [3]), jonka tiedonannon johdosta on arveltu tämän tilan Britan mukana joutuneen Jägerhorneille. Mutta miten sanottu tila olisi ollut Britta Klauntyttären syntymätalona, siihen ei ole helppo saada tyydyttävää selitystä. — Mitä sitten yllämainittuun Kristiinaan tulee, on häneen nähden ilmeisesti tapahtunut sekaannus Britta Klauntyttären ja hänen miehensä Pietarin toisen tyttären, Kristiinan, kanssa, jonka asiakirjat osoittavat olleen naimisissa ensin Olavi Olavinpojan ja sitten Jöns Vestgöten kanssa. Kristiina nimistä tytärtä Klaus Henrikinpojalla ei siis saata sanoa olleen. Tieto siitä, että Jöns Vestgöte ja Hornit olivat toisilleen sukulaisia, on 1500-luvun genealogeille ja heidän seuraajilleen ollut enemmän kuin riittävä peruste, minkä nojalla he arviolta sukujohtoja tekaistessaan ovat Klaus Henrikinpojan perhettä kokoonpanneet. — Kun sitten siirrymme tarkastamaan, minkä verran perää on tiedoissa Klaus Henrikinpojan kolmannesta tyttärestä, huomaamme siinäkin samanlaatuista sekaannusta ja kritiikitöntä, jottei sanoisi tunnotonta, sukuhistorian laadintaa. Tunnettuna on sukujohtojen sommittelijoille

---

[1]) Arw. Handl. VI, n:o 64. Vrt. myös Teitin valitusluettelo, siv. 39.

[2]) Vrt. J. Ramsay, Frälsesläkter, siv. 218, Arw. V, siv. 66, sekä tämän tutkimuksen siv. 86, alaviitta 2.

[3]) Teitin valitusluettelo, siv. 27, taulu.

ollut, että Klaus Henrikinpojan perillisten joukossa on ollut, paitsi Vääksyn ja Viikin omistajia Vestgötejä, myöskin Kosken Garpeja. Niinpä on ilman muuta pantu Klaus Henrikinpojalle tytär, jonka nimenä on milloin tuo sen ajan Horneille niin halukkaasti annettu nimi Kristiina, milloin Margareeta, ja hänelle mieheksi henkilö, jota sanotaan Vääksyn ja Kosken tai Viikin ja Kosken omistajaksi ja joka saa milloin minkin nimen, m. m. nimen Antti Jönsinpoika — tällöin selvästi sekoittamalla toisiinsa Viikin omistajan Antti Klaunpoika Vestgöten, joka oli naimisissa yllämainitun Kristiina Pietarintyttären ja hänen ensimäisen miehensä Olavi Olavinpojan tyttären, Margareetan, kanssa, sekä Jöns Antinpojan, joka oli Garp-sukua ja omisti Kosken kartanon. Onpa joku »tutkija» mennyt niinkin pitkälle, että on pannut Klaus Henrikinpojan pojalle Kristerille tyttären nimeltä Margareeta ja hänelle mieheksi Jöns Antinpojan, Kosken omistajan, vaikka viimemainittu epäilemättä on ollut vainajana jo silloin, kun Kristerin lapset tulivat täysi-ikäisiksi, jopa luultavasti jo heidän syntyessään. Totuus kaikessa tässä lienee — varma ei asia kuitenkaan ole (vrt. seur. sivu) — että Klaus Henrikinpojalla oli tytär, jonka nimi oli *Margareeta* ja joka oli naimisissa Kosken omistajan *Jöns Antinpoika Garp*in kanssa. Näiden lapsia olivat sitten Anna, joka sai miehekseen Juhana Jaakonpojan (Görtzhagen-sukua), Karin, jolla oli miehenä Lahdingon omistaja Antti Antinpoika, sekä Margareeta, jonka nai Dönsbyn omistaja Henrik Henrikinpoika [1]). Jöns Antinpoika Garp (»Johannes Garp de Suecia») opiskeli 1484 Rostockin yliopistossa, oli 1497 arkkipiispa Jaakko Ulfinpojan palveluksessa (»quidam famulus vester iohannes garpp»), sai Vehmaan kihlakunnan tuomarinviran, mutta menetti sen pantuaan Turun linnassa saksalaisen palkkaväen keskuudessa toimeen kapinan linnan päällikköä Maunu Frilleä vastaan. Sanottu kihlakunta annettiin sitten Henrik Steninpojalle, jonka täytyi sitä vielä vuosia myöhemmin puolustaa vihamiehensä

[1]) Eräässä v. 1545 syntyneessä asiakirjassa sanotaan Klaus Henrikinpojan perillisiksi Jöns Vestgöte, Henrik Klaunpoika ja Henrih Henrikinpoika. Hausen, Bidrag III: siv. 132.

Eerik Turenpojan (vrt. sivv. 91—92) ja arkkipiispa Jaakko Ulfinpojan kannattamaa viran entistä haltijaa Jöns Antinpoikaa vastaan [1]). V. 1510 Jöns Antinpoika, Kosken omistaja, viimeisen kerran mainitaan meille tunnetuissa asiakirjoissa, erään ennen kertomamme riitajutun toisena asianosaisena (vrt. sivv. 87—88).

Toisesta avioliitostaan, joka solmittiin kenties vasta v:n 1510 vaiheilla, Klaus Henrikinpojalla oli ainoastaan yksi tunnettu perillinen, poika *Henrik*, joka syntyi v. 1512 tai 1513 ja siis isänsä kuollessa oli vain 7—8 vuotias.

Lastensa ja lastenlastensa sekä suuren sukulaisjoukkonsa ja koko laajan, ylhäisen tuttavapiirinsä keskuudessa — piispoista alkaen olivat Suomen huomattavimmat miehet hänen sukulaisiaan — Klaus Henrikinpoika virkatointensa ja monien muiden tärkeiden tehtäviensä suomina loma-aikoinakin vietti epäilemättä erittäin toimekasta elämää. Halikossa, *Joensuun* suuressa kartanossa hän näyttää vakinaisesti asuneen, taidolla ja huolella johtaen perhettänsä ja suurta talouttansa, puolison häntä siinä avustaessa. Talon asujamisto oli epäilemättä monilukuinen ja kirjava. Uskonnonharjoituksia ja kirkon vaatimien menojen noudattamista sekä muita henkisiä tarpeita varten oli oma kappalainen [2]). Virka- y. m. asioissa lähetettävät kirjeet, asiakirjat ja tarvittavat muistiinpanot piirsi paperille tai pergamentille kirjuri; ehkä heitä oli useampiakin, ehkäpä myös kappalainen sai hoitaa kirjurin tehtäviä, joihin siihen aikaan vain harvat pys-

[1]) Grönblad, Nya källor, sivv. 313 ja 361, Arw. Handl. VI, siv. 105, ja J. Ramsay, Fräsesläkter. Jöns Antinpojalla näkyy olleen Vehmaan kihlakunta jo $^{6}/_{11}$ 1490, jolloin hän yhdessä silloisen Pohjois-Suomen voudin Henrik Steninpojan kanssa piti syyskäräjät Kosken kylässä (S. V. A. Acta hist.). Myöskin Jöns Antinpojan isoisä, Greger Antinpoika, ja isä, Antti Gregerinpoika, näkyvät olleen Vehmaan tuomareina. — Yrjö Koskinen (Hist. Ark. VIII, siv. 43). on sitä mieltä, että Arw. V, siv. 211, esiintyvä »Jonss andersson aa wapn aff Hwrwss», jonka vaimon nimi oli Ingeborg, on identtinen Kosken Jöns Antinpojan kanssa. Jos tämä käsitys on oikea, on joko ylläoleva esityksemme väärä tai Jönsimme on ollut kahdesti naimisissa.

[2]) Vrt. siv. 136, alaviitta.

tyivät. Puolittain herrasväen vieraina tai kasvatettavina, puolittain palvelijan asemassa oleskeli talossa kai ainakin joitakuita sukulaisia tai muita, alhaissukuisempia rälssimiehiä. Osaksi näistä henkilöistä, osaksi muista asemiehistä oli kokoonpantu se osa talonväkeä, jonka tehtävänä oli talon puolustaminen, milloin sitä tarvittiin, tai oleminen isännän ja hänen perheensä jäsenten saattojoukkona matkoilla liikuttaessa. Monenlaatuisia eri tarpeita varten oli kartanossa epäilemättä joukko käsityöläisiä eri ammatteja. Varsinaiseen talousväkeen kuuluivat vouti, metsästäjät, kalastajat, talli- ja muut rengit, myllärit, oluenpanijat, keittiö- ja karjapalvelijattaret y. m. m. Paljon oli valvomista ja huolehtimista. Rakennukset oli pidettävä kunnossa, myöskin puolustusta varten; oliko asuinrakennus kivestä — mikä oli vielä siihen aikaan hyvin harvinaista — vai puusta, siitä ei ole tietoa [1]). Pellot, kasket ja niityt oli viljeltävä ja niitettävä, karja hoidettava ja sen tuotteet valmistettava, metsänriistan hankintaa valvottava, toimitettava tarpeelliset kaupat, myynnit ja ostokset, luultavasti omilla laivoilla vesitse tavaroita vieden ja tuoden. Ja — mikä ei suinkaan ollut helpointa — kaikki palveluskunta oli pidettävä kurissa ja järjestyksessä [2]). Runsaasti

[1]) Nyynäisissä oli, v:ien 1506 ja 1507 inventariosta päättäen, kivitalo, joka oli tykeillä y. m. aseilla varustettu. Vrt. F. Ödberg, Fru Anna Hansdotter Tott, siv. 7. (Västergötlands fornminnesförenings tidskr. II. 6—7 vihko.)

[2]) Miten karkeita tavoiltaan yksinpä kappalaisetkin, niinkuin papit yleensä, saattoivat olla, näemme kirjeestä, jonka Henrik Steninpoika kartanostaan Poikosta kirjoitti tuomiorovasti Paavali Scheelille. Siinä hän pyytää mestari Paavalia kurittamaan ja ojentamaan (»späke») hänen kappalaistaan, herra Lauria, jota hän ei mitenkään saa pysymään aisoissa. Hän kirjoittaa: »Han ffar ok regerer ther i köpstaden (kai Porvoossa) som han vil ok ekke som han skulde. Nw i torstags om affton hade han warit til then fatig man Jäppe Olsson ok huggit swnder hwad del han ffan ther i staffwn, bode cläder ok annat. Käre mester Poual, iag ffor nimer thel väl på hans aat häffer, at han vil inttet besynne sig ok ekke häller lata sig säyä; ty trenger mig nöd til at vidersäye honom, swo ffrapmt at iag ey komber i plaz eller skada ffore honom. Jag haffuer mykyt torkkat in met honom, aff hwilket longt wore aff säyä.» Grönbladin painamattomia käsikirjoituksia S. V. A:ssa.

tarvittiin tällaisessa mahtavassa, maan ensimäisiin kuuluvan miehen hallitsemassa kartanossa ruokaa ja juomaa sekä omaa väkeä että vieraita varten, joita tuli ja meni. Asumakartano ei voinut tuottaa läheskään kaikkea, mutta niinpä olikin lukuisasti muita taloja ja lampuoteja Halikossa ja sen naapuripitäjissä sekä muualla »Etelä»- ja osaksi myös »Pohjois-Suomessa», ja niistä toimittivat voudit ja lampuodit säännöllisesti talon liikenevät tulot tai verot päätilalle [1]). Erikoisen tulolähteen

[1]) Joensuun kartanon päätulot saatiin 1500-luvun lopulla sen lukuisista lampuotitiloista (vrt. Voionmaa, Piirteitä aatelin maataloudesta, siv. 36; Hist. Ark. XXIV), ja samoin lienee ollut myöskin Klaus Henrikinpojan aikana. Miten etäälle hän ulotti viljelystoimintansa, näkyy siitä, että hän Pohjois-Suomessa Pöytyän pitäjässä olevan Yläneen kartanon ulkomaalle perusti *Makkarkosken* tilan. Yläneen kartanon oli elinkautiseksi ylläpidokseen saanut Klaus Steninpoika (Finne), »Maskun ja Vehmaan kihlakuntien tuomari»(!), ja hänen suostumuksellaan (»loff och minne») oli Klaus Henrikinpoika ulkotilansa raivannut autiomaalle. Makkarkoskella ei ollut kartanonisännän omistamaa, »inventariokarjaa», vaan lampuodit suorittivat »määrätyn summan voiveroa omista lehmistään.» Klaus Henrikinpoika ja hänen perillisensä laskivat Makkarkosken »perintö- ja omaksi tilakseen.» S. V. A:n tilik. n:o 50, lehti 14. — Kuvaavana niille monille eri tavoille, joilla Klaus Henrikinpoika saattoi kartuttaa maaomaisuuttaan, mainittakoon, että hänelle Muurlan kappelissa »ulosmitattiin»» sakkorahoista Vakurinmaa niminen ulkopalsta, jonka hän kuitenkin sittemmin myi Lautelan kylän talonpojille. Joensuun kartanon arkisto S. V. A:ssa: Eerik Flemingin tuomio $^{14}/_{8}$ 1536. — Serkullensa Cecilia Jaakontyttärelle Klaus Henrikinpoika $^{3}/_{9}$ 1510 antoi kuolemaan saakka nautittavaksi pari »torppaa» Halikossa (?) ja Perniössä. Asiaa koskeva kirje on kokonaisuudessaan näin kuuluva: »Jak Claus Henrichszon a vapn kenness met thette mit nerwarendis opne breff, mik oplatit haffue min elschelik fränke, frw Cecilie Jacopssdotter til Toiola tw mine tårp Lindelä oc Pensahle benempdh, liggiendis i Haliko i Bierno sockin(!), att brwke oc beholle wtij sina lijffzdaga met alla dagzwerke, wthan hinder eller gensegilsse oc i swa motte, att huar for:de frw Cecilia scholle bliffue mik offuerleffuendis, ta schall hon sittie ij szame tårp okuallt for minom arffuom, tillss hon dödher ährr; men ta swa skier, att Gudh täckiss tagha henne aff werldenn för, tha schall szame tårp komme mik til met allom dagzwerke vthan hinder. Till yttermehre wisse bedess iak beskeedelijke mans insigle, szom ährr her Tönne Erichszons, ffor thet breff med min egen, som skiedhe i Abo arom epther Gudz byrdh m d på thet tijondha aret, Tijsdaghen nesth

muodostivat läänitykset[1]), joita Klaus Henrikinpoikakin sai suurten yhteiskunnalle tekemiensä palvelusten korvaukseksi ja joita oli, paitsi läänitystenluontoisia tuomarin- ja laamanninvirkoja, epäilemättä myöskin alueläänityksiä[2]). Puhdasta rahaa ja muuta irtainta omaisuutta, arvoesineitä y. m. s. oli suhteellisesti vähemmän kuin maaomaisuutta, mutta ensimäisiin lienee Klaus Henrikinpoika perheineen siinäkin suhteessa kuulunut.

Loistavia ja osittain kai hyvinkin meluavia juhlia vietettiin, milloin talossa oli merkkipäiviä, hääjuhlia, ristiäisiä, hautajaisia t. m. s. Ja parastansa koetti isäntäväki apulaisineen panna myöskin niissä epäilemättä varsin usein esiintyvissä tilaisuuksissa, jolloin talolla oli kunnia saada vieraikseen valtakunnan ylimpiä mahtimiehiä, valtakunnanhoitaja tai hänen nimessään liikkuvia Ruotsin suurylimyksiä. Milloin taas isäntä tai kenties koko perhe seuralaisineen vuorostaan vieraili maan muiden ylimysten

---

epther S:te Egidii abattis dagh.» Vaarasen käsikirj. S. V. A:ssa. — Klaus Henrikinpojan ostotiloja oli *Kihinen* (? Kihis) Halikossa, josta tilasta sittemmin syntyi pitkällinen oikeusjuttu myyjän perillisten Eerik ja Bertil Hookaninpoikain (Slang-sukua) ja Lasse Livländerin kesken. Hausen, Bidrag III, sivv. 171—172, 181—182.

[1]) Varsinaista tuloa tosin oli suhteellisesti vähän, mutta kun läänityksistä saatiin päivätöitä ja hevosille ylläpitoa, olivat ne suuresti haluttuja, niin että vähintään yhden pitäjän läänitystä pidettiin melkein välttämättömänä jokaiselle suurenpuoleiselle herrastilalle. Vrt. Styffe, Bidr. t. Skand. hist. V, siv. XVIII.

[2]) Vrt. siv. 128, alaviitta. Samoihin aikoihin, jolloin Klaus Henrikinpoika pyysi kysymyksenalaista tilaa läänityksekseen, valitti Josef Pietarinpoika, että suurin osa Turun linnaläänistä oli poislääniteltynä: »Kenne Gud at jag haffwer haat stor nøth for jag kwnne kome them til hoppe oc lonth oc borget i parth ther aff (valtakunnanhoitajan vaatimia rahoja), thi at her er stor forlæninge borthe fran Abo sloth forlenth. Vare thet swa ath then forlæninge, som nw i förlæninge äre, motthe komme til Abo slot igen, som ther ware vnder slottet i then gode herris tid her Sten Sture, Gud hans sjæll nadhe, tha hoppes meg til Gud, atj skulle faa gode wndsetninge met peninge her aff Finland. Kenne Gud at Abo sloth är nw swa vt blot, at her er eke ower $^1/_2$ march i scriffuere stoffwen, oc haffuer jag oc stor bræst om math oc er thet eky falth her i landet.» Grönblad, Nya källor, sivv. 242—243.

luona tai oli saapuvilla maassa isännyyttä hoitavien tai sinne käymältä tulleiden korkeiden vieraiden pitämissä tai heidän kunniakseen toimeenpannuissa juhlissa ja kemuissa[1]), silloin oli hyvä, että saattoi matkan varrella poiketa omiin taloihin ja kartanoihin; olipa ehkä Turussakin oma talo tai ainakin vakinainen »isäntä»[2]), majapaikka.

---

[1]) Edellä esitettyjen tilaisuuksien lisäksi, joissa Klaus Henrikinpoika joutui yhteyteen muiden ylimysten kanssa ja joihin epäilemättä liittyi ehkäpä hyvinkin komeita pitoja ja juominkeja, mainittakoon vielä eräitä juhlatilaisuuksia. Elok. 14 ja 15 p:nä 1485 vietti vaakunamies *Knut Klaunpoika Bitz* häitään Birgitta Kristerintyttären kanssa Turussa. Saapuvilla olleiksi mainitaan sulhasen setä, piispa Kort Bitz, tuomiorovasti Maunu Niilonpoika, arkkiteini Sigfrid Olavinpoika, kaniikki Martti Skytte, Halikon kihlak. tuomari Klaus Henrikinpoika, Autisten omistaja Pietari Lille, Villilän omistaja Lauri Joninpoika, Joakim Fleming, Juhana Fleming, Pussilan omistaja Jones Niilonpoika, Airilahden omistaja Matti Antinpoika, Isonkylän omistaja Martti Filpuksenpoika, ritari Iivar Green ja ritari Niilo Faderinpoika. Arw. Handl. V, n:ot 57—58. — Marrask. 11 p:nä 1509 vietettiin Laukossa *Sten Jaakonpoika Ille*n, Porkkalan omistajan, ja Knut Eerikinpoika Kurjen tyttären Annan hää t. Huomattavimpia häävieraita olivat ritari Åke Yrjänänpoika, Henrik Steninpoika, Klaus Henrikinpoika, Jeppe Valdemarinpoika y. m. Säilynyt huomenlahjakirje on osittain turmeltunut. Haus. kok. Vrt. myös Yliop. kirj. A. I. 7. — Kun *Tönne Eerikinpoika* v. 1512 vietti häitään Katariina Eerikintyttären kanssa, olivat huomenlahjakirjeen todistajina seuraavat henkilöt: arkkiteini Paavali Scheel, Etelä-Suomen laamanni Klaus Henrikinpoika, Kristiern Klaunpoika, Olavi Eerikinpoika, Haakon Maununpoika, Eerik Pietarinpoika, Olavi Lille, Olavi Olavinpoika, herra Eerik Lille, Eerik Kruse, Arvid Klaunpoika ja Eerik Pietarinpoika. Haus. kok. — Tietysti Klaus Henrikinpoika perheineen vielä oli monissa muissa tällaisissa perhejuhlissa kutsuvieraana, vaikka niistä ei ole tietoja säilynyt. Varmana voimme myös pitää, että hän ja hänen perheensä olivat saapuvilla m. m. niissä suurissa juhlallisuuksissa, joilla pyhän Hemmingin autuuttamista vietettiin v. 1514.

[2]) Vaakunamies Stig Ragvaldinpojalla on sinetöitsijänä »Pædher Symonson myn wærdh i Abo» (Haus. kok $^{21}/_{10}$ 1494), ja Maunu Frillen testamentissa on muistettuna myös »hustru merettha myn värdinna j Abå» (vrt. siv. 136, alaviitta).

V.

Krister Klaunpoika.

Klaus Henrikinpojan molemmista pojista, Kristeristä ja Henrikistä, Hornien suku jakaantuu kahteen haaraan, joita pääkartanoidensa mukaan sittemmin aletaan nimittää Joensuun ja Kankaisten haaroiksi (Horn af Åminne ja Horn af Kanckas) ja joiden molempien jäseniä kohoaa Ruotsin valtakunnan mainioimpien joukkoon. Esityksemme Horn-suvun alkuhistoriasta niinollen oikeastaan saattaisikin olla päätettävä Klaus Henrikinpoikaan. Mutta siihen katsoen, että tämän vanhin poika, *Krister Klaunpoika*, vielä kokonansa kuuluu keskiaikaan, häviten historiasta samoihin aikoihin kuin hänen isänsä, luomme vielä katsauksen hänenkin elämäänsä ja toimintaansa.

Krister Klaunpojan lapsuudesta ja nuoruudesta ei ole minkäänlaisia tietoja säilynyt. Saatamme vain olettaa, että hän kodissansa Joensuussa saatuaan ensimäisen kasvatuksensa vanhemmiltaan ja opetuksensa ehkä perheen kappalaiselta joutui tavallisuuden mukaan kenties useammankin sukulaisylimyksen opastettavaksi niissä taidoissa ja tavoissa, joita ylhäisöön kuuluvalta nuorelta mieheltä vaadittiin. Luultavaa on, että hän myöskin jo varhain sai ottaa osaa sekä sotatoimiin että muihin yleisiin tehtäviin. Ensimäisen kerran tapaamme Krister Klaunpojan historian todistuskappaleissa *v. 1504*, Ruotsin ja Venäjän välisessä aseleposopimuksessa. Kuten jo ennen olemme maininneet (vrt. siv. 108), päätettiin Svante Niilonpojan pitäessä heinäkuun lopulla 1504 Turussa neuvotteluja maan

etevimpien henkilöiden kanssa, että Venäjälle oli lähetettävä uusi lähetystö rauhaa hieromaan. Nähtävästi asian lähempi järjestäminen jätettiin Eerik Turenpojan huoleksi. Lähetystön johtajiksi määrättiin Krister Klaunpoika ja Sigfrid Antinpoika, ja he lähtivätkin heti matkalle, niin että jo syysk. 14 p:nä rauhakirja voitiin vahvistaa sineteillä ja ristin suutelemisella. Lopullinen vahvistaminen oli toimitettava Ruotsissa, jonne venäläisten lähettien piti sitävarten saapumaan, ja rajakokous oli pidettävä seuraavana vuonna joulun tienoissa. Missä määrin saattaa lähettilästen syyksi panna sen, että rauhansopimus tavallansa oli edellisiä epäedullisempi, ei ole ratkaistavissa; vaikuttavimpana syynä oli kai se, että Ruotsille oli Tanskan taholta uhkaavan vaaran takia tärkeätä saada idänpuolinen raja rauhoitetuksi [1]).

Kotimaassako vai kenties Ruotsissa Krister Klaunpoika seuraavat vuodet eli ja toimi, on tuntematonta. Mahdollista on, että hän jo aikaisin — ehkäpä pikkuserkkunsa Henrik Bitz nuoremman ja tämän puolison, Anna Hannuntytär Tottin, välityksellä — joutui ritarillisen *Åke Hannunpojan*, viimemainitun veljen, lähimpään piiriin. Tämän uljaan, jaloluonteisen soturin, joka oli Svante Niilonpojan uskollisimpia kannattajia, oli jo Sten Sture nimittänyt Länsi-Göötanmaan päälliköksi (höfvitsman), ja samassa toimessa hän pysyi Svante Niilonpojankin aikana, vaikka hänen näkyy täytyneen sittemmin jakaa päällikkyytensä laamanni Ture Jönsinpojan (vaakunassa kolme ruusua) ja Skaran piispan Vincentiuksen kanssa. Sodassa Tanskaa vastaan Åke Hannunpoika tuli kautta maan tunnetuksi Skåneen ja Hallantiin tekemistään hyökkäysretkistä. Hänellä oli suuria läänityksiä, m. m. kaakkoisosa Länsi-Göötanmaata; siellä hän myöskin asui, Ettakin kuninkaankartanossa Vartoftan kihlakunnassa (nyk. Skaraborgin läänissä). Kun hänellä Örestenin ja Älfsborgin linnoitusten hävityksen jälkeen ei ollut maakunnassaan tukikohtaa, pyysi hän jo 1505 läänityksekseen *Öre-*

[1]) Vrt. Forsman, Ruotsin ja Venäjän väliset suhteet 1497—1560, sivv. 18—22. Rajakokouksen pitäminen lykättiin sitten jouluun 1506.

bron linnaa ja lääniä, voidakseen ylläpitää suurenlaista sotavoimaansa [1]). Jostakin syystä valtakunnanhoitaja kuitenkin hylkäsi pyynnön sillä kertaa, mutta paria vuotta myöhemmin, lokakuussa 1507, Åke Hannunpoika on saanut tahtonsa täytetyksi [2]). Joulukuun alussa hän itse käy Örebrossa, mutta puolivälissä samaa kuuta hän Ettakista kirjoittaa valtakunnanhoitajalle, ettei hän tärkeiden virkatehtäviensä vuoksi itse voi saapua linnan viralliseen luovutustilaisuuteen, vaan lähettää sinne »luottomiehiksi» »hyviä» miehiänsä, joiden hän varmasti toivoo osaavan ottaa huomioon sekä läänityksen antajan että sen vastaanottajan edut [3]). Tammik. 10 p:nä 1508 Åke Hannunpoika sitten ilmoittaa, kutka nämä hänen valtuuttamansa miehet olivat: Klaus Hannunpoika, *Krister Klaunpoika* ja Kustaa Torsteninpoika (»haffwer jak befelth thenne myne swene, som er Claws Hansson, Cristiern Clawsson, oc Götzstaff Torstensson anamma slotzloffuen oc all del, hwat helst wara kan pa myne wegne, legeuist som jak personelig selff til talss wore medh edert herredöme, hoppendes nest Gudz hielp, at thet skal bliffue eder tilhonde holleð oc Sweriges rige til gangn oc god bestond») [4]).

Oltuaan Åke Hannunpojan palveluksessa ainakin jo jonkun aikaa ja hänen johdollaan otettuaan osaa ehkä lukuisiinkin taisteluihin Krister Klaunpoika näin joutui tärkeän Örebron linnan päällystöön. Miten kauan hän yhtenä päälliköistä tänä levottomana aikana Åke Klaunpojan puolesta johti sotilaallisia ja hallinnollisia toimia tuossa nerikeläisessä linnassa ja sen läänissä, jonka merkitystä sen haltijainkin nimet todistavat [5]),

---

[1]) Styffe, Bidrag till Sk. hist. V, siv. XX.

[2]) Nordström ja Dahlander, Örebro slotts byggnadshistoria, siv. 35.

[3]) Styffe, Bidr. t. Sk. hist. V., n:ot 174, 175.

[4]) Styffe, Bidr. t. Sk. h. V, n:o 181.

[5]) Örebron linna oli kuningas Kaarle Knuutinpojan kuolemasta lähtien ollut Sten Sture vanhemman hallussa v:een 1481, jonka jälkeen Svante Niilonpoika sitä hallitsi v:een 1498, jolloin hän liittyi Hannu kuninkaan kannattajiin ja luovutti sen kuninkaan tanskalaiselle voudille. Seuraavana vuonna kuningas sen antoi puolisolleen, joka siellä oleskeli v. 1501. Monikuukautisen piirityksen jälkeen linnan valloitti helmikuussa

emme saata varmasti sanoa. Vielä maalisk. 26 p:nä 1509 hän oli »herra Åke Hannunpojan luona»[1]). Todennäköistä on, ettei hän luopunut tästä koko Ruotsissa erinomaisesti kunnioitetusta ja ihaillusta miehestä ennenkuin hänen kuolemansa jälkeen, joka tapahtui sotaretkellä Skånessa elok. 27 p:nä 1510 ja jota aikalaiset pitivät maalle mitä suurimpana onnettomuutena. Örebron linna sekä myös Länsi-Göötanmaan päällikkyys annettiin sitten nuorelle Sten Sturelle. Luultavasti Krister Klaunpoika useastikin oli joutunut yhteyteen Svante Niilonpojan ja hänen poikansa Sten Sturen kanssa, jotka olivat niin läheisissä suhteissa Åke Hannunpoikaan, ja siten tullut vähitellen yhä varmemmaksi Sturen-puolueen kannattajaksi. Mahdotonta ei senvuoksi ole, että hän vielä Sten Sturenkin päällikkyysaikana toistaiseksi jäi Örebron linnaan, mutta mitään tietoja ei siitä ole eikä se ole edes luultavaa[2]). Krister Klaunpojan tulevaisuudelle oli tietysti ollut mitä tärkein koko se aika, minkä hän oli saanut oleskella Ruotsissa, valtakunnan ensimäisten miesten piirissä, ja heidän johdollaan perehtyä kaikkiin niihin kysymyksiin ja tehtäviin, jotka eteenpäinpyrkivää ylimystä saattoivat olla odottamassa.

Ainakin v:sta 1512 lähtien Krister Klaunpoika näyttää jälleen vakinaisesti olevan asettuneena *kotimaahansa*. Sanot-

1502 Svante Niilonpoika, joka tehtyään Sten Sturen kanssa sovinnon tuli uudelleen Örebron läänin päälliköksi. Örebrossa hän oleskelikin sitten ainakin vuosina 1504 ja 1505. Nordström ja Dahlander, Örebro slotts byggnadshistoria, sivv. 34—35.

[1]) Grönblad, Nya källor, siv. 419.

[2]) Svante Niilonpojan sekä Åke Hannunpojan perillisten puolesta olivat viimemainitun kuolinpesän selvitysmiehinä Strängnäsin piispa Mathias ja Raaseporin päällikkö Tönne Eerikinpoika, joilta Pentti Gylta $^{21}/_{10}$ 1510 otti vastaan Örebron linnan, siksi kuin Svante herra itse voi sinne saapua. Kustaa Torsteninpoika oli luvannut jäädä paikalleen linnaan, ja vielä 1511 ja 1512 hänet tapaamme voutina Örebrossa. Krister Klaunpojasta sitävastoin ei mainittua luovutusta koskevassa Pentti Gyltan kirjeessä ole puhetta, eikä häntä liioin myöhemminkään mainita Örebron yhteydessä. Vrt. Styffe, Bidrag till Skand. hist. V, siv. CLIII ja n:ot 325, 344 ja 407, sekä Grönblad, Nya källor, sivv. 494—498.

tuna vuonna hän m. m. isänsä kera on saapuvilla Raaseporin linnan päällikön Tönne Eerikinpojan ja Katariina Eerikintyttären — Eerik Turenpoika vainajan tyttären ja Åke Hannunpoika vainajan, Krister Klaunpojan päällikön, entisen morsiamen — häissä, jotka kai vietettiin Viipurissa morsiamen kodissa [1]). Syksyllä samana vuonna Sten Sturen johdolla pidetyissä tarkastuskäräjissä hän on Maunu Frillen perillisenä vastaamassa eräässä Hans von Ekenin nostamassa omaisuuden takavarikoimisjutussa, jota jo oli kestänyt useita vuosia ja joka oli vieläkin pitkällisemmän riitajutun, n. s. Fresen perintöjutun, jälkimaininkeja; asiassa ei vieläkään tultu päätökseen, vaan se lykättiin joko juhannuksena seuraavana vuonna kolmen valtakunnan kesken pidettävien herrainpäivän ratkaistavaksi tai »hyvään sovintoon» [2]). Nuorella valtakunnanhoitajalla olikin täysi syy välttää kaikkea, mikä saattoi hänestä vieroittaa Krister Klaunpoikaa, ja päinvastoin pyrkiä lujittamaan hänen sekä hänen isänsä ja koko hänen sukunsa uskollisuutta uutta valtakunnan päämiestä kohtaan, jonka asemaa niin lukuisat ja mahtavat vihamiehet uhkasivat. Mahdollista on, että Sten Sture

[1]) Vrt. siv. 143, alaviitta 1. Vrt. myös Arw. Handl. VI, n:o 63.

[2]) Maunu Frille oli Turun voutina ollessaan takavarikoinut turkulaisen porvarin Hans von Ekenin omaisuuden. Tämä oli valtaneuvoston ja valtakunnanhoitajan puoleen kääntymällä koettanut saada kärsimäänsä vääryyttä korjatuksi, mutta turhaan. Maunu Frillen kuoltua hän velkoi saataviaan tämän perillisiltä, ensin Hookan Frilleltä ja senjälkeen näiden sisarenlapsilta, Krister Klaunpojalta ja hänen sisariltaan. Niinpä hän syksyllä 1508 esitti asiansa valtaneuvostolle ja Svante Niilonpojalle. Tämä lähettikin kirjeen Turun linnanvoudille, Josef Pietarinpojalle, joka myös kääntyi Maunu Frillen perillisten puoleen. Mutta perilliset työnsivät asian toistensa niskoille, ja $^{8}/_{12}$ 1508 Hans von Eken kirjoittaa pyynnön, että vouti saisi käskyn estää perinnönjaon, kunnes hänen vaatimuksensa oli täytetty. $^{26}/_{3}$ 1509 hän taas kääntyy Svante Niilonpojan puoleen, pyytäen tätä mieskohtaisesti puhumaan asiasta Krister Klaunpojalle, joka silloin oleskeli Örebrossa. Mitä valtakunnanhoitaja lienee tehnytkin, selvittämättömänä juttu pysyi vielä ainakin jonkun vuoden. Vrt. Ruuth, Åbo stads historia II, sivv. 90, 96—98, 108—109; Grönblad, Nya källor, sivv. 390—391, 419, 552.

tällä matkallaan nimitti Krister Klaunpojan *Piikkiön kihlakunnan tuomariksi*, mahdollista myös, että tämä oli saanut viran jo aikaisemmin [1]).

Varsin varmana saatamme pitää, että Sten Sture vuotta myöhemmin jälleen Suomessa käydessään ainakin valmistavasti neuvotteli Krister Klaunpojan kanssa siitä, että tämä saisi *Raaseporin linnan päällikkyyden* Tönne Eerikinpojan jälkeen, joka toukokuussa oli siirtynyt Viipuriin. Mikä oli syynä siihen, että Raaseporin linna ja lääni väliaikaisesti uskottiin laamanni Henrik Steninpojalle, ei ole tunnettua. Mutta mahdollisesti sen aiheutti epävarmuus siitä, missä muodossa lääni oli annettava, oliko sinne asetettava vouti vai oliko kenties edullisempi järjestää asia samalle kannalle, jolla se oli ollut Tönne Eerikinpojan aikana, siis linna läänitettävä vuotuista maksua vastaan [2]). Joka tapauksessa Henrik Steninpoika, 10 viikkoa linnaa »voudin sijaisena» hallittuaan, lokak. 16 p:nä 1513 luovuttaa sen avaimet, inventarion ja talouskirjat sekä kaikki rukiit, maltaat, kaurat, humalat, hampun, kanat ja hanhet, mitä hänen aikanaan on »sisääntullut». Krister Klaunpoika puolestaan antoi Henrik Steninpojalle omasta ja linnankirjurin puolesta sinetillä vahvistetun kirjeen, jossa hän tunnusti vastaanottaneensa tilit noilta 10 viikolta ja lupasi ne esittää valtakunnanhoitajalle, milloin tämä sitä vaatisi. Kirjeessään, jossa Henrik Steninpoika tästä paria päivää myöhemmin ilmoittaa valtakunnanhoitajalle, hän sanoo, että »täällä, Jumalan kiitos, on kaikki hyvin», mutta kertoo heti senjälkeen joukon seikkoja, jotka todistavat päinvastaista ja jotka osoittavat, että uusi linnan ja läänin päällikkö hyvin tarvitsi kaikkea sitä kokemusta, minkä hän oli saanut aikaisemmassa samankaltaisessa toiminnassaan. Henrik Steninpoika kertoo edellisellä viikolla olleensa käräjillä »sen pienen voiman kanssa, mikä minulla on», ja puhuneensa siitä

---

[1]) Tiedossamme ei ole ainoatakaan Krister Klaunpojan antamaa tuomiota.

[2]) Että kysymyksestä oli keskusteluа, näkyy Åke Yrjänänpojan kirjeestä $^{22}/_{5}$ 1513. Grönblad, Nya källor, siv. 581—582.

apuverosta, jonka »maa» oli luvannut valtakunnanhoitajalle kesällä, sekä pyytäneensä heitä suorittamaan tuon veron. Mutta hän sai vastaukseksi: »Herramme oli itse täällä kesällä; jos hän olisi tahtonut panna meille jonkin apuveron, niin olisi hän kai sanonut sen meille.» Henrik Steninpoika kehotti heitä silloin lähettämään kaksi miestä läänistä, miehen kummastakin kihlakunnasta, »hänen herrautensa luo» kuulemaan, tahtoiko tämä luopua sanotusta verosta vai ei. »Ei ole mikään taivaanvaltakunta (s. o. onni) antaa heille perään sellaisessa, minkä he itse vapaaehtoisesti ovat luvanneet, sillä he ovat niin ilkeitä roistoja; jos he eivät saa mitään ojennusta, niin he eivät ensinkään välitä, mitä tekevät» (Thet är ingen hymmerike at haffua them swadanne dell ffordragh, thet the sielff wilieligh haffua wth loffuadh, ty at thet är swa arghe skalchæ; ffaa the inghen näpsth, the wonde eckæ huadh the göre). Edellisenä perjantaina oli Henrik Steninpoika pitänyt käräjiä Karjan pitäjässä ja puhunut linnanherran puolesta niistä rästeistä, joita linnaan oli suoritettava kirjojen mukaan. Käräjäpihalle oli kokoontunut nelisenkymmentä seipäillä varustettua miestä, jotka uhkasivat häntä lyödä, eikä hänellä ollut enempää kuin viisi tai kuusi asemiestä mukanansa; muut olivat maanvoudin kanssa korjaamassa tavaroita eräästä hylyksi joutuneesta laivasta. Kirjoittaja vielä kerran pyytää valtakunnanhoitajaa antamaan eräille näistä talonpojista ankaran ojennuksen heidän suuresta omavaltaisuudestaan. Sekä Henrik Steninpoika ja suurin osa linnan väestä että molemmat maanvoudit olivat vuoteenomina kuumetaudissa, eivätkä sentähden kyenneet paljon mihinkään. Mitä muuten maanvouteihin tulee, piti Henrik Steninpoika heitä sopimattomina tehtäväänsä ja antoi sentähden Sten herralle sen neuvon, että tämä kirjoittaisi Krister Klaunpojalle ja kehottaisi häntä panemaan »muita hyviä miehiä» heidän sijaansa [1]).

Vaikkakin meillä on kenties syytä olla aivan täysin luottamatta Henrik Steninpojan kuvauksen todenperäisyyteen —

[1]) Henrik Steninpojan kirje $^{18}/_{10}$ 1513. Grönblad, Nya källor, sivv. 608—610.

olemmehan oppineet tuntemaan hänet itsensä sangen riitaisaksi mieheksi —, on edellä selostettu kirje kuitenkin sekin osaltaan todistus niistä vaikeuksista, joita Krister Klaunpojalla niinkuin muillakin hallintomiehillä oli voitettavina virkojansa hoitaessaan. Paljoa emme muuten tunne Krister Klaunpojan toiminnasta Raaseporin päällikkönä. Virkavelvollisuuksiensa mukaisesti hän voutina oli saapuvilla laamannin- ja kihlakunnankäräjillä, m. m. 2 p:nä tammik. 1514 isänsä Lohjalla pitämillä laamanninkäräjillä [1]). Raaseporin linnan ja läänin asema Vironmaan vastapäisellä merenrannikolla aiheutti, että varsinkin Räävelin kaupungin viranomaisten kanssa alituiseen jouduttiin kirjeenvaihtoon milloin mistäkin asiasta, etupäässä sellaisista, jotka koskivat jommankumman alueen asukasten etuja toisella alueella. Niinpä Räävelin raati marrask. 15 p:nä 1514 kirjoittaa »Raaseporin voudille Ruotsiin» (An den vaghet to Rasborch in Sweden), että kaupungin Pyhän Olavin kirkon esimiehet (Vormünder) ovat pyytäneet lupaa saada »kalastaa ja korjata» erään määrän lyjjyä, joka kuuluu kirkolle ja äskettäin saaristossa haaksirikkoutuneen laivan mukana on uponnut meren pohjaan; raati puolestaan kannattaa tehtyä anomusta. Samoihin aikoihin on niinikään Räävelistä lähetetty kirje päällikkö Krister Klaunpojalle (An den Hovetman Cristern Clawesszen), mutta kirjeen sisällys on tuntematon. Seuraavalta vuodelta on tiedossa eräs Räävelin kaupunginhallituksen Raaseporin linnan voudille lähettämä kirje, jossa pyydetään voutia auttamaan muuatta Räävelin porvaria saamaan »omansa» takaisin. Kirje on lähteissämme päiväämätön; kun ei myöskään kirjeen vastaanottajan nimeä ole mainittu, emme saata sanoa, oliko se lähetetty Krister Klaunpojalle [2]).

Parisen vuotta Raaseporia hallittuaan Krister Klaunpoika näet sai toimen, joka oscitti hänen nauttivan Sten Sturen suurta

[1]) Vrt. siv. 68, alaviitta.

[2]) von Hansen, Regesten aus zwei Missivbüchern des XVI. Jahrh. im Revaler Stadt-Archiv, I, n:ot 1, 2 ja 48. (Arch. für die Gesch. L.-E.-u. C. III, 4.)

luottamusta. Luultavasti syyspuolella vuotta 1515 hänet nimittäin määrättiin *Turun linnan päälliköksi* Josef Pietarinpojan jälkeen, jonka pitkä voutikausi siis nyt päättyi. Huhtik. 4 p:nä 1515 Josef Pietarinpoika vielä mainitaan Turun linnan voudiksi [1]), mutta marrask. 14 p:nä Krister Klaunpoika jo on ehtinyt siirtyä Turkuun, koska silloin Raaseporin päällikkönä esiintyy Niilo Eskilinpoika (Banér) [2]).

Krister Klaunpoika tuli tärkeään ja vastuunalaiseen toimeensa verraten rauhallisena aikana. Siten hänellä oli tilaisuutta panna Turun linna tarpeelliseen puolustuskuntoon tulevien sota-aikojen varalta. Paitsi omaa vuosien varrella saavuttamaansa kokemusta hän käytti hyväkseen myöskin vanhempien, maan palveluksessa jo harmaantuneiden miesten tietoja ja olojen tuntemusta. Piispa Arvid Kurki, laamannit, Viipurin ja Hämeenlinnan päälliköt y. m. lienevät useasti olleet joko suullisissa tai kirjeellisissä neuvotteluissa hänen kanssaan linnan ja sen läänin ja koko maan tarpeista ja niiden aiheuttamista toimenpiteistä. Lähinnä hän tietenkin kääntyi neuvoja tarvitessaan isänsä puoleen (vrt. siv. 124). Ahkeraan hän oli kirjeenvaihdossa myöskin valtakunnanhoitajan ja tämän kanslerin, Pietari Jaakonpojan (Sunnanväder), kanssa. Oli hankittava lisää varusväkeä ja sille aseita, ampumatarpeita ja muonavaroja — omasta maasta oli monestikin vaikea saada, mitä tarvittiin — oli tarkoin seurattava ulkopoliittisten suhteiden kehitystä ja varsinkin tanskalaisten liikkeitä Itämerellä [3]). Vuoden 1517 lopulla, jolloin tanskalaiset ovat hävitysretkillä Uudenmaan ja Turun saaristoissa, Krister Klaunpoika jo on ehtinyt saada linnansa sellaiseen kuntoon, että hän luottamuksella katsoo tulevaisuuteen. Sitäpaitsi hän saattaa ilmoittaa valtakunnanhoitajalle toimen-

[1]) Arw. Handl. V, siv. 228.

[2]) Hartman, Raseborgs slotts historia, siv. 68. Linna, josta Klaus Henrikinpoika kirjeessään $^{23}/_{12}$ 1515 (vrt. siv. 129, alaviitta) puhuu, on siis Turun, eikä Raaseporin linna.

[3]) Grönblad, Nya källor, sivv. 647—648, 663—664 ja 674—675: Krister Klaunpojan kirjeet Pietari Jaakonpojalle $^{23}/_{5}$ 1516 ja Sten Sturelle $^{23}/_{1}$ 1517 sekä $^{27}/_{3}$ 1517. Vrt. myös m. t., sivv. 677—678.

piteistä, joihin maan johtomiehet ovat ryhtyneet muidenkin Suomen maakuntien puolustuksen lujittamiseksi [1]). Mitään tilaisuutta mitellä voimiaan vihollisen kanssa Krister Klaunpojan ei kuitenkaan tiedetä saaneen.

Suomen hallinto näkyy näihin aikoihin olleen järjestettynä samanlaiseksi kuin Svante Niilonpojankin hallitessa. Paitsi linnojen päälliköitä, joilla kullakin oli lääninsä tai voutikuntansa, ja heitä alempia maanvouteja y. m., oli maassa Svante Niilonpojan aikana vielä ylin hallitusmies, Eerik Turenpoika (vrt. siv. 110), jonka alue siis käsitti koko Ruotsille kuuluvan osan nykyistä Suomea, hän kun samalla oli muusta Suomesta erillisen Viipurin linnaläänin päällikkönä. Eerik Turenpojan kuoltua, kuitenkin vasta Sten Sturen aikana, näkyy samanlaisessa asemassa olleen Hämeenlinnan päällikkö, ritari *Åke Yrjänänpoika*. Eräät hänen kirjoittamansa y. m. kirjeet [2]) jo viittaavat siihen, että hän valvoi koko maan asioita, mutta sitäpaitsi häntä eräässä Räävelin kaupunginhallituksen hänelle lähettämässä kirjeessä nimenomaan sanotaan *Suomen ylimmäksi päälliköksi* (»ouerste houetmann in Vinlandt») [3]). Ottaen huomioon, että kirje koskee asiaa (vrt. edempänä), jossa Hämeenlinnan päälliköllä sellaisenaan ei saattanut olla tekemistä, jotenka jo se seikka, että ÅkeYrjänänpojallekin tällainen kirje lähetettiin, todistaa hänen olleen muutakin kuin Hämeenlinnan päällikkö, on meidän niinmuodoin syytä katsoa, että rääveliläiset ovat kirjeen vastaanottajasta käyttäneet oikeata nimitystä. Milloin siis Krister Klaunpoika joutui ottamaan osaa yleisempää laatua olevien asioiden käsittelemiseen ja hoitamiseen, oli luonnollista, että hän niissä oli yhteistoiminnassa ainakin Åke Yrjänänpojan kanssa. Niinpä hän kevättalvella 1517, kun oli kysymyksessä lähettiläiden toimittaminen Venäjälle, ilmoittaa valtakunnanhoitajalle, että »piispa ja herra Åke ja hyvät miehet» olivat olleet Turun linnassa asiasta

[1]) Krister Klaunpojan kirje Sten Sturelle $^{30}/_{11}$ 1517. Grönblad, sivv. 689—690.

[2]) Vrt. Grönblad, sivv. 556, 573—574, 579—582, 665—670 ja 675.

[3]) von Hansen, m. t., n:o 140.

neuvottelemassa, jolloin oli päätetty matkalle lähettää Jöns Laurinpoika (Nyynäisten herra, Anna Hannuntytär Tottin kolmas mies) ja Jeppe Folmerinpoika (Ylä-Satakunnan kihlak. tuomari) [1]).

Turun linnaläänin hallitusmiehenä Krister Klaunpoika oli velvollinen myös pitämään silmällä, ettei loukattu niitä määräyksiä, joilla pyrittiin turvaamaan valtakunnan kauppaetuja tai vahingoittamaan syystä tai toisesta vihamielisellä kannalla olevan ulkovallan kauppaa. Jostakin syystä oli v. 1519 voimassa ainakin eräiden ulkomaisten tavarain maahantuonti- tai vientikielto — lähempiä tietoja asiasta ei meidän ole onnistunut saada. Pari räävelläistä kauppiasta, Helmich Ficke ja Lutke von Minden, joista jälkimäinen jo edellisenä vuonna oli Tukholmassa joutunut rettelöimisten esineeksi, oli laivallaan kuljettamassa suolaa Suomen vesillä, kun voudin — kuka tämä vouti oli, ei käytettävissä olevasta lähteestä ilmene — lähettämä vartiolaiva pidätti heidän aluksensa ja takavarikoi sekä sen että siinä olevan tavaran. Huhtikuussa kirjoitti Räävelin kaupunginhallitus Sten Sturelle sekä edellisenä että puheenalaisena vuonna Lutke von Mindeniä »Tukholmassa ja sen ulkopuolella» kohdanneesta vääryydestä, vaatien hänelle turvakirjaa, jotta hän voisi saapua Tukholmaan »oikeassa asiassaan kohtuudenmukaisesti neuvottelemaan». Varmaa ei ole, oliko tässäkin kysymys myös mainitun suolalaivan anastamisesta. Mutta nimenomaan tästä asiasta Räävelin raati kirjoittaa heinäkuussa Viipurin päällikölle Tönne Eerikinpojalle, huomauttaen, että »vanhaan tapaan kauppa Ruotsiin on aikaisemmin ollut vapaana» ja että kielto olisi ollut ilmoitettava, ennenkuin ryhdyttiin »ryöstämään». Kaupunginhallitus vaatii sentähden, että laiva ja tavarat palautetaan omistajilleen ja näille annetaan korvaus kärsitystä vahingosta. Kun tähän kirjeeseen ei tullut vastausta eikä »ryöstettyjä» tavaroita annettu takaisin, lähetti Räävelin kaupunginhallitus uuden, ankaran kirjeen marrask. 8 p:nä [2]), ilmoittaen päättäneensä käyt-

[1]) Krister Klaunpojan kirje Sten Sturelle $^{27}/_{3}$ 1517. Grönblad, sivv. 674—675.

[2]) Päivä lienee 8:s eikä 9:s.

tää samanlaisia keinoja ruotsalaisia vastaan, siten saadakseen maksun menetetystä. Samana päivänä lähetettiin myöskin Turun päällikölle Krister Klaunpojalle (»An Cristen Clawesson, Houetmann vp Abow») kirje »samasta asiasta». Ikävä kyllä, ei tämä kirje ole käytettävissämme, mutta otsikosta päättäen Krister Klaunpojalle lähetetty valitus koski ainoastaan Lutke von Mindenin kärsimää vääryyttä. Ja samaan suuntaan viittaa eräs toinenkin kirje. Se on kirjoitettu kysymyksessä olevana vuonna — päivää ei mainita —, nähtävästi äskenmainittuja kirjeitä myöhemmin, Åke Yrjänänpojalle (»An Her Ake Jurgeszon, ouerste houetmann in Vinlandt Lutke van Myndens haluen»). Kirjeessään Räävelin kaupunginhallitus sanoo »Turun voudin» — epäilemättä siis Krister Klaunpojan — »virkamiesten» pidättäneen ja jättäneen maksamatta »laivantouveja ja taklaaseja» (Schiffstaue und Takelage). Tapahtuman johdosta oli Räävelin kaupunginhallitus lähettänyt miehiä Suomeen, mutta näiden oli henkensä kaupalla täytynyt paeta maasta (»haben unter Gefahr des Leibes und Lebens das Land räumen müssen»). Raati huomauttaa, ettei sellainen menettely ole Räävelin tapoja, ja vaatii, että läheteille turvataan häiritsemätön maassaolo ja heidän toimensa menestymistä autetaan. Tuntematonta on, mitä tuloksia näistä kirjeistä oli, mutta vielä heinäk. 19 p:nä 1520 Räävelin kaupunginhallitus kirjoittaa Turun linnan päällikölle Helmich Ficken ja Lutke von Mindenin pidätetyistä tavaroista [1]).

Kun meillä ei ole ollut tilaisuutta nähdä viimeksi mainittuakaan kirjettä — jos se enää on tallessakaan — emme saata sanoa, onko siinä kirjeen vastaanottajan nimeä. Se seikka, että lähteessämme, sulkeitten sisällä, sanotaan kirje lähetetyn »Turun päällikölle» (An den Hauptmann von Abo), on ehkä selitettävissä siten, että Krister Klaunpoika joko oli kuollut tai virasta eronnut ja ettei päällikön nimi ollut lähettäjille tunnettu. Joka tapauksessa häntä emme enää tapaa asiakirjojen ilmoittamissa vuoden 1520 tapahtumissa, emmekä liioin tiedä, kuka

[1]) von Hansen, m. t., n:ot 94, 122, 133, 138—140 ja 160.

Turun linnassa oli päällikkönä, kun se syksyllä joutui tanskalaisten haltuun [1]).

Yllä esitetyn lisäksi emme tunne paljoa Krister Klaunpojan julkisesta toiminnasta. Myöskin Turun linnan voutina hän oli saapuvilla lääninsä alueella pidetyissä oikeudenistunnoissa.

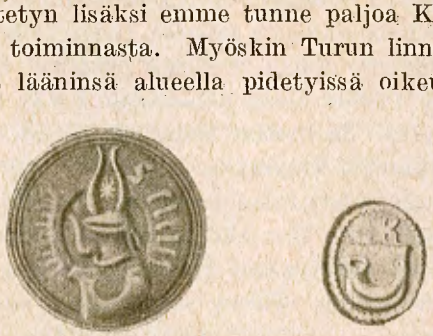

Krister Klaunpojan sinettejä.

Jälkimaailman tietoon on tullut kuitenkin vain yksi tällainen tilaisuus, laamanninkäräjät Paraisten pitäjän Kirkkoniityn kylässä helmik. 2 p:nä 1517, jotka käräjät piti Jöns Spore Klaus Henrikinpojan puolesta ja joilla m. m. vahvistettiin maanvaihto, missä Juhana Fleming luovutti Eerik Flemingille Kuitian kartanon [2]). — Viimeksi mainittuna vuonna, toukok. 16 p:nä, Krister

[1]) Lokak. 19 (ei 17) p:nä 1520 näkyy Räävelin kaupunginhallitukselle jo olevan tiedossa, että Hemming Gadh on Suomen asioita järjestämässä. Hänelle sekä Knut Eerikinpojalle, Henrik Steninpojalle ja Turun kaupunginhallitukselle se osoittaa kirjeen, joka koskee Hans von Ekenin valitusta eräitä Räävelin porvareita vastaan. von Hansen, m. t., n:o 165. — Kymmentä päivää aikaisemmin oli Wulf von Grevendorp astunut Turun linnan voudin toimeen. Anrep (suku Sparre af Rossvik) sanoo Krister Klaunpojan kuolleen 1522, mutta tietoon ei ole suuresti luottamista.

[2]) Eerik Flemingin maakirja, siv. 139 (»j neruaro welbijrdigh Suen Christer Clausson ffougte vpo Åbo»). Turun linnan päällikkönä hänet myös — yhdessä Arvid piispan, laamanni Henrik Steninpojan ja kihlak. tuomari Pietari Flemingin kanssa — pyydettiin sinetöimään $^{27}/_{3}$ 1517 Naantalissa laadittu lahjakirje, jolla Savilahden omistaja Katariina Pietarintytär, Jeppe Olavinpojan leski, antoi Naantalin luostarille Vehmaan Reinilän tyttärensä Birgittan ja vävynsä Lasse Tuomaanpojan, Kappelstrandin omistajan, suostumuksella. Arw. Handl. V, n:o 148. Samoin hän Turussa tammik. $^{19}/_{20}$ p:nä 1518 on sinetöitsijänä Elseby Maununtyttären, Henrik Klaunpoika Flemingin lesken puolesta. Haus. kok.

Klaunpoika ilmoittaa valtakunnanhoitajalle luopuneensa Piikkiön kihlakunnan tuomarinvirasta, »jonka teidän herrautenne tähänasti on minulle suonut». Kiittäen siitä, että hän on saanut pitää tuota virkaa, hän samalla suosittelee seuraajakseen Eerik Flemingiä, koska kihlakunnan asema on tälle niin sopiva ja tämän kartano sijaitsee keskellä kihlakuntaa ja koska muka ei ollut ketään, joka olisi ollut virkaan soveliaampi; Eerik Fleming oli sitäpaitsi kiitosta ansaitsevalla tavalla kaikin muodoin uskollisesti auttanut häntä valtakunnanhoitajan palveluksessa [1]). Suosituksesta olikin toivottu tulos.

Vasta muutamaa vuotta ennen kuolemaansa Krister Klaunpoika meni *naimisiin*; ainakaan ei ole tunnettua, että hän olisi ollut kahdesti naimisissa. Hänen avioliittonsa oli erikoisesti huomattava senjohdosta, että Hornien lähin sukulaispiiri nyt tuli käsittämään Ruotsinkin korkeimpia ylimyssukuja. Krister Klaunpojan puoliso, *Ingeborg Siggentytär* (*Sparre* af Rossvik), oli valtaneuvos Sigge Laurinpojan ja tämän toisen puolison Kristiina Maununtyttären (Natt och Dag-sukua) tytär. Todennäköisesti Krister Klaunpoika jo Åke Hannunpojan palveluksessa ollessaan oli tutustunut tulevaan vaimoonsa Sigge Laurinpojan kartanoissa Byestadissa (Askersin pitäjässä Nerikessä) ja Ågårdissa (Rådan pitäjässä Skaraborgin läänissä), mutta minkäänlaista suhdetta heidän välillään ei liene syntynyt, koskapa Ingeborg Siggentytär meni avioksi Yrjänä Hannunpojalle (Stjernsköld-sukua), joka 1510-luvulla oli Korsholman päällikkönä. Yrjänä Hannunpoika kuoli alussa vuotta 1517, jättäen jälkeensä, paitsi leskeä, ainakin kolme lasta, joista kaksi hänen myöhemmästä avioliitostaan [2]). Luultavasti seuraavana vuonna Krister Klaunpoika sitten meni lesken kanssa naimisiin. Ingeborg Siggentyttären sisarpuolista oli toinen naimisissa valtaneuvos Lind-

[1]) Grönblad, Nya källor, siv. 679.

[2]) Valtakunnanhoitajalle $^{14}/_{2}$ 1517 ilmoittaessaan Yrjänä Hannunpojan kuolemasta piispa Arvid Kurki pyytää, että hänen leskensä saisi vielä jonkun aikaa pitää Korsholman läänä. Grönblad, Nya källor, siv. 666.

orm Bruninpojan (Forstenan sukua) kanssa ja toinen valtaneuvos, laamanni ja ritari Niilo Olavinpoika Wingen kanssa. Sisaria joutui avioliittoon kaksi: toinen valtaneuvos ja laamanni Niilo Niilonpoika Krummelle, toinen — historiassamme usein mainittu Hebla rouva — valtaneuvos, laamanni ja ritari Eerik Flemingille. Ingeborgin veljiä olivat Kustaa Vaasan marskina kuuluksi tullut Lauri Siggenpoika ja Kristian II:n palveluksessa jo 1521 kuollut Yrjänä Siggenpoika; molemmat olivat niiden panttivankien joukossa, jotka kuningas 1518 kavalasti vei mukanaan Tanskaan.

Missä Krister Klaunpojan perhe — huultavasti kuuluivat siihen myöskin hänen lapsipuolensa — asui, siitä ei ole tietoa. Kun hän kuoli samoihin aikoihin kuin hänen isänsäkin, ei Joensuu liene ollut hänen hallussaan, vaikkakin häntä myöhemmissä asiakirjoissa on sanottu Joensuun omistajaksi, nähtävästi sen johdosta, että tämä kartano perinnönjaossa joutui hänen perillisilleen. Krister Klaunpojalla oli kai taloja sekä Halikossa että muualla; Sauvossa omistamansa Karinkorvan hän 1517 antoi sisarentyttärensä Margareetan proventiksi Naantalin luostarille (vrt. siv. 137). Mahdollisesti hänen asumakartanonansa ainakin jonkun aikaa oli jokin Piikkiön kihlakunnan alueella sijaitseva kartano, koska hän oli tämän kihlakunnan tuomarina. Paitsi maaomaisuutta oli Krister Klaunpojalla epäilemättä runsaasti muutakin varallisuutta. Frillein pääperillisenä, edullisten virkojen haltijana ja monella muullakin tavoin hän oli omaisuuttansa kartuttanut, ja siihen tulivat vielä lisäksi läheisempien ja kaukaisempien sukulaisten testamenttilahjoitukset y. m. [1])

Omia lapsiansa Krister Klaunpoika ei saanut kasvattaa eikä nähdä heidän varttuvan. Hänen pojastansa, joka isoisänsä

[1]) Maunu Frillen testamentista ks. siv. 135, alaviitta 2. Testamentissaan $^{9}/_{12}$ 1512 Klemet Hogenskild, Anna Hannuntytär Tottin toinen mies, antaa Krister Klaunpojalle kultasormuksen, kultaisen päähineen ja paidan (»1 gul Ringh 1 gull huffwe oc 1 skiorthe»). Testamentin toimeenpanijoiksi määrätään piispa Arvid, arkkiteini Paavali, Turun linnan vouti Josef Pietarinpoika ja Krister Klaunpoika, jotka myös pyydetään sinetöitsijöiksi. Arw. Handl. VI, n:o 63.

mukaan sai nimen *Klaus* ja joka isänsä kuollessa lieneeollut vain parin vuoden ikäinen, tuli yksi Ruotsin mainioimpia amiraaleja ja sotapäälliköitä ja vapaaherrallisen Joensuun Horn-suvun alkaja. Tytär *Brita* joutui naimisiin valtaneuvos, laamanni ja ritari *Niilo Boijen*, Gennäsin herran, kanssa. Kasvatuksensa Klaus Kristerinpoika ja Brita Kristerintytär lienevät saaneet yhoessä sisaruspuoltensa kanssa, joita heillä oli lukuisa joukko, Ingeborg Siggentytär kun elokuussa 1524 Malmössä meni kolmannen kerran naimisiin, valtaneuvos Åke Klaunpoika Tottin kanssa, ja sai tästä avioliitosta ainakin neljä lasta [1]), m. m. Klaus Åkenpojan, josta sittemmin tuli ritari, valtaneuvos ja Suomen käskynhaltija ja joka naimalla Henrik Klaunpojan tyttären tuli läheiseksi Kankaistenkin Hornien sukulaiseksi.

---

[1]) Åke Klaunpoika näkyy pääasiallisesti asuneen Ruotsissa, jossa hän Karlsborgin päällikkönä kaatui 1531. Kuitenkin hän ainakin ajoittain oleskeli Suomessa, m. m. Viipurissa $^{23}/_{8}$ 1516, jolloin hän sukulaisellensn Tönne Eerikinpojalle myy osuutensa erääseen Tukholmassa olevaan kivitaloon, jonka hän sisaruksineen oli perinyt rouva Ingeborg Åkentytär vainajan jälkeen. Haus. kok. Hänellä oli 1520-luvulla läänityksiä Suomessa ainakin Maskussa, Lopella, Perniössä y. m. sekä Hattulan kihlakunnan tuomarinvirka. Arw. Handl. II, siv. 237, ja Kustaa Vaasan registrat. II, siv. 178. — Åke Klaunpojalla oli pojat Klaus ja Hannu sekä tyttäret Ingeborg ja Kristiina. Lapsipuoliensa, Krister Klaun pojan lasten, puolesta Åke Klaunpoika otti Naantalin luostarilta ilman oikeudenkäyntiä Halikon pitäjässä olevan Pamsilan, joka oli luostarille annettu »Maunu Frillen sisaren proventiksi». Teitin valitusluettelo, sivn. 102, 123 ja 163 sekä S. V. A. n:o 58, l. 98.

Uuden-ajan ensimäinen vuosisata, uskonpuhdistuksen aikakausi, on Suomen aatelistolle huippukautta. Silloin sen mahti ja merkitys varsinkin omassa maassa, mutta osaksi myös koko valtakunnan asioissa, on suurempi kuin milloinkaan. Se on silloin myös tuntuvasti lukuisampi kuin keskiajalla. Siten kilpailu sen omassa keskuudessa käy huomattavasti ankarammaksi kuin ennen ja senvuoksi vaatii entistä suurempia menestymisen edellytyksiä siltä suvulta ja siltä aatelisherralta, joka pyrkii muista edelle, kansansa ja säätynsä eturiviin.

Mitä mahdollisuuksia oli nyt Horn-suvulla menestyä tässä kilpailussa?

Valtiollisen, yhteiskunnallis-taloudellisen ja henkisen elämän alkaessa keskiajan päätyttyä pukeutua uusiin muotoihin, uusien vaatimusten esiintyessä maan ensimäisen säädyn jäsenille oli Horn-suvun jatkuminen ja tulevaisuus kahden lapsen varassa, noin 8-vuotiaan Henrik Klaunpojan ja hänen puolta vuosikymmentä nuoremman veljenpoikansa, Klaus Kristerinpojan. Tulevaisuus näytti siis siltä kannalta katsoen varsin epävarmalta. Mutta kunhan näille lapsille vain ikää ja kykyä riitti, ei ollut syytä huolestumiseen. Suku oli jo kehityksessään ehtinyt niin pitkälle, noussut sellaiseen asemaan, että sen jäsenten toiminnalla oli vankka pohja ja perustus, johon he saattoivat nojautua pyrkiessään edelleen kohottamaan omaa ja sukunsa valtaa ja vaikutusta. Oli jo huomattavat traditsionit, oli runsaasti varallisuutta, sukulaisuussuhteet ulottuivat maan parhaimmiston eri ryhmiin, jopa maan rajojen ulkopuolellekin, henkistä sivistystä kuului perintöön, ja ulkonaiseen arvovaltaan nähden olivat edeltäjät kohonneet ylimmille asteille. Niinpä, kun molemmat poikaset ovat päässeet miehiksi varttumaan, he nopeasti ylenevät kumpikin maansa ja valtakuntansa ensimäisiksi. Omaa kykyään, kuntoaan ja tarmoaan he saattoivat siitä kiittää, mutta ilman esi-isäin edelläkäyvää toimintaa, ilman suvun alkuhistoriaa ei sellainen nopea nousu olisi ollut mahdollinen.

Nimien hakemisto.

Henkilöitä.

Abraham Kristerinpoika, 104.
Agda Hannuntytär, 72.
Ahti, Henrik, 85.
Aksel Laurinpoika, 87.
Aksel Matinpoika, 121.
Albrekt, Mecklenburgin herttua, 20.
Albrekt Mecklenburgilainen, Ruotsin kuningas, 6, 7, 8, 10, 11, 13, 20, 24.
Altena, Ermegaard Eggertintytär, 134.
Antti, kappalainen, 136.
Antti Antinpoika, Lahdingon omistaja, 138.
Antti Eerikinpoika, 79.
Antti Elifinpoika, 44.
Antti Jönsinpoika, 67.
Antti Suksenpoika, 23.
Arvid Antinpoika, 72.
Arvid Klaunpoika, 143.
Arvid Olavinpoika, 86.
Balk, suku, 10.
Balk, Bero, 10, 12.
—„— Olavi, 82, 85.
Banér, Eskil Iisakinpoika, 97.
—„—, Knut Eskilinpoika, 93, 94, 121.
—„—, Niilo Eskilinpoika, 88, 93, 121, 123, 126, 152.
Banér, Sigrid Eskilintytär, 97, 100, 136.
Bese, Gunilla Juhanantytär, 68, 72, 118, 119, 121, 122, 123.
Bielke, Eerik Turenpoika, 61, 68, 72, 79, 80, 89, 91, 92, 104, 106, 107, 108, 109, 110, 112, 113, 114, 115, 116, 118, 121, 135, 139, 145, 148, 153.
Bielke, Katariina Eerikintytär, 143, 148.
Bielke, Sten Turenpoika, 87, 102, 108, 109, 113, 121.
Birger Jaarli, 51.
Birgitta Jaakontytär, 156.
Birgitta Jössentytär, 49.
Biritta Jönsintytär, 69.
Bitz, suku, 7, 35.
Bitz, Anna Eerikintytär, 52.
—„—, Birgitta Henrikintytär, 52.
—„—, Eerik Henrikinpoika, 52, 66.
—„—, Henrik, vanhempi, 44, 52, 64, 66.
Bitz, Henrik Eerikinpoika, 52, 71, 74, 75, 76, 77, 79, 86, 87, 93, 95, 102, 105, 106, 108, 109, 145.
Bitz, Klaus Henrikinpoika, 52.
—„—, Knut Klaunpoika, 58, 71, 76, 94, 95, 143.
—„—, Kort Henrikinpoika, piispa, 52, 58, 65, 71, 84, 85, 143.
Björn Ragvaldinpoika, 67, 74.
Blomenow, Jaakko, 109.
Blåfjeld, Mikko Pentinpoika, 62.
Bock, Hannu Pietarinpoika, 50.
Boije, Kaarle Antinpoika, 46.
—„—, Niilo, 159.
Bonde, Kaarle Knuutinpoika, 34, 35, 77, 97, 99, 134, 146.
Bonde, Knut Tordinpoika, 48.
—„—, Kristiina Kaarlentytär, 97.
Boose, ks. Olavi Bonpoika.
Brask, Hannu, 121.
Brita Ingentytär, ks. Kristiina Ingentytär.
Bröms, Niilo, 74.
Buch, Jeppe, 85.
Calle (Callu), ks. Kalle.

Cecilia Filippuksentytär, 51.
Dalhusen, Hannes, 36—42.
David, tanskal. lähetti, 114.
Didrik Hannunpoika, 75, 76, 77, 80, 88, 92, 93, 106, 107, 108, 112, 113, 115.
Djekn, suku, 7, 8—9.
—„—, Anna Klauntytär, 52.
—„—, Arvid Klaunpoika, 49,
—„—, Birgitta Klauntytär, 50—51, 83.
Djekn, Björn Pietarinpoika, 45.
—„—, Cicilia Klauntytär, 47, 52, 56.
—„—, Elin Rötkerintytär, 84.
—„—, Greta Rötkerintytär, 84.
—„—, Hannes Rötkerinpoika, 84.
—„—, Henrik Klaunpoika, 16, 48, 49, 52, 57, 66, 73, 83, 84.
Djekn, Jaakko Abrahaminpoika, 7—9, 21, 22, 23, 66.
Djekn, Jaakko Jaakonpoika, 9.
—„—, Karin (Katarina) Klauntytär, 47, 51, 76.
Djekn, Katariina Rötkerintytär, 84.
—„—, Klaus Lydekenpoika, 16, 25, 27, 38, 39, 40, 41, 42, 47, 48, 50, 51, 52.
Djekn, Knut Rötkerinpoika, 84.
—„—, Kristiina Rötkerintytär, 49, 83, 84.
Djekn, Martta Klauntytär, 50.
—„—, Martti Abrahaminpoika, 22, 24, 50.
Djekn, Matti Martinpoika, 50, 66.
—„—, Märta Rötkerintytär, 49, 83, 84.
Djekn, Niilo, 16.
—„—, Olavi, 49, 51.
—„—, Pentti Lydekenpoika, 27, 44, 52.
Djekn, Rötker Ingenpoika, 24, 25, 49, 83, 84.
Djekn, Rötker Olavinpoika, 49, 71, 72, 82, 83, 84, 85.
Djekn, Tuomas Klaunpoika, 49.
—„—, Waldemar, 27.
Dorothea Kristerintytär, 86.
Drake, Olavi, 52.
Dufva, suku, 10.
Dufva, Jusse, 12, 24, 25.
Dyker, Hartikka, 27.
Dywass, Lasse, 93.
Eerik Abjörninpoika, 50, 82.
Eerik Abrahaminpoika, 85, 88.
Eerik (Kuhmisista), 15.
Eerik Maununpoika, kuningas, 13.
Eerik Ottenpoika, 86, 97.
Eerik Pietarinpoika, 143.
Eerik Pommerilainen, kuningas, 6, 14, 15, 16, 17, 24, 25, 26, 33, 35, 48, 81, 134.
Eerik Puranpoika, ks. Spore.
Eerik Ragvaldinpoika, 65, 73, 74, 86, 97.
Eken, Hans von, 148, 156.
Elin Björnintytär, 74.
Elin Filpuksentytär, 77.
Elin Maununtytär, 57, 131, 133.
Elin (Orkovakkisista), 48.
Elin, Suitian omistaja, 67, 74.
Elseby, 23.
Elseby, Henrik Dyniuksenpojan leski, 67.
Elseby Maununtytär, 156.
Engelbrekt Engelbrektinpoika, 33.
Erengisle Niilonpoika, 43.
Erland Antinpoika, ks. Lindelöf.
Erland (Mustiosta), 13.
Erland Niilonpoika, 51.
Erland, Sauvosta, ks. Lindelöf.
Eybe, Henrik, 32.
Filip Laurinpoika, 15.
Filippus Kaarlenpoika, 51.
Filippus Tuomaanpoika, 65, 82, 85.
Filpus Iivarinpoika, 77.
Ficke, Helmich, 154, 155.
Fincke, suku, 7, 10, 77.
Fincke, Gödike, 43.
—„—, Gödik Niilonpoika, 72.
Finka, 13—14.
Finne, Henrik Steninpoika, 70, 71, 72, 75, 76, 77, 78, 79, 80, 87, 88, 89, 90, 91, 92, 93, 94, 106, 111, 113, 119, 123, 124, 125, 126, 138, 139, 140, 143, 149, 150, 156.
Finne, Klaus Steninpoika, 141.
—„—, Pietari Steninpoika, 92.
—„—, Sten Henrikinpoika, 51, 65, 71, 82, 85, 86.
Fleming, suku, 7.
—„—, merirosvoja, 35.
—„—, Eerik, 70, 119, 156, 157, 158.
—„—, Henrik Klaunpoika, 50, 156.
—„—, Herman, 77, 83.
—„—, Jaakko, 97.
—„—, Joakim, 71, 74, 86, 94, 95, 98, 99, 101, 102, 143.

Fleming, Juhana, 70, 71, 75, 76, 87, 135, 136, 143, 156.
Fleming, Klaus, 12, 25, 27.
—„—, Margareeta, 76.
—„—, Maunu, 66.
—„—, Pietari, 71, 72, 156.
Fogelhufvud, Maunu Torsteninpoika, 15, 23.
Folkunga-suku, 51.
Frese, 148.
Frille, suku, 7, 57, 130, 132, 133, 134, 158.
—„—, Eerik Kristerinpoika, 136.
—„—, Eggert Kristerinpoika, 134.
—„—, Elin Kristerintytär, 132.
—„—, Ermegaard Eggertintytär, 134.
Frille, Frellav Haakoninpoika (vanhempi), 134, 135.
Frille, Frellav (Frille) Hookaninpoika, 134.
Frille, Haakon Kristerinpoika, 25, 27, 28, 64, 134.
Frille, Hookan Kristerinpoika (nuorempi), 136, 148.
Frille, Ingeborg, 94.
—„—, Ingeborg Hookanintytär, 134, 136.
Frille, Juhana Hookaninpoika, 134.
—„—, Juhana Kristerinpoika, 136.
—„—, Karin Hookanintytär, 134.
—„—, Klaus Kristerinpoika, 134.
—„—, Kristiern Frellavinpoika, 134.
—„—, Krister Hookoninpoika, 57, 64, 66, 131, 132, 133, 134, 135, 136.
Frille, Malin Kristerintytär, 136.
—„—, Margareeta Kristerintytär, 131, 136.
Frille, Matti Hookaninpoika, 134.
—„—, Maunu Hookaninpoika, 57, 134.
Frille, Maunu Kristerinpoika, 76, 105, 106, 109, 131, 135, 136, 138, 143, 148, 158, 159.
Frille, Ragnhild Kristerintytär, 136.
Gadh, Hemming, 62, 88, 93, 94, 120, 122, 123, 125, 126, 156.
Galt, ks. Karju.
Garp, suku, 7, 138.
—„—, Anna Jönsintytär, 138.
—„—, Antti Gregerin (Grelsin) poika, 82, 85, 87, 88, 94, 95.
Garp, Greger Antinpoika, 50, 139.
Garp, Gudmund Laurinpoika, 68, 72, 91, 92.
Garp, Hannu, 16.
—„—, Hartvik Jaakonpoika, 58, 66, 73, 74, 82, 84, 85.
Garp, Ingeborg Valdemarintytär, 52.
—„—, Jöns (Juhana) Antinpoika, 71, 87, 88, 136, 138, 139.
Garp, Karin Jönsintytär, 138.
—„—, Kristiina Jaakontytär, 131.
—„—, Kristiina Jönsintytär, 48.
—„—, Lasse, kauppamies, 89, 90, 91.
—„—, Margareeta Jönsintytär, 138.
Garse (Gardz), Kort, 83.
Geet, Lauri Torsteninpoika, 93, 136.
—„—, Torsten Björninpoika, 53, 136.
Grabbe, Maunu, 67, 68, 72, 94.
Green, Cecilia, 97.
—„—, Iivar, 143.
—„—, Maunu, 121.
Greger, „Hadvelasta“, 85.
Greger (Grels) Matinpoika, 71, 86, 88, 97.
Grevendorp, Wulf von, 156.
Grip, Bo Joninpoika, 7, 8, 13, 21, 22.
—„—, Knut Bonpoika, 8.
Gunnar Elefinpoika, 82.
Gyllenstjerna, Kristiina Niilontytär, 97, 125, 126.
Gyllenstjerna, Niilo Eerikinpoika, 88, 97, 98, 99, 100, 101.
Gylta, Pentti, 147.
Görtzhagen, suku, 7.
Görtzhagen, Albrekt Henrikinpoika, 71, 74, 77, 85.
Görtzhagen, Juhana Jaakonpoika, 138.
Haakon Maununpoika, 143.
Hamborg, Hans, 82.
Hannes Filippuksenpoika, 58.
Hannes räätäli, 49.
Hannu, kuningas, 99, 100, 103, 104, 105, 106, 110, 112, 115, 118, 127, 135, 146.
Hannu Mikonpoika, 23, 24.
Hannu Mikonpoika, 68.
Hannu Olavinpoika, 14.
Hannu Pietarinpoika, 51.
Hasavarp, Jönis, 21.
—„—, Lauri, 24.
Henrik Antinpoika, 24.
Henrik, arkkipiispa, 31.
Henrik Dyniuksenpoika, 67.

Henrik Erlandinpoika, 121.
Henrik Henrikinpoika, 77, 78.
Henrik Henrikinpoika, Dönsbyn omistaja, 138.
Henrik, kaniikki, 41.
Henrik kirjuri, ks. Henrik Henrikinpoika.
Henrik parturi, 104.
Henrik Pentinpoika, 102.
Henrik (Pohjassa), 13.
Henrik rahanlyöjä, 72.
Herman, seppä Turussa, 39, 40.
Hevonpään suku, ks. Jägerhorn.
Hogenskild, Klemet, 59, 72, 92, 158.
Holmger Kaarlenpoika, 121.
Hookon Knuutinpoika, 27.
Horn, Alissa Henrikintytär, 52—53.
—„—, Birgitta Jaakontytär, 46.
—„—, Brita Kristerintytär, 159.
—„—, Brita Klauntytär, 136, 137.
—„—, Cecilia Jaakontytär, 46, 141.
—„—, Greger Jaakonpoika, 45.
—„—, Henrik Klaunpoika, 128, 130, 138, 139, 144, 159, 160.
Horn, Henrik Olavinpoika, 15, 33, 35, 43, 44, 45, 47, 52, 54, 56.
Horn, Jaakko Gregerinpoika, 45.
—„—, Jaakko Olavinpoika, 33, 35, 43, 44, 45, 47.
Horn, Jussi Olavinpoika, 33, 37—43, 45.
Horn, Kaarle Henrikinpoika, 130, 132.
—„—, Klaus Henrikinpoika, 49, 52, 53, 54, 56—143, 144, 152, 156.
Horn, Klaus Kristerinpoika, 159, 160.
—„—, Klaus Sigismundinpoika, 20.
—„—, Krister Klaunpoika, 68, 70, 108, 124, 129, 131, 136, 137, 138, 143, 144—159.
Horn, Kristina Klauntytär, 136, 137.
—„—, Malin Gregerintytär, 46.
—„—, Margareeta Klauntytär, 136, 137.
Horn, Matti Olavinpoika, 31—32, 44, 45.
Horn, Metta (Märta) Gregerintytär, 46.
Horn, Olavi Matinpoika, 18, 20—30, 31.
Horn, Olavi Sigismundinpoika, 21.
—„—, Pietari Olavinpoika, 29, 32, 35, 43, 44, 45.
Horn, Sigismund, 20.
Hosstad, Hannu, 49, 83.
Husa, Lauri, 24.
Häppinen, Antti, 25.
Inge (Gammelbystä), 45.
Ingeborg, ks. Elseby.
Ingeborg Ragvaldintytär, 65, 74.
Ingemar, piispa, 121.
Ingrid Ingentytär, 45.
Inkonen, suku, 10.
Ille, suku, 10.
Ille, Jaakko Pietarinpoika, 52, 66, 73, 76, 135.
Ille, Sten Jaakonpoika, 72, 79, 143.
—„—, Sune Sunenpoika, 15, 27, 66.
Jaakko Pietarinpoika, 25.
Jaakko Pietarinpoika, 132, 133.
Jaakko Suksenpoika, 23.
Jaakko Ulfinpoika, 85, 106, 121, 138, 139.
Jaakko (Jeppe) Valdemarin (Folmerin) poika, 72, 106, 109, 143, 154.
„Jacob Lothernikth", 90.
Jarl Jönsinpoika, 51.
Jeppe muurarimestari, 72.
Jeppe Niilonpoika, 69.
Jeppe Olavinpoika, 140.
Jeppe Olavinpoika, 156.
Jones Niilonpoika, 143.
Jordan, 49.
Josef Pietarinpoika, 68, 69, 71, 72, 76, 78, 89, 106, 107, 111, 113, 114, 122, 128, 129, 142, 148, 152, 158.
Juhana Arendinpoika, 87, 88, 121.
Juhana (Joen) Jonin (Jönsin) poika, 93, 94, 121.
Juhana Maununpoika, 121.
Juhana Niilonpoika, arkkiteini, 121.
Juhana Olavinpoika, piispa, 114.
Jägerhorn, suku, 10.
Jägerhorn, Kristiina Pietarintytär, 137, 138.
Jägerhorn, Margareeta Pietarintytär, 137, 158.
Jägerhorn, Pietari, Hevonpään omistaja, 136, 137.
„Jäpper" Matinpoika, 94.
Jönis Antinpoika, 12, 23.
Jönis Mikonpoika 25.
Jönis Pietarinpoika, Sauvon kirkkoherra, 21, 22.
Jönis, vouti, 24.
Jöns Antinpoika, 15.
Jöns Anundinpoika, arkkiteini, 27.

Jöns Gregerinpoika, 14.
Jöns Henrikinpoika, 67.
Jönis Hintsikanpoika, 21, 22.
Jöns Hookoninpoika, 77, 87, 94.
Jöns Jaakonpoika (Liedosta), 16.
Jöns Jaakonpoika, Paraisten kirkkoherra, 21, 22.
Jöns Laurinpoika, 108.
Jöns Laurinpoika, 154.
Jöns Pietarinpoika, 70, 94.
Jösse Olavinpoika, 49.
Kaarle Filpuksenpoika (Odygd?), 21.
Kaarle Knuutinpoika, ks. Bonde.
Kaarle Ulfinpoika, 14.
Kaas, Jaakko (Jeppe) Antinpoika, 87, 88.
Kalle, Dönhof, 50.
Kampen, Hans von, 49.
Karin Pietarintytär, 94.
Karju, suku, 74.
Karju, Olavi Ingenpoika, 46.
Karpalainen, suku, 9.
Karpalainen, Paavali, 15, 23.
—„—, Pietari, 53.
—„—, Tor, 82, 87, 94.
Katariina Gudmarintytär, 29.
Katariina, Lepaan omistaja, 68.
Katariina, Olavi Matinpojan vaimo, 29.
Katariina Pietarintytär, 156.
Katariina, Torsten Björninpoika Gectin leski, 136.
Kettil (Korsholmassa), 78.
Kettil Olavinpoika, alilaamanni, 21.
Kirves, suku, 10.
Kirves, Olavi, 82, 85, 94, 95.
—„—, Elin Olavintytär, 95.
Klaus Hannunpoika, 146.
Klaus Tapaninpoika, 25.
Klemetti (Halikossa), 23, 25.
Klemet Jönsinpoika, 85.
Knut Eskilinpoika, 93, 94, 121.
Knut Kurjenpoika, 75, 82.
Korpolainen, Henrik, 93.
Kortham, ks. Kortumme.
Kortumme, suku, 7.
Kortumme, Vibrukt, 15, 22, 29.
Krister Niilonpoika, 34.
Kristiern Oldenburgilainen, 34, 97, 134, 135.
Kristiern II, 97, 105, 115, 124, 125, 126.
Kristiern Pentinpoika, 47, 108, 109, 121.
Kristiina Ingentytär, 45.
Kristiina Jaakontytär, Klaus Henrikinpojan toinen puoliso, 132, 133.
Kristiina Jönsintytär, ks. Garp.
Kristiina, Klaus Henrikinpojan ensimäinen puoliso, 131.
Kristiina, kuningatar, 115.
Kristiina Vapparska, 31.
Kristoffer Baierilainen, 34, 134.
Kristoffer, tuomiorovasti, 121.
Krok, suku, 10.
Krok, Pentti, 29.
Krumme, Niilo Niilonpoika, 158.
Kruse, Eerik, 143.
Kröpelin, Hannu, 35, 48.
Kurki, suku, 7.
Kurki, Anna Jaakontytär, 51, 71.
—„—, Anna Knuutintytär, 72, 143.
—„—, Arvid Klaunpoika, piispa, 51, 72, 87, 93, 94, 118, 120, 121, 125, 126, 152, 157, 158.
Kurki, Elin Klauntytär, 51, 75.
—„—, Jaakko Nikliksenpoika, 47, 51, 76.
Kurki, Klaus, 48, 51.
—„—, Knut Eerikinpoika, 75, 76, 78 79, 80, 81, 88, 111, 112, 114, 115, 117, 118, 123, 125, 126, 143, 156.
Kurki, Niklis Hermaninpoika, 12 51, 66.
Kustaa Torsteninpoika, 146, 147.
Kustaa Eerikinpoika Vaasa, 86, 97, 124, 136.
Kyle, Juhana, 65, 85, 86, 87, 97.
Kylliäinen, suku, 10.
Kylliäinen, Pietari, 68.
Lasse Fransinpoika, 85.
Lasse Jönsinpoika, 45.
Lasse kirjuri, 77.
Lasse Laurinpoika, 68.
Lasse Tuomaanpoika, 156.
Lauri Joninpoika, 143.
Lauri Jönsinpoika, 53, 85, 86.
Lauri, kappalainen, 140.
Lauri Laurinpoika, 14.
Lepaan suku, 10.
Lille, suku. 10.
Lille, Arvid, 136.
—„—, Eerik, 143.
—„—, Olavi, 143.
—„—, Pietari, 82, 85, 143.
Lindelöf, suku, 132, 133.
Lindelöf, Antti Henrikinpoika, 94, 134.

Lindelöf, Erengisle Henrikinpoika, 50.
—„—, Erland Antinpoika, 67, 72, 131, 136.
Lindelöf, Hookan Antinpoika, 57.
—„—, Margareeta Antintytär, 94.
Lindorm Björninpoika, 121.
Lindorm Bruninpoika, 157.
Livländer, Lasse, 142.
Margareeta Linbeckintytär, 136.
Margareeta Olavintytär, 138.
Margareeta, Pentti Olavinpojan vaimo, 86.
Margareeta, kuningatar, 8, 11, 12, 22, 24.
Margit, Pietari Steninpojan (Finne) leski, 92.
Martti Filpuksenpoika, 143.
Martti Juhanan (Jönsin) poika, 71, 72, 84, 85.
Matthias, piispa, 121, 147.
Matti Antinpoika, 85, 87.
Matti Filippuksenpoika, 71, 77, 87, 106, 109.
Matti, Paimion kirkkoherra, 24.
Mannu Antinpoika, 67, 143.
Maunu Eerikinpoika, kuningas, 5, 12, 13.
Maunu Iivarinpoika, 97.
Maunu Kaarlenpoika (Ekan sukua), 97, 136.
Maunu Laurinpoika, 94, 95, 104.
Maunu Lärike, 24.
Maunu Niilonpoika, tuomari, 53, 58, 65, 82, 85.
Maunu Niilonpoika, ks. Särkilahti.
Maunu Torsteninpoika, ks. Fogelhufvud.
Maunu Turenpoika, 16.
Metta (Märta) Iivarintytär, 79, 87, 116.
Mielivalta, 9.
Mikko, Malalassa, 85.
Mikko Pentinpoika, 61, 62.
Minden, Lutke von, 154, 155.
Muter, Joakim, 32.
Myre, Sven, 113.
Märta, vaimo Turussa, 136, 143.
Natt och Dag, Kristiina Maununtytär, 157.
Natt och Dag, Sten Bonpoika, 12.
—„—, Tuve Månsinpoika, 46.
Niilo Bonpoika, 121, 122, 123.
Niilo Faderinpoika, 143.
Niilo Iivarinpoika, 121.
Niilo Klaunpoika, 61.
Niilo Maununpoika, 13.
Niilo Pentinpoika, 61, 62, 86, 87, 98, 100.
Niilo Ragvaldinpoika, 65, 71.
Niklis Olavinpoika, 12, 27.
Niklis tuomari, 24.
Norby, Severin, 112, 113.
Olavi, Alissa Henrikintyttären mies, 53.
Olavi Antinpoika, 25.
Olavi Antinpoika, 72, 106, 113, 115.
Olavi Björninpoika, 15.
Olavi Bonpoika (Boose?), 15.
Olavi Grelsin (Gregerin) poika, 68, 78.
Olavi Illonpoika, 16.
Olavi Ingenpoika, ks. Karju.
Olavi Jönsinpoika, 15.
Olavi Jönsin (Jonin) poika, Lahisten omistaja, 52, 68, 86.
Olavi Jönsinpoika, Lemun omistaja, 46.
Olavi Laurinpoika, 24.
Olavi Laurinpoika, 82.
Olavi Nikliksenpoika, 14.
Olavi Nikliksenpoika, Germundbyn omistaja, 16.
Olavi Olavinpoika, 27.
Olavi Olavinpoika, 68, 136, 137, 138, 143.
Olavi Pentinpoika, 16.
Olavi, Vanstasta Raisiosta, 93.
Olavi Yrjänänpoika, ks. Olav Ingenpoika.
Otto, piispa, 121.
Oxenstierna, suku, 34.
Oxenstierna, Arvid Pentinpoika, 49.
—„—, Birgitta Kristerintytär, 71, 143.
Oxenstierna, Ingeborg Arvidintytär, 49.
Oxenstierna, Juhana Kristerinpoika, 83.
Oxenstierna, Jöns Pentinpoika, 134.
—„—, Kristiern Pentinpoika, 87.
—„—, Sten Kristerinpoika, 93, 102 117, 121.
Paavali Hermaninpoika, 78.
Pelle Maununpoika, 24.
Pelle Pietarinpoika, 87, 137.
Pentti Abjörninpoika, 121.

Pentti (Gretarbyssä), 13.
Pentti Maunupoika, 106.
Pentti Niilonpoika, 68, 72, 106, 109.
Pentti Olavinpoika, 86, 102.
Pentti Pentinpoika, 106, 107.
Pietari Gribbär, 24.
Pietari (Joensuussa, „Petrus de Aminne"), 28—29.
Pietari Jönsinpoika, 86, 87.
Pietari Laurinpoika, 89.
Pietari Martinpoika, 68.
Pietari Maunupoika, 25.
Pietari Niilonpoika, 69, 102.
Pietari Olavinpoika, 53.
Pietari Simonpoika, 74, 143.
Pietari Turenpoika, 121.
Pietari, vouti, 24.
Pogwisch, Otte, 37—38.
Pora, ks. Spore.
Porse, Birgitta, 49.
Posse, Aksel, 121.
—„—, Knut, 45, 65, 84, 85, 86, 88, 98, 100, 101, 103, 104, 105.
Pura, ks. Spore.
Ragnild Juhanantytär, 72.
Ragvald Maunupoika, 74.
Remar, kaniikki, 41.
Renkonen, suku, 10.
Ronne, Jaakko, 9.
Rud, Otto, 112.
Rålamb, Jon, 27.
Röfvare, Niilo, 85, 86.
Rötker, tuomiorovasti, 27.
Sakki (Sek), Lasse, 82, 85.
Saksen, Hans, 51.
Scheel, Paavali, 87, 93, 136, 140, 143, 158.
Severin Paavalinpoika, 68, 69, 72, 94(?), 106, 128.
Sigfrid Antinpoika, 109, 145.
Sigfrid Olavinpoika, 143.
Sigurd Maunupoika, 13.
Sigvald (Heinälahdessa), 13.
Simo, Vintalasta, 92.
Simon, Nummelta, 85.
Skelge, Kristiina Olavintytär, 49.
—„—, Lucia Olavintytär, 49, 57, 71, 82, 83, 84, 85.
Skelge, Niklis, 24.
—„—, Olavi, 49, 83.
Skytte, suku, 10.
Skytte, Jusse, 23.
—„—, Martti, 10.
Skytte, Martti, 143.
—„—, Pentti, 23.
Slang, Bertil Hookaninpoika, 142.
—„—, Eerik Hookaninpoika, 142.
Slatte, Kustaa, 82, 85, 86.
Sonj(!) Pietarinpoika, 68.
Sparre, Hebla Siggentytär, 158.
—„—, Ingeborg Siggentytär, 157, 158, 159.
Sparre, Lauri Siggenpoika, 158.
—„—, Sigge Laurinpoika, 157.
—„—, Yrjänä Siggenpoika, 158.
Spore, suku, 10.
Spore, Eerik Puranpoika, 21, 23, 24.
—„— (Spora), Jönis, 69, 70, 82, 85, 156.
Spuri, ks. Spore.
Spåre, Torkel, 85.
Sten Kristerinpoika, 93, 102, 117, 121.
Sticholaner, 22.
Stig Ragvaldinpoika, 74, 143.
Stigholfs, 25.
Stigulf Ragvaldinpoika (Finskilän sukua), 23.
Stjernkors, ks. Särkilahti.
Stjernsköld, Yrjänä Hannunpoika, 157.
Sture, Sten, vanhempi, 34, 57, 61, 67, 71, 76, 77, 82, 83, 84, 85, 86, 87, 88, 96, 98, 99, 101, 102, 103, 104, 105, 106, 107, 108, 110, 127, 142, 145, 146, 147.
Sture, Sten, nuorempi, 80, 88, 92, 93, 94, 97, 119, 120, 121, 122, 123, 124, 125, 127, 128, 129, 147, 148, 149, 151, 152, 153, 154.
Sture, Svante Niilonpoika, 59, 76, 77, 78, 79, 80, 87, 106, 107, 108, 109, 110, 111, 112, 113, 114, 116, 117, 118, 119, 120, 122, 127, 128, 129, 144, 145, 146, 147, 148, 153.
Stryk, Jöns, 85.
Stålarm, suku, 10, 12.
—„—, Arvid Eerikinpoika, 62.
—„—, Eerik Bothenpoika, 61.
—„—, Olavi Eerikinpoika, 62, 136, 143.
Sunnanväder, Pietari Jaakonpoika, 122, 152.
Suurpää, Hannu, 74.
—„—, Lauri, 71, 75, 106, 107, 108, 109, 111.
Svante Niilonpoika, ks. Sture.

Svenske, Pietari, 86.
Svärd, suku, 7, 35.
Svärd, Henrik, 51, 83.
—„—, Olavi, 51.
—„—, Pietari, 134.
Särkilahti, suku, 9.
Särkilahti, Martta Niilontytär, 94.
—„—, Maunu Niilonpoika, piispa, 9, 32, 45, 53, 58, 59, 63, 65, 71, 74, 84, 85, 94, 95, 97, 98, 99, 100, 102, 135, 143.
Särkilahti, Niilo Olavinpoika, 44, 94.
—„—, Niilo Pietarinpoika, 95.
Tavast, suku, 9.
Tavast, Birgitta Olavintytär, 50.
—„—, Elin Niilontytär, 94.
—„—, Jöns Olavinpoika, 50.
—„—, Katariina Niilontytär, 43.
—„—, Katariina Olavintytär, 50, 76.
—„—, Kristiina Olavintytär, 50.
—„—, Lauri Olavinpoika, 50.
—„—, Margareeta Olavintytär, 50.
—„—, Maunu Olavinpoika, piispa, 9, 14, 16, 27, 31, 34, 35, 37, 39, 40, 41, 42, 50.
Tavast, Märta (Metta) Olavintytär, 52, 66.
Tavast, Niilo (Niklis) Olavinpoika, 15, 27, 50.
Tavast, Olavi Nikliksenpoika, 44, 52.
—„—, Ragnild Olavintytär, 50.
Tott, Anna Hannuntytär, 52, 78, 93, 94, 105, 145, 154, 158.
Tott, Eerik Akselinpoika, 17, 47, 51, 82.
Tott, Filip Akselinpoika, 134.
—„—, Hannu Åkenpoika, 159.
—„—, Ivar Akselinpoika, 96, 136.
Tott, Ingeborg Åkentytär, Sten Sturen puoliso, 107—109.
Tott, Ingeborg Åkentytär, 159.
—„—, Jörgen Olavinpoika, 17.
—„—, Klaus Åkenpoika, 159.
—„—, Kristiina Åkentytär, 159.
—„—, Lauri Akselinpoika, 82.
—„—, Tönne Eerikinpoika, 67, 69, 72, 78, 87, 94, 102, 106, 108, 109, 111, 114, 116, 118, 122, 124, 125, 126, 129, 135, 141, 143, 147, 148, 149, 154, 159.
Tott, Åke Hannunpoika, 79, 128, 145, 146, 147, 148, 157.
Tott, Åke Klaunpoika, 159.
—„—, Åke Yrjänänpoika, 58, 72, 78, 91, 93, 114, 116, 121, 123, 125, 126, 143, 149, 153, 155.
Trolle, Eerik, 102, 119, 120, 121, 122.
—„—, Gunnar, 15.
—„—, Kustaa, 126.
Trotte Maununpoika, 87, 108, 109.
Tuomas Olavinpoika, 85, 87.
Ture Jönsinpoika, 121, 145.
Tuve Nikliksenpoika, 27, 28.
Wanne, Folmar, 43.
Venne, Henrik, 87, 115.
Vestgöte, suku, 138.
Vestgöte, Antti Klaunpoika, 138.
—„—, Jöns, 136, 137, 138.
Viborg, Juhana, 106.
Vildeman, ks. Lille.
Vincentius, piispa, 121, 145.
Winge, Niilo Olavinpoika, 158.
Winter, Niilo, 85.
Wundranck, 132, 133.
Yrjänä Paavalinpoika, 94.
Åke Jönsin (Jonin) poika (Svarte), 86, 97.

Maatiloja y. m.

Airilahti, 143.
Ajosenpää, 22.
Anajala, 68.
Anola 53.
Autinen, 143.
Bjurböle, 46.
Byestad, 157.
Böla, 44.
Domargård, 94.
Dönsby, 138.
Finskilä, 23.
Fulkkila, 135, 136.
Gammelby, 45.
Gennarby, 69.
Gennäs, 159.
Gerknäs, 67.
Germundby, 16.
Gossekulla, 67.
Gretarby, 13.
Gräfseboda, 134.

Haapaniemi, 57, 132, 133, 135.
Halliła, 49, 82, 83, 84, 85.
Harjavalta, 85.
Harviala, 48, 51.
Heinälahti, 13,
Helgå, ks. Pyhäjoki.
Hevonpää, 10, 136, 137.
Huruinen, 139.
Hyvikkälä, 72.
Immala, 44.
Ingeris (Ingoris), 128.
Isokylä, 143.
Isotalo, 48.
Joensuu (Åminne), 21, 28, 42, 43, 52, 53, 54, 55, 56, 108, 124, 128, 129, 139, 141, 144, 158, 159.
Judikkala, 52.
Juttila, 14.
Kallela, 46.
Kankainen, 48, 52, 53, 54, 71, 144, 159.
Kappelstrand, 156.
Karela, 83.
Karinkorva, 137, 158.
Kaskinen, 48, 71, 84, 85.
Katinsaari, 135.
Kaukovuori, 135.
Keravuori, 25.
Kettarsund, 29.
Kettavaniemi, 29.
Kiiala, 62.
Kirjala, 72.
Kirkkoniitty, 70, 156.
Kivinen, 22.
Kodbolstad, 25.
Kokemäki, kuninkaankartano, 80, 86, 88.
Koski, 50, 94, 95, 136, 138, 139.
Kuggböle, 69.
Kuhminen, 15.
Kuitia, 50, 156.
Kunoinen, 45.
Kutinen, 69.
Kutkumaa, 29.
Kynnysmäki, 78.
Kynämäki, 46.
Kärkinen, 135, 136.
Kärkkä, 54.
Kärkniemi, 43.
Lahdinko, 138.
Lahinen, 52.
Lammi, 88.
Laukko, 48, 51, 72, 143.
Lautela, 141.
Lellainen, 22.
Lemu, 46.
Lepaa, 10, 51, 68.
Lepistöoja, 58.
Lindelä, 141.
Linnunpää, 15, 23.
Littoinen, 44.
Loppi, 21.
Makkarkoski, 141.
Mervi, 86.
Mustio (Svartå), 13.
Mälkilä, 68.
Niemenpää, 51.
Nummi, 94.
Nyynäinen, 48, 51, 52, 78, 140, 154.
Oinaala, 23.
Orijärvi, 68.
Orkovakkinen, 48.
Pamsila, 136, 159.
„Pensahle", 141.
Pikku-Hepojoki, 23.
Pohja, 13.
Poikko, 43, 75, 76, 82, 140.
Porkkala, 143.
Porvoo, kunink. kartano, 46, 122.
Pukkila, 50.
Pussila, 143.
Pyhä, 23.
Pyhäjoki (Helgå), 45, 46.
Rahvola, 81.
Reinilä, 156.
Rettesmäki, 25.
Rikala, 54.
Ritvala, 68, 69,
Räfveböle, 44.
Santasaari, 95.
Sattiala, 24.
Saustila, 49, 82, 83, 84, 85.
Sauvala, 74.
Savilahti, 156.
Sillantaka, 69.
Spurila, 21.
Stenberg, 22.
Ström, 71.
Strömma, 29.
Strömsby, 131.
Suitia, 67, 74.
Suontaka, 48, 51.
Svartå, ks. Mustio.
Särkilahti, 9, 44.
Taipale, 68, 85.
Tanskila, 16.

Tjusterby, 45.
Toijala (Halikossa), 42, 45, 47, 54, 141.
Toijala, 93.
Topjoki, 46.
Tuokila, 14.
Tykö (Teijo), 135.
Uskiala, 69.
Uusikartano, 88.
Vakurinmaa, 141,
Valeenperä, 86.
Valttila, 46, 47, 54.
Vanhakartano, 72.
Vansta, 92.
Vartsala, 21.
Vesunta, 86.
Viik, 71, 76, 138.
Viikainen (Vecka), 136.
Viljainen, 43.
Villilä (Maskussa), 143.
Villilä (Salossa), 136.
Vintala, 92.
Vista, 24.
Vuorenpää, 94.
Vääksy, 138.
Ylikylä, 16.
Ylistaro, kylä, 85.
Ylistaro, kartano, 95.
Yläne, 48, 49, 141.
Ågård, 157.
Åminne, ks. Joensuu.

Sisällys.

Sivu

Alkusanat 3

I. **Maallisen rälssin kehitys Suomessa ja sen luonne** 5

Maallisen rälssin synty (sivv. 5—6). Suomen rälssisäädyn kokoonpano (6—10). Rälssiasutus (10). Margareetan reduktsioni (11—12). Rälssi etuoikeutena (12). Suomessa annetut rälssikirjeet (13—17). Vaakunakilvet ja aateliskirjeet (17—18). Rälssisäädyn etuoikeudet (18—19).

II. **Suvun kantaisä** 20

Horn-suvun alkuperä (20—21). Olavi Matinpoika ensi kerran mainittuna asiakirjoissa (21). Muita mainintoja (22—24). Menettää anastamaansa veromaata (24). Sinetti (25). Jäsenenä maanoikeudessa (26—28). Varallisuus (28). Suvun „kehto“ ja asumakartano (28). Olavi Matinpojan avioliitto (29).

III. **Olavinpojat** 31

Matti Olavinpoika (31—32). Pietari Olavinpoika (32). Muut pojat (33). Henrik Olavinpojan rälssikirje (33). Olavinpoikien osanotto valtiollisiin tapahtumiin ja taisteluihin (33—35). Jussi Olavinpojan ja Hannes Dalhusenin „sota“ (35—42). Jussi Olavinpojan asumakartano ja kuolema (42—44). Olavinpoikien lahjoituksia kirkolle (44—45). Jaakko Olavinpojan perhe ja jälkeläiset (45—47). Henrik Olavinpojan avioliitto (47). Hänen puolisonsa suku (47—52). Hänen lapsensa (52—54). Suvun mahtavuus Olavinpoikien aikana (54—55).

IV. **Klaus Henrikinpoika.** 56

Syntymä, kasvatus, nuoruusaika (56—57). Ensimäinen tunnettu maininta (57). Suomen aatelismiesten mahdollisuudet päästä julkisiin toimiin (58—59). Oikeuslaitoksen virat (59—60). Suomen laamannikunnat; „Karjalan laamannit“ (60—62). Käräjäkunnat ja käräjälaitos (62—64). Klaus Henrikinpoika kihlakunnantuomarina (64—66). Laamannina (66—69). Sinetöitsijänä; sinettitodistuksen merkitys; Klaus Henrikinpojan sinetti (70—71). Pohjois-Suomen laamanninviran haltijat Klaus Henrikinpojan aikana; viran kahtiajako (72—81). Klaus Henrikinpoika lautamiehenä ja jäsenenä maanoikeudessa ja tarkastuskäräjillä (81—95).

Nimitetään valtaneuvokseksi (95—96). Papinsaaren rauhankokouksessa, neuvotteluissa maan muiden johtomiesten kanssa, itärajalla (97—99). „Luottomiehenä“ Viipurissa, sotatoimissa venäläisiä vastaan (100—104). Suhde Hannu kuninkaaseen ja Kristierniin (104—106). Svante Niilonpojan tunnustaminen Suomessa ja neuvottelut hänen kanssaan (106—110). Valtakunnanhoitajan puolesta Raaseporissa ja verotusta järjestämässä (110—111). Rajakysymys Venäjää vastaan (112). Ahvenanmaan valloitus ja hävitys (112—113). Uusia neuvotteluja venäläisvaaran johdosta (113—114). Herrainpäivillä Tukholmassa 1509 ja 1511, suhde valtaneu-

voston ja Svante Niilonpojan väliseen taisteluun (115—118). Viipurin päällikkyydessä (118—119). Sten Sture nuoremman vaali ja matka Suomeen (119—124). Viimeiset elinvuodet (124). Suhde Kristiern II:een ja kuolema (124—127). Katsaus Klaus Henrikinpojan luonteeseen (127—130). Klaus Henrikinpojan avioliitot (130—133). Frille-suku (133—135). Lapset ja heidän perheensä (136—139). Maa- ja muu omaisuus, palveluskunta, seurustelu muiden ylimysperheiden kanssa (139—143).

V. **Krister Klaunpoika** 144

Lapsuus ja nuoruus (144). Venäjällä rauhanhierojana (144—145). Åke Hannunpojan palveluksessa Örebrossa (145—147). Kotimaassa: Piikkiön kihlak. tuomarina ja Raaseporin linnan päällikkönä (147—151). Turun linnan päällikkönä; Åke Yrjänänpoika Tott Suomen ylimpänä päällikkönä (152—156). Krister Klaunpojan sinettejä (156). Avioliitto ja lapset, sukulaiset, omaisuus (157—159).

Loppusanat 160

Nimien hakemisto 161

Liite: sukutaulu.

Horn-s

Ol

Maanomistaja Hal
mainitaan 1381—1
riina (?

Matti Olavinpoika
Upsalan tuomiorovasti, mainitaan 1438—1448.

Pietari Olavinpoika
Nauvon kirkkoherra, keis. notario (?), mainitaan (1434?) 1439—1448.

Henrik Olavinpoika
Joensuun omistaja, Tu
päällikkö (?), mainita
1407—1448 (1460?). P
liso: Cicilia (?) Kla
tytär Djekn.

Alissa Henrikintytär
Kankaisten omistajatar, mainitaan 1488. Puolisot: 1:o Olavi; 2:o Maunu Niilonpoika, Maskun kihlak. tuomari, mainitaan 1472—1488.

Klaus Henrikinpoika
Joensuun omistaja, Haliko
kihlak. tuomari, Etelä-Suom
läämanni, valtaneuvos, mai
taan 1472—1520. Puolisot
1:o ——— Kristerintyt
Frille; 2:o Kristiina
(Jaakontytär ?)

1. *Krister Klaunpoika*
„Luottomies“ Örebrossa, Piikiön kihlak. tuomari, Raaseporin ja Turun päällikkö, mainitaan 1504—1519 (1522?). Puoliso: Ingeborg Siggentytär (Sparre).

1. *Britta (Kristiina ?) Klauntytär*
Puoliso: Pietari *(Jägerhorn)*, Hevonpään omistaja.

1. *Margareeta Klauntytär (?)*
Puoliso: Jöns Antinpoika Garp (?), Kosken omistaja, Velmaan kihlak. tuomari, mainitaan 1484, —1510 (1512?).

2.
Kl
Ka
o
syn
kuo

Klaus Kristerinpoika
Joensuun omistaja, synt. n. 1518, kuol. 9/9 1566.

Brita Kristerintytär
Puoliso: Niilo Boije, Gennäsin omistaja.

ajalla.

ıantuomari (?),
'uoliso: Kata-
9 (?).

ákko Olavinpoika
an omistaja, maini-
1439—1448. Puoliso
istiina (Brita?)
entytär Gammel-
bystä.

Jussi Olavinpoika
Maanomistaja
Halikossa, maini-
taan 1429, vaina-
jana 1447.

Greger
Jaakonpoika
Toijalan ja
'häjoen omis-
ja, mainitaan
1477—1487
(1495?).

Cecilia
Jaakontytär
Toijalan omistaja-
tar, mainitaan 1480
—1510. Puoliso:
Tuve Månsin-
poika (Natt och
Dag), Porvoon
vouti, mainitaan
1464, kuoli 1480.

Birgitta
Jaakontytär
Valttilan omis-
tajatar, nun-
nana Naantalin
luostarissa 1486.

Jaakko
Gregerinpoika
ıoli 1540-luvulla

Metta
Gregerintytär
Pyhäjoen omis-
tajatar, maini-
taan leskenä
1559. Puoliso:
Olavi Jönsin-
poika, Lemun
omistaja.

Malin
Gregerintytär
Topjoen ja Kynä-
mäen omistajatar,
mainitaan 1545.
Puoliso: Olavi
Ingenpoika
(Karju-sukua ?).

7. Stolbovan rauha

historiallis-maantieteelliseltä kannalta.

Suomen Historiallisen Seuran kokouksessa 26 p. helmikuuta 1917

esittänyt

Väinö Voionmaa.

Stolbovan rauha, jonka 300-vuotinen muistopäivä sattuu huomiseksi, on kaikkina aikoina mainittava maamme historian suurtapausten joukossa. Valitettavasti eivät nykyhetken olot salli tämän muiston viettämistä sillä näkyvälläkin juhlallisuudella, millä se toisissa oloissa varmaan olisi tullut vietetyksi. Kumminkaan ei tuo muistohetki nytkään voi liitää ohitsemme herättämättä mielissämme kansallisia suomalaisia ajatuksia. Rohkenen pyytää Seuramme ahtaassa piirissä hetkisen huomiota lyhyesti valaistakseni tätä kansallista muistoa historiallis-maantieteelliseltä kannalta.

Se valtiollinen kehitys, jonka lopullisena tuloksena oli Stolbovan rauha, oli alkanut oikeastaan jo Pähkinäsaaren rauhasta. Tämä rauha tosin oli pitkän ja levottoman kehityskauden — Suomen valloituskauden — loppupäätös. Mutta samalla se tuli uuden pitkällisen taistelukauden alkukohdaksi. Raja, joka väkipakolla erotti saman heimon kaikesta päättäen sangen läheisesti yhteenkuuluvat osat toisistaan ja kiilan tavoin särki hajalleen sisä-Suomen maantieteellisen kokonaisuuden, oli kansallisesti ja maantieteellisesti perin heikko. Mutta eivät Karjalan heimon eivätkä Suomenmaan kokoavat ja kes-

kittävät voimat vielä moniin vuosisatoihinkaan kasvaneet niin suuriksi, että ne yksinään olisivat kyenneet halkeamaa täyttämään, vaikkakin asutus Suomen järviylängöllä ja Perä-Pohjolassa voimakkaasti tunkeutui tuon mielivaltaisen rajan yli.

Uusi taistelukausi aiheutui etupäässä yleisvaltakunnallisista syistä. Pähkinäsaaren rauhan raja oli ensi sijassa valtakuntain raja, jonka toisella puolella asui »ruotshalaisia» ja toisella puolella »ryssiä». Valtakunnallinen vastakkaisuus ilmeni ennen kaikkia tähän rajaan koskevain eri uskontojen sovittamattomana vastakkaisuutena ja niiden tunnustajain keskinäisenä vihana. Siihen tulivat Pähkinäsaaren rauhaa seuranneina ensimäisinä vuosisatoina lisään lukuisat suuremmat tai pienemmät hävitysretket toisen valtakunnan alueelle. Mutta kun Ruotsi-Suomen sotilaalliset voimat uskonpuhdistuksen aikakaudella Vaasan hallitsijasuvun johdolla rupesivat keskittymään ja paisumaan yli vanhain ahtaitten valtakunnanrajain, syntyi Suomesta käsin itään suuntautuva voimakas valtakunnallinen painostus, joka samalla merkitsi Suomelle kansallista ja maantieteellistä laajentumisliikettä.

Jo v. 1580 Käkisalmen linna läänineen joutui Pontus de la Gardien johtamain Ruotsin sotavoimain käsiin, vaikka valloitus Täyssinän rauhansopimuksessa puolentoista vuosikymmentä myöhemmin luovutettiin takaisin Venäjälle.

Toistamiseen ruotsalaiset valloittivat Käkisalmen linnan läänineen v. 1611, ja tällä kertaa valloitus tuli pysyväksi.

Se ei ollut tavallinen valloitus, vaan valtioteko, jonka perusteena oli Kaarle IX:n toimesta v. 1609 Viipurissa aikaansaatu Ruotsin ja Venäjän välinen sopimus. Tällä sopimuksella jälkimäinen valta, kuten tunnettu, sitoutui edelliselle luovuttamaan Käkisalmen linnan läänineen korvaukseksi sotilaallisesta avusta. Varsinaisessa Viipurin sopimuksessa ei Käkisalmen luovuttamisesta puhuttu mitään, nähtävästi siitä syystä, että Ruotsin apua anonut tsaari Vasili Shuiski ei uskaltanut yleisemmin venäläisille ilmaista niin vanhan ja tärkeän linnan ja maakunnan heittämistä perintövihollliselle. Luovuttamisesta määrättiin erityisessä salaisessa sopimuksessa,

joka tehtiin pääsopimuksen yhteydessä.[1]) Tässä erikoissopimuksessa Venäjän valtuutetut sitoutuivat kolmen viikon kuluttua Ruotsin sotapäällikköjen astumisesta rajan yli hankkimaan Novgorodin puolesta sinetöidyn vakuutuskirjan Käkisalmen ja sen läänin luovuttamisesta Ruotsille ja siitä edelleen kahden kuukauden kuluttua itse tsaarin vakuutuskirjan. »Ja sitten tulee meidän herramme, hänen tsaarillinen majesteettinsa, yhdentoista viikon kuluttua siitä ajasta, jolloin he [Ruotsin sotapäälliköt] rajan yli tultuaan alkavat palvella meidän herraamme, lähtemään Käkisalmen kaupungista ja luovuttamaan sen Ruotsin kuninkaalle: ja on Käkisalmen kaupunki läänineen, vanhalla perusteella, niinkuin se on ennenkin ollut, jäävä Ruotsin kuninkaan ja hänen vallanperijäinsä ja Ruotsin kruunun hallitusmiesten alaiseksi ikuisena perintöomaisuutena, vanhain rajain ja pyykkien mukaan, niinkuin se on ennenkin ollut. Ja Käkisalmen läänistä on meidän herramme hänen tsaarillinen majesteettinsa antava viedä kirkoista pois Jumalan laupeudenlahjat, kuvat ja kaikki kirkkotavarat ja kaupungista tykistön . . . sekä ne venäläiset ja karjalaiset kaikkine omaisuuksineen, jotka tahtovat lähteä Venäjälle, mutta niitä, jotka tahtovat asua Käkisalmessa ja Käkisalmen läänissä, ei ole poisvietävä . . .»

Välipuheelle saatiin Novgorodin puolesta sinetöity vakuuskirja, saatiin monenkertaisia määräyksiä luovuttamisen toimeenpanostakin, saatiin viimein lopulla marraskuuta 1609 itse tsaarinkin vahvistus näille sopimuksille. Mutta luovutus tuli, kuten historiasta tiedämme, toimeenpannuksi kokonaan toisella tavoin kuin oli suunniteltu.

Sivuutamme tässä Käkisalmen valloitukseen kuuluvat tapaukset sekä Kaarle IX:n suurensuuntaiset pyrinnöt Ruotsin valtakunnan rajain siirtämisestä kerrassaan Vienanmereen ja Jäämereen saakka ja kohdistamme huomiomme suoraan

[1]) Käkisalmen läänin luovuttamista koskevat sopimukset, rauhankirjat ja rajankäyntikirjat julaistu ruotsinkielisinä »Suomi» kirjassa 1842 ja O. S. Rydbergin teoksessa »Sveriges traktater med främmande makter», V.

asian lopulliseen ratkaisuun Stolbovan rauhassa 27 p. helmik. 1617.

Rauhankirjain 11. kohdassa on sopimus Käkisalmen läänin luovuttamisesta Ruotsille siinä muodossa, että Venäjän uusi tsaari Mikael Romanow vahvistaa tsaari Vasili Shuiskin v. 1609 tekemän »lahjoituksen»: . . . »niin että edellämainittu Käkisalmi kaikkine läänineen, maineen, kansoineen, herruuksineen, tuloineen ja oikeuksineen maahan ja veteen, kaikkine oikeine ja tähän saakka tavallisine rajoineen ja rajapyykkineen mitään poislukematta, niinkuin Venäjän suuret herrat tsaarit ja suuriruhtinaat sen ennen ovat pitäneet, omistaneet ja käyttäneet, on tästälähin kuuluva suurivaltaiselle herralle, Ruotsin kuninkaalle Kustaa Aadolfille, hänen kunink. majesteettinsa perillisille ja jälkeentuleville Ruotsin kuninkaille ja Ruotsin kruunulle, ilman mitään vastaansanomista, moitetta tai kannetta ikuisiksi ajoiksi.»

Käkisalmen lääni oli ainoastaan osa Kustaa Aadolfin valloituksista Suomenlahden itäpuolella. Näiden valloitusten suurta valtakunnallista merkitystä Ruotsi-Suomelle on oman aikansa kannalta parhaiten tulkinnut Kustaa Aadolf itse puheessaan säädyille Örebron valtiopäiviä avatessaan 28 p. tammikuuta 1617 ja laajemmin suuressa Tukholman valtiopäiväin avajaispuheessaan 26 p. elokuuta samana vuonna. Niin tunnetut ja usein kerratut kuin kuninkaan sanat ovatkin, korostettakoon tässäkin vielä lyhyesti niiden valtiollis-maantieteellisiä ajatuksia. Molemmissa puheissaan kuningas katsoo valloitusten suurimman merkityksen olevan siinä, että vihollinen on saatu tungetuksi pois asemista, joista se alituisesti oli uhannut ja häirinnyt Ruotsin valtakuntaa. Molemmissa puheissa pannaan erityistä painoa Suomenlahteen laskevain suurten jokien valtaamiseen, joita myöten venäläisillä ennen on ollut helppo tilaisuus päästä ruotsalaisten kimppuun. Jälkimäisessä puheessaan Kustaa Aadolf ylistää niitä uusia rajoja, jotka hänen valtakuntansa Stolbovan rauhassa oli saanut. »Suomen erottaa nyt Venäjästä suuri Laatokka, jonka yli on hyvin niin pitkä matka kuin on meri Ruotsin ja Ahvenanmaan

välillä tai Viron ja Uudenmaan välillä, jonka yli tähän päivään saakka ei yksikään puolalainen ole uskaltanut tulla. Niin luotan Jumalaan, että venäläisenkin on tästälähin käyvä vaikeaksi sen puron yli hypätä tai loikkia, ja joskin sen yli pääsisi, josta Jumala varjelkoon, niin kumminkin Jumalan apua lähinnä Käkisalmen ja Pähkinäsaaren linnat, jotka sekä rakennuksiensa että luonnon puolesta ovat hyvin vahvistetut, heitä varmaan jonkun aikaa pidättäisivät ja pääsyn Suomeen estäisivät . . . Niin ovat myöskin tämän voiton ja sitä seuranneen rauhan kautta eivät ainoastaan Ruotsin valtakunnan vanhat rajat tällä tavoin varmentuneet, vaan myöskin ne, jotka Jumalan armolla sen lisäksi on saatu. Sillä Vatjan viidenneksen maata (Inkeriä) suojaavat kolmelta puolen Itämeri, Laatokka ja Peipsen järvi ja missä se on maayhteydessä Venäjän kanssa, siellä sitä lujittavat valtaavat suuret ja vetelät suot, jotka erottavat Ruotsin ja venäläisen maita. Käkisalmen lääniä eli Karjalaa suojaa myös Laatokka suureksi osaksi, toinen osa siitä rajoittuu tuntureihin (Maanselkään), jonka yli ei kukaan voi sotajoukkoa johdattaa. Ja näyttää siis siltä kuin itse Jumala luonnon kautta tällä voitolla olisi tahtonut vapauttaa meidät petollisesta venäläisestä naapuristamme.»

Soturikuningas ei malta olla mainitsematta valloituksen kautta saatua oivallista asemaa hyökkäyksen tekemistä varten Venäjän alueille, Novgorodin, Äänisjärven ja Aunuksen tahoille, jos hyökättäväksi tulisi. Kauppavallankin Suomenlahden maissa ja Venäjällä katsoi hän nyt joutuneen ruotsalaisten käsiin.

Stolbovan rauhan merkitystä Ruotsin suurvallalle on meidän aikamme kannalta valaisevasti käsitellyt tunnettu ruotsalainen tutkija R. Kjellén useissa kirjoituksissaan, laajimmin teoksessaan »Inledning till Sveriges geografi». Hänen mukaansa seisoi silloin perustettu Suur-Ruotsi mahdollisimman huonoilla maantieteellisillä perustuksilla. Sen keskuksena oli niinkuin muinaisessa Rooman valtakunnassa meri, jonka rantamilla ei ollut maan puolella riittävää suojaa. Se oli siis

nykyisten mantereisten valtakuntain täydellinen vastakohta. Siltä puuttui juuri se, mitä nykyaikainen käsitys pitää alueellisen elimistön perusehtona: kansatieteellistä kokonaisuutta ja luonnollisia rajoja. Sen horjuvat ulkorajat eivät kestäneet nousevain naapurivaltain painostusta ja senvuoksi koko rakennus lyhyessä ajassa romahti kokoon.

Niin oikea kuin tämä käsitys Ruotsin suurvallan maantieteelliseen asemaan nähden onkin, niin ilmeistä on myöskin, että Stolbovan rauhan merkitys Suomenmaalle ja suomalaiselle kansalle on ollut kokonaan toisenlainen. Tämä rauha on Suomelle merkinnyt suunnilleen samaa kuin Ruotsille Brömsebron ja Roskilden rauhat (1645 ja 1658), joiden kautta Ruotsinmaa saavutti luontaisen, väestöllisen ja mantereellis-valtiollisen eheytensä.

Suomeen v. 1617 liittynyt maa-alue on noin 36 880 neliökilometrin laajuinen eli 11.1 % nykyisen Suomen pinta-alasta. Se merkitsi siis maallemme varsin tuntuvaa alueellista laajennusta. Samalla maamme sai entistä paljoa luonnollisemman, maantieteellisesti suotuisamman muodon. Kustaa Aadolfin sanat Stolbovan rauhan rajain edullisuudesta sisälsivät Suomeen nähden paljon totuutta, sillä valtiollisestikin Suomi nyt joutui entiseen verrattuna paljon edullisempaan asemaan.

Väestöllisestikin Stolbovan rauha oli Suomelle käänteentekevä. Suomeen liittyneellä Käkisalmen läänin alueella asui viimeisen tilaston (1914) mukaan 320 866 henkeä eli 10.2 % maamme koko väkiluvusta. Tästä väestöstä on suurin osa Käkisalmen läänistä poismuuttaneen kreikanuskoisen väestön sijaan tulleitten luterilaisten länsikarjalaisten, savolaisten ja pohjalaisten jälkeläisiä. Kansallisuusmuutos ei tapahtunut niin paljon Stolbovan rauhaan liittyväin seikkain kuin vv:n 1656—1661 verisen heimosodan johdosta. Vaikka Itä-Suomen heimollinen ja kansallinen yhdistyminen siten tuli tapahtumaan suureksi osaksi väkivaltaisella tavalla, näyttää ajan maantieteellisiä ja valtiollisia oloja silmälläpitäen kuitenkin luultavalta,

että lopputulos olisi ajanmittaan ollut sama ilman mainittuja väkivaltaisia kansallisuusmuutoksiakin.

Siirrymme lopuksi Stolbovan rauhan rajain tarkasteluun. Nykyajan kannalta katsottuna silloin määrätty raja, Suomen nykyinen itäraja on kylläkin merkillinen. Tähän kuuluvista rauhankirjan säännöksistä herättää huomiotamme 11. kohdassa oleva säännös, jolla Käkisalmi ja sen lääni luovutettiin »kaikkine oikeine ja tähän saakka käytettyine rajoineen ja maamerkkeineen», sekä 12. kohdan määräys, että Laatokasta pohjoiseen käyvän Käkisalmen ja Novgorodin läänien rajan komisarioiden tuli »katsoa läänien tavalliset rajamerkit niinkuin ne vanhastaan ovat olleet ja ne vahvistaa. Ja missä ei vanhoja löydy, totuudenmukaisesti panna uudet rajat ja pyykit, ja sillä tavoin kaiken muun riidan rajoista estää.»

Tarkoitus ei siis ollut luoda mitään uutta valtiollista tai sotilaallista rajaa tai etsiä uutta luonnollista rajaa Ruotsin valtakunnalle, vaan ainoastaan varmentaa Käkisalmen läänin luovutus Ruotsille, todeta ja merkitä läänin olevat oikeat rajat. Täten siis ratkaistiin rajakysymys yksinomaan taloudellisten näkökohtien mukaisesti. Kun silloinen talous, valtionkin talous, vielä suurimmaksi osaksi oli luonnontaloutta, oli maanomistusoloilla ja maaveroilla ratkaiseva merkitys rauhanteoissakin. Sotilaalliset ja valtiolliset näkökohdat saivat väistyä kameralisten tieltä. Kansalliset ja geopolitiset näkökohdat olivat vielä melkein kokonaan tuntemattomia.

Jos sivuuttaen rajankäynnistä johtuneet pitkät rettelöt käymme suoraan tarkastamaan v:n 1621 rajankäyntikirjassa lopullisesti määrättyä rajaa, niin saamme siitä moninkertaista tukea edellä lausutuille mielipiteille. Rajat käytiin »vanhain talonpoikain kertomuksen mukaan, niinkuin ne ennestään olivat olleet». Tämän tästäkin esiintyy uudella valtakunnanrajalla vanhain rajapaikkain nimiä sellaisia kuin »Rajahauta», »Rajaselkä», »Rajaoja». Vanhain omistus- ja verotusolojen mukaisesti raja toisin paikoin joutui kulkemaan keskeltä asutuksia, kahden kylän peltojen välistä, kaskia kierrellen, läpi

hyötymetsien, poikki niittyjen; silloin oli rajamerkkejä tehtävä useita, aina parin »nuolenkantamankin» päähän. Tällä tavoin raja suureksi osaksi tuli kaiken luonnollisen ja valtiollisen rajan irvikuvaksi. Muudan joki Laatokan läheisellä rajaseudulla juoksee ensin Suomessa, sitten Venäjän puolella, sitten taas Suomessa ja viimein pysyvästi Venäjän puolella; eräässä paikassa kuuluu tämän joen länsiranta Venäjälle ja itäranta Suomelle. Näin tuli raja käydyksi kyläin ja pokostain vanhain omistusten mukaan. Enimmäkseen raja tälläkin tavoin tuli kulkemaan takamaita, soita, kankaita tai itse »maanselkää» pitkin. Niin etenkin pohjoisemmassa, missä rajakohtain välimatkat paikoin kasvoivat useiksi virstoiksi. Tällä tavoin käytiin raja Variskivestä Laatokan rannalla Prokovanlammin rajakiveen Kajaaninmaan vanhalla rajalla, missä Stolbovan rauhan raja yhtyi Täyssinän rauhan rajaan.

Tässä lienee syytä huomauttaa, ettei Stolbovan rauhan yhteydessä tullut käydyksi mitään rajaa Käkisalmen ja Pähkinälinnan läänien välillä, koska se ei ollut mikään valtakunnan raja, vaan jäi Ruotsin valtakunnan sisärajaksi.

Käydyn rajan pituus Laatokan rannalta Kajaaninmaan rajaan saakka teki päälle 500 virstaa. Sekin todistus tämän rajan sopimattomuudesta sotilaalliseksi ja valtiolliseksi rajaksi. Mutta kaikesta huolimatta tämä raja sittenkin kokonaisuudessaan tuli osaltaan hyvin täyttämään silloisen valtiollisen tehtävänsä, sillä koko se seutu, jossa raja kulki, oli enimmäkseen asumatonta taka- ja erämaata ja muodosti sellaisena sopivan luonnollisen rajavyöhykkeen Venäjää vastaan. Vielä nytkin on itärajamme Laatokasta pohjoiseen autiomaarajaa, jonka yli harva kylätie ja vielä harvempi valtatie kulkee. Meidän maatamme ja kansaamme on siis Kustaa Aadolfin työ tähän päivään saakka hyvin suojellut.

Suomen Historiallisen Seuran

PÖYTÄKIRJAT

25 p:stä syysk. 1916—21 p:ään toukok. 1917.

Kokous 25 p. syysk. 1916.

Läsnä olivat esimies U. L. Lehtonen sekä jäsenet Kustavi Grotenfelt, K. O. Lindeqvist, K. R. Melander, E. G. Palmén, M. G. Schybergson ja allekirjoittanut sihteeri.

1 §.

Tarkastettiin ja hyväksyttiin 23 p. toukokuuta pidetyn kokouksen pöytäkirja.

2 §.

Myönnettiin tri P. O. v. Törnelle 30 %:n alennus kaikista hänen ostamistaan Historiallisen Seuran julkaisuista.

3 §.

Yksimielisesti päätettiin kääntyä Keis. Senaatin puoleen anomuksella, että valtionarkiston nykyisin suljetut kokoelmat avattaisiin tutkijain käytettäviksi.

Päätös tarkistettiin heti.

4 §.

Hra Kustavi Grotenfelt esitti joukon Turun ja Porin läänin maaherran Lauritsa Creutzin Ahvenanmaan hirvenmetsästystä koskevia kirjeitä 1680- ja 1690-luvulta. Esitys julaistaan Hist. Arkistossa.

5 §.

Hra K. R. Melander esitti erään Uudenmaan ja Hämeen käskynhaltijalle Eerik Harelle 1621 osoitetun kirjelmän, joka koski pääoman hankkimista Suomesta Ruotsin kuparikomppanialle. Selostus julaistaan Hist. Arkistossa.[1])

6 §.

Hra E. G. Palmén esitti joukon Kasimir v. Kothenin ja hänen omaistensa kirjevaihtoa, jotka huomattavalla tavalla täydentävät sitä Kothenin elämäkertakuvausta, jonka esittäjä antoi Seuran viime vuosikokouksessa.

Vakuudeksi:
Väinö Voionmaa.

Kokous 30 p. lokak. 1916.

Läsnä olivat esimies U. L. Lehtonen, jäsenet C. v. Bonsdorff, A. R. Cederberg, J. R. Danielson-Kalmari, Kustavi Grotenfelt, K. O. Lindeqvist, K. R. Melander, E. G. Palmén, Jully Ramsay ja allekirjoittanut sekä Seuran ulkopuolelta toht. P. O. v. Törne.

1 §.

Tarkastettiin ja hyväksyttiin 25 p. syyskuuta pidetyn kokouksen pöytäkirja.

2 §.

Ilmoitettiin että lehtori Jaako Länkelän perillisten puolesta oli tarjottu Seuran lunastettavaksi K. G. Leinbergin julkaisua »Bidrag till kännedom af vårt land», I—VI n. 160—400 kpl. kutakin osaa.

Seura ei katsonut voivansa lunastaa eikä ottaa myydäkseen julkaisusarjaa, mutta päätti vastata kiitollisesti ottavansa vastaan tarjotut kappaleet tai osan niitä levittääkseen niitä ai-

[1]) Vrt. näiden pöytäkirjojen liitettä I.

kaa myöten sellaisille historiaa harrastaville laitoksille ja yksityisille henkilöille, joiden hallussa teos on parhaaksi hyödyksi. Kirjavaraston kuljetuskustannukset sen nykyisestä paikasta Helsinkiin tarjoutui Seura suorittamaan.

3 §.

Päätettiin erityisillä kutsukorteilla kutsua yleisöä Seuran vuosikokoukseen ja jätettiin sihteerin harkittavaksi, olisiko sen lisäksi sanomalehdissäkin vuosikokouksesta ilmoitettava.

4 §.

Historiallisen Arkiston piakkoin ilmestyvän XXVI osan hinnaksi määrättiin 5 mk. jättämällä kuitenkin rahastonhoitajalle ja allekirjoittaneelle valta ylentää hintaa jonkin verran, jos katsotaan painatuskustannusten sitä vaativan.

5 §.

Hra P. O. v. Törne jätti Seuran julaistavaksi kreivi Juhana Akselinp. Oxenstiernan 25 p. toukok. 1652 Jokioisten kartanon niskoitteleville alustalaisille pitämän suomenkielisen rangaistuspuheen, jonka alkukirjoituksen hra Törne oli tavannut Jokioisten kartanon arkistossa, ja esitti samalla katsauksen niihin oloihin, joissa tämä asiakirja oli syntynyt.

Päätettiin painattaa asiakirja johdantoineen Hist. Arkistoon. [1])

6 §.

Hra E. G. Palmén ilmoitti, että uuden Biografisen Nimikirjan julkaiseminen kustannusoloissa nykyään vallitsevan pulan vuoksi oli lykättävä tuonnemmaksi ja että Nimikirjan toimitustyökin arkistojen ja kirjastojen osittaisen suljettuna pitämisen vuoksi oli näyttäytynyt hankalaksi, vaan että toimitustyötä siitä huolimatta oli aikomus keskeytymättä jatkaa. Merkittiin.

[1]) Vrt. näiden pöytäkirjojen liitettä II.

7 §.

Hra E. G. Palmén luki seuraavan esityksen:

Suomen Historialliselle Seuralle.

Täydesti käsittäen miten oudolta uuden julkaisun suunnittelu voi tuntua, kun aikaisemmin päätetyn toteuttaminen kohtaa vastuksia, pyydän alistaa Historiallisen Seuran harkittavaksi kysymyksen, joka — jos se yleensä on otettava huomioon — ei siedä viivytystä.

Puolentoista vuoden perästä on täysi vuosisata kulunut keisari Aleksanteri II:n syntymästä; lähenemme siis merkkipäivää, jonka arvoista Suomen historia ei mainitse monta. Miten täällä tullaankin viettämään sanottua muistoa, olisi suotava että silloin olisi tarjona entistä parempi mahdollisuus tutustua kansamme historiaan tämän hallitsijan aikana, enkä epäile että tuuma suuresti voittaisi, jos alote lähtee Suomen Historiallisesta Seurasta.

Vaikka päähuomio tällaisessa teoksessa tietysti kohdistuu Suomen kansan elämään, myöntänee jokainen että tarkoituksen saavuttamiseksi vaaditaan silmäys Venäjän samanaikaisiin oloihin. Tämä sekä oman sisällisen historiamme haaraantuminen eri aloille tekevät suotavaksi, kenties välttämättömäksi, että päteviä voimia etsitään eri piireistä, semminkin kun käytettävä aika on lyhyt. Ollakseen koko kansamme puolesta annettu tunnustus keisari Aleksanteri II:n muistolle teoksen kaiketi tulisi ilmestyä maamme kummallakin kielellä, mikä sekin edellyttää useiden kirjoittajain myötävaikutusta.

Pyydän lyhyesti esittää, millaiseksi olen ajatellut teoksen suunnitelman.

Sopivan pohjan antanee kuvaus keisari *Alkesanteri II:n lapsuudesta, kasvatuksesta ja perintöruhtinaan ajasta*, minkä jälkeen kuvattaisiin muutamat puolet Venäjän historiasta niiden edellytysten selvittämiseksi, jotka painoivat leimansa sekä nuoren ruhtinaan että Suomen kehitykseen. Olen ajatellut että siinä kohden *keisari Nikolai I:n hallitusaikaa* esittävän

johdannon perästä seuraisi pääpiirtein tehty *kuvaus Venäjän historiasta Aleksanteri II:n hallitessa.* Kolme Venäjän sisällisen historian pääkysymystä, *maaorjuuden lakkautus, oikeuslaitoksen uudistus* sekä *itsehallinnon muodostaminen,* voisivat sen ohessa kukin ansaita eri kirjoituksensa, joskin yleiskatsaus siinä kohden riittäisi. Enempää kuin 120—150 painosivua suurta oktaavoa ei missään tapauksessa tarvinne käyttää tähän osastoon, koska teoksen päätarkoituksena pysyisi Suomen historiaan vaikuttavien tapausten ja voimien esitys.

Suomen kehitykselle omistettava teoksen osa olisi luullakseni sopivasti alkava vastaavilla kirjoituksilla: *Suomi keisari Nikolai I:n aikana* sekä *yleiskuvaus keisari Aleksanteri II:n hallituksesta.* Molemmat olisivat rajoitettavat aineen pääpiirteihin; jälkimäiseen liittyvät yksityiskohdat jätettäisiin erikoiskirjoitusten valaistaviksi.

Teoksen sitten seuraava pääosa jakautuisi ehkä sopivimmin kahteen ryhmään, jolloin edellisessä kiinnitettäisiin huomio hallitsijan personalliseen suhteeseen Suomeen, kun sitä vastoin jälkimäisessä otettaisiin aikakauden reaaliset tulokset esitettäviksi, toisin sanoen se toiminta, missä itse kansa on päätekijänä. Edelliseen ryhmään olen ajatellut otettaviksi seuraavat kirjoitukset:

Aleksanteri II ja Suomen yliopisto, (myöskin kansleriaika).
Aleksanteri II:n suomalaiset luottamusmiehet.
Aleksanteri II ja valtiopäivät.
Aleksanteri II ja suomalaisuus, sekä
Aleksanteri II:n käynnit Suomessa.

Jälkimäinen, melkoista laajempi osa, luonnollisista syistä aineen tärkein puoli, olisi mahdollisuuden mukaan muodostettava aikakauden sisällisen historian esitykseksi, mikä siis vaatinee johtavan *katsauksen kansamme väestösuhteihin 1855—81* sekä yleispiirteisen kuvan saman ajan *yhteiskunnallisista rienoista ja oloista,* vakaantuva puoluemuodostus siihen luettuna. Tälle pohjalle perustuisi sitten seikkaperäinen aineen käsittely, jakautuen esim. neljään ryhmään, sen mukaan miten kysymykset liittyvät valtiopäivillä tehtyyn lainsäädäntötyöhön, opetus-

toimeen, valtiotaloudelliseen sekä etupäässä yksityistaloudelliseen toimintaan.

Siinä rykmässä, missä varsinaisesti valtiollinen työ tulisi kuvattavaksi, voisi aineen jako olla seuraava:

Perustuslait ja säätyjen oikeudet.
Sotalaitos.
Siviili- ja rikosoikeuden uudistus, sekä
Kunnalliselämä.

Saatavain kirjoittajain harkinnasta riippuisi, olisiko siviili- ja rikosoikeuden esitys jaettava kahden tekijän välillä sekä siis kahdeksi kirjoitukseksi.

Varsinaisten sivistysrientojen esittämiselle omistetut kirjoitukset voisivat jakautua seuraavalla tavalla:

Kirkollisten olojen uudistus.
Kansanopetus ja oppikoulut.
Erikoisopetus.
Kirjallisuus ja sanomalehdistö.
Tiede ja tieteelliset yhdistykset, sekä
Taide.

Tässä ryhmässä saattaa tietysti asettaa järjestyksen ja aineenjaon toisin, pääsuunnan silti muuttumatta.

Taloudellisen toiminnan esittämiseksi laadittavat ryhmät muodostuisivat mielestäni sopivasti tällätavoin. Edelliseen tulisi:

Valtiotalous.
Raha ja rahalaitokset.
Kulkuneuvot.
Itä-Suomen lahjoitusmaitten lunastus; sekä jälkimäiseen:
Taloudellinen lainsäädäntö.
Maatalous.
Metsätalous ja sahaliike.
Muu teollisuus.
Kauppa ja merenkulku.

Siihen nähden että useat myöhemmän ajan enimmin näkyvät taloudelliset tulokset eivät Aleksanteri II:n aikana vielä esiinny kuin alkuna, lienee tarpeetonta mennä pitemmälle jaettaessa tämän alan kysymyksiä erikoislukuihin.

Teoksen loppuluvuiksi sopinee asettaa kaksi kirjoitusta: *Aleksanteri II:n luonne ja jälkimaine*, sekä *Aleksanteri II:n muisto Suomessa.*

Tahdon lopuksi vielä huomauttaa, että ylläoleva suunnitelma on tehty helpottaakseni ehdotuksen arvostelua; esitetty luonnos voi monessa kohdin tarvita muutoksia ja parannuksia. Varsinainen silmämääräni on että tieteellisesti tyydyttävä ja ulkoasultaan ajanmukainen julkaisu voisi suomeksi ja ruotsiksi ilmestyä ennen sitä päivää, jolloin kansamme on kiinnittävä ajatuksiaan Aleksanteri II:n ihailtavan elämäntyön muistolle. Uskallan olettaa että Suomen Historiallinen Seura, jos se tämän päätarkoituksen hyväksyy, päättää sen toteuttamiseksi asettaa toimikunnan, mille voisi uskoa ratkaisuvallan tähän yritykseen kuuluvissa asioissa.

Helsingissa 30 päivänä lokakuuta 1916.

E. G. Palmén.

Hyväksyen tehdyn esityksen periaatteessa Seura valitsi esityksen tekijän, esimiehen sekä hra J. R. Danielson-Kalmarin toimikunnaksi harkitsemaan suunnitellun teoksen toteuttamismahdollisuuksia, hankkimaan sille kirjoittajia sekä uudelleen esittämään asian Seuralle lopullisen päätöksen tekemistä varten.

8 §.

Otettiin käsiteltäväksi 27 p. syysk. 1915 pidetyssä kokouksessa esillä ollut (3 §) kysymys hra A. R. Cederbergin laatiman Bergiuksen kokoelman luettelon painattamisesta. Kun asiaa valmistamaan asetetun valiokunnan jäsenet olivat siitä lausuneet mielipiteensä, päätettiin painattaa luettelo Historialliseen Arkistoon mahdollisimman paljon tilaa säästävässä muodossa ja ilman lisähakemistoja. Hra Cederberg lupautui suorittamaan korjausluvun, mutta ilmoitti pöytäkirjaan vastalauseensa sen johdosta, että luettelo julaistaan ilman lisähakemistoja.

Vakuudeksi:
Väinö Voionmaa.

Vuosikokous 9 p. marrask. 1916.

Läsnä olivat Seuran virkamiehet ja enimmät jäsenet sekä melkoinen joukko muita isänmaan historian harrastajia.

1 §.

Eroava esimies hra U. L. Lehtonen piti esitelmän nimeltä »Suomen sodan kynnyksellä: Venäjän lähettilään David Alopæuksen vangitseminen Tukholmassa.» Esitelmä julaistaan Hist. Arkistossa.

2 §.

Esimies luki seuraavan kirjoituksen:

Suomen Historialliselle Seuralle.

Jälkeen v:n 1875, jolloin Suomen Historiallinen Seura perustettiin nykyiseen muotoonsa, on sen toiminta jatkunut tasaisesti enimmäkseen niiden vaatimattomien rajojen sisällä, joihin silloiset olot sen määräsivät. Yleensä se on supistunut kokousten pitämiseen lukuvuosien aikana kerran kuukaudessa Seuran jäsenten ahtaassa piirissä sekä tutkimuksia ja asiakirjoja sisältävien Seuran toimitusten julkaisemiseen nidoksittain keskimäärin kerran vuodessa; jo harvemmin on tapahtunut, että Seura tämän lisäksi on ryhtynyt alotteihin eräissä yleisemmissä asioissa, joiden huoltamisen on katsottu voivan kuulua Seuran tehtäviin.

Tulokset tästäkin vaatimattomasta työnteosta saattavat olla ilahduttavia, ja joka tapauksessa ne ovat säilyttäneet Suomen Historialliselle Seuralle edelleen aseman ja velvollisuuden edustaa monien muiden tieteellisten seurojen joukossa varsinaisimmin Suomen historiantutkimusta. Mutta nämä tulokset eivät kuitenkaan osoita, että Seuran työssä olisi noiden 40 vuoden aikana tapahtunut sanottavaa voimaperäistä kehitystä, eivätkä ne missään tapauksessa ole jaksaneet pysyttää Suomen Historiallisen Seuran vaikutusta sisään ja ulospäin sen suurenmoisen nousun rinnalla, mikä mainittuna sen toimintakautena on nähtävänä useimmilla muilla Suomen henkisen ja aineelli-

sen viljelyksen aloilla. Ei tosin käy sanominen, ettei myös Suomen historiantutkimus olisi tämän yleisen edistymisen ohella vilkastunut. Onhan päinvastoin meillä historiallinen kirjallisuus kasvanut ja aloiltaan laajentunut monin kerroin, ja onhan yleisönkin mielenkiinto sitä kohtaan niin lisääntynyt, että suuriinkin ponnistuksiin jo voi käydä tutkimus sen turvissa. Mutta sittenkin niin on laita, se on tunnustettava, että Suomen Historiallisen Seuran omiin ansioihin nämä ilmiöt eivät suoranaisesti kuulu, että ne eivät siltä ole saaneet ohjauksekseen asianomaista johtoa eivätkä liioin vielä kohottaneet itse tätä seuraa sille korkeammalle, entistä paljon voimakkaamman ja laajasuuntaisemman toiminnan kannalle, jolle nykyinen yleinen kehityskantamme jo on näyttänyt voivan tarjota monessa kohden kyllin riittäviä edellytyksiä.

Tärkein, minkä Suomen historiantutkimus edistyäkseen tällä hetkellä tarvitsee, onkin mielestäni varman j o h d o n luominen tehtävää työtä järjestämään ja sen suuntia viittomaan. Yksityinen alote, kunkin tutkijan harrastusten herättämä vapaa oma työ, niin valttämätön ja elävöittävä kuin se aina onkin, ei tähän tehtävään riitä. Yksityisten voimat ovat ylen rajallisia, he toimivat hajallaan ja jättävät siten tutkimukseen monin paikoin ammottavia aukkoja. Historiallista kirjallisuutta kustantavien liikkeitten toiminta on jo paljon järjestetympää; mutta niiden kustantajanäkökohdat myöskin vaikuttavat sitovasti, rajoittavat tutkimusta, suuntautuvat välistä liian paljon yhä toistuvaan kansantajuistuttamiseen, eivätkä juuri ensinkään salli kosketella aloja, joilla tutkimusvaikeuksia ei helpota työn kannattavaisuus. Tässä kohden taas on apuna ollut eräitten historiantutkimusta edistävien tieteellisten seurojen ynnä joidenkuiden harvojen yleisten sivistyksellisten laitosten kirjallinen toiminta, ne kun toimituksiinsa ovat ottaneet silloin tällöin myöskin historiallista lähdevarastoa, julkaisseet tutkimuksia ja vaikuttaneet muullakin tavoin milloin nostavasti milloin järjestävästi kotimaan historian hyväksi. Mutta juuripa se, mikä täten on aluksi saavutettu, on herättänyt entistä vain elävämmäksi sen käsityksen ja kaipuun, että vielä valitettavasti meiltä yhä puuttuu tuota järjestävää kättä, semmoista joka alituisesti

olisi hoivaamassa historiallista tutkimusta koko maassamme, pitäisi ymmärtävää huolta sen tarpeista, poistaisi sen puutteita, viittoisi sen uria ja olisi kyllin sekä voimakas että rohkea uskaltamaan tässä kohden vaadittavan suurtehtävän yrittämistä täydellä tarmolla.

Niinpä onkin, kun tuo puute on vallinnut, Suomen historiantutkimus — verrattuna useimpiin muihin maihin idässä, lännessä ja etelässä — jäänyt monessa tärkeässä tehtävässään paljon jälelle. Eihän tietääkseni ole meillä edes yritettykään esim. sellaisen kulmakiven nostamista, kuin minkä antaisi kansamme historiallisen muistitiedon systemaatinen kerääminen; vielä ovat Ruotsin aikuiset Suomea koskevat lait ja paikallisen hallinnon yleiset määräykset jääneet suurimmalta osalta hajalleen arkistojen kätköön; vielä on sääty-, sota- ja hallintolaitostemme ynnä elinkeinojemme kehitys varsinaisesti tutkimatta, Suomen viljelyksen ja edustuksen merkkihenkilöt edes luettelematta j. n. e., siis päinvastoin kuin monin paikoin muualla, missä tuollaista suurohjelmallista tutkimusta on osittain jo kauan suoritettu menestyksellä. Mutta mitäpä viittaan moisiin puutteisiin, kun aukkoja, paljon helpommin täytettäviä, on paljon lähempänä nykyajan elämää ja sen tarpeiden kannalta siis myös paljon enemmän silmiinpistäviä. Asiakirjoja esim. on julkaisematta, jotka valaisisivat Suomen tärkeimpiä sotia, sen itsenäisyysliikettä, sen valtiollista elämää viime vuosisadalla; tutkimukset Suomen johtavista miehistä, sellaisista kuin ovat olleet R. H. Rehbinder, L. G. v. Haartman, A. Armfelt ja Y. S. Yrjö-Koskinen, ovat kirjoittamatta; heidän kirjevaihtonsa ja paperinsa ovat kokoamatta, Venäjän aikuiset Suomen hallitsijat esittämättä ja vielä semmoinen välttämättömimmän tarpeen vaatima työ suorittamatta, kuin on yhtenäisen historiallisen esityksen kirjoittaminen kansamme elämästä 19:nnellä vuosisadalla. — Toisekseen täytyy kaivata myös teoksia, jotka säilyttämällä ja järjestämällä tähänastisen tutkimuksen yksityiskohtaiset tulokset tarjoaisivat helposti käytettävinä tietovarastoina arvaamattoman arvokkaan apuneuvon tutkimustyön jatkamiseksi eteenpäin sen tähänasti saavuttamalta asteelta. Niin kauan kuin meillä ei ole kotimaisen historian tutkimuk-

sen alkeitten tieteellistä käsikirjaa, riittävän laajoja henkilöluetteloita eikä muita sentapaisia historiallisia haku- ja käsikirjoja, saavat nousevat tutkijamme lähes yhtä suurella vaivalla kuin heidän edeltäjänsäkin uhrata kukin lyhyestä elämästään vuosikausia hankkiakseen itsellensä alkeellista ja välttämätöntä esitietoa aina mitta-, paino- ja rahaolojen moniin vaihteleviin yksityisseikkoihin saakka. Ja puutteista puhuessani vielä tulkoon mainituksi myöskin se epäkohta, ettei meillä liioin ole käytettävinä historiallisen tutkimuksen hyväksi juuri minkäänlaisia apurahoja, ei matkarahoja eikä varoja ensinkään sitä varten, että voitaisiin julistaa kilpailutehtäviä tai säännöllisesti palkita parhaita tutkimuksia, jotta siten olisi mahdollista kannustaa alkavia, tukea varattomia, kohdistaa työtä eri tahoille ynnä yleensä johtaa ja kohottaa vilkkaammalle kannalle maamme historiallista tutkimusta.

Se keskeinen asema ja johtava toiminta, jota kaikkien noiden puutteiden poistaminen vaatii, kuuluu lähinnä ja luonnollisimmin Suomen Historialliselle Seuralle. Vielä nyt se on se ainoa tieteellinen seura maamsamme, joka ohjelmaansa kokoo Suomen varsinaisen historian kaikki alat. Vielä nyt se itse pyrkii olemaan maassamme historiallisen tutkimuksen keskusahjona. Mutta liian paljon on sen työ sulkeutunut tähän asti ahtaaseen piiriin. Ottakoon se nyt askeleen vikkaampaan elämään; tarttukoon johtoon, jota meiltä vielä puuttuu; uskaltakoon ottaa hartioilleen aivan uudella tavalla edesvastuun siitä, mitä tiede ja entisyys tutkijoilta vaatii; ja kun sen keskuudessa hyvin tunnetaan vallitsevat puutteet, seuratkoon näitä käsityksiä jo vihdoinkin myös se miehekäs päätös, että ne poistetaan, että juuri Suomen Historiallisen Seuran on se tehtävä ja itse samalla noustava todenteolla täyttämään, mitä aika siltä vaatii.

Tunnustettava on kuitenkin, että Suomen Historiallinen Seura, sen olojen ollessa nykyisinään, ei vielä hetikään voi paljoa muuttaa tähänastista toimintaansa. Uudet suuret tehtävät vaativat ennen kaikkea, paitsi hyviä voimia, myös runsaasti varoja; — ja Suomen Historiallinen Seura, se ehkä on köyhin Suomen tieteellisten seurojen lukuisassa joukossa. Sen vuotuinen menosääntö vaihtelee säännöllisissä oloissa 5,000—6,000

mk:n vaiheilla. Näin pienillä varoilla ei tosiaankaan kustanneta tutkimuksia, ei julkaista kirjoja, ei makseta apurahoja, ei johdeta. On suorastaan hämmästyttävää, että Suomen Historiallisen Seuran rahavarat ovat kymmenien vuosien varrella saaneet jäädä näin vaatimaattomaan tilaan, vaikka samana aikana historian harrastus maassamme on muuten suuresti kohonnut, ja vaikka seuran toiminta on niin ylen läheisessä yhteydessä alituiseen valtion ja yhteiskunnan tärkeimpäin rientojen, kansalaiskasvatuksen ja yleisen sivistyselämän ehtojen kanssa. Niin suuressa määrin Suomen Historiallinen Seura on joutunut pois kansansa muistista, että kun muutamat muut seurat ovat saaneet tuekseen satoja tuhansia, jopa eräs niistä miljooniakin, ja yhä rikastuvat lahjoituksilla vuosi vuodelta, niin tämän meidän historiallisen seuramme on tullut tyytyä koko aikanansa vain yhteen ainoaan testamenttilahjoitukseen. Eikä valtioltakaan se ole saanut kannatuksekseen, niinkuin jotkut muut seurat, mitään varsinaista apurahaa.

Mutta tässäkin kohden on pyrittävä rohkeasti muuttamaan oloja. Olisi epätoivoista, jos Suomen kansan, sen suomalaisen ja ruotsalaisen aineksen tähänastinen heikko kannatus Suomen Historiallisen Seuran työlle olisi johtunut muusta syystä kuin Seuran omasta vaatimattomuudesta kutsua esiin tuota kannatusta. Sitä ilman emme lopulta kuitenkaan pääse eteenpäin. Sen puuttuessa kärsii arvaamatonta vahinkoa se suuri yleissivistyksellinen työ, jonka suorittamisesta olemme edesvastuussa. Niin vastenmieliseltä kuin saattaakin tuntua tiedemiehistä käydä etsimään apua toiminnalleen aineellisia varoja hallitsevista piireistä, niin varmasti se nyt kuitenkin on tehtävä, on tehtävä viipymättä seuramme menestymisen ensimäisenä ehtona ja siinä luottavan varmassa toivossa, etteivät sanamme tässä kohden jää tapaamatta mitä ystävällisintä myötätuntoa.

Ja vielä toisenlaiseenkin toimeen olisi mielestäni Suomen Historiallisen Seuran jo pian ryhdyttävä toimintansa kehittämiseksi. Kuten edellä on huomautettu, se vastaiseksi vielä on ihan ainoa varsinaisten historiantutkijain seura koko maassamme. Paikallisia historiantutkimuksen harrastuksia Suomen eri kulmilla se näin ollen ei koskaan voi elvyttää riittävässä määrin,

saati sitten johtaa sikäläistä tutkimusta. Alkanut kotiseutututkimus on tosin tullut tällä alalla melkoiseksi avuksi, mutta niin moninaisin omin tehtävin, ettei ajan pitkään käyne laatuun jättää meidän hoidettavaa tutkimisalaa siellä yksinomaan sen haltuun. Lähimmältä tulevaisuudelta täytynee sentähden saada toivoa tässäkin kohden erikoista, voimia yhteenliittävää huolenpitoa. Paikallisten historiallisten seurojen tai yhdistysten eloonherättäminen lienee sitä varten paras keino. Jos Suomen Historiallinen Seura tahtoisi alotteillaan pitää huolta tällaisten perustamisesta mahdollisuuksien mukaan ainakin voimakkaampiin maamme sivistyskeskuksiin, olisi siitä varmaan myös sen oma toiminta vilkastuva ja isänmaamme historian tutkimus yleensä kohoava entistä paljon lujemmalle kannalle.

Pyydän Suomen Historiallista Seuraa, jos se niin hyväksi näkee, ottamaan harkittavikseen nämät sille kunnioittavimmin esittämäni ehdotukset.

Helsingissä marraskuun 9 p. 1916.

U. L. Lehtonen.

Esitys jäi pöydälle.

3 §.

Allekirjoittanut sihteeri luki näin kuuluvan vuosikertomuksen:

Vuosikertomus työvuodelta 1915—1916.

Isänmaan historian ystävät voivat tyytyväisinä merkitä muistoon, että vaikka nykyisen ajan poikkeukselliset olot näyttävätkin vaativan melkein kaikki kansakunnan ajatukset ja ponnistukset ja vaikka nykyolot ovat erityisesti epäsuotuisia historiallisille tutkimuksille, eivät isänmaan historialliset harrastukset kuitenkaan ole menettäneet voimaansa. Siitä on todisteena ensi sijassa se melkoinen historiallinen kirjallisuus, joka sitten viime syksyn, kuluneen työvuotemme aikana, on maassamme ilmestynyt. Historiallinen tutkimus näyttää viime aikoina suureksi osaksi kohdistuneen elämäkerralliselle alalle, jolla to-

della onkin jäänyt suoritettavaksi paljon tehtäviä, niin varsinaiseen ahtaampaan henkilökuvaukseen kuin laajempaan ajankuvaukseenkin nähden. Uusia tuloksia näillä aloilla ovat m. m. C. M. Schybergsonin esitys Pietari Brahesta ja Turun yliopistosta, C. v. Bonsdorffin ja P. O. v. Törnen lisät Kustaa Mauri Armfeltin loppuelämän historiaan, V. Vaseniuksen jatkuva Topelius-elämäkerta, V. Tarkiaisen Aleksis Kivi, E. G. Palménin kirjoittama uusi nide J. Ph. Palménin laajaa elämäkertaa, Th. Reinin Leo Mechelin, Eliel Aspelin-Haapkylän Alfred Kihlmanin biografian ensi osa, M. G. Schybergsonin Carl Gustaf Estlander, Emil Schybergsonin kuvaus K. H. Renlundista. Mutta muillakin historiallisen kirjallisuuden aloilla on korjattu huomattava sato. Kaupunkihistoriain sarjaan liittyvät J. W. Ruuthin kirjoittama uusi osa Turun kaupungin vanhemmasta historiasta ja O. J. Brummerin laaja Jyväskylän kaupungin historia. W. Söderhjelmin teos Turkulaisesta romantiikasta, professori R. Hermansonin kunniaksi toimitettu juhlajulkaisu, A. R. Cederbergin kokoelma »Vanhaa ja uutta», Kirkkohistoriallisen Seuran ja Ruotsalaisen kirjallisuuden Seuran julkaisusarjain uudet osat, Historiallinen Aikakauskirja ovat tuoneet erilaisia, osaksi hyvinkin arvokkaita lisiä kotimaan historian tuntemiseen. Ruotsinkielinen osa yleisöämme on saanut uuden historiallisen keskusjulkaisun nimeltä »Historisk Tidskrift för Finland».

Tässä ei ole myöskään unohdettava sitä virkistävää vaikutusta, mikä Helsingin maapäiväin 300-vuotiseksi muistoksi vietetyillä juhlatilaisuuksilla 22 p. ja Kansallismuseon avaamiselle 31 p. viime tammik. on ollut yleiseen historialliseen harrastukseen maassamme.

Historiaa voidaan harrastaa vain historian vuoksi, tieteen vuoksi, suljettuna yksilöllisenä harrastuksena. Mutta toiselta puolen on historia myöskin käytännöllistä tiedettä, sovellettua tiedettä. Se kohdistaa vaikutuksensa, sovelluttaa oppinsa kansakunnan kansalliseen elämään. Historialla on kansan jokapäiväisessä, valtiollisessa, yhteiskunnallisessa, henkisessä elämässä äärettömän tärkeä tehtävä isänmaallisen hengen, yhteyden ja yhtenäisyyden alituisena ylläpitäjänä ja ohjaajana. Tämä käytännöllinen tehtävä ei ole ristiriidassa äsken mainitun puh-

taasti tieteellisen harrastuksen kanssa, vaan päinvastoin se edellyttää ja vaatii tieteellistä toimipohjaa.

Suomen Historiallisen Seuran elämään kääntyäksemme saattaa monesta ehkä näyttää siltä kuin Seuramme itse tahallisesti olisi rajoittanut tehtävänsä ahtaimpiin tieteellisiin puitteisiin. Että niin ei kuitenkaan ole laita, että Seuramme tieteellisellä toiminnalla on yleisemmät käytännölliset tarkoitusperät, se käynee selväksi jokaiselle, joka seuraa meidän laitoksemme vuotuista elämää. Ei ole Seuramme ohjelman ja Seuraamme elähdyttäväin aatteiden syy, että ristiriitaa on olemassa Seuran suurten aikomusten ja vähäisten aikaansaannosten välillä ja että me vuoden työskentelystä emme ole saaneet erin suuria tuloksia.

Työvuoden varrella on Historiallinen Seura tullut pitäneeksi kokonaista 12 kokousta. Niistä on erittäin mainittava 22 p. tammik. Helsingin v. 1616 pidettyjen maapäiväin muistoksi pidetty juhlakokous, jonka arvokasta ohjelmaa harvinaisen runsaslukuinen yleisö oli kuulemassa. Sitä ikävämpää oli, että polisi esti sen juhlakokouksen, jonka Seura oli määrännyt pidettäväksi 21 p. helmik. sen johdosta, että silloin oli kulunut sata vuotta siitä kuin Aleksanteri I antoi julistuksen Hallituskonseljin nimen muuttamisesta Keisarilliseksi Suomen Senaatiksi ja ikuisiksi ajoiksi uudisti lupauksensa pitää Suomen oikeudet pyhinä. Siinä juhlakokouksessa pidettäviksi aiotut arvokkaat esitelmät ovat tulleet pidetyiksi Seuran tavallisissa kokouksissa ja ovat julaistut vastikään valmistuneessa Hist. Arkiston XXVI osassa.

Seuran kokouksissa on esitetty seuraavat 23 esitelmää ja tiedonantoa:

Seuran omat jäsenet:

Toht. A. R. Cederberg: Kolme esitystä v:lta 1809 (pain. Hist. Ark. XXVI, 9);

Sama: Johan David Cneiff. Suomalainen virkamies ja taloudellinen kirjailija 17:llä sataluvulla (pain. Hist. Ark. XXVI, 10);

Valtioneuvos J. R. Danielson-Kalmari: Porvoon valtio-

päiväin valmisteluajoilta. Pyrkimyksiä ja saavutuksia (pain. Hist. Ark. XXVI, 2);

Sama: Valtaistuinpuheet Porvoossa v. 1809, Varsovassa v. 1818 ja Helsingissä v. 1863 (pain. Hist. Ark. XXVI, 4);

Prof. Kustavi Grotenfelt: Helsingin maapäivät vuonna 1616 (pain. Hist. Ark. XXVI, 1);

Sama: Maaherra Lauritsa Creutzin kirjeitä Ahvenanmaan hirvenmetsästyksestä 1680- ja 1690-luvuilta;

Prof. U. L. Lehtonen: K. H. Klickin viimeiset toimet ja kuolema (pain. Hist. Ark. XXVI, Pk. ss. 23—26);

Sama: Kemin provastin M. Castrénin muistelmat suomalaisen lähetyskunnan jäsenyyden ajalta 1809;

Sama: Vv:n 1788—90 sotaa koskevia asiakirjoja;

Sama: Suomen sodan kynnyksellä;

Toht. K. R. Melander: Pääoman hankkiminen Suomesta Ruotsin kuparikomppanialle;

Valtioneuvos E. G. Palmén: Valtaistuinpuheet valtiopäivillä 1863—64. Tutkimus niiden synnystä (pain. Hist. Ark. XXVI, 3);

Sama: Kasimir v. Kothenin ja hänen omaistensa kirjevaihtoa;

Valtioneuvoksetar Jully Ramsay: Släkten Armfelts stamfader (pain. Hist. Ark. XXVI, Pk. ss. 22—23);

Sama: Bertil Ivarsson till Järppilä och hans släkt (pain. Hist. Ark. XXVI, 5);

Sama: Niklis Tavast och Niklis Olofsson, riddare (pain. Hist. Ark. XXVI, Pk. s. 51);

Toht. Gunnar Suolahti: Vallankumouspuuhat Suomessa v. 1772.

Seuran ulkopuolella olevat tieteen harjoittajat:

Lehtori E. Granit-Ilmoniemi: Tutkimuksia sissipäälliköiden Sallisen, Roivaan ja Haapalaisen sukuoloista;

Sama: Borg-suvun kantaisistä;

Maisteri Heikki Kokkonen: Kertomus tutkimuksistani

Pielisjärven ja Nurmeksen arkistoissa (pain. Hist. Ark. XXVI, Pk. ss. 26—29);

Toht. Juhani Rinne: Järppilän linna (pain. Hist. Ark. XXVI, 6);

Yliopettaja P. Toikka: Käkisalmen Karjalaa koskevia asiakirjoja 1500-luvun loppupuolelta;

Toht. P. O. v. Törne: Suomenkielinen asiakirja Jokioisten kartanosta v:lta 1652.

Painosta on täksi päiväksi valmistunut XXVI osa Historiallista Arkistoa, 322 sivun laajuisena niteenä, sisältäen toht. A. R. Cederbergin, prof. Kustavi Grotenfeltin, valtioneuvos J. R. Danielson-Kalmarin, prof. U. L. Lehtosen, toht. K. O. Lindeqvistin, valtioneuvos E. G. Palménin, valtioneuvoksetar Jully Ramsayn, toht. Juhani Rinteen ja yliopettaja P. Toikan kuluneen työvuoden aikana tai aikaisemmin seurassa pitämiä esitelmiä sekä pöytäkirjat keväästä 1915 kevääseen 1916.

Seuran työn alla olevista toimituksista joutunee Senaatin historian jälkimäinen osa, jota toht. K. W. Rauhala kirjoittaa, toivottavasti ensi kevään kuluessa painokuntoon.

Seura on lopullisesti päättänyt ryhtyä uuden Biografisen Nimikirjan toimittamiseen ja sitä varten asettanut erityisen toimituskunnan, johon kuuluvat valtioneuvos E. G. Palmén puheenjohtajana, maist. Kaarlo Blomstedt toimitussihteerinä sekä tohtorit J. W. Ruuth, Martti Ruuth, Gunnar Suolahti ja Väinö Voionmaa muina jäseninä; alustaviin töihin on ryhdytty, mutta julkaisun alkamisesta lähimmässä tulevaisuudessa ei arkisto-, kirjasto- ja painatusolojen nykyisen vaikeuden vuoksi ole voitu ajatella. Samanlaisista syistä on Seuran alkuunpanemain asiakirjajulkaisujen täytynyt jäädä odottamaan suotuisempia aikoja. Sen sijaan on Seuran keskuudessa äskettäin herätetty kysymys erityisen muistoteoksen toimittamisesta Aleksanteri II:n lähestyväksi vuosisataispäiväksi; Seura on jo periaatteessa antanut hankkeelle kannatuksensa ja harkitsee paraikaa sen toteuttamismahdollisuuksia.

Seuran kokoelmiin liitettäviksi on työvuoden kuluessa lunastettu kirkkoherra A. A. Neovius-vainajan ja maist. A. R. Blomqvist-vainajan historialliset asiakirja- ja poimintokokoelmat.

Seuran kirjastoon ovat julkaisujansa lähettäneet useat kotimaiset tieteelliset seurat, laitokset ja virastot, mutta ulkomaisilta seuroilta on sodan vuoksi saapunut aivan vähän julkaisuja. Kirjaston käyttämistä varten on laadittu uudet ohjeet.

Seuran taloutta varten on työvuodeksi 1915—1916 laadittu tulo- ja menoarvio, josta selviää, että Seuralla varsinaista tieteellistä toimintaansa ja talousmenojansa varten on ollut käytettävänä tasaisin luvuin 3600 mk.

Seura on vuoden kuluessa ollut edustettuna Suomalaisen kirjallisuuden edistämisrahaston toimikunnan humanistisessa osastossa (edustajina toht. J. W. Ruuth vakinaisena ja toht. K. O. Lindeqvist varajäsenenä), Muinaistieteellisessä Toimikunnassa (edust. prof. Kustavi Grotenfelt), Suomen Kotiseutututkimuksen Keskusvaliokunnassa (edust. toht. K. R. Melander), erinäisten seurain paikannimitoimikunnassa (edust. allekirjoittanut) sekä Tieteellisten seurain talon valtuuskunnassa (prof. Kustavi Grotenfelt).

Seuran omista valiokunnista ovat toimessa, paitsi jo mainittua Biografisen Nimikirjan toimituskuntaa, Senaatin historian toimituskunta (valtioneuvos J. R. Danielson-Kalmari, senaattori Aug. Hjelt ja prof. Kustavi Grotenfelt), toimikunta maakirjain julkaisemista varten (prof. Kustavi Grotenfelt, toht. J. W. Ruuth ja allekirjoittanut), julkaisujen vaihdon järjestämistä varten asetettu valiokunta (prof. U. L. Lehtonen ja allekirjoittanut).

Seuran jäsenluku on pysynyt muuttumattomana (24). Esimiehenä nyt päättyneenä työvuonna on ollut prof. U. L. Lehtonen, rahastonhoitajana toht. K. R. Melander ja sihteerinä allekirjoittanut.

Väinö Voionmaa.

4 §.

Rahastonhoitaja hra K. R. Melander esitti seuraavat:

Suomen Historiallisen Seuran tilit tilivuodelta 1915—1916.

Voiton ja tappion tili $^{9}/_{11}$ 1916.

Tulot:

Säästö edelliseltä tilivuodelta		46,737: 18
Furuhjelmin rahaston $^{1}/_{2}$ vuoden korko	971: 60	
Turun kaup. obligationein v:lta 1902 $^{1}/_{2}$ vuoden korko	332: 50	
Suomalaisesta säästöpankista $^{1}/_{2}$ v. korko	222: 73	
Konttokuranttitilin $^{1}/_{2}$ v. korko Kansallispankista	52: 44	
Juoksevantilin korko Kansallisosakepankista	12: 07	
Tampereen pellava- ja rautateollisuus oy:n obligatsionein $^{1}/_{2}$ vuoden korko	220: —	
Valtion oblig. lainan v:lta 1898 oblig. $^{1}/_{2}$ v. korko	240: —	
Furuhjelmin rahaston $^{1}/_{2}$ vuoden korko	1,000: —	
Suomal. säästöpankista $^{1}/_{2}$ vuoden korko	199: 57	
Konttokuranttitilin $^{1}/_{2}$ v. korko Kansallispankista	56: 95	
Turun kaup. lainan v:lta 1902 oblig. $^{1}/_{2}$ v. korko	332: 50	
Tampereen pellava- ja rautateoll. oy:n oblig. v.lta 1909 $^{1}/_{2}$ vuoden korko	220: —	
Oy. Otavalta myydyistä seuran kirjoista	161: 69	
Dos. v. Törneltä myydyistä seuran kirjoista	120: 75	
Valtion obligatsionein v:lta 1898 $^{1}/_{2}$ v. korko	240: —	
Korko senaatin historian rahastolta	—: 66	4,383: 46
Yhteensä		51,120: 64

Menot:

Siht. dos. Voionmaalle korjausluvusta	145: —
Toht. Kataralle käännöksestä saksaksi	80:
Tresoorifakin vuokra Kansallispankille	15: —

Vahtimestari Wilhelmssonin palkka ..	40: —	
Prof. Lehtoselle Hist. Aikakauskirjan kirjallisuusluetteloa varten v:lta 1915 ..	200: —	
Sana oy:lle loput kirjapainolaskusta	178: 85	
Suom. Kirjall. Seuran kirjapainon laskuja painatustöistä	1,570: 10	
Rovasti Neoviuksen leskelle osa vainajan painatusmenoista	624: 09	
Prof. Lehtoselle ilmoituksesta Hist. Aikakauskirjassa	125: —	
Dos. Voionmaalle $^1/_2$ sihteerin palkkaa ..	150: —	
Prof. Lehtoselle Hist. Aik. kirjallisuusluetteloa varten v:lta 1916	200: —	
Seuran sotavakuutusmaksu	25: —	
Stenius oy:lle Rabben haudan hoidosta	20: —	
Prof. Lehtoselle tresoorifakin vuokramaksu Lahdessa y. m.	14: —	
Korko suoritettu senaatin historian rahastolle	—: 41	
Dos. Voionmaalle $^1/_2$ sihteerin palkkaa	150: —	3,537: 45
Säästö tilivuoden lopussa		47,583: 19
Yhteensä		51,120: 64

Seuran rahastojen tili $^9/_{11}$ 1916.

Seuran omissa rahastoissa oli $^9/_{11}$ 1916:		
Seuran yleisessä ja Rabben rahastossa	38,735: 29	
Rahastossa asiakirjain julkaisemista varten valtiolaitoksemme perustamisen ajoilta	8,847: 90	47,583: 19
Seuran epävarma saatava Maanviljelys- ja teollisuuspankin konkurssista		8,649: 56
Yhteensä		56.232: 75

Seuran omat varat ovat seuraavalla tavalla sijoitetut:

14 kapp. Turun kaupungin lainan v:lta 1902 5 % obligationeja sarjaa B N:ris 1213—1215, 1431, 1433—1441 à 1000 m. (nimellisarvo yhteensä 14,000 m.)	14,300: —
12 kapp. Suomen valtion lainan v:lta 1898 3 % obligationeja sarjaa A n:o	

1154 à 5,000 fr. ja sarjaa B n:ris 290, 938, 1035, 1036, 1099, 1100, 1490, 1670, 1991, 2269 ja 2350 à 1,000 fr., yhteensä 16,000 fr.	11,165: —	
8 kapp. Tampereen pellava- ja rautateollisuus oy:n lainan v:lta 1909 5 ½ % obligatsioneja sarjaa B n:ris 999, 1000, 1001, 1815—1819 à 1,000 m. (nimellisarvo yhteensä 8,000 m.)	7,985: —	
Säästökassatilillä Suomalaisessa säästöpankissa	9,200: 31	
Talletuskonttokuranttitilillä Kansallisosakepankissa	4,881: 90	
Juoksevalla tilillä Kansallisosakepankissa	50: 98	47,583: 19
Seuran epävarma saatava Maanviljelys- ja teollisuuspankin konkurssista		8,649: 56
Yhteensä		56,232: 75

Senaatin historian rahaston tili $^{9}/_{11}$ 1916.

Säästö edelliseltä tilivuodelta		4,316: 03
Suomalaisesta säästöpankista ½ v. korko	9: 03	
Konttokuranttitilin korko ½ v:lta Kansallispankista	81: 11	
Juoksevan tilin korko Kansallispankista	2: 67	
Suomal. säästöpankista ½ vuoden korko	3: 12	
Konttokuranttitilin ½ v. korko Kans. pankista	70: 56	
S. Hist. Seuran rahastolta saatu korkoa	—: 41	166: 90
Yhteensä		4,482: 93
Senaatin historian kirjoittamisesta on maksettu:		
Dosentti Rauhalalle	2000: —	
S. Hist. Seuralle maksettu korkoa	—: 66	2,000: 66
Säästö tilivuoden lopussa oli seuraavalla tavalla sijoitettu:		
Talletuskonttokuranttitilillä Kans. pankissa	2,455: 58	
Säästökassatilillä Suomal. säästöpankissa	22: 18	
Juoksevalla tilillä Kans. pankissa	4: 51	2,482: 27
Yhteensä		4,482: 93

5 §.

Sittenkuin Seuraan kuulumattomat läsnäolijat olivat poistuneet, valittiin kuluneen vuoden tilintarkastajiksi hra U. L. Lehtonen ja allekirjoittanut.

6 §.

Määrättiin sihteerin palkkioksi alkavana työvuonna viisisataa markkaa.

7 §.

Valittiin suljetuilla lipuilla esimieheksi hra K. O. Lindeqvist, rahastonhoitajaksi hra K. R. Melander ja sihteeriksi allekirjoittanut.

Vakuudeksi:
Väinö Voionmaa

Kokous 27 p. marrask. 1916.

Läsnä olivat esimies K. O. Lindeqvist sekä jäsenet A. R. Cederberg, J. R. Danielson-Kalmari, Kustavi Grotenfelt, U. L. Lehtonen, K. R. Melander, E. G. Palmén, K. W. Rauhala, Gunnar Suolahti ja allekirjoittanut sihteeri.

1 §.

Tarkastettiin ja hyväksyttiin 30 p. lokakuuta pidetyn kokouksen ja 9 p. marraskuuta pidetyn vuosikokouksen pöytäkirjat.

2 §.

Tilintarkastajat hra U. L. Lehtonen ja allekirjoittanut ilmoittivat tarkastaneensa Seuran tilit kuluneelta työvuodelta ja Kansallispankin holvilokerossa säilytetyt arvopaperit sekä havainneensa tilit oikeiksi ja kaikki arvopaperit tilien mukai-

siksi, minkä johdosta ehdottivat rahastonhoitajalle täydellistä tilinpäästöä myönnettäväksi.

Seura antoi rahastonhoitajalle täydellisen tilivapauden.

Merkittiin, että uusi esimies oli ollut läsnä arvopaperientarkastuksessa ja ottanut haltuunsa yhden holvilokeron avaimista.

3 §.

Merkittiin, että Senaatin Talousosaston kansliasta oli ilmoitettu Valtionarkiston tulevan Seuran tekemän anomuksen johdosta lähimmässä tulevaisuudessa avatuksi.

4 §.

Hra K. W. Rauhala ilmoitti Senaatin historian jälkimäisen osan kirjoittamisen ehtineen niin pitkälle, että käsikirjoitus kokonaisuudessaan voitaisiin jättää tarkastettavaksi ensi keväänä huhti-toukokuussa, mahdollisesti jo aikaisemminkin.

Seura päätti entiseen tapaan suorittaa hra Rauhalalle tekijäpalkkiota tulevan vuoden alusta toukokuun loppuun saakka, jolloin asia oli uudelleen Seuralle esitettävä.

5 §.

Esitettiin edellisestä kokouksesta pöydälle jäänyt kysymys Aleksanteri II:n muistojulkaisun toimittamiseksi tämän keisarin satavuotisjuhlaksi v. 1918. Kun asiaa valmistaneen toimikunnan puolesta ilmoitettiin, että teoksen suunnitelma oli entisestä vielä tarkistettu ja parannettu ja että kirjoittajiksi oli lupautunut useita eteviä asiantuntijoita, päätettiin lopullisesti ryhtyä teoksen toimittamiseen Seuran nimessä ja valittiin sen toimituskunnaksi hrat E. G. Palmén ja U. L. Lehtonen sekä allekirjoittanut. Kysymys teoksen kustantamistavasta oli alistettava Seuran ratkaistavaksi.

6 §.

Otettiin käsiteltäväksi hra U. L. Lehtosen Seuran vuosi-

kokouksessa tekemä ehdotus Seuran toiminnan vilkastuttamiseksi ja varain hankkimiseksi sitä varten.

Tämän yhteydessä esitettiin seuraava

Luonnos Suomen Historiallisen Seuran työohjelmaksi.

Koska herätetty kysymys Historiallisen Seuran toiminnan vilkastuttamisesta ja järjestämisestä edellyttää seikkaperäisen työohjelman laatimista, ovat allekirjoittaneet valmistaneet lyhyen luettelon tehtävistä, joita ehdotetaan Seuran työohjelmaan otettaviksi.

I. Historiallinen keräily.

Historiallisten kansanmuistojen ja esineellisten todistuskappaleiden keräilyn on Suomen Muinaismuistoyhdistys jo perustamisestaan saakka ottanut ohjelmaansa (Viittauksia Suomen Muinaismuistoyhdistyksen tarkoituksesta ja toimialasta, 3:s painos 1901). Tämänlaatuinen keräilytyö kuuluu läheisesti myöskin kotiseutututkimusjärjestölle, ja Suomen Kotiseutututkimuksen Keskusvaliokunta on sitä varten äskettäin julaissut erityisiä keräysohjelmia (Kotiseutututkimuksen opas I, II, 1914—1015; Handbok i hembygdsforskning 1916). Mutta Suomen Historiallisenkin Seuran myötävaikutus on tällä alalla tarpeellinen. Kokemus on osoittanut, että historiallinen keräily on muunlaisen keräilyn rinnalla tähän saakka jäänyt aivan syrjään; sekin vähä, mikä tätä keräilytyötä on suoritettu, on tehty satunnaisesti ja ilman suunnitelmaa. Tällä alalla kaivataan voimakkaampaa alotetta ja ammatillista johtoa ja järjestelyä. Velvollisuus kutsuu siihen meidän seuramme. Lähinnä olisi Seuran laadittava tarkempia keräilysuunnitelmia. Seura itse tuskin voisi suorittaa kaikkea keräilyä tällä äärettömän laajalla työalalla, mutta voisi ajatella, että Seura haluaisi toimeenpanna määrättyjä erikoiskeräyksiä, esim. asutus- ja sukutarinain, henkilötarinain, oikeustapain ja perheolojen, sotamuistojen, nälkävuosimuistojen t. m. s. talteenottamiseksi. Jo suun-

nitelmankin laatiminen tätä suurta työalaa varten on niin laajaperäinen tehtävä, että se olisi erikseen otettava Seurassa harkittavaksi.

II. Historiallisia käsi- ja hakukirjoja tutkimusta varten.

Historiallisten tutkimusten ja opintojen menestyksellistä harjoittamista varten tarvitaan ennen kaikkea hyviä työaseita: käsi- ja hakukirjoja. Muilla tähän verrattavilla tutkimusaloilla on suuret luettelonsa, lähdekirjansa, sanakirjansa; mutta kotimaan historian tutkimuksessa ollaan — yleistä kansalaissivistystä varten toimitettuja biografisia nimikirjoja, kovin rajoitettua »Statistik Handbok»ia ja joitakuita vanhempia ja uudempia biografisia ja sukutieteellisiä erikoisteoksia lukuunottamatta — välttämättömimpäinkin apuneuvojen puutteessa. Siitäpä on johtunut, että tutkijapolvelta toisensa jälkeen on kulunut suhteettoman paljon aikaa ja vaivaa tarpeellisten historiallisten esi- ja aputietojen hankkimiseen. Erittäin haitalliseksi on tämä puute tullut tutkimusten haarautuessa erikoisaloille, koska erikoistutkijan työ ehdottomasti edellyttää monipuolisten ja hyvän yleisten käsikirjain käytettävissä olemista. Koska näiden apuneuvojen toimittaminen vaatii yhtenäistä johtoa ja pitkällistä valmistustyötä, ja koska ei liene toivoa, että niitä saataisiin aikaan yksityisellä toimella, olisi Historiallisen Seuran vihdoinkin käytävä käsiksi tähän tehtävään. Mielestämme tulisi seuraavain teosten laatiminen ensi sijassa kysymykseen:

1) Suomen historiallinen kirjallisuus. Kantaluettelo. Jo v. 1883 ehdotti Historiallisessa Seurassa J. R. ASPELIN tämäntapaisen teoksen aikaansaamista (Hist. Arkisto VIII, ss. 421—422). Suomen Muinaismuistoyhdistyksen vastikään julkaisema suppea luettelo »Lisiä Suomen historialliseen bibliografiaan I, Suomen arkeologinen bibliografia», joka sisältää myöskin Suomen keskiaikaan kuuluvan kirjallisuuden luettelon, on huomautus Historialliselle Seuralle, mitä se on laiminlyönyt. Meidän seuramme lähin tehtävä on ainakin tärkeimpiä lähteitä käsittävän bibliografian toimittaminen Suomen koko historian alalta.

Vasta tällaisen kantaluettelon kautta saavat oikean pohjan ja merkityksen jatkuvat jokavuotiset historialliset bibliografiat. Huolenpito niidenkin säännöllisestä ilmestymisestä kuuluu mielestämme lähinnä Historialliselle Seuralle.

2) *Arkisto-opas.* Tähän asti on meillä julaistu ainoastaan muutamia yksinäisiä arkisto- ja museo-oppaita ja luetteloja. Uuden teoksen tarkoitus olisi lyhyesti luetella maamme julkisten arkistojen, museoiden ja suurimpain kirjastojen pääosastot ja niiden tärkeimmät kokoelmat, esittää arkistotiedon ja asiakirjaopin pääkohdat ja antaa lyhyt, meikäläisiin oloihin sovitettu historian metoodioppi.

3) *Suomen historiallinen hakemisto.* Teos olisi toimitettava historiallisen tietosanakirjan muotoon, jossa aakkosellisessa järjestyksessä lueteltaisiin ja lyhyesti selostettaisiin historialliset alueet, kuten seurakunnat, hallintopitäjät, verokunnat y. m. s., kartanot, tehtaat, rakennukset, historiallis-maantieteelliset nimet, asiakirjoissa useimmin esiintyvät henkilöt, historialliset laitokset, ammatit, virat, tavarat, esineet ja erinäiset käsitteet, jotka vaativat selittämistä, kaikki tarpeellisilla lähdeviittauksilla varustettuina.

4) *Suomen historian käsikirja.* Sen tulisi sisältää johdattavia, järjestelmällisiä esityksiä Suomen historian aputieteistä ja erikoishaaroista, kuten Suomen rahain, mittain ja painojen historiasta, historiallisesta ajanlaskusta, historiallisesta maantiedosta, sukutieteestä, vaakunaopista, väestötilastosta, hallinto-, talous-, sota- ja kirkkohistoriasta y. m., kaikki nekin asiaankuuluvine lähdeviittauksineen.

III. Asiakirjajulkaisut.

1) *Maa- ja verokirjat.* Suomen Historiallinen Seura on julaissut tunnetun sarjan Kameralisia asiakirjoja sekä pannut alulle v:n 1571 hopeaveroluetteloiden ja vanhimpain maakunnallisten maa- ja verokirjain julkaisemisen. Näitä julkaisuja olisi edelleenkin johdonmukasiesti jatkettava.

2) *Suomea kosekvat Ruotsin aikaiset lait ja asetukset.* Jollei täydellistä tällaista julkaisua läheisessä tulevaisuudessa voitai-

sikaan saada aikaan, olisi kuitenkin ryhdyttävä kipeän tarpeen vaatimain luetteloiden toimittamiseen niistä.

3) *Historiallisten liikkeiden ja tapausten asiakirjat.* Tarkoitamme tässä sellaisia asiakirjoja, joiden kokoaminen vaatii erityistä keräilytyötä ja joiden julkaisemisen ei voi odottaa tapahtuvan valtion laitosten kautta. Siinä mielessä on Seura jo julaissut muutamia nidoksia Suomen uudemman valtiollisen historian asiakirjoja ja ryhtynyt keräämään Isonvihan aikoja valaisevia lähteitä. Samalla tavoin olisi kerättävä ja mahdollisuuden mukaan julaistava asiakirjoja Suomen vanhemmista ja uudemmista itsenäisyysliikkeistä, maamme sodista ja hätäajoista, yhteiskunnallisista liikkeistä y. m. s.

4) *Historiallisten henkilöiden kirjeet, muistelmat ja asiakirjat.* Edellisessä kohdassa mainituista syistä olisi Seuran ryhdyttävä valmistaviin toimiin myöskin tärkeimpien henkilöhistoriallisten todistuskappaleiden keräämiseksi ja julkaisemiseksi. Ensi sijassa vaativat sellaista suurten valtio- ja kulttuurimiestemme elämää ja työtä koskevat asiakirjat.

5) *Ulkomaiset Suomea koskevat lähteet.* Suunnitelmallista työtä varten tällä tärkeällä alalla olisi valmistettava erityinen ohjelma.

IV. Suomen valtiomiesten elämäkerrat.

Kotimaisen historiallisen kirjallisuuden suurimpiin puutteisiin on luettava se, että johtavat suomalaiset valtiomiehet, sellaiset kuin Yrjö Maunu Sprengtporten, Robert Henrik Rehbinder, Lars Gabriel v. Haartman ja Alexander Armfelt, ovat jääneet ilman merkityksensä mukaisia elämäkerrallisia kuvauksia. Tämän epäkohdan nopeasta poistamisesta on mielestämme lähinnä Suomen Historiallisen Seuran huolehdittava.

V. Erikoisia muita tutkimustehtäviä.

Sellaisista tutkimusaloista, jotka vaativat laajempaa, johdettua yhteistyötä ja siis edellyttävät Historiallisen Seuran alotetta ja huolta, mainittakoon nykyhetkellä tärkeimpinä:

1) Suomen miesten osallisuus Ruotsin historialliseen elämään. Tähän tutkimusalaan kuuluisivat tutkimukset Suomen miesten toiminnasta Ruotsin valtiopäivällä, valtiollisessa elämässä, virkamiehinä ja sotureina, oppineina, talousmiehinä ja muissa huomattavissa asemissa.

2) Ruotsin ruotsalaisten vaikutus Suomessa. Se on monilla aloilla ollut niin suuri, että sen järjestelmällisestä tutkimuksesta varmaan olisi odotettavissa paljon huomattavia tuloksia.

3) Suomalaiset Venäjän palveluksessa. 4) Suomalaiset ulkomailla. 5) Talous- ja yhteiskunnalliset tutkimukset. Viimeksimainitut kuten muutkin erikoiset tutkimustehtävät vaativat erityisiä suunnitteluja.

VI. Lähimmän ajan julkaisuja.

1) Biografinen Nimikirja. Tämän jo alkuunpannun suuren ja kansalliskirjallisuudelle tärkeän yrityksen kunnollinen suorittaminen vaatii erityisiä varoja Seuran käytettäviksi, koska kokemus jo on ehtinyt näyttää, että riippuvaisuus yksityisistä kustannusliikkeistä saattaa haitallisesti vaikuttaa teoksen sisällykseen, kokoon ja joutumiseen.

2) Aleksanteri II:n muistojulkaisu. Päättäessään toimittaa tällaisen arvokkaan muistojulkaisun on Seura täyttävä yhtä tärkeän kuin kunniakkaankin kansallistehtävän.

3) Suomen historia XIX vuosisadalla. Seuran työohjelmaan on mielestämme jo vihdoinkin merkittävä Suomen ulkonaista ja sisäistä kehitystä kaikinpuolisesti valaisevan, nykyajan vaatimuksia vastaavan teoksen toimittaminen maamme 19:nnen vuosisadan historiasta. Työ on saatava aikaan yhteisvoimin ja sitä varten laadittava huolellisesti valmistettu suunnitelma.

VII. Apurahoja ja palkintoja.

On selityksittäkin selvä, että Seuran tieteellinen toiminta yleensä ja erityisesti sen työohjelman muutamain kohtain suorittaminen suuresti edistyisivät, jos Seuralla olisi käytettävi-

nään varoja matka-, keräily- ja muunlaisiksi apurahoiksi sekä tieteellisiksi palkinnoiksi. Sellaisten varain hankkiminen Seuran käytettäviksi kulloinkin esiintyviin tarpeisiin olisi vakaumuksemme mukaan suurimmassa määrässä vilkastuttava ja kohottava Suomen Historiallisen Seuran toimintaa.

Helsingissä 27 p. marraskuuta 1916.

U. L. Lehtonen. Väinö Voionmaa.

Asiaa kaikin puolin harkittuaan päätti Seura:

1) asettaa varain hankkimista varten Seuran tieteellisiin tarkoituksiin toimikunnan, jonka jäseniksi valittiin herrat U. L. Lehtonen, Kustavi Grotenfelt ja allekirjoittanut sekä heidän lisäkseen hra A. H. Virkkunen siinä tapauksessa, että hän toimeen suostuu.

2) antaa näin asetetulle toimikunnalle täysi valtuus varainhankkimisasioissa toimia Seuran puolesta ja nimessä;

3) jättää toimikunnan käytettäväksi painatus-, matka-y. m. menoja varten tilintekovelvollisuutta vastaan enintäin tuhanteen (1000) markkaan nouseva summa;

4) panna esitetty työohjelma, jonka katsottiin pääpiirteissään hyvin tulkitsevan Seuran pyrkimyksiä, pöydälle vastaista täydentämistä ja muodostelemista varten.

Merkittiin, että keskusteluissa mainittiin rouva Jully Ramsay sekä herrat E. G. Palmén ja Gunnar Suolahti sopivina Seuran edustajina, joiden puoleen asetettu toimikunta lisäapua ja neuvoa tarvitessaan voisi kääntyä.

7 §.

Herra Kustavi Grotenfelt esitti keräämänsä nimistökokoelman »Paikannimistöaineksia Suomen kansallisuusolojen ja kaupankäynnin valaisemiseksi keski ajalla». Päätettiin julaista kokoelma johdantoineen Hist. Arkistossa.

8 §.

Allekirjoittanut selosti opettajatar neiti Hilda Huntuvuoren laatiman tutkielman »Piirteitä Nousiaisten keskiajan historiasta v:een 1500» ja esitti sen pääkohtien painattamista Hist. Arkistoon noin parin painoarkin suuruisena kirjoituksena. Esitykseen suostuttiin.

Vakuudeksi:
Väinö Voionmaa.

Kokous 29 p. tammik. 1917.

Läsnä olivat esimies K. O. Lindeqvist sekä jäsenet A. R. Cederberg, J. R. Danielson-Kalmari, U. L. Lehtonen, K. R. Melander, E. G. Palmén, Jully Ramsay, K. W. Rauhala, J. W. Ruuth, Gunnar Suolahti ja allekirjoittanut sihteeri sekä Seuran ulkopuolelta lehtori E. Granit-Ilmoniemi.

1 §.

Tarkastettiin ja hyväksyttiin 27 p. marrask. 1916 pidetyn kokouksen pöytäkirja.

2 §.

Esitettiin Suomen Eduskunnan Pankkivaltuusmiehiltä tullut 30 p. jouluk. 1916 päivätty kirjelmä, jossa Valtuusmiehet kehoittavat Historiallista Seuraa antamaan selonteon ja tilin vuonna 1913 Längmanin rahastosta saamainsa apurahain käyttämisestä.

Seura päätti vastata, että sille Längmanin rahastosta viimeksi myönnetyt varat, 4000 markkaa, yhä vielä ovat käyttämättä siitä syystä, etteivät ne asiakirjat (hopeaveroluettelot), joiden julkaisemista varten mainitut varat etupäässä ovat määrätyt, ole valtionarkiston pitkäaikaisen suljettuna olemisen vuoksi olleet saatavissa, ja että kun yksin painatuskustannukset viimeksi julaistusta hopeaveroluettelon osasta nousivat yli 4000 markan, ei nyt tilitettävä summa olisi kartuttamatta riittänyt

yhdenkään maakunnan hopeaveroluettelon toimittamiseen ja julkaisemiseen siinä tutkimuksen vaatimassa täydellisessä ja tarkassa muodossa, jossa Seura on ruvennut niitä julkaisemaan. Kun Seuran omia niukkoja varoja on yhä kipeämmin tarvittu säännöllisiin yhä kasvaviin vuotuisiin menoihin, ei niistä ole liiennyt mitään ylimääräisten julkaisujen avustamiseksi.

Voidakseen ilman pitempää keskeytystä julaista mainittuja hopeaveroluetteloita, jotka suuressa määrin valaisevat maatalouden ja työtätekeväin kansanluokkain tilaa uskonpuhdistuksen aikakaudella ja yleensä ovat luettavat Suomen maalaisväestön historian perustaviin asiakirjoihin, päätti Seura anoa, että sille edelleenkin myönnettäisiin Längmanin varoja korotettu määrä, tällä kertaa ainakin kuusituhatta (6000) markkaa, jolla summalla yhdessä entisten käyttämättä olevain kanssa Seura uskoo voivansa saattaa julkisuuteen kahden maakunnan hopeaveroluettelot; jos siten käytetystä määrärahasta mahdollisesti vielä jäisi jokin summa, aikoisi Seura sen käyttää maakuntain vanhimpain maa- ja verokirjain julkaisutyötä varten.

3 §.

Hra U. L. Lehtonen teki pääkohdittain selvää sen toimikunnan tähänastisesta toiminnasta, joka oli viime kokouksessa asetettu hankkimaan varoja Seuran tieteellisiin tarkoituksiin. Niinpä oli levitetty 24 kansalaisen allekirjoitama näin kuuluva kehoituskirje:

Isänmaan historian ystäville!

Ilahduttavassa määrässä ovat valistuneet kansalaiset viime aikoina suoneet voimakasta kannatusta useille isänmaallisille henkisen työn yrityksille. Mutta milteipä kokonaan on jäänyt siitä osattomaksi Suomen Historiallinen Seura, vaikka sen huollettava työ on kansamme kulttuurikehitykselle kaikkein tärkeimpiä, ja vaikka tämä seura on joutunut työskentelemään vaikeammissa oloissa kuin useimmat muut tieteelliset seurat. Näissäkin oloissa Seura kuitenkin on uuraalla työllä

saanut aikaan varsin arvokkaita tuloksia ja äskettäin ryhtynyt laajentamaan ohjelmaansa uusilla tutkimustehtävillä, joiden toteuttaminen on oleva merkittävä sivistysvoitto kansallemme. Se ei kuitenkaan ole Seuralle mahdollinen sen nykyisin voimin. Kehoitamme sen vuoksi kaikkia niitä, joille isänmaan historian tutkimus on kallis, antamaan Suomen Historialliselle Seuralle sitä voimakasta kannatusta, jota se nyt niin kipeästi kaipaa. Ainoastaan siten tämä seura on kykenevä täyttämään suuret tehtävänsä Suomen historiantutkimuksen hoitajana.

Helsingissä joulukuun 4 päivänä 1916.

Carl v. Bonsdorff	J. R. Danielson-Kalmari	Anders Donner
Isak Fellman	K. Grotenfelt	Jaakko Gummerus
J. R. Koskimies	U. L. Lehtonen	K. O. Lindeqvist
K. R. Melander	J. K. Paasikivi	E. G. Palmén
K. A. Paloheimo	Jully Ramsay	Th. Rein
Heikki Renvall	J. W. Ruuth	M. G. Schybergson
Otto Stenroth	Gunnar Suolahti	P. O. v. Törne
Artturi H. Virkkunen	O. Vuorenheimo	Väinö Voionmaa

Lisäksi oli toimikunnan puolesta valmistettu ja levitetty pieni vihkonen nimeltä »Suomen historiantutkimus ja Suomen Historiallinen Seura» sekä erilaisia lahjakirjamalleja niitä kansalaisia varten, jotka mahdollisesti haluaisivat tehdä jonkun lahjoituksen Seuran hyväksi. Kaikki nämä painotuotteet oli julaistu sekä Suomen että ruotsin kielellä.

Kuultuaan kertomuksen Seura hyväksyi toimikunnan tähänastisen työskentelyn ja esitetyn pyynnön mukaisesti jätti toimikunnan tarpeita varten entisen määrärahan lisäksi vielä korkeintaan 3000 markkaa käytettäväksi entiseen tapaan.

Samalla annettiin toimikunnan tehtäväksi painattaa sopivia Seuran virkamiesten allekirjoitettavia kiitoskirjeitä annnettaviksi sellaisille lahjoittajille, jotka ovat Seuralle lahjoittaneet vähintäin sata markkaa.

4 §.

Esitettiin lehtori Emil Hårdhilta saapunut näin kuuluva kirjelmä ja lahjakirja:

Suomen Historialliselle Seuralle.

Toivoen että Suomen Historiallinen Seura ystävällisesti suostuu ottamaan huolekseen sen tehtävän, joka on lähemmin määrätty myötäseuraavassa lahjakirjassa, olen Seuran vastauksen saatuani tilaisuudessa luovuttamaan siinä mainitun pääoman josta osa toistaiseksi on Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran hallussa.

Helsingissä 29 päiv. tammikuuta 1917.

Emil Hårdh.

Lahjakirja.

Aikaisemmin suomalaisuuden historian hyväksi lahjoittamani kymmenentuhannen markan summan saan minä täten korottaa niin että se kertyneine korkoineen nousee

kahteenkymmeneentuhanteen (20,000) Suomen markkaan

ja tahdon minä samassa, edelliset määräykseni muuttamalla, säätää näiden varojen käyttämisestä seuraavan:

1. Rahasto annetaan *Suomen Historiallisen Seuran* huostaan ja on pääomaltaan koskemattomana pidettävä.

2. Sen koroista muodostetaan, sitten kun vuotta kohti vähintään sata markkaa on pääomaan lisätty, joka kolmantena vuonna annettava palkinto suomenkielisen historiallisen kirjallisuuden edistämiseksi.

3. Palkinnoista päättää lautakunta, mihin Suomen Historiallinen Seura valitsee kolme jäsentä ja kaksi varajäsentä sekä Suomen Kirkkohistoriallinen Seura ja Suomalaisen Kirjallisuuden Seura kumpikin yhden jäsenen ja yhden varajäsenen. Lautakunta valitsee keskuudestaan puheenjohtajan ja ratkaisee esiintyvät asiat äänten absolutisella enemmistöllä.

4. Palkinto on annettava sille tutkijalle, jonka havaitaan puheenaolevan jakson aikana paraiten edistäneen suomenkielistä alkuperäistä historiallista kirjallisuutta yhdellä tai useammalla julkaisemallaan teoksella. Palkinnon jaossa ovat sekä sisällys että esitystavan ansiot otettavat huomioon.

5. Palkintoa älköön annettako samalle tutkijalle kahta

kertaa peräkkäin. Jollei kenenkään tutkijan tuotantoa kyseessä olevalta ajalta havaita muiden teoksia ehdottomasti etevämmäksi, on lautakunta oikeutettu ottamaan aikaisemmat palkitsemattomat teokset huomioon.

6. Jollei palkintolautakunnassa saavuteta absolutista enemmistöä, on palkitseminen lykättävä seuraavaan vuoteen, jolloin sillä välin ilmestyneet teokset myöskin tulevat tarkastuksen alaisiksi. Tässä tapauksessa lisätään yhden vuoden korko pääomaan.

7. Lautakunnan päätös ilmoitetaan Suomen Historiallisen Seuran vuosikokouksessa, ensi kerran vuonna 1919.

8. Siinä tapauksessa että Suomen Historiallisen Seuran toiminta syystä tai toisesta lakkaisi, määrään minä, että tämä rahasto siirretään Keisarillisen Suomen Aleksanterin Yliopiston haltuun, jonka silloin tulee Suomen Historiallisen Seuran sijassa hoitaa ja käyttää varat yllämainittuun tarkoitukseen.

Helsingissä 27 päivänä tammikuuta 1917.

Emil Hårdh.

Seura yksimielisesti päätti ottaa vastaan yllämainitun palkintorahaston hoitaakseen sitä lahjakirjan määräämällä tavalla.

Samalla Seura valitsi esimiehen, rahastonhoitajan ja sihteerin lähetystöksi lausumaan jalomieliselle lahjoittajalle Historiallisen Seuran syvät kiitollisuuden tunteet tästä kansalliselle historiantutkimukselle suuriarvoisesta lahjoituksesta.

Päätös tarkistettiin heti.

5 §.

Seuran asettaman raha-asiain toimikunnan puolesta herätettiin kysymys, eikö Historiallisen Seuran, saadakseen runsaampia voimia laajenevain tieteellisten tehtäväinsä suorittamiseen ja kiinnittääkseen entistä suuremmassa määrässä kansalaisten harrastusta isänmaan historiaan ja sen tutkimukseen, olisi ryhdyttävä sääntöjensä muuttamiseen siihen suuntaan, että kansalaisilla olisi tilaisuus liittyä Seuraan joko vuosi- tai vaki-

naisina jäseninä, kuitenkin niin, että Seuran varsinaisena keskuksena entiseen tapaan olisi varsinaisten tieteenharjoittajain muodostama rajoitettu joukko.

Katsoen tehdyn esityksen harkitsemisen arvoiseksi Seura päätti tulevassa kokouksessaan valita erityisen valiokunnan sitä valmistamaan.

6 §.

Esitettiin seuraava Seuran virkamiesten alkanutta työvuotta varten valmistama tulo- ja menoarvio.

Arviolasku Suomen Historiallisen Seuran tuloista ja menoista 1916—1917.

Tulot:

Varsinainen Seuran yleinen ja Rabben rahasto (suuruudeltaan 32,196: 05), korkoja	3,650: —
Oy. Otavalta myydyistä kirjoista n.	150: —
Erotus tulojen ja menojen välillä	3,200: —
Yhteensä	7,000: —

Menot:

Yhden Historiallisen Arkiston osan painatus	1,900: —
Sen saksaksi toimitetut referaatit	80: —
Sihteerin palkka	500: —
Vahtimestarin palkka	60: —
Tresoorifakin vuokra	15: —
Lähetysmaksut	15: —
Ilmoitus Historiallisessa Aikakauskirjassa	125: —
Avustus Hist. Aikakauskirjalle historiallisen kirjallisuusluettelon aikaansaamiseksi	200: —
Rabben haudan hoidosta	20: —
Satunnaisia menoja	4,085: —
Yhteensä	7,000: —

Edelliseen arvoon ei ole merkitty mitä menoeriä, jotka suoritetaan erikoisrahastojen varoista.

Tämä tulo- ja menoarvio vahvistettiin.

7 §.

Esitettiin Satakunnan museon johtokunnan kirjelmä 29 p:ltä lokak. 1916, jossa johtokunta ilmoittaen, että sen taholta oli ryhdytty alotteeseen Porin rykmentin historian kirjoittamiseksi, pyytää Historiallista Seuraa laatimaan täydellisen suunnitelman mukaisen ehdotuksen Porin rykmentin historian kirjoitus- ja painatuskustannuksista, jota varten Historialliselle Seuralle on määrätty tarvittaessa käytettäväksi Porin valtuuston myöntämä 300 markan suuruinen rahamäärä; samalla johtokunta ilmoittaa, että toht. Antti Kaasalainen on kysyttäessä lupautunut puheenaolevan rykmentin historian kirjoittajaksi, lisäten kuitenkin, että Historiallisella Seuralla on täydellinen vapaus ehdottaa historiankirjoittajaksi henkilö, kenen Seura sopivimmaksi katsoo.

Valmistavan keskustelun jälkeen, jossa m. m. lausuttiin suotavaksi, että mainitun historian kirjoittamisessa pidettäisiin silmällä myöskin kulttuurihistoriallisia seikkoja ja että tohtori George Granfeltilta olisi hankittava tieto, minkä verran hän mahdollisesti on tutkinut asiaa ja aikooko hän tutkimuksiaan jatkaa, lykättiin kysymyksen edelleen käsitteleminen seuraavaan kokoukseen.

8 §.

Allekirjoittanut esitti, että Seura ryhtyisi vuosien 1867—68 nälkävuosien kansanmuistojen yleiseen koko maata käsittävään keräämiseen, huomauttaen että sellaiseen keräystyöhön olisi nykyhetki erittäin sopiva, koska nyt kuluvana vuonna sattuu nälkävuosien puolivuosisataismuisto ja yleinen huomio ja harrastus on asiaan kohdistunut; ihmiset, jotka omasta elämyksestään muistavat nälkävuodet ja voisivat niistä kertoa, käyvät päivä päivältä yhä harvalukuisemmiksi, minkä vuoksi heidän muistelmansa nyt vihdoinkin olisi koottava, jos niitä yleensä aiotaan kerätä. Etelä-Pohjanmaalla toimeenpantu nälkävuosimuistojen keräys ja muuallakin maassa ilmenneet samantapaiset harrastukset, joista esimerkkinä esitettiin hra Frans Äimän Tyrväällä äskettäin pitämä ja Seuran käytettäväksi lähettämä esitelmä, kehoittamalla kehoittavat Historiallista Seuraa tart-

tumaan asiaan, jotta keräys tulisi kaikkialla maassa toimitetuksi yhdenmukaisten periaatteiden ja harkitun suunnitelman mukaisesti.

Seuralla ei ollut muuta kuin yksi mieli siitä, että esitetty keräys oli toimeensaatava. Keskustelussa huomautettiin, ettei muistojen keräystä olisi rajoitettava yksinomaan maalaisväestön olojen valaisemiseen, vaan olisi se ulotettava myöskin kaupunkikuntiin, yhdistyksiin ja muihin sellaisiin kulttuuripiireihin, jotka nälkävuosien aikana ovat ottaneet osaa hädän lieventämiseen. Asiaa tarkemmin valmistamaan asetettiin valiokunta, jonka jäseniksi valittiin hrat K. R. Melander ja A. R. Cederberg sekä allekirjoittanut.

9 §.

Esimies esitti intendentti Axel O. Heikelin laatiman seikkaperäisen luettelon Karunan kirkon arkistosta Seurasaaren ulkomuseossa selostaen lyhyesti tärkeimpiä luettelossa mainittuja asiakirjoja.

10 §.

Ilmoitettiin, että esimies ja sihteeri olivat tilaisuuden ilmaannuttua Seuran puolesta Senaatin Kirkollisasiain Toimituskunnan käyttövaroista anoneet 1200 markan suuruista kertakaikkista apurahaa täydellisen Suomea koskevan historiallisen kirjallisuuden kantaluettelon alustavia töitä varten.

Tämä toimenpide hyväksyttiin.

11 §.

Annettiin esimiehen ja sihteerin toimeksi kuulustella Seuran jäseniltä, olisiko heiltä saatavissa avustusta tänä keväänä laajempaa yleisöä varten mahdollisesti pidettävää arvokkaampaa esitelmätilaisuutta varten.

12 §.

Päätettiin ottaa tulevassa kokouksessa keskusteltavaksi kysymys historiapäiväin pitämisestä v. 1918.

13 §.

Ilmoitettiin ja kiitollisuudella päätettiin merkitä pöytäkirjaan seuraavat Seuralle saapuneet lahjakirjat, joita olivat lähettäneet:

Joensuusta hra Viljo Liimatainen, lahjoittaen jouluk. 27 p. kerta kaikkiaan 20 mk., kauppias K. Judin samoin 20 mk., varatuomari Aksel Walle tammik. 4 p. 10 mk., kauppias J. Pitko samoin 10 mk., kauppias M. G. Piipponen tammik. 13 p. 50 mk., eversti J. B. Asikanus tammik. 25 p. 10 mk., maist. Veikko Piipponen helmik. 2 p. 50 mk.; — *Uudestakaupungista* konsuli Knut Wallin tammik. 15 p. 300 mk.; — *Vaasasta* kaupp. Tuom. Laurell tammik. 5 p. 100 mk., kaupp. Harry Schauman tammik. 11 p. 100 mk., johtaja S. A. Hohenthal samoin 100 mk., A. B. Carl Finnilä tammik. 18 p. 300 mk., kauppias Hugo Finnilä tammik. 18 p. 100 mk., räätäli A. Mehtonen tammik. 22 p. 20 mk., räätäli Herm. Pohjonen samoin 20 mk., Rautakauppa Oy Teräs tammik. 22 p. 100 mk., johtaja N. Eskola sam. päiv. 25 mk., kirjakauppias J. R. Waro sam. päiv. 50 mk., kaupp. O. Teod. Vuorio sam. päiv. 50 mk., hra E. A. Piispanen sam. päiv. 100 mk., kaupp. Erik Hartman tammik. 23 p. 200 mk., lääninarkkitehti A. W. Stenfors tammik. 24 p. 100 mk., kaupp. C. V. Lahtinen sam. päiv. 100 mk., kaupp. W. Laurell 100 mk., kaupp. Eino Louhivuori sam. päiv. 100 mk., lääket. lisents. Fredrik Hartman tammik. 27 p. 100 mk., isännöitsijä Oskar Sundgren sam. päiv. 100 mk. ja hovioikeudenneuvos O. Rewell sam. päiv. 1,000 mk.; — sekä *Tampereelta* Oy Attila (k:tta Kustaa Helminen) tammik. 19 p. 500 mk. — Sitäpaitsi olivat *Vaasasta* sitoutuneet maksamaan seuralle farmaseutti Joel Jörgensen tammik. 18 p. 5 vuoden aikana vuosittain 5 mk. ja tuomari H. J. Boström tammik. 24 p. samoin 5 vuoden aikana vuosittain 100 mk. — Kaikki nämä lahjoitukset oli jätetty Seuran vapaasti käytettäviksi.

Kysymys näiden varain käyttämisestä lykättiin tuonnemmaksi.

Vakuudeksi:
Väinö Voionmaa.

Kokous 26 p. helmik. 1917.

Läsnä olivat esimies K. O. Lindeqvist sekä jäsenet C. v. Bonsdorff, A. R. Cederberg, J. R. Danielson-Kalmari, Kustavi Grotenfelt, Aug. Hjelt, U. L. Lehtonen, K. R. Melander, E. G. Palmén, Jully Ramsay, J. W. Ruuth, Gunnar Suolahti, W. Tavaststjerna ja allekirjoittanut sihteeri.

1 §.

Tarkastettiin ja hyväksyttiin 29 p. tammik. pidetyn kokouksen pöytäkirja.

2 §.

Herra U. L. Lehtonen ilmoitti, että Seuran asettaman rahavarain toimikunnan puolesta oli Historiallisen Seuran aseman tunnetuksi saattamisen vuoksi tehty matkoja Tampereelle, Poriin, Raumalle, Lahteen ja Viipuriin ja että varsinkin viimemainitussa paikassa Seuran asia oli saanut osakseen suurta myötätuntoa.

Kertomuksen kuultuaan Seura päätti, että tällaisista Seuran asialle hyödyllisistä matkoista aiheutuvat erikoismenot, joita ei voi katsoa matkustuskuluihin ja päivärahoihin kuuluviksi, saadaan korvata Seuran toimikuntansa käytettäviksi jättämistä varoista ja että Pietarissa käyntiä varten oli tavallista suurempi päiväraha suoritettava.

3 §.

Merkittiin, että Seura oli saanut vastaanottaa lehtori Emil Hårdhin lahjoittamat varat, kaksikymmentätuhatta (20,000) markkaa.

Päätettiin, että tätä rahastoa oli hoidettava »Emil Hårdhin palkintorahaston» nimellä ja että Seura valitsee edustajansa palkintolautakuntaan vuotta ennen ensimäisen palkinnonjaon toimittamista, eli siis syksyllä 1918.

Tästä päätöksestä samoinkuin lahjakirjan määräyksistä oli tieto annettava toisille asianomaisille seuroille.

4 §.

Esitettiin seuraava lahjakirja:

Historiallinen Seura, Helsinki.

Käsitellessään kysymystä viime vuoden korkovarojen käyttämisestä on Kauppaneuvos Otto A. Malmin lahjoitusrahaston Hoitokunta päättänyt lahjoittaa 20,000 Suomen markkaa Seuralle käytettäväksi Seuran tarkoituksiin Seuran itsensä päättämällä tavalla. Tämän kuin myöskin että rahat ovat nostettavissa Kiinteistöpankin konttorissa täällä saamme täten kunnioittaen ilmoittaa.

Helsingissä helmik. 14 p:nä 1917.

Kauppaneuvos Otto A. Malmin lahjoitusrahaston Hoitokunta:

Edv. Hjelt.

Otto Stenroth.

Samalla kuin Seura ilmaisi syvän kiitollisuutensa tästä suurenarvoisesta lahjoituksesta, päätti se ottaa kysymyksen näiden lahjavarain käyttämisestä käsiteltäväksi muitten samanlaatuisten lahjoitusten käyttämisestä päättäessään.

5 §.

Esitettiin näin kuuluva lahjakirja:

Suomen Historialliselle Seuralle.

Allekirjoittanut lahjoittaa täten Suomen Historialliselle Seuralle kymmenentuhatta Suomen markkaa, toivoen että tämä summa jätetään valtioneuvos J. R. Danielson-Kalmarin käytettäväksi hänen Suomen historiaa koskevien tutkimustöittensä edistämistä varten.

Tampereella helmikuun 7 p. 1917.

Emil Aaltonen.
tehtailija.

Hra J. R. Danielson-Kalmari ilmoitti omasta puolestaan kiitollisesti ottavansa käyttääkseen lahjakirjassa mainitut varat, koska hän niillä voisi edistää hänen tutkimuksiinsa liittyviä nuorten tutkijain tutkimustöitä.

Seura päätti ottaa lahjoituksen vastaan ja luovuttaa sen hra J. R. Danielson-Kalmarille.

6 §.

Ilmoitettiin, että Seura oli saanut Senaatin Kirkollisasiain Toimituskunnan käyttövaroista nostaa 800 markkaa edellisen kokouksen pöytäkirjan 10 §:ssä mainittua tarkoitusta varten.

7 §.

Ilmoitettiin, että ennen mainittujen lisäksi Seuralle olivat jättäneet lahjakirjoja seuraavat henkilöt:

1) Kauppias N. Tirkkonen *Tampereelta* sitoutuen tammik. 18 p. t. v. maksamaan 10 vuoden kuluessa vuosittain 5,000 mk. käytettäviksi lähinnä 19:nnen vuosisadan Suomen historian tutkimiseksi ja kirjoittamiseksi.

2) Varatuomari R. v. Frenckell *Porista* määräten helmik. 4 p. 2,000 mk. käytettäviksi ruotsinkielisten teosten kustantamista varten.

3) Kauppaneuvoksetar Maria Lallukka *Viipurista* määräten helmik. 22 p. 10,000 mk. pääomaksi, josta korot käytetään Seuran harkinnan mukaan.

4) Kerta kaikkiaan Seuran vapaasti käytettäviksi: *Lahdesta* tehtailija H. Matsson ja pormestari O. Lyytikäinen helmik. 17 p. yhteisesti 1,000 mk.; — *Vaasasta* rva Betty Wallén 29 p. tammik. 100 mk.; — *Porista* kunnallisneuvos G. E. Ramberg helmik. 5 p. 75 mk., insinööri C. G. Sundell sam. päiv. 100 mk., kaupp. W. Petrell helmik. 4 p. 150 mk., maist. Erik Rosenlew sam. päiv. 200 mk.; — *Viipurista* kaupp. K. J. Grönroos helmik. 17 p. 5,000 mk., pankinjoht. B. Wegelius helmik. 18 p. 500 mk., kaupp Aleks Koho helmik. 19 p. 1,000 mk., pankinjoht. Sakari Castrén sam. päiv. 200 mk., valtioneuvos G. W. Molander helmik. 17 p. 100 mk., asemapäällikkö J. Kylmänen sam. päiv. 100 mk., kultaseppä J. V. Toivanen helmik. 19 p. 100 mk., kultaseppä Ville Porthan sam. päiv. 200 mk., toimitusjohtaja Väinö Gunnari sam. päiv. 500 mk., lääninkamreeri Aug. Haapio sam. päiv. 200 mk., kunnallisneuvos A. Konkonen sam. päiv. 1,000 mk., Rautakauppa Oy Ahjo sam. päiv. 1,000 mk., apteekkari Yrjö Björklund sam. päiv. 1,000 mk., vuorineuvos Seth Sohlberg helmik. 21 p. 5,000 mk.,

kauppias E. V. Sellgren sam. päiv. 1,000 mk., kauppaliike Paajanen & Karkiainen helmik. 20 p. 300 mk., kauppias P. D. Markeloff sam. päiv. 200 mk., kaupp. Juho Sokka helmik. 22 p. 200 mk., prokuristi Oma Helander sam. päiv. 100 mk., prokuristi Ernst Hämäläinen sam. päiv. 100 mk., konttoristi Kaarlo Mäkinen sam. päiv. 100 mk., Oy. Sergejeffin pojat ja kumpp. helmik. 20 p. 500 mk.; — *Imatralta* konsuli Eugen Wolff helmik. 7 p. 500 mk., insinööri C. G. Wolff helmik. 21 p. 200 mk., insinööri W. Tammenoksa sam. päiv. 1,000 mk.; — *Kuopiosta* johtaja K. A. Videnius tammik. 17 p. 100 mk., kaupp. Antti Kaukonen tammik. 12 p. 500 mk., kauppaneuvos B. Hallman tammik. 16 p. 100 mk., kirjakaupp. S. Kastegrén helmik. 5 p. 100 mk., Oy Minna Canth tammik. 23 p. 150 mk., Isak Löf Oy tammik. 12 p. 100 mk., prokuristi Reino Brunila sam. päiv. 100 mk., johtaja Ernst Biese sam. päiv. 200 mk., isännöitsijä Fj. Andersin tammik. 13 p. 50 mk., kapteeni Carl Sundman tammik. 12 p. 50 mk., rva Karin Telén tammik. 29 p. 50 mk., johtaja K. J. Canth tammik. 23 p. 50 mk.; — *Iisalmelta* apteekkari Väinö Ignatius jouluk. 31 p. 100 mk., kauppaneuv. Lauri Kärkkäinen sam. päiv. 100 mk.; — *Joensuusta* kaupp. W. A. Ipatoff helmik. 22 p. 100 mk.; — *Helsingistä* tr K. A. Paloheimo jouluk. 15 p. 200 mk., tri E. E. Niemi helmik. 1 p. 100 mk., johtaja Aug. H. Soini helmik. 12 p. 2,000 mk., tri P. O. v. Törne helmik. 15 p. 100 mk., maanviljelysneuvos H. G. Paloheimo helmik. 21 p. 500 mk., tri K. A. Tukiainen helmik. 15 p. 100 mk., nti Emilia Appelgren helmik. 24 p. 500 mk., tod. valtioneuvos C. F. v. Wahlberg helmik. 9 p. 200 mk., valtioneuvos August Ramsay tammik. 29 p. 500 mk., valtioneuvoksetar Jully Ramsay sam. päiv. 500 mk., varatuom. Walter Björkstén tammik. 31 p. 100 mk. ja vapaaherra Emil Cedercreutz helmik. 9 p. 100 mk.

5) Vuosittain Seuran vapaasti käytettäviksi *Viipurista* kaupp. V. Otsakorpi helmik. 18 p. 5 vuoden kuluessa 2,000 mk., kaupp. P. J. Pesonen sam. päiv. 5 vuoden kuluessa 2,000 mk., maist. P. Supinen sam. päiv. 5 vuoden kuluessa 500 mk., kaupp. A. Ylönen sam. päiv. 5 vuoden kuluessa 400 mk., tilanomistaja E. Pullinen sam. päiv. 5 vuoden kuluessa 200 mk. kaupp. Vilho Karjalainen sam. päiv. 5 vuoden kuluessa 200 mk., varatuom.

J. Brofelt sam. päiv. 5 vuoden kuluessa 200 mk., kauppaneuvos F. Sergejeff helmik. 19 p. 5 vuoden kuluessa 2,000 mk., kaupp. John Lindgren sam. päiv. 5 vuoden kuluessa 2,000 mk., kaupp. K. Lounamo sam. päiv. 4 vuoden kuluessa 500 mk., kaupp. Aug. Karsikko sam. päiv. 5 vuoden kuluessa 200 mk., varatuomari V. Sarkanen sam. päiv. 5 vuoden kuluessa 100 mk., kaupp. H. J. Kosonen helmik. 18 p. 5 vuoden kuluessa 1,000 mk., kultaseppä O. Järveläinen helmik. 20 p. 5 vuoden kuluessa 100 mk., kelloseppä J. E. Rynén sam. päiv. 5 vuoden kuluessa 100 mk., kultaseppä W. Porthan sam. päiv. 5 vuoden kuluessa 500 mk., kaupp. K. Porthan sam. päiv. 2 vuoden kuluessa 1,000 mk., apteekkari A. Harjanne sam. päiv. 2 vuoden kuluessa 1,000 mk., arkkitehti Paavo Uotila helmik. 17 p. 5 vuoden kuluessa 200 mk., arkkitehti Leander Ikonen sam. päiv. 5 vuoden kuluessa 200 mk., insinööri K. W. Suonivaara sam. päiv. 5 vuoden kuluessa 200 mk., hovioikeuden notaario Juho Koskinen sam. päiv. 4 vuoden kuluessa 50 mk; hovioikeuden notario V. Metsämies sam. päiv. 4 vuoden kuluessa 50 mk., peltiseppä O. F. Herranen helmik. 20 p. 5 vuoden kuluessa 100 mk., kaupp. M. Kauranen sam. päiv. 5 vuoden kuluessa 200 mk., kaupp. J. H. Ahokas sam. päiv. 2 vuoden kuluessa 100 mk., kaupp. Albin Kemppi sam. päiv. 5 vuoden kuluessa 100 mk., kaupp. J. Lindqvist sam. päiv. 4 vuoden kuluessa 125 mk., kaupp. Toivo Erikkilä helmik. 22 p. 5 vuoden kuluessa 1,000 mk., pormestari Otto Tanner sam. päiv. 5 vuoden kuluessa 200 mk., prokuristi Anton Koho sam. päiv. 2 vuoden kuluessa 100 mk., johtaja Emil Tanninen sam. päiv. 5 vuoden kuluessa 200 mk.; — *Tampereelta* tehtailija Rafael Haarla helmik. 21 p. 5 vuoden kuluessa 100 mk., pankinjohtaja Kalle Välimaa sam. päiv. 5 vuoden kuluessa 200 mk.; — *Kuopisota* kauppaneuvos H. Saastamoinen tammik. 17 p. 2 vuoden kuluessa 5,000 mk., lehtori Vilho Koskinen jouluk. 22 p. 5 vuoden kuluessa 10 mk., yhteiskoulun johtaja Edv. Vaarama jouluk. 24 p. 5 vuoden kuluessa 10 mk.; — sekä *Helsingistä* metsänhoitaja Harald Borg ja rva Thyra Borg helmik. 8 p. yhteisesti 5 vuoden kuluessa 2,000 mk. ja rva Märtta Östberg helmik. 3 p. 5 vuoden kuluessa 100 mk.

Lahjoitukset merkittiin kiitollisuudella pöytäkirjaan ja lykättiin päätöksen teko niiden käyttämisestä tuonnemmaksi.

8 §.

Edelleen käsiteltäessä viime kokouksen pöytäkirjan 7 §:ssä nainittua kysymystä Porin rykmentin historian kirjoittamisesta ja allekirjoittaneen ilmoitettua saaneensa toht. George Granfeltilta tietää, ettei hän ollut tehnyt laajempia esitöitä rykmentin historian kirjoittamista varten sekä ettei hän tulisi työtä jatkamaan, valittiin rouva J. Ramsay sekä herrat E. G. Palmén (kokoonkutsujana), Gunnar Suolahti ja George Granfelt komiteaksi, jolle uskottiin täydellisen suunnitelman laatiminen mainittua historiaa varten.

9 §.

Asetettiin edellisen kokouksen pöytäkirjan 5 §:ssä mainittu valiokunta, jonka jäseniksi valittiin herrat K. O. Lindeqvist, J. R. Danielson-Kalmari, U. L. Lehtonen ja E. G. Palmén sekä allekirjoittanut.

10 §.

Päätettiin huhtikuun aikana toimeenpanna vuosien 1867—68 nälkävuosien muistolle omistettu esitelmäkokous. Esitelmänpitäjäksi lupautui hra Aug. Hjelt. Seuran virkamiesten toimeksi annettiin hankkia kokoukseen toinenkin esitelmä.

Kokouksessa lausuttiin toivomus, että syksyllä saataisiin aikaan esitelmäkokous v:n 1617 kauppasäännön muistoksi. Merkittiin, että hra K. R. Melander oli suostuvainen pitämään siinä tilaisuudessa esitelmän.

11 §.

Kysymys historiapäiväin pitämisestä v. 1918 jätettiin vieläkin pöydälle.

12 §.

T. k. 27 p. sattuvan 300-vuotismuiston johdosta piti allekirjoittanut esitelmän Stolbovan ranhasta historiallismaantieteelliseltä kannalta katsottuna. Päätettiin julaista esitelmä Hist. Arkistossa.

13 §.

Esitettiin hra J. M. Saleniuksen lähettämät kaksi kirjoitusta »Lutherilaiset Seurakunnat Käkisalmen läänissä ennen isoa Pohjan sotaa» ja »Lisätietoja Käkisalmen läänin papeista 1600-luvulla». Päätettiin julaista kirjoitukset Hist. Arkistossa.

Vakuudeksi:
Väinö Voionmaa.

Kokous 26 p. maalisk. 1917.

Läsnä olivat esimies K. O. Lindeqvist sekä jäsenet A. R. Cederberg, J. R. Danielson-Kalmari, A. G. Fontell, Kustavi Grotenfelt, U. L. Lehtonen, K. R. Melander, E. G. Palmén, K. W. Rauhala, M. G. Schybergson ja allekirjoittanut sihteeri.

Ennen kokouksen töitten alkamista lausui esimies seuraavat sanat:

Suuria, mullistavia tapahtumia on sattunut sen jälkeen kun me viimein olimme täällä koossa. Se mikä oli odotettavissa ja mikä välttämättömyyden pakosta kerran oli tapahtuva, on tapahtunut. Venäjällä vuosisatoja vallinnut, mutta yliaikaiseksi käynyt itsevaltius on kukistunut, ja sen tukena ollut itsekäs virkamiehistö on mennyt sen mukana. Nämä voimat ovat parina viimeisenä vuosikymmenenä olleet meidän maallemmekin sellaisena painajaisena, jollaista sillä ei milloinkaan ole ollut; onhan meidän seurammekin, huolimatta siitä että toiminta on kokonaan rauhallista laatua, saanut sitä osaltaan kokea. Tuo painostus on nyt pois, ja valoisampi aika näyttää sarastavan. Mutta me elämme vielä vallankumouksen tuoreimmassa tuoksinnassa; mielialat vaihtelevat, mielipiteet muuttuvat nopeasti, tapahtumat kiitävät huimaavaa vauhtia, eikä saata tuskin arvaamallakaan aavistaa, mikä lopputuloksena on oleva, millaisiksi olot ovat muodostuneet silloin kun ne vihdoin ovat vakaantuneet. Paljon riippuu meistä itsestämme, saatammeko oikein käyttää tilannetta. Etenkin niiltä miehiltä, jotka ovat joutuneet johtoasemaan, vaaditaan kaukonäköisyyttä, tarmoa ja lujuutta. Me toivomme ja luotamme, että Suomen kansa ja varsinkin maan johtavat miehet osottavat sellaista älyä, lujuutta

ja tarkkanäköisyyttä, kuin tämä tärkeä ja vakava ajankohta vaatii. Vastaiset historiantutkijat älköön löytäkö heidän toiminnassaan aihetta epäedulliseen arvosteluun ja ankaraan tuomioon, vaan esiintyköön tämä aika ja sen tapahtumat heille valoisina; toivokaamme, että he tutkimustensa tuloksina voivat lausua, että suomalaiset toimivat siten kuin isänmaan etu vaati, että he menettelivät niinkuin menetellä piti, ja että he siten loivat vankan pohjan uudelle ja vapaalle Suomelle. Loppukoon nyt kärsimys Suomen je alkakoon uusi parempi ja valoisampi aika.

1 §.

Tarkastettiin ja hyväksyttiin 26 p. helmik. pidetyn kokouksen pöytäkirja.

2 §.

Otettiin käsiteltäväksi pöydällä oleva kysymys historiapäiväin pitämisestä v. 1918. Päätettiin pyytää Kirkkohistoriallista Seuraa, Suomen Muinaismuistoyhdistystä, Suomalaisen Kirjallisuuden Seuraa, Ruotsalaisen Kirjallisuuden Seuraa, Helsingin suomalaisten historianopettajain yhdistystä, Helsingin ruotsalaisia historianopettajia ja uutta Suomen Sukututkimusseuraa yhdessä Historiallisen Seuran kanssa asettamaan valmistavan valiokunnan, johon Historiallinen Seura valitsisi kaksi ja muut yllämainitut seurat ja yhdistykset kukin yhden jäsenen.

Historiallisen Seuran edustajiksi valiokuntaan valittiin hrat K. R. Melander ja U. L. Lehtonen.

3 §.

Ilmoitettiin, että vuosien 1867—1868 nälkävuosien muistoksi huhtikuussa pidettävään esitelmätilaisuuteen oli toiseksi esitelmänpitäjäksi lupautunut hra Kustavi Grotenfelt. Tämän ohella herätetty kysymys, että samassa tilaisuudessa tehtäisiin yleisölle tunnetuksi myöskin Seuran rahainkeräysasia, jätettiin virkamiesten harkittavaksi.

4 §.

Hra U. L. Lehtonen teki selvää niistä matkoista, joita hän, hra Gunnar Suolahti ja allekirjoittanut olivat äskettäin tehneet

Ouluun, Jyväskylään, Kokkolaan, Turkuun ja Tampereelle Seuran rahainkeräyksen edistämiseksi. Useimmissa paikoin oli Seuran asia saanut odottamattoman runsasta kannatusta. Kertomuksen antajan laskelman mukaan nousi kerätty yhteissumma jo kappaleen yli 300,000 markan.

Tämän yhteydessä päätettiin antaa Seuran keräystoimikunnalle käytettäväksi varoja siinä määrin kuin se itse harkitsee niitä tarvitsevansa.

Päätettiin lähettää erityisiä kiitoskirjeitä niille henkilöille, jotka eri paikkakunnilla olivat huomattavammalla ahkeruudella ja menestyksellä toimineet Seuran rahainkeräyksen hyväksi. Kirjeitten laatiminen jäi keräystoimikunnan huoleksi

5 §.

Ilmoitettiin ja kiitollisuudella merkittiin pöytäkirjaan Seuran saamat seuraavat lahjoitukset:

1) Rouva Olga Attilan lahjoitus Tampereelta maalisk. 20 p:ltä, suuruudeltaan 10,000 mk., joka on säilytettävä A. K. Attilan nimeä kantavana pääomana ja jonka korot on käytettävä Suomen taloudellisen historian tutkimista varten.

2) Lahjoitukset Seuran vapaasti käytettäviksi, joita olivat tehneet kerta kaikkiaan seuraavat henkilöt: *Oulusta* kaupp. J. Illikainen maalisk. 5 p. 300 mk., kaupungin lääkäri G. Borg sam. päiv. 100 mk., konsuli Karl Pentzin sam. päiv. 1.000 mk., kauppaneuvos K. A. Snellman sam. päiv. 10,000 mk., varatuomari Iivari Tervonen sam. päiv. 200 mk., kauppahuone Ensio & Lagerbohm maalisk. 6 p. 2,000 mk.; — *Torniosta* neiti Alma Westerlund maalisk. 1 p. 100 mk.; — *Kokkolasta* maist. M. Klemola maalisk. 6 p. 100 mk., johtaja M. Pohjanpalo sam. päiv. 100 mk., koulunjohtaja F. Lampola sam. päiv. 300 mk.; — *Jyväskylästä* kaupp. Juho Rosenberg sam. päiv. 200 mk., kaupp. R. Ruth sam. päiv. 200 mk., kaupp. J. V. Hytönen sam. päiv. 100 mk., kaupp. Joh. Väistö sam. päiv. 50 mk., kaupp. M. G. Oksala maalisk. 7 p. 200 mk.; — *Vaasasta* pankinjoht. B. Hemmer helmik. 19 p. 100 mk., tri L. J. Kurtén sam. päiv. 100 mk., asessori A. Cederberg 100 mk., kaupp. F. Tikanoja

maalisk. 12 p. 2,000 mk., maist. A. F. Timgren maalisk. 16 p. 500 mk.; — *Tampereelta* koulunjohtaja K. Tiililä maalisk. 20 p. 75 mk., pankinjohtaja Juhani Arajärvi sam. päiv. 500 mk., johtaja Edvard Rentto sam. päiv. 500 mk., konsuli Gösta Sumelius helmik. 9 p. 500 mk., johtaja Gustaf Ramsay sam. päiv. 100 mk., insinööri Axel Sumelius maalisk. 20 p. 200 mk., tehtailija J. N. Salminen maalisk. 21 p. 200 mk., rva Ella Solin maalisk. 18 p. 500 mk.; — *Ulvilasta* rovasti K. E. Stenbäck helmik. 26 p. 800 mk.; — *Heinolasta* lehtori Kuuno A. Talvioja maalisk. 24 p. 100 mk.; — *Turusta* kaupp. A. A. Bergelin maalisk. 18 p. 500 mk., liikemies Juho Tapani sam. päiv. 500 mk., maist. H. Kestilä sam. päiv. 11,000 mk., maanviljelijä F. Kaarlonen sam. päiv. 1,000 mk., liikemies Hj. Karlström sam. päiv. 4,000 mk., asianajoliike Jaakkola & Piintilä sam. päiv. 200 mk., insinööri Hans Gripenberg sam. päiv. 100 mk., Oy Sven Häävä-läinen (k:tta Alpo Oka) sam. päiv. 1,500 mk., varatuomari Eino Tulenheimo sam. päiv. 5,000 mk., pankinjohtaja Edv. Solin sam. päiv. 500 mk., rakennusmest. Johan Malin sam. päiv. 500 mk., liikemies Hugo Helander sam. päiv. 500 mk., liikemies Frans Nurminen sam. päiv. 500 mk., toimitusjohtaja J. V. Aarnio sam. päiv. 500 mk., kaupp. Matti Nieminen sam. päiv. 500 mk., maanvilj. Kaarlo O. Knuutila sam. päiv. 1,000 mk., varatuomari Hugo Appelqvist sam. päiv. 50 mk., rakennusmestari J. Kylliäinen helmik. 19 p. 100 mk.; — *Helsingistä* insinööri O. G. Boström helmik. 27 p. 215 mk., Oy Lång & Leppäaho helmik. 24 p. 100 mk., asianajoliike Serlachius & Ryti helmik. 21 p. 100 mk., tuomari Heikki Borenius sam. päiv. 300 mk., johtaja W. A. Lavonius helmik. 22 p. 200 mk., valtioneuvos Anders Donner maalisk. 5 p. 5,000 mk., pankinjohtaja Emil Schybergson maalisk. 7 p. 500 mk., presidentti Isak Fellman maalisk. 10 p. 1,000 mk., senaattori O. Vuorenheimo helmik. 2 p. 1,000 mk., yliopettaja K. R. Melander sam. päiv. 1,000 mk., tri Walter Sipilä helmik. 18 p. 100 mk., maist. A. Sevón maalisk. 3 p. 300 mk., asessori Gust. Ignatius maalisk. 4 p. 1,000 mk. ja insinööri Joh. Stenberg maalisk. 15 p. 500 mk.

3) Vuosittaiset lahjoitukset, joita maksamaan Seuran vapaasti käytettäviksi olivat sitoutuneet *Oulusta* kaupp. J. Nousi-

ainen maalisk. 5 p. 3 vuoden aikana kulloinkin 1,000 mk., piispa J. R. Koskimies tammik. 10 p. 3 vuoden aikana 100 mk.; — *Kokkolasta* lehtori I. T. Björklund maalisk. 6 p. 2 vuoden aikana 100 mk., räätäli K. Juntunen sam. päiv. 5 vuoden aikana 100 mk., rehtori J. F. Sandelin sam. päiv. 3 vuoden aikana 100 mk., kaupp. M. Dahlbacka sam. päiv. 3 vuoden aikana 100 mk., liikkeenjohtaja Hj. Rosenberg sam. päiv. 5 vuoden aikana 100 mk.; — *Jyväskylästä* tehtailija Robert Frantsila maalisk. 6 p. 3 vuoden aikana 200 mk., kaupp. F. Wessman sam. päiv. 3 vuoden aikana 100 mk.; — *Tampereelta* kauppaneuvos Fr. Björkqvist maalisk. 21 p. 5 vuoden aikana 500 mk., kaupp. G. W. Osonen helmik. 28 p. 5 vuoden aikana 200 mk., tehtailija Isak Julin helmik. 22 p. 5 vuoden aikana 100 mk.; — *Turusta* liikemies Jalmari Jalava maalisk. 18 p. 5 vuoden aikana 100 mk., postinhoitaja Elis Urpola sam. päiv. 5 vuoden aikana 100 mk.; — sekä *Helsingistä* rva Augusta af Heurlin helmik. 2 p. 3 vuoden aikana 20 mk. ja tri A. H. Bergholm maalisk. 23 p. 5 vuoden aikana 40 mk.

6 §.

Päätettiin pitää huhtikuussa ylimääräinen kokous, jossa keskusteltaisiin Seuralle kertyneitten varain tarkoituksenmukaisesta käyttämisestä.

Erityisemmin tärkeinä tehtävinä, joita Seuran kerääntyneillä varoilla olisi kustannettava, mainittiin jo nyt säännöllisten stipendiaattimatkain järjestäminen paikallisarkistojen järjestelmällistä tutkimista ja luettelemista varten (E. G. Palmén), suomalaisten vaikutus ulkomailla (J. R. Danielson-Kalmari) ja Stiernmanin teosta vastaava suomalainen teos (K. R. Melander).

7 §.

Allekirjoittanut pyysi muitten kiireellisten tehtäviensä vuoksi eroa sihteerin toimesta esittäen sijaansa hra U. L. Lehtosta. Pyyntöön suostuttiin ja valittiin hra Lehtonen sihteeriksi kuluvan työvuoden loppuun saakka.

8 §.

Turun kesäyliopiston pyyntö saada ilmaiseksi kappaleen Seuran kaikkia julkaisuja jätettiin pöydälle.

9 §.

Hra A. G. Fontell antoi Historiallisessa Arkistossa julaistavaksi täkäläisestä lääninarkistosta löytämänsä Porvoon kaupungin vanhoja rakennus- ja asumisoloja valaisevan asiakirjan »1728 åhrs Relation om Borgå Stads beskaffenhet.»[1])

10 §.

Hra A. R. Cederberg antoi tietoja tunnetun G. W. Ladaun toimista keväällä ja kesällä 1808. Useat silloiset julistukset ovat hänen käsialallaan kirjoitettuja ja todennäköisesti hänen sepittämiäänkin.

Vakuudeksi:
Väinö Voionmaa.

Kokous 30 p. huhtik. 1917.

Läsnä olivat esimies K. O. Lindqvist sekä jäsenet K. R. Melander, E. G. Palmén, Jully Ramsay, K. W. Rauhala, G. Suolahti, allekirjoittanut sihteeri ja Seuran ulkopuolelta maisteri E. W. Juvelius.

1 §.

Tarkastettiin ja hyväksyttiin maaliskuun 26 p:nä pidetyn kokouksen pöytäkirja.

2 §.

Ilmoitettiin, että hra Aug. Hjeltin sairastumisen takia ei oltu vielä voitu panna toimeen vuosien 1867—1868 nälkäaikojen muistoksi aiottua esitelmäkokousta. Näinollen seura katsoi sopivimmaksi siirtää tuon kokouksen pitämisen ensi syksyyn.

3 §.

Samoin ilmoitettiin, että vallitsevien valtiollisten olojemme takia, jotka sitovat useitten Seuran jäsenten huomiota ja työtä päivän kysymyksiin, olivat Seuran virkailijat katsoneet viisaimmaksi siirtää se aiottu Seuran ylimääräinen kokous tuon-

[1]) Vrt. näiden pöytäkirjojen liitettä III.

nemmaksi, jossa maaliskuun kokouksen 6 §:n mukaan olisi keskusteltava Seuralle kertyneitten varojen tarkoituksenmukaisesta käyttämisestä.

4 §.

Edellisessä kokouksessa pöydälle jätetyn kysymyksen johdosta, joka koski Seuran julkaisujen luovuttamista ilmaiseksi Turun akateemisten kesäkurssien opiskelukirjastolle, päätettiin, että pyyntöön ei voida suostua, koska se voisi velvoittaa Seuran moniin muihin samanlaisiin lahjoituksiin, mitkä liian suuressa määrässä saattaisivat rasittaa Seuran teosten verrattain pientä varastoa.

5 §.

Luettiin vuosien 1867—1868 nälkäaikojen muistojen ja tietojen keräämistä varten asetetun valiokunnan valmistama toimintasuunnitelma kyselykaavoineen, minkä johdosta tri K. R. Melander valiokunnan jäsenenä ehdotti, että kirjelmästä otettaisiin 2,000 kappaleen painos suomen ja ruotsin kielillä ja että sitä jaettaisiin yliopiston ja kouluje opettajille, kansanopistoille, nuorisoseurojen keskusseuroille ja julkaistavaksi myös sanomalehdille. Asiaa harkittuaan Seura päätti asettaa koko tämän asian hoitamista varten erityisen vakinaisen toimikunnan, jonka tehtävänä olisi julkaista Seuran puolesta, mutta omassa nimessään tarvittava työohjelma, pitää huolta sen levittämisestä, ohjata muullakin tavoin keräilytyötä sekä ottaa vastaan ja järjestää siten Seuralle kokoutuvat asiapaperit. Tähän toimikuntaan valittiin jäseniksi herrat A. R. Cederberg, K. Grotenfelt, K. R. Melander ja Seuran ulkopuolelta maist. N. Liakka, valtuutettiin se kutsumaan keskuuteensa lisäjäseniä tarpeen mukaan ja peittämään aluksi välttämättömiä menojansa Seuran varoilla. Ensimäisen kokouksen kokoonkutsujaksi määrättiin tri K. R. Melander.

6 §.

Suostuttiin hra K. W. Rauhalan anomukseen, että se määräraha, jota hän on nauttinut Suomen Senaatin historian kirjoittamista varten, edelleenkin määrättäisiin hänelle maksettavaksi toukokuun lopusta elokuun loppuun tänä vuonna.

7 §.

Keskusteltiin esitelmäkokouksesta, jonka Seura on suunnitellut pidettäväksi lokakuun 12 p. 1617 annetun kauppasäännön muiston viettoa varten, ja annettiin Seuran jäsenten herrojen K. R. Melanderin ynnä E. G. Palménin tehtäväksi valmistaa Seuran ensi kokoukseen tarkempi ehdotus asiasta.

8 §.

Allekirjoittanut selosti raha-asiain toimikunnan töitä Seuran varojen lisäämiseksi, ja päätettiin kiitollisuudella merkitä pöytäkirjaan, että jälkeen viime kokouksensa Seura on saanut ottaa vastaan seuraavat uudet lahjoitukset:

1) Veljeksiltä Oskari, Olli W., Antti K., Juho A. ja Siivertti Santaholma Kalajoelta maalisk. 10 p:ltä 10,000 mk. käytettäviksi lähinnä Kalajoen historiaa varten.

2) Tohtori K. A. Rönnholmilta Helsingistä huhtik. 7 p:ltä 1,000 mk. käytettäväksi joko historialliseen keräilyyn tai Suomen valtiomiesten elämäkertoihin.

3) Ratsumestari H. Ignatiukselta Viipurista helmik. 26 p. 500 mk. käytettäväksi 20:nnen vuosisadan Suomen vapaustaistelujen historian tutkimiseen.

4) Kerta kaikkiaan maksettavina lahjoituksina Seuran vapaasti käytettäviksi seuraavilta henkilöiltä: *Oulussa* insinööri Matti Castrén maalisk. 12 p. 100 mk., kaupungin lääkäri S. A. Granberg maalisk. 10 p. 100 mk., kaupp. W. Vataja maalisk. 11 p. 100 mk., pormestari Arthur Castrén maalisk. 10 p. 1,000 mk., kauppaliike H. W. Snellman maalisk. 9 p. 1,000 mk., johtaja H. Em. Åström sam. päiv. 2,000 mk., toimitusjohtaja G. F. Astrén maalisk. 12 p. 200 mk., kaupp. S. A. Loukkola maalisk. 26 p. 500 mk.; — *Kokkolasta* Ab J. S. Hongell Oy huhtik. 23 p. 100 mk., kauppaneuvos Alfr. Björklund sam. päiv. 100 mk., kaupanhoitaja Otto Mäntysaari sam. päiv. 50 mk.; — *Vaasasta* Kauppiasten Oy huhtik. 21 p. 1,000 mk; — *Tampereelta* kaupp. Kusto Ojanen maalisk. 6 p. 500 mk., tehtailija F. Klingendahl huhtik. 11 p. 1,000 mk.; — *Kristiinankaupunkista* kaupp. Frans Henrikson huhtik. 18 p. 100 mk., kauppaneuvos Gustaf Hydén

huhtik. 21 p. 200 mk.; — *Noormarkusta* A. Ahlström Oy huhtik. 20 p. 10,000 mk.; — *Turusta* Maamiesten Kauppa Oy huhtik. 5 p. 5,000 mk., toimitusjohtaja J. G. Nordström sam. päiv. 500 mk., rakennusmestari K. L. Fremling huhtik. 10 p. 300 mk.; — *Viipurista* kauppaliike Appelqvist & Hamunen huhtik. 2 p. 100 mk., kauppias A. Schavaronkoff maalisk. 10 p. 100 mk., pankinjohtaja J. Lundson helmik. 22 p. 200 mk.; — *Savonlinnasta* kaupp. J. Aleks. Auvinen huhtik. 7 p. 50 mk., lehtori O. I. Lehtonen huhtik. 28 p. 100 mk.; — *Porvoosta* rva Fanny Söderström 100 mk., Porvoon Kauppa oy. huhtik. 4 p. 100 mk., liikkeenjohtaja P. Sirviö sam. päiv. 100 mk., lehtori Gabr. v. Pfaler maalisk. 2 p. 100 mk., ravintoloitsija O. Lindholm maalisk. 5 p. 100 mk., professori Axel Bergholm sam. päiv. 100 mk., kirjakaupp. Erik Söderström sam. päiv. 100 mk., kauppaneuvos R. W. Ekblom maalisk. 3 p. 200 mk., konsuli Gustaf Söderström sam. päiv. 200 mk.; — *Helsingistä* kaupp. A. E. Sundström helmik. 28 p. 200 mk., kauppapuutarhuri V. F. Sagulin maalisk. 2 p. 100 mk., kauppias J. Tallberg 2,000 mk., kapteeni J. Tornberg huhtik. 3 p. 200 mk., johtaja Alvar Renqvist huhtik. 10 p. 200 mk., senaattori Julian Serlachius maalisk. 5 p. 100 mk., kirjanpainaja K. F. Puromies maalisk. 24 p. 100 mk., tri Uno Lojander maalisk. 22 p. 100 mk., nti Lilly v. Heideman huhtik. 30 p. 200 mk., tod. valtioneuvos Th. Rein sam. päiv. 300 mk., senaattori Otto Stenroth huhtik. 28 p. 500 mk. ja lakit. kand. Einar Böök huhtik. 23 p. 100 mk.

5) Vuosittaisina kannatusmaksuina Seuran vapaasti käytettäviksi seuraavilta henkilöiltä: *Oulussa* kauppaneuvos F. A. Riekki maalisk. 9 p. 3 vuoden aikana 1.000 mk.; — *Kokkolassa* pankinjohtaja A. Rodén huhtik. 23 p. 3 vuoden aikana 100 mk.; — *Turussa* presidentti Aleksi Käpy 4 p. huhtik. 5 vuoden aikana 100 mk.; — *Viipurissa* tehtailija M. A. Wilska helmik. 23 p. 4 vuoden aikana 100 mk., ja rakennusmestari K. H. Paavilainen maalisk. 5 p. 5 vuoden aikana 100 mk.; — *Porvoossa* johtaja J. Jäntti huhtik. 4 p. 10 vuoden aikana 10 mk., pankinjohtaja M. R. Iivonen huhtik. 3 p. 5 vuoden aikana 20 mk., tri G. Tegengren 6 p. maalisk. 10 vuoden aikana 10 mk., tullinhoitaja Walter Enqvist 5 p. maalisk. 10 vuoden aikana 10 mk., varatuomari

J. Dahlström sam. päiv. 4 vuoden aikana 25 mk., konsuli Axel Nyström 14 p. maalisk. 5 vuoden aikana 20 mk.; — sekä *Helsingissä* johtaja S. Nikolajeff j:or maalisk. 29 p. 10 vuoden aikana 100 mk., johtaja Jalmari Sahlbom maalisk. 30 p. 3 vuoden aikana 100 mk., professori Arthur Hjelt huhtik. 12 p. 5 vuoden aikana 20 mk. ja nti Cely Mechelin huhtik. 26 p. 5 vuoden aikana 100 mk.

9 §.

Maist. E. W. Juvelius esitti tutkimuksiaan, puhuen erityisesti G. F. v. Rosenin nimittämisestä Suomen kenraalikuvernööriksi v. 1747.

Vakuudeksi:
U. L. Lehtonen.

Kokous 21 p. toukok. 1918.

Läsnä olivat esimies K. O. Lindeqvist sekä jäsenet A. R. Cederberg, J. R. Danielson-Kalmari, A. G. Fontell, K. Grotenfelt, K. R. Melander, E. G. Palmén, Jully Ramsay, K. W. Rauhala, J. W. Ruuth, M. G. Schybergson, W. Tavaststjerna, V. Voionmaa ja allekirjoittanut sihteeri.

1 §.

Tarkastettiin ja hyväksyttiin huhtikuun 30 p. pidetyn kokouksen pöytäkirja.

2 §.

Ilmoitettiin, että ensi syksynä, lokakuun 12 p:nä pidettävässä esitelmäkokouksessa olivat hyväntahtoisesti suostuneet esiintymään herrat K. R. Melander ja E. G. Palmén.

3 §.

Vuosien 1867—1868 nälkäaikojen muistojen keräämistä hoitavan toimikunnan puolesta ilmoitti hra K. R. Melander, että toimikunta oli valinnut lisäjäseniksensä maisteri V. Annalan ja tohtori A. M. Tallgrenin sekä valmistanut julkaistavaksi

ja levitettäväksi ennen päätetyllä tavalla seuraavan suomen- ja ruotsinkielisen kirjoituksen:

Tiedustelu 1867—1868 katovuosien oloista.

Suomen Historiallinen Seura, jonka työohjelmaan kuuluu myöskin historiallinen keräily, on katsonut suotavaksi, että kansamme ankarasta taistelusta nälänhätää vastaan puolivuosisataa sitten koottaisiin talteen yhteen paikkaan mahdollisimman paljon tietoja, mitä on eri tahoilta, vanhojen ihmisten muisteloista ja paikkakunnallisista arkistoista ja kokoelmista, yksityisten muistiinpanoista y. m. saatavana. Kun Historiallinen Seura on antanut allekirjoittaneille toimeksi pitää huolta keräilytyön toimeenpanemisesta, käännymme täten kansalaisten puoleen kehoituksella tällaisilla tiedoilla rikastuttaa isänmaallista tutkimusta ja julkaisemme ohjaukseksi tietojen keräilijöille alempana olevan tiedustelun kysymyksinensä. Koska luonnollisestikin keskusarkistoissa, kirjallisuudessa ja sanomalehdistössäkin olevat asiakirjat ja muut tietoainekset tulevat puheenaolevaa kansamme koettelemuksen aikaa kuvatessa huomioon otettaviksi, ei näissä kysymyksissä ole niihin viitattu.

Kysymysten johdosta tietoja keräämiä pyydetään käyttämään, mikäli aikaa on, kaikki ne asiakirjalliset tiedot, mitä saatavissa on, jäljentäen asiakirjan tarkoin sanasta sanaan. Jos ei aika tähän riitä, olisi tärkeätä saada viittaus siitä, missä asiakirja säilytetään ja minkä verran tietolähteitä mahdollisesti on jäänyt käyttämättä.

Yhtä tärkeätä on muistitietojen merkitseminen. Olisi hyvä merkitä muistiin myöskin, kutka henkilöt selvästi ja hyvin muistavat tiedusteltuja asioita, jotta mahdollisesti voidaan tarvittaessa kääntyä uudelleen heidän puoleensa.

Samalle paperiliuskalle älköön merkittäkö eri asioita koskevia tietoja.

Jollei kaikkiin kysymyksiin voidakaan vastausta antaa, ollaan kiitollisia niistä vastauksista, joita saadaan.

Kaikki muistiinpanot pyydetään lähettämään Suomen Historialliselle Seuralle (osoite: *Helsinki, Tieteellisten seurain talo*) niin pian kuin voidaan ja viimeistään 1 p:ksi marraskuuta 1917.

K y s y m y k s i ä:

1. Mitä tiedetään sääseikoista ja vuodenkulusta 1860-luvulla? (Lumen ja jään tulosta ja lähdöstä, lehden puhkeamisesta, kylvöajoista, halloista, vuodentulosta, toimeentulosta y. m.).

Onko kukaan paikkakunnalla ehkä tehnyt näistä asioista samanaikaisia muistiinpanoja? (Jos niitä on, missä ja kenellä niitä on ja saadaanko ne jäljennettäviksi).

2. Erityisesti kysytään näitä tietoja v:lta 1867. (Merkitään muisteloita niistä).

3. Millainen oli vuodentulo 1867? (Erikseen viljasta, kustakin lajista, tattarista, perunoista, nauriista, rehuista; oliko marjoja, sieniä tai muita ja koottiinko niitä talven varaksi?).

4. Millainen oli taloudellinen tila paikkakunnalla 1866—67 ennen katoa? Mitä tiedetään yksityisten varallisuusseikoista, jyvävaroista ja mitä yhteisistä varastoista ja veloista?

5. Mitä ylimääräisiä avustustoimenpiteitä pantiin vireille talvella 1867?

6. Koska kunnallishallinto uuden kunnallisasetuksen mukaan järjestettiin? Mitä kuntia oli samassa kunnallishallinnossa? Oliko yhteishallinto voimassa kaikissa asioissa, vai oliko esim. vaivaishoito seurakunnittain järjestetty? Kutka johtivat kunnallishallintoa? (Kuntakokouksen esimies ja varaesimies, kunnallislautakunnan puheenjohtaja ja varapuheenjohtaja, muita mainittavia »kunnanmiehiä».)

Ovatko pöytäkirjat ja muu arkisto säilyneet?

7. Millainen oli elinkeinojen tila paikkakunnalla noina aikoina? (Maanviljelyksen, karjanhoidon, terva-npolton, käsitöiden, metsästyksen, kalastuksen y. m. Mikäli voidaan saada, kootaan sekä tekotaidon ja -tavan että talouden puolta valaisevia tietoja).

8. Mitä tietoja on niiden toimeentulosta 1867—68, jotka itse auttoivat itseänsä? (Koetetaan saada vanhoilta talonhaltijoilta y. m. mahdollisimman asiallisia kertomuksia yksityisten talojen, torppien ja myöskin herraskotien oloista, mitä ruoka-aineksia käytettiin, miten valmistettiin, miten avustettiin puutteessa olevia y. m. s.)

Kuinka yleisesti arvioidaan käytetyn hätäleipää? Mistä aineksista hätäleipää valmistettiin? (Miten valmistettiin pettua ja muita hätäleipäaineksia ja miten leipä leivottiin ja paistettiin?)

Mitä muita poikkeuksia tehtiin entisistä ravinto-oloista?

Mitä muistetaan joulunvietosta 1867?

9. Koska ja kenen toimesta ryhdyttiin yleisiin avustustoimenpiteisiin 1867—68?

Syntyikö avustamistoimenpiteitä varten uusia järjestöjä? (»Naisyhtiöitä», käsityöseuroja y. m.)

10. Säädettiinkö ylimääräistä verotusta ja millaista? Keneltä perittiin?

Saatiinko lainaa tah avustusta vaivaishoitoa varten? (Valtiolta, apurahastoista y. m.)

Saatiinko lahjoituksia puutteen torjumiseksi? Keneltä ja suuriako?

11. Pantiinko toimeen yleisiä hätäaputöitä? Mitä? Ryhtyivätkö yksityiset talolliset teettämään töitä avustaaksensa tarvitsevia?

12. Millaisia olivat kunnan toimenpiteet puutteen torjumiseksi? (Hoitolat, ruokalat, sairaalat y. m. s.)

Mitä hätäleipä-aineksia niihin hankittiin? Miten niitä valmistettiin?

13. Kuinka järjestettiin »hoitolat»? Kuka niitä johti? Mitä tiedetään niissä vallinneista oloista?

14. Annettiinko hoitoloissa oleville lapsille erityistä opetusta? Palkattiinko sitä varten opettajia?

15. Pysyivätkö köyhät paikkakunnalla, vai lähtivätkö kiertelemään? Mihin päin yleensä kulkivat? Mitä tietoja on muille paikkakunnille kulkeutuneista?

16. Tuliko paikkakunnalle muualta kerjäläisiä? Mistä enimmän? Miten niitä kohdeltiin?

17. Muistetaanko, että nälkä ja ahdinko olisivat painaneet erityisiä merkkejä ihmisten ulkonäköön tai luonteeseen? Muistaako kukaan rippikoulunkäyntiä 1868, oliko silloin nuorisossa ja sen oloissa mitään erikoista? Löyhtyikö yleensä rehellisyyden- ja siveydentunto näinä vuosina?

18. Mihin valtaan taudit ja kuolevaisuus pääsivät? Onko

tietoa, kuoliko ihmisiä suorastaan nälkään? Mitä tietoja on kulkutaudeista (rokosta, punataudista, lavantaudista (»lämpimästä taudista» y. m.) ja muusta sairaudesta sekä syöpäläisten karttumisesta? Ryhdyttiinkö valtion tahi kunnan puolesta mihinkään toimiin kulkutautien torjumiseksi? (Toimitettiinko pappilaan tahi muuhun paikkaan lääkkeitä, minkälaisia, kuka niitä hoiti y. m. s.)

Laitettiinko erityinen hautausmaa kuolleita köyhiä varten?

19. Koska yleiset hätäaputoimet lakkasivat?

20. Millainen oli vuodentulo v. 1868 ja seuraavina vuosina?

21. Ryhdyttiinkö nälkävuosina toimenpiteisiin hädän torjumiseksi vastaisina aikoina?

22. Mitä katsotaan katovuoden vaikuttaneen paikkakunnan olojen myöhempään kehitykseen?

23. Mitä katovuoden tuottamia erikoisia ihmiskohtaloita muistetaan?

Helsingissä toukokuulla 1917.

A. R. Cederberg *K. Grotenfelt* *N. Liakka* *K. R. Melander*

4 §.

Allekirjoittaneen tekemän ilmoituksen jälkeen päätettiin kiitollisuudella merkitä pöytäkirjaan, että Suomen Historialliselle Seuralle olivat sitten viime kokouksen seuraavat henkilöt tehneet lahjoituksia: *Helsingistä* Oy Kissakoski Ab toukok. 14 p. 10,000 mk., Oy G. W. Sohlberg Ab toukok. 20 p. 500 mk., johtaja Amos Anderson helmik. 14 p. 50 mk., tehtailija J. Merivaara huhtik. 30 p. 200 mk., johtaja Ernst Tilgmann helmik. 14 p. 50 mk.; — *Kuopiosta* Pohjois-Savon Rautakauppa toukok. 2 p. 1,000 mk.; — *Noormarkusta* johtaja Walter Ahlström toukok. 10 p. 3,000 mk.; — *Tampereelta* Tampereen Puuvillateollisuus Osakeyhtiö toukok. 11 p. 5,000 mk.; — ja *Turusta* kauppias Arthur Lindblom huhtik. 26 p. 1,000 mk. Kaikki nämä lahjoitukset oli jätetty Seuran vapaasti käytettäviksi.

5 §.

Sen johdosta että herrat Oskari, Olli W., Antti K., Juho A. ja Siivertti Santaholma olivat lahjoittaneet Suomen Historialli-

selle Seuralle 10,000 mk. käytettäviksi Kalajoen historian kirjoittamista varten, valtuutettiin esimies yhdessä hra A. R. Cederbergin kanssa ryhtymään heti niihin alustaviin toimiin, lähinnä ainesten keräämiseksi, jotka syystä tai toisesta saattavat olla kiireellisiä.

6 §.

Hra A. G. Fontell ehdotti, että Seura kohdakkoin ryhtyisi jälleen jatkamaan v:n 1571 hopeaveroluetteloiden julkaisemista, lähinnä painattamalla hänen valmistamansa luettelot Hämeen ja Satakunnan hopeaverosta. Periaatteessa hyväksyen tämän ehdotuksen Seura asetti hrat A. G. Fontellin, E. G. Palménin ja J. W. Ruuthin valiokunnaksi harkitsemaan ja Seuralle ensi syksynä ehdottamaan niitä luettelojen laadinnan ja painattamisen yksityisseikkoja, joita olisi noudatettava sekä nyt puheena olleitten luetteloiden että kaikkein myöhemmin valmistettavien julkaisemisessa.

7 §.

Hrat K. Grotenfelt ja J. W. Ruuth ilmoittivat tutustuneensa maisteri Kaarlo Blomstedtin laajahkoon tutkimukseen »Hornsuvun alkuhistoria» ja ehdottivat, että se otettaisiin julkaistavaksi Historiallisen Arkiston ensi osassa. Suostuen tähän Seura kehoitti asian esittäjiä yksityisesti neuvottelemaan tekijän kanssa niiden muutamien seikkojen johdosta kirjoituksen sisällössä, joiden toisin esittämiseen heidän mielestään saattoi olla aihetta.

8 §.

Sen johdosta että Suomen Historiallinen Seura, päinvastoin kuin kaikkein useimmat muut Suomen yleiset tieteelliset seurat, ei ole saanut koko olemassaolonsa aikana maan hallitukselta milloinkaan muuta kannatusta toiminnalleen kuin vain satunnaisia ja pieniä rahaeriä jonkun kerran kulloinkin erikseen määrätyitä tehtäviä varten, ja koska Seura toiminta-alansa laajuuden ja tärkeyden takia kuitenkin arveli olevansa oikeutettu entistä paljon runsaamman ja säännöllisemmän avustuksen saantiin yleisistä varoista, valtuutettiin Seuran esimies yh-

dessä Seuran sihteerin kanssa kääntymään Suomen Senaatin puoleen anomuksella, että Senaatti nyt kuluvana vuonna suvaitsisi suoda Suomen Historialliselle Seuralle 5,000 mk:n apurahan niiden laajaperäisten tutkimustöitten suorittamiseksi, jotka vallitseva aika ja yhä syvemmälle tunkeutuva tieteellinen tutkimus on asettanut tämän Suomen historiantutkimuksen ainoan keskusseuran huolehdittaviksi. — Pöytäkirjan tämä kohta tarkistettiin heti.

9 §.

Koska kauan vireillä ollut maakunta-arkistojen perustamista ja järjestämistä koskeva kysymys on yhä vielä jäänyt ratkaisematta ja koska siitä on johtunut isänmaan historian tutkimiselle, paitsi monenlaista haittaa, myös osaksi korvaamatonta onnettomuuttakin, valtuutti Seura puheenjohtajansa yhdessä sihteerin kanssa kääntymään Suomen Senaatin puoleen kirjelmällä, jossa uudelleen huomautetaan kysymyksen ratkaisemisen tärkeydestä ja anotaan, että ennen lopullisen päätöksen tekoa Seuralle suotaisiin tilaisuus antaa oma lausuntonsa tästä asiasta ynnä sen ratkaisemista tarkoittavista, Senaatin mahdollisesti hankkimista uusista ehdotuksista. — Tämäkin päätös tarkistettiin heti.

10 §.

Historiallisessa Aikakauskirjassa tänä vuonna julkaistavaa luetteloa varten v. 1916 ilmestyneestä historiallisesta kirjallisuudesta Seura päätti maksaa apurahaa 300 mk.

11 §.

Allekirjoittanut ilmoitti, että hän maaliskuun 26 p. tehdyn Seuran päätöksen mukaisesti oli kääntynyt Helsingissä toimivien historian tutkimusta harrastavien seurojen ja historian opettajien ryhmien puoleen kehottaen näitä valitsemaan edustajansa toimikuntaan, jonka tehtävänä olisi ryhtyä tarpeellisiin toimiin kolmannen yleisen Suomen historiantutkijain ja historianopettajain kokouksen aikaansaamiseksi, minkä johdosta tämä toimikunta olikin sittemmin muodostunut siten, että Suo-

malaisen Kirjallisuuden Seuraa oli tullut siinä edustamaan valtioneuvos vapaaherra E. G. Palmén, Ruotsalaista Kirjallisuuden Seuraa prof. M. G. Schybergson, Suomen Kirkkohistoriallista Seuraa dosentti tri Martti Ruuth, Suomen Muinaismuistoyhdistystä tri A. M. Tallgren, Suomen Sukututkimusseuraa prof. K. Grotenfelt, Helsingin suomalaisten historianopettajien klubia lehtori tri Gunnar Sarva, Helsingin ruotalaisia historianopettajia rehtori B. Estlander sekä Suomen Historiallista Seuraa sen jo ennen valitsemat yliopettaja tri K. R. Melander ja allekirjoittanut. Toukokunn 20 p. tämä toimikunta oli pitänyt ensimäisen kokouksensa, valiten siinä puheenjohtajaksensa prof. U. L. Lehtosen ja sihteeriksensä tri G. Sarvan, ja päättänyt ryhtyä sanottua kistorikokousta valmistamaan Helsinkiin tammikuun 8—10 pp:ksi v. 1918.

12 §.

Luettiin saapunut seuraava kirjelmä:

Suomen Historialliselle Seuralle.

»Suomen Tiedeseurassa on herännyt ajatus, että tieteellisten tutkimusharrastusten elvyttämiseksi ja keskinäisen ymmärtämyksen edistämiseksi eri aloilla työskentelevien tutkijain kesken olisi hyödyllistä järjestää aikakautisia kokouksia, jotka yhdistäisivät maassamme toimivia tutkijoita ja tieteiden harrastajia.

»Mainittua tarkoitusta koetettaisiin näissä tutkijainkokouksissa toteuttaa toimeenpanemalla esitelmiä, jotka antaisivat yleiskatsauksen tutkimuksen nykyisiin saavutuksiin eri aloilla, selostuksia meillä tekeillä olevista tutkimustöistä, näiden tarkoitusperistä, välikeinoista ja tuloksista, keskusteluja erikoisluontoisista tahi yleisemmistä tieteellisistä tehtävistä, työn järjestelystä ja tulosten soveltamisesta ynnä tämän yhteydessä olevista opetuskysymyksistä, j. n. e. Erityisten aktualisten kysymysten selvittämiseksi tahi sellaisten valmistamista varten jonkun vastaisen tutkijainkokouksen käsiteltäviksi voisi tulla kysymykseen asettaa valiokunta.

»Koska lähinnä on suotavaa saada selvitetyksi, onko ole-

massa harrastusta ja mahdollisuutta tällaisten tutkijainkokousten aikaansaamiseen, pyytää Suomen Tiedeseura saada täten kehottaa Teitä ottamaan osaa valmistavan komitean asettamiseen ja ehdottaasen tähden kunnioittaen, että Suomen Historiallinen Seura, jos se ylimalkain katsoo esitetyn ajatuksen ansaitsevan lähempää punnitsemista, valitsisi edustajakseen tähän komiteaan yhden jäsenistään. Edustajakomitean tehtävänä olisi seurojen puolesta tarkemmin harkita ehdotusta sekä, jos se sen hyväksyy, tehdä päätös kokouksen toimeenpanosta ja sen käsiteltäväksi määrättävän toimialan laajuudesta. Samalla Suomen Tiedeseura pyytää ilmoittaa, että se on kääntynyt seuraavien seurojen puoleen, nim. Suomalaisen Tiedeakatemian, Suomen Historiallisen Seuran, Suomen Kirkkohistoriallisen Seuran, Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran, Svenska Litteratursällskapet i Finland, Suomalais-urgilaisen Seuran, Suomen Muinaismuistoyhdistyksen Suomen Maantieteellisen Seuran, Maantieteellisen Yhdistyksen, Societas pro fauna et flora fennica, Suomen Lääkäriseuran, Duodecimin, Suomen Metsätieteellisen Seuran, Suomen Maatalous-tieteellisen Seuran, Uusfilologisen Yhdistyksen, Teknillisen Yhdistyksen, Suomenkielisten Teknikkojen Seuran ja Suomen Kemistiseuran, pyytäen niitä myötävaikuttamaan valitsemalla kunkin seuran tai seuranosaston puolesta yhden edustajan.

»Tiedeseura saa ilmoittaa että se puolestaan kolmen osastonsa edustajiksi on valinnut herrat A. Donnerin, A. Lutherin ja A. Grotenfeltin.

»Lopuksi Suomen Tiedeseura pyytää lähettämään niin pian kuin mahdollista vastauksen seuralle, joka jonkun edustajansa kautta aikanaan kutsuu edustajat kokoon.»

Suomen Tiedeseuran puolesta:

Hjalmar Grönroos	*Anders Donner*
Puheenjohtaja.	Sihteeri.

Asiasta keskusteltuaan Seura päätti asettaa ehdotettu un valmistavaan komiteaan edustajakseen hra J. W. Ruuthin.

13 §.

Allekirjoittaneen ehdotuksesta Seura päätti ryhtyä alustaviin toimenpiteisiin v:n 1721 jälkeisen Suomen läänien hallintohistorian systemaattista tutkimista varten ja siinä tarkoituksessaa luksi antaa maist. Iisakki Laadille alkavana kesänä Turun läänin arkistossa suoritettavia tutkimuksia varten 500 mk:n suuruisen apurahan, ehdolla että maist. Laati valmistaa Seuralle pääpiirteisen esityksen mainitussa arkistossa löytyvistä 1700-luvun asiakirjoista ja kertomuksen yleensä tutkimuksistaan tässä kohden kesän aikana.

14 §.

Keskusteltiin valmistavasti muistakin uusista toimenpiteistä, joihin Seuran olisi lähinnä ryhdyttävä, minkä yhteydessä hra K. W. Rauhala esitti harkittavaksi seuraavan kirjelmän:

Suomen Historialliselle Seuralle.

Seuran ryhtyessä suunnittelemaan työohjelmaansa rohkenen kiinnittää huomion seuraavaan tehtävään.

Pääkaupungissa on lukuisia keskusvirastojen arkistoja, joissa on runsaasti valtio-, talous- ja sivistyshistoriallisia aineksia. Ne eivät ole kuitenkaan niin järjestetyt kuin tutkimuksen kannalta olisi suotavaa. Eräissä virastoissa eivät asiakirjat ole sellaisessa järjestyksessä, että tutkija voisi niitä vaikeuksitta käyttää. Toisissa virastoissa on kyllä viime aikoina suoritettu järjestelyjä, mutta siinä on tietystikin pidetty silmällä yksinomaan virastojen omaa tarvetta. Onpa sellaisiakin tapauksia, että asiakirjoja on säilytetty paikoissa, missä ne helposti turmeltuvat kosteudesta tai ovat tulenvaaralle alttiina. Tutkimuksen etu vaatisi siis mainittujen arkistojen järjestämiseen ryhtymistä. Siihen olisi sitä suurempi syy nyt, kun tuo järjestely olisi käsittääkseni yksi välttämättömiä esitöitä suunniteltavaa arkistoopasta varten, ja kun 19:n vuosisadan tutkimuskin, mikä saanee tärkeän sijan Seuran työohjelmassa, siitä epäilemättä hyötyisi. Muuten tahtoisin huomauttaa, että m.m. Ruotsissa on oivallettu keskusvirastojen arkistojen merkitys tutkimukselle ja että siellä

on toistakymmentä vuotta sitten suoritettu laaja työ mainittujen arkistojen järjestämiseksi tieteellisten tarpeiden kannalta.

Järjestelyn tulisi sisältää: 1:o että laadittaisiin luetteloja, jotka osottaisivat, mitä historiantutkimuksen kannalta tarpeellisia asiakirjoja arkistot sisältävät. Luettelot olisi painettava, jotta ne olisivat helpommin tutkijain saatavissa. Sellaisistakin keskusvirastojen arkistoista, jotka ovat hallinnollisia tarpeita silmälläpitäen järjestetyt, olisi tuollaisia painettuja luetteloja laadittava. Toimenpide koskisi uudempienkin virastojen arkistoja. 2:o Olisi siirrettävä osa keskusvirastojen asiakirjoja valtioarkistoon. 3:o Pitäisi huolehtia siitä, että asiakirjat, jotka jäävät keskusvirastoihin, säilytettäisiin niin, että ne eivät olisi turmeltumiselle alttiina. Järjestelyn tulisi koskea myös keskusvirastojen salaisia asiakirjoja.

Lähimpänä silmämääränä järjestelyssä olisi siis historiantutkimuksen hyöty. Mutta epäilemättä järjestelystä olisi melkoista etua myös virastoille itselleen. Kysymyksessä on siten yleistä hyötyä tarkottava tehtävä, joka mielestäni olisi suoritettava valtionvaroilla. Tahtoisin senvuoksi ehdottaa, että Historiallinen Seura kääntyisi senaatin puoleen pyytäen sitä ryhtymään toimiin keskusvirastojen arkistojen järjestämiseksi niin, että historiantutkimuksen edut tulisivat huomioonotetuksi. Sopivinta ehkä olisi, että senaatti määräisi jonkun historiantutkimuksen alalla työskennelleen henkilön laatimaan puheenaolleet luettelot sekä ehdottamaan, mitkä asiakirjat olisi valtioarkistoon siirrettävä ja mitkä keskusvirastoissa olevat asiakirjat olisivat parhaiten vahingoittumattomina säilytettävät, ja että se myöntäisi määrärahan tarkotusta varten.

K. W. Rauhala.

Tämän johdosta Seura lausui toivomuksenaan, että asian esittäjä aluksi yksityistä tietä koettaisi lähemmin perehtyä jonkun keskusviraston arkistoon ja saada sitä järjestetyksi ehdottamallansa tavalla, jotta Seura siten saavutettavan kokemuksen pohjalla voisi itse myöhemmin ryhtyä tarpeen mukaan laajempiin ja yleistä järjestelyä tarkoittaviin toimenpiteisiin.

15 §.

Valtuutettiin Seuran puheenjohtaja yhdessä sihteerin kera määräämään Seuran vakinaisen ens kokouksen päivä, siinä tapauksessa ettei olisi suotavaa kutsua Seuraa koolle säännöllisenä aikana, tulevan syyskuun viimeisenä maanantaina.

Vakuudeksi:
U. L. Lehtonen.

Pöytäkirjojen liitteet.

I.

Eräs kuparikomppanian perustamista koskeva asiakirja.

Vuonna 1615 Kustaa II Adolf julkaisi etuoikeudet eräälle kauppakomppanialle, josta ei kuitenkaan mitään tahtonut syntyä. Kun sitten 1619 päätettiin perustaa erityinen kauppaseura Ruotsin kuparikaupan edistämiseksi, yhdistettiin siihen tuo 1615 alulle pantu kauppaseura. Jo 1619 sai kuparikomppania, niinkuin uutta seuraa ruvettiin nimittämään, ensimäiset etuoikeutensa. Pienin pääoma, minkä osakas tähän uuteen kauppaseuraan sai sijoittaa, oli 100 talaria. Sen osakkaiksi pyydettiin perustettaessa varakkaita aatelismiehiä ja kauppiaita, joiden avulla yritystä varten tarvittavat varat toivottiin saatavan kokoon. Mutta siinä kohden hallitus täydelleen pettyi. Täytyi koettaa saada muitakin kansalaisia rahallisesti edistämään yritystä ja helpoittaakseen heille tätä vähennettiin jäsenen suoritettava rahasumma aina 30 talariin asti.[1])

Miten paljon vaivaa Ruotsin silloiset johtomiehet näkivät saadakseen meidänkin maastamme rahaa tämän komppanian kassaan, osoittaa seuraava Hollolan ja Hattulan kihlakuntain verifikat-

[1]) Cronholm, Sveriges historia under Gustaf II Adolfs regering, IV osa, s. 300 ja 301; — Stjernstedt, Om kopparmyntningen i Sverige och dess utländska besittningar (Vitterhets-, historie- och antiqvitetsakademiens handlingar, 23. osa, s. 14); — aikakauskirja Skandia, IV osa, ss. 14—25.

siooni eli kuittikirjasta tilivuodelta 1623 [1]) (vol. 4472 fol. 39) tapaamani kirje. Sen olivat valtaneuvokset Niilo Bjelke, Philip Scheding, Gabriel Pentinpoika Oxenstierna, Juhan Skytte ja Gabriel Kustanpoika Oxenstierna sekä kamarineuvos Joachim Berndes joulukuun 15 p:nä 1621 kirjoittaneet Hämeenlinnan, Raaseporin sekä Porvoon läänien käskynhaltijalle Eerikki Harelle. Siinä edellämainitut herrat kehoittavat Harea, sen mukaan, mitä viimeksi pidetyillä valtiopäivillä olivat antaneet hänen ja muitten läsnä olleitten käskynhaltijain tietää, itse auttamaan kuninkaan pari vuotta sitten perustaman kauppaseuran pääoman lisäämistä ja saattamaan muitakin läänissään oman etunsa tähden toimimaan samaan tapaan. Muuten tämä uusi kompania pääoman puutteen tähden ei voinut liikkeestään niin suurta voittoa saada, kuin odottaa sopisi. Kirjeen lähettäjät sanovat jo keskustelleensa asiasta siellä ympärillä asuvain kanssa (kaiketi Tukholman ympärillä), joista osa jo oli ruvennut osakkaaksi yritykseen, osa luvannut tehdä mitä voivat asian hyväksi. Mutta siitä huolimatta komppanian osakepääoma oli jäänyt liian pieneksi. Tämä komppania tulisi aatelistolle tuottamaan suurtakin hyötyä, niinkuin kirjoittajat sanovat valtiopäivillä huomauttaneensa Harelle. He pyytävät nyt Harea itse maksamaan yritykseen niin paljon kuin voi ja kehoittamaan (nähtävästi käskynhaltijakunnassaan) aatelisia, pappeja, kaupunkeja, porvareja, vuokraajia ynnä muita, joilla oli varoja, sijoittamaan ne komppaniaan joko selvänä rahana tai hopeana. Hopean tulisi nimittäin kuningas sallimaan osakkaan hyväksi lyödä rahaksi. Jos läänissä (eli käskynhaltijakunnassa) löytyi alaikäisten lasten perintörahoja sekä kirkoissa ynnä muualla säilytettynä hopeata, jota ei mihinkään tarkoitukseen käytetty, piti Haren sopia holhojain ynnä muiden kanssa, että sellaiset varat sijoitettiin komppaniaan. Lapsille tuottaisi tällainen sijoitus selvää voittoa. Hänen piti lopulta mitä pikemmin toimittaa tietoja siitä, paljonko hänen läänistään oli saatavana, ja lähettää jo kertyneet maksut komppanialle. Niinkuin kirjeen esityksestä huomaa, oli selvään muillekin käskynhaltijoille Suomessa ja Ruotsissa lähetetty

[1]) Tilivuosi laskettiin silloin juhannuksesta 1622 juhannukseen 1623.

samallainen kehoitus kuparikomppanian auttamisesta kuin Harellekin. Vähin osuus, joka oli suoritettava, oli kaiketi yllä mainittu 30 talaria. Puheenalaiset valtiopäivät olivat varmaankin Tukholman valtiopäivät vuodelta 1620, joilla Hare näkyy olleen.

Aikakauden merkantiilisen hengen mukaista on kaupan edistäminen perustamalla monopooleja omaavia kauppakomppanioja. Mutta Ruotsin silloisille perin suurelle ahapulalle kuvaavata on kehoitus koettaa saada alaikäisten ja kirkkojen varoja kompaniaan sijoitetuiksi. Siihen saakka käydyt sodat olivat nielleet hyvin suuria summia. Mutta rasittavimmaksi Ruotsin valtakunnalle oli käynyt Elfsborgin lunnaitten suoritus. Kun se oli hopearikseissa maksettava, meni riksien ostoon ulkomaalta ylen paljon maassa löytyvää hopearahaa. Tämä Elfborgin lunnaitten aiheuttama metallirahan virtaaminen valtakunnasta lisääntyi vielä senkin kautta, että suuri riksein kysyntä oli niiden hintaa tuntuvasti kohottanut.

K. R. Melander.

II.

En straffpredikan på finska till Jockis underhafvande år 1652.

Nedanstående afskrift ur Jockis gods arkiv (t. XV, fol. 383) hänför sig till de tvistigheter som rådt mellan innehafvare af Jockis gods såsom förläning, Jesper Mattsson Kruus' arfvingar, och hvilka yttermera tillskärpts genom de vid 1650 och 1651 års riksdagar fattade besluten. Framför allt synas bönderna varit missnöjda med att dagsverkena enligt förordningen af d. 26 aug. 1651 ökats. Enligt en redan af Jesper Mattson Kruus (före år 1613) för dem utfärdad stadga hade deras dagsverkskyldighet varit lägre, såsom de inför häradsrätten klagade den 28 febr. 1653. Förgäfves hade landshöfdingen Lorentz Creutz i skrifvelse af d. 9 juni 1651 manat till lugn, så nedan återgifna skrifvelse i form af en straffpredikan kom från riksrådet Johan Axelsson Oxenstierna, hvilken själf infunnit sig på stället för att bistå sin syster Katarina, enka efter Johan Jespersson Kruus och som sina barns målsman innehafvarinna af Jockis. Striden bilades dock icke härmed, utan först vid det förenämnda häradsrättssammanträdet. Bönderna anförde därvid till sitt försvar bl. a., att de blifvit »förförda» genom 1651 (skall vara 1650) års riksdagsbeslut, hvilket är rätt betecknande; de förklagade sig emellertid nu villiga att med någon lindring underkasta sig »stadgan», hvilket synbarligen afser Kruus gamla stadga, ytterligare förnyad 1651, och hvilken ålade dem 12 öke- och 12 fotdagsverken årligen. 1652 års riksdagsbeslut, som föreskref förläningsbönderna endast 6 öke- och 12 drängedagsverken, förefaller ej att ha varit vid detta tillfälle bekant, enär den äldre stadgan framgent faktiskt förblef den gällande.

P. O. v. Törne.

Hänen Kuningallisen Maij:tins Ruodzin Rijkin uscollinen mies Radiherra, ia Cantzlij neuvo, Johan Oxenstierna Axelinpoica Grefwi Södermöris, Wapa Herra Kimitös ia Nyenääsis, Herra Fij holmas, Söderbos ja nijden alla olevaisten.

Nijn cuin corkiast mainittu hänen Grefwillinen armons ia corkiudens, nyt wähä aica sijtten hänen rackan SisarensCartanos Jokiaisilla Tammelan pitäiäs hänen armons Grefwinnan anomisen iälken, ombi ollut sijnä ymmärtämäs, nijn cuin Cartanon meno, nijn mös hänen armons palvelioitten sekä Taloinpoicain että alammaisten tila ia cuinga he heitäns menettävät, Ja hänen Grefwillinen armons ia corkiudens muiden asioiten seas, yhteises Cansas ia Talinpoissa suuren wastahacoisuuden, ia epätahdon ymmärtänyt, nijn cuin ulostecoin maxosa, maankirian iälken, nijn mös päivä töitten tekemisesä, Kuningallisen Maj:tin ulosannetun corkian ordningin ia käskyn iälken, Ja muutoin mös löytänyt uppiniscaisuden, sekä sopimattomat, ia poichipuoliset candet hänen Rackan Sisarens ylöscandomiesta Daniel Laurinpoica wastan. Niin on hänen Grefwillinen armons ia corkiudens hywäxi löytänyt ennen nimitetty yhteistä kanssa Jokiaisilla erinomattain tällä kirioituxella muistutta, ia täydella todella neuvoden ia manaten, cuinga he ovat welkapäät nöyryttä ia cuuliaisuutta osottaman, ia tästä lähin paremmin cuin tähän asti tapahtunut on, yhdes ia toises asias, laittaman ia tavoittaman.

Mitä määrä weron ia sen maxon tule, se pitä caiketi nijn oleman cuin yxikerta ennen io on asetettu ia päätetty, ia yhteinen Kanssa eij mahda mitän muta odotta, cuin julkisen covan rangaistoxen, [jos he sitä . . .ma wielä edes . . . . in tahtovat roh . eta wijvytellä, estellä ia wastanhakata] nijn cuin korkian Esiwallan käskyn rickoiat, tottelemattomat ia capinan nostaiat alamaiset, ellei he päivä töitä wähinnäkin Hänen Kuningallisen Maij:tins ulosannetun corkian Mandatin iälken Stockholmis wuonna 1651 [25 Augusti] tule tekemän ia culiaisuttans osota. Nijn cuin mös hänen korkiudens ia Grefwillinen armons anda tässä ylöscandomiehelle eli Fongdille Daniel Laurinpoialle täydellisen woiman, Hallituxen ia käskyn cuca ikänäns löytän wastahacoisexi, ylpiäxi, hitaxi ia paitteliaxi, sijnä eli mwsa asiasa,

eij ainoast wiedä sitä lain eteen, ia anda rangaista, mutta mös cohta (: nijn cuin cohtus on :) kijnni otta ia rangaista fangiudella, ia muulla covalla curijtoxella muille Esicuwaxi, ja niin pitämän heitä cuuliaisudes.

Jos mös iocu ilman tiedota, ia oikiata sytä rohkene Fougdin päälle canda, walhetella, ia händä panetella; Nijn cuin hänen Grefwillinen armons itze läsnä ollesans on heidän tehnexi löytänyt. Nijn heidän pitä todexi löytämän, että sen pälle seura sencaltainen rangaistos, että he sitä toisella erällä pitä carttaman tehdäxens. Tämän jälken tietkän ni'n hyvin ylöscandomies, eli Fougdi, cuin alamaiseckin, itzens oienda ia laitta. Annettu Jokiaisilla 25 päivänä Touco kuusta wuonna 1652.

Johan Oxenstierna
Axelin poika. L. S.

III.

Borgå stads återuppbyggande efter branden 1708.

Sedan en afdelning af den ryska flottan under amiral Teodor Apraksins befäl den 11 maj 1708 kastat ankar på Haikko redd utanför Borgå och ryska trupper därifrån följande dag anfallit och intagit staden[1]), blef denna offret för en brand, som lade densamma fullständigt i aska. Endast några få byggnader, bl. a. stadens prestgård, synas blifvit skonade. Invånarne hade under stridens gång, en del redan litet tidigare, begifvit sig undan till angränsande landsorter, och staden var, sedan ryssarne dagen efter branden aflägsnat sig, en enda rykande ruinhög.

Underrättelserna om stadens återbebyggande äro rätt intressanta. Redan samma år, som ödeläggelsen skedde, återbyggdes en del gårdar, följande år ett antal andra. Men under de derpå följande ofredsåren synas nybyggnaderna tämligen afstannat, för att först efter fredsslutet lifligare vidtaga.

Närmare upplysningar öfver återbebyggelsens fortgång ända till 1729 meddelas i tvänne »relationer» rörande densamma, hvilka jag under andra forskningar påträffat i en samling handlingar, bärande rubriken »Ankomna bref från

---

[1]) Händelsen med stadens intagning är utförligen relaterad i Torsten Hartmans bok: Borgå stads historia, del I, sid. 251 ff.

1704 till 1709» i Nylands länstyrelses arkiv[1]), som äfven innehåller en stor mängd akter från det forna Nylands och Tavastehus landshöfdingedömes tid.

När den ena relationen, som bär titeln »1728 års Relation om Borgå stads beskaffenheet», blifvit ingifven till landshöfdingen, framgår icke. Den andra relationen, som är undertecknad den 11 oktober 1729 och bär yttre titeln: »1729 års relation om Borgå stads beskaffenheet», har såsom inre rubrik: »Förteckning uppå samptlige uthi Borgå stad sig befintelige Tompter, och huru the, sedan staden åhr 1708 af Ryssarne blef upbrändt, och [efter] landets Evacuation samt den af Hans Kongl. Maij:tt allernådigst förunte frijheten äro wordne upbygde, och hwilcka ännu liggia öde och oupbygde. Nembl:n.» Båda relationerna, som äro uppgjorda enligt samma system och med likalydande rubriker, hafva afgifvits af magistraten i Borgå. Den senare relationen är affattad med något modernare skrifsätt och försedd med fullständigare kommatering. Denna sistnämnda relation bär följande anteckning: Ankommit d. 25 oktober 1729», hvilken anteckning torde angifva, när relationen framlemnats till landshöfdingen. Relationen af 1729 är i hufvudsak likalydande med 1728 års, men innehåller tillägg beträffande nybyggnaderna från 1728 och 1729 samt äfven rörande förändringarna i besittningen af gårdarna sedan förenämnda år. Äfven 1729 års relation är undertecknad i original, liksom 1728 års, men är icke försedd med stadens sigill och icke heller kontrasignerad.Densamma åtföljes af ett summariskt ekstrakt af följande lydelse:

Summariskt Extract öfwer Ödes och Bebygde Tompter uthi Borgå stadh, sampt Nylands och Tafwastehuus Lähns Höfdingedömme, uprättad till föllje af Höglåf:e Kongl: Cammar Collegii ankombne bref, under den 9: februarii 1729:

---

[1]) I anledning af nybyggnad har handlingssamlingen jämte andra akter numera öfverlemnats till Finlands Statsarkiv. Ryggtiteln på ofvannämnda handlingssamling är så till vida oriktig, att i volymen ingå talrika akter från 1600-talet och äfven andra år från 1700-talet.

	Ödes tomptrer	Uptagne.						Friheters Expirerande
	1728	1722	1723	1724	1725	1726	1727	1728	1730
Wästra qvarteret	1	23	5	3	1	1	—	—	34
Nårra qvarteret.....	1	23	6	5	3	—	—	—	38
Östra qvarteret.....	—	64	9	5	5	4	—	4	91
Södra qvarteret.....	—	26	4	3	1	—	—	—	34
Mellan qvarteret	—	16	4	2	2	2	1	1	28
Swänska Kyrckian	—	—	—	—	—	—	1	—	1
Finska Kyrckian	1	—	—	—	—	—	—	—	1
Rådhuuset	—	—	—	—	1	—	—	—	1
Stadsens Schola.....	—	1	—	—	—	—	—	—	1
Tullhuusen med Tullportarne och Staquetterne .	—	—	—	—	—	—	1	—	1
Summa	3	153	28	18	13	7	3	5	230

Då 1728 års relation är något mer omfattande än 1729 års, aftryckes den här nedan, hvarjämte i noten anföras de tillbyggnader och förändringar i gårdsbesittningen, som enligt 1729 års relation egt rum, efter det 1728 års relation afgifvits.

A. G. Fontell.

1728 åhrs

Relation om Borgå Stadz beskaffenheet.

Förteckning

uppå samptlige uthi Borgå Stad sig befintelige Tompter, och huru the, sedan Staden åhr 1708 af ryssarne blef upbrändt, och [efter] landets Evacuation sampt den af Hans Kongl. Maij:tt allernådigst förunte frijheten äro wordne upbygde, och hwilcka ännu liggia öde och oupbygde. Nembl:n

Tomternas beskaffenhet. Num.	Ofria.	Tomtägarnes nampn.	Annotationer.
		Wästra Qwarteret.	
1	—	Sahl: Borgmäst:n Wijkmans ärf:r	A:o 1709 effter fiendtel. branden opsatt en byggning bestående af 1 sahl, 2:ne kambrar, 1 bagarstuga, dess uthan 1 stall, 1 fähuus, 2:ne bodor, effter hemkomsten A:o 1722 ifrån flychten upsatt en badstugu bygnad med 1 bryggghuus.[1])
2	—	Rådman Marq:rd Langhar	Effter fientel:a branden opsatt en byggning bestående af 1 sahl, 2:ne kambrar, kiök och mälthuus, än 1 siöboda, 1 stall, hwilcka under ryska tijden af taklösa tagit skada, nu opp reparerade, effter hembkomsten ifrån flychten A:o 1723 i dessa sednare åhren opsatt 1 bagarstuga, 1 badstuga och fähuus.
3	—	Rådman Johan Ekebarck	A:o 1722 hemkomit ifrån flychten, sedermehra opsatt 1 byggning, bestående af 1 sahl, 1 cammar, 1 bagarstuga, än 2:ne cambrar på andra sijdan gården, 1 sjöboda, än 1 lijten boda och 1 badstuga, 1 stall och fähuus af g:lt wärcke.[2])
4	—	Högwyrdige H:r Biskopens Gezelii huus.	A:o 1723 är en byggning obsatt bestående af 2:ne sahlar, 1 kiök och 4 cambrar, en nattstuga, än 1 stall och 1 ljten bagarstuga.
5	—	Borg:n Samuel Wallerman.	A:o 1709 och 1710 opsatt 2:ne stugur, men i ryska tijden förfallne. 1 boda på gården dugel:g.[3])

[1]) »1728: en lijten bads:uga.» [2]) »1729: wedlijder.» [3]) Gården bär i 1729 års rel. nummern 6.

6	—	Rådman Mattz Schröder.	A:o 1709 opsatt 2:ne stugor och ett mält huus, 1 stall, effter Evacuation bygdt fahrstuga och opsatt en ljten boda, än 1 badstuga.[1]
7	—	Borg:s Hindrick Grindz ärf:r.	Effter brander opsatt 1 ljten byggning af 1 stuga, 2:ne cambrar, än 1 bagarstuga, nu förfallen, 1 boda, effter Evacuation opsatt en badstuga.[2]
8	—	Borg:n Mattz Nilckan (enl. 1729 Matts Kilckan).	1709 efter branden opsatt 1 ljten stuga, 1 badstuga, 2:ne små bodor, effter Evacuation en byggning med 1 sahl, 2:ne cambrar och fahrstuga, än 1 siö boda, 1 stall, 1 lada och fähuus.[3]
9	—	Borg:n Jacob Nilckan.	1708. Opsatt en stuga, 1723 1 ljten Badstuga, 1 ljten lada, 1 d:o Fähuus.
10	—	Borg:n Axel Packman.	Effter branden 1708 opsatt 1 stuga med fahrstuga, sedan Evacuation bygd 1 stall, 1 siö boda, 1 fähuus, 1 lada, noch 1 badstuga.[4]
11	—	Fohrman Arfved Öhman.	Denne tompt legat öde till 1724, — då åboen upsatt 1 stuga, 1 cammar med fahrstuga före, 1 badstuga med fahrstugu.[5]
12	—	Wäf:n Arfved Weckmans arf:r	A:o 1709 opsatt 1 stuga. Effter Evacuation 1 dito stugu.
13	—	Jachtfougd:n Jockman.	1708 och 1709 1 stuga, 1 stall, 1 lada, 1 fähuus.[6]
14	—	Wäf:n Erich Sparf.	Tompten legat öde till 1725, då åboen upsatt 1 stugu med fahrstugu, 1 fähuus, 1 lada, 1 boda.[7])

[1]) Gården bär i 1729 års rel. nummern 7. »1728: 1 stuga, 1 lada.» [2]) (1729:) »och Brygghuus». I 1729 års rel. går gården under nummern 5. [3]) »1729: en Badstuga». [4]) »1728 1 brygghuus». [5]) »1728 1 stall, 1 Fähuus». [6]) »Efter Evacuation 1 stuga, 1 lada». [7]) »1728 1 Cammare.»

15	—	Wäf:n Anders Kirfves.	1709 bygd 1 stuga och 1 cammar, effter Evacuation 1 fähuus, 1 lada.
16	—	Timberman Lars Koskman.	Effter branden 1 stuga med fahrstuga, effter fredzslutet 1 badstuga, 1 fähuus, 1 lada.
17	—	Borg:n Petter Ångeljn.	1709 opsatt 1 stuga, 1 cammar, 1 boda, effter fredzslutet 1 badstuga, 1 fähuus, 1 lada.[1])
18	—	Simon Molnbecks E:a.	1708 opsatt 1 stuga, 1 badstuga, effter Evacuation en större stuga, 1 fähuus, 1 lada.
19	—	Wäf:n Mattz Sparrback.	Tompten legat öde till 1724, sedan opsatt en stuga med fahrstuga.[2])
20	—	Fohrman Mattz Torpman.	Tompten legat öde till 1723, sedan opsatt 1 stuga, 1 boda, 1 badstuga, 1 fähuus, 1 lada.[3])
21	—	Wäf:n Jöran Norrberg.	1709 opsatt en stuga, effter Evacuation 1 cammar, 1 ljten boda, 1 badstugu, 1 fähuus, 1 lada.
22	—	Wäf:n Mattz Norrbäck.	1708 bygd 1 stuga, sedan fredzslutet 1 stuga, 1 badstuga, 1 fähuus.
23	—	G:a Jöns Starcks Änckia.	1709 opsatt 1 stuga, effter fredzslutet 1 fähuus, 1 lada.
24	—	Wäf:s Koskmans Änckia.	Effter branden 1 stuga, effter Evacuation 1 boda, 1 badstugu, 1 fähuus, 1 lada.[4])
25	—	Tårgfougden Hinrik Kerckman.	En stuga A:o 1711 opsatt.
26	—	Jochim Hägert.	En stuga A:o 1708 opsatt.
27	—	Målaren Detlof Bräcklund.	Tompten legat öde till 1726, då opsatt bliwit 2:ne stugur.
28	—	Johan Weckmans E:a.	Tompten öde till 1724, då opsatt bliwit 1 stuga, 1 lada, 1 fähus.

[1]) »1728 1 boda, 1 stuga.» [2]) »1728 1 lada, 1 fähuus.» [3]) »1728 1 cammare». [4]) 1728 en stugu.

29	—	Mattz Skinnares.[1])	Tompten öde och wederböranden vagerar.
30	—	Borg:n Johan Lijff.	1708 opsatt 1 stuga, efter Evacuation 1 stuga med 2:ne små cambrar, 1 boda, 1 Fähuus, 1 lada.
31	—	Borg:n Eric Backman.	1709 en ljten stuga, 1 boda, effter fredzslutet, 1 stuga med cammare, 1 boda, 1 fähuus: 1 lada.[2])
32	—	Casf:r Gustaf Erich son.	1708 effter branden bygd 1 stuga, sedermehra effter dess hemkomst ifr:n flychten opsatt[3]) 2:ne cambrar, 1 ljten boda.[4])
33	—	Borg:n Mich. Bergman.	1709 1 stuga, effter Evacuation 2:ne cambrar, 1 Boda, 1 stall, 1 badstuga.[5])
34	—	Jacob Parmans Änckia.	1711 1 stuga, 1 boda, 1 badstugu, efter fredzslutet 1 stuga med 2:ne cambrar.[6])
		Nårra Qwarteret.	
35	—	Handels:n And. Holm.	Tompten legat öde till 1722, sedan upbygd följande huus 1 sahl med 2:ne cambrar, 1 badstuga, 2:ne bodar, 1 lada, 1 fähuus med lijder emellan, 2:ne badstugur.
36	—	Borg:n Gab. Schyttz.	Effter branden 1708 opsatt 2:ne stugur med fahrstuga, 1712 1 stall, 1 lada, 1 boda, sedan fredzslutet 1 badstuga, 1 fähuus.
37	—	Smeden And. Boxström.	1708 1 stuga och smedja, effter Evacuation 1 stuga, 1 lada, 1 fähus.[7])

[1]) Enl. 1729 års rel. Matts Skinneres arf:r. [2]) »1728 1 badstuga». [3]) »1726». [4]) »1728 1 fähuus, 1 foderlada». [5]) »1728 1 badftuga». [6]) »1728 1 stall, 1 boda.» [7]) »1728 1 badstuga».

38	—	Skomakaren Hinric Forström.	A:o 1725 opsatt en stuga, 1 cammare, 1 boda.[1]
39	—	Handels:ns Holms andre gård.	1709 opsatt en gl. stuga, 1 gl. boda, 1 Fähuus, 1 lada 1725 1 boda.
40	—	Timberm:n Eric Boxström.	Tompten öde till 1723, sedan opbygd 1 stuga, 1 boda, uthan taak, 1 fähuus, 1 lada.
41	—	Borg:n Casper Jllberg.	Kommit ifrån flychten A:o 1722, då Tompten låg öde, sedan opsatt en stuga med 2:ne cambrar, 1 kiök och fahrstuga under ett taak, 1 badstuga, 1 boda, 1 lada, 1 fähuus, 1 lijder.[2]
42	—	Timberman Mårten Felijn.	Tompten öde till 1724, sedan opsatt 1 stuga, 1 lada, 1 fähuus.
43	—	Johan Jllbergz Enckia.	1712 opsatt 1 stuga, effter Evacuation 1 lada, 1 fähuus, 1 badstuga.[3]
44	—	Rytt:ns Planetz Änckia.	Bygd 1709 1 lijten stuga, effter Evacuation 1 d:o stuga, 1 lada, 1 fähuus.
45	—	Wäf:n Hinric Grindh.	Tompten öde till 1723, sedan opsatt 1 stuga, 1 lijten boda, 1 badstuga af g:t wärcke.
46	—	Consistorii Pedellen Mattz Bergh.	Till handlat sig 1724[4] denne gård, bestående af 1 stuga, 1 cammar, 1 badstuga, fähuus;, 1 lada.
47	—	Sämskmak:n Gabriel Schyttz.	1711 opsatt 2:ne stugur, sedan Evacuation 1 badstuga, 1 lada, 1 fähuus.[5]
48	—	Skomak:n Hinrich Weckman.	Effter fientel:a branden 1708 opsatt 1 stuga, 1 .ähuus, 1 lada, efter Evacuation 1 stuga.
49	—	Jöran Simons Änckia.	1709 1 stuga opbygd, effter fredzslutet opsatt 1 fähuus, 1 lada.

[1]) »1728 1 fähuus, 1 lada.» [2]) »1728 1 cammare.» [3]) »1728 1 fahrstugu». [4]) Enl. 1729 års rel. skedde detta »1720». Gården har i 1729 års rel. nummern 47. [5]) »1728 1 cammare, 1 boda». Gården bär i 1729 års rel. nummern 46.

50	—	Borg:n Thomas Särckjärff.	Effter 1708 åhrs brand opsatt 1 stuga, sedan 1724 ach 1725 bygd 1 stuga, 1 lada, 1 fähuus.[1])
51	—	Forman Jöran Pätteljn.	Tompten öde till 1725, sedan opsatt derpå 1 stuga, 1 badstuga[2])
52	—	Timbermnn Hinrich Sisback.	Effter Evacuation bygd 1 stuga.[3])
53	—	Wäf:n Christer Claeson.	Sedan freden slötz bygd 1 stuga, 1 lijten boda.[4])
54	—	G:a Olof Rotmästare.	1724 opsatt 1 stuga, 1 badstuga, 1 fähuus, 1 lada, alt af g:t wärcke.
55	—	G:a Sadelmak:ns Crantzos Tompt	1 gl. stuga, nu i öde och förfallen. Borg:n Hinrich Öholm till sagd denne tompt att bebyggia.[5])
56	—	Snick:n Hinrik Steger.	Tompten öde till 1725, sedan upsatt 1 stuga, uthfättig.
57	—	Wäf:n Gust. Holmberg.	Flyttat sig till denne tompt år 1724, sedan upsatt 1 stuga, 1 lijten badstuga.
58	—	Wafl:n Johan Löckman.	1723 kommit ifrån flychten, sedan upsatt 1 stuga, 1 fähuus, 1 lada.[6])
59	—	Tunbind:n Eric Löckman.	1708 effter branden opsatt 1 stuga, sedan fredzslutet bygd 1 lada, 1 fähuus.
60	—	Mät:n Mattz Frisk.	1 stuga upsatt 1709, 1 lada bygd effter fredzslutet, g:l och siukelig.
61	—	Forman Eric Nyberg.	Till handlat sig denne tompt 1723, sedan den bebygd med 1 stuga med cammare, 1 badstuga, 1 fähuus, 1 lada, 1 boda.[7])
62	—	G:a Joh. Wiskmans E:a.	Effter branden 1708 opsatt 1 stuga, sedan freden slöts 1 Badstuga, 1 boda, 1 lada.[8])

[1]) »1728 1 boda, 1 badstuga, 1 lada.» [2]) »1728 fäähuus och lada». [3]) »1728 1 stuga, 1 lada». [4]) »1728 1 fähuus, 1 lada.» [5]) I 1729 års rel. säges om denna tomt endast »öde». [6]) »1728 1 boda, 1 badstugu.» [7]) »1728 1 wedljder.» [8]) »1728 1 fähuus».

63	—	Borg:n Jonas Påitz,	1 stuga gammall, opsatt 1709 1 badstuga, 1 boda, nyligen wunnit burskap.[1]
64	—	Thomas Wäckenberg.[2]	Bygd 1 stuga 1709, effter fredzslutet en lijten cammare.
65	—	Stadztienaren Jacob Axellson.	Kommit 1722 ifrån flychten, sedan upsatt 1 stuga, 1 lada, 1 fähuus.
66	—	Besökiaren Hinric Thomassons Änckia.	1709 effter brandea opsatt 1 stuga, kommit 1723 ifrån flychten, sedan bygd 1 stuga och 1 cammare.[3]
67	—	Borg:n Hindrich Bergman.	En gammal stuga,[4] 1 fähuus 1724.[5] 1725: bygd 1 stuga, 1 boda.
68	—	Forman Anders Schran.	1 stuga effter branden opsatt och 1 badstuga, effter Evacuation 1 lada, 1 fähuus af g:t wärcke.[6]
69	—	Rådman Johan Kraftman,	1709 effter branden opsatt 1 boda, 1 stall, hemkommit 1722 ifrån flychten och sedan bygd 1 byggning, bestående af sahl, 1 bagarstuga, 4 cambrar under ett taak, än 1 lada, 1 fähuus, 3 siöbodor och badstuga.[7]
70	—	Borg:n Hinric Sexljn.	Effter brand 1708 1 stuga, 1 lijten boda, effter Evacuat:n 1 badstuga, 1 lada.[8]
71	—	Skrädd:n Diedrich Kramer.	Effter fredzslutet kiöpt denne gård, bestående af 1 stuga med cammare, än en lijten gammal bagarstuga, sedermera Kramer bygd 1 badstuga, 1 boda.[9]
72	—	Glasmäst:n Axel Beckman.	Opsatt sedan han hemkom 1722 ifrån flychten 2:ne st:n stugur, 1 badstuga, 1 fähuus och 1 lada.[10]

[1]) »1728 1 lada.» [2]) »Skomak:e enl. 1729 års rel. [3]) »1728 1 boda». [4]) »effter branden opsatt och 1 fähuus». [5]) »och:» [6]) »1728 reparerat bem:te fähuus och lada». [7]) »1728 2:ne wedhlijder», [8]) »a:o 1728 1 fähuus.» [9]) »1728 1 stuga, 1 cammare.» [10]) »1729 1 boda.»

		Östra Qwarteret.	
73	—	Skrädd:n Joh. Weckman.	Kiöpt sig denne gård innewarande[1]) åhr, där på är opsatt 1 stuga och 1 lada.[2])
74	—	Tullskrif:n Mattz Granberg.	Tillhandlat sig en lijten tompt A:o 1725, sedan bygd der på 1 lijten stuga och 1 lada, 1 lijtet fähuus.
75	—	Borg:n Erich Kraftenberg.	Efter branden 1709, 1710 och 1711 upbygd 2:ne stugor, 1 badstuga, 1 boda, 1 fähuus, 1 lada, som i ryska tijden mycket förfallit, effter fredzslutet låtit förbem:te huus reparera till största dehlen.
76	—	Wäf:n Samuel Nyman.	Kommit till denne tompt i ryska tijden, och effter Evacuation bygd 1 stuga med fahrstugu, 1 badstugu, 1 lada, 1 fähuus, 1 lijten boda.
77	—	Borg:n Johan Holm.	1709 upsatt 1 stuga med fahrstugu, 1 lada, 1 fähuus, effter fredzslutet 1 kammare, 1 boda.[3])
78	—	Borg:n Hinric Richaeüs.	Effter 1708 åhrs brand bygd 1 stuga, 1 lada, sedan Evacuation 1 stuga med fahrstuga, 1 fähuus.[4])
79	—	Wäf:n Eric Träskman.	Opbygd effter branden 1 lijten stuga, men effter fredzslutet 1 större dito.[5])
80	—	Påstmäst:n Fabritii Enckia.	Effter 1708 åhrs brand är upsatt 1 stuga och 2:ne kambrar, 1 boda, 1 fähuus, 1 lada; hwilka warit gamla, enär de bliwit kiöpte, sedan Evacuation upsatt 1 siöboda.[6])
81	—	Johan Solitanders tompt[7])	Innehafwes af regements hofslagaren Deutzman, hwarpå är en g:l stuga, 1 g:l badstuga, och 1 gl. boda.[8])

[1]) »1728.» [2]) »D:o 1 boda.» [3]) »1728 een badstugu.» [4]) »1728 1 boda». [5]) 1728 1 badstuga». [6]) »1728 1 badstuga». [7]) I 1729 års rel. är tomtens innehafvare: »Bårgaren Abraham Röhn». [8]) »1728 1 stall, 1 sutga».

82	—	Cappellans Wadsteii änckia.	Sedan fientel:a branden skiedde opsatt 1 stuga med 2:ne cambrar, 1 boda, warit på flychten till 1722 och der effter låtit opbygia 1 stuga, 1 fähuus, till denne gård hörer en gl. siöboda.
83	—	Timberman Olof Hogberg.[1]	1709 är på denne gård opsatt 1 stuga, 1 gl. badstuga, åboen nu uthfattig, husen förfallne.
84	—	Timberm:n Israel Aspman.	Effter branden är af dess föräldrar opsatt 1 stuga, 1 boda, 1 badstuga, fattig.
85	—	Borg:n Gusti Holm.	Blifwit borgare effter Evacuation, sedan opsatt 1 stuga med cammare och 1 boda.
86	—	Wäf:n Lindmans Änckia.	Effter Branden opsatt 1 stuga, effter fredzslutet upsatt[2] 2:ne stugur och 1 boda.
87	—	Borg:n Joh. Tarckman.	Blifwit borgare effter fredzslutet, sedan opsatt 1 byggning af 1 sahl och 4 cambrar.[3]
88	—	Forman Erick Byman.	Effter flychten wunnit burskap, sedan opsatt 2:ne små stugur, 1 badstuga, 1 lada, 1 fähuus.
89	—	Borg:n Erich Brandt.	Wunnit burskap under ryska wäldet, och effter Evacuation oppsatt 1 stuga med cammare, noch 1 stugu med cammare, 1 badstugu, 1 boda, 1 fähuus, 1 lada.
90	—	Landbonden Erich Kercko.	1 stuga effter branden, sedan fredzslutet opsatt 1 lijten stuga, gl. och fattig.[4]
91	—	Besökiaren Anders Weckman.	1709 oppsatt 1 stuga med fahrstuga, 1 lada med Fähuus.
92	—	Skrädd:n Borglunds arfwingar.	Effter 1708 åhrs brand bygd 1 lijten stuga med cammare, än 1 större stuga med cammare, 1 boda.

[1]) Skrifves i 1729 års rel. »Hoberg». [2]) »1725 och 1726». [3]) »än 1 boda.» [4]) »1728 1 badstugu, 1 lada, 1 fähuus».

93	—	Borg:n Anders Nessin.	Effter branden opsatt 1 stuga och 1 badstuga, under ett tak, noch 1 boda.
94	—	Borgarens Nessins barn af förra giftet.	Effter fientel:a branden opsatt 2:ne stugor under ett taak, 1 lada med fähuus.
95	—	Skomak:n Mattz Åkerman.	Effter branden bygd en lijten stuga, åboen gl. och siukelig.
96	—	Borg:n Hend. Nyman.	1709 opsatt 1 stuga, sedan han kom ifrån flychten 1722 bygd 1 badstuga, fähuus, 1 lada.[1])
97	—	Skrädd:n Johan Boxström.	Effter branden bygd 1 stuga, sedermehra effter Evacuation 1 stuga, 1 badstuga, 1 boda, 1 fähuus, 1 lada.[2])
98	—	Landbonden Mattz Johansson.[3])	Kiöpt sig tompt effter fredzslutet[4]) och bebygd der å 1 stuga, 1 boda.[5])
99	—	Swarf:n Hinrich Österman.	Kommit till staden effter fredzslutet[6]), bygd 1 stuga, 1 fähuus, 1 lada.
100	—	Swarf:n Fried. Blylodh.	Effter branden bygd 2:ne stugor, sedan opsatt 1725 1 lada, 1 fähuus.
101	—	G:a brofougdens Minerii E:a.	Effter branden oppsatt 1 lijten stuga, 1 boda, 1 lada, sedan Evacuation bygd 1 stuga.[7])
102	—	Borg:n Carl Sullfreen.	1709 och följjande åhren bygd 1 stuga med cammare, 1 lada, 1 boda, 1 fähuus.[8])
103	—	Skrädd:n Anders Just.	Effter branden[9]) oppsatt 1 gl. stuga, effter Evacuat:n 1 lada.
104	—	Crono Befallningsman Michel Löfbergs gård.	Är wähl bebygd[10]) med tarfwelige huus, men nu Cronan tillhörig för åsamkat Balance.

[1]) »1728 1 Cammare, 1 wedlijder». [2]) »1728 opsatt 1 lijten Cammare». [3]) I 1729 års rel. är tomtens innehafvare: »Matts Johanssons arfwingar». [4]) »1726,» [5]) »1728 1 stuga». [6]) »1722.» [7]) »1728 1 badstuga.» [8]) »1728 1 badstuga, 1 boda». [9]) »1709». [10]) »1723».

105	—	Slacht:n Johan Carsberg.	Effter 1708 åhrs brand oppsatt 1 stuga, 1 badstuga, warit på flychten till 1722, sedan oppsatt 1 fähuus.
106	—	Timberman Erich Wijkbergh.	1709 bygd 1 stugu, effter fredzslutet oppsatt 1 badstugu, 1 fähuus, 1 lada, 1 boda.
107	—	Zacharias Wallenii E:a.	Effter branden opsatt 1 stuga, effter Evacuat:n 1 större stuga, 1 lijten boda.
108	—	Samuel Bohmans ärf:r.	Effter branden bygd 1 stuga, effter fredzslutet 1 lada.
109	—	Rotmäst:n Jonas Lindberg.	1711 oppsatt 1 lijten stuga, 1 badstuga, åboen uthfattig.
110	—	Timb:n Hend. Rönberg.	I ryska tijden wunnit burskap, sedan opsatt 1 stuga, 1 fähuus, 1 lada[1])
111	—	Wäf:n Francks Enckia.	Warit på flychten till 1722;[2]) sedan oppsatt 2:ne stugur.
112	—	Timb:n Erich Linna.	Effter branden oppsatt 1 stuga, 1 badstuga, 1 lada.
113	—	Borg:ns[3]) Weckmans E:a.	Sedan branden skiedde 1708 oppsatt 1 stuga, 1 badstuga, 1 lada, effter Evacuat:n upsatt 1 stuga.
114	—	Borg:n Jacob Lundborg.	Effter fredzslutet kiöpt sig tompt med 1 g:l boda och 1 g:t stall, sedan oppsatt 1 stuga, 1 cammare under ett taak.
115	—	Borg:ns Petter Solitanders Enckia.	2:ne g:a stugur oppsatt[4]) effter branden, 1 gl. boda.
116	—	Swarf:n Jonas Saxberg.	1 stuga år 1711 oppsatt, effter fredsslutet 1 gl. boda, 1 cammare.
117	—	Stadz Cappellan Krogius.	Tompten öde till 1724, då ägaren där på opbygd 1 bygning, bestående af 2:ne cambrar, kiök och boda under ett tak, 1 lada, 1 stall.

[1]) »1728 1 stuga med Cammare.» [2]) »1723.» [3]) »Erich». [4]) »Opsatte.»

118	—	Borg:n Joh. Wullfrot.	Bygd effter branden 1 stuga, 1 badstuga, som under ryska wäldet, emedan ägaren war på flychten, förfallit, sedan 1723 opsat 1 stuga, 1 boda.
119	—	Skomak:n Regens E:a.	Effter branden opsatt 1 gl. stuga, ägaren nu för tijden i största fattigdomb,
120	—	Erich Skinnare.	1 gl. stuga, som efter branden blif:t oppsatt, warit på flychten till 1723, sedan bygd 1 lada, 1 fähuus.
121	—	Petter Solitanders Ärf:r.	Tompten öde.[1]
122	—	Fohrman Casper Bohman.	Kiöpt sig tompt 1724, sedan bygd 1 stuga med cammare, 1 boda, 1 fähuus, 1 lada.
123	—	Timberm:n Johan Boxman.	Kiöpt sig tompt efter fredslutet och opsatt 1 stuga, 1 boda, fähuus och lada.
124	—	Skrädd:n Mårten Ekmans Erf:ar.	Effter branden bygd 1 lijten stuga, sedan Evacuation 1 större stuga, fähuus och lada.
125	—	Borg:n Hend. Jerfvelijn.	Effter branden bygd 1 stuga med cammare, fähuus, lada, 1 boda, effter fredzslutet 1 stuga.
126	—	Fohrman Johan Terre.	Effter branden 1708 oppsatt 1 stuga, 1 badstuga, sedan Evacuation skiedde bygd 1 boda.
127	—	framl. And. Hööks Erf:r.[2]	Tompten nu försåldt till Borg:n Johan Nyman, än obebygd.[3]
128	—	Fohrman Mattz Bäckman.	Effter branden oppsatt gl. stuga, sedan Evacuation bygd 1 cammare, 1 boda.
129	—	Fohrman Erich Byberg.	Effter branden oppsatt 1 lijten stuga, 1 badstuga, sedan fredzslutet bygd 1 större stuga, 1 fähuus, 1 lada.

[1] »1728 1 Boda». [2] I 1729 års rel. upptages såsom tomtens innehafvare: »Bårgaren Johan Nyman». [3] 1728 opsatt 1 stugu med cammare».

130	—	Wäf:n Johan Udd.	A:o 1709 upsatt 1 stuga, nu begynt byggia på 1 större stuga.
131	—	Borg:n Jacob Byman.	Effter fientel:a branden A:o 1708 och de följjande åhren oppsatt 1 stuga med cammare, 1 badstuga, 1 boda, 1 fähuus, 1 lada, alla g:a huus, huuswärden blind.
132	—	Brofougden Arfved Jöransson,	Effter branden oppsatt 1 gl. stuga, 1726 opsatt 1 fähuus, 1 lada.
133	—	Båtsman Arf. Öhman.	Äger en lijten gl. stuga, som effter branden blifwit oppsatt.
134	—	Timberman Mattz Bergh.	Kiöpt sig tompt sedan han 1721 kom ifrån flychten, och der på bygd 1 stuga, 1 badstuga, 1 fähuus, 1 lada.
135	—	Båtbygg:n Mattz Åhman.	Tompten legat öde till 1722, då ägaren kommit ifrån flychten, sedan bygd 1 stuga med cammare, 1 badstuga, lada och fähuus.
136	—	Not:n Paul Westlöff.	Kiöpt sig tompt 1724, der på bygd 1 stuga [1]), lada och fähuus.
137	—	G:la Candelins Änckia.	Kiöpt sig tompt effter fredzslutet, der på opsatt 1 lijten stuga, 1 lada, 1 fähuus.
138	—	Wäf:n Knut Kruskopp.	1723 kiöpt sig tompt, der på oppsatt 1 stuga.
139	—	Wäf:n Gustaf Holmsteen.[3])	Wunnit burskap effter fredsslutet [2]), sedan opsatt 1 stuga, 1 badstuga.
140	—	Forman Jöran Diuckalin.[4])	Tompten obebygd till 1726, sedan oppsatt 1 stuga, 1 lada, 1 fähuus.
141	—	Wäf. Johan Steger.	Kiöpt sig tompt 1723, sedan opsatt 1 stuga, 1 badstuga, 1 lada.

[1]) Enl. 1729 års rel. dessutom »1 cammare». [2]) »1726.» [3]) I 1726 års rel. upptages såsom innehafvare af tomten »Wäf:n Johan Holmsteen». [4]) »Tiuckalin».

142	—	Forman Erich Mårtensson.	Effter branden 1708 opsatt 1 lada och 1 fähuus, sedan Evacuation 1 stuga och badstuga.
143	—	Wäf:n Johan Dahlgreen.	Effter branden bygd 1 stuga, 1 lada, 1 fähuus.
144	—	Mät:n Anders Andersson.	Tompten obebygd till 1721, sedan opsatt 1 stuga.
145	—	Christer Stens Ärf:r.	En lijten stuga oppsatt effter branden, nu för tijden rätt fattig.
146	—	Wäf:n Lydich Lindström.	Effter 1708 åhrs brand opsatt 1 stuga, sedan 1726 1 stuga, 1 lada [1]), 1 badstuga.
147	—	Niels Arfvedsons Ärf:r.	Tompten öde till 1723, sedan oppsatt 1 lijten gl. stuga.[2])
148	—	Snick:n Bengt Wirman.	Effter branden bygd 1 stuga, effter Evacuation 1 större d:o, 1 fähuus, 1 lada.
149	—	Mattz Bäckmans Ärf:n.	Tompten ogebygd till 1723, sedan opsatt 1 stuga med cammare.
150	—	Hend. Schumans Ärf:r.	Effter Evacuation opsatt 1 stuga med cammar.
151	—	Snick:n[3]) Jacob Lund.	Tompten öde till 1722, då ägaren komit ifrån flychten, sedan üpsatt 2:ne små stugur.
152	—	Timb;n Mattz Kuut.	Effter branden oppsatt 1 stuga, 1 lada, 1 fähuus.
153	—	Wäf:n Petter Bergs.	Tompten obebygd till 1724, sedan opsatt 1 stuga.
154	—	Skomak:n Mattz Löckberg.	Kiöpt sig tompt 1724, sedan oppsatt 1 stuga med cammare, 1 badstuga, 1 fähuus, 1 lada.
155	—	Wäf:n Johan Dams änckia.	Bygd 1 stuga effter branden, sedan Evacuation 1 stuga dito.

[1]) »bo da.» [2]) »1728 1 stuga.» [3]) »Skinnaren».

156	—	Wäf:n Otto Mahn.	Effter branden oppsatt 1 stuga, sedan fredsslutet 1 stuga, 1 fähuus 1 lada.
157	—	Wäf:n Erich Kullsteen.	Oppsatt efter branden 1 gl. stuga, 1 gl. boda, uthfattig
158	—	Gullsmed:n von Holten.	Kommit 1722 ifrån flychten, sedan bygd 1 stuga med fahrstuga.
159	—	Swarf:n Johan Kortman.	Effter branden opsatt 1 stuga, 1 boda, efter Evacuation 1 stuga.
160	—	Michel Krebs.[1]	Tompten öde, charnwähl wederbörande därom blif:t åftast påmint.[2]
161	—	Båtbyggaren Hindrich Harman.	1 stuga opsatt effter branden, sedan Evacuation bygd 1 badstuga, 1 lada, 1 fähuus.
162	—	Gl:a Erich Mildh	Bebor sin egne huus, hwilcka bestå af några neder rutna kyffen af intet wärde.
163	—	Crono Ländzman Arfved Fårskåhl,	Tompten obebygd till 1724, sedan upsatt 1 bygning, bestående af 1 sahl, 2:ne cambrar och bagarstuga, än 1 fähuus och lada.
		Södra Qwarteret.	
164	—	Qloff Höök Änckia.	1 gl. stuga upsatt 1709 jemte 1 lada, uthfattig.
165	—	Styrman Thomas Hara.	flyttat sig på denne tompt 1725, sedan oppsatt 2:ne stugar, 1 lijten badsiuga, 1 fähuus, 1 lada.
166	—	Gl. Erich Höök Änckia[3]	Effter brand en gl stuga opsatt, sedan Evacuation begynt på en ny stuga, som än är ofärdig.

[1]) I 1729 års rel. upptages såsom innehafvare af tomten: »Utrijdaren Samuel Samuelson». [2]) »1728 opsatt 1 stuga med cammare». [3]) Enl. 1729 års rel. innehade Henrich Ökholm (!) tomten n:o 166. och gl. Erick Höök enka tomten n:o 167.

167	—	Borg.n Hend. Öholm.[1])	1724 hem kommit ifrån flychten och sedan oppsatt 1 stuga med cammare.
168	—	Borg:n Hend. Qvist.	Sedan branden oppsatt 1 stuga, effter fredzslutet 1 boda, 1 badstuga.
169	—	Skräddaren Petter Tarckman.	Tomten warit öde till ägarens hemkombst ifrån flychten 1722, sedan opsatt 1 stuga, 1 badstuga.
170	—	Borgaren Erick Dägerman.	Bebor sin afledne swärföräldars gård, som består af 1 gl. stuga, 1 gl. boda, uthfattig.
171	—	Skrädd:n Niels Nylander.	Effter branden opsatt 2:ne gl. stugur, sedan Evacuation bygd 1 badstuga, 1 lada.
172	—	Borg:n Simon Tarckmae.	Sedan staden afbran opsatt 1 gl. stuga, 1 badstuga, effter fredzslutet 1 bygning, bestående af 1 stuga med 2:ne cambrar, än 1 boda.
173	—	Styrman Anders Holmberg.	Tompten warit öde till 1722, då ägaren kommit ifrån flychten, sedan oppsatt 1 stuga, 1 gl. lijten boda, 1 lijtet fähuus, 1 lada.
174	—	Handelsman Hinrich Borgström.	Till 1723 tompten öde, då ägaren oppsatt en bygning, bestående af 1 sahl och 2:ne cambrar med en bagarstuga under ett taak, sedan 1 badstuga, 1 siöboda, 1 lada, 1 fähuus, än 1 boda på gården.
175	—	Styrman Johan Kfull.	1 gl. stuga effter branden oppsatt, effter Evacuation 1 stuga, 1 lijten boda.
176	—	Wäf:n Hend. Holms Enckia.	1 stuga effter brandens, sedan fredzslutet 1 stuga, 1 lada, 1 gl. boda.
177	—	Borg:n Erich Kiellström.	1 stuga och boda opsatt effter branden, sedan fredzslutet[2]) 1 stuga[3]), 1 lijder, 1 lada.

[1]) Se föreg. sid. anm. 3). [2]) »1724». [3]) »med cammare, 1 badstuga».

178	—	Borg:n Simon Lundborg.	Opsatt 1 stuga efter branden, sedan fredzslutet 1 stuga, 1 lijten badstuga med mälthuus.
179	—	Borg:n Jonas Kortman.	Strax effter branden opsatt 1 stuga, 1725 opsatt 1 stuga, 1 badstuga.
180	—	Wäf:n Erich Åhman.	1 stuga effter branden opsatt, 1 fähuus, 1 lada, effter Evacuation 1 stuga, 1 boda.
181	—	Gl. Martta Biörckman.	Effter 1708 åhrs brand opsatt 1 stuga, 1 badstuga, nu förfallne, åboen gl och fattig.
182	—	Fohrman Erich Öholm.	Opsatt effter branden 1 stuga, sedan Evacuation 1 stuga, 1 fähuus, 1 lada.
183	—	Wäf:n Johan Jöransson.	Tompten öde till 1721, sedan opsatt 1 stuga, 1 fähuus.
184	—	Smeden Erich Hornborg.	Tompten öde till 1723, sedan bygd 1 stuga, 1 badstuga, 1 smedia, 1 lada, 1 fähuus.
185	—	Båtbygg:n Simon Biörn.	Varit på flychten till 1721, sedan opsatt 1 gl stuga, 1 lijten badstuga, fähuus och lada.
186	—	Slacht:n Johan. Carström.	Tompten öde till 1722, sedan opsatt 1 stuga, 1 badstuga, 1 fähuus, 1 lada.
187	—	Smeden Johan Hornborg.[1])	Effter branden opsatt 1 stuga, 1 smedia, 1 fähuus, sedan freden slöts 1 stuga, 1 badstuga.
188	—	Collega Lars Gillstadii E:a.	1 stuga effter branden opsatt, nu förfallen, sedan Evacuation 1 badstuga, 1 boda.
189	—	Stadzfougden Jacob Sijberg.	Sedan branden skiedde opsatt 1 gl stuga med cammare.
190	—	Borg:n Otto Löckman.	Effter branden bygd 1 stuga, 1 badstuga, 1 gl:t fähuus opsatt sedermera.

[1]) »Hornberg.»

191	—	Påstmäst:n Christian Uppman.	Bebor sine swärföräldrars gård, som består af 1 stuga, 1 kiök, 1 cammare, 1 stall, 1 badstuga.
192	—	Borg:n Sven Nymalm.	1 stuga med 2:ne cambrar efter branden opsat, och 1 boda, sedan fredzslutet 1 stuga, 1 badstuga, 1 bryggghuus.
193	—	Timberm:n Mattz Jerfman.	1709 och de sednare åhren bygd 1 stuga, 1 fähuus, 1 lada.[1])
194	—	Wäf:n Johan Wjberg.	Effter branden opsatt 1 stuga med cammare, 1 gl badstuga, 1 boda, 1 lada, 1 fähuus, un merendehls förfallne, kan för sin sinklighet skull eij komma någon bygnad till wäga.
195	—	Borg:n Anders Kallström.	Wunnit burskap 1721, sedan opsatt 1 stuga, 1 boda.
196	—	Wäf:n Johan Holmström.	Effter Branden bygd 1 stuga, 1 boda, warit till 1722 på flyckten, nu för tijden fattig,
197	—	Skrädd:n Erich Nyländer.	Kiöpt denne tompt med 1 gl stuga A:o 1723, sedan oppsatt 1 stuga, 1 badstuga, 1 fähuus, 1 lada.
		Mellan Qwarteret.	
198	—	Fältskiären David Hermanj.	Kiöpt sig denne tompt 1724 med 1 gl stuga, sedan opsat 1 stuga, nu förrest till Tyskland.
199	—	Gl:a Arfved Hindersons E:a.	Bebor 1 gl stuga, som 1709 blif:t opsatt, denne E:an är uthgl och fattig.
200	—	Borg:n Hinrich Schröder.	Tompten öde till 1723, sedan opsatt 2:ne stugor, 1 lijten boda.
201	—	Borg:n Jöran Borgström.	1709 opsatt 1 gl stuga, effter Evacuation 1 stuga, 1 boda, 1 badstuga. Ägaren blind och åldrig.

[1]) 1722 1 badstuga.»

202	—	Borg:n Jöran Öhman.	Effter branden opsatt 1 stuga, warit till 1723 på flychten, sedan bygd 1 lada, nu för tijden fattig.
203	—	Borg:n Gustaf Solitander.	begynt byggia denne tompt sedan fredzslutet, hwarpå nu är följjande huus: 1 bygning, bestående af 1 stuga (och) 2:ne cambrar under ett taak, än 1 bagarstuga, 1 boda, 1 fähuus med lijder.
204	—	Swarf:n Jonas Kortman.	Wunnit buurskap effter Evacuation, sedan opsatt 1 stuga, 1 badstuga, 1 fähuus, noch 1 gl boda.
205	—	Sigfred Staffanssons Erf:r.	Effter branden opsatt 2:ne stugur, 1 lijten badstupa, 1 boda, nu för tijden fattige.
206	—	Borg:n Sigfred Ström.	Effter branden opsatt 1 stuga med cammare, 1 lijten gl badstugu. Kommen if:n flychten 1723, hel medel lös.
207	—	Henning Melcker Ernästs Erf:r.	1 gl stuga, 1 lijten boda, står nu för tijden i öde.[1])
208	—	Augusti Hoppes E:a.	Sedan branden opsatt 1 bygnad af 1 stuga med 2:ne cambrar, effter Evacuation 1 badstuga och 1 lijten boda.
209	—	Handels:n Paul Bredenberg-	Tompten öde till 1723, sedan opsatt 1 bygning, bestående af 1 sahl (med) 4 cambrar under ett taak, än 1 bagarstuga, 1 siöboda, 1 stall, 1 fäähuus.
210	—	Majoren Wälborne Hiltebrandt.	Tillhandlat sig denne tompt 1726 med en ny och 1 gl stuga, än 1 badstuga, 1 lada.
211	—	Borg:n Abrah. Witting.	Tompten öde till 1723, sedan upsat 2:ne stugor, 1 cammare, 1 fähuus, 1 stall. A:o 1727 opsagt sin buurskap. Gården graverat med inprotocolleringar. Står nu öde.

[1]) »1728 är af Bårgaren Johan Wulfrat opsatt 1 badstuga.»

212	—	Handel:n Johan B. Phaling.	Tillhandlat sig denne tompt A:o 1725 med de derpå stående huus, nembl:n 1 gl stuga, 1 cammare, 1 lijten boda, 1 lada, 1 fähuus, sedermera bygd 2:ne cambrar med 1 nattstuga åfwan på, än 1 siöboda.
213	—	Borg:ns Niels Bohmans gård.	af 2:ne stugor, 1 lada [1]), badstuea, 1 fähuus, är nu nyl:n auctionerat för General Tull Arrende Societens räkning.
214	—	Gl:a Johan Hindhor. [2])	Bå tompten 1 gl stuga, opsatt 1709 samt 1 boda, 1 fähuus, 1 lada, sedermehra efter fredzslutet bygd 1 cammare, nu för tijden uthaf sig kommen uthan någon witterlig ordsak.
215	—	Skomak:n Johan Lindholt. [3])	A:o 1725 kiöpt sig denne tompt och sedan opsatt följjande huus: 1 stuga, 1 cammare, 1 lada.
216	—	Rådman Isac Nyström.	1710 opsatt 1 bygning, bestående af 1 sahl med 1 cambrar, än 1 gl stuga if:n landet, 1 badstuga, 1 brygghuus, 1 boda, 1 stall, bägge gl., 1 lada, hwilcka sedan under ryska wäldet blifwit till taak och innan dömme förfallne, efter Evacuation opsatt 2:ne siöbodor och 1 fähuus.
217	—	Rådman Jacob Carsberg.	Efter 1708 åhrs brand 1 lijten stuga, jempte 1 sahl, 2:ne cambrar. 1722 kommit ifrån flychten, sedan opsatt 1 stall och 1 lijten badstuga, ägaren gl och siuklig.

[1]) »boda.» [2]) »Hindhår.» [3]) »Lindhult».

218	—	Sahl. Befallningsmans Henrich Ekmans Ärf:r.	Effter branden 1708 på denne tompt opsatt 1 stuga och cammare, 1 kiök under 1 taak, 1 stall, 1 badstuga med fäähuus, hwilcka under ryska tijden till taak och innan dömme blifwit mycket ruinerade, men sedan freden slöts reparerta.
219	—	Uppbördzman Daniel Nielsson.	Tompten öde till 1724, då opsatt sedan han kom ifrån flychten 1 stuga med cammare och 1 boda.
220	—	Borg:n Jochum Schröder.	Kommit att tillträda denne tompt 1727 igenom gifftermåhl, här på nu befinnes 1 gl stuga, 1 g: fähuus.
221	—	Skrädd:n Erich Casselius.	Tompten öde till 1726, sedan[1]) opsatt 2:ne stugor, 1 gl lada, 1 fähuus.
222	—	Wäf:n Johan Löckmans tompt.[2])	Tompten obebygd till dato, men är i sommar sinnad att begynna.[3])
223	—	Frantz Ärfvedsons Änckia.	1 gl stuga och 1 lijten boda är å denne tompt, ägaren wistas på landet för sin fattigdom skull.
224	—	Handels:n Lars Carsberg.[4])	Effter branden opsatt 1 bygning, bestående af 1 sahl och 4 cambrar under ett taak, 1 bagarstuga, 1 boda, 1 stall, 1 lijder, 1 lijten badstuga, hwilcka under ryska wäldet blifwit bofällige och nu reparerade.
225	—	D.o Handels:n Carsberg.[4])	1 tompt på andra sijdan gatan, der på är en stuga uthan taak samt begynt några hwarf på 1 bygning.

[1]) »1728.» [2]) Enl. 1729 års rel. innehafves lomten af »Skomak:n Thomas Öholm.» [3]) »1728 opsatt 1 stuga». [4]) »Handels:n Lars Carsbergs arf:r» äro innehafvare af tomterna enl. 1729 års rel.

Kyrckien blef wed ryska invasionen åhr 1708 jemte staden aldeles afbränd, så att murarne endast blefwo stående. Och ehuruwähl effter sidsta fredzslutet, staden jemte landet som där i nyttia sine bönstunder och gudz tienster, giordt möjligste flijt att uprätta kyrckian i ett fullkommeligit stånd, af de medell som genom Kongl. Maij:ts benådningar medelst collerter öfwer hela rijket samt in och utrijkes genom stamböcker kunnat här tills blifwa in samblade, hwilcka doch fast ringa sig bestijga, warande collectanterne ännu intet hem kombne; så är doch med arbetet eij wijdare däri kommit, än att taket endast är påsatt, samt till helffften spånat, och 3:ne nya lectare upbyggde; men hwalfwen merendels nederfallne, till hwilckas reparerande man i denne sommar förskrifwit och hijt förwänter en förståndig murmästare ifrån Stockholm; äfwen som och gålfwet i kyrckian förtienar en anseenlig separation jemte nya bänckars in sättiande med hwad mehra som till murarnas och pelarnes för bättring betarfwes. — Klåckstapulen, som är af steen, befinnes i det stånd som den war 1708 effter öfwerståndén brand och fordrar en märckelig på kåstnad, innan den kan komma i sitt förra skick, hwartill så wähl som till kyrckians bristfälligheters botande, några åhrs tijd ännu lärer upgå, om allenast medlen woro till räckelige. Sammaledes är och finska kyrckian aldeles obebygd, så att alt derföre staden effter så många kongl. resolutioner intet kunnat niuta till närvarande dag den separate gudstiensten.

Rådhuset är sedan fredzslutet af nijo upbygt innehållande 1 stor sahl gent emot hwar emellan är en föhrstugu, en mindre d:o och 1 lijten cammare innan före som brukas för ett archivum, brede wijd 1 lijten civil arrest cammare, warandes den samma med järngallror, äfwen som och alla de andre rummen med nödige fönster, dörrar och alt annat tiilbehör försedde. Under sielfwa rådhuset i det nedre förhuset äro 2.ne stora wed bodor samt 4 smärre d:o, som wetta åth torget att uth hyras till crambodor alle i fullkommeligit stånd. Elljest är öfwer rådhuset ett lijtet torn.

Stadsens schola, som består af 1 stor sahl med lijten förstugu frammanföre, är under ryska öfwerwäldet upsatt.

Tull fortarne till antahlet 4 st:n äro efter fredzslutet upsatte och nu färdige samt rödfärgade.

Staquettet kring om staden jämwähl färdigt och i gådt stånd.

Tullstugurne äro till en dehl för flychte tijden upbygde, men en af dem näst:t åhr, warandes alle brukelige.

Packhnus finnes här intet, hafwer eij heller warit för detta.

Härjemte har man eij bordt för hålla, att ehuru wähl staden på föregående sätt synes någorlunda wara bebygder; så äro doch innewånarne i ett uselt stånd till sine wilckor försatte, hwartill både misswäxt åhr och den aldeles slätta handelen warit ordsaken; hafwandes dem fallit i förstone angelägnast att få sig taak öfwer hufwudet, ehuru ringa kyffen de änteligen effter råd och lägenhet kunnat förmå upsättia, och ganska mycket uti en fullkomblig bygnad ännu saknas; hwarföre och som stadsfrijhets åhr d:n 3:die Martii 1730 löpa till ända, så kan ingen annan uthwäg till horgarenas upkombst uphittes än om Kongl. Maij:t allernådigst skulle täckias att förlängia berörde frijhets åhr, då inne wånarne medelst wälsignade och ymnige åhrswäxter, egen flijt och särdeles om dem seglationen på Revel skulle tillåtas, med Guds hielp kunde märckeligen tilltaga i förmögenhet att framdeles kuuna uthgiöra den effter frijhets åhrens förlopp tillstundande swåra contributionen och andre uthskylder; men om eu sådan Kongl. Maij:ts ytterl:e nåd intet emellan kommer och ingen prolongation förunnes, är ofelbart att innewånarnes wälfärd till sielfwa undergången äfwentyres.

Sidst är att märckia det här i staden alle tompter äro ofrije, hwarföre jämwähl den Högl. Kongl. sista Commission dem behagade förklara, så wijda innehafwarene däraf, den ene med den andre för sine tompter betala tompt öhren, hafwandes ingen sådan åthskildnad af frij och ofrij grund ifrån långliga tijder tillbaka här blifwit observerat.

Således wara befunnit, rätteligen observerat och anfördt, betyga wij underteknade af Magistraten tillförordnade Rådmän och Notarius med wåre nampns underskrifwande af Borgo d:n 30 aprill 1728

(Stadens sigill.)

Johan Krafftman. Isaac Nyström.

P. Westlöf.

Pöytäkirjojen hakemisto.

Aaltonen, Emil, lahjoitus .. 42
Ahvenanmaa 13, 18
Aleksanteri II, muistojulkaisu 6—9, 19, 25, 30
Alopaeus, David 10
Anna a V 56
Apraksin, Teodor 75
Arkisto-opas 28
Armfelt-suku 18
Armfelt, Aleksanteri, elämäkerta 12, 29
Armfelt, Kustaa Mauri 16
Asiakirjajulkaisuja Suomen historiasta..... 12, 28—29
Aspelin-Haapkylä, Eliel 16
Attila, A. K., lahjoitusrahasto 49
Attila, Olga, lahjoitus 49
Bergiuksen kokoelma 9
Berndes, Joachim 69
Bertil Iivarinpoika Järppilästä 18
Bibliografia, Suomen historiallinen, 21, 22, 27—28, 37, 39, 43, 62
Biografinen Nimikirja 5, 19, 20, 30
Bjelke, Niilo..... 69
Blomqvist, A. R., asiakirjakokoelma 20
Blomstedt, Kaarlo 19, 61
v. Bonsdorff, C. 16, 34
Borg-suku 18
Brahe, Pietari 16
Brummer, O. J. 16
Castren, M. (rovasti) 18
Cederberg, A. R. 9. 16, 17, 19, 39, 52, 53, 60, 61
Cneiff, Johan David 17
Creutz, Lauritsa 3, 18, 71
Danielson-Kalmari, J. R. 9, 17, 19, 20, 34, 42—43, 46, 51
Donner, Anders 34, 64
Edistämisrahasto, Suomalaisen kirjallisuuden..... 20
Emil Hårdhin palkintorahasto 35—36, 41
Estlander, B. 63
Estlander, C. G..... 16
Fellman, Isak 34
Fontell, A. G. 52, 61. 75—99
v. Frenckell, R., lahjoitus 43
Furuhjelmin rahasto 21
Granfelt, George..... 38, 46
Granit-Ilmoniemi, E. 18
Grotenfelt, Arvi 64
Grotenfelt, Kustavi 3, 18, 19, 20, 31, 34, 48, 53, 60, 61, 63
Grönroos, Hjalmar 64
Gummerus, Jaakko..... 34
Haapalainen, sissipäällikkö.. 18
v. Haartman, L. G., elämäkerta 12, 29
Hare, Eerik ..... 4, 69—70
Heikel, Axel O. 39
Helsingin maapäivät 16, 17, 18
Hermanson, R. 16
Hirvien metsästys 3, 18
Historiallinen Aikakauskirja 16, 21. 22, 37, 62

Historiallinen Arkisto (26. ja 27. osa) 3, 5, 9, 10, 17—19, 31, 32, 37, 46, 47, 52, 61
Historiallinen keräily, Suomen 26, 54
Historiallinen kirjallisuus, Suomen, luettelo 21, 22, 27—28, 37, 39, 43, 62
Historiallinen Seura, kts. Suomen Historiallinen Seura.
Historialliset henkilöt, niiden kirjeet, asiakirjat, elämäkerrat 29, 54
Historialliset käsi- ja hakukirjat 27—28
Historialliset seurat, paikalliset 15
Historiapäivät, kokous ja toimikunta sitä varten 39, 46, 48, 62—63
Historisk Tidskrift för Finland 16
Hjelt, Aug. 20, 46, 52
Hjelt, Edv. 42
Hopeaveroluettelot, v:n 1571 28, 32—33, 61
Horn-suku 61
Huntuvuori, Hilda 32
Hårdh, Emil, lahjoitus ja palkintorahasto .... 34—36, 41
Ignatius, H., lahjoitus 54
Itsenäisyysliikkeet, Suomen, niitä koskevat asiakirjat ja tutkimukset 29
Jokioisten kartano, alustalaiset ja arkisto.... 5, 19, 71—73
Juvelius, Einar W. 56
Jyväskylän kaupungin historia 16
Järppilän kartano ja linna 18, 19
Kaasalainen, Antti 38
Kalajoen historia .. 54, 60—61
Kansallismuseo, Suomen .. 16
Kantaluettelo, Suomen historiallisen kirjallisuuden 27—28, 39, 43
Karjala, asiakirjoja 19
Karunan kirkon arkisto.....39
Katara, Pekka 21
Kauppaneuvoksetar Maria Lallukan lahjoitusrahasto 43
Kauppaneuvos Otto A. Malmin lahjoitusrahasto 42
Kauppasääntö, v:n 1617 46, 54, 56
Kihlman, Alfred, elämäkerta 16
Kivi, Aleksis, elämäkerta.. 16
Klick, K. H. 18
Kokkonen, Heikki 18
Koskimies, J. R. 34
v. Kothen, Kasimir 4, 18
Kotiseutututkimus 15, 20
Kruus, Jesper Matinpoika.. 71
Kruus, Katariina, o. s. Oxenstierna 71
Kuparikomppania, Ruotsin 4, 18, 68—70
Kustaa II Aadolf 68
Käkisalmen Karjala ja lääni 19, 47
Laati, Iisakki 65
Ladau, G. W. 52
Lallukka, Maria, lahjoitus.. 43
Lehtonen, U. L. 9, 10, 15, 18—22, 24, 25, 31, 33, 34, 41, 46, 48, 49, 51, 61—63, 67
Leinberg, K. G. 4
Liakka, Niilo 53, 60
Lindeqvist, K. O. 19, 20, 24, 25, 34, 39, 46, 47, 61, 62, 67
Luther, A. 64
Längmanin rahasto.... 32—33
Länkelä, Jaako, perilliset .. 4
Maa- ja verokirjat, Suomen linnalääniен 20, 28, 33
Maapäivät, Helsingin 16, 17, 18
Malm, Otto A., lahjoitusrahasto 42
Mechelin, Leo, elämäkerta.. 16
Melander, K. R. 3, 18, 20, 24, 25, 34, 39, 46, 48, 51, 53, 54, 56, 60, 63, 68—70
Muinaistieteellinen Toimikunta 20

Neovius, A. A., jäämistöasioita 20, 22
Niklis Olavinpoika, ritari . . 18
Nousiaisten historia 32
Nurmes, arkisto-olot 19
Nälkävuodet Suomessa, erityisesti vv:ien 1867—68 29, 38, 46, 48, 52, 53, 56—60
Olavinpoika, Niklis 18
Otava, Kustannusosakeyhtiö 21, 37
Oxenstierna, Gabriel Kustaanp. 69
Oxenstierna, Gabriel Pentinp. 69
Oxenstierna, Juhana Akselinp. 5, 71—73
Paasikivi, J. K. 34
Paikannimitoimikunta 20
Palmén, E. G. 4—6, 9, 16, 18, 19, 25, 31, 34, 46, 51, 54 ,56, 61, 63
Palmén, J. Ph., elämäkerta 16
Paloheimo, K. A. 34
Pankkivaltuusmiehet, Eduskunnan 32
Pielisjärvi, arkisto-olot 19
Porin rykmentin historia 38, 46
Porvoon kaupunki, selostus tilasta vv. 1728—29 52, 75—99
Porvoon valtiopäivät .. 17, 18
Rabben rahasto ja hauta 22, 37
Ramsay, Jully 18, 19, 31, 34, 46
Rauhala, K. W, 19, 23, 25, 53, 65—66
Rehbinder, R. H., elämäkerta 12, 29
Rein, Th. 16, 34
Renlund, K. H., elämäkerta 16
Renvall, Heikki 34
Rinne, Juhani 19
Roivas, sissipäällikkö 18
Romantiikka Suomessa 16
v. Rosen, G. F. 56
Ruotsalainen vaikutus Suomessa 30
Ruotsalaisen Kirjallisuuden Seura 16, 48
Ruuth, J. W. 16, 19, 20, 34, 61, 64
Ruuth, Martti 19, 63
Rönnholm, K. A., lahjoitus 54
Salenius, J. M. 47
Sallinen, Eerik, sissipäälikkö 18
Santaholma, veljekset, lahjoitus 54, 60—61
Sarva, Gunnar 63
Satakunnan museon johtokunta 38
Scheding, Philip 69
Schybergson, G. M. 16
Schybergson, Emil 16
Schybergson, M. G. 16, 34, 63
Senaatin historia 19—23, 25, 53
Senaatti, Suomen 17, 25, 39, 43, 62
Seurasaaren ulkomuseo 39
Sissipäälliköitä Suomessa .. 18
Skytte, Johan 69
Sotia Suomessa 10, 18, 29
Sprengtporten, Y. M., elämäkerta 29
Stenroth, Otto 34, 42
Stolbovan rauha 46
Suolahti, Gunnar 18, 19, 31, 34, 46, 49
Suomalainen lähetyskunta . . 18
Suomalaisen Kirjallisuuden Seura 48
Suomalaisen kirjallisuuden edistämisrahasto 20
Suomalaisten vaikutus muualla 30, 51
Suomen historia, kts. historia, historiallinen.
Suomen historia 19. ja 20. v.-sadoilla 30, 43, 54
Suomen Historiallinen Seura: kokoukset 17—19, 39, 46, 48, 51—54
vuosikokous .... 5, 10—24
vuosikertomus .... 15—20

kehitys ja vallitsevat tarpeet 10—15
rahavarat ja niiden lisääminen 13—14, 31, 33—34, 48—49, 61—62
tulo- ja menoarvio .. 20, 37
lahjoitukset seuralle 34—36, 40—45, 49—51, 54—56, 60—61
toimi- ja valiokunnat 5, 9, 19, 20, 31, 33, 34, 36, 39, 41, 49, 53, 54, 56—60
työohjelma ja erinäisiä tehtäviä .... 26—31, 65—66
anomukset .. 3, 25, 61—62
kirjasto 20
apurahat ja palkinnot 13, 30—31, 51, 65
sääntöjen muutos 36—37, 46
Suomen itsenäisyysliikkeet.. 29
Suomen Kirkkohistoriallinen Seura 16, 48
Suomen kotiseutututkimuksen keskusvaliokunta.... 20, 26
Suomen Muinaismuistoyhdistys 26, 27, 48
Suomen Senaatti 17, 25, 39, 43, 62
Suomen Sukututkimusseura 48
Suomen Tiedeseura.... 63—64
Suomen Valtionarkisto .. 3, 25
Söderhjelm, W. 16
Tallgren, A. M. 56, 63
Tarkiainen, V. 16
Tavast, Niklas 18
Tieteellisten seurain talo, valtuuskunta 20
Tirkkonen, N., lahjoitus .. 43
Toikka, P. 19
Topelius, Z., elämäkerta .. 16
Turun akateemiset kesäkurssit 51, 53
Turun historia 16
v. Törne, P. O. 3, 5, 16, 19, 21, 34, 71—73
Uudenmaan lääninhallituksen arkisto 76
Vallankumousliikkeet ja Maaliskuun vallankumous v. 1917 18, 47, 48
Valtaistuinpuheita 18
Valtiopäivät Helsingissä, Porvoossa ja Varsovassa.. 17, 18
Valtionarkisto, Suomen 3, 25
Vasenius, V. 16
Wilhelmsson, J. H. 21
Virkkunen, Artturi H. 31, 34
Voionmaa, Väinö 15, 19—22, 24, 25, 31, 32, 34, 38, 39, 46, 51
Vuorenheimo, O. 34
Yhteiskunnalliset liikkeet Suomessa 29
Yrjö-Koskinen, Y. K. 12
Äimä, Frans 38

Referate.

1. Staatsrat Prof. Dr. J. R. Danielson-Kalmari. *Untertäniger Antrag des Ausschusses für finnische Staatsangelegenheiten vom 21. Juni 1819 über die an der Verfassung unseres Landes vorzunehmenden Veränderungen.* — Im J. 1914 veröffentlichte ich im Historiallinen Arkisto (Historischen Archiv) XXIV ein vom Gouverneur im Wiborger Län C. J. Walleen im Frühjahr 1819 herausgegebenes Memorial über Verbesserungen an der Verfassung Finnlands. In der Einleitung wurde die Entstehung des Dokumentes aufgeklärt und ferner nachgewiesen, dass es, wenigstens was seinen Hauptinhalt anbelangt, vom Kaiser Alexander I. genehmigt wurde, und dass es seinerseits dazu beigetragen hat, dass der Monarch beschloss, die Verfassung unseres Landes revidieren und in liberalem Geiste entwickeln zu lassen. Es war schon früher bekannt, dass der Ausschuss für finnische Staatsangelegenheiten die betreffende Reform im Frühsommer 1819 in St. Petersburg behandelt und eine Eingabe darüber an den Kaiser eingereicht hatte. Der Inhalt dieses Schriftstückes war aber nur im allgemeinen und recht mangelhaft bekannt, denn das Protokoll über die Zusammenkünfte des Ausschusses war verschwunden. Nunmehr ist eine Abschrift dieses Dokumentes entdeckt worden. Sie fand sich in der mit der Rubrik »Статсъ-Секретаріатъ» versehenen finnischen Abteilung I der Papiere, die vor einigen Jahren durch die Vermittelung des finnischen Generalgouverneurs Fürst Alexander Sergejevitsch Menschikov in das Archiv des russischen Seeministeriums geraten waren. General M. Borodkin hat in den Nummern 44—66 von 1915 der »Финляндская Газета» eine russische Übersetzung davon herausgegeben. Später hat

er in derselben Zeitung, Nr 113 von 1915, über eine Korrespondenz (zwei Briefe) zwischen dem Fürsten Menschikov und dem Ministerstaatssekretär Graf Rehbinder vom Dezember 1835 referiert, die in der erwähnten Sammlung aufbewahrt wird, und aus der hervorgeht, dass Rehbinder den betreffenden Protokollauszug und einen demselben beigefügten Instruktionsantrag dem Fürsten zur Ansicht gesendet hatte. In seinem Antwortsbriefe verspricht Menschikov das Protokoll des Ausschusses nebst Instruktion zurückzusenden. Da aber ausser dem Protokoll — die Instruktion ist heute ganz verschwunden — selbst der eigenhändige Brief des Fürsten, in dem das Obengesagte mitgeteilt wird, unter seinen Papieren zu finden ist, hat er sehr wahrscheinlich die Absendung der versprochenen Papiere aus irgend einem Grunde versäumt. Vielleicht hat er bei näherem Nachdenken den Auszug des Protokolls behalten wollen, Rehbinder wieder hat dies zulassen können, weil ja das dem Fürsten zugeschickte Exemplar bloss eine Abschrift war. Die Schicksale des Originals sind noch immer unaufgeklärt.

Das Memorial des Ausschusses gehört zu den allerwichtigsten und interessantesten Quellenschriften der neueren Geschichte unseres Landes. Die Auffassung unserer damaligen Staatsmänner und indirekt auch die des Kaisers Alexander von der staatsrechtlichen Stellung unseres Landes und von den Massregeln, die die neuen Verhältnisse zur Befestigung dieser Stellung erheischten, begegnet uns darin authentisch und unwiderleglich. Ein Vergleich mit dem Memorial Walleens zeigt, wie diese Schriftstücke, beide vom Kaiser gelesen, einander ergänzten und sich, wie die Vorschläge und Motivierungen des Komitees, in wichtigen Punkten völlig auf die Schrift Walleens aufbauten.

In Anbetracht der grossen Wichtigkeit des betreffenden Dokumentes werden sowohl das französische Memorial des Komitees wie auch die beiden obenerwähnten Briefe Rehbinders und Menschikovs hier in extenso herausgegeben. Der Abdruck ist um so berechtigter, als die angeführte russische Übersetzung des Memorials eine sehr freie und oberflächliche ist. Die Briefe wiederum enthalten Mitteilungen über das Scheitern des Reformplanes, die bisher sonst nirgends zu finden sind.

2. Prof. Dr. KUSTAVI GROTENFELT. *Ortsnamen zur Aufklärung finnischer Nationalitäts- und Handelsverhältnisse im Mittelalter.* — Die Ortsnamenforschung wird sicher in der Zukunft, wenn sie zuverlässiges Material gesammelt und ihre Methoden weiter entwickelt hat, viele noch dunkle Punkte in der Geschichte früherer Zeiten beleuchten. Die nationellen Beziehungen des Mittelalters werden durch die in den damaligen Ortsnamen auftretenden Nationalitäts- und Stammesbezeichnungen in helleres Licht gerückt. Die am häufigsten vorkommenden unter diesen sind natürlich die Bezeichnungen für *Finnen*, *Lappen* und *Schweden*. — Man hat gesagt, dass die von dem Worte *finn-* abgeleiteten Namen nicht Finnen zu bedeuten brauchen, sondern Derivate des altschwedischen Namens Finn sein können. In sehr vielen Fällen geht jedoch aus der Lage und Tradition des Ortes hervor, dass es sich in der Tat um eine Nationalitätsbezeichnung handelt. Es ist sehr bemerkenswert, dass Ableitungen dieses Wortstammes in den Åländischen Schären sehr reichlich vorkommen, und da dort auch sonst einige alte finnische Ortsnamen erhalten sind (wie Jomala, Jumalaö, Simasalo = das heutige Simskäla, Koskenpää), beweist dies, dass einzelne finnische Bewohner schon im Anfang des Mittelalters dorthin eingewandert waren. Formen, die auf den Stamm Suomi zurückgehen, begegnen selbstverständlich im ganzen Lande, besonders aber beziehen sie sich — und das sind gerade die ältesten — auf das ursprüngliche Stammesgebiet des Eigentlichen Finnlands. Andere zeugen von einer schon früh stattgefundenen Einwirkung auf Satakunda und Tawastland.

Sehr zahlreich sind die Namen, die mit *Lappi* zusammenhängen. Man hat deren Beweiskraft in ethnographischer Hinsicht bezweifelt, und es ist zuzugeben, dass das Wort wahrscheinlich schon früh als Namenselement empfunden worden ist, das zur Bezeichnung eines entfernten, entlegenen Ortes angewandt wurde, ohne irgend eine Beziehung auf die Lappen. Ursprünglich muss doch auch dieses Wort eine bestimmte Nationalität bedeutet haben. Die Lappennamen, die auf Finnlands schwedischem Wohngebiete begegnen, dürften bisweilen Finnen bezeichnen. Besonders interessant sind zwei Namen, die auf alte

Besteuerung der Lappen zurückzuführen sind: *Lappfärd* = das heutige Kirchspiel Lappfjärd, *Lapinkäytävä* = ein Dorf in Hauho 1539.

Es ist auffallend, dass das Wort *Ruotsi* zu denselben Beobachtungen führt wie der Name Suomi. Einige Formen bezeichnen die schwedische Nationalität überhaupt, die ältesten Namen aber scheinen sich auf ein kleines Gebiet vom Eigentlichen Finnland zu beschränken, das hauptsächlich aus den Åboer Schären und der äussersten Küstenzone besteht und im Norden gerade auf die Gegend kommt, die das ursprüngliche Gebiet »Suomis» ausmacht. Könnte man wirklich daraus schliessen, dass der Name »Ruotsi» eine Zeit lang, im Anfange des Mittelalters, gerade mit dieser Gegend verknüpft war. Es fällt einem unwillkürlich die Erzählung von Rurik, dem Gründer des russischen Reiches, ein und von seinen Warägern, die von einem Volke namens Rosj kamen. Ohne etwas Sicheres hierüber behaupten zu wollen, habe ich jedoch auf die in die Weltgeschichte fallende grosse wissenschaftliche Frage hingedeutet, worauf dieser Umstand Licht werfen könnte. — Von dem Wurzelworte »*Svensk*» sind ziemlich wenige Namen abgeleitet worden. Drei *Svenskby* begegnen uns in Nyland, zwei in dem westlichen Teile, einer an der Mündung des Kymmene, in der Gegend, wohin wahrscheinlich die in der Reimchronik erwähnte schwedische Ansiedelung Birger Jarls zu versetzen ist.

Finnische Stammesbezeichnungen sind — ausser dem Worte Suomi — noch *Häme* und *Tavast*, *Karjala*, *Kainuu* (= kvän), *Savo* und *Pohja*(nmaa) und gewissermassen auch *Kaland* und *Kyrö*. Sowohl durch ihre Anzahl wie auch durch ihre Art beweisen die Namen der Tawastländer, Karelier und Kvänen das höhere Alter dieser ursprünglichen Stämme vor den anderen. Am zahlreichsten sind die Ableitungen von »*Häme*», die schon früh auch ausserhalb des eigentlichen Wohngebietes der Tawastländer zu finden sind: im Westen auf den Wohnsitzen der Eigentlichen Finnen, in Karelien, wie z. B. das alte durch seine Altertumsfunde berühmte Dorf *Hämeenlahti* am Ladoga-See, das vielleicht auf eine schon zur Heidenzeit dort geschehene Einwanderung hinweist. Der Name *tavast* begegnet uns sogar jen-

seit der Ostsee, in Schweden, wie das Dorf *Tavesta* und die Burg *Tavestaborg* in Södermanland beweisen. Über einige an die Kvänen erinnernde Namen habe ich mich schon früher in meiner Untersuchung »Über die Kvänen und Kvänland» (Annales Acad. Scient. Fennicae, B. I.) ausgesprochen.

Eigentümlich ist die in älteren Quellen vorkommende Bezeichnung *Kaland*, die wahrscheinlich zuerst der Name der Küstenstrecke vom Eigentlichen Finnland: vom Kirchspiele Kustavi bis nach Pyhämaa gewesen ist. Das war also die Grenzecke am Meere der soeben behandelten ursprünglichen »Ruotsi» und »Suomi». Wie u. a. viele Ortsnamen beweisen, ist dort früher eine schwedische Bevölkerung gewesen. Prof. Kaarle Krohn hat darauf hingewiesen, dass gerade diese Gegend viele Voraussetzungen bietet, um als das Milieu markiert zu werden, wo die Heldengedichte des Kalewala entstanden sind. Und zur Unterstützung dieser Ansicht möchte ich noch hervorheben, wie die Ortsnamen gerade hier merkwürdige Analogien mit den in dem Epos vorkommenden Namen zeigen. *Kaleva* begegnet in Mynämäki (Wirmo), *Ilmarinen* in Wehmaa (Wemo), *Wäinöläinen* als Familienname in Masku 1439, *Ahti* als Familienname in Åbo 1454, *Äijönpoika* in Lieto (Lundo) 1481 u. a. Etwas weiter im Norden haben wir einen uralten Grabhügel *Osmanmäki* und einen Familiennamen *Osmanpoika*, in den östlichen Schären von Åland *Simasalo* u. s. w.

Von schwedischen Landschafts- und Stammesnamen kommen *helsing* und *dalkarl* als Ortnamen in Finnland am häufigsten vor und zeigen also, von welchen Gegenden her die schwedische Bevölkerung in unser Land eingewandert ist. Andere Stammesbezeichnungen enthalten die åländischen Ortsnamen *Önningby* in Jomala, *Gestrikaby* (heute Gesterby) in Sund und *Gottby* (früher »Gotthaby») in Jomala. Es ist übrigens bemerkenswert, dass der letztgenannte Name der einzige ist, der mit der von Gottland nach Finnland stattgefundenen Volksübersiedelung in Zusammenhang gebracht werden kann, wie sie schon von Agricola erwähnt wird und von vielen anderen Forschern als glaubenswert betrachtet worden ist. (Es ist allerdings möglich, dass die alte finnische Bezeichnung für Gottland *Voijon-*

maa in einigen Ortsnamen wie *Voidunluoto* 1540 in dem Kirchspiele Lappi und *Vojakkala* nahe Torneå verborgen ist).

Von ausländischen Volksnamen im Eigentlichen Finnland sind zu nennen die von den Wurzeln *dansk* oder *jute-* abgeleiteten. Sind sie vielleicht Erinnerungen an die Kreuzzüge, die die Dänen um 1200 nach Finnland unternahmen? In vielen Namen längs der Südküste Finnlands begegnen uns auch die Wörter *bagge* (= der Norweger), *kur* und besonders häufig *est* und *Wiro*. Die Spuren der letztgenannten (der Esten) lassen sich auch anderswo, in Satakunta, sogar in Lappland verfolgen.

Von Handelsreisen der deutschen Kaufleute nach unserm Lande erzählen wohl solche Namen wie *Saksby* im Kirchspiel Borgå, *Saksila* in Raisio (Reso), *Saksankivi* und *Saksankorva* an der Mündung des Kumoflusses. Auch der Name der für den nordischen Handel seinerzeit so wichtigen Friesen begegnet uns einige Male als Guts- und Personenname in Westfinnland.

Sehr interessant ist die auf die handelführenden Birkkarlar zurückgehende Serie von Namen. Obgleich diese Namen heute den Eindruck machen, als wären sie aus dem schwedischen Worte *björk* herzuleiten, ist doch leicht nachzuweisen, dass viele von ihnen aus dem Worte *birk*, *bjerk* (= Handel) entstanden sind. Sie begegnen uns reichlich an der Küste des Finnischen und Bottnischen Meerbusens. Die wichtigsten sind: *Björkö* (»Berkö» 1270) an der Mündung der Wiborger Bucht, derselbe Name mehrmals in den Schären von Åland und dem Eigentlichen Finnland, *Pirkkinäis* und *Pirkkala* im Kumotal, *Pirkkiö* (schw. Björkö) vor Torneå u. a. Der betreffende Name (birkkarl) bezeichnet somit keine Nationälität, sondern einen Beruf, den Handel, und darunter werden wohl Angehörige verschiedener Nationen, sowohl Schweden als Finnen gemeint.

Auf den Handel beziehen sich auch zum grössten Teil diejenigen Ortsnamen, in denen folgende Wörter als Bestandteile erscheinen: *garp* d. h. ausländischer, namentlich deutscher Kaufmann, *gäst* und *kesti* (ausländischer Handlungsgehilfe), *kase* und *vård*, vielleicht auch *böte*, die alle drei die für Seefahrer als Wegweiser gebaute Leuchtfeuer oder Zeichen zu benennen scheinen, ferner *kauppa* und *köp*, *hamn* und

satama, *turku* und *valkama* (alle mit der Bedeutung von Handelsplatz, Hafen). Von alten, einen Handelsplatz bezeichnenden Namen seien besonders hervorgehoben: *Sataman saari* (Satama-Insel) an der Mündung des Torneåflusses, *Korshamn* in Maalahti, das früher berühmte *Piispansatama* (Bischofshafen) in Pyhämaa, *Hamnö* in Kökar (wahrscheinlich = Thiyckekarl in einem Reisehandbuch vom Jahre 1250), vielleicht noch der frühere Name des Kymmene-flusses *Ankoper* (= Kauppiasjoki), *Turku*, *Kuppis* bei Åbo und an der Mündung des Kymmene, *Ristisatama* oder *Korshamn* in Säkjärvi u. s. w. Einige dieser Namen stehen offenbar im Zusammenhang mit der Verbreitung des Christentums nach Finnland.

3. Prof. Dr. Kustavi Grotenfelt. *Über die Wikingerfahrten der Schweden nach Finnland im 11. Jahrhundert.* Der Kreuzzug Eriks des Heiligen nach Finnland (1154 oder 1155) war durchaus kein alleinstehendes Unternehmen, wie z. B. die in den nordischen Sagen überlieferten Erzählungen von den Zügen der Ynglinga-Könige nach Finnland zeigen. Aber auch aus der kurz vorhergehenden Zeit, dem 11. Jh., sind viele Mitteilungen über ähnliche Fahrten erhalten, die mit grösserer Sicherheit als geschichtliche Tatsachen erklärt werden können. Damals unternahm der spätere norwegische König *Olav der Heilige*, wie bekannt, im J. 1008 eine Wikingerfahrt nach Finnland, und zwar in eine Gegend namens Herdalir, (Hirdal in Ingo?). 1016 richtete *Sven Jarl* in Karelien Verwüstungen an. Im Anfange des 11. Jahrhunderts unternahm nach Njåls Sage *Torkel Hak* mit dem Schweden *Sverker Karlsson* eine Reise nach Finnland (Sverker Karlsson ist wahrscheinlich als Stammvater des späteren königlichen Geschlechtes Sverkes in Ost-Götaland zu betrachten). Viel Interesse bietet dem Forscher eine aus einigen Runensteinen entzifferte Angabe über den Kriegszug eines Führers namens *Freygeir* um 1025—30, wobei Tawastland, Dagö und sogar »Griechenland» besucht wurden — mit Griechenland dürfte wohl hier das östliche Europa überhaupt bezeichnet worden sein. Das Unternehmen scheint zu den grösseren Kriegszügen gehört zu haben, und Freygeir büsste auf dieser Reise

auf Ösel sein Leben ein; ein gewisser *Egil*, der als Befehlshaber der »Ledung» von Gestrikland auftrat, fiel in Tawastland. Bekannt ist die Erzählung Adams von Bremen von einem Eroberungszug, den der schwedische Königssohn *Anund Emundsson* etwa in den 1050-er Jahren nach Skythien, »dem Frauenlande» ausgeführt haben soll — das Frauenland ist offenbar auf Südwestfinnland zu beziehen — (vgl. meinen Artikel »Über die alten Kvänen und Kvänland», Annales Acad. Scient Fennicæ, B. I). Von Anunds Kriegszug und seinem Tode erzählen vielleicht einige Runensteine aus Uppland, die Prof. Braun und v. Friesen 1910 in der Zeitschrift »Fornvännen» beschrieben haben. Die Schrift eines der Runensteine dürfte ergänzt folgendermassen lauten: »Erik und Hakon und Ingvar und Ragnhild errichteten diesen Stein zum Andenken an Anund, Eriks Bruder und Ragnhilds Sohn. Er starb in Griechenland. Gott und Gottes Mutter stehe seiner Seele bei.» Zuletzt sei noch die eigentümliche Entdeckungsreise erwähnt, die Adam von Bremen an zwei Stellen anführt und die der norwegische König *Harald Hårdråde* und ein Jarl namens »Ganus Wolf» nach dem hohen Norden unternommen haben sollen. An der einen Stelle scheint von den inneren Teilen des Bottnischen Meerbusens die Rede zu sein, an der anderen vielmehr vom nördlichen Eismeer. Der hier erwähnte »Ganus Wolf» ist wohl der auch sonst bekannte Genosse und »stallare» Hårdrådes, Ulf Ospaksson.

4. Lektor J. M. Salenius. *Lutherische Gemeinden im Kexholmer Län vor dem grossen nordischen Kriege.* — Die Stadt und Burg Kexholm mit ihrem Län wurden am Ende des 13. Jhs eine kurze Zeit lang schwedisches Eroberungsland, auf längere Zeit aber damals, als Schweden nahe daran war, Grossmachtstellung (1580—1597) zu gewinnen. Vor dieser Zeit hatte im schwedischen Reiche der lutherische Glaube den Katholizismus verdrängt, und in den soeben erwähnten Jahren hatte Kexholm einen lutherischen Stadt- und Burgpfarrer und eine lutherische Kirche, die Landgemeinde von Kiviniemi hatte ebenfalls eine lutherische Kirche. 1597 wurde das Kexholmer Län an Russland abgetreten. Es ist ganz unbekannt, wie die lutherische Seelsorge damals dort gepflegt wurde inmitten einer orthodoxen Majorität, die an

russische Religion und Anschauungsweise gewöhnt war. Die Schweden aber eroberten das Kexholmer Län 1611 von neuem, und diesmal auf volle hundert Jahre. Von dem erwähnten Jahre an wurden sowohl für die südlichen als auch für die nördlicheren Kirchspiele dieses Läns lutherische Geistliche ernannt. Von den nördlichen Gemeinden erscheinen Parikkala und Hiitola schon 1614 als einheitliche Pfarreien In diese Kirchspiele war der neue Glaube mit Ansiedlern aus Savolax hergekommen; an den Ufern des Ladogasees erhielt sich dagegen der russische Einfluss am zähesten. Die Namen der ersten Pfarrer wären uns besser bekannt, wenn nicht dem finnischen Staatsarchiv die Rechnungsbücher von 1619 an fehlten, also gerade für die Zeit, in der lutherische Gemeinden in vielen Kirchspielen entstanden. Die meisten Gemeinden mit ihren Kirchen und Pfarrgütern waren in der Mitte des 17. Jhs in befriedigendem Zustande, von den Amtsstellen der Kaplane dagegen erhielten viele erst in den letzten Jahrzehnten des 17. Jahrhunderts ihre staatliche Bestätigung. Diese Gemeinden gehörten dem Wiborger Bistume, und der Pfarrer von Kexholm war der Länsprobst, der die Geistlichen zu den bei ihm gehaltenen »Synoden» einlud. Die erste lutherische Steinkirche des Läns wird in Kexholm 1692 eingeweiht. Da die Pfarrer im Kexholmer Län keine Zehnten erhoben und in den nördlicheren Gemeinden anfangs nicht einmal Amtsstellen innehatten, wurden zuerst vier, dann sechs Pfarrern in den nördlichen Kirchspielen, dann in allen, »Deputat» oder »Sustentation »bewilligt. Kaplane, die eigentlich nur Gehilfen der Pfarrer waren, wurden von ihnen, später aber auch vom Kirchspiele besoldet und erhielten ausserdem Vergütigung für besondere Amtsverrichtungen. »Wenn der Pfarrer starb und eine Witwe hinterliess, versuchte man diese an seinen Nachfolger zu verheiraten oder ihn zu veranlassen, ihr Unterstützung zu gewähren. Pfarrerswitwen wurde auch Land abgetreten. Gegen Ende des 17. Jhs bezahlten die Pfarrer »Witwengeld». Der auf diese Weise entstandene Fond wurde vom Domkapitel verwaltet und verteilt. Wenn eine Pfarrerstelle vakant geworden war, meldete das Domkapitel dies dem in Kexholm residierenden Gouverneur und dem Generalgouverneur zu Narwa. Die Empfehlung dieser Männer bedeutete

viel, insbesondere wenn die ausgeschriebene Stelle zu den vom König zu besetzenden (»regalis») gehörte. Die Gemeinden ihrerseits gaben ihre Einberufung (Vocation) auf dem Häradsgerichte. Auch der Verwalter des Läns, sowie der Verpächter des Kronenlandes konnten zu Gunsten eines Pfarrers intrigieren. Auch die Sekretäre der Königlichen Kanzlei vermochten die endgültige Entscheidung eines Gesuches zu beeinflussen, denn die Vollmacht musste vom König gegeben werden. Der Kaplan wurde gewöhnlich von dem Pfarrer und der Gemeinde gewählt und der Bischof gab ihm seinen Amtsbrief, aber auch in diese Sache konnten zuweilen andere eingreifen. Der Bischof sorgte dafür, dass eine passende Person zum Kantor erwählt wurde. Zu dessen Obliegenheiten gehörte am Ende des 17. Jahrhunderts, die aufwachsende Jugend Gesang, Schreibkunst u. s. w. zu lehren. Er war also nicht mehr allein Diener des Pfarrers und Glöckner. Auch ein Schulmeister des Kirchspieles begegnet uns schon gegen Ende des 17. Jhs in einigen Gemeinden; die Lesekunst und die Kenntnis der Hauptkapitel der Christenlehre wurden allgemeiner; der Aberglaube nahm ab, und die Einwohner des Kexholmer Läns kamen durch das Kirchengesetz des schwedischen Reiches in immer nähere Verbindung und Gleichheit mit den Bewohnern der anderen Landschaften Finnlands.

5. Archivar Mag. phil. KAARLO BLOMSTEDT. *Vorgeschichte des Geschlechtes Horn. Aus dem Leben des finnischen Adels gegen Ende des Mittelalters.* — Auch in Finnland begannen die Bauern schon zu Anfang des 14. Jhs die Steuern, die sie für ihre Güter zu entrichten hatten, in Reiterdienst umzuwandeln. Den einflussreichsten Teil des allmählich wachsenden finnischen Adelsstandes bildeten jedoch bis zum 15. Jh. die vom Ausland hierher übergesiedelten deutschen und dänischen Adelsfamilien, die sich aber sehr schnell mit den Finnen verschmolzen. Mitglieder einheimischer Adelsgeschlechter beginnen erst gegen Ende des 14. Jhs etwas zahlreicher in den Urkunden aufzutauchen. Allerdings sind nicht viele »Freiheitsbriefe» (frälsebref) bis in unsere Zeit erhalten, aber auch die Untersuchung dieser wenigen zeigt, wie die in ihnen bewilligten Vorrechte sich allmählich vergrössern.

Eines der ältesten Adelsgeschlechter, die uns in den auf Finn-

land bezüglichen Urkunden begegnen, ist die Familie Horn. In alten genealogischen »Forschungen» hat man für dieses Geschlecht eine fremde Herkunft annehmen wollen. Es ist aber später nachgewiesen worden, dass diese Annahme nicht Stich hält und dass im Gegenteil die Familie, aller Wahrscheinlichkeit nach, finnischen Ursprungs ist. Zum erstenmal wird ein Mitglied dieses Geschlechtes in einer Urkunde von 1381 erwähnt. Dieser Mann, *Olaf Mattsson*, darf also als Stammvater des Hornschen Geschlechtes angesehen werden. Nach den Urkunden tritt er in Geschäften und in einem Milieu auf, aus dem zu schliessen ist, dass er zu den angesehensten Personen seines Ortes gehört hat; er scheint 1415 als Richter oder Vogt an dem Landgerichte (landsrätt) tätig gewesen zu sein. Sein Wohnsitz, also die Wiege des Geschlechtes, lag in Halikko und war wahrscheinlich schon damals das Rittergut Åminne. Über seine Ehe weiss man nichts Zuverlässiges.

Olaf Mattsson hatte mindestens fünf Söhne, die alle offenbar eine zeit- und standesgemässe Erziehung erhielten. Zwei von ihnen, *Matthias Olafsson* und *Petrus Olafsson*, traten in den Dienst der Kirche, jener erreichte sogar die Stellung des Domprobstes von Uppsala, dieser wieder wurde Pfarrer zu Nagu und möglicherweise kaiserlicher Notarius. Ohne Zweifel haben einflussreiche Verwandte oder Freunde ihnen zu ihrer Karriere verholfen. Über die Schicksale der übrigen Söhne des Olaf Mattsson sind wir recht mangelhaft unterrichtet. Als sicher kann wohl gelten, dass sie an allen wichtigsten politischen und kriegerischen Unternehmungen ihrer Zeit teilgenommen haben, wenn wir auch gerade nicht viel anderes davon wissen, als dass sie bei der grossen Versammlung der finnischen politischen Leiter anwesend waren, die im Herbste des Jahres 1439 in Åbo abgehalten wurde. *Jusse Olafssons* merkwürdiger »Krieg» gegen den estnischen Edelmann Hannes Dalhusen, in den sich auch der Bischof von Åbo, Magnus Tawast, und der Kommandant des Åboer Schlosses, Klas Lydekesson Djekn, verwickelten, ist uns bekannt durch die Korrespendenz zwischen den erwähnten Herren und der Stadt Reval. Jusse Olafsson, der in Halikko wohnte, fiel durch die Hand Gödike Finckes. Von seiner Ehe und seinen

Kindern ist uns nichts überliefert worden. *Jakob Olafsson*, Besitzer des Toijala-Gutes in Halikko, hatte sich mit Kristine Ingesdotter aus Gammelby vermählt; ihre Kinder waren der spätere Besitzer von Toijala und Pyhäjoki (Helgå), *Greger Jakobsson* — von dem die Geschlechtslinie sich noch über das 16. Jh. hinaus fortsetzte —, weiter *Cecilia Jakobsdotter*, die den Vogt des Borgåer Königsgutes, Tuve Månsson, (aus der Familie Natt och Dag) geheiratet hatte, ferner *Birgitta Jakobsdotter*, die das Gut Walttila in Halikko besass, welches sie dann später, als sie Nonne geworden war, dem Kloster Nådendal schenkte.

Hinsichtlich der künftigen Bedeutung des Geschlechtes war *Henrik Olafsson* der hervorragendste von den Geschwistern. Zwar wissen wir auch von seiner Tätigkeit und seinem Lebenslaufe ziemlich wenig, aber durch seine Ehe mit der Tochter des Kommandanten des Åboer Schlosses Klaus Lydekesson Djekn, der zu den einflussreichsten Männern Finnlands gehörte und vielleicht der reichste Edelmann im Lande war, erhöhte Henrik Olafsson bedeutend seine eigene gesellschaftliche Stellung, sowie die seines Geschlechtes. Durch seine vielen Schwäger kam er in ein nahes Verwandtschaftsverhältnis mit den angesehensten Männern Finnlands; hier seien nur Henrik Klasson Djekn, die Tawast, Henrik Svärd, Jakob Kurki und Henrik Bitz erwähnt. Henrik Olafsson hatte zwei Kinder, *Klaus* und *Alissa*. Die letztgenannte, die Herrin von Kankas, welches Gut sie von dem Geschlecht Djekn geerbt hatte, hatte sich zuerst mit einem Olaf, dann mit dem Richter des Härads Masku, Magnus Nilsson, verheiratet.

Der wichtigste Landbesitz der Olafssöner lag wohl in Halikko, bedeutende Güter hatten sie aber auch anderswo. Von der damaligen Macht des Geschlechtes sind Erinnerungen bis auf unsere Tage erhalten; so weiss z. B. die Tradition zu erzählen, dass die Kirchen Halikko, Salo und St. Bertils von den Besitzern von Åminne erbaut worden seien. Auch diese grossartige Bautätigkeit spricht für den derzeitigen Reichtum des Geschlechtes.

Klas Henriksson, Sohn Henrik Olafssons und Cecilia(?) Klastochter Djekns, wurde wahrscheinlich in den 1440-er Jahren geboren. Wir kennen seine Jugend nicht, alle Umstände deuten

aber darauf hin, dass er eine sorgfältige Erziehung erhielt. Das erste Mal begegnen wir ihm in Urkunden von 1472. Um diese Zeit hat er wohl mit seiner öffentlichen Wirksamkeit angefangen. Das wichtigste, ja beinahe das einzige Gebiet, auf dem sich damals offiziell ein finnischer Edelmann betätigen konnte, war immer noch dasjenige des Rechtswesens. Es ist anzunehmen, dass Klas Henriksson schon in den 1460-er Jahren als Stellvertreter des Richters und Mitglied von Ausschüssen (nämnd) sich mit der Tätigkeit des Gerichts vertraut gemacht hatte. Es war ihm auch leicht, die Stelle eines ordentlichen Richters zu erlangen, weil er sowohl in Finnland, als auch in Schweden eine Menge einflussreicher Gönner hatte. Ausserdem hatte er eine Art Erbrecht an dem Richteramte im Härad Halikko, welche Stelle er bis Ende 1487 bekleidete. Auf Grund eines ähnlichen Erbrechtes wurde er wohl auch zum »Lagmann» von Südfinnland ernannt.

Wir besitzen eine Menge Briefe, die Klas Henriksson auf dem Lagmannsgerichte herausgegeben hat, sie behandeln aber beinahe ausschliesslich den Übergang von Liegenschaften von Hand zu Hand oder andere derartige Rechtssachen. Keine vollständigen Protokolle sind erhalten, obgleich wir wissen, dass solche schon zu dieser Zeit abgefasst wurden. Es sind auch sehr viele Urkunden erhalten, die zur sicheren Beglaubigung mit dem Siegel Klas Henrikssons versehen worden sind. Sowohl als Häradsrichter, wie besonders als »Lagmann», dazu oft noch als Verwandter der betreffenden Person, kannte er besser als andere die Sachen und Umstände, die jedesmal beglaubigt werden sollten. Dabei muss man berücksichtigen, welche Bedeutung in der damaligen Gesellschaft einer Siegelbeglaubigung zugeschrieben wurde. Als Häradsrichter und Lagmann hatte Klas Henriksson auch Gelegenheit, an den Sitzungen des Obergerichts, der Untersuchungsgerichte, der Landgerichte (räfstting, landsting) und der Landesgerichte (landsrätt), die in Finnland zur Zeit der Sture beinahe jährlich abgehalten wurden, tätig zu sein. Da er dabei in nahe Berührung mit anderen Lagmännern kam, — die Lagmänner von Karelien begegnen jedoch wegen ihrer Sonderstellung nur selten in diesen Aufträgen — wird hier eine Übersicht von den damaligen Inhabern des Lagmannsamtes in Nordfinnland gege-

ben. Dazu hat man umsomehr Veranlassung, als gerade um diese Zeit sogar zwei verschiedene Male die Ernennung zum Lagmann in diesem Lagmannsbezirke auf eine ungewöhnliche Weise geschah, und als ein solcher Überblick die Stellung der Lagmänner überhaupt erklärt.

Es handelte sich vor allem darum, wer nach dem Tode Henrik Bitz des Jüngeren um die Jahreswende 1505/06 sein Nachfolger werden sollte, eine Frage, die sowohl in den finnischen Adelskreisen, und ohne Zweifel vor allem bei Klas Henriksson, als auch unter den Reichsräten in Schweden grosses Aufsehen erweckte. Über die Phasen und Resultate der Ernennung sind verschiedene, voneinander abweichende Ansichten geäussert worden. Hier wird nachgewiesen, dass das Amt wenigstens schon im Anfange des Jahres 1607 von Henrik Stensson (Finne) bekleidet wurde, dass aber der Reichsverweser Svante Nilsson im Spätsommer 1500 gezwungen war, Knut Eriksson (Kurki) — der übergangen worden war, obgleich er bei der Wahl die erste Stimme erhalten hatte — als Ersatz den Lagmannsbezirk von Satakunta und Österbotten zu geben, wodurch also das erwähnte Gebiet von Nordfinnland getrennt wurde.

Bei Gerichtssitzungen obenerwähnter Art begegnen wir Klas Henriksson von 1476 an; andere Mitglieder der Ausschüsse oder Vertreter der Gerichtsgewalt des Königs bestanden aus den angesehensten Männern Finnlands und Schwedens, sogar Reichsräte konnten dabei sein. Die verhandelten Rechtssachen sind hauptsächlich Streitigkeiten über Länder und Wassergebiete, wie z. B. ein die Güter Hallila und Saustila betreffender Prozess. Bisweilen macht man aber an der Hand der Urkunden auch Bekanntschaft mit anderen Sachen; bezeichnend ist z. B. der Prozess, den der Lagmann Henrik Stensson gegen den Härads-richter Gudmund Larsson (Garp) führte und in den sich zuletzt auch der Oberbefehlshaber in Finnland, der Statthalter von Wiborg, Erik Turesson, verstrickte.

Klas Henrikssons Autorität und Wirkungsgebiet erweiterten sich erheblich, als er um 1487 zum Reichsrat ernannt wurde. Er konnte dadurch viele verschiedenartige und wichtige politische Ereignisse dieser Jahrzehnte miterleben. Zum ersten

Mal wird er in dem am 30. Juli 1488 verfassten Friedensschluss von Prästholmen als Reichsrat erwähnt. Die Regulierung der Beziehungen zu Russland und die Sorge für die Verteidigungsmassregeln an der Ostgrenze unseres Landes nahmen ebenfalls den grössten Teil seiner Zeit in Anspruch. Zusammen mit Nils Eriksson Gyllenstjerna, Knut Posse, Joachim Fleming, Bischof Magnus Nicolai u. a. leitete er viele Jahre in den 1490-er Jahren entweder in Wiborg — wo er zeitweise sogar »Slottslofven» war — oder von Åbo aus die Rüstungsarbeiten des Landes, führte Unterhandlungen oder war als Befehlshaber tätig. Noch im Juli 1497 finden wir ihn unter den Mitgliedern der Wiborger Befehlshaberschaft.

Nach dem Sturze Sten Stures nahm Klas Henriksson 1499 im Verein mit den hervorragendsten Männern des Landes und u. a. den Vertretern der Bauern seines Lagmannsbezirkes an der Wahl des Sohnes des Königs Johann Kristiern zum Kronprinzen Schwedens und der Entscheidung vieler anderen für das Reich wichtigen Sachen teil. Damit soll jedoch nicht gesagt werden, dass er eine Neigung für die dänische Partei gehegt hätte, im Gegenteil waren die heimlichen für Finnland so drohenden Ränke des Königs Johann mit den Russen geeignet, ihn ebenso wie andere Finnen umso näher an die Anhänger des Reichsvorstehers zu fesseln.

Als Svante Nilsson zum Nachfolger Sten Stures erwählt wurde, konnten die Finnen sich nicht bei der Wahl beteiligen. Deshalb wurde am 3. März 1504 in Åbo eine besondere Versammlung von den Vertretern des finnischen Volkes gehalten, wo die Wahl Svante Nilssons von seiten der Finnen gutgeheissen wurde. Klas Henriksson gleichzeitig mit dem Bischofe und Henrik Bitz waren die Leiter dieser Versammlung; diese Herren meldeten auch dem Reichsrat und dem neuen Reichsvorsteher die gefassten Beschlüsse. Es wurde jedoch als wichtig erachtet, dass der letztgenannte Finnland persönlich besuchen sollte, und schon im folgenden Sommer hat er diese Reise unternommen. Bei den wichtigen und bemerkenswerten Beratungen, die dabei besonders in Åbo gehalten wurden, war Klas Henriksson als einer der leitenden Persönlichkeiten des Landes die ganze Zeit anwe-

send. Es macht den Eindruck, als hätten die in Åbo versammelten finnischen und zum Teil auch die schwedischen Reichsräte als eine Art Miniaturreichsrat für die Regierung des ganzen Reiches gesorgt. Nach der Rückkehr Svante Nilssons nach Schweden mussten die finnischen Herren sich wieder mehr mit Angelegenheiten lokaler Art befassen, die aber dessenungeachtet sehr wichtig waren, wie z. B. die Grenzfrage und die Dänengefahr. Und schon im folgenden Jahre tritt Klas Henriksson wieder in einer grossen Versammlung der Reichsräte in Stockholm auf, in der die Unionsfrage behandelt wurde. In demselben Jahre ordnete er im Verein mit ein paar Finnen im Namen Svante Nilssons die Verhältnisse im Raseborger Län, und gleichzeitig beteiligte er sich bei Steuereinteilung für das ganze Land. Wegen der Grenzfrage verweilte er um die Weihnachten 1506 an der Ostgrenze Finnlands, wenn auch vergebens. Da die Verheerungen der Dänen immer wüster wurden, und endlich im Sommer 1507 zur bekannten Eroberung von Åland führten, mussten alle Finnen ihre Kräfte sammeln, um den Feind abzuwehren. Wichtige Beratungen wurden wahrscheinlich öfters abgehalten, hauptsächlich unter der Leitung des Oberbefehlshabers Erik Turesson. Klas Henriksson hatte an ihnen sowie an der Ausführung der dabei gefassten Beschlüsse aktiven Anteil.

Svante Nilsson konnte, wegen der Dänengefahr in Schweden und wegen der Intrigen der Unionisten, Finnland keine Hilfe schicken, obgleich von hier eine Bitte nach der anderen an ihn gerichtet wurde. Im Gegenteil forderte man fortwährend finnische Rekruten nach Schweden. So finden wir Klas Henriksson in einer grossen Zusammenkunft, die im Oktober 1509 abgehalten wurde. Es ist kein Wunder, dass die Sympathien der Finnen für Svante Nilsson allmählich abnahmen. Klas Henriksson hat zusammen mit anderen Finnen auch die von den Reichsräten im J. 1500 abgefassten, an Svante Nilsson gerichteten Anklageschriften unterschrieben. Zu dieser Zeit verweilte er längere Zeit in Stockholm, wohnte aber der grossen Zusammenkunft in Strängnäs nicht bei, sondern kehrte schon früher nach Finnland zurück. Nach langem Zögern begab er sich nochmals nach Wiborg, um die Verwaltung des Schlosses und des

Läns auszuüben, diesmal als Schutz und Hilfe der Edelfrau Gunilla, der Witwe Erik Turessons.

An den Parteistreitigkeiten, die 1512 der Wahl Sten Stures des Jüngeren vorangingen, hat Klas Henriksson nur wenig Teil gehabt, obgleich er um diese Zeit einige Wochen in Stockholm verweilte. Als der junge Reichsvorsteher im Herbst desselben Jahres unser Land besuchte, gehörte Klas Henriksson offenbar zu seinen Anhängern. Unzweifelhaft versuchte auch Sten Sture auf jede Weise einen so einflussreichen Finnen an sich zu fesseln. Allerdings begegnen wir Klas Henriksson nicht mehr als aktivem Teilnehmer an den Ereignissen der Regierungszeit Sten Stures, was wohl durch sein hohes Alter und seine geschwächte Gesundheit zu erklären ist. Immerhin hat er auch später sowohl dem Reichsvorsteher als auch den einheimischen obrigkeitlichen Personen seine wertvollen Ratschläge erteilt. Klas Henrikssons Namen begegnen wir zum letztenmal in dem Briefe, in dem Kristiern II. den 10. Juni 1520 die Finnen nach Stockholm einladet.

Im allgemeinen lässt sich sagen, dass Klas Henriksson seine Pflichten tadellos und aufrichtig erfüllte und dass er seine zweifellos sehr bedeutenden Gaben soweit als möglich zum Wohle des Vaterlandes anwandte. Er scheint auch das Vertrauen der Reichsvorsteher, sowie dasjenige seiner Landsleute genossen zu haben.

Die Ehen und die Familienverhältnisse Klas Henrikssons können schwerlich genügend erklärt werden. Er hatte sich zweimal verheiratet, zuerst mit der Tochter des Lagmanns Kristiern Frille, das zweite Mal mit einer Kristine, deren Vater wahrscheinlich Jakob Persson hiess und deren Mutter vielleicht zu dem Geschlechte Lindelöf gehörte; Jakob Perssons Wappen hat angeblich drei gelbe Querbalken auf rotem Felde gezeigt. Durch seine Verschwägerung mit der Familie Frille trat Klas Henriksson mit einem in seiner Heimat Dänemark und auch in Schweden und Finnland sehr hoch angesehenen und reichen Geschlechte in Beziehungen, und nach dem Tode seines Schwiegervaters und der Kinder desselben erbte er mit seiner Familie einen grossen Teil von deren Grundbesitz und übrigem Eigentum. Klas Henriks-

son hatte aus seiner ersten Ehe einen Sohn *Krister* und eine Tochter *Brita*, die den Besitzer von Hevonpää Peder (aus der Familie Jägerhorn) heiratete, und vielleicht noch eine Tochter *Margareta*, deren Gemahl der Besitzer von Koski, Jöns Andersson Garp, gewesen sein dürfte. Aus der zweiten Ehe hatte Klas Henriksson einen Sohn *Henrik*, geboren 1512 oder 1513. Die Familie wohnte in Åminne in Halikko, wo das zahlreiche Hausvolk und viele beständige und gelegentliche Gäste dem Hausherrn und der Hausfrau viel Mühe und Kosten verursachten. Die dazu und zu standesgemässem Leben erforderlichen Mittel mussten die Lehen und die in verschiedenen Teilen des Landes zerstreuter Güter usw. liefern.

Von den Söhnen Klas Henrikssons an teilt sich das Geschlecht in zwei Zweige. Weil der Stammvater der Åminne-Linie *Krister Klasson* noch völlig dem Mittelalter angehört, wird auch von ihm eine kurze Darstellung gegeben. Von seiner Jugend ist keine Überlieferung erhalten. Zum erstenmal wird er 1504 namhaft gemacht, wo er als Friedensunterhändler nach Russland gesandt wurde. Kurz danach dürfte er nach Schweden zu dem stolzen und ritterlichen Åke Hansson Tott gefahren sein. Um die Wende von 1507 und 1508 übernimmt er mit ein paar anderen Edelmännern die »Verantwortung» (slottslofven) für die Festung Örebro, die nebst ihrem Län Åke Hansson als Lehen zugefallen war. Kristen Klasson behielt dann wahrscheinlich diesen Posten, womit auch die Teilnahme an Kriegsoperationen schwedischerseits verknüpft war, bis zum Tode Åke Hanssons im August 1510. Wenigstens im J. 1512 ist Krister Klasson wieder in Finnland und kann sich hier die in Schweden gesammelten Erfahrungen zu Nutzen machen. Vielleicht um die Zeit, da Sten Sture unser Land besuchte, wurde er zum Richter im Härad Pikis ernannt, und im Herbst 1513 übernimmt er das Kommando über das Raseborger Schloss. Diese seine Tätigkeit ist jedoch wenig bekannt. Etwas besser kennen wir seine Wirksamkeit als Kommandant des Åboer Schlosses vom Herbste 1515 an. In enger Mitarbeit mit den hervorragendsten Männern des Landes, von denen der Bischof, der Oberbefehlshaber Finnlands Åke Göransson Tott und die Lagmänner, also auch sein Vater,

die erwähnenswertesten sind, sorgt er nach bestem Vermögen für die Bedürfnisse des Landes, befestigt sein Schloss und schützt die Bewohner seines Läns vor Kränkungen von seiten ausländischer Beamten. Man weiss nicht, wann Kriester Klasson gestorben ist. Im J. 1517 überliess er sein Richteramt Erik Fleming und 1519 wird er noch sicher zum letztenmal erwähnt. Seine Gemahlin Ingeborg Siggestochter (aus der mächtigen und vermögenden schwedischen Familie Sparre), die 1517 nach dem Kommandanten von Korsholm Göran Hansson Stjernsköld Witwe geworden war, verheirate sich zum drittenmal 1524 mit Åke Klasson Tott. Der berühmte *Klas Kristersson*, Stammvater des freiherrlichen Geschlechtes von Åminne, und Brita, später Gemahlin Nils Boijes, des Besitzers von Gennäs, waren Kinder von Krister Klasson und Ingeborg Siggestochter.

Das Geschlecht Horn nimmt also schon gegen Ende des Mittelalters eine der esten Stellen in dem finnischen Adel ein. Traditionen, Reichtum, Verwandtschaftsbeziehungen bieten einen festen Grund, worauf sich das Aufblühen der Familie sicher weiterbaut.

6. Lehrerin Fräulein HILDA HUNTUVUORI. *Über das Nousiainen des Mittelalters.* — In dieser Untersuchung wird gezeigt, dass die Kirchspiele Nousiainen, Masku und Lemu am Ende der Heidenzeit ein territoriales und gesellschaftliches Ganzes, ein Grosskirchspiel, gebildet haben, das auch noch im Mittelalter gemeinsame Kirchspielsgerichte abhielt und als gemeinsamer Grundbesitzkreis auftrat. Dasselbe Gebiet begegnet uns im Mittelalter als eine besondere »Schiffgemeinde». Nousiainen ist nachweislich ein wichtiges Verkehrszentrum gewesen, und sogar Segelschiffe kamen bis an seine Kirche. Es ist ferner einer der wichtigsten Haltpunkte eines uralten Winterweges gewesen. Im Volksmunde heisst es, dass an dieser Stelle die Stadt »Kurkela» gelegen habe. Nach vielen Tatsachen lässt sich feststellen, dass die Kirche zu Nousiainen die erste Stiftskirche unseres Landes gewesen ist.

In diesem Zusammenhange werden auch Beweise dafür angeführt, dass der Wohnort Lallis, des Mörders des Bischofs

Heinrich, Saarinen in Mynämäki war, wie schon Messenius vermutet hat. Ebenfalls werden einige Mitteilungen über die Kirchgemeinde Santamala gegeben, die für ihren Teil das älteste Rechtswesen im Eigentlichen Finnland beleuchten.

7. Dr. VÄINÖ VOIONMAA. *Über den Frieden von Stolbowa vom geschichtlich-geographischem Standpunkte aus betrachtet. Zur 300-jährigen Gedenkfeier des Friedens am 27. Februar 1917.*

Tatsächlich fiel das Kexholmer Län durch Eroberung schon 1611 in die Hände Schwedens. Als staatsrechtlicher Grund zur Einverleibung dieses Gebietes mit dem schwedischen Reiche ist der von den Vertretern Russlands und Schwedens in Wiborg 1609 abgefasste Vertrag zu betrachten, wodurch die erstgenannte Macht sich verpflichtete, das Kexholmer Län Schweden als Ersatz für militärische Hilfe abzutreten. Im Frieden zu Stolbowa vom 27. Februar 1617 wurde also eigentlich nur der Wiborger Vertrag erfüllt, wie in dem Friedensbriefe auch ausdrücklich gesagt wird.

Die Bedeutung des Friedens von Stolbowa für Schweden ist vom Schwedischen Forscher R. Kjellén umsichtig behandelt worden. Seiner Auffassung nach stand das damals entstandene Gross-Schweden auf möglichst schlechten geographischen Fundamenten. Sein Zentrum machte, wie im alten römischen Reiche, ein Meer aus, dessen Küste von der Landseite her keinen hinreichenden Schutz bot. Die schwedische Grossmacht hatte weder ethnographische Einheitlichkeit, noch natürliche Grenzen. Ihre schwebenden Aussengrenzen konnten dem Druck der aufsteigenden Nachbarstaaten nicht widerstehen, und deshalb brach das ganze Gebäude in Kurzem zusammen.

Einen ganz anderen Wert hat der Friede zu Stolbowa für Finnland und dessen Volk gehabt. Das an Finnland dadurch angeschlossene Ländergebiet umfasst etwa 36,881 qm oder über 11 % von dem jetzigen Areal Finnlands. Auf diesem Gebiete lebt heute nach der letzten Statistik eine Bevölkerung von 320,866 Menschen, d. i. reichlich 10 % von der heutigen Gesamtbevölkerung des Landes. Aber Land- und Bevölkerungsausdehnung waren nicht die einzigen Vorteile des betreffenden Friedens. Land und Volk isnd dadurch auch einheitlicher geworden als früher. Eine ein-

gehende Betrachtung des Friedenstraktates zeigt übrigens, dass dadurch weder eine politische, noch eine strategische Grenze erstrebt wurde, sondern dass man nur die früheren Grenzen des dem schwedischen Reiche zugefallenen Läns feststellen wollte. Daraus wurde also nur eine ökonomische Grenze, eine Besitzgrenze. Die Grenze wurde an vielen Stellen ganz verkehrt gezogen, mitten durch die Äcker der Dörfer, bisweilen in solchen Biegungen, dass die schwedische Seite östlich von dem russischen Gebiete zu liegen kam, und umgekehrt. Im grossen und ganzen ging die Grenze jedoch durch Hinterländer und entsprach dadurch ziemlich gut den damaligen politischen Zwecken. Und immer noch ist unsere Ostgrenze vom Ladogasee nach Norden hin Einödengrenze, über die nur wenige Dorfwege, noch seltener grössere Landstrassen führen. Der Friede von Stolbowa hat für Finnland dasselbe bedeutet, wie für Schweden die Friedensschlüsse zu Brömsebro und Roskilde (von 1545 bezw. 1658), wodurch das schwedische Reich seine natürliche und volkliche Einheit gewann.

Beilagen zu den Protokollen.

I. (S. 68—70). Oberlehrer Dr. K. R. Melander. *Ein Aktenstück betreffend die Gründung der Kupferkompanie.* — Die Schwedische Kupferkompanie, der im Jahre 1619 ihre ersten Privilegien zuerteilt worden waren, hatte grosse Schwierigkeiten mit dem Zusammenbringen des nötigen Kapitals, denn in dem Reiche herrschte ein grosser Geldmangel, insbesondere nach Erlegung des schweren Lösegeldes für Elfsborg. Deshalb musste man versuchen, darin auch Mittel der Kirchen und der Minderjährigen anzulegen, wie aus dem Briefe hervorgeht, den Nils Bjelke, der Philolog Scheding, Gabriel Bengtsson Oxenstierna, Johann Skytte, Gabriel Gustafsson Oxenstierna und Joachim Berndes am 15. Dezember 1621 an den Statthalter des Tawastehuser, Raseborger und Borgåer Läns, Erik Hare, richteten. Darin wird nämlich Hare ersucht, selbst Aktionär der Kompanie zu werden und Adlige, Geistliche, Städte, Bür-

ger, Pächter u. a., sogar Vormünder minderjähriger Kinder und Verwalter kirchlichen Eigentums aufzufordern, ihre eigenen und die ihnen anvertrauten Gelder und Silber in das betreffende Unternehmen hineinzulegen. Das Silber, das man besonders von den Kirchen zu erhalten hoffte, hatte der König zu münzen versprochen. (Der Brief ist im Quittungsbuche vom Rechnungsjahre 1623 der Kirchspiele Hollola und Hattula erhalten.)

II. (S. 71—73). Dr. P. O. von TÖRNE. — *Eine Strafpredigt auf finnisch an die Hörigen des Gutes Jockis vom Jahre 1652.* — Ein ganz besonderes Interesse auch vom sprachgeschichtlichen Standpunkte aus betrachtet bietet die merkwürdige, in finnischer Sprache abgefasste Strafpredigt von so frühem Datum wie 1652, die hier in ihrer ursprünglichen Form wiedergegeben wird. Graf Johann Oxenstierna, Bruder der Besitzerin des grossen Donationsgutes von Jockis, Frau Katarina Oxenstierna, wandte sich auf Wunsch seiner Schwester an die dem Gute untergebenen Bauern mit diesem Schreiben in ihrer in damaligen Schriftstücken nur selten zur Anwendung gekommenen Sprache. Die Absicht war die Donationsbauern zu beruhigen, welche infolge der auf dem Reichstag von 1650 gefassten Beschlüsse und der von der Regierung auf Grund derselben 1651 ausgefertigten Verordnung betreffend die Fronpflicht der Donationsbauern unruhig wurden und sich zu weigern begannen, ihren kurz vorher durch ein Abkommen mit der Donationsinhaberin vereinbarten Frondienst zu leisten. Der hohe Herr droht den Aufständischen mit strengen Strafen und ermahnt sie ernst zum Gehorsam zurückzukehren. Die Rede hatte die beabsichtigte Wirkung, da der mit Frau Katarina abgeschlossene Vertrag in Kraft blieb und so bis auf unsere Tage geblieben ist. Den Bauern war dies auch am vorteilhaftesten, weil die dadurch festgestellte Fronpflicht bedeutend leichter war, als die durch die Verordnung der Regierung anbefohlene.

III. (S. 74—99). Dr. A. G. Fontell. *Der Wiederaufbau der Stadt Borgå nach dem Brande 1708.* — Als die Russen während des grossen Nordischen Krieges 1708 bei Borgå landeten und die Stadt einnahmen, fiel diese einem Brand zum Opfer, der sie vollständig einäscherte. Schon am folgenden Tage nach dem Brande zogen die Russen fort und liessen nur einige wenige Häuser vom Feuer unberührt. Ein Teil der Einwohner der Stadt hatte schon vor der Einnahme seine Wohnstätten aufgegeben, und infolge der vom Feinde angerichteten Verheerungen hatten sich die Zurückgebliebenen an die benachbarten Landsorte flüchten müssen. Nach und nach kamen sie zurück und begannen die Stadt wieder aufzubauen, sodass schon während der russischen Herrschaft, vor der Räumung 1722, ein grosser Teil der Stadt wenigstens mangelhaft wiedererrichtet war. Von den übrigen niedergebrannten Häusern wurden im folgenden Jahre (1723) 28, im darauf folgenden 18, 1725 13 und 1726—1728 zusammen 15 wiederhergestellt. Wie diese Bautätigkeit im Laufe der Jahre fortschritt, geht aus zwei vom Magistrat der Stadt erstatteten Berichten hervor, die nunmehr in Originalschriften im Finnischen Staatsarchiv aufbewahrt werden. Der eine von diesen Berichten ist 1728 abgefasst und wird in der obenerwähnten Veröffentlichung mitgeteilt; der andere datiert vom Jahre 1729 und enthält die Ergänzungsarbeiten in der Bautätigkeit, die seit der Abfassung des erstgenannten Berichtes, d. h. in den Jahren 1728 und 1729, stattgefunden hatten. In den dieser Publikation beigefügten Noten sind diese Ergänzungsarbeiten näher angegeben. In den Berichten wird über die Bautätigkeit und andere Verhältnisse in jedem einzelnen Hause (auf jedem Grundstück) ausführlich referiert, wann der Wiederaufbau ausgeführt und welche Häuser errichtet worden, wieviel Zimmer die Wohnhäuser umfassten, wie die Art und Beschaffenheit der übrigen Gebäude war u. s. w. Aus diesen Angaben lässt sich unzweifelhaft schliessen, wie unbedeutend in der Tat das allgemeine Aussehen zu Beginn der Freiheitszeit war, und wie wenig städtisch oder bürgerlich die Verhältnisse in der Stadt waren. Die allermeisten Wohngebäude be-

standen nämlich aus Stubengebäuden oder bisweilen aus Gebäuden, die einen Saal und einige Kammern hatten. Ausnahmsweise kamen Gebäude mit zwei Sälen, Küche und mehreren (vier) Kammern vor, wie z. B. dasjenige des Bischofs Gezelius. Es ist aber auffallend, dass beinahe auf jedem Hofe ein Viehstall gebaut wurde, was dafür spricht, dass das Hauptgewerbe in der Stadt — zumal in den Berichten darauf besonders hingewiesen wird, dass der Handel in vollständigen Verfall geraten war — Ackerbau und Viehzucht waren. Ebenso überraschend ist, dass beinahe auf jedem Grundstücke u. a. eine, zuweilen sogar zwei Badestuben gebaut wurden: ein Umstand, der mehr als alles andere zeigt, wie die Flucht und der unfreiwillige Aufenthalt in der Provinz die allgemeinen Lebensverhältnisse der Bevölkerung beeinflusst hatten.